قاموس عثمانی

ترکجه ده قوللانیلان عربی ، فارسی ، اجنبی کافهٔ لغاتی حاویدر

قسم ثالث

محرری
محمد صلاحی

صاحب وناشری :
احمد مظفرالدین

معارف نظارت جلیله‌سنك ٥٩ نومرو و فی ١ نیسان سنه ٣١٢
تاریخلو رخصتیله طبع اولونمشدر

استانبول

(محمود بك) مطبعه‌سی — باب عالی جوارنده ابوالسعود جاده‌سنده
نومرو ٧٢
١٣١٣

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ تَ ﴾

تَ [حرف] الفبای عربیده اوچنجی والفبای عثمانیده دردنجی حرفدرکه ابجد حسابنده [٤٠٠] عددینه معادل اشارت رقمیه‌در . وبو حرفك اسمنه « تاء » دینیر : [مصدر تائی ، قصیدهٔ تائیه ، کسر تا ایله]

تَـ [ع] ادات قسم . لفظهٔ جلاله التصاقاً استعمال اولونور: (تالله)

تا [ف] ادات انتهادر. لسانمزده‌کی « دك » و « دکین » و «قدر» اداتلری کبیدر. بعضاً الفسز اوله‌رق‌ده استعمال اولنور. مثلا [سرتسر] کبی. :[تابصباح] =صباحه‌دك. [تابغروب] = کونش کورنمز اولونجه‌یه دکین . [تابکلو] = انسانك بوغازینه قدر . [تابسحر] = سحر وقتنه دك.[تابمحشر] = یوم قیامته دکین . [تابکی] = نه وقته قدر کبی برمعنایی افاده‌ایدر. (تا) ادات انتهادر . (کی) قچن دیمکدر . بوتعبیر الیوم متروکدر. بومثللو تعبیراتدن بعضاً (بـ) ادات الصاقنك حذف وطی ایدلمه‌سی شیوهٔ لسانه وذوق سلیمه عائد بر کیفیتدر . مثلا [سرتاپا] ایله (سرتاپا) و [تاباًبد] ایله (تاابد) تعبیرلرنده معناجه اصلا فرق یوقدر . لکن شیوهٔ لسانه کوره برینك یرنده دیکری قوللانیله‌ماز. بعضاً اشبو ادات تأکید ایچون قوللانیلیر : مثلا (تا بوغازك خارجنه قدر تعقیب ایده‌جکدر) کبی § ادات توقیت اولور وبوصورتله بالخاصه نظمده استعمال اولونور وبعضاً (که)علاوه قیلنور. مع مافیه بوصورت استعمالیله برنجی معنی آره‌سنده فرق یوق کبیدر : § ادات تعلیل اوله‌رق استعمال قیلندیغی تقدیرده بعضاً ینه (که)علاوه ایدیلیر :

« سنسك اول خورشید اوج آرای شوکت کیم سنك »
« طوتدی دهری نور عدلك قیروان تاقیروان»
(حقی)

« تا که کورینوب حریم اقصی »
« عبدیتك اولدی سری پیدا »
(حسن وعشق — غالب)

« کوستړر هر نکهمده بکا برنقش دکر »
« کدرمدن الم وحزن ایله شب تا بسحر »
(واصف)

« اول کیجه واقعه ده کوردی رسول »
« تا سرا پرده سنه ایتدی نزول »
(خاقانی)

« تابکی زمزمه پیرای تغزل کاظم »
« ایله اوصافنه اول شاه انامك آهنك »
(کاظم پاشا)

« حکمی کردونده مرام ایتسه یدی سعد برقرار »
« ایلمزدی تابد برجیسه کیوان اقتران »
(حقی)

« منصور ایده هر برده خدا رایت بختن »
« تا خسرو سیاره فلکده سفر ایلر »
(نفعی)

« تا کهان جوشه کلوب لجهٔ عون ازلی »
« ایلدی بنده لرین تابکاو غرقهٔ کام »
(نابی)

« مهتابه اولوردی سایه کستر »
« تا اولمیه نوری بار دلبر »
(غالب)

« فضل حق وهمت چند رجال الله ایله »
« اهل کفری سرتسر قهر ایله مکدر نیتم »
(حضرت فاتح)

تا { [ف] قات ، بوکلم . یالکز قوللانیلماز . مطلقا ترکیب ایله استعمال اولونور : (یکتا) = برقات ، برنجی ، اشی یوق . (دوتا) = ایکی قات، ایکی بوکلم : (قد دوتا) = ایکی بوکلم اولمش بوی ، بلی بوکك ، اختیار.

تائب { [ع] توبه ایدیجی ، توبه ایدن ، ارتکاب نواهی ایتدیکنه اظهار ندامتله توبه‌کار اولان. (اولمق)ماده سیله قوللانیلیر : « تائب ومستغفر اولدی »

« هله بن تائب اولدم هجوایله هم انتقام ایتدم »
« اکرویسی اوخرلکده قالورسه‌ینه ارزانی »
(نفعی)

تاب { [ف] معانیٔ متعدده‌یی افاده ایدر . (۱)طاقت، توان، انسانك معناً ومادةً طایانیشی: [تاب آور] = طاقت کتیریجی، طایانیجی، اقتدارلی. [تاب آور مقاومت] =قارشی طورمغه مقتدر . اشبو لفظك ابتداسنه ادات نفی اولان (بی) کتیریله‌رك ترکیب ایله‌ده استعمال اولونور:(بی تاب)=طاقتسز، درمانسز ، طایانیقسز . (بی تابی)= طاقتسزلك، زبونلك ، طایانیقسزلق ، درمانسزلق. [بی تابانه] = درمانسز اولانه یاقیشه جق طرزده، طاقتسزجه سنه: [مرد بی تاب ، مریض بی تاب ، حال بی تابی ، اطوار بی تابانه] (تابتما) = قوتی تجربه آلتی .

« قالمدی صبر ایله مکه دلده تاب »
(معلم ناجی)

«اول روز حشری سیر ایدن اولمازجهانده کیم»
« دیدار کوردی هر کسی بی تاب انتظار »
(نوعی)

« عرصهٔ مدح وثنانك حدی یوق پایانی یوق »
« پیك اندیشه عجبمی اولسه بی تاب وتوان »
(نفعی)

« صرف ایله‌یوب آکا جمله تابی »
« یك شیوه‌لی یازمش اول کتابی »
(مقدمه)
« اول صفدر یکانه که تاب مهابتی »
« چوشن کداز تهمتن‌وقهرمان اولور »
(نفعی)
« نجم شعرانوررأیکدن آلور فیض‌فروغ »
« برج جوزاقرب‌بختندن‌بولور تاب‌وتوان »
(حقی)
« تاب دیدار خدا ایله رسول »
« برهلال‌اولدیغنه دال‌ایدی‌اول »
(خاقانی)
«اول که‌تاب آورتمکین احاطه‌اوله‌ماز»
(منیف قدیم)

§ (٢) قیوریم، بوکلم، بورو‌شیق: (تاب کیسو ، تاب زلف) .
« باغلانوب‌زلف هزاران تابنه »
« عبرت اولدم آه عشق اربابنه »
(معلم ناجی)

§ (٣) حرارت ، ضیا ؛ صیجاقلق ، پارلاقلق : [تابِ می ، تابِ خورشید ، تابِ سموم]
«تاب رخك اولدقجه‌فزون شعلهٔ میدن»
« برلمعه‌سی دنیایی یاقار برق بلاسك »
(نائلیٔ قدیم)
« کاکلك رخ پرتابکی کوستر جانا »
« بیله‌لم بزده جهانده کیجه‌من کوندزمن »
(منیف)
«تاب‌غمدن شعلهٔ سوزان‌اولور آغزمده‌دل»
«اولمسه‌مدحکله‌کر سوسن‌کبی‌رطب‌اللسان»
(نفعی)

« ساقی ویر اول پیالهٔ الماسه فروتاب »
« الماس‌ایچنده‌موج‌اوره‌اماکه‌لعل‌ناب »
(شیخ غالب)
« تاب‌خورشید ستم‌سوزان ایدردی‌عالمی»
«کرسحاب عدل‌وداداك‌اولمه‌سه‌یدی‌سایبان»
(نفعی)

§ (٤) حرارت وضیا ویریجی معناسنده ، وصف ترکیبی طرزنده استعمال اولونور : (خورشید جهانتاب ، مهر عالمتاب کبی.

§ (٥) رنج واضطراب معناسنده‌در: (تب وتاب) .

§ (تابیدن) مصدرندن اسم فاعل مرخم اولور ، ترکیب ایله قیوریجی ، بوکیجی معناسنده قوللانیلیر: (رسنتاب ، موتاب) کبی. فارسیده اشبو معنالردن ماعدا غضب ، اوفکه وقیزغین تیمور ودرد ومحنت معنالرینی‌ده افاده ایدر.
« جرعه‌که ویرمزدی جان‌هرعاشق افسرده‌دل »
« اولماسه‌ك تاب‌افکن هرخاطر بی‌تاب‌وتنك »
(نفعی)

تابان [ف] ضیادار، پارلاق : (ماه تابان ، نجم تابان ، وجه تابان)
« آی‌وکوندر دورحسنکده‌جمالك‌عاجزی »
«کوییا آناك مه تاباندر آتاك آفتاب»
(فضولی)
« نجم امیدمی یارب تابان ایله »

تابخانه [ف] جامکان(جامه کن)، جیجك صوباسی ، حمام

صوغوقلغی کبی صیجاق محل دیمکدر . اکثریا عمارتکاهلرده غربانك ، فقرانك طعام وآرام ایتدکاری محلاره اطلاق اولونور . ترجه مشهوری (تاوخانه) درکه باشقه معنالریده افاده ایدر . (تاوخانه) یه ده باقکز . فارسیده ضیادار یازلق اوطه ، کوشك معناسنده دخی قوللانیلیر .

تابدار { [ف] ضیالی ، پارلاق ، پارلتیلی : (دیدار تابدار ، رخسار تابدار ، وجه تابدار) موقع استعمالنه کوره شعله ، ضیا معناسیده اراده اولنور . § بوکلی ، قیوریملی معناسنی افاده ایدر : (زلف تابدار ، کاکل تابدار) [تابداری] = هرایکی معناسنه کوره تابدارلق .

« بیك شمس تابدار وهزاران مه منیر »
« یوزبیك ثوابت ونیجه سیارهٔ عیان »
(لا)

تابده { [ف] لفظ مرکبدر . ایکی معنایی افاده ایدر . برنجیسی ضیا ویریجی دیمکدر : [تابده قلوب فقرا اولان مهر نوّار شفقت همایون] § ایکنجیسی ایپلك بوکیجی دیمکدر . بومعنا اعتباریله اییك بوجکنه اطلاق اولونور .

تابستان { [ف] یاز موسمی : (فصل تا بستان) « تاب » حرارت و « ستان » اسم زمان اولوب بالترکیب [تابستان] حرارت زمانی دیمکدر . (تابستانی) = یازه منسوب ، یازلق .

تابش { [ف] « تابیدن » لفظندن حاصل مصدردر. پارلایش ، پارلدایش ، ایشلدایش دیمکدر : (تابش جمال ، تابش رخسار)

[اوطه‌نك مبهمیت مناظریله باغچه‌نك تابش مشمسی آراسنده ، ایشته شوراجقده ، پنجره‌نك شوکنار آسوده سنده اوقومق — مائی وسیاه — خالد ضیا]

تابع { [ع] برینك حکم وامری آلتنده بولونان ، برینك حکم ومسلکنه اویجی ، تحت نفوذ واطاعتنده بولونیجی ؛ برینك اثرینه ، یولنه کیدیجی دیمکدر : [امت محمدیه شریعت مطهره‌یه تابعدر ، اکثر اعاظم علما نحوده امام سیبویه‌یه تابع اولمشدر ، بلغارستان امارتی سلطنت سنیه‌یه تابعدر] ، [دکان تابعی] دکانك چراغی دیمکدر . جمعی (توابع) در :

« سحاب آماپوررلر یرده جامدکوردیکك طاغلر »
« بتون ذرّات برقانون استمراره تابعدر »
(لا)

« هر شمس ایدر توابع مخصوصه سیله سیر »
« هر تابعه توابع اخری ایدر قران »
« لا »

« سرینه تابع ایدردی جسدی »
« بونی ترك ایتمشدی ابدی »
(خاقانی)

تابعیّت { [ع] تابعلك ، برینه اویمقلق § بر دولتك تبعه سندن بولونمقلق : (تحت تابعیت عثمانیه‌ده بولونان اقوام مختلفه‌نك سلامت وسعادتحالنه دلیل قوی اوله‌رق ...) ، (تابعیت نظامنامه‌سی) = اصول وشرائط معینهٔ تابعیتی متضمن قانون . (تابعیت قاموی) = ممالك عثمانیه‌ده متمکن نفوسدن تابعیت اجنبیه‌ده بولوندیغی ادعا قلنان افراد حقنده نظامنامهٔ مخصوصی احکامنه توفیقاً اجرای تدقیقات واکمال معاملاته مأمور اولان هیئت رسمیه .

تابعین { [ع] « تابع »ك جمعیدر . لسان شریعتده نبی محترم صلی الله علیه وسلّم افندیمز حضرتلرینك اصحاب کرامنك مجالس مقدسهٔ هدایت آموزلرینه داخل اولوب احادیث شریفه نقل وروایت ایدن ذوات محترمه‌یه اطلاق اولونور : (اویس القرانی) کبار تابعیندن ایدی . [تبع تابعین] = کذلك اصطلاح شریعتده تابعینك زمانلرینی ادراك ایدوب آنلردن نقل وروایت احوال واقوال ایدن اشخاص معتبره دیمکدر .

تابل { [ع] تلذیذ ایچون طعامه قونیلن نانه (نعنع) ، بوبر ، دارچین ، قرنفیل کبی شیلر دیمکدر . بونلره (ابزار) ده دیرلر . جمعی (توابل) در .

تابناك { [ف] ضیالی ، پارلاق ، ایشیقلی : [روی تابناك ، رخ تابناك ، وجه تابناك] .

تابنده { [ف] کذلك ضیادار ، پارلاق دیمکدر :

« عاشق اولدم عارض تابنده‌گه »
« رحم ایدوب بر بوسه ویرکل بنده‌گه »
« ظلمته اصحاب عمی بنده‌در »
« نورایسه بینالره تابنده‌در »
(معلم ناجی)

« ذره‌سی مهر جلی شمشعهٔ اوج ابد »
« قطره‌سی جوهر تابندهٔ دریای ازل »
(کاظم پاشا)

تابوت { [ع] میتلرك ، اولولرك قبرستانه نقللری ایچون قوللانیلان اوستی قاپاقلی معروف اوزون صندوق . (تابوت) اکثریا تخته‌دن وبعضاً الواح معدنیه‌دن دخی اعمال اولنور :

«سایه‌سن درویش بی برك ونوادن دورایدن»
«صاقلاسون آرایش تابوته نخل قامتن»
« منطق »

«عاشق افنای وجود ایله‌مه‌دن قصدی بودر»
«ایسته‌مز کیمسه‌یه بار اولدیغی تابوتك»
(نابی)

« قبله ناچار مکر یوکلده‌لر تابوتك »
(نفعی)

تابه { [ف] مطبخ آلاتندن ترکجه‌ده (تاوه) دینیلن آلتدر که آشجیلر ایچنده ات وبالق وسائره

قیزارتیرلر . معناسی قیزدیره جق دیمکدر . [تابهٔ زر] = کونشدن کنایه‌در .

تات
تاجیك | [ارمنیجه‌دن] سفیل ، ذلیل ، یبانجی معناسنه‌در . وقتیله ترك اداره‌سنه کیرمش اولان ایالتلرك کردوعجم کبی جنسی باشقه اولان نفوسی .

قوم عربك آسیای وسطی‌یی استیلالری هنکامندن صوکره اهل اسلامك آره‌سنه کیرن زمرهٔ اعجامه (تاجیك) اطلاق بوندن نشئت ایتمشدرکه یبانجی ، سفیل دیمکدر . بو لفظك معربی (تازی) در . اوائل اسلامده زمرهٔ اعجامدن اهتدا ایله مسلمانلر آره‌سنه داخل اولانلره (تاجیك) دیندیکی کبی مؤخراً ظهور ایدن اتراك دولتنده حکومته قاریشه‌میان عوام ناسه ویرلمش براسمدر . الیوم ارمنیلر کندیلرندن غیری ناسه (تاجیك) دیرلر.

تاتار | [اسم مشترك] طائفهٔ مغولدن بر کوچوك عشیرت ایکن زمام حکومتی اللرینه کچیروب زیر اداره‌لرنده بولونان سائر طوائف اتراکك جمله‌سنه (تاتار) عنوان عمومیسنی قبول ایتدیرمشلردر. الیوم (تاتار) عشیرتی قالمامش کبی‌در . یالکز (اوزبکلر) تاتارلردن برشعبه‌در. (تاتار عشیرتی) = ایچ ایلده ارمناك قضاسنه تابع براویماقدر. (تاتارجق)= موذیاتدن براوفاق سینکدرکه صوقدیغی یری یاقار ، قاشیندیرر . (تاتار قالپاغی) = شوباره ، قیویرجیق تویلو برنوع سرپوش ، باشلق. (تاتاری)= یاری پیشمش یاری چی ات ، کباب . (تاتارستان) = آسیاده مانچور ومغول و چونغار ولایتلرینی حاوی بر خطهٔ جسیمه‌درکه الیوم روسیه دولت فخیمه‌سنك زیر اداره‌سنده‌در. (مشك تاتاری)=طائفهٔ تاتارك ساکن اولدقلری مملکتده حاصل اولان اك اعلی مسك. (نافهٔ تاتار) دخی دیرلر. § (تاتار) =سوره‌ك ، اولاق ، برید، ساعی ، پوسته‌جی . (تاتار آغاسی) = پوسته چانطه‌لرینی کوتوروب، کتیرمکه مأمور اولان طائفه‌نك آمری، بیوکی :

« کتورك اکل ایده‌لم ما حضری »
« پخته اولمازسه‌ده اولسون تا تری »
(نابی)

« لشکر ابرچمن مملکنده آقن صالدی »
« طورمه یاغماده ینه نته که باغی تاتار »
(باقی)

« بو لطف ایله کیم قیلدی چمن صحننی چینی »
« طعن ایتسه نوله نافهٔ تاتاره بنفشه »
(نجاتی)

« همان خطاب ایدوب ای آفتاب نازدیدم »
« که ای فدا او سیه زلفه نافهٔ تاتار »
(ندیم)

« ای نسیمی درکهك عطردماغ هردیار »
« خاك کویك نفخه‌ریز نافهٔ مشك تتار »
(نظیم)

تاج [ع] ایكلیل، افسر؛ مطلقا باشه مخصوص عمامه‌لی كسوه دیمكدر. اصطلاحده سلاطین قدیمه ایله الیوم اوروپا حكمدارانك باشلرینه كیدكاری مرصع وسرغوجلی كسوه‌یه اطلاق اولونور. § بعض مشایخ و درویشانك كذلك باشلرینه كیدكاری اشكال مختلفه‌ده‌كی كلاهلره‌ده (تاج) دینیلیر. جمعی (تیجان) در. (تاج لیمك) = رسم تتوج ، حكمدارانك بعدالجلوس مراسم مطنطنه ایله اكتسای تاج ایتمه‌لریدر. (تاج سر) = باش تاجی. [تاج بخش] = حكمدار نصب ایدن ، تاج ویرن دیمكدر.

« خاك اول كه خدا مرتبه‌كی ایله‌یه عالی»
« تاج سر عالمدر اوكیم خاك قدمدر »
« كمتر احسانی سعادت تاجی »
« تاجداران جهان محتاجی »
(توحیدباری — خاقانی)

تاجدار [ف] تاج طوتن، تاج صاحبی ، حكمدار . [تاجدارانه] = تاج صاحبی اولانه، حكمداره یاقیشه‌جق صورتده . [تاجداری]=حكمدارلق، حكمداره منسوب دیمكدر . (تاجور) دخی پادشاه، حكمدار معناسنه لغتدر :

« شهریار شهریاران جهان »
« تاجدار تاجداران زمان »
(مرصع قصیده)

تاجر [ع] آلیم صاتم ایله مشغول اولان، تجارت ایدن آدم دیمكدر. قانوناً تجارتی صنعت ومشغولیت دائمه اتخاذ ایدوب سندلی، سندسز عقد مقاوله‌یه مقتدر وسربست بولونان شخصه (تاجر) اطلاق اولونور . جمعی (تجار) در :

تاجیك [اسم مشترك] بوقارووده عرض ایدلدیكی وجه ایله تازیك، تاژیك كبی. ترك حكومت قدیمه‌سنده صنف عوامه اطلاق اولو- نوردی. اوائل اسلامده اعجامدن اهتدا صورتیله عربه قار یشان افراده بو اسم تخصیص ایدلدیكه بیانجی معناسنی افاده ایدردی. مؤخراً اعجام ایچنده یتیشن اولاد عربه اطلاق ایدلدی. ارمنیلر كندیلرینه (هایك) و همجنسلرندن غیری‌یه (تاجیك) دیرلر.

تاخت [ف] یاغما ، چاپول ، صویغون. (تاخته)= یاغما ، غارت ایدلمش دیمكدر.

تار [ف] فارسیده معانیٔ متعدده‌یی افاده ایدرسه‌ده تركجه‌ده یالكز اوچ معناده قوللانیلیر. (۱) « تاریك » لفظندن مرخم اوله‌رق مظلم، قارا كلق، قارارمش معناسنده استعمال اولونور. (تاران) ده بو معنایه لغتدر : [شب تاریك]

دینیلدیکی کبی (شب تار) ده دینیلیر. (بخت تاریك) ایله (بخت تار) ده بویله در. § (٢) تل معناسنه کلیر. ابریشم ، ساز تلنه اطلاق اولوندیغی مثللو صاچ تلنه ده دینیلیر . مثلا [تار زلف ، تار کاکل ، تار کیسو] دینیلدیکی کبی [تار عود ، تار کمان] ده اطلاق اولونور . (تار عنکبوت) = اورومجکك آغی دیمکدر : [کیسوی زرتار] = آلتون تللی صاچ . (تارتار) = پاره پاره ، تل تل دیمکدر . § (٣) آرش دیمکدر . آرغاجك مقابلی . بو معناده اکثریا آرغاج معناسنه اولان (پود) ایله برلکده استعمال اولونور: (تاروپود)

« آکدقجه بوی خلقکی دردکله لاله وش »
« اولسون درون نافهٔ مشك تتار تار »
(باقی)

« کیدلدن سوزن مژکان وتارکاکلك الدن »
« رفوی عافیت چاك کریبانمله دشمندر »
(نابی)

« تیرمژکانی سیاه ایدی انك »
« تار کیسوسی کبی حوزانك »
(خاقانی)

تاراج [ف] یاغما ، چاپول ، یاغما ایتمه : (تاراجکر) = یاغماجی، یاغماایدیجی. (تاراجکرده) = یاغمالانمش، یاغما ایدلمش دیمکدر . [تارات] ده بومعنایه لغتدر .

تارك [ف] تپه ، باش تپه سی . (تار) على الاطلاق تپه دیمکدر. آخرینه ادات تصغیرعلاوه سیله (تارك)دینلمشدرکه تپه جك دیمکدر. بوحالده دخی هرشیئك اوجی وخصوصاً انسان تپه سی اراده ایدلمش اولور . مثلا(تارك سنان)،[تیغ تارك شکاف]

تارك [ع] ترك ایدیجی ، براقیجی،وازکچیجی دیمکدر: (تارك دنیا)= امور معاشدن فراغت واختیار کوشهٔ عزلت ایدن دیمکدرکه مجوسیلرله خرستیانلرك برصنف پاپاسلرینه اطلاق اولونور . اصطلاح صوفیانه ده ترك ماسوا مقصوددر . خرستیانلرك نسواندن مرکب اولان وعمرلرینی کلیسانك عبادتنه واعمال خیریه سنه وقف ایدن بر صنف راهبه لرینه ده (تارکهٔ دنیا) اطلاق ایدلدیکی کورلمشدر [تارك صلاة] = نمازی ترك ایدن ، نماز قیلمایان .

« تارك این وآن دهر اوله لم »
(معلم ناجی)

تارمار [ف]طاغنیق، پریشان ، قاریشیق معناسنه در . مادیاتده استعمال اولونور . (تار) ذاتاً پاره پاره، ریزه ریزه معناسنی افاده ایدر. (مار)اتباع قبیلندندر. جغتایجه ده (آلاقماق) = بومعنایی افاده ایدر . الیوم لسانمزده طاغنیق ، قارمه قاریش معناسنده (آلاق بولاق)

تعبیری استعمال اولونور: (زلف تارمار، کاکل تارمار)

« دیده مخمور وگریبان چاك وکاکل تارمار »
« حیرت افزادر قیامك جامه خوابگدن سنك »
(ندیم)

تارَه | تارَةً [ع] کرّه، دفعه معناسنه بر ادات عربیدرکه جمعی (تارات) در . نادراً (تارةً بعد اخری)=طرزنده استعمال اولونور و قاچ کرّه ، چوق دفعه معناسنی افاده ایدر .

تاریخ [ع] دنیاده بزدن اول یاشامش اولان ابنای بشرك احوال عمومیه سندن وظهور ایدن وقایع مختلفه دن بحث ایدن بر فندر . « تاریخ » فن اولمق اعتباریله بوصورتله تعریف اولندیغی کبی (هر شیئك احوال سابقه سندن وبالتدریج پیدا ایتدیکی تکملات وترقیات ویاخود تدنیاتندن باحثدر) طرزنده ده تعریف ایدیله بیلیر : [تاریخ عمومی ، تاریخ طب ، تاریخ عثمانی ، تاریخ طبیعی] § بر شیئك زمان وقوعندن اعتباراً طوتیلان کون ، آی ، ییل حسابی : [تاریخ هجرت ، تاریخ میلاد ، تاریخ جلالی، تاریخ رومی] § اوراق ومحررات ومکاتیب اوزرینه وضع اولونان وزمان معیّنی بیلدیرن اشارت: مثلا[١٦ کانون ثانی سنه ٣١٣ تاریخلی کرمنامهٔ والالری] § ابجد حسابیله بر زمان معیّنی ارائه ایدن منظوم ومنثور عباره ویاخود اوصورتله سویله نلمش برمصراع ویابیتی حاوی منظومه یه اطلاق اولونور : [چشمه تاریخی ، ولادت تاریخی ، وزارت تاریخی] « تاریخ » ك جمعی اولان [تواریخ] لفظی معانیٔ مسروده نك جمله سنده استعمال اولونور .

«هر عالمك سنین و تواریخی مختلف»
«هر برزمینده باشقه حساب اوزره درزمان»
(لا)

« نظم قدما وفن تاریخ »
« کل نخل فصاحته بن وبیخ »
(مقدمه)

« ایکیدر تاریخ تامم وارایسه مثلی صلا »
« قیلدی عزم ارباب دین آلدی عریشی اولا »
(سروری)

« تاریخ تماشاکه ارباب نظردر »
« هر صفحه سی آینهٔ اطوار بشردر »
(معلم ناجی)

تاریك [ف] قارا کلق: [شب تاریك] ، [تاریك بخت] = قارا کلق بختلی. [تاریکی] = ظلمت ، قارا کلق اولش : [تاریکیٔ شب]

« برشب تاریکدر کویا سواد کائنات »
« تاب نور کوکب اقبالی بختك ماهتاب »
(نفعی)

تارْ [ف] قوشمه ، قوشش معنا سنه در . لساننمزده سکرتمه ، سکرتش معناسنه اولان [تكْ] لفظی ایله برلکده استعمال

اولونور . « تاز » فارسیده معانیٔ سائره‌یی دخی افاده ایدر . مثلا ادبیات فارسیه‌ده کوریلن (ناز تاز) تعبیرینی بز قوللانمه‌یز . چونکه بولفظك اومعناسی ادبیات عثمانیه ده معتبر ومستعمل دکلدر : [تَك وتاز]

تازَگی [ف] تازه‌لك ، کورپه‌لك ، طراوت ، یکیلك .

تازَنْدَه [ف] قوشمق معناسنه اولان «تازیدن» مصدرندن اسم فاعلدر . قوشیجی ، سکردیجی معناسنی افاده ایدر . آز قوللانیلیر : [اسب تازنده ، غزال تازنده]

تازَه [ف] یکی ، نوظهور . « کهنه » نك ضدی : (طرز تازه ، فکر تازه ، ادای تازه ، ناز تازه ، اسلوب تازه) § کنج ، کورپه ، صولو ، یاش معناسنی افاده ایدر . بومعناده (خشك) مقابلیدر . یعنی قورو دکل دیمکدر . مثلا « تازه جوان » تعبیریله هنوز بییق وصاقالی ظهور ایتمه‌مش کنج اراده اولونور . « تازه فصولیه ، تازه اوزوم ، تازه بامیه » تعبیرلرندن دخی قورو اولمدقلری اکلاشیلور ـ بعضاً بومعناده طراوت ورطوبتی مبالغه ایله افاده ایچون « یاش ، صولو ، لطیف » معناسنی افاده ایدن [تَر] لفظی ایله برلکده ایراد و استعمال اولونور . مثلا (تر وتازه بردختر) = غایتله لطیف ، کوزل ، کورپه بر قیز . (تر و تازه میوه) = هنوز اغاجندن قوپارلمش ، صولو ، دومانی اوستنده میوه دیمکدر . بوصورتله بعضاً ده (پك یکی) معناسنده قوللانیلیر : [آل سکا بر تر و تازه حوادث ، بوروایت تروتازه] § بایات اولمه‌یان ، بایاتك ضدی اولان : [تازه پینیر ، تازه اتمك ، تازه یومورطه] .

« کل کبی عهدی تازه غزللر ایدرمی طرح »
« اول عندلیب کلشن عرفان نه دمده‌در »
(روحی)

« وادیٔ عشقه دوشوب تازه جوان سودی مکر »
« بوکدی قدین نته‌کیم پیر معمر خاتم »
(باقی)

« نوله فیض بهاری ایسته‌مز سه شمدی استعداد »
« یانده سنك خارا ایله نخل تازه یکساندر »
(ریاضی)

« اینجه‌مه جورینه دها اولماه تازه‌در »
« بیلمز نوازش دلی بالله تازه‌در »
« بیکانه‌لرله جنبشن اول نخل نورسك »
« آهه حواله ایلر ایدم آه تازه‌در »
(آکاه)

« تازه کل کبی مطرا ایدی هپ »
« بدن پاکی مصفا ایدی هپ »
« خاقانی »

تازی [ف] عربی دیمکدر : مثلا [اسب تازی] دینیلیرکه صوی آت ، جنس عرب آتی معناسنی افاده ایدر . (زبان تازی) = عرب لسانی دیمکدر . قوشیجی ، سکردیجی معناسنه اولان [تازیدن] =

مصدرندن حاصل مصدر وصفت اوله‌رق‌ده استعمال اولونور . اوتقدیرده معلوم الجنس آوکوپکنه وآنه یالکز « تازی » دینیلرکه زیاده قوشان ، پك سکرتن معناسنی افاده ایدر .
[تازی کارد] = برنوع عرب بچاغنه اطلاق اولنور . [تازیان] = جمع اوله‌رق عربان ، عربلر دیمکدر :
« اسب تازی اکر ضعیف بود »
« همچنان از طویلهٔ خر به »
(شیخ سعدی)

تازیانه { [ف] قرباج ، قامچی . کتابت قدیمه‌ده (تازیانهٔ تشویق ، تازیانهٔ ترغیب) = تعبیرلری برنوع مکافاة معناسنده قوللانلمش ایسه‌ده پك خایده اولدیغندن لسان جدی یه آلمغه شایان دکلدر . (تازانه) = عین معنایه لغتدر . فارسی‌ده هر ایکیسی استعمال اولنور . لکن طنبور ، لاوطه وامثالی الات موسیقیه مضرابی معناسنی افاده ایتمز . آنك طوغریسی (تارزنه) در .

تاسع { [ع] طوقوزنجی دیمکدر : [جزء تاسع ، جلد تاسع ، فصل تاسع ، رسالهٔ تاسعه ، مقالهٔ تاسعه]

تاسعاً { [ع] طوقوزنجی مرتبه‌ده ، طوقوزنجی اوله‌رق دیمکدر : [سادساً ، سابعاً ، ثامناً ، تاسعاً]

تاسه { [ف] غم ، غصه ، کدر ، ایچ صیقنتیسی ، قایغو :
[تاسه‌لو] = مکدّر ، غملی . [تاسه‌سز] = قیدسز ، قایغوسز ، یورکی بول آدم . [تاسه چکمك] = غملنمق ، مضطرب ، متأسف اولمق . [تاسه‌سنی چکمك] = باشقه‌سنك درد وغمیله بی قراراولمق . [تاسه‌لانمق] = محزون ، مکدر اولمق ، آجینمق .

تاش { [ف] ادات شرکت . فارسیده اوچ معناده قوللانیلیر . لسانمزده سلیقهٔ ترکیه‌اوزره (تا) (داله) تبدیل اولنه‌رق یالکز ادات شرکت طرزنده استعمال ایدیلیر : [دینداش ، وطنداش ، آدداش] کبی اوچنجی مثالده دال حرفی تکرر ایتدیکندن بونك بری حذف اولونوب « آداش » طرزنده استعمال شایعدر .

تافته { [ف] بوکلمش ایپکدن ، ابریشمدن اینجه طوقونمش ظریف برنوع قماش . (جانفس) وامثالی اقمشهٔ حریریه دیمکدر . لسانمزده معانئ سائره‌سی مستعمل دکلدر .

تاك { [ف] اوزوم چوبوغی ، باغ کوتوکی ، آصمه .
[تاکدانه] = اوزوم چکردکی .
« جان‌ویرر رایحهٔ تربت پاکك ای تاك »
(فضولی)
« تقاطر ایله‌مدکچه سرشك دیدهٔ تاك »
(نابی)

تاکی { [ف] نه وقته قدر معناسنه [تابکی] لفظنك مخففیدر :

«می کبی نی کبی هی‌هی کبی شیلر تاکی»
«هی کیدی صنعت تکرارمکرّر دیدیکك»
(صفا)

تالْ { [ف] کوموش وباقیردن معمول اینجه تپسی § پرنجدن یاپلمش زیل ، چارپاره دیمکدر .

تالاجْ { [ف] صدا ، سس ، چاغرشمه § مشعله معناسنه‌در .

تالارْ { [ف] بیوك اوطه ، دیوانخانه ، صالون .

تالازْ { [رومجه‌دن] تلاطم، تموج کبی طالغه‌لانمه . [تالازلانمق] = طالغه‌لانوب قاریشمق دیمکدرکه اکثریا ایپك ، ابریشم کبی شیلرك طولاشوب قاریشمه‌سنده استعمال اولنور .

تالانْ { [ف] یاغما ، چاپول . [تالیدن] = یاغمالامق [تالانکر] = یاغماجی ، چاپولجی .

تالانه { [ف] تویسز رنکلی شفتالو، اریکه مشابه شفتالو .

تالِدْ { [ع] انسانك خانه‌سنده بولنان کوله ،جاریه، دواب، مواشی کبی اموال قدیمه دیمکدر . (طارف وطریف) = مقابلیدر . [تلد، تلاد، تلید ، اتلاد ، متلد] ده عین معنایه لغتدر .

تالی { [ع] آردی صره کیدیجی ، کیدن : [بند تالی ، مقالهٔ تالیه] . § عساکر ردیفه‌نك ایکنجی قسمی . افراد ردیفه ایکی قسمدن مرکبدر . برنجی قسمه [صنف مقدّم]، ایکنجی قسمه [صنف تالی] اطلاق اولنور . § تلاوت ایدیجی، اوقویجی. صوك معناده آز قوللانیلیر .

تامّ { [ع] بتون ، اکسیکسز ، نقصان اولمیان : وقوف تامّ ، اطلاع تامّ ، معلومات تامّه ، تحقیقات تامّه . (تامّ الشعور) =عقلی یرنده ، (تامّ الوزن) = طارطیسی نقصانسز . (تامّ الاعضا)= هرعضوی بتون دیمکدر .

« سوز تمام اولدی خلوص تام ایله کل ای نظیم »
« ال آچوب باشله نیازه وقتیدر شمدنکری »
(نظیم)

تاو ـ طاو { [محرّف] اصلی فارسی (تاب)در. بو لفظك معانیٔ کثیره‌سندن [قیزمق ، قیزدیرمق ، بوکمك] معناسنده اولان (تابیدن) مصدرینك اسم فاعل وحاصل مصدر اولدیغی تقدیرده‌کی معناسنه کوره استعمال اولندیغی والیوم لسانمزده نصاب ، چاغ ، تیمار ، بسی معناسنده قوللانیلدیغی معلومدر: [تیمور تاونده ایش چاغنده کرك — مثل] (تاوخانه) = فقرا وغربایه مخصوص تیمارمحلی . « تاوخانه» کبی آلت واوسط = قارمه قاریشیق . (تابخانه) =

جامه‌كن كبی آنشلی ، صیجـاق محل . [تاولو] = بسلو ، حاضرلانمش : مثلا(تاولو قوزی ، تاولو قاز،تاولو هندی . [تاولو تیمور] = قیزغین، قیزدیرلمش. [تاولو چوقه]=پارلاق، [تاولو توتون]= نملی، صوسرپلمش. [تاو ویرمك] = اوتو ایچون صـو پوسكوروب چاغنه كتیرمك. [تاولانمق] = سمیرمك ، بسیلنمك [تاوصاومق] = تاوی ، رواجی ، چاغی لچمـك دیمكدر.

تاوَه [محرّف]طوغریدی فارسی (تابه)دركه مطبخ آلاتندن صابلو معروف قابدر. بوقابك ایچنده یاغ اریدوب ات، بالیق، بورەك وسائره قیزارتیلیر : (یومورطه تاوەسی) = درونی مدّور وچوقورچـه یومورطه قیرمغه مخصوص یرلری حاوی برنوع قابدركه بوقابده اویله قاچ چوقورجه‌یر وار ایسه اول قدر یومورطه‌قیریلوب پیشـیریلور . [تابه] = لفظنـه‌ده مراجعت ایتمه‌لیدر .

﴿ تا — همزه ایله ﴾

تَأَبُّد [ع] توحش كبی وحشتلنمك، اوركوب چكنمك § ارگن طورمق ، تأهل ایتمه‌مك .

تَأَبُّه [ع] تكبّر كبی كبرلنمك § علو جناب كوسترمك ، برشیدن عالیجنابانه برصورتده اعراض ایتمك .

تَأَبُّن [ع] ایزه اویمق، برینك كیتدیكی جهته كیتمك .

تَأْبِید [ع] باقی ، دائم ، مؤبّد قیلمق ، قیلنمق § ابدیلشدیرمك .

تَأَبِّی [ع] بركیمسه‌یی بابایدنمك، بابا عد ایتمك .

تَأْبِیر [ع] ایكنه صـوقمق صـورتیله عـلاج ایتمك ، آشیلامق . خرما اغاجنی اركك تخمیله بویله تلقیح ایدرلر.

تَأْبِیس [ع] حقـارت ایتمك ، خوارلامق .

تَأْبِین [ع] بركیمسـه‌یی یوزینه قارشی عیبـلامق ، وفات ایلمش بر آدمك محاسن اوصافنی یاد ایدرك مدح وثنا ایتمك. عربیده بولفظ انسانك حال حیـات ومماتنده تناقض وتضاد صورتیله استعمال اولنوردیمكدر.

تَأَثُّر [ع]حزن وانفعال طرزنده حسلنمك، محزونیتله ایچلنمك، بو صـورتله طویغولانمق ، تاسه‌لانمق

§ بر مؤثرك تأثيری آلتنده بولنمق: (فرط تأثّر ، كمال تأثّر ، شدت تأثّر) « تأثّر بخش ، تأثّر بخشا » = تأثر ويريجی ، تاسه‌يه دوشوريجی .
[سريع التـأثّر] = چابك محزون ومتأثر اولان ، سرعتله ايچله‌نن .
جمعی (تأثّرات) در.
« تأثر بخش دلدر صوت بلبل »
« معلم ناجی »
« بيهـوده دكل تأثراتی »
« لكن كيمه آكلاديرسك ايواه »
(وله)

تَأَثُّم { [ع] كناهدن صاقنمق ، كنـاهدن توبه واجتناب ايتمك .

تَأْثِير { [ع] اثر ايتمك، ايشله‌مك، نشانه‌پيدا ايله‌مك. ماديات ومعنوياتده استعمال‌اولنور : (طوغری سوز آجی علاج كبيدر انسـانه تأثير ايدر.) (قورشون‌تحته‌يه تأثير ايتمدی) « صاعقه تأثير » = ييلديرم كبی شدتله تأثير ايديجی. [تأثير بليغ] = فوق الحد، زياده تأثير. [پرتأثير]= چوق تأثيرلی . [بی تأثير] = تأثيرسز . (سريع‌التأثير= چابك، تيزتأثيرايدن:
«چشم‌شوخكدردل‌عاشقده‌تأثير ايله‌ين»
«سوديكم مهرسليمانك جهانده آدی‌وار»
(نديم)

« نظرهٔ صـاعقه تأثير سـليم اوّل »
« نيجه آهندل بدخواهی‌مذاب‌ايتمشدر »
(معلم ناجی)
جمعی(تأثيرات)در: « تأثيرات‌كليه، تأثيرات جزئيه ، تأثيرات بليغه . »

تَأْثِيم { [ع] بر كيمسه‌يه كنهكار اولدك ديمك ، بر آدمی كناهه نسبت ايتمك : [آلودهٔ چرك معاصی اولانی هركس تأثيم ايدر] .

تَأَجُّج { [ع] آتش آلمق ، طوتيشوب آلولنمك .

تَأَجُّل { [ع] وقت معينه قدر مهلت ايسته‌مك.

تَأَجُّم { [ع] اوفكه لنمـك ، غضبلانمق، طارلمق.

تَأْجِيج { [ع] طوتشديروب آلولنديرمك،طوتشديروب آلولنديرلمك .

تَأْجِيل { [ع] صوكره‌يه براقمق معين برزمان ويرمك . اصطلاحات شرعيه‌دندر . ادای دينی تأخير ، بو يولده مهلت تعيين ايتمك ديمكدر . مهر معجل . مهر مؤجل . (تعجيل)ك مقابلی. جمعی [تأجيلات]در

تَأَخُّر { [ع] صوكره‌يه، كری‌يه قالمق، كچيكمك : [تأخر مواصلت، تأخر عودت ، تأخرعزيمت] بولفظ « ايتمك » ماده‌سيله قوللانيلير . جمعی [تأخرات] در : (تأخرات واقعه)

تأخير { [ع] صوكره يه، كرى يه براقمق ؛ كجيكديرمك ،
كجيكديرلمك : (تأخير سوقيات، تأخير نقليات) جمعى (تأخيرات) در . [حلول موسم زمستان ينه مانع بناء تعميرواتمام مساعى قدوم نو بهاره باعث تأخير اولدى — چلبى‌زاده تاريخى — صحيفه ٢٧١]

« ياره تأثيرده تأخير ايدرسين اى آه »
« صبردم اولسون سنى ده ترك ايده‌يم ناله كبى »
(رئيس الكتاب واصف)

تأخى { [ع] برينى قارداش ايدينمك ، بركيمسه ايله قارداش اولمق .

تأدب { [ع] ادبلنمك، ادبنى طاقنمق ، اوتانغه دلالت ايده‌جك صورتده ادبلو طاورانمق : (اويله برادیب كاملك حضورنده شقشقه ايتمكه تأدب ايدرم) « تأدباً » = تأدب صورتيله، ديكرينه حرمة ادبلى طاورانه رق : [تأدباً سكوت ايتدم] ، (طالعلرندن منفعل ومستغرق انواع غوائل اولانلرك ايفاى و ظائفده امساك همت ايتملرى طبيعى بولنديغى حال آشناى فتور اولان وجدان منصفانه‌لرى حضورنده اثباته قالقشمقدن تأدب ايدرم)
« اسماعيل صفا »

« سركده نشوۀ صهباعطاسيدر خاكك »
« تأدب ايله رخ خاكه جرعه پاش اولمه »
(نابى)

تأديب { [ع] ادبلنديرمك ، ادبلنديرلمك ؛ حد تأديب = بر آدمى اقوال وافعال قبيحه سندن طولايى كنديسنجه موجب انتباه وامثالنجه مدار عبرت اوله‌جق صورتده مؤاخذه، تعزير، ضرب ايتمك : [يارامز چوجق تأديبه مستحقدر] جمعى [تأديبات] در .

« نشئه بولسه كيشى كركيفه اوبوب برتقريب »
« شحنۀ رنج خمار ايلر اوساعت تأديب »
(واصف)

تأديه { [ع] ادا ايتمك ، ايدلمك ؛ اوده‌مك ، اوده‌نلمك .
تشديد ايله غلطدر . (تأديۀ دين) = بورج اوده‌مك . (ادا) ايله موقع استعمالجه فرقليدر . بونك قوللانلديغى يرده (ادا) ده استعمال اولنه بيلير . فقط (ادا) نك هر قوللانلديغى يرده (تأديه) استعمال اولنه‌ماز : (ديون اجنبيه‌نك تأديه‌سى) جمعى (تأديات) در .

تأذى { [ع] اينجنمك ، اذا كورمك ، زنجيده اولمق :

تأذين { [ع] اذان اوقومق ، بيلديرمك . عربيده بركيمسه‌نك قولاغنى بورمق ، برشيئه قولاق طاقمق معنالرنده قوللانيلير : [قسطنطينيه‌نك يوم فتحنده طوغريجه اياصوفيه‌يه داخل اولان حضرت فاتح تأذين وتكبير ايله سجده بر شكران اولمشيدى]

تأرب { بركيمسه‌يى كيجه اويقوسز براقمق ، براقلمق . يعنى اويوتماق، اويوتلمامق : [سوديكمك.

آقشامدن اول طلب ایتدیکی بر نشیده‌یی،
یاخود قصیده‌یی صباحلین خاك پای
معشوقانه‌سنه عرض وتقدیم ایتمك شوق
و هوسی بنی بر چوق کیجه‌لر تأریق
ایتمشدر] ، « اطفالك تأریق قاعدهٔ
حفظ الصحه‌یه کلیاً منافیدر » .

تَأَزُّرْ { [ع] بورنمك ، اورتنمك ، جارلانمق . [اِزار] =
فوطه ، اورتو دیمکدر .

تَأْزِیرْ { [ع] بوریمك ، صارمق § قوتلندرمك .

تَأَسُّرْ { [ع] اویالاندرمق ، اویالاندیرلمق ؛ بر کیمسه‌یی
بهانه ایله مقصدندن آلیقویمق .

تَأَسُّسْ { [ع] اساسلانمق ، یرلشمك ، تمللنمك ، یر
طوتوب قوتلنمك : (رژی اداره‌سنك
بدایت تأسسندن بری) .

تَأَسُّفْ { [ع] اسفلنمك ، کدرلنمك ، آجی طویغو ایله تاسه‌لانمق ، قلباً راحتسز اولمق . (اولنمق)
و (ایدلمك) ماده‌لریله استعمال اولنور .
جمعی (تَأَسُّفات) در : [فلانك سفالت
حالنه تأسف اولنور ، تأسفات عظیمه] :
« دوکونسه مشت تأسفله نوله سینهٔ عمر »
« که ضایع اوله‌در یوق یره خزینهٔ عمر »
(نابی)

تَأْسِیَه / **تَأَسِّی** { [ع] ایکنجی کلمه برنجینك مطاوعیدر . مغموم ومکدر اولان آدمه کوکل آووته‌جق طرزده تسلیت
ویرمك ، تسلی کونه سوزلرله صبره
میل ایتدیرمك .

تَأْسِیسْ { [ع] وضع اساس ، تمل آتمق ، تمل قورمق ؛
محکم بر طرزده وجوده کتیرمك .
مادّیات ومعنویاتده استعمال اولنور :
(تأسیس مکاتب ، تأسیس مدارس ،
تأسیس قوانین ، تأسیس نظامات ،
تأسیس محاکم جدیده) بونك جمعی
اولان [تأسیسات] = ابنیهٔ نافعه
وآثار خیریه مقامنده‌ده قوللانیلیر :
(تأسیسات علمیه ، تأسیسات طبیه ،
تأسیسات عسکریه) .

تَأَفُّفْ / **تَأْفِیفْ** { [ع] اوف اوف دیه اظهار اضطراب ایتمك .

تَأْفِیكْ { [ع] یالان سویله‌مك . جمعی (تَأْفِیکات) در .

تَأَكُّدْ { [ع] محکم اولمق ، قوت بولمق ، قویلشمك .
معنویاتده قوللانیلیر : [اصول قدیمهٔ
موضوعه اوامر جدیده ایله تأکد
ایتدی] .

تَأَكُّلْ { [ع] یمك ، اکل اولنمق . اصطلاحات طبیه‌دندر .
یاره‌نك استعدادی نسبتنده ینیك کبی
اویوله‌سنه وآچیلوب بیومه‌سنه اطلاق
اولنور .

تَأْکِیدْ { [ع] قویلشدیرمك ، محکم قیلمق ؛ قوتلندیر-

مك ، قوتلندیرلمك . بوده معنویاتده استعمال اولنور . (تأكیداً) = قوتلندیرمك صورتیله. [تأكیدنامه]= بر ماده حقنده اولجه ویریلن امری محكم قیلمق ایچون صوكره یازیلان مكتوب. (تأكید لفظی)= اصطلاحده اول قوللانیلان بر لفظك تكرار اولنمسنه اطلاق اولنور. جمعی [تأكیدات]در: (شمدی یه قدر جواب وارد اولمیشنه كوره بوماده نك تأكیداً اشعار ایدلمسی لازم كلیر . جواب اخیر اخبارات سابقه یی تأكید ایتدی) .

تأكیل { [ع] یدیرمك، یدیرلمك ؛ بر كیمسه یی اطعام ایتمك .

تألف { [ع] الفت پیدا ایتمك ، آلیشمق، خوش كچنمك.

تألم { [ع] اللنمك ، تاسه لانمق، كدرلنمك :

« یار ایتدكجه تألم حزن دل افزونلنیر »

تألیف { [ع] الفت ، امتزاج ایتدیرمك، ایتدیرلمك:

(امریقا واسپانیا مرخصلری آره سنده « فیلیپین » ماده سندن طولایی تألیف افكار اولنه میه جغی)، (بونلرك بینلرینك تألیفی ممكن ایسه). [تألیف بین] = آره بولمق ، باریشدیرمق . [تألیف قلوب] = كوكللری امتزاج ایتدیرمه، باریشدیروب خشنود ایتمه . § كتاب یازمق، یازلمق : [«سانحات العرب»ی مرحوم ناجی افندی تألیف ایتدی ، « المشذب » ك تألیفندن ارباب تحصیل مستفید اولدی] § مؤلف یعنی كتاب معناسنده ده قوللانیلیر [تألیفكرده]= تعبیری ده عین معناده وجمعی اولان (تألیفات) دخی اكثریا مؤلفات یعنی كتابلر مقامنده استعمال اولنور .

تأمر { [ع] آمرلنمك ، آمرلك طاسلامق ، تغلب طورنده بولنمق .

تأمل { [ع] ایجه دوشونمك ، دقتله دوشونوب طاشینمق، حقیقت ماده یی آكلامق ایچون كركی كبی دوشونمك . جمعی [تأملات]در. (بلا تأمل) = دوشونمكسزین ، دوشونمه دن : [تأملسز سوز سویله ین اكثریا نادم اولور] :

« تأمل ایتمه لیده بو جهانه بركلیشی »
« كیدرمه لی كدری باقمه لی صفایه كیشی »
(محمود ندیم)

تأمم { [ع] آنا ایدینمك ، بر خاتونی آنالق ایتمك .

تأمی { بر آدم جاریه ایدینمك معناسنده در .

تأمیت { [ع] بر شیئك ذهناً مقدارینی تخمین ؛ بر نسنه نك مقدارینی اولچی ، اولچك قوللانمقسزین تقدیر ایتمك .

تَأْمِينْ { [ع] امين ايتمك، ايدلمك؛ امنيت ويرمك، ويرلمك؛ صاغلاملامق : [اقصاى شرقده صلح وآسايشك تأمينى] بونك جمعى اولان [تَأْمِينَاتْ] = وعد قوى ، تعهد ، آقچه ايله كفالت كبى معنالرده ومفردينك خلافنه اوله‌رق (ويرمك)و(آلمق) ماده‌لريله استعمال اولنور .

« ايلر اثر حياتى تأمين »
« ارواح اداره‌درقوانين »
(آلاى بكى زاده‌ناجى)

تَأَنِّي { [ع] برايشده عجله وخفت كوسترمه‌يوب تمكينلى طاورانمق ، ملاحظه ووقارلى بولنمق، آغر طورمق : (تأنى ايدن آلدانماز) جمعى [تَأَنِّيَاتْ] در .

تَأْنِيثْ { [ع] مؤنث قيلمق ، قيلنمق . قادينلره عائد طرز وشكله قويمق : [صفات عربيه‌ده اكثريا تأنيثه رعايت اولنور] . قادينلاشمق معناسنى افاده ايدن (تَأَنُّثْ) لفظى مأنوس دكلدر ،

تَأْنِيسْ { [ع]مونس قيلمق، قيلنمق؛ وحشى‌ازاله‌ايدوب‌انسانه صوقولمغه آليشديرمق ، آليشديرلمق: [قوشجى بر وحشى غزالى تأنيس ايتدى ، بير دينيلن جانوارك تأنيسى مشكلدر]

تَأَوُّدْ { [ع] اكريلمك ، ايكى قات اولمق . بر نسنه‌يى انسانه ويرمك معناسنى ده افاده ايدر .
[تَأْوِيدْ] = بر نسنه‌يى اكوب ايكى قات ايله‌مك ، اكريلتمك و اكريدلمك معناسنه‌در .

تَأَوُّلْ { [ع] مؤول اولمق، باشقه معنايه كلمك .

تَأَوُّهْ { [ع] آه و انين ايتمك ، آه و فغان ايله مك . جمعى (تَأَوُّهَاتْ) در .

تَأَوِّي { [ع] اوطوره‌جق ير ايدينمك ، مسكن پيدا ايتمك ؛ يورت طوتمق .

تَأْوِيلْ { [ع] بر قولك معناى ظاهريسنى ترك ايله ديكر معنايه حمل ايتمك ، بر لفظ معناى موضوعندن چيقاريلوب ملايم ومتقارب اولان باشقه معنايه صرف ايدلمك : (زروه تأويل كوتورمز — مثل) جمعى اولان (تَأْوِيلَاتْ) = الفاظك قبول ايتمديكى معانئ بعيده وممتنعه معناسنده قوللانيليرر . [تَأْوِيلِ عَقْد] و [تَأْوِيلِ مُلْك] تعبيرلرى اصطلاحات فقهيه‌دندر .

تَأَهُّلْ { [ع] اهل ايدينمك معناسنه‌دركه زوجه آلمق، اولنمك ديمكدر .

تَأْهِيلْ { [ع] مسافری كلمات خاطر نوازانه ايله تلطيف ايتمك معناسنه‌در: (رسم تأهيل) § بر آدمی بر شيئه اهليتلی ومستحق كورمك ، بر آدم بر نسنه‌يه مستحق كورلمك . « اِستِئهالْ » دها قوتليدر و زياده قوللانيلير . § اهل قيلمق ، اهليتلی قيلمق . بومعنا جهت طبيه‌جه اولان طرز استعماله كوره‌در .

تَأَيُّدْ { [ع] قوتلنمك، قوت بولمق. ماديات ومعنوياتده استعمال اولنور: [فرانسه قابنه‌سنك استعفاسی خبری بو اقشامكی تلغراف ايله تأيد ايتدی]

تَأْيِيدْ { [ع] قوتلنديرمك ، قوتلنديرلمك . اكثريا معنوياتده قوللانيلير. جمعی [تَأْيِيداتْ] در : [بوكونكی خبر دونكی روايتی تأييد ايتدی، بوادعانك تأييدی براهين قويه‌يه محتاجدر] ، « تَأْيِيداتِ الَهِيّه »

« نه تأييد الهيدركه بو هر مبحث دشوار »
« نه‌دكلو اولسه دشوار اول‌قدر ذاتنجه آساندر »
(لا)

« سينه‌م آينه اولوب شاهد فيض عشقه »
« ايلسون طبعمی الهام آلهی تأييد »
(ك)

تَأْيِيسْ { [ع] يأسه دوشورمك؛ مأيوس ايتمك، ايدلمك : [منتظر لطف اولانی تأييس ايتمك شان انسانيته ياقشماز]

« تَ »

تَبْ { [ع] صيتمه، حمی. [تب‌زده] = حمايه، صيتمه‌يه طوتلمش.

(تب لرزه) = صيتمه تتره‌مه‌سی.

« اولمه‌سه درد تب عشقكله كر بيمار شمع »
« بويله يانوب ياقيلوب اولمازدی زردوزار شمع »
(رياضی)

تَبّ / **تَبابْ** { [ع] زيان، خسار، هلاك.

تَبابِعَه { [ع] زمان قديمده ملوك يمنك عنوان مخصوصلری ايدی. (تُبَّع)ك جمعيدر. بولفظك ايكی معناسی وار . بری شمسه تابع اولمق قرينه‌سيله « كولكه »يه اطلاق اولنور؛ ديكری آری قوغاننك بكی ديمكدر .

ابتدا (تُبَّع) عنوانيله ياد اولنان ملك (سعد ابوكرب) ايدی. ملك مذكور حكومتده سلفنه تابع اولديغی ايچون اشبو عنوان ايله تلقيب اولنمشيدی . بعده (كسری) و (قيصر) كبی علم مخصوص اولدی. كعبهٔ مكرمه‌يی برنجی دفعه اكسا ايدن بوذاتدر . ملك موما

الیه ایله اخلافنه تاریخجه (تبابعهٔ یمن) اطلاق اولنور . (دارالتبابعه) = مکهٔ مکرمه‌ده بر خانه‌درکه فخر عالم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلری اوراده تولد ایتدیلر .

تَبَادُرْ { [ع] آنسزین ، بردن بره ذهنه کلمك :

تَبَادُلْ { [ع] بربرینه بدل اولمق ، بربرینك یرینه کچمك ، دکیشلمك : [حرفلرك بو تبادلندن اکثریسنه آیری آیری آدلر ویرلمك ایجاب ایدر — اقدام ۱۷۱۶ — مصاحبه]

تَبَاذُلْ { [ع] صاقینمه‌یوب بربرینه بخش ایتمك ، ویرمك .

تَبَارْ { [ع] هلاك معناسنه‌در. فرقان کریمده‌وارد اولان الفاظدندر.

تَبَارْ { [ف] اصل ، نسل ، صوی : [عالی تبار ، والاتبار] = نسلی یوجه ، صویی ایی دیمکدر .

« حکمدار عالی تبار »
« افتخار ایلر کمالکله کمالات جهان »
« بیك یاشا عالمده ای علامهٔ عالی تبار »
(شیخ وصفی)

تَبَارُزْ { [ع] جنك ایتمك ایچون ایکی خصم بری برینه قارشی میدانه چیقمق : (اقوام قدیمه‌ده تبارز قاعده‌سی جاری ایدی)

تَبَارَكَ اللّٰه { [ع] استحسان بلیغ مقامنده و برنوع دعا حکمنده ایراد اولنور . [تَبَارَكَ] فعلی افعال وصفات الٰهیه‌یه مخصوصدر. جمیع خیرات وبرکات ازلی وابدی اوله‌رق ذات اجلّ واعلاسنه مخصوص اولمغله اشبو فعل اشیای سائره‌ده ومخلوقاتده استعمال اولنماز :

« ای طائر غیب صانك الله »
پروازیکه بیك تبارك الله »
(معلم ناجی)

تَبَاشِیرْ { [ع] مژده وهر شیئك اوّلی معناسنه بنیهٔ جمع اوزره وارد اولان کلماتدندر. معناسنده مبالغه موجوددر . [تَبَاشِیرِ فَجْر] ؛ [تَبَاشِیرِ صُبْح] = وقت صباحك اوائلی ، ایلك آیدینلغی ، طاك یرینك آغیرمسی که « فجر کاذب » دیمکدر .

« تاکه آثار تباشیر فروغ نصرت »
« اوج چرخی طوته چون شعشعهٔ صبح اخیر »
(حقی)

تَبَاشِیرْ { [ف] ترکجه‌ده تحریف ایله (تَبَه شیر) دینیلن طبیعتی بارد وجنسی کوشه‌ك وبیاض برنوع معدن . اشبو معدنی طوپراق مصنوعات معدنیه‌نك جلالندیرلمه‌سنده قوللانیلیر . بیت آتی مرحوم معلم ناجی طرفندن « مسرور » نامنده بر زنجی خدمتجی‌یه خطاباً سویلنمشیدی :

« تبییضه تباشیر ایله اولسون چالیشیردم »
« مسرور ! نم بخت سیاهم سن اولیدك »

تَبَاعُدْ { [ع] اوزاقلاشمق ، ایراقلاشمق :

« کوزلرك بر لحظه کوکلمدن تباعد ایله‌من »
« کوز کوزا یتمشدر دل سودا بناهی کوزلرك »
(معلم ناجی)

تَبَاعُلْ } [ع] زوج زوجه سیله اویناشمق ، ملاطفه ایتمك معناسنه‌در .

تَبَاغُضْ } [ع] بغض ایدیشمك ، سویشمه‌مك .

تَبَاكِی } [ع] آغلار کبی کورنمك ، صنعتله آغلامق : (تباکیٔ واعظ ، تباکیٔ سائل) .

تَبَانْجَه } [ف] سیلی ، طوقات معناسنه‌در .

تَبَاهْ } [ف] فنا ، بوزوق ، چوروك ، برباد ، خراب ، محواولمش ، ایی بر حالدن فنا حاله دونمش . [تَبَاهْكَارْ] = فنا ایدن ، خراب ایدیجی . (تَبَاهْكَارِی) = فنا ایدیجیلك ، تباه ایدیجیلك :

« کرچه بن کندیمی تباه ایدرم »
« باری ابقای نام ایدر کیدرم »
(معلم ناجی)

« ایتمز بزه اول شوخ ستم پیشه نکاه »
« حال دلمز اولمه‌ده کیتدکجه تباه »
(کبوتری)

« تباهکاریٔ عشقه خرد دکل حائل »
(سید وهبی)

تَبَاهِی } [ع] تفاخر یعنی اوکنمکلك معناسنه‌در .

تَبَايُنْ } [ع] آیریلاشمق ، ایکی شیئك بربرینه ضد اولیشی : (تباین ظنون ، تباین افکار ، تباین عقائد) .

تَبَتُّلْ } [ع] کسیلك ، ماسوادن کسیلوب اخلاص تام ایله جناب حقه توجه وعبودیت ایتمك ؛ قول دیکره کوره تزوجی ترك ایله اختیار زهادت وعبادت ایله‌مك معناسنه‌در . (تَبْتِیل) ده بو معناده لغتدر . بونلر فرقان کریمده وارد اولمشدر .

تَبَثُّرْ } [ع] انسانك دریسنده سیویلجه‌لر پیدا اولمق ، آدمك بدنی سیویلجه‌لنمك : (تبثر وجه)

تَبْجِيلْ } [ع] تعظیم کبی بیوك طوتمق ، بیوك صایمق معناسنه‌در. (اِجْلَالْ)دن دها قوتلیدر. جمعی [تَبْجِيلَاتْ] در :

« آیت نور رخك اولدم که ترتیل ایلرم »
« روح داودی مناقبخوان تبجیل ایلرم »
(علی روحی)

« تبجیل ایدیلور نوشروان ایله سلیمان »
(لا)

تَبَحُّرْ } [ع] دریالانمق ، دکز - لشمك . عربیده ایکی صورتله استعمال اولنور . کثرت ووسعتده دکز کبی بیکران اولمق علاقه‌سیله مال قارونه مالك اولان آدمه « تبحر فی المال » وعلم وفضیلتده توسع وتعمق ایدن ذاته ده « تبحر فی العلم » دیرلر . لسان عثمانیده اکثریا وسعت علم ودانشده قوللانیلیر .

تَبَخَالْ | [ف] حرارتدن دوداقلرده ، آغیزك اطرافنده
تَبَخَالَه | پیدا اولان قابارجق ، اوجوق .

تَبَخْتُرْ | [ع] كوزل یوریمك ، صالنه‌رق ناز ایله یوریمك : (تبختر نوجوانانه)

تَبَخُّرْ | [ع] بخاره نقلاب ایتمك، بوغو حالنه كلمك . بومعنایه كوره اصطلاحات طبیه‌دندر : (صو قاینایه‌قاینایه تبخر ایتدی] § توتسولنمك، بخور یاقیله‌رق قوقولانمق . جمعی اولان (تبخرات) هر ایكی معناده استعمال اولنور .

تَبْخِیرْ | [ع] بوغو حالنه كتیرمك، بخاره قلب ایدلمك : (صویك تبخیری سانتغراد اعتباریله یوز درجه حرارته متوقفدر) ، (تبخیر ماء ممكندر) § توتسوله‌مك، توتسولنمك . جمعی اولان « تَبْخِیرَاتْ » اكثریا معنای ثانیده استعمال اولنور . هر ایكی معنا اعتباریله كیمیای طبی یه عائد اصطلاحات فنیه‌دندر : (بحر سیاهدن كله‌جك بالجمله یولجیلره قواق تحفظخانه‌سنده تبخیرات مكمله اجراسی مقرردر) لسانمزده بومثللو كلمات،اصطلاحات موجود ایكن « دەزنفكته » « دەزنفكسیون» كبی الفاظ اجنبیه‌یی قوللانمق یالكز عبث دكل عیبدر ، كناهدر .

تَبْخِیلْ | [ع] برآدمی بخله نسبت ایتمك ، ایدلمك ؛ برآدمه بخیلسین دیمك ، دینلمك : (تبخیل نامرد) .

تَبَدُّعْ | [ع] اهل سنتدن آیریلوب ارباب بدعته التحاق ایتمك.

تَبْدِیعْ | [ع] بدعته نسبت ایتمك؛ اهل بدعتسین دیمك ، دینلمك :

تَبَدُّلْ | [ع] دكیشمك ، باشقه بر حاله كیرمك، (تبدل هوا) جمعی (تبدلات) : (تبدلات هوائیه)

« اولمش بو تبدل لسانه »
« باعث ایكی خسرو یكانه »
(مقدمه)

تَبْدِیلْ | [ع] دكشدیرمك ، دكشدیرلمك ؛ باشقه حاله كتیرمك، كتیرلمك. مادیات ومعنویاتده قوللانیلیر : (تبدیل مسلك ایتمدكجه فلاح بوله‌ماز ، تبدیل لسان ، تبدیل قیافت) ، [تَبْدِیلِ هَوا] = هوا دكشدیرمك ، وجودجه و صحتجه استفاده مقصدیله هوای كوزل باشقه برمحله كیتمك دیمكدر . (تبدیلاً) = دكیشدیرمك صورتیله . (تَبْدِیلْ) = اوللری قیافتی دكیشدیرلمش مفتش ، خفی مأمور مقامنده وضابطه خدمتنده استعمال اولنوردی. جمعی (تبدیلات) در

تَبْذِیرْ | [ع] تخمی صاچوب طاغتمق § مالی اسراف صورتیله محو و پراكنده ایتمك ، ماله

و نقـدی لزومسز اوله‌رق طاغتمق ، طاغیدلمق : (تبـذیر اموال ، تبـذیر نقود) جمی (تبذیرات) .

تبر { [ف] بالطه‌معناسنه‌در § بعض درویشانك‌وسیاحین‌شرقیه‌نك ایادی‌ٔ سـائلانه‌لرنده بولنـدیردقلری کوندره مربوط آی شکلنده‌کی بالطه. (تبردار) = بالطه‌جی (تبرداران)= زمان سـابقده حرم همایونك اللری بالطـه‌لی خـدمه‌سی دیمکـدر . مثلا « تبردار محمد پاشـا ، تبردار مصطفی افندی» ذوات‌تاریخیه‌دندر. (تبرداران خاصه) = زمان قدیمده رکاب‌همایونه مأمور پیـکاره ، صولاقلره اطـلاق اولنوردی. [تبرداران اوجاغی] = الیوم سرای همایونده موجود در . بالطه‌جیلرك سلك مخصـوصی دیمکدر . (سـنبل تبر) = زنبق فصیله‌سـندن قوقوسی‌لطیف، رنکی بیاض برچیچك.

تبرئه { [ع] بری قیلمق ، بری قیلنمق؛ برآدمك‌معصومیتی تحقق ایتمك ، ایتدیرلمك . (وزنه‌دار افنـدی درجات ثلثهٔ قانونیه‌جـه اجرا قلنـان محاکمه نتیجه‌سـنده تبرئهٔ ذمت ایتدی) :

« کورسه بوهرزه‌لری تبرئهٔ ذمت‌ایله »
« یقاسن‌سیلکرایدی اهل‌تبرای‌سخن »
(وهبی)

تبرا { [ع] بری‌اولمق § سومه‌یوب یوز چـویرمك . اصـلی [تبری] در :

« تبرا ایلشدر الفت ارباب غفلتـدن »
« انیس‌سافلین اولماز دل‌بیدارعالیدن »
(معلم ناجی)

تبرخون { [ف] محرفی[طبرخون] در . بر قاچ معنـاسی واردر. (۱) عناب دینیلن میوه .(۲) قزیل آغاج ، قزیل سـکود دینیلن آغاج که بقم آغاجی دیه معروفـدر . بوکا بویا آغاجی ده دیرلر . (۳) طرخون تعبیراولنان‌سبزه‌در. لسانمزده ایکنجی معناده مستعملدر .

تبرد { [ع] صوغومق، صوغوق اولمق : (تبردماء ، تبرد هوا) .

تبرر { [ع] اللهه انقیـاد وطاعت ایله‌مك ، رضـاء آلهی یی تحصیله چالیشمق : « الله جـله‌یه تبرر صفتیله اتصافی نصیب ایلیه »

تبرز { [ع] میدانه چیقمق معنا ـ سنه‌در : (تبر ز قهرمان، تبر ز صیاد) .

تبرطم { [ع] بر سببله طارلمق ؛ طارغینلق ایله صو‌مور ـ دانمق ، غضبلانمق ، آوورت‌طوتمق، ساخته عظمت کوسترمك معنالرینی‌افاده ایدر : [تبرطم فرومایه ، تبرطم جاهل]

تبرع { [ع] عهده‌ سـنه واجب اولمایان عطیه‌یی، هدیه‌یی ویرمك . (تبرعاً) = بلا مجبـوریت ویرلك صـورتیله دیمکـدر . جمی (تبرعات) در .

تَبَرْقُع [ع] نقاب طوتمق ، پچه لنمك ، يوزى اورتمك : [تبرقع نسوان] .

تَبَرُّك [ع] مبارك عد ايتمك ، بر شیء كندى حقنده يمنلى ومسعود صايمق . (تبرّكاً) = مبارك و متيمن عد ايدلك صورتيله . جمعى اولان (تبرّكات) = هدايای عزيزه و اشيای مقدسه مقامنده استعمال اولنور .

تَبَرِّى [ع] اصلى (تبرّؤ) در . برى اولمق ، سومه‌يوب يوز چويرمك ، اوزاقلاشمق : (تبرى آثام) .

تَبْرِيد [ع] صوغوتمق، صوغو- دلمق ، ماديات ومعنوياتده استعمال اولنور : (قارپوزى تبريد ايچون نه يابمليدر ، صويك تبريدى ايچون قارلق لازمدر) :

«عدوبندن‌سنى تبريده اولسه اتفاق اوزره»
«نه باكم وار خلوص البته غالبدر نفاق اوزره»
(نابى)

« كرهٔ نارى ياقار بلكه كينه شررى »
« ايله‌مزسه صوسپوب لجهٔ لطفك تبريد »
(ك)

تَبْرِيك [ع] مباركله‌مك ، مبا- ركله نلمك . مبارك اوله ديمك ؛ تهنيت ايتمك، ايدلك : (تبريك عيد سعيد) ، (تبريك ليلهٔ رغائب) جمعى (تبريكات)= تهنيه‌لر، مباركله‌يشلر :

« بيلدى زارى رتبهٔ بالاى عشقه مظهرم »
« كلدى احباب ايلدى تبريك تبريك اوستنه »
(اندرونى زارى)

تَبَزُّق [ع] توكورمك معنا- سنه‌در .

تَبَزُّل [ع] يارلمق ، بر شيئك قابى شق اولمق. (تبزيل)= يارمق ، شق ايتمك ، دلمك معنالرينى افاده ايدر .

تَبَسُّل [ع] غضب ويا شجاعتدن صورتمق ، اكشى يوزلو طورمق .

تَبَسُّم [ع] كولمسه‌مك . (ابتسام) ده بومعنايى افاده ايدر . فقط (ابتسام ايتمك) تعبيرى يرنده (تبسم ايتمك) ماده‌سى قوللانلمليدر . زيرا سليقه‌مزه بو دها موافقدر :

« كوكلمجه تبسّم اولدى معتاد »
« چشممده جهان تبسّم آباد »
(معلم ناجى)

« آچلور كوكلم كهى كيم كريهٔ تلخم كوروب »
« آچار اول كلرخ تبسم برله لعل نوشخند »
(فضولى)

« او شيوه‌لرله تبسم او نازلرله عتاب »
(سيرتى)

تَبَشْبُش [ع] بر كيمسه‌يه كولر يوز كوستروب التفات ايتمك . حديث شريفده وارد اولمشدر.

تَبْشِير [ع] مژده‌له‌مك، مژده- له نلمك ؛ سوينيله‌جك بر

خبری بیلدیرمك ، اویله برخبر مژده ایدلمك . جمعی [تبشیرات] :

« طوتدی کلبانك ظفر عرش عظیمی اویله »
« ایتدی جبریل امین روح اویسی تبشیر »
(حقی)

تبصبص [ع] یالتاقلانمق ؛ محقورانه و مسکینانه اوضاع ایله عرض اخلاص و اختصاص ایتمك . ذمایمدندر . جمعی [تبصبصات] : (تبصبص کابی ، تبصبص کلبانه ، تبصبصات کلبیه) .

تبصر [ع] کوز آچیقلغی ، دقتله ایلری یی کورش ، دقتله کوزه تش : (ارباب تبصر) .

تبصره [ع] نظر دقتی جلب ایده جك ، انسانك کوزینی آچه جق وفکره انتباه ویره جك خصوص ؛ عبرت بخش کیفیت دیمکدر : [تبصرهٔ عاکف پاشا] = منشیٔ مشهور عاکف پاشانك حائز اهمیت و موجب عبرت بر رسالهٔ سیاسیه سیدر .

تبصیر [ع] کوزی آچه جق وانتباه ویره جك صورتده تعریف و ایضاح ایتمك ، بیلدیرمك معناسنه در .

تبطئه [ع] آغرلشمه ، یاواشلانمه ، بطی اولمه دیمکدر .

تبعاً [ع] اتباع ایله ، اویه رق ، اویمق صورتیله . بو مقامده (بالاتباع) و (بالتبعیه) تعبیرلری ده استعمال اولنور .

تبعض [ع] جزء جزء ، پاره پاره اولمق .

تبعه [ع] « تابع » ك جمعی . موقع استعمالنه کوره هم مفرد هم جمع حکمنده و بر دولتك ، بر حکومتك زیر تابعیتنده بولنان اهالی و اشخاص معناسنده قوللانیلیر . مفردی بو معناده قوللانیلماز : (تبعهٔ ایرانیه ، تبعهٔ یونانیه) (هر صنف تبعهٔ شاهانه نك قلبلرنده پیدا اولان حسیات صداقتکاری وشکر گذاری حد معروفك قات اندر قات فوقنده بولنمغله — افکار رساله سی — صحیفه ۲۱)

تبعیت [ع] تابع اولمق ، اویمق ؛ بر حکومته ، طاوعت ایتمك اوزره مربوط اولمق . [تبعیة] = اویمق صورتیله : [ترك تبعیت] = بر حکومته اولان مربوطیتنی کسوب براقمق : (فلان تبعیت ایرانیه یی قبول ایتمش .)

تبعید [ع] اوزاقلاشدیرمق ، اوزاقلاشدیرلمق ؛ ایراقلاندیرمق ، ایراقلاندیرلمق . (طرد وتبعید) = قوغوب اوزاقلاشدیرمق دیمکدر : (وقوعات مکرره اصحابندن اولوب اخیراً ینه ارتکاب جرائم ایده رك ضابطه جنه دردست و حبس ایدلمش

اولان اشرّادن بعضلری عکایه طرد وتبعید اولنمشلردر .)

تَبْعِيض [ع] جزء جزء ایتمك ، پاره پاره ایدلمك .

تَبَغُّض [ع] بغض کوسترمك ، برآدمه قارشی کندیسنی سومدیکنی حال وطوریله بیلدیرمك .

تَبَكُّم [ع] سوز سویلر ایکن طوتیلوب قالمق ، دیلی طوتلق .

تَبْكِيت [ع] برآدمی ذم ودشنام ویاخود سرزنش تام ایله مغبر ورنجیده ایتمك معناسنه‌درکه ترکجه‌ده باشه اورمق ، باشه قاقق دنیلیر . § ایراد برهان ودلیل ایله مخاطبی افحام واسکات ایتمك معناسنده دخی قوللانیلیر .

تَبْكِيَه [ع] بکا ایتدیرمك ، ایتدیرلمك؛ مرثیه اوقوتوب آغلاتمق، آغلاتدیرلمق : (تبکیهٔ نسوان ، تبکیهٔ نوحه‌کران)

تَبَلْبُل [ع] لسانلر مختلف ومختلط اولمق ودیلدن چیقان سوزلر قاریشوب بربرینه مخالف بولنمق : (تبلبل السن) [اصطلاحاتده بویله بر تبلبل عظما هیچ خاطره کله بیلورمی ایدی — عبدالرحمن ثریا — مقاله]

تَبَلُّر [ع] مولداتدن واصطلاحات کیمیویه‌دندر . بلّورلانمق، اجسامك بلّور کبی طونشی . فرانسزجه‌سی (Cristallisation) قریستالیزاسیون و (Cristalliser) قریستالیزه‌در .

تَبَلُّغ [ع] یتشمك ، ایریشمك ، آکلایوب آلمق . جمعی (تبلّغات) :

« البته اولور نبیّ بالحق »
« تبلیغ و تبلّغاته الیق »
(الای بکی‌زاده — ناجی)

تَبَلُّل [ع] ایصلانمق، نملی اولمق . (تَبْلیل) = ایصلاتمق ، ایصلادلمق ؛ صو یه قویمق ، صوبی یوسکوروب تاولامق : (تبلیل کاغذ)

تَبَلُّه [ع] احمق اولمق ، ابلهلك کوسترمك ، احمق کبی کورنمك . معانیٔ سائره‌سی قوللانیلماز .

تَبْلِيغ [ع] یتشدیرمك؛ ایریشدیرمك، ایریشدیرلمك. اکثریا معنویاتده قوللانیلیر. جمعی (تَبْلِیغات) = اکثریا رسماً ویریلان امرلر معناسنی افاده ایدر . مع مافیه شخصیاتده دخی بیلدیریلن شیلر حکمنده استعمال اولنور: (قرار اخیری کندیسنه تبلیغ ایتدم، قرار مذکورك تبلیغی، تبلیغات رسمیه)

« شویله تبلیغ حقیقت ایله‌یوردی کوشمه »
« ای زواللی مرد غافل ایله‌مه ریب وکمان »

تَبَنِّي [ع] اولاد ایدینمك، برینی کندینه اوغل دیه آلمق .

تبوّل } [ع] بول ایتمك ، قاشانمق ، سیدیکی آقیدوب دفع ایله‌مك .

تبویب } [ع] باب‌باب ترتیب ایتمك ، قسم قسم آییرمق معناسنه‌در : (تبویب کتاب)

تبه } [ف] بوزوق ، خراب ، برباد معناسنه اولان (تباه) ك مخففی‌در . [تبهکار ، تبهکاری] ده دینیلیر .

تبهیج } [ع] کوزللشدیرمك ، کوزللشدیرلمك : [چرکین برعروسی آلکونه ایله تبهیج ایدییورلر]

تبیع } [ع] بر آدمك یاوری و یاردیمجیسی ، یارداق دیمکدر § مال و صیغیر یاورروسی معناسنی‌ده افاده ایدر . فرقان کریمده وارد اولان الفاظدندر .

تبیّن } [ع] عیان و آشکار اولمق ، آچیغه چیقمق ، وضوح ایله آکلاشلمق : [فلانك معصومیتی بالتحقیق تبین ایتدی] معنویاتده استعمال اولنور :

« بلایه قارشی ثباتم تبین ایتمدی می ؟ »

تبییض } [ع] آق ایتمك ، آغارتمق ، آغاردلمق § اقلام رسمیه اصطلاحانجه مسوده طرزنده یازلمش برشیئی بیاض کاغده چکمك ، یکیدن و دوز کون یازمق دیمکدر که بیاضه چکمك ، بیاض ایتمك تعبیر اولنور :

[مضبطه‌نك سرعتله تبییضی قلم مدیرینه تنبیه ایدلمشیدی] .

تبیین } [ع] عیان ایتمك ، بیان ایدلمك ، آچیغه چیقارمق ، چیقارلمق . معنویاتده قوللانیلیر .

تتابع } [ع] بی در پی اولمق ، بربری آردی صره کیتمك ، تتالی } بربرینی ولی ایتمك ، بری دیکرك آردنجه کلمك :

(تتالیٔ سنین و اعوام) ، (تتابع اضافات) = تلفظی لسانه و استماعی صماخه خوش کله‌ین برقاچ افظك مسلسلاً یکدیکره ربط ایدیلیشی :

« اوزانده تحرز زحافات »
« تکثیر تتابع اضافات »
(مقدمه)

« نظر اولنسه تتالیٔ نوع و جنسه اکر »
« دکل طبیعت اشیاده دور واستکرار »
(لا)

تتبع } [ع] آردینه دوشوب آراشدیرمق ، کرکی کبی یوقلامق ، دقتله باقمق . استعمالی معنویاته محصوردر : (شو رساله‌یی کوزلجه تتبع ایت) جمعی اولان (تتبعات) = کرکی کبی آراشدیرمق معناسنی افاده ایتدیکی کبی دقتله ، آردینی براقمقسزین اوقومق معناسنی‌ده افاده ایدر . مثلا [تتبعات قیدیه ، تتبعات قیودیه ، تتبعات فنیه ، تتبعات علمیه] .

تتمّه } [ع] بر نسنه‌نك اکسیکی کندیسیله مکمل اولان ،

نقصانلی برنسنه‌نك اتمامی ایچون علاوه ایدیلن شی دیمکدر. (تتمّه) طرزنده ایکنجی تانك ضمیله تلفظی غلطدر، یاکلشدر. جمعی اولان [تتمّات] = هم اکسیك شیلر معناسنده وهم لوازم، طاقم مقامنده استعمال اولنور : (تتمۀ کلام ، تتمۀ مقال) و(تتمه مدرسه‌لری) و (جمعیتك اکمال تتماتی البته نظر دقته آلنه‌جقدر)

تتمیم [ع] تماملامق ؛ تمام ایتمك، ایدلمك . (اتمام) دن معناجه زیاده قوتلیدر: (انسان باشلا- دیغی ایشی تتمیم ایتمه‌لیدر، کتابك تتمیمی)

تتوّج [ع] تاجلانمق، تاج کیمك: (رسم تتوّج) = حکمدارانك تاج کیمك عادت مرعیه‌سی.

تتویج [ع] تاج کیدرمك ، کیدیرلمك .

تثاؤب [ع] اسنه‌مك . غفلتدم بولنمق معناسنی‌ده افاده ایدر .

تثابر [ع] ملازمت ایتمك ، بر شیئه دوام‌اوزره بولنمق.

تثاقل [ع]آغرلانمق، اوشنوب آغرلاشمق § جنکه لیتمکه تشویق‌ایدلمش ایکن اویالانوب کری قالمق .

تثبّت [ع] ثابت اولمق ، ثبات کوسترمك ، صبر ایله طورمق: (میدان شهادتده تثبت ایدن جنود اسلامیه‌نك صولت شیرانه‌لرینه قارشی)

تثبیت [ع] ثابت ، پایدار قیلمق، قیلنمق : [جناب حق فرقان کریمی ایله دین‌اسلامی یوم حشره قدر تثبیت بیوردی ، بو دین مبینك روز رستخیزه‌قدر تثبیتی موعود الهیدر]

تثریب [ع] عیبلامق ، طارلمق، باشه قاقق معنالرینی افاده ایدر .

تثقّب [ع] دلیکلنمك ، دلیك دلنمك: (تثقب عقیق)

تثقیب [ع]دلمك، دلیك آچمق ؛ دلنمك: (تثقیب لؤلؤ، تمورك تثقیبی)

تثقیل [ع] آغرلاشدرمق ، آغرلاشدیرلمق؛ آغرلغی آرتیرمق ، آغرلق آرتیرلمق : [بر دنك دها قوینجه هکبه‌نك اوته‌کی کوزینه تثقیل ایتدی . هکبه آشاغی‌یه یووار- لاندی ، کفۀ میزانك تثقیلی]

تثلیث [ع] اوچله‌مك ، اوچه بولمك ؛ اوچه ابلاغ ایتمك § اقانیم ثلثه‌یه قناعت واعتقاد معناسنه‌در . [ارباب تثلیث] = اقانیم ثلثه‌یه معتقد اولانلر، موحد اولمایانلر، خرستیانلر دیمکدر .

تثمیر [ع] آغاجلرك چیچکلرینی دوکوب یمش باغلامه‌سی § بر آدمك مالنی برکتلندیروب نشوونما ایله چوغالتمه‌سی دیمکدر .

تَشْمِين | [ع] سکزه ابلاغ ایتمك § سکزه بولمك .

تَشْمِيه | [ع] معنای لغویسی بر آدمی مدح ویاخود ذم و بالخاصه مدح جهتیله ذکر وبیان ایتمك § معنای اصطلاحیسی قاعدهٔ عربیه‌یه تطبیقاً ایکیله‌تن ، ایکی‌یه‌دلالت ایدن کلمه دیمکدر .

تَثَوُّب | [ع] ثوابلانمق ، فرض اولان نمازدن صوکره نافله نمازقیلوب ثواب‌قازانمق‌معناسنه‌در .

تَجارِب | [ع] دنه‌مه‌لر، صنایشلر دیمکدر. (تَجْرِبه) نك جمعیدر . (تَجارُب) طرزنده رانك ضمیله استعمالی غلطدر . [تَجارِيب] صورتنده‌ده استعمال‌اولنور: [تجارب فنیه ، تجاریب کیمیویه] .

تَجارُز | [ع] شتم اید یشمك ، سوکشمك ؛ ایکی کشی بربرینه اطالهٔ لسانده بولنمق .

تَجاسُر | [ع] جسارتله قفا طوته‌رق آتلمق ، جسارتلنوب غیرت وجرأت کوسترمك .

تَجانُب | [ع] صاقنمق، چکینمك. [اِجتِناب]بوندن‌اقوادر.

تَجانُس | [ع] جنسلشمك ، جنسی اویغون‌اولمق، برجنسدن اولمق : (تجانس حرفین)

تَجاوُز | [ع] لغتده بر آدمك جنحه‌وفضیحه‌سیله‌مؤاخذه ایتمه‌یوب کناهنی اغماض ایله عفوایتمك§ اصطلاحده برشیده حد اعتدالی کچمك معناسنه‌در . لسانمزده معنای لغویسی معتبر ومستعمل دکلدر . ایکی معناده قوللانیلیر (١) کچمك ، اوته‌یه کچمك. بو طرز استعمالی یکدیکرندن فرقسز کبیدر . مثلا (سنی طقسانی تجاوز ایتمشیکن) دینیلدیکی کبی (مسافهٔ معینه‌دن آتیلان مرمیلرك جمله‌سی‌هدفی تجاوز ایتدی) ده دینیلیر. (٢) حد معروفی کچمك ، آزیتمق ، طاشقینلق ، صارقندیلق ایتمك معنالرینی افاده ایدر. [تَجاوُزْکار] = تجاوز ایدن ، غدار [تَجاوُزْکارانَه] = غدّاره یاقیشه‌جق طرزده [تجاوزکاری] = غدّارلق ، تجاوزکارلق. (تجاوزی)و[تجاوزیه] = تجاوزه منسوب ، ایلری‌یه صارقندیلق ایتمك بوللو، هجوملو: (جنك تجاوزی ، حرب تجاوزی ، هجوم تجاوزی ، حرکات تجاوزیه) جمعی (تجاوزات) در .

« حد ابی تجاوز ایدن راز (نابیا) »
« برکونده کردش‌ایله‌مدك انجمن‌می‌قور»
(نابی)

تَجاهُل | [ع] بیلمزلکدن کلمك، بیلمز کبی کورنمك ، بیلمزلنمك : [تجاهلِ عارف] = برنکتهٔ مخصوصه‌یه مبنی معلومی مجهول طرزنده سوق وایراد ایله‌مك ، بر سوزی برنکته‌یه مبنی حقیقت ماده

مجهول ایمش کبی سویلەمك دیمکدر . بوکا [تجاهل عارفانه] ده دینیلیر .
(تَجاهُلکاری)= بیلمز کبی کورینجیلك.
(تجاهلکارانه) بیلمزلنیرجه‌سنه . جمعی [تجاهلات] در .
« کل عارف اول که معرفت اولسون تجاهلك»
(شیخ غالب)

تَجَبُّر { [ع] کبرلنمك ، کندینی حد ذاتنده هرنه ایسه آنك فوقنده کوروب بیرلنمك، زور کوسترمك معناسنه‌در : جمعی (تجبّرات) :
« تجبّرات نمرودانه »
«قنده قالدی بوندن اولکی تجبر، اعتلا»
«ایکی تاریخم ایدر کفاری درده مبتلا»
(سروری)

تَجْبیر { [ع]اصطلاحات طبیه‌دندر. قیریق کمیکی اصولنه توفیقاً صاروب اپی ایتمك ، ایلیتمك ؛ قیریق کمیك صاریلوب اپی ایدلمك : (تجبیر عظم ، تجبیر عِظام)

تَجْبین { [ع] قورقاق عد ایتمك، قورقاقلغه نسبت ایدلمك :
(سدانده جسیم بر اردو ایله آلمانلره تسلیم سلاح ایدن ناپولیونی بتون جهان تجبین ایتدی)

تَجَدُّد { [ع] تازه‌لنمك، یکیلنمك، یکی اولمق . جمعی (تَجَدُّدات) : « تجدّدات یومیه » ، « تجدّدات ادبیه »

« اسکیوب کرچه خانه کیتمه‌ده‌در »
« فکرم اما تجدّد ایتمه‌ده‌در »
(معلم ناجی)

تَجْدید { [ع] یکیله‌مك، یکیله‌نلمك. مادیات ومعنویاتده مستعملدر. جمعی (تجدیدات) : (تجدید لباس ، تجدید اثواب ، تجدید کیف) .
« فیض تجدیدمله ملّت جانلی دوات شانلیدر »
(فاتح لساننده ن ـ معلم ناجی)
« صکره ایدیلوب بوشیوه تجدید »
« آثار عجم اولندی تقلید »
(مقدمه)

تَجْدیر { [ع] چوجق چیچك چیقارمق معناسنه‌در .

تَجْدیع { [ع] چوجغی اغدیهٔ مضره ایله بسله‌مك § بر کیمسه‌یه هرشیٔ نشوونما بولەمسون ومحروم فیض اولسون دیه بد دعا ایتمك معنالرینی افاده ایدر . [تَجَدُّع] = اصطلاحات طبیه‌دندر. تغذینك فنالغندن ونشوونمانك انقطاعندن طبقهٔ مشیمهٔ عینیه‌نك آرقه‌دن انشقاق دیمکدر .

تَجْدیل { [ع] یره چالمق ، یره ییقمق .

تَجْذیر { [ع] بر عددك جذرینی چیقارمق ، جذری چیقارلمق . اصطلاحات فنیه‌دندر .

تَجْذیم { [ع] کسمك معناسنه‌در. لسانمزده(قَطع، اِنقِطاع) زیاده قوللانیلیر .

تَجْرِبَه { [ع] دنه‌مك ، صنامق ؛ دنه‌مه، صنانمه. (را) نك ضميله (تَجْرُبَه) دينلمسی غلطدر ، يا كلشدر: (تجربهٔ طالع ، تجربهٔ قلم، تجربهٔ اقتدار ، برای تجربه ، برعلاجك تجربه‌سی)

«دوشدی جدا نعيم صفادن ابو البشر»
«اولدی حليله تجربه‌گه كردن پسر»
(لا)

« مرآته باقه برايكی كون ايله تجربه »
« صبر ايله‌مك فراقكه مشكل دكليدر »
(نخيفی)

تَجَرُّدْ { [ع] صويمق ، چيپلاق اولمق § بيكار قالمق ، اولنمه‌مك حالی § اصطلاحات صوفيه‌جه ماسوادن كلياً انقطاع نفس ايله جناب حقه متوجه اولمق حالتی . اكثريا معنو ياتده قوللانيلير : (هر درلو معانيدن تجرد ايتمش برمقدمهٔ مغلقه ، عالم تجردك اذواق فانيه‌سنه ، ظاهراً خرقهٔ تجرده بورونمش اولان) ، [تَجَرُّدِ اَوْراق]= ياپراقلرك دوكلمه‌سی .

« اكتسای ثوب وصلتدر تجرددن مرام »
« صانمه كيم بيهوده قيلدی قيس نالان انسلاخ »
(ممدوح پاشا)

تَجَرُّعْ { [ع] جرعه ايله ايچمك ، يودوم يودوم ايچمك ؛ تكلفله و سوزه سوزه ايچلمك : (تَجَرُّعِ غُصَّه) = غم يمك .

تَجْرِيدْ { [ع] صويمق ، صويلو § ماسوادن قطع نفس ايله جناب اللهه متوجه بولنمق حالی : (اهل تجريد) = دنيادن فراغت ايدن درويشان ديمكدر .

« مسلك تجريد در فراغت اوی »
« ترك مال ايله خانماندن كچ »
(فضولی)

تَجْرِيعْ { [ع] يودوم يودوم ايچيرمك ، تكلفله ايچيرلمك : (تجريع دوا ، هند ياغنك تجريعی)

تَجْرِيمْ { [ع] معنای لغويسی برندن جريمه آلمق ، آلنمقدر § معنای اصطلاحيسی بر شخصی كرك مالاً وكرك بدناً جزايه چارپمق، جريمه صورتيله جزالنديرمق. جمعی [تَجْرِيمَاتْ]

تَجْزِئَه { [ع] جزء جزء ايتمك ، ايدلمك ؛ بتون شيئی اوفاق اوفاق پارچه‌لره آييرمق ، آييرلمق: (تجزئهٔ فرقان كريم، مصحف شريفك تجزئه‌سی) . (تَجْزِئْ) ده بو معنايی افاده ايدرسه‌ده سليقه‌مزه موافق كلديكندن قوللانيلمه‌سی اولادر.

تَجَزِّی { [ع] جزء جزء اولمق ، بتون برشی اوفاقلانمق. اصلی (تَجَزُّؤْ) در .

تَجَسُّدْ { [ع] جسدلنمك ، جسد پيدا ايله‌مك : [تجسد جنين]

تَجَسُّس { [ع] دقتله آراشدیرمق، كيزلى آراشدیرلق :
— جمعی « تجسسات » .
تَجَسُّم { [ع] جسملنمك ، قاباروب جسم پیدا ایتمك ، جسملى كورنمك : (تجسّم خیال)
تَجْسِيم { [ع] جسملندرمك ، جسملندیرلك ؛ جسملنمش كوسترمك ، كوسترلك : (روسیه اركان حربیه هیئتی طرفندن یاپیلان بر بیوك خریطه‌ده قافقاسیا قطعه‌سنك عوارض طوپوغرافیه‌سی كاملاً تجسیم ایدلشیدی)
تَجَعُّد { [ع] صاچ قیویرجق اولمق، بوكلم بوكلم اولمق : (تجعّد زلف) (تَجْعِيد) = صاچی قیویرجق یاپمق، صاچ بوكلم بوكلم یاپلمق: (تجعید كاكل)
تَجَفُّف { [ع] یاش ایكن قورومق، قورویوب قاتی اولمق : (تَجَفُّفِ جُلُود) . [تَجْفِيف] = قورتمق ، قوریدلمق : (تجفیف جلود، تجفیف اثواب)
تَجَلّا { [ع] آچیلوب عیان اولمق، روشن كورنمك.
تَجَلِّی { § جناب حقك قابلیات مختلفه‌یه كوره اشیاده بروز آثار قدرتی. [تَجَلِّيگاه ، تَجَلِّيگَه] = تجلی یری . (تجلی زار) = قدرة الآلهك بروز آثاریله مملو محل دیمكدر. § مظهریت ، طالع ، قدر : (هركسك تجلّیسی براولماز ، اوزواللی اوكسوز تجلّیسنه كوسسون) ¶ آثار فیض الهینك قلوب مؤمنینده ظهوری. جمعی اولان (تَجَلِّيَات) ده‌كی (یا) نك تشدید ایله تلفظی یاكلشدر :

« تجلی برق اورر بر بر سواد داغ جانمدن »
(غالب)
« كلامم سرتسر شرح مزایای تجلادر »
(نفعی)
« برصبحدم ایتدی فیض مولا »
« دل بیتنی مطلع تجلا »
الای بكی‌زاده ـ ناجی
« بر تجلی ایله كیم زیر نقاب طره‌دن »
(حكمت)
« هركسك جانجه واردر بر تجلیكاه عشق »
« بیستون فرهاده كوه طورشكان كوسترر »
(اسعد مخلص پاشا)
« تجلّیدن نه‌در مقصودی یارك بن‌ده حیرانم»
« تجلی دیده سركردان تجلی زار حیرتده»
(معلم ناجی)
« انواع تجلّیات یزدان »
« اول حالده نصل اولور نمایان »
(الای بكی زاده ـ ناجی)
« كیمسین بیلنمدك شوقدرواركه ایلدك »
« شمع تجلیاتكه پروانه عالی »
(معلم ناجی)

تَجَلُّد { [ع] تكلفله جلادت كوسترمك ، حد ذاتنده

جلادت بوغیکن او صورتله کورنمکه چالیشمق ؛ عناد سرکشانه وجرأت خود پسندانه‌ده بولنمق . بونك اسم فاعلی اولان « مُتَجَلِّد » زیاده‌قوللانیلیر:

(اطوار متجلّدانه‌سی حد معروفی تجاوز ایتدیکندن . . .)

تَجْلِید [ع] لغتده معناسی بوغازلانمش حیوانك دریسنی یوزوب چیقارمق دیمکدر . لسانمزده بو معنی معتبر دکلدر . § معنای اصطلاحیسی جلدله‌مك ، جادلنمك دیمکدرکه بوندن‌مقصد کتابه یاخود کتاب کبی اوراق مجموعه‌یه قاب یاپمقدر . (ایتمك ، ایتدیرمك) ماده‌لریله قوللانیلیر : (تجلید کتب ، تجلید رسائل ، مصاحفك تجلیدی ، کتابك تجلیدی) ، (مجلد حاجی « صحیح البخاری » یی کوزل تجلیدایتدی ، «قاموس» ی الافرانغه تجلیدایتدیردم)

تَجْلِیل [ع] چوللامق ، چوللانلمق ؛ چول اورتمك ، اورتلمك : (تجليلِ افراس)

تَجْلِیَه [ع]جلاویرمك،پارلاتمق، پارلادلمق . (یا) نك تشدیدی یاکلشدر : (تجلیهٔ سیوف ، تجلیهٔ مرآت)

تَجَمُّع [ع]طوپلانمق،بربره‌کلمك، بریکمك: (اوق‌میدانندە تجمع ایدن‌عساکر شاهانه‌طرفندن‌غایتله منتظم برچکید رسمی اجرا ایدیلوب . .) جمعی (تَجَمُّعات) در .

تَجَمُّل [ع] سوسلنمك ، سوس مقوله‌سیله کوزللنمك : (تجمّل عروس ، تجمّل عجوز) جمعی اولان(تجمّلات) بومعناده‌قوللانیله‌ماز.

« ایله‌مش مولی تجمّلدن جمالن بی‌نیاز »
(معلم ناجی)

« کیم شرعنه ایله‌سه توسّل »
« انسانلق ایله ایدر تجمّل »
(مقدمه)

تَجَمُّلات [ع] بالاده‌کوستردیکی وجه ایله (تجمّل) ك جمعی ایسه‌ده اصطلاحمزده لوازم ، تمات ، ادوات ؛ خصوصیله اشیا ، آلات معنالرنده قوللانیلیر : (تجمّلات بیتیه)

تَجْمِیل [ع] سوسله‌مك ، سوس مقوله‌سیله کوزللندرمك . جمعی [تجمیلات] : (تجمیل عروس)

تَجَنُّب [ع] صاقنمق ، چکنمك ، قاچنمق . (تَجَانُب) کبی استعمالی نادردر . بومعناده (اِجْتِنَاب) زیاده قوللانیلیر .

تَجْمِید [ع]طوکدیرمق، طوکدیرلمق : (تجمید لبن)

تَجَنُّن [ع] دایرمك، دلی اولمق:

تَجَنّى [ع] میوه طوپلامق ، میوه دوشیرلمك . بومعناده (اِجْتِناء) زیاده مستعملدر § برآدمه جنایت اسناد ایتمك ، صوچ آتمق .

تَجْنیس [ع] ایکی شیئی بربرینه مشاکل قیلمق ، جناس یاپمق که مختلف معنایی افاده ایدن ایکی لفظك بربرینه مشابهتی حسبیله مقام مناسبده ایراد ایدلسی دیمکدر . (تَجْنیس) (جِناس) مقامنده‌ده قوللانیلیر . (جِناس) = انواع عدیده‌یی حاوی برصنعت ادبیه‌در .

تَجَوُّز [ع] جائز اولیان شیئی جائز کورمك § سوزی مجاز صورتیله سویله‌مك . (تجوّزات) جمعیدر .

تَجَوُّف [ع] برشیئك ایچی بوش ویاخود قوووق اولمق ، ایچی بوشالمق § ایچنه نفوذ وتأثیر ایتمك معنالرینی افاده ایدر .

تَجْوید [ع] معنای اصلیسی بر نسنه‌یی کوزل ایتمك و خوشجه یاپمق معناسنه‌در § اصطلاحزده قرآن عظیم الشانك حسن تلاوتی تعلیم ایدن علم مخصوص دیمکدر . [تجوید حروف] = حرفلرك هر بری مخرجلرندن صفتلریله وحقیله ادا ایله‌مکدن عبارتدرکه بومناسبتله علم مذکوره عنوان اولمشدر : [اوائل حالنده شیخ القرا شهاب الدین احمد حنبلیدن قرائت سبعه ایله حفظ قرآن عظیم وشمس الدین اسکندریدن احکام مبانیٔ تجوید نظم کریم ایلیوب — ذیل عطایی جلد ثانی — صحیفه ۳۹۸]

تَجْویر [ع] برآدمی جوره نسبت ایتمك ، برآدم جوره نسبت ایدلمك : (تجویر زنان ، خوبانك تجویری)

تَجْویز [ع] روا وجائز کورمك ، کورلمك ؛ برشیئك حد ذاتنده بأس کورمه‌یوب وقوعنه مساعده کوسترمك ، کوسترلمك : (تجویز تراخی)

تَجْویع [ع] آجیقدیرمق ، آجیقدیرلمق . [اِجاعه] ده بومعناده مستعملدر : [تجویع کلاب]

تَجْویف [ع] بر شیئك ایچنی اویمق ، وقوووق یاپمق ؛ ایچی قوووق ایدلمك : [تجویف شجر ، اشجارك تجویفی]

تَجَهُّز [ع] جهازلانمق ، لوازمی موجود ومنتظم اولمق ، حاضر بولنمق : (تجهز سفائن ، تجهز جنود ، تجهز عروس)

تَجْهیز [ع] جهازله‌مق ؛ لوازمی ترتیب واحضار ایتمك ، لوازمی تنظیم واحضار ایدلمك : (تجهیز جنود ، افراد ردیفه‌نك جمع وتجهیزی ، تجهیز سفائن ، سفائن حربیه‌نك تجهیزی ، آمریقا اغنیاسندن مشهور «واندر بیلد»

كريمه‌سنك تجهيزى ايچون بر مليون دولار صرف ايتمشيدى) جمعى (تَجْهِيزَات) : (تجهيزات عسكريّه) ، [تجهيز ميّت] = كفن ، پاموق وسائره كبى اشيايى تدارك ديمكدر . بو مقامده اكثريا (تجهيز وتكفين) طرزنده قوللانيلير : [غرائب اعتباريه‌دندر كه اول شاه ملازمت فن تجهيزينه كفن لازم اولدقده — ذيل شقايق جلد اول — صحيفه ۳۸۲]

تَجْهِيل { [ع] جهالته نسبت ايتمك ، ايدلمك ؛ بر آدمك بيلمديكنى يعنى بيلكيسى اولمديغنى ميدانه قويمق ، يوزينه اورمق وجاهلسين ديئلمك : [هر سازدن سوز آچانى اربابى تجهيل ايدر ، بداهت فنيه‌يه قارشى سوز سويله‌ينك تجهيلى طبيعيدر]

تَجْبِيف § { [ع] زياده قورقق اورمق صورتيله قورقوتمق .

تَحَابّ { [ع] سويشمك ، بربريله دوستلق ايتمك . (تفاعل) بابندندر . اصلى [تَحَابُب] ايدى . بونك اسم مفعولى اولان (مُتَحَابَّه) صفت اوله‌رق قوللانيلير : (دول متحابّه)

تَحَادُب { [ع] قانبور اولمق ، قانبورلاشمق : (برشخص سوء استعمالات نفسانيه‌يه انهماك ايدر ايسه تحادب ايلر) « تَحَدُّب » بومعنايى افاده ايدرسه‌ده آنده بركيمسه‌يه ويا برنسنه‌يه ارتباط وتعلق حاصل ايتمك ، بركيمسه‌يه قانبورلق كبى ياپيشوب تعلق ايله‌مك دقيقه‌سى‌ده محتويدر .

تَحَاسُد { [ع] حسدلشمك ، ايكى آدمك بربرينى مظهر اولدقلرى نعمتدن محروم كورمك املندن منبعث حالت مذمومه . نظمده (محاسده) مقامنده قوللانيله‌بيلير .

تَحَاشَا | [ع] قورقوايله چكنمك ، برشيدن اوركوب صاقنمق . برنجيسى نظمده ،
تَحَاشِى | ايكنجيسى نظم ونثرده استعمال اولنور . [بى تَحَاشِى] = كوزى پك ، قورقوسز ، چكنمز ، چكنمه‌يه‌رك ديمكدر : [كورينور قضادن تحاشى ايتمه‌ليدر]

« دريا بى ايله بر تماشا »
« سندن ايده جكمى يم تحاشا »
(معلم ناجى)

تَحَامُق { [ع] احمقلغه اورمق ، كنديني احمق كبى كوسترمك .

تَحَالُف { [ع] اصطلاحات فقهيه‌دندر . حاكم الشرعك خصميندن هرايكيسنه يمين ويرمه‌سى ، يمين ايتديرمه‌سى ديمكدر .

تَحَامِى { [ع] نفسنى حمايه ايتمك ، صاقنمق :

« قبايحدن تحامى باعث نيل فضائلدر »
(معلم ناجى)

تَحاوُر [ع] سویلشمك ، جوا . بلاشمق. نظمده (محاوره) مقامنده استعمالی جائزدر .

تَحایا [ع] جمعدر، خیر دعالر ، سلاملر دیمکدر . مفردی (تَحِیَّه) در . (تَحِیّات) ده بونك جمع دیکریدر :

« اهدای تحایا ایده‌لم روح رسوله »

تَحَبُّس [ع] حبس نفس ایتمك ، کندی کندینی بر یره قاپامق دیمکدر .

تَحْبیذ [ع] نه کوزل ، نه ظریف ، نه سویملی کبی برمعنایه دلالت ایدن (حَبَّذا) ادات تحسینی ذکر ایتمك : (تحبیذ شاعر)

تَحْت [ع] آلت ، آشاغی معناسنه. مادیات ومعنویاتده استعمال اولنور. (فَوق) مقابلیدرکه بونك ترکجه‌سی (یوغ) در . فارسیده مقابلی (زیر) لفظیدر : (تحتِ قدم، تحت تأمین ، تحت اعتراف) . قاعدهٔ عربیه‌یه توفیقاً اضافتله قوللانیلدیغی تقدیرده نصب ایله اوقونور وظرفیت معناسنی افاده ایدر : [تحتَ الارض ، تحتَ الجلد ، تحتَ القلعه ، تحتَ البحر] . بعضاً حال موقعنده استعمال اولنان تعبیرات واردر. ازجمله [تحتَ الحفظ]= تعبیری محافظه آلتنده اولەرق دیمکدر:

« اوله‌لر تحت الثراده کاو وماهی مضطرب »
« اولسه‌کر فوق العلاده سایه انداز وقار »
(نعت — نظیم)

تَحْتانی [ع] آلتنده بولنان ، آلتده‌کی ، آشاغیده‌کی قات معناسنه‌در. « فَوْقانی » مقابلیدر: (فوقانی وتحتانی ایکی جسیم صالونی]

تَحَتُّم [ع] شدتله لازم ، واجب اولمق ؛ مرتبهٔ وجوبده بولنمق . بوندن مشتق اولان (مُتَحَتِّم) زیاده استعمال اولنور .

تَحَثُّر [ع]قوبولانمق، پیختیلانمق. اصطلاحات طبیه‌دندر : (تحثّر دم)

تَحَجُّر [ع] طاش کسلمك ، طاش اولمق : (بعضاً زیر ترابده تحجر ایتمش اجسام مختلفه‌یه تصادف اولنیور) بعض کره کنایه طریقیله‌ده قوللانیلیر .

تَحَجُّم [ع] حجملنمك ، جثه‌جه بیوکلنمك ، وجود ایریلشمك : (تحجّم صبی)

تَحْجیر [ع] لغتده آی آغیللانمق یعنی آیك اطرافی اینجه بولوط ایله هاله شکلی پیدا ایتمك ، دوه‌نك کوزلرینك چوره‌سی داغلانمق معناسنه‌در § اصطلاحده بر کیمسه‌نك وضع ایدیٔ تعرض ایتمه‌سی ایچون اراضینك اطرافنه طاش دیکمك ، طاش ییغمق صورتیله موانع پیدا ایدلمکه اطلاق اولنور .

تَحْجِيل { [ع] كليني ويا كويكيني زفافخانه يه قويمق ، قوئلق : [تحجيل عروس ، دامادك تحجيلى] § آتك آياقلرنده ديزلريني تجاوز ايتمه‌مك اوزره بياض سكيل بولنمسنه اطلاق اولنور . بويله آته « محجل » دينور. زمان جاهليه‌ده فرس ارجل ايله تشأم واحجل ايله تفأل ايدرلردى. رسول اكرم صلى الله عليه وسلم فرس محجلى ميمون ومبارك عد ايتديلر .

تَحَدُّب { [ع] برنسنه‌يه قانبورلق كبى تعلق حاصل ايتمك ، قانبورلاشمق ، قابارمق ؛ طيشارى‌يه طوغرى چيقنتى پيدا ايتمك : [تحدّب خشب]

تَحَدُّث { [ع] يوق ايكن وجوده كلمك ، حادث اولمق ، صكره‌دن ظهور ايتمك . استعمالى معنوياته منحصردر : [پارسده منعقد صلح قوميسيوننده امريقالى مرخصلرله اسپانيا مرخصلرى بيننده تحدث ايدن اختلاف] ، (تحدث دعوى ، تحدث نزاع)

تَحَدُّر { [ع] سرعتله نزول ، يوقوش آشاغى ايتمك ، اينشه طوغرى آقوب كيتمك : [تحدّر سيل ، تحدّر مياه]

تَحَدِّى { [ع] قصد ايله بر شى يابمق ، مغالبه فكريله تغلب قصديله منازعه ومعارضه ايتمك . جمعى [تحدّيات] در .

تَحْدِيب { [ع] قانبورلاشديرمق ، قانبورلاشديرلمق ؛ قبه‌لندرمك ، قبه‌لنديرلمك .

تَحْدِيث { [ع] معناى اصليسى خبرويرمك ، ويرلمكدر . اصطلاحمزده لسان شكران ايله بيان ايتمك ، ايدلمك معناسنه‌در : [تحديث نعمت ، نعم الٓهيه‌نك تحديثى] § نقل وروايت معناسنى‌ده افاده ايدر . جمعى (تحديثات) در .

تَحْدِيد { [ع] حد تعيين ايتمك ، ايدلمك ؛ صينير كسمك ، كسلمك . ماديات ومعنوياتده مستعملدر : [تحديد خط فاصل ، تحديد اراضى ، تحديد حركت ، تحديد اقتدار]

تَحْدِيق { [ع] دقتله باقمق ، كوز ببكنى اويناتميوب برشيئه حصر نظر ايتمك . آز قوللانيلير .

تَحَذُّر { [ع] قورونه‌رق حركت ايتمك ، صاقنمق . اكثريا معنوياتده استعمال اولنور : [اهل ايمان عقوبت الٓهيه‌دن تحذّر ايدر]

«ايلدى تقدير صندوق تحذرده نهان»
«موسم ايام عيده صاقلانان كالا كبى»
(نابى)

تَحْذِير { [ع] حذر ايتديرمك ، ايتديرلمك ؛ صاقندرمق ، صاقنديرلمق : سوء اخلاقدن اطفالى

تحذیر ، اطفالك اخلاق ذمیمه‌دن
تحذیری]
«فتنه باش قالدیره‌مازحشره دکین تااوقدر»
«ایتدی قهر ایله قضا اهل شقایی تحذیر»
(حقی)

تَحَرُّز : [ع] چكنمك، صاقنمق ، قورنمق . استعمالی مادیاته منحصردر . [اِحتِراز] زیاده قوللانیلیر :
« اوزانده تحرز زحافات »
« تکثیر تتابع اضافات »
(مقدمه)

تَحَرُّس . [ع] كذلك صاقنمق ، قورنمق . بوده‌مادیاتده فقط آز قوللانیلیر .

تَحَرُّك : [ع] حرکت ایتمك، قیملدانمق : (تحرك اوراق اشجار)
§ حركه‌لنمك ، سكونك ضدینی پیدا ایتمك : [تحرك حروف ساكنه]

تَحَرُّم . [ع] حرامدن چكنمك ، عزت نفس سائقه‌سیله فنا شیلردن قورنمق : (ارباب تحرم)

تَحَرِّی [ع] معنای لغویسی هرشیئك اك مناسبنی آیبروب ایسته‌مك ، برشیئه صمیمی قصد وعزم ایتمك، بریرده اوطورمق‌ایسه‌ده لسانمزده بو معنالری معتبر دکلدر . ترکجه‌ده آراشدیرمق ، آراشدیرلق معناسنده‌ومادیات ومعنویاتده‌قوللانیلیر : (تحری نفوس‌مکتومه، تحری معادن، تحری احبا ، تحری مسئله) جمعی (تحریات)در: [مدرسه‌لرده— تحری حقیقت ایچون — تحصیل ایله زیاده مشغول اولدم—امیرحسینی—فیض آباد]

تَحْرِیر . [ع] یازمق ، یازلق : [برمقاله سیاسیه تحریری ، بر بندك تحریری ، بر فقره مضحکه‌یی تحریر] . (تحریری) = یازمق‌ایله ، یازی‌ایله، تحریره منسوب: [امتحان تحریری] . [تحریراً] = یازمق صورتیله، یازیله‌رق : (تحریراً عرض کیفیت) .
«بنده‌بیك شوق ونشاط ایله اودمده ایتدم»
« مدحت ذات هایونکی بویله تحریر »
(حقی)

تَحْرِیرات [ع] بالاده‌کی (تحریر) ك جمعیدر . فقط اصطلاحمزده و مفرد مقامنده رسمی وغیر رسمی یازلمش كاغد معناسنی افاده ایدر. عادتا «مکتوب» دیمکدر. توصیفنده قاعده اصلیه‌سنه توفیقاً شرط تأنیثه رعایت‌اولنملیدر:[تحریرات سامیه ، تحریرات رسمیه، تحریرات بهیه، تحریرات والالری] . دوائر وادارات رسمیه‌ده محررات‌رسمیه‌یی یازمق‌وظیفه‌سیله مكلف اولان اقلامه مکتوبجی بولنمایان محللرده (تحریرات قلمی) دینیر . مثلا درسعادتده نظارتلرله ولایاتده بو وظیفه‌یی ایفا ایدن اقلامه (مکتوبی قلمی) و اشبو قلمك آمرینه (مکتوبجی) و شعبات اداره ایله

الويه‌ده كيلره (تحريرات قلمى) وآمر-لرينه « تحريرات مديرى » اطلاق اولنور وقضالرده قلم مخصوص بولنميوب يالكز (تحريرات كاتبى) موجوددر . [تحريرات يازمق] = تعبيرى وهلةً ياكلش كورينورسه‌ده « تحريرات » لفظى يازيلان كاغده علم اولمق اعتباريله طوغريدر. نصل كه [مكتوب يازمق] = تعبيرى ده عين اعتبار ايله ياكلش عد اولنميور .

تَحْرِيص [ع] حرصه‌دوشور-مك ، دوشورلمك ؛ حرصلاندرمق ، حرصلانديرلمق ؛ بر آدمى بر شيئه حريص ايتمك ، بر آدم بر نسنه‌يه حريص ايدلمك . اكثريا مذموماتده استعمال اولنور: [تحريص محتكر ، اهل احتكارك تحريصى قولايدر]. جمعى [تَحْرِيصات] در .

تَحْرِيض [ع] بر كيمسه‌يى بر شيئه تشويق ايله قاندرمق ، بر آدم بر نسنه ايچون شوقلنديريلوب قانديرلق . اكثريا ممدوحاتده قوللانيلير . (تشويق) دن اقوادر . جمعى [تَحْرِيضات] : [جنتمكان ياووز سلطان سليم خان حضرتلرى اكثريا بيوك محاربه‌لرك وقوعندن اول ايراد ايتديكى خطبهٔ قهرمانانه ايله جنود مسلمينى جنكه تحريض ايدردى ، قحطزدكانه معاونت ايچون اهالينك تحريضى ، تحريضات حربيه] .

تَحْرِيف [ع] بر طرفه ميل ايتديرمك ، دوندرمك ؛ تبديل و تغيير ايتمك § يازلمش شيئى بوزمق صورتيله تغيير ، يازلمش شيئك او صورتله تغييرى : [انجيلى تحريف ، توراتك تحريفى] § معنايه ايلشمكسزين يالكز الفاظى تغيير ايتمكده‌ده اطلاق اولنور: [جامه‌شور]ى [جاماشير] و [صَمْرِنج] ى [صارنج] شكلنه قويمق كبى .

تَحْرِيق [ع] زياده ياقمق ، چوق ياقلمق § صو ويرمه‌يوب زياده صوصاتمق ، صوصادلمق .

تَحْرِيك [ع] حركت ايتديرمك ، ايتديرلمك ؛ قيملداتمق ، قيملدادلمق . ماديات ومعنوياتده قوللانيلير: [تحريك دولاب ، دولابك تحريكى ، تحريك مهد ، كهواره‌نك تحريكى ، تحريك حدت ، تحريك غضب]
« تحريك غضبدنمى رجادنمى كليرسين »
(نابى)
§ پارماقلامق ، آزديرمق ، فنالغه آيارتمق . بومعناده جمعى‌ده استعمال اولنور : (كوبا آطه‌سنده سنه‌لرجه دوام ايدن اغتشاشاتك اجنبيلرك اثر تحريكى اولديغى ذاتاً معلوم ايدى ، كوباليلرك تحريكات اجنبيه‌يه قاپيلوب ...) § ساكن بر حرفى حركه‌لى قيلمق ، قيلنمق : (تحريك حروف ، حرف

ساکنك تحریکی) . جمعی [تحریکات] در .

«وصف پاکك داوره ایلردی تحریك زبان»
«بولمش اولسه یدی اکر کیم قدرت کفتار شمع»
(ریاضی)

تَحْرِیم { [ع] حرام قیلمق ، قیلنمق: (تحریم مسکرات ، تحریم خمر ، قمارك تحریمی) . « کراهتِ تحریمیه » = حرام مرتبه سنده کی مکروهیت شدیده . (تَحْرِیمَه) = نمازده ایلك تکبیر . (تَحْرِیمِی) = تحریمه منسوب ومتعلق اولان .

تَحَزُّب { [ع] طائفه ، انسان کروهی دیمك اولان (حِزب) دندر . کروه کروه ، طاقم طاقم انسانلر طوپلانمق ، جمع اولمق دیمکدر : (تحزّب حجّاج)

تَحَزُّن { [ع] حزنلنمك ، محزون اولمق : « تحزّن دوست»
« نه‌ده جملی ایمش تحزن یار »
« صوصه‌یم باری کولمسون اغیار »
(معلم ناجی)

تَحْزِیب { [ع] کروه کروه ، طاقم طاقم جمع ایتمك ، ایدلمك : [تحزیب غزات ، تحزیب جنود]

تَحْزِین { [ع] حزنلندرمك ، محزون ایتمك، ایدلمك : [تحزین دوست ، تحزین پدر لایق دکلدر ، تحزین قلب ، برقلب مأیوسك تحزینی] § رقت صوت ایله حزین حزین اوقومق : (تلاوت قرآن کریمده اوقدر التزام شیوهٔ تحزین ایدییوردی که استماع ایدنلرك بر شوق روحانی ایله کوزلرندن طاتلی یاشلر آقیتمه‌ملری محال ایدی .]

تَحَسُّر { [ع] حسرتلنمك، حسرت چکمك ؛ الده اولمیان ویا الده ایدلمسی آرزو اولنان شیئی دوشونوب اضطراب چکمك. «ایتمك، چکمك» ماده‌لریله استعمال اولنماملیدر. جمعی [تحسّرات] : « تحسّر اولاد ، تحسّر یار »

«اول ذاته تحسّردن صاندم که زمان آغلر»
(اکرم)

تَحَسُّس { [ع] حوادث واخبار خیریه‌ناسی آراشدیروب آکلامق § حسّلنمك ، طویمق معناسنده و [احتساس] مقامنده‌ده قوللانیلیر. [تَحَسُّسات] جمعیدر .

تَحْسِین { [ع] عربیده اولدیغی کبی حسنلندیرمك ، کوزل قیلمق معناسی لساننمزده معتبر ومستعمل دکلدر . بو لفظ لساننمزده ایکی معناده قوللانیلیر . (۱) برشیئی کوزل کوروب بکنمك ، او صورتله بکنلمك : [ابراز ایتدیکی فرط حمیتی تحسین ایتمه‌مك محالدر ، ابذال ایتدیکی نقدینهٔ حمیتك تحسینی طبیعیدر]

(٢) آفرین، بکنمه آلقشی. [تحسین خوان] = بکنوب آلقشلایان، آفرین دیمجی. [تحسین خوانی] آفرین دیمجیلك، بکنوب آلقشلایجیلك. جمعی (تحسینات).

« تحسین سکا که کوکلم اوین تیره قویمه دنڭ »
« هر زخم ناوکڭ بکا برروزن ایلدڭ »
(فضولی)

« حسن خط عزتی کیم کورسه تحسین خوان اولور »
(معلم ناجی)

تَحَشُّد { [ع] بیربیکمك، طوپلانمق. انسانه مخصوص اولان بو کلمه اکثریا عسکر حقنده استعمال اولنور. جمعی [تحشدات] : (ایکنجی اردونڭ ایکنجی ردیف فرقه‌سی طابورلری باندرمه‌ده تحشد ایده‌جکندن)، « تحشدات عسکریه ».

تَحْشِید { [ع] بیربیکدرمك؛ بریره جمع ایتمك، ایدلمك. بوقاروده‌کی لفظ کبی بوده انسانه مخصوص وا کثریا عسکر حقنده مستعملدر جمعی «تحشیدات» : (افراد احتیاطیه‌نڭ سرعت ممکنه ایله تحشیدی).

تَحْشِیَه { [ع] حاشیه یازمق، یازلمق؛ کنار یازمق، درکنار ایتمك، ایدلمك. تشدید (یا) ایله اوقومق غلطدر : [طاشکوپریلی مرحوم اوقودیغی هر کتابی تحشیه ایدرمش، او فقره‌نڭ تحشیه‌سی لازمدر]

تَحَصُّل { [ع] حاصل اولمق، حصوله کلمك، وجود بولمق. معنویاتده مستعملدر: (بوسببله تحصل ایدن مسرت عمومیه).

تَحَصُّن { [ع] مستحکم بر یره صیغنمق، محافظه‌لی بر برمحله قاپانمق : [بز رعایا مقوله‌سندن اولوب بومحله اهل وعیاللریمز ایله تحصن ایتمشیدك دیو جوینده عفو وامان اولنلر یله — چلبی زاده تاریخی — صحیفه ۲۸۳]

تَحْصِیل { [ع] حاصل ایتمك، ایدلمك؛ اله کتیرمك، کتیرلمك. مادیات ومعنویاتده استعمال اولنان بو لفظ علی الاطلاق ایراد اولنورسه «تحصیل علم» اراده ایدلمش اولور : مثلا [فلانڭ تحصیلی مکملدر، فلان تحصیله جداً غیرت ایدییور، چوجغڭ تحصیله هوسی یوق] کبی. (تحصیل هنرقولای دکلدر، ویرکونڭ تحصیلی، اغنام رسومنڭ تحصیلی ایچون). [تحصیلدار] = میری یه عائد آقچه‌یی طوپلامغه مأمور اولان. [تحصیلداران] = رسوم دولتی طوپلایان مأمورلر. جمعی اولان [تحصیلات] = یالکز تکالیف، ویرکو، رسوم کبی میری‌یه عائد اقچه‌لرك طوپلانمه‌سی مقامنده قوللانیلیر : مثلا « تحصیلات قومیسیونی » کبی. بو لفظك بعض معانیده بعضلرجه ،مترادف ظن اولنمسی صواب اولمسه کرکدر. مثلا [استحصال مأموریت] مقامنده (تحصیل مأموریت) دیمك مناسب وملایم دکلدر.

زیرا «استحصال» لفظی طلب معناسنی‌ده
متضمن اولدیغندن بوموقعده استعمالی
دیگرندن انسبدر .
« تحصیل کمالات کم آلات ایله اولماز »
(لاادری)
« زنبور کیمدن ایلدی تحصیل هندسه »
(لا)
« تحصیل کامه صانعه دکلدر امك کرك »
« دیرلر امکسز آدمه اولماز یمك کرك »
(اسعد پاشا)

تَحْصِینْ { [ع] استحکام وقلعه کبی طیانقلی وصاغلام قیلمق ،
قیلمق : [تحصین مواقع عسکریه ، مواقع عسکریه‌نك تحصینی] بو کلمه
[احصان] ایله‌مترادف اولوب معناجه
آندن اقوادر .

تَحْضِیضْ { [ع]رغبت‌ایتدیرمك ، شوقلندرمك : [تحضیض
ایچون اولان شرطیهٔ بسیطه‌نك نهایتنه
وجوباً حرف ندا الحاق اولنور —
میزان‌البلاغه ۱۱۳ ص]

تَحَفُّظْ { [ع]حفظ ایتمك ، صاقنمق ، قورنمق: [تأثیر برودتدن
ممکن مرتبه تحفظ‌لازمدر]. « تحفظی »
= تحفظه منسوب دیمکدرکه مقصد
باشقه‌سنه هجوم ایتمه‌یوب کندینی قورو-
مقدر : (حرب تحفظی ، جنك‌تحفظی)
اصطلاحات عسکریه‌جه « تجاوزی »
و « تدافعی » تعبیراتی قوللانیلدیغی
کبی [تحفظی]ده دینیلیر. [تحفظخانه]
= ادارهٔ صحیه‌جه بولاشیق‌عداولنه‌رق
قرانتنه آلتنده بولندیریله‌جق اولان
یولجیلرك مدت معینه‌یی امرار ایچون
اقامتلرینه تخصیص ایدیلن محلره‌اطلاق
اولنور : مثلا [طوزله تحفظخانه‌سی ،
قلازومن تحفظخانه‌سی] .

تَحَقُّدْ { [ع] کینلنمك ، کین‌طوتمق : « اهل تحقد منفور عالمدر»

تَحَقُّقْ { [ع] حقیقت اوله‌رق میدانه چیقمق ، برشیئك
طوغری وکرچك اولدیغی اکلاشلمق:
(روایت سابقه تحقق ایتدی ، مسئله‌نك
حکمسزلکی تحقق ایتدی) .

تَحْقِیرْ { [ع] خوارلامق ، خوار- لانلمق ؛ حقیر طوتمق ،
طوتلمق ؛ سوء معامله ایدوب آلچاقلامق
آلچاقلانلمق : (فقیری تحقیر شان
انسانیته یاقیشماز ، فقیرك تحقیری عیبدر]
[تحقیر آمیز]= تحقیرلی ، حقارت‌ایله
قاریشیق . معناجه (احتقار ، استحقار)
ایله مترادف ایسه‌ده آنلردن اقوادر .
جمعی [تحقیرات] .

تَحْقِیقْ { [ع] برشیئك حقیقتنی ، اصلنی آرایوب میدانه
چیقارمق ؛ حقیقتی ، طوغریسی
آرانیلوب ظاهره چیقارلمق : (تحقیق
کیفیت ، تحقیق ماده ، کیفیتك تحقیقی ،
بوایشك تحقیقی). جمعی « تحقیقات»در

[تحقیقات اوّلیه]. (عَلَی التَحقیق) = حقیقت اوزره ، طوغرو اولەرق مقامندە مستعمل بر تعبیر قدیمدر :

« حقلی یی حقسزی امعان ایله تفریق ایدەلم »
« طورتلاش ایتمه ، افندی ! ایشی تحقیق ایدەلم »
(معلم ناجی)

تَحَکُّم [ع] فضولی و بغیر حق ، احاکملك طاسلامق ، کبر وجبر ایله حکم ایتمکه قالقشمق ، جمعی اولان [تَحَکُّمات] دە قوللانیلیر .

تَحْکیم [ع] متین ، محکم قیلمق ، قیلنمق؛ قویلشدرمك ، قویلشدیرلمك : [ریختمك اساسنی تحکیم ایچون اوستدەکی طاشلری قالدیریبورلر اواسکی بنانك تحکیمی لازم کلیر .] مادیّاتده استعمالی غالبدر . [اِحْکام]دە بومعنایی افاده ایدر . فقط بینلرندەفرق واردر . اوا کثریا معنویاتده قوللانیلیر . واقعا عربیدە (تَحْکیم) برآدمی بر مادەنك حل وفصلی ایچون حَکَم نصب ایتمك معناسنی افاده ایدرسەدە لسانمزدە بو معنادە قوللانیلماز . بومعنی لسان شریعته مختصدر .

هرلسانده جاری اولدیغی کبی لسان عثمانی دخی السنۀ سائرەدن وخصوصیله عربیدن اقتباس ایتدیکی بر طاقم کلماتی معانئ اصلیەلرندە دکل احتیاجاته کورە معانئ ملایمۀ سائرەدە استعمال ایله بر تصرف خصوصیدە بولنمشدر . «تَحْکیم»ی « اِحْکام» مقامندە قوللاندیغمزه اعتراض ایدنلر لسان عثمانیدە وقوفسزلقلرینی کوسترمکدن ماعدا برهنر اثبات ایتمش اولمازلر . عربجەنك [تحکیم] ی باشقه لسان عثمانیدەکی [تحکیم] ینه باشقەدر . آنلر ، شاید ترکجه یازدقلری زمان (تحکیم) مقامندە (اِحْکام) لفظنی استعمال ایدرلرسه عثمانلی ارباب قلمی ایچون براضحوکۀ نوین ابداع ایتمش اولورلر .

تَحَلُّب [ع] لغتده معناسی تروصو مقولەسی صیزمق دیمکدر § اصطلاح طبدە سوت پیدا ایتمك معناسنەدر .

تَحَلُّل [ع] حل اولمق ، برشیئك اجزاسی طاغیلوب آیرلمق اصطلاحات کیمیویەدندر : [تحلّل اجسام] . جمعی (تحلّلات) .

تَحِلَّه [ع] یمینه حانث اولمامق ، یمینك حکمندن چیقمق ایچون ویریلن کفارت؛ اوصورتله حکم یمیندن چیقمق .

تَحَلّی [ع] زینتلنمك ، طونانمق ، کوزل شیله بزنمك ، [تحلّئ نسوان ، سجایای حمیدە ایله تحلّئ نفس ایتمش] جمعی (تَحَلّیات) در . تشدید (یا) ایله اوقونمەملیدر .

تحليف [ع] يمين ايتديرمك ، ايتديرلك كه تركجه ده (آند ايچيرمك) تعبير اولنور : (رسم تحليف ، تحليف شهود ، مأمورينك تحليفى) . [بعدالتحليف] = يمين ايتديردكدن صوكره . جمعى (تحليفات) در .

تحليق [ع] تراش ايتمك ، ايدلمك ؛ قازيمق ، قازينمق : (تحليق رأس ، تحليق لحيه) .

تحليل [ع] عربيده بر چوق معنالرى افاده ايدر . لسانمزده ايسه بوسبتون باشقه معناده ، تعبير اخرى ايله يالكز اصطلاحات كيمويه دن اولوب حل ايتمك ، جزء جزء ايلمك ، اجزاسنى آيرمق ، اجزاسى آيرلمق معناسنده قوللانيلير . جمعى [تحليلات] در : [تحليل مركبات ، مركبك تحليلى ، تحليلات كيمويه] :

« اولديغن آكلار بوعالم بر معماى غريب »
« فهم ايدن استادينك تركيب وتحليل ايتديكن »
(نابى)

تحليه [ع] تزيين ايتمك ، ايدلمك ؛ طوناتمق ، طونادلمق . معنويانده استعمالى غالبدر : [اهل دنيا ظاهرى ، اهل تقوى باطنى تحليه يه چاليشير] .

تحمص [ع] بوزلمك ، بوزيلوب بوروشمق ؛ ات قوريقله چكيلوب بوروشمق معناسنه در .

تحمض [ع] اصطلاحات كيمويه دندر . اكشيلك پيدا ايتمك ، اكشيمك .

تحمل [ع] مادى ومعنوى يوكلنمك ، يوك آلتنده بولنمغه قاتلانمق . [تحمل فرسا] = تحمل آزالديجى ، تحمل كيدريجى . (تحمل سوز) = تحمل ياقيجى ، تحمل محو ايديجى . [تحمل كداز] = تحمل اريديجى ، تحمل بتيريجى . جمعى (تحملات) :

« بن دكل مفتون حسنك مبتلا عالم سكا »
« بر پرى روسين تحمل ايده مز آدم سكا »
(لا)

تحمى [ع] كندينى حمايه ايتمك ، قورنمق : (آنامدن تحمى)

تحميد [ع] حمد ايتمك ، الحمدلله ديمك . جمعى (تحميدات) .

تحميس [ع] دوامقوله سى شيلرى آتش اوزرنده قيزديروب طاولامق معناسنه در . مقارنت معنى ايله لسانمزده قهوه يى قاوورمغه ومؤخراً كثرت استعمال سببيله قهوه قاوريلوب صاتيلان محله (تحميس) اطلاق اولنمشدر . (تحميص) لغتده نصف نهار وقتنده آهو صيد ايتمك معناسنه تخصيص اولنمشدر . واقعا (محمص) قاورلمش دانه معناسنى افاده ايدرسه ده « تحميص »ك معناى موضوعنه

كلياً مخالف اولان قهوه قاوورمق معناسنده استعمالی صواب اولمه‌سه کرکدر . بناءً علیه « لهجهٔ عثمانی » و « لغت ناجی » ایله سائر بعض لغات کتابلرنده (تحمیص) ك بو معناده کی تعریفی تصویب ایدیله‌مز .

تَحْمیق { [ع] بر آدمی حماقته نسبت ایتمك ، ایدلمك ؛ بر شخصه احمقسین دیمك ، دینلمك . جمعی (تَحْمیقات) :

« نیجه بیك مسئله تحقیق ایتمش »
« نیجه فهمامه‌یی تحمیق ایتمش »
(کانی)

تَحْمیل { [ع] یوکلتمك ، یوکلدلمك . مادیات و معنویاتده قوللانیلیر : (اشیایی آرابه‌یه تحمیل ، بو قوجینك حماله تحمیلی ، بوایشی براهلنه تحمیل ایتملی) ، [تحمیل منّت] = منت آلتنه آلمق ، منتدار ایتمك . جمعی اولان [تَحْمیلات] اکثریا مادیاتده قوللانیلیر .

« نقطه‌یی ادراك ایدر حرف اوزره تحمیل ایتدیکن »
« کاتب صنعك بیلن اجمالی تفصیل ایتدیکن »
(نابی)

تَحَنُّن { [ع] آجینه‌رق کمال اشتیاق کوسترمك ، شدتله آرزومند اولمق . انسان وحیوان حقنده استعمالی جائزدر : (زواللی قادین چوجغندن آیریله‌لی تحنن ایدییور) .

« آیرلدی قوزی اولوب مکدر »
« اظهار تحنن ایتدی مادر »
(معلم ناجی)

تَحَنّی { [ع] اکلمك ، اکرلمك . بنه بومعناده [اِنْحِناء] زیاده قوللانیلیر .

تَحْنیط { [ع] کفن میتی (حَنوط) دینیلن خوشبو شیلردن مرکب طیب ایله توتسولەمك . [حَنوط] = کافوری ، صندل ، رمث دینیلن اجزا واوتلردن مرکبدر . (تَحَنُّط) ده کفن میّت حنوط ایله تعطیر اولنمق ، طیبلنمق معناسنه‌در . اصطلاحات طبیه‌جه جسد میتی تفسخدن منع ایچون داخلاً تطهیر ایدوب قوقولو اجزا ایله طولدیرمق دیمکدر : (تحنیط میّت) .

تَحَوُّل { [ع] باشقه درلو اولمق ، بر حالدن باشقه حاله کیرمك ، دکشمك معناسنه‌در : (تحوّل ادوار ، تحول احوال) جمعی [تَحَوُّلات]در : (تحوّلات هوائیه) :

« کوسترمك ایچون نکات نظمی »
« ازمان تحوّلات نظمی »
(مقدمه)

تَحْویط { [ع] دیوار چکمك ، چکلمك . دیوار معناسنه اولان « حائِط » چکمك دیمکدر . استعمالی اندردر .

تَحْویل { [ع] دکشدیرمك ، دکشدیرلمك ؛ باشقه درلو ایتمك ، ایدلمك : [متالیکك مجیدیه‌یه تحویلی ،

فلان اسم قديمی پترویه تحویل ایتدی] § مالی برندن دیکرینه نقل ایتدیرمکه سبب ، واسطه اولدیغی ایچون بورج اولەرق آلنان پارەیه مقابل ویریلن سنده اطلاق اولنور: (خزینه تحویلی) جمعی اولان [تحویلات] ده بو معناده مستعملدر : (روم ایلی تیمور یولی تحویلاتی، قاصەده ظهور ایدن تحویلاتك اصولاً معاینەسی اجرا)

تَحِيّات { [ع] آشاغیده کوستریلن « تحیه » نك جمعیدر . سلاملر ، خیر دعالر دیمکدر :

«نماز شام نمك قعدهٔ اخیره سیدر»
«کوکل قاپوکده تحیات یأسه ایتدی قعود»
(ثابت)

تَحَيُّر { [ع] شاشیرمق ، حیران اولمق ، حیرته دوشمك ، شاشه قالمق . جمعی [تحیرات] در :

« دلخسته ایدم تأثرمدن »
« دمبسته ایدم تحیرمدن »
(معلم ناجی)

« قیل صنعت استادی تحیرله تماشا »
«دم اورمه اکر عارف ایسه‌ك چون وچرادن»
(لا)

تَحَيُّز { [ع] لغتده قیوریلق ، بر مکاندن چکیلوب آلارغه اولمق معناسنه‌در . مؤخراً بو معنا توسیع ایدیلوب حکمت طبیعیه اصطلاحاتنجه یر طوتمق ، یر ضبط ایتمك طرزنده استعمال اولنمشدر : (تحیز اجسام) § اصطلاحمزده موقع مخصوص اعتبار طوتمق ، شرف واهمیت کسب ایتمك معناسنده قوللانیلیر: (بین الاقران تحیز ایتدی ، اصحاب تحیزدندر ، قلمجه تحیز ایدن خلفادندر) .

تَحِيَّه { [ع] سلام ویرمك ، خیر دعا ایتمك ‌ؕ ملك، مالکیت، بقا معناسنه‌در : (بعدالسلام والتحیه ، التحیة لله) « تحیة المسجد » = بر مسجده کیرنجه اوطورمەدن قیلنان ایکی رکعت نافله نماز دیمکدر. [تحیت] طرزندەده قوللانیلیر . دیکر جمعی (تحایا) در .

تَخَادُع { [ع] آلدانمامش ایکن آلدانمش کبی کورنمك : [تخادع رقیب] .

تَخَارُج { [ع] چیقشمق معناسنه‌در. لسان شریعتده شرکانك بعضیسی خانه وبعضیسی اراضی وکذلك ورثەدن بعضیسی نقود و بعضیسی عروض اوزره عقد صلح وقبض ایلەمسی دیمکدر.

تَخَارُش { [ع] خیرلداشوب طالاشمق (تخارش کلاب)

تَخَاصُم { [ع] خصومت اوزره بولنمق، دشمنلك ایدیشمك. بومعناده (مخاصمه) زیاده قوللانیلیر.

تَخَالُف { [ع] خلافلاشمق، بربرینه اویغون اولمامق ،عکسی حالده بولنمق :

« بو تخالفده محض حکمتدر »
« بر لسان بدیع قدرتدر »
(نشیده — ناجی)

تَخْت { [ف] سریر حکمداری، پادشاه صندالیه‌سی ، حضرت پادشاهك ایام معتاده‌ده اوزرینه قعود ایدوب اجرای رسم کزین ایتدیکی مزیّن سدیر . [تَخْت نشین] = سریرده اوطوران، حکمدار دیمکدر. [تَخْتگاه، تَخْتگَه] = دارالسلطنه، تخت محلی ، پادشاهك اوطوردیغی شهر . بونلر « تخت » مقامنده دخی استعمال اولنه‌بیلیر . اصلی [گاه تخت] ایدی که بالاده بیان ایدلدیکی وجه ایله تخت محلی ، یری دیمکدر. علمیّت اعتباریله مضاف الیه تقدیم اولنمشدر . [تَخْت رَوان] = اوائلده بر نوع محفه ، تکرلکسز بر درلو آرابه ایدی که سلاطین وکبرا راکب اولورلردی . زمانمزده یالکز صرهٔ همایون الایلرنده صره امینی بولنان ذاتك حج یولنده رکوبنه مخصوصاً اعمال ایتدیردیکی « تخت روان » یادکار قدیم اوله‌رق سنه‌ده بر کره منظور جهان اولیور . (تخت فیروزه‌فام) = آسمان ، کوك دیمکدر .

تَخْتَه { [ف] یونیلوب بیچلمش ، بیچق ایله دوز کسیلمش آغاج . لسانمزده « تخته » معروف اولدیغی کبی (بیچمه) ده تعبیر اولنور: (ساج تخته‌سی ، میشه تخته‌سی ، چام تخته‌سی ، قلاص تخته‌سی) ، (سرن بیچمه‌سی) = دوشه‌مه‌لك اکلی تخته دیمکدر. (کُورْك تخته‌سی) = یاریم طواوم . [تخته بنا] = اخشابدن یاپیلان ، کارکیر اولمیان خانه وسائره دیمکدر . § لوح ، لوحه یعنی اطرافنه پروازچوریلمش صفحه حالنده ، یاصسی اولان شی دیمکدر : (رسم تخته‌سی ، مشق تخته‌سی ، حساب تخته‌سی ، شطرنج تخته‌سی ، دامه تخته‌سی ، یازی تخته‌سی ، آقچه تخته‌سی) ، (ارتفاع تخته‌سی) = ربع دائره . [تَخْتَه پَرْدَه] = آچیق بریرك اطرافنی ستر ایچون دیوار کبی آغاج و بیچمه دن یاپیلان شی . بوکا بعضاً « تخته حواله » ده دینیلیر . [تَخْتَه پُوش] = خانه‌لرك اوستنده تخته دوشه‌مه‌لی وکناری پارمقلقلی اوستی آچیق محل .

« بزده ایلر امتحان چشمانی هپ سحرین (ندیم) »
« تختهٔ مشق فسونز شمدی بز جادولره »

تَخَتُّم { [ع] پارمغه خَاتَمْ ، یوزوك طاقمق . معانئ سائره‌سی لسانمزده معتبر دکلدر: (تختم نسوان)

تَخْتِیم { [ع] مهر باصمق ، مهرله‌مك معناسنده استعمال اولنیور. ترجمهٔ قاموسده « تَخَتُّمْ » کوسترلمش ایسه‌ده « تَخْتِیم » وارد اولمامشدر . یالکز (اختری) بولفظی عین معناده

ذکر و ایراد ایله‌مشدر . بو معنـاده
(تَمْهِيْر) لفظنك استعمالی غلطـدر .
آنك معناسی آشاغیده کوستریله‌جکدر .

تَخْجِيل { [ع] اوتاندیرمق ، اوتاند.یرلمق : (بر معصـومی
علناً تخجیل ایتمك روامیدر ؟ ، زواللی
چوجغك تخجیلنه‌وجدانم‌راضی‌اولمیور) .
جمعی اولان (تَخْجِيلات) آزقوللانیلیر .

تَخَدُّر { [ع] اورتولنمك ، پرده طوتنمق . بو معناده اصلی
(خَدْر)در : (تخدّر ابکار) § اویوشمق ،
اویوشدیرمق معناسی مطلوب اولنجـه
اصلی (خَدَر)درکه آنك ایچون افعال
بابندن اولان الفاظه باقلیـدر . مثلا
آنك اسم فاعلی اویوشدیریجی معناسـنه
(مُخدر) در .

تَخَدُّع { [ع] برمقصده‌مبنی‌بیله‌رك خدعه‌یه‌دوشمك ، آلدانمق :
[بو انخداع دکلدربکم تخدّعدر ـ لا] .

تَخْدِير { [ع] اورتولنـدرمك ؛ پرده طوتنـدیرمق ،
طوتندیرلمق : (تخدیر دوشـیزکان ،
قیزلرك تخدیری وظائف‌مادریدندر) .

تَخْدِيش { [ع] طـیرمالایوب راحتسز ایتمك ، طیر.
مالانوب راحتسز ایدلمك ؛ طیرناق‌ایله
قاشیمق . مادیات و معنویاتده استعمال
اولنور : (تخدیش رأس ، تخدیش
بشره) . جمعی « تَخْدِيشات » در .
« کاه اندیشهٔ سرمایهٔ سـامان معاش »
« کاه تخدیش سرناخن ایفـای دیون »
(منیف)

تَخْذِيع { [ع] پاره پاره کسمك ، برعضوی بدندن آییر .
میه‌جق صورتده بچاق اورمق .

تَخْذِيل { [ع]خذلانه‌دوشورمك ، ذلت ایچنـده براقمق ،
امدادسزلق‌وچاره‌سزلك‌حالنده براقلمق :
(نانکوری تخـذیل ، کفران نعمت
ایدنك تخذیلی) .

تَخَرُّش { [ع] اصطلاحات‌موضوعهٔ طبیه‌دندر . طیرمالانمق ،
طیرمیق یمش‌کبی کیدیشمك معناسنه‌در :
(تخرش جلد) .

تَخَرُّق { [ع] ییرتلمق ، قوپارلمق معناسـنه‌در : (تخرّق
اثواب) § یالان‌اویدورلمق معناسنی‌ده
افاده ایدرسه‌ده بومقامده [اِخْتِلاق]
زیاده قوللانیلیر .

تَخْرِيب { [ع] خراب ایتمك ، ایدلمك ؛ بوزوب‌ییقمق ،
بوزیلوب ییقـلمق : [هـلاکو خان
معیتنده‌کی مغول حشراتیـله معمورهٔ
عراق تخریب ایتمشیدی ، آثارقدیمه‌نك
تخریبنی کیمسـه تجـویز ایتمز] جمعی
(تَخْرِيبات) در :
« دیوار ودرسینه‌یی تخریب‌ایدیوردل »
(معلم ناجی)

تَخْرِيش { [ع] طيرمالامق، طيرمالانلق : (تخريش بشره ، چهره‌نك تخريشی) .

تَخْرِيق { [ع] قوپارمق؛ ييرتمق، ييرتلق : (تخريق لباس ، البسه‌نك تخريقی) .

تَخْسِير { [ع] خساره اوغراتمق، اوغرادلق، ضرره‌دوچار ايتمك ، ايدلك . معناجه (اِضْرار) دن قوتليدر : (تخسير شريك ، شركانك تخسيری) .

تَخَشُّع { [ع] خشوع كوسترمك، خشوعلانمق ؛ كنديني آلچق طوتوب ادب و حيالی طورانمق: (اهل تقوی تخشعی سور) .

تَخَشُّن { [ع] خشونتلنمك؛ سردلك پيدا ايتمك ، قاتيلاشمق . اشخاص و اشياده استعمال اولنور : [فلانك اختيارلادقجه رقت قلبی آرته جغنه بالعكس طبيعتی تخشن ايدييور ، تخشن بلّوری] .

تَخَشِّی { [ع] خشيتلنمك ، تعظيم ايله ممتزج خوف معناسنه‌در. مثلا (ناسك حكمداره، اولادك ابوينه قارشی اولان طوری) كبی. [تَخْشِيَه] = خوفه دوشورمك ، دوشورلمك ؛ قورقوتمق ، قورقوتلمق : (تخشيهٔ قلوب) .

تَخَصُّص { [ع] بر شيئه خاصّة منتسب وبرينه قوتله مربوط اولمق . بو معناده [اِخْتِصاص] دها زياده قوللانيلير .

تَخْصِيص { [ع] خاص قيلمق ، قيلنمق؛ برشيئی يالكز بر شيئه حصر وتعيين ايتمك ، برشی سائر نسنه‌لردن آيريلوب منفرداً تعيين ايدلك . (تَعْمِيم) كلمه‌سنك ضديدر : (معارف مديريتنه اوچ بيك غروش معاش تخصيص ايدلمش ايدی) . [بِتَخْصِيص] = علی‌الخصوص ، خصوصاً ، (بِالتَّخْصِيص) = تخصيص ايله ، تخصيص ايده‌رك ، ايديله‌رك ، [تَخْصِيصاً] = تخصيص صورتيله ديمكدر. بونك جمعی اولان [تَخْصِيصات] = مفرد مقامنده و «مُخَصَّصات» معناسنده استعمال اولنور كه بردائره‌نك مصارفات مختلفه‌سنه وبر مأمورك خدمتنه مقابل خزينهٔ دولتدن معين صورتده ويريلن آقچه ديمكدر .

« براق عزت وجاهی ايدوب پابستهٔ تخصيص »
« سمند رحمت عامك عنانی ايله مش ارخا »
(نابی)

تَخَضُّع { [ع] خضوع كوسترمك، نفسی تكبردن منع ايتمك.

تَخْضِيب { [ع] بوياممق، بويانمق. (اِخْتِضاب) ده بو معنايه‌در : (تخضيب لحيه ، تخضيب كاكل، كيسولرك تخضيبی)

تَخَضُّر [ع] يشيللنمك ، يشيللك پيدا ايتمك . بو معناده (اخضرار) زياده قوللانيلير .

تَخْضِير [ع] يشيللندرمك ؛ يشيل رنك ويرمك ، ويرلمك . نادراً قوللانيلير .

تَخْطِئَه [ع] برشيئى خطايه نسبت ايتمك ، ايدلمك؛ برشيئك ياكلشنى بولوب ميدانه چيقارمق ، بر نسنه نك ياكلشى بولنوب ميدانه چيقارلمق؛ بريسى حقنده خطا ايتدى ديمك ، دينلمك . ناجى مرحوم كتابنده بوكلمه يه مثال اوله رق شو جملهٔ لطيفه يى يازييور: (بنى تخطئه يه شتاب ايتمه . احتمال كه خطا ايدن سنك دايبكك همشيره زاده سيدر — زينى زاده)

تَخَطُّر [ع] درخاطر ايتمك ؛ خاطرلامق ؛ خاطره كتيرمك وكتيرلمك ديمكدر . جمعى (تَخَطُّرات) = ذاتاً بيلندكلرى حالده مؤخراً اونوديلوب صوكره عقله كلن وايام ماضيه يه عائد اولان اولان شيلر ديمكدر : (تخطّر ماضى ، تخطّر ايام شباب ، تخطّر احباب ، متوفى پرنس « بسمارق » ك تخطّرات سياسيه سى).

« خلل ويررسه كاه كاه سكون ليله برنوا »

« برنجى اعترافمى تخطّر ايت ترنم ايت »

(مصطفى رشيد)

تَخَطِّى [ع] بر نسنه يى آتلايوب كچمك ، برنسنه آتلايوب كچمك كه لسانمزده موقع استعمالنه كوره « تجاوز » معناسنى افاده ايدر : (سرحدّى تخطّى ، حدودى تخطّى ، حدودك تخطّيسى) جمعى اولان (تَخَطِّيات) تخفيف يا ايله اوقونمليدر : [تخطّيات دشمن دوام ايتدكجه قوهٔ عسكريه نك حدوده طوغرى تحريكى حكم ضرورت كسب ايده جكى) بعض لغت كتابلرنده بولفظك (خطا ايشله مك) صورتنده تعريفى خطاى فاحشدر .

تَخْطِيط [ع] معناى اصطلاحيسى چيزكى چكمك ، چيزكى چكلمك ؛ چيزكى ايله خريطه ورسم ياپمق ، ياپلمق ديمكدر . فن هندسه يه عائد تعبيرات مخصوصه دندر : (تخطيط اراضى ، اراضينك تخطيطى ، حريق محلنك تخطيطى ، عرصه يى تخطيط)

تَخَفُّف [ع] خفيفلنمك ، خفيف اولمق . آغيرلاشمه نك ضدى . ماديات ومعنوياتده قوللانيلير: (تخفف حموله ، تخفف بار ، تخفف اضطراب ، تخفف اشتياق ، تخفف محبت) § قونجه لى آياق قابى كيمك معناسى لسانمزده معتبرومستعمل دكلدر.

تَخْفِيف [ع] خفيفلتمك ، خفيفلدلمك ؛ خفيف قيلمق ، قيلنمق . ماديات ومعنوياتده مستعملدر: (تخفيف جزا ، تخفيف اضطراب ، تخفيف حموله ، حمالك يوكنى تخفيف ، حموله نك تخفيفى) § بوكلمه بعضاً مخاطبى

خفیف کوروب ملایمتله وضمناً تزییف وتحقیر ایتمك کبی برمقامده‌ده قوللانیلیر. فقط بوصورتله استعمالی بر نکتهٔ ظریفه وبرکنایهٔ لطیفه ایله ممزوجاً واقع اولمقله مشروطدر . صورت صریحه‌ده وارد اولورسه بالعکس معیوبدر .

تَخَلُّدْ { [ع] دائمی اولمق، بریرده دائمی صورتده قالمق : (جهنمده تخلّد مشرکینه مخصوص بر جزادر) . (تَخْلِیدْ) =دائمی صورتده براقمق ، براقلمق : (تخلید مشرکین)

تَخَلْخُلْ { [ع] معنای لغویسی آیاغه خلخال طاقمق دیمکدر . § معنای اصطلاحیسی شیشوب قابارمق، انبساط بولوب زیاده یر قاپلامقدر . حکمت طبیعیه اصطلاحاتندر .

تَخَلُّصْ { [ع] قورتلمق ، خلاص اولمق : [تخلص جزا ، درددن تخلّص] § بعض اسباب اوزرینه اسم معروفدن باشقه اسم ثانی طاقمق ، مخلص ایدینمك : مثلا جنتمکان فاتح سلطان محمد خان حضرتلری (عونی) وخلداشیان سلطان محمود ثانی حضرتلری (عدلی) تخلص بیوررلردی .

تَخَلُّطْ { [ع] قارشمق ، قاریشیق اولمق ؛ ایکی شیئی بربرینه قارشدیروب بیدیرمك . دائما اشیا حقنده قوللانیلیر . (اِخْتِلَاطْ) بونك مقامنده استعمال اولونه‌ماز : (سوتك کیرج صوییله تخلطی عملی مانعدر) .

تَخَلُّفْ { [ع] خلاف اوزره بولنمق، اویغون اولمامق ، باشقه‌لشوب اویمامق. اکثریا اشیاده استعمال اولنور : (بودوای مؤثر تخلف ایتمز، بوساعت دائما تخلف ایدر ، موقتخانه‌لرك ساعتلری تخلف ایدییور)

« احکام قدر تخلف ایتمز »
« بوحالی بیان تکلف ایتمز »
(لا)

« بو بیتم یادکار اولسون جهانه »
« تخلفله درونم غمله طولدی »
« اسعد »

تَخَلُّقْ { [ع] طبیعت ایدینمك ، خوی ایتمك ، خویلانمق : (اخلاق حمیده ایله تخلق ایدنلر دائما ممدوح اولورلر)

« لیك هرشخصه تملق ایتمه »
« طور ذلتله تخلق ایتمه »
(وهبی)

تَخَلُّلْ { [ع] خلل بولمق ، خلل پذیر اولمق : (معاملاتك تخلل ایتمه‌مسی مقصدیله تدابیر عاجله اتخاذ ایدلدی) § اکشیمك ، سرکه کسیلمك § آره‌لغه صوقولمق ، آره‌یه کیرمك .

تَخَلِّی { [ع] بوشالمق ، بوش قالمق، خالی اولمق : (تخلّیٔ ابریق)

تَخْلِیصْ { [ع] قورتارمق ، قور- تارلمق : (دکزه‌دوشن

آدمی کیم تخلیص ایدرسه طرف حکومتدن برمدالیه آلمغه مستحق اولور ، دکزده دوشنلك تخلیصی وجیبهٔ انسانیتدر) . [تَخْلیصِ مدالیه‌سی]=دکزده دوشنلری قورتارمق ایچون حیاتنی تهلکه‌یه آتمق صورتیله ابراز انسانیت ایدنلره طرف دولتدن احسان بیوریلان بر نشانهٔ افتخاردر ، (تَخْلیصیّه صندالی) = بحر سیاه بوغازینك خارجنده ایکی ساحلده مؤسس بولنان وفورطنه اثناسنده قضازده اوله‌جق سفائن ایله طائفه‌لرینی قورتارمق وظیفهٔ انسانیتپرورانه‌سیله مکلف اولان هیئت مخصوصه‌نك اثنای عملیاتده قوللاندقلری مانطارلی بر نوع صندال . [تخلیص گریبان] = یاقه‌یی قورتارمق .

تَخْليط { [ع] قارشدرمق ، قارشدیرلمق . اشیاحقنده قوللانیلدیغی کبی بعضاً کلام ایچون استعمال اولنور : (بعض طمعکار تاجرلرك روسیه‌دن جلب ایتدکلری خالص سبیر یاغنی بورادهکی مغازه‌لرنده ایچ یاغی ایله تخلیط ایتدکاری ، زیتون یاغنك پاموق یاغی ایله تخلیطی ، تخلیط مقال ، مقاله‌نك تخلیطی) جمعی (تَخْليطات) در .

تَخْليل { [ع] خلاللامق ، خلاللانمق ؛ صاقالك وپارماقلرك آره‌لرینی ایصلادوب تمیزله‌مك : (تخلیل اسنان ، تخلیل لحیه ، لحیه‌نك تخلیلی) § اکشیمك ، سرکه ایتمك .

تَخْلِيَه { [ع] بوشالتمق ، بوشالدلمق ؛ بوش براقمق ، بوش برا-قلمق : (مغازه‌یی تخلیه ، دبویك تخلیه‌سی) « تَخْلِيَهٔ سَبيل » = محبوس وموقوفی صالیویرمك . یانك تشدیدی جائز دکلدر .

« سنسین اول کوهر نایاب که مثلك بوله‌ماز »
« ایتسه غواص قدر تخلیهٔ کیسهٔ یم »
(نابی)

تَخَمُّر { [ە] اصطلاحات کیمویه - دندر . شراب اوله‌جق مایع قاینایوب قباروب کالنی بولمق . اسپرطو حاصل ایتمك دیمکدر . § اورتو اورتنمك ، یاشماقلانمق ۞ مایه‌لنمك ، اوزلنمك معنالرینی‌ده افاده ایدر .

تَخْمير { [ع] یوغورمق ، مایه‌لندیرمك ، مایه‌لندیرلمك :

« تخمیر اولنوب وجود آدم »
« نفخ ایلدی روح ذات ارحم »
(نشیده — الای بکی ناجی)

« تخمیر ایدنجه طینتك استاد لم یزل »
« ایتمش فروغ نور ایله پرورده کردنك »
(شیخ الاسلام اسحق)

تَخْميس { [ع] بشه تقسیم ، بشه بولمك ؛ بر شیئی بش ایتمك : (شرکتك بش حصه‌داردن مرکب بولنمسی حسبیله بر سنه‌لك معاملات عمومیه‌سی یکوننده‌ن سرمایه ومصارفات تنزیل ایدلدکدن صوکره صرف تمتع

اوله‌رق قاله‌جق آقچه‌نك تخميس اولنمسى ايجاب ايدر) § اصطلاحات ادبيه‌جه بر منظـومه‌نك هربيتنه اوچر مصراع علاوه‌سيله بيتلرك بشر مصراعه ابلاغى؛ ابياتى بشر مصراعه ابلاغ ايدلمش منظومه‌نك هيئت مجموعه‌سى ديمكدر. بومثللو منظومه‌لره «مُخَمَّس» ده اطلاق اولنور. جمعى اولان (تَخْميسات) اكثر يا بو معناده قوللانيلير. مثلا آتيده‌كى منظومه‌نك ايلك اوچ مصراعى (نابى) نك وصوك ايكى مصراعى‌ده (فضولى) نك بر غزل عاشقانه‌سـنك مطلع بيتيدر كه (نابى) طرفنـدن — بالاده عرض اولنديغى وجه ايله — تخميس ايدلمشدر

« ايدوب ميل ستم اشك ايله آه آله كدالردن»
« صاقين اى نو نها لم ناسزا آب هوالردن »
« يازيقدر دور طوتمه جام لطفك مبتلالردن »
« كرم قيل كسمه ساقى التفاتك بى‌نوالردن »
« السكدن كلديكى خيرى دريغ ايتمه كدالردن»

تَخْمين [ع] ظن ايله بيان رأى، دليل وظن ضعيفله حساب ايتمك كه تركجه‌ده (اورانلامق) تعبير اولنور. تركجه ده (اوران) طرز، طور متناسب؛ اولچى، ظن، بيچيم، كشف معنالرينى افاده ايدر. (اورانلامق) = ظن ايله اولچيله‌مك، عقلاً اولچوب بيچيمنى كشف ايله‌مك ديمكدر. ماديات ومعنوياتده استعمال اولنور: (تخمين طـول مسـافه، تخمين ايله حركت، تخمين ارتفاع) (تَخْميناً) = حكم ظنى اوله‌رق: [تخميناً سفينه‌نك طولى يوز يكرمى سكز قدمـدر]، (تَخْمينى) = تخمينه منسـوب، تخمين ايله: (حساب تخمينى ايله بش بيك غروش صرفى اقتضا ايدر)، (تخمين كَرْده) = تخمين ايدلمش ديمكدر. جمعى (تَخْمينات) در.

« چيقمدى برنيمتن قد بلند همته »
«اطلس كردونى برقاچ كره تخمين ايتديلر»
(نورس قديم)

تَخْنيق [ع] بوغمق. ينه بو معناده (اِخْناق) زياده قوللانيلير.

تَخَوُّف [ع] قورقولانمق، قورقويه دوشمك.

تَخْويف [ع] قورقوتمق، قورقـودلمق: (اشرّاىى تخويف، ارباب شـقاوتك تخويفى). [تَخْويفاً] = قورقوته‌رق، قورقوتمق صورتيله، قورقوتمق ايچون ديمكدر. جمعى (تَخْويفات).

« جاهل بزى تخويف ايله تشويشه دوشورمه»
« سن محكمهٔ روز جزادن‌مى كلورسين»
(نابى)

تَخْوين [ع] بر آدمى خيـانته نسبت ايتمك؛ برشخصه خائن ديمك، دينلمك.

تَخَيُّل [ع] خياله آلمق، آلنمق؛ بر شيئى ذهناً دوشونوب

قورمق و موجود کبی وهم و خیال ایتمك ، ایدلك : (جنتك تخیلی محالدر) جمعی (تخیلات) = ذهنده وجود پذیر اولان قورونتیلر ، خیاللر دیمکدر.

« وار ایله اوکلشنی تخیل »
« پروانه‌سی کل چراغی بلبل »
(غالب)

« تخیل ایله‌سه دل رویمالیٔ خاکن »
« مشام جانه ویرر دود آه نکهت‌عود »
(سامی)

تخییب [ع] محروم ، امیدسز قیلمق ، قیلنمق : (امید ایله یاشایان بر عاجزی تخییب ، بر عاجزه‌نك تخییبی انسانیت شانه یاقشماز).

تخییر [ع] ایکی‌شی بیننده ، ایکی شقدن برینی قبولده مخیر قیلمق ، قیلنمق ؛ بر آدمی ایکی درلو حرکتدن برینی‌ترجیح وقبول‌خصوصنده مختار براقمق ، براقلمق : [فلانی بو مأموریتی قبول و رد ایتمکده تخییر ایتدم ، مکتبه کیدوب کیتمه‌مکده چوجغك تخییری اصلا جائز دکلدر]:

« ایتدی قیصر قصورخدمتده »
« قالدی مختسرای ذلتده »
« اولمه‌دی کامور حقیقتده »
« قیلدی تخییر آنی سعادتده »
« فخر عالم محمد عربی »
(نشیده—ناجی)

تخییل [ع] ذهنده خیاله صورت ویرمك ، ویرلمك. جمعی (تخییلات) . (تخیل) دن اقوی‌عد اولنور :

« جوش حیرتدن تجلی خانهٔ تخییلده »
« لال‌اولور دل‌بینات‌حسنکی ترتیلده »
(معلم‌ناجی)

تدابیر [ع] « تدبیر »ك جمعیدر. اورایه مراجعت اولنه :
(تدابیر عاقلانه ، تدابیرحکیمانه ، تدابیر احتیاطکارانه) .

تداخل [ع] بربرینه کیریشمك ، ایکی شیدن هر بری دیکرینه داخل اولمق . § لسانمزده اکثریا (تأخر) معناسنده و تقاسیط دیون وسائره حقنده استعمال‌اولنور: [تداخله بتمك] = وقتندن صوکره‌یه قالوب چوغالمق ، وقتی کچوب بیریکمك دیمکدر .

تدارك [ع] معنای لغویسی (وصول ، لحوق)در. یعنی برجماعتك صوك قسمی اوك قسمنه ایریشوب یتشمك دیمکدر . لسان عثمانیده معنای اصلیسنه بوس بتون مغایر بر معناده استعمال و تصرف اولنمش و (ر) حرفنك کسریله شایع اولمشدر . بوکلمه لسانمزده حاضرلانمه ، حاضرلامه ، اکسیکاری وجوده کتیروب حاضر ایتمه ، حاضرلق معنالرنده مستعملدر :

« بیدردم ای فلك بکا بر غم تدارك ایت »
« بر اوز کەذوق باشقه بر عالم تدارك ایت »
(نورس قدیم)

جمعی اولان [تَدارُكات] ده بو معنالرده قوللانیلیر : [وقت مساعد ایکن تدارکده قصور ایتمەملیدر؛ ولیمه جمعیتی ایچون اقتضا ایدن مالزمەنك کافەسی تدارك ایدلمشدر ؛ نیچون وقتیله تدارکنه باقلمامش دیرلرسه نه جواب ویررسکز؛ تاتار کبی، سیار کبی وقتلی، وقتسز اجرای سیروسفره مجبور اولان پوستەمأمورلری دائما تدارکلی بولنملیدر]
(تَدارُكلی) = حاضرلقلی ، مهیا ،
(ثمّ التَّدارُك) = وقتندن صوکره ، درحال بولنمش ؛ درمه چاتمه .
(تَدارُکاتِ سَفَریّه)= یول حاضرلقلری
(تَدارُکاتِ حَربیّه) = غوغا حاضرلقلری دیمکدر .

تَدافُع } [ع] بربرینی دفع ایدەرك ایتشمك ، قاقشمق ؛ ایکی قوهٔ متقابلەنك بربرنده تأثیر کوسترمەسی § دفع دشمن ، ایلرو کلنی کری پوسکورتمه . (تَدافُعی) = دفع دشمنه متعلق ، برنده طوروب ایلرو کلان دشمنی دفع ایتمك صورتنده دیمکدر .
(حَربِ تَدافُعی) = (تَعَرُّضی) و (تَجاوُزی) نك ضدی .

تَداوُل } [ع] الدن اله کزمك، الدن اله سوورولوب دور ایتمك ، الده طولاشمق: (ایادیٔ ناسده تداول ایدن باقنوتلرك بعضلری پك فرسوده). بو کلمەنك اصلی (متعدی) اولدیغی حالده (لازم) اولەرق استعمال ایدیلیر. § بعضاً دیلده کزمك، دیلده طولاشمق معناسنده ده قوللانیلیر: [السنهٔ انامده تداول ایدن کونا کون شایعاتك صدق وکذبه احتمالی اولدیغنی اونوتمامليدر] .

تَداوی } [ع] دوا ایتمك، ایدلمك: (برای تداوی) = علاج یاپمق ، دوا ایتمك ایچون. [بر مریضك تداویسی ، مریضی تداوی ، خستەیی تداوی] . جمعی تخفیف یا ایله [تَداوِیات] در : [علتك شدتی تداویات واقعه ایله رفع ایدیلەمدی].
(تَداوی بِالْماء) = اصطلاحات طبیه‌دندر . خستەیی بعض تدابیر مخصوصه ایله ایچه ترلدوب متعاقباً صوغوق صو ایله ییقامقدر . (تَداوی بِالْعِنَب) = کذلك اصطلاحات مذکورەدندر . اوزوم ایله دوا ایتمکدر :
« لیمدر ویرن علیله تداوی‌یه احتیاج »
« کیمدر قویان مزیت اصلاحی مرهمه »
(لا)

تَدَبُّر } [ع] عاقبتی ، حقیقتی کوز اوکنه کتیروب حاله کوره

چاره‌دوشونمك؛ حاله‌اویغون طاورانمق: (امور سیاسیه‌ده تدبّر شرط اول حكمنده‌در) . جمعی [تَدَبُّرات] در.

تَدْبیر { [ع] امور خیریه وشریه‌یه متعلق هر دراو ماده‌نك انجامنی تفكر وعاقبتنه حصر نظر ایده‌رك حصولی چاره‌لرینی تهیئه واسبابنی ترتیب ایله‌مكدر . بوكلمه‌نك احتوا ایتدیكی معنانك خیر وشره شمولی [حسن تدبیر، سؤ تدبیر] تعبیرلریله ثابتدر : [اتخاذ تدبیر ، تدبیر امور] . (تدبیر منزل) = Économie domestique) . ئه قونومی دومستیق) كه ادارهٔ بیتیه‌یه متعلق خصوصاتك قواعدی :

« نه ایتدی ایتدیكی تدبیر ضبطی اسكندر »
« نه كوردی كوردیكی دارات شوكتی دارا »
(نفعی)

تَدْخین { [ع] بخورلامق ، دومان چیقارمق ، توتسوله‌مك : (تدخین حمام) .

تَدَرُّج { [ع] درجه‌درجه حركت ایتمك ، آدیم آدیم ایلرو. له‌مك .

تَدَرُّس { [ع] درس آلمق، درسه چالیشمق : (اویله نادر بر خواجه‌دن تدرس ایتمك نه بیوك سعادتدر) جمعی (تَدَرُّسات) .

تَدَرُّع { [ع] زرهلنمق ، زره كیمك : (تدرع مبارز)

(تَدْریع) = زره كیدیرمك ، كید . یرلمك معناسنه‌در .

تَدْریج { [ع]درجه‌درجه‌حركت، آهسته آهسته وارمه : [تدریج ایله مناصب عالیه‌یه مظهر اولدی] . (بالتدریج ، تدریجاً) = درجه درجه حركت ایله ، تدریج ایله . [علی‌التدریج] = تدریج اوزره . (تَدْریجی ، تَدْریجیّه) = تدریجه منسوب ، تدریجلی : [ادمان تدریجی ، حركات تدریجیه] . جمعی [تَدْریجات]

تَدْریس { [ع] درس ویرمك ، ویرلمك ؛ درس صورتیله اوقوتمق ، اوقودلمق : (كلستانی تدریس ، كلستانك تدریسی)

تَدْسیم { [ع] اصابت عینی دفع ایچون كوچك چوجغك چكه چقورینی سیاه ایله بنكله‌مك، سیاه اشارت قومق .

تَدْفین { [ع] « دفن » مقامنده یعنی یره كومك ، یره كوملك معناسنده استعمال اولنور :

تَدْقیق { [ع] دقتله وانجه‌دن انجه‌یه آراشدیرمق ، آراشدیرلمق : (تدقیق امور، مسائل مالیه‌نك تدقیقی). جمعی (تَدْقیقات) در : (تَدْقیقات شَرْعیّه) = امور ومصالح شرعیه‌یه متعلق احكامك مرجع استینافی

اولان مجلسك عنوان رسميسيدر .
(تحقيق) ايله بينلرنده فرق واردر .

تَدَلُّكْ { [ع] سورتمك ، اوغو- شديرلق .

تَدَلّي { [ع] شيوه وادا ايله نازلانمق . جمعى تخفيف يا ايله (تدليات) در .

تَدْليس { [ع] حين بيعده عيب متاعى مشتريدن ستر ايچون بايع طرفدن حيله ايدلك .

تَدَمُّعْ { [ع] كوز ياشارمق ، كوز پيكارى علتى ديمكدر .

تَدَمُّلْ { [ع] ترلايى كوبره لهمك ، تارلايه كوبره دوكمك .

تَدْميج { [ع] بر نسنه يى ديكر برشيئك ايچنه كركى كبى يرلشديرمك .

تَدْمير { [ع] محو ، هلاك ايتمك ، ايدلمك : [تدمير اشقياء اشقيانك تدميرى] . جمعى (تَدْميرات)

« ايلدك حكمكه سكانتى منقاد ومطيع »
« خارجينك ايدوب اعيان عصاتن تدمير »
(حقى)

تَدَنُّسْ { [ع] كيرلنمك ، پيس اولمق ، پاسلانمق : (تدنس اثواب) .

تَدَنّي { [ع] آشاغيلامق ، كريلهمك . « ترقّي » نك ضدى :

(تدنّئ قدر ومنزلت) . بعضاً اوجوز- لامق معناسنده قوللانيليلر : (تدنئ فيئات اسعار) . جمعى تخفيف يا ايله (تَدَنّيات) در .

« بى ارتياب هر نه دن اعراض ايدرسه خلق »
« بالطبع رفته رفته تدنى نمون اولور »
(معلم ناجى)

تَدْنيس { [ع] كيرلتمك ، كيرله دلمك : (تدنيس لباس ، جامه نك تدنيسى) جمعى (تَدْنيسات) .

تَدْوير { [ع] دوندرمك ، دوند- يرلمك ؛ چويرمك ، چويرلمك : (تدوير چرخ ، دولابى تدوير ، چرخك تدويرى) § برشئ يووارلاق قيلمق ، بر شى الدن اله كچه رك دور قيلنمق : (تدوير شكل بيضى) [تدوير عواطف ولى نعميلر يله بخت خوابيده سى بيدار واختر مطلبى نمودار اولمق — سراطبايه تذكره — عاكف پاشا]

تَدْوين { [ع] ديوانشكلنه قويمق ، برعلم وفنه عائد مسائلى بربره جمع وترتيب ايله كتاب طرزينه افراغ ايتمك : [علم فقهى تدوين ، علم منطقك تدوينى) « تدوين آثار » = مقالات ادبيهٔ مختلفه يى جمع ايله جلد تشكيل ايتمك معناسنده مستعملدر . جمعى (تَدْوينات) در .

تَدَهُّن { [ع] یاغـلانمق ، یاغ سورنمك. (ادّهان)ده بومعناده لغتدر .

تَدَهّی { [ع] داهیه‌نشمك ، اصحاب دهایه یاقیشه‌جق حرکتده بولنمق .

تَدْهیش { [ع] دهشت ویرمك، دهشته دوشـورمك؛ زیاده قورقوتوب دترتمـك : (حریق ظهورنده اثر تلاش کوستروب نسوان و صبیـانی تدهیش ایتمـه‌ملی) جمعی (تَدْهیشات) در .

تَدْهین { [ع] یاغ سـورمك ، یاغلامق. یاغك قوقوسی مشروط ومعتبردکلدر: (تدهین کاکل، خورجلرك تدهینی)

تَدَیُّن { [ع] دین طوتمق، بردینك احـکامنی قبـول و اجرا ایتمك § بورجلانمق ، بورج ایدنمك : (بو ایش ایچـون برخیلی مقدار تدین ایتدم)

تَذاکُر { [ع] « تَذکِرَه » نك جمعی: (تذاکر وارده، تذاکر رسمیه) اورایه باقکز .

تَذَبْذُب { [ع] نظامسزلق، انتظامسزلق ، قاریشـقلق ، قرارسزلق ایله سورنجمه‌ده و تردد ده قالمـق : (تذبذب امور ، تذبذب معـاملات ، حال تذبذب) جمعی تَذَبْذُبات) : (تذبذبات معاملات)

تَذَرْو { [ف] سوکلون دینیلان معروف قوش . بعض دیارده بو قوشـه « قبل قویروق » و « صونه » دیدکارینی « برهان » روایت ایدییور. [تَذَروِ زَرّیْن پَر] = کونشدن کنایه‌در :

« کیمدر دوشورن هوایه سروی؟ »
« آلمـاز قاناد آلتنـه تذروی »
(غالب)
« ایلر تذروی پنجهٔ غدرنده بازخوار »
(ترجیع)

تَذْکار { [ع] یاد ایتمك ، ایدلمك؛ آکمق ، آکلمق : (تذکار مجالس لطیفه ، تذکار عنایت سابقه، آرتق ماجرای قدیمك تذکاری اوصانج ویردیکندن) لسـانمزده غلط اوله‌رق کسر تا ایله معروف ومستعملدر:

« بلبل کویا سنك تذکاری چون ووردملك »
« صبحدم اوصاف شاهنشاه قدسی آستان »
(حقی)

تَذَکُّر { [ع] خاطره کوتوروب ذکر ایتمـك ، درخاطر ایدلمك : (تذکّر شـبابت ، ماضینك تذکری) § برماده‌یه ، بر ایشه دائر استشاره ایتمك، سویلشمك وسویلشلمك. بو معناده اکثریا رسمیاتده قوللانیلیر : (انجمن خاص وکلاده موقع تذکره

وضع اولندیغنی غزته یازییور ، مجلس
اداره‌جه تذکر اولندقده) جمعی
اولان (تَذَكُّرات) بومعناده استعمال
اولنور : [شورای دولتجه تذکرات
عمیقه‌یی ایجاب ایدن رژی ماده‌سنه
هنوز برقرار ویریله‌مدی]

تَذْكِرَه { [ع] یاداتمکه، آکمغه سبب اولان شی، وسیلهٔ
تذکر : « تذکرة الاولیا ، تذکرة الشعرا ، تذکرة الحکما » § برمملکت
داخلنده بولنان دوائر رسمیه‌دن یکدیگره
گوندریلن کاغده ، کذا برشهر درونده
متمکن اشخاص آره‌سنده تعاطی قلنان
ورقپاره‌یه (تذکره) اطلاق اولنور:
[تذکرهٔ رسمیه ، تذکرهٔ علیه ،
تذکرهٔ خصوصیه] ، (تذکرهٔ
سامیه) = مقام جلیل صدارت عظمادن
تسطیر بیوریلان شقه . § اصنافه
وخصوصات سائره‌ده افراده ویریلن
ورقهٔ رسمیه‌یه اطلاق اولنور : (مرور
تذکره‌سی) = مملکتندن خارجه
گیده‌جکلره ویریلن رخصتنامه،(نفوس
تذکره‌سی) = برشخصك هویتنی مبین
اولان تابعیت ورقپاره‌سی. (گومرك
تذکره‌سی، ردیف تذکره‌سی، استبدال
تذکره‌سی) اشبو لفظ محاورات‌ده فتح
کاف ایله معروف ومستعملدر .
« یادایت بنی کاهی‌ده برتذکره یازدم »
« وضع ایلرایکن ظرفه دوشوندم گوله یازدم »
(لا)

تَذْكِیر { [ع] یاد ایتدیرمك ، ایتدیرلمك ؛ آگدیرمق ،
آگدیرلمق : (تذکیر ماضی ، تذکیر
وقعه ، حادثه‌نك تذکیری) § مذکر
قیلمق ، مذکر طرزینه قویمق ، قوئلمق
[تأنیث] ك ضدی : (تذکیر کلمه)
§ وعظ ایتمك ، تنبیه ونصیحت ایله‌مك:
(شیخ مبرور الانفاسك تذکیر وفیر .
التأثیری) بومعناده جمعی (تَذْكِیرات) در.

تَذَلُّل { [ع] کندینی آلچاق طوتمق، نفسنی ذلیل گوسترمك ،
اظهار ذلت ایتمك : جمعی [تذللات].
(اظهار تذلّل) دینیله‌من .

تَذْلِیل { [ع] ذلیل ایتمك، ایدلمك؛ آلچاقلامق، حقیر طوتمق،
طوتلمق : (نانکوری تذلیل ، نعمت
ناشناسك تذلیلی). جمعی (تَذْلِیلات)در:
« ضرب سکه ایله اولور زرنامدار اشتهار »
« مستعد عز ایدر استاد تذلیل ایتدیکن»
(نابی)

تَذْنِیب { [ع] قویروق طاقمق. § علاوه اوله‌رق ایراد
ایله‌مك . جمعی (تَذْنِیبات) در .

تَذَوُّق { [ع] ذوق آلمق، ذوقیاب اولمق § طاتمق، طادلمق:
(تذوق خوشاب) جمعی (تَذَوُّقات)در.

تَذْوِیب { [ع] اریتمك، اریدلمك. (اِذابَه) کبی:(تذویب

اسرب). جمعی (تَذْوِیباتْ). اصطلاحات طبیه دندر .

تَذْوِیقْ [ع] ذوق آلدیرمق ، ذوقیاب ایتمك § طاتدیرمق ، طاندیرلمق .

تَذْهِیبْ [ع] آلتون سورمك ، سورلمك ؛ یالدیزلامق ، یالدیزلانمق : (تذهیب جلد ، قابك تذهیبی) جمعی [تَذْهِیباتْ] در .
« سرورا سر لوحهٔ اوصافکی تذهیب ایچون »
« ایلدی دستنده بر آلتون ورق احضار شمع »
« ریاضی »

تَذْیِیلْ [ع] ذیل اوله‌رق ایراد کلام ایتمك ، ایدلمك ؛ صوکنه علاوه صورتیله یازمق ، صوکنه اتك کبی علاوه ایتمك : (بر مادهٔ ادبیه‌نك تذییلی ، اوفقره‌یی تذییل) :
« دیدم لایق دکلدر قاله بویله اول اثر ناقص »
« بورسم اوزره آنی تذییله قیلدم خامه جنبانی »
(رشید)

تَرْ [ف] ادات تفضیل ومبالغه‌در . صفات عربیه وفارسیه‌یه لاحق اولور : لاحق اولدیغی کلمه‌نك حکمنی تفضیل ایدر . کرك نقصان اولسون کرك زیاده . (مُشْکِلْتَرْ ، کَمْتَرْ ، فُزُونْتَرْ ، نازِکْتَرْ). بعضاً بوکا (ین) علاوه‌سیله وبوتقدیرده اکثریا اضافت حالنده استعمال اولنورکه معنای مطلوب حکم الفاظده تفضیل ومبالغه‌در . [مشکلترین امور ، ابلهترین عوام ، نازکترین ابکار ، کمترین بندکان] § یاش ، یاشلی ؛ نملی ، رطوبتلی . ضدی (خُشْك) در . (چشم تر ، دیدهٔ تر) § تازه ، طراوتلی ، لطیف : (میوهٔ تر ، کل تر ، مشك تر) « تروتازه » = پك لطیف ، پك کورپه . « تَرْمِزاجْ » = الك عادی بهانه‌لرله کوجنمك ، طارغین اولمق ایسته‌ین ، بواوطدن نم قاپان : (محب ترمزاج ایله الفت وامتزاج پك کوجدر)

تَرائِبْ [ع] کوکس معناسنه اولان (تَرِیبَه) نك جمعی . کوکس تخته‌لری دینکدر . مفردی قوللانیلماز .

تَراتُرْ [ع] لسانمزده معروف (تراطور) درکه فندق ، بادم ، جوز ایچلرینی ایچنه دوکدکدن صکره ایتمك ، سرکه ، صارمساق قاریشدیریلوب یاپیلان و بعض طعام ونبات اوزرینه دوکیلن برنوع صلاطه سالچه‌سی دیمکدر . عربیده (تراتر) صارصه صارصه دوکولن شی دیمکدر . « زلزله » وزننده (ترتره) = ایرغالامق ، صارصمق و (تَتَرْتُرْ) ایرغالانمق ، صارصلمق معناسنه‌در . بونك اسمیله طرز اعمالی آره‌سنده مناسبت کامله واردر .

تَراجِم { [ع] برلسانی دیکر لسانه نقل وبیان معناسنه اولان (تَرجَمه) نك جمعیدر : تراجم احوال) جیمك ضمیله غلطدر ، یا کسشدر .

تَراخی { [ع] رخاوت کوسترمك کری طورمق ، تنبلله - شوب کیوشه‌مك ، کیوشـك وآغیر طاورانمق : (برمأمور وظائف رسمیه سنك ایفاسی امرنده تجویز تراخی ایدرسه البته مسئول اولور ، دائما طور تراخی کوسترن آدمدن نه خدمت بکله‌نیر)

تَرادُف { [ع] یکدیکره اویوب تعقیب ایتمك ، بر برینك آردنجه کیتمك : (ترادف سفائن ؛ زلزله ، قحط ، حرب کبی مصائب ترادف ایتدیکندن) § ایکی ویا بر قاچ الفاظ برمعنایه اولمق ، برمعنایه دلالت ایتمك : (مار) ییلان معناسنه اولدیغی کبی (بُرسان) دخی عین معنایه لغتدرکه بینلرنده ترادف واردر . [تَزَلزُل] ایله [تَتَرتُر] دخی اوقبیلدندر.

تَراز { [ف] خام ایپلك تلی معناسنه در . لسانمزده دخی عین معناده وبرقماشك کسیك طرفلرنده کی ایپلکلرك آچیلمه‌سی مقامنده استعمال اولنور : [خرقه‌نك قولی ترازلاندی، انتارینك اتکی ترازلاندی)

تَرازو { [ف] هرکسجه معلوم اولان طارتی آلتی: (مثل=ترازو دیلی کبی ایکی طرفه آقار) تعبیر مجازی اولان (صو ترازوسی) نه دیمك اولدیغی معلومدرکه مرتفع صومقسمی دیمکدر . « ایشی یاخود سوزی ترازویه اورمق » = ملاحظه ایتمك ، دقتله دوشونمك دیمکدر.

« چارسوی قابلیتده ترازو قالمامش »
(نابی)

« ترازوی عیار محنتم بازار عشق ایچره »
« کوزم هردم طولوب بیك طاشه هرساعت دکر باشم »
(فضولی)

تَرّاس { [ع] قالقانجی ، قالقان استعمال ایدن.[تَراسَت] = قالقانجیلق ، [تُرس] = اوائلده سلاحشوران ایله ارباب مبارزه‌نك استعمال ایتدکلری « قالقان » دیمکدر. جمعی (اَتراس) در.

تَراسُل { [ع] خبرلشمك، مکتوبلاشمق. بونك استعمالی نظمه مخصوصدر. بومعناده [مُراسَلَه] زیاده قوللانیلیر .

تَراصُف { [ع] طاش طاشه یامانوب محکم اولمق ، قالدیرم طاشلری کبی بربرینه بتیشوب صیقشمق. (تَرصیف) = بوصورتله محکم ایتمك، طاشی طاشه باصدیروب متین قیلمق دیمکدر.

تَراضی { [ع] بربرندن راضی اولمق که ایکی کیمسه‌نك

بینلرنده کوکللری ایله اویوشمەلری دیمکدر. [علی التراضی] = بوصورتله حصوله کلن اویوشمه اوزرینه معناسنه در. (تراضیٔ طرفین) = ایکی طرفك کوکللریله اویوشمەلری [بالتراضی] = ایکی طرفك اویوشمەلریله دیمکدر.

ترافد { [ع] طرفین یاردیم ایدیشمك، بربریله یاردیملاشمق.

ترافع { [ع] فصل ورؤیت دعوی مقصدیله حضور حاکمده « مرافعه » اولنمق، دعوایه طورشمق معناسنەدر. (مرافعه) حکمنده استعمال اولنور. (بالترافع، لدی الترافع) = مرافعه ایله، مرافعه حالنده دیمکدر.

تراقص { [ع] قارشی قارشی یه رقص ایتمك، اویناشمق. (مراقصه) معناسنه در.

تراك { [ف] چاتلاق، یاریق § چاتیرتی، کورلتی. « تراکیدن » مصدرندن اسمدر. بر هانك روایتنه کوره (طراق، طراقه) بوندن معربدر.

تراکم { [ع] بیریکمك، بربری اوستنه جمع اولمق. ذی روحك غیریده مستعملدر: (تراکم اوراق، تراکم تقاسیط، تراکم میاه)

تراکیب { [ع] بربرینه مرتبط برقاچ لفظ وعباره دیمك اولان (ترکیب) ك جمعی: (تراکیب فصیحه)

ترانه { [ف] آهنك، نغمه، مقاملی سس: (ترانه پرداز) = تغنی ایدیجی. (ترانه پردازی) = آهنك ایله اوقویجیلق § اقسام شعردن « رباعی » یه اطلاق اولنور:

« یانمده دلبر ایسترم »
« ترانه پرور ایسترم »
(معلم ناجی)
« اولورسین اودم ترانه پرداز »
« هر نغمەڭ ایدر بیان صد راز »
(نرکسی)

تراویح { [ع] « ترویحه » نك جمعی. مفردی قوللا- نیلماز. رمضان کیجەلرنده یاتسو وقتنده قیلنان یکرمی رکعت نمازه اطلاق اولنورکه سنت مؤکدەدر. [ترویحه] = لیالیٔ رمضانه مخصوص نمازك هر درت رکعتنه دینیلیر. « راحت » کلمه- سندن مشتق اولوب (تفعیله وتسلیمه) کبیدر. (تسلیمتین) آراسنده براز آرام و راحت اولنمسی سبب تسمیه اولمشدر،

تربص { [ع] طوروب بکلەمك، انتظار ایتمك. اصطلاحات

فقهیه دندر . وقف عرصه‌یه اذن متولی لاحق اولمقسزین تغلباً بنا یاپان شخصی بنایه کیروب اوطورمقدن منع و منهدم اولنجه‌یه قدر اجارهٔ لازمه‌سنی اعطایه اجبار یولنده سوز سویله‌مکه اطلاق اولنور .

تَرْبِیع { [ع] درده ابلاغ ، درت ایتمه § درده تقسیم ، درده بولمه . (تربیعاً) = مربع اوله‌رق ، درت کوشه‌لی اوله‌رق دیمکدر . § برمصراعه اوچ ، بربیته ایکی مصراع ضمیله درده ابلاغنه وبوطرزده سویله‌نلمش بر منظومه‌نك هیئت مجموعه‌سنه (تَرْبیع) اطلاق اولنور . جمعی [تَرْبیعات] در.

تَرْبِیَه { [ع] بسله‌یوب بیوتمك ، یتشدیروب کماله ایردیرمك : (تربیهٔ نبات ، تربیهٔ ازهار ، تربیهٔ اشجار) ، (اوفاق برفدانی تربیه ایدرك آز زمانده میوه یتشدیرتمك ممکندر) § فضائل اخلاق تعلیم ایله روحانی وجسمانی اصلاح احوال ایله‌مك . بومعناده (ایتمك) ، (آلمق) ، (ویرمك) ماده‌لریله قوللانیلور : (تربیهٔ اطفال ، تربیهٔ اولاد ، تربیهٔ بنات) ، (البته پدر اوغلنی تربیه ایتمکه چالیشیر ، قیزینه تربیه ویرمك ایسته‌مه‌ین والده مطلقا تربیه‌سزدر . اوچوجقده کوریلن حسن اطوار ابوینندن آلدیغی تربیه‌نك ثمره‌سیدر) ، [همشهریلرینك اکمال معرفتلرینه سعی ایدنلر اولادینی حسن تربیه ایدن والده بکزر . تربیه‌نك منافع مادیه‌سندن اولاد مستفید اولور فقط شان معنویسی پدره عائددر . — کال] § تعلیم حسن حال وحرکت ایله حاصل اولان صفت حسنه ، حالت مستحسنه‌یه‌ده اطلاق اولنور ، طیاق ایله اصلاح ایتمك‌ده بو معنایه داخلدر : (تربیه‌لی چوجق ، تربیه‌لی اوشاق ، تربیه‌لی حیوان) (تربیه‌لی مایمون کبی طوریبور — مثل) بعضاً بوکلمه (تَرْبِیَت) طرزنده‌ده استعمال اولنور : (تربیت بنات) = دیکرندن دها مناسبدر .

« ماری تهدید عذاب غضبك مورقیلوب »
« پشه‌یی تربیتك عز ایله عنقا ایلر »
(فضولی)

تربیه ایدلمش دیمك اولان (تَرْبِیَه کَرْدَه) ، (تَرْبِیَت کَرْدَه) تعبیرلری یالکز انسان حقنده قوللانیلیر : مثلا (سلیم پاشا صبحی پاشانك تربیت کرده‌سیدر) دینیلیر . هر مقامده (تَرْبِیَه) یه بدل (تَرْبِیَت) استعمال اولنه‌ماز . بونلرك صورت ومقام استعماللرینی سلیقه تعیین ایدر . بونلرك تشدید ایله تلفظی غلط فاحشدر ، یاکلشدر .

§ بعض اطعمه‌یه چاشنی ویرمك ولذت بخش ایتمك ایچون علاوهٔ

قونیلان ویومورطه ، لیمون، خردل ، بهارکبی شیلردن ترکیب واعمال اولنان شیئه — که نام دیکری روایته کوره ایتالیانجه‌دن منقول (سالچه) در — مجازاً « تربیه » دینیلیر : (تربیه‌لی پاچه ، تربیه‌لی اشکمبه چورباسی ، تربیه‌لی کره‌ویز) بومعناده (قومق) ، (یاپمق) ماده‌لریله قوللانیلیر . مثلا (پاچه‌یه تربیه قوی ، چوربایی تربیه‌لی یاپ) دینیلیر § « تَرْبِیَه » = قوشو آتلرینك دیزکینی دیمکدر : [برمرشد حکم آموزك تحت تربیه‌سنده بولونکه انسان ایچون بلای جهالتدن بدتر بر آفت تصور اولنه‌ماز — نصیحت جامی — فیض آباد]

«عفو راجحدر برای تربیت تکدیردن»
(عاصم چلبی زاده)

« کورسه بردم نظر تربیت قهرینی کر»
« شیرچرخی ایده صدپاره غزال تصویر»
(حقی)

تَرَتُّب } [ع] بر سبب ظهوریله تعلق ایتمك، عائد اولمق: [عهدهٔ عبودیتده ترتب ایدن وظیفهٔ دعا خوانی‌یی ایفا ایتمك] § بر حالت ویاحرکتك نتیجه‌سی اوله‌رق حاصل اولمق: [نفوذ وصلاحیت مأموریتی سؤاستعمال ایدن شخصه مسئولیت ترتب ایتمزمی؟]

« اصلنه نسبتله ترتب ایدر اثبات قدم »
« طورفرعیت وصورتده‌در انشای حدوث »
(عارف حکمت)

تَرْتیب } [ع] دیزمك، دیزلمك؛ هر شیئی یرلی یرینه قویمق ، قوتلمق ؛ نظاملامق ، تنظیم ایدلك : (ترتیب صفوف عسکریه ، ترتیب صنوف مأمورین ، ترتیب اصول جبایت ، ترتیب اشیا) « ترتیبلی » = منتظم، یرلی یرنده، دوزکون دیمکدر. § مرتب طاقم ، بولنه‌قوتلمش شی : (ترتیب اول، ترتیب ثانی، ترتیب عتیق، ترتیب مخصوص) جمعی (ترتیبات) در . § حاضرلامق ، تدارك ایتمك ، حاضرلق ، پروزه ، پلان : (ترتیب لوازم ، ترتیب مالزمه ، ترتیب ضیافت، ترتیب بزم صفا) (ترتیب کرده) = احضارایدلمش، حاضرلانمش. (ترتیب ساز) = تدارك ایدیجی، حاضرلایان. (ترتیب‌سازی) = تدارك ایدیجیلك ، حاضرلاییجیلق. (برترتیب علاج) = اجزا ومقادیر مختلفه‌دن مرکب ومعمول دوای مستحضر ، آنی حاوی رچته دیمکدر. (ضعیف ترتیب) = ترکجه‌ده بنیه‌سی ضعیف ، چیلیز . § مطبعه ویاخود صنعت طباعت اصطلاحاتنجه (ترتیب) = عمله‌نك معدنی حروفی دیزه‌رك وجوده کتیردیکی صحائف مرتبه دیمکدر . ایکی طرفی مطبوع ورقه اطلاق اولنورکه مختلف الاعداد صحائفدن مرکب اولور . علی الاکثر اون التی صحیفه برفورمه اعتبار اولنور

« تَرْتِيبِ سَهْوِي » = حروف هجـايى دیزنلرك یا كلشى . « تَرْتِيبِيَّه » = حروف دیزمه اجرتى : (شـو كتاب قاچ ترتیبدر، بش ترتیب اون‌فورمه‌در)

« بزم عالمـده بو واديده قورلمش ترتيب »
«ذوق وغم، شوق ومحن بر برين ايلر تعقيب»
(واصف)

تَرْتِيلْ { [ع] آغير آغير واصول، قاعده‌سنه توفيقا كوزل برطرزده اوقومق : (ترتيل قرآن ، ترتيل فرقان) .

« باقدم اولمش پر كواكب آسمان »
« خالق اجرامى تبجيـل ايلـدم »
« طولدى كوكام نور ايله بى اختيار »
« سورهٔ (والنجم) ى ترتيل ايلدم »
(معلم ناجى)

تَرْجُمَانْ { [ع] ايكى ويا دها زياده لسانه آشنا اولوب بر برينـك ديللرينى آكلاميـان ايكى شخصك لاقيرديلرينى كندى لسـانلريله كنديلرينه بيان و افهام ايدن ديمكدر: (ترجمان فصيح البيان) (لهجهٔ عثمانى)ده تركجه‌سى « ديلماج » اولديغى كوستريليور. [سفارت ترجمـانى] = نزدنده مقيم اولديغى دولتك لسان رسميسنه واقف اجنبى مأمورى.

« بيان مقصد ايچون ياره ترجمانم وار »
« بلايه باق كه آنى ترجمانه آكلادمم»
(معلم ناجى)

« غمزهٔ سؤاله باشلاسه عشاقه هرمژه‌ك »
« كويا لسان حاله بر ترجمان اولور »
(نفعى)

§ مجاز صورتيله‌ده استعمال اولنور: (فلانك ترجمان وجدانى اولان اشعار وآثارى) ، « لسـان حالى وجدانتك ترجمان فصيح المقالى ايدى » .

تَرْجَمَه { [ع] برلسانى ديكرلسان ايله بيان ايتمك ؛ بر لسانه عائد كلام ومقالى آخر لسـانه نقل : (قاموس عربجه‌دن تركجه‌يه ترجمه ايدن عاصم مرحومدر) ، (بوحكايه‌المانجه‌دن ترجمه‌در) ، [ترجمـه اوطه‌سى] = امور خارجيه نظارت جليله‌سى دائره - سنده‌كى ، سـفارات سنيه ايله سفارات اجنبيه طرفلرندن كوندريلن تقـارير ومقام عاليه اجانب طرفنـدن ويريلن اوراق مندرجاتنى تركجه‌يه نقـل ايتمك وظيفهٔ تحريريه‌سيله مكلف قلم. [تَرْجَمَهٔ حال]= بر آدمك احوال خصوصيه‌سنى حاوى اولان مقاله وياخود رسـاله‌يه اطلاق اولنور. جيمك ضميله (ترجُمه) غلطدر.

تَرَجِّى { رجا ايتمه ، يالوارمه ؛ نيـاز ايله اوممق . آز قوللانيلير .

تَرْجِيحْ { [ع] بر شيئه زياده اعتبار ايدوب ديكر شيئه تقديم ايتمك ؛ برشيئى ديكرشيئه اوستون طوتمق ، طوتلق : [ارباب

حقیقت آزادیٔ حالی هر شیئه ترجیح ایدر ، مالی علمه ترجیح ایدن احمقدر ، اهل ناموس عندنده موتك ناموسسز. لغه ترجیحی طبیعی کبیدر] . (تَرْجیحِ بِلا مُرَجِّحْ) = سببسز ، وجهسز بر صورتده ترجیح ایدش . جمعی (تَرْجیحاتْ)، (تَرْجیحِ بَیِّناتْ) = اصطلاحات فقهیه ـ دندر . ارباب مرافعه‌نك برماده حقنده اقامه ایده‌جکاری بینه‌لردن برینی استماع امرنده دیکرندن مقدم کورمك دیمکدر.

« ای طالبهٔ صفای معنی »
« امعان ایله باق شکوفه‌زاره »
« ازهار ادب شمیمی صولماز »
« ترجیح ایدر اهل دل بهاره »
(شیخ وصفی)

تَرْجیعْ [ع] بوغازدن چیقار. کن سسی نغمه‌لندیروب اطرافه عکس ایده‌جك مرتبه‌ده یوکسلتمك: (ترجیع صوت) § شهادتیندن هر برینی آهسته اوقودقدن صوکره تکرار دیك سس ایله اوقومق : (ترجیع مؤذن) § رجعت ایتدیرمك، تکرار. لامق : (ترجیع بند) = مختلف قافیه‌لی متعدد اقسامدن مرکب اولان وهر قسمك صوکنده یالکز بر بیتی تکرار ایراد اولنان منظومه‌یه اطلاق اولنور . جمعی (ترجیعات) .

تَرَحْ [ع] غم ، غصه ، تاسه . (فرح) ك ضدی :

[کیمدرکه روزکارك . شرفنی بی وبال، قدومنی بی ارتحال، فرحنی بی ترح وبلا، منحتنی بی محنت وابتلا.. کورمش اوله!. ـ تضرعات ـ سنان پاشا]

« ثباتی یوق بوعالمك آ کاکیم اعتماد ایدر »
« فرح کلیر ترح کیدر ترح کلیر فرح کیدر »
(معلم ناجی)

« (باقی)یه ساقیا فرح ویرکه فنابوله ترح »
(باقی)

تَرَحُّلْ [ع] بر یردن باشقه یره کوچمك : (ترحّل کاروان ، ترحّل قافله) . « ارتحال » معناسنده قوللانیله‌ماز .

تَرَحُّمْ [ع] مرحمت ایتمك ، آجیمق . (تَرَحُّماً) = ترحم صورتیله ، آجیمقدن طولایی ، آجیه‌رق دیمکدر . جمعی [ترحّمات] :

« شیرین ترحم ایلدی فرهاد نرده‌سین»
(معلم ناجی)

« کوکلك آهمدن ترحم صورتن کوستردیکلیك »
« موجدن صو نقشنه چوق ایتمك اولمز اعتماد »
(فضولی)

« شاید کوروب ترحم ایده خاکسارینی »
« عمرم کچنجه بکله‌یه‌یم رهکذارینی »
(باقی)

تَرْحیبْ [ع] مرحبا دیمك ، سلام ویرمك: (ایفای رسم ترحیب) . جمعی (ترحیبات) .

تَرْحیلْ [ع] بر یردن بر محله کوچورمك ؛ نقل ایتمك ،

ایدلمك : (ترحیل عائله ، عائله‌نك ترحیلی) .

تَرْحِیم } [ع] رحمتله یاد ایتمك ، اللّه رحمت ایتسون دیمك.
جمعی (ترحیمات) . [رحمة الله علیه رحمةً واسعة] ترکیبنك طوغری اولمدیغنی و [رحمه الله رحمةً واسعه] دینلمك لازم کله‌جکنی مرحوم ناجی غزته ایله اعلان ایتمشیدی .

تَرْخانَه } [ف] « تَرْخینَه » و « تَرْخَرانَه » ده دینیلیر.
لسانمزده یالکز برنجیسی قوللانیلیر . یوغورت، اون ، اتصوبی ایله یاپیلوب کونشه قارشی کوزلجه قوریدلقده وقیشین هر دفعه‌سنده کافی مقداری ایصلادیلوب چوربا پیشورلمکده‌اولان بر نوع اکشیمسی ، چوربالق خمیر ایشی دانه‌لره اطلاق اولنور : [کاهی خانهٔ ویرانندن شکایت ایدوب احسانه بهانه ، کاهی ذخیره فقدانندن حکایت قیلوب رجای بهای ترخانه ایدردی — ذیل شقایق جلد ثانی — صحیفه ۳۹۶].

تَرْخیص } [ع] رخصت ویرمك، ویرلك؛ مأذون ایتمك ، ایدلمك : (افراد احتیاطیه‌نك ترخیصی مقرراولدیغی، ترخیص مأمورینایچون مرعی‌الاجرا اولان قاعدهٔ متخذه یه توفیق معامله اولنملیدر) جمعی (تَرْخیصات):

« ترخیص دخول ایتمیجك صاحب دیوان»
« بی فائده در وعدهٔ در بانه تشبث »
(عارف حکمت)

تَرْخیم } [ع] حالت ندادهـ — قاعدهٔ عربیه‌یه توفیقاً — اسمك صوك هجاسنی حذف ایتمك : (عبدل) ایله (عبدالله) کبی .

تَرْدامَن } [ف] افعال غیر مشروعه‌ده بولنان قادین § آلودهٔ چرکاب خطا اولان :

« تردامن اولانلر بزی آلوده صانورلیك»
« بز مائل بوس لب جام وکف ودستز »
«روحی بغدادی»

تَرَدُّد } [ع] ایکی خصوصدن برینه ذهنده قرار ویره‌میوب دوشونتیده بولنمق ، ایکی نسنه آراسنی ذهناً کسدیره‌مه‌مك : (امور خیریه‌ده تردّد جائز دکلدر) (بلا تَرَدُّد) و (بی تَرَدُّد) = تردّد سز ، دوشونتیده قالمقسزین دیمکدر .

تَرْدَسْت } [ف] الی چابك ، الی ایشه یاقیشان؛ ماهر، اوسته دیمکدر . (تَرْدَسْتی) = ال بجریکیلکی ، ال چابکلکی ، الی ایشه یاراشیق اولمق :

«قطره‌لر فیض اهلنك چشمنده عماندر بتون»
«نظره‌لر تردستیٔ فیّاضه حیراندر بتون»
(لا)

تَرْدید } [ع] ردایتمك، کیرو لتمك، رجعت ایتدیرمك § حکم قطعی ویرمیه‌رك احتمالی صورتده ادارهٔ لسان ایتمك : (برقوماندانك معینی ضابطاننه‌ویره‌جکی امرلر تردیدوتعقیددن

کلیاً عاری اولمیدر) اصطلاحات فقهیه جه حاقدینده بری دیکرینی متعددشیلردن برینك قبولنده مخیّر براقمق دیمکدر .

تَرْدِیف { [ع] آردی صره یوریتمك ، یوریدلمك§

آردی صره ایراد ایتمك، ایدلمك .

(اِرْداف) ایله معناجه فرقسزدر .

[تَرْدِیفاً] = آردی صره یوریتمك ، ایراد ایتمك صورتیله : (او یتیمه‌نك دخی اماتجی‌یه تردیفاً بوطرفه اعزامی، دعای افزونتری عمر وشوکت جناب پادشاهی‌یه تردیفاً دوام ایّام اقبال جناب صدارتپناهیلری تمنیات خالصانه‌سی رفع اجابتکاه پروردکار قیلنمشدر)

تَرْدِیَه { [ع] اورتو ایله قاپامق ، اورتمك [تردیهٔ تابوت]

تَرْذِیل { [ع] رذیل ایتمك،رسوا ایدلمك؛ بر آدمك یوزینی قارارته‌جق فناالقلرینی بیان ایله نفسنی آلچاتمق : (خائنی تذیل ایتمه‌لیدر ، ادبسزی ترذیل ممکن‌میدر ، نانکورك ترذیلی) [تَرْذِیلیّات] = ترذیل ایچون سویله‌نیلن سوزلره اطلاق اولنور .

تَرْزَبان {[ف] مخاطب سریع الانتقال، حاضر جواب کیمسه: (ترجمان ترزبان) . [تَرْزَبانی] = حاضر جواب صاحبی اولمق :

« طبعمك بر ترجمان ترزبانیدر قلم »
« خامه‌مك برهمزبان نکته‌دانیدر سوزم »
(نعت — نفعی)

« ادّعای ترزبانی باقلی رسوا ایدر »
« معلم ناجی »

تَرْس { [ف] قورقو . «تَرْسناك»= قورقمش، قورقولی اولان.

(ترس اَنْگیز) = قورقو ویریجی، قورقوتیجی : (غزال ترسناك ، خنزیر ترس انگیز) .

تَرْسا { [ف] الف مبالغه ایله زیاده قورقوجی ، قورقاق : § نصارا ، خرستیان دیمکدر . جمعی (تَرْسایان)، (تَرْسابَچه) = خرستیان یاوروسی؛ [تَرْسابَچگان]=خرستیان چوجقلری :

«بحق کردکار منعم وبخشنده‌کیم لطفی»
«مربیٔ مسلمان و یهود وکبر وترسادر»
(الیاس پاشا حقنده —نفعی)

« بوحسن ایله کرناره کیره اول بت ترسا »
« دوزخده اولان اهل هوا بی‌کدر اولسون »
(وجدی)

تَرْسان { [ف] قورقوجی،قورقاق. (تَرْسان تَرْسان) = قورقه قورقه :

« کوردی‌کیم طورمغه یوقدر امکان »
« عزم راه ایلدی ترسان ترسان »
(معلم ناجی)

«آه طورسون هله شمشیر زبان چکسه‌م اکر»
«نه چکر بن بیلورم هپ دل ترسان فلك»
(نفعی)

تَرْسانَه { [ع] بولفظ محرّ فدر . سفن حربیه وسفائن
سائره‌نك انشاسنه وآلات ولوازم
بحریه‌نك اعمالنه وعساكر بحریه‌نك
ترتیب وتعلیمنه والحاصل كافهٔ امور
بحریه‌نك رؤیت واجراسنه مخصوص
محل دیمكدر . بولفظك اصلی وصورت
تحریفی حقنده‌كی روایات مختلفه‌نك فذلكهٔ
تدقیقاتی اوله‌رق (مكتب فنون بحریه)
معلملرندن یوز باشی (محمد شكری)
افندینك [اسفار بحریهٔ عثمانیه] عنوانیله
تحریر ونشر ایتمش اولدیغی اثر نفیسك
١٤٨ نجی صحیفه‌سنده مندرج اولان
فقره‌نك عیناً بورایه نقل ودرجی
مناسب كورلمشدر . « السنهٔ اجنبیه‌دن
آلنوب‌ده خلقمز بیننده دخی استعمالی
شیوع بولمش اولان — ترسانه ،
آمیرال ، قپودان ، لوندكبی علم‌اوله‌رق
قوللانیلان لغتلرك هانكی لسانلردن
ونه وجه ایله آلنمش اولدقلری كیفیتی
محررین عثمانیه‌دن بعضیلری طرفندن
موقع بحث وتدقیقه چكلمش وهربریسی
بروجه ایله بیان مطالعه ایله‌مشدر .
ازجمله (رفعت افندی) « لغات تاریخیه
وجغرافیا » سنده (ترسانه) لفظی
(ترساخانه)دن محرف اولوب بعدالفتح
شمدیكی ترسانهٔ عامره‌نك موقعنده‌اسرای
حربیه‌نك توقیفلری ایچون «ترساخانه»
اسمیله انشا قلنمش بر محلك بولنمسندن
ایلری یه‌كلدیكی وبو تعبیرك «دارالصناعه»
لفظندن تحریف ایدلمه‌مش اولدیغی
وتقویهٔ دعوی ایچون عربلرده «مرسی»
لغتی وار ایكن « دارالصناعه » تعبیرینی
قوللانمغه احتیاجلری اولمیه‌جغی بیان
ایدلمكده ایسه ده تحقیقات مخصوصهٔ
عاجزانه‌مزه نظراً (ترسانه) لفظی
« ترساخانه » دن محرف اولمیوب
اسپانیول لساننده اسلحه‌وادوات حربیه‌نك
اعمال ومحافظه‌سنه مخصوص بر دائرهٔ عمو
میه معناسنی متضمن اولان [دارسینا
d'arcinah] لفظندن محرف اولدیغی
شوایكی صورتك هم معناً هم‌ده شكلاً
یكدیكرینه غایت مشابه اولملریله مثبتدر.
«دارسینا» لفظنك ایسه (دارالصناعه)
دن تحریف ایدلمش اولدیغی شبهه
ایدیله‌میه‌جك درجه‌لرده‌كی مشابهتلریله
ثابتدر . مع‌مافیه لیمان بولنان محلده
ترسانه بولنه‌میه‌جغنه نظراً (مرسی)
لغتنك دلالت ایتدیكی معنا ایله
(دارالصناعه) تعبیرینك مدلولی بولنان
معنانك هیچ بروجه ایله توفیق قبول
ایتمز درجه‌لرده فرقلی اولدیغی لغات
جغرافیا صاحبی طرفندن دخی تصدیق
ایدیلیر ظننده‌یز . تأیید مدعا ایچون
شونی دخی عرض ایده‌لم كه علم الالسنه
علماسندن مدقق مشهور انكلیز
[وه‌بستر Webster] تألیف ایتمش
اولدیغی مختصر « دیكسیونر » ك
یكرمی طقوزنجی صحیفه‌سنك برنجی
ستونی نهایتلرنده « حاوس اوف ایندا
ستری » (House of industry)
یعنی (دار الصناعه) تعبیرینك عیناً

معناسنی مفید اولان (دارسینا) لغتنی
اسپانیوللرك عربلردن آلمش اولدقلرینی
افاده ایله‌مکده اولوب پورتکیز ،
ایتالیان ، فرانسز ، انکلیز کبی ترقیات
بحریه‌لریله تاریخچه مهم موقعلر قازانمش
اولان اوروپا ملل مشهوره‌سنك‌ده
تعبیر مذکوری ــ طوبخانه، جبه‌خانه،
سلاحخانه ، ترسانه ــ معنالرینی تضمن
ایتمك اوزره جزئی وکلی تحریفات ایله
لسانلرینه بالقبول استعمال ایله‌مکده
اولدقلرینی سویله‌مکده‌در . ازجمله
انکلیز و فرانسزلر « آرسینال »
(Arsenal) وایتالیانلر «آرسینالی»
(Arsinali) صورتلرنده تحریف
ایله قوللانمقده‌درلرکه بوقبیلدن اوله‌رق
عثمانلیلر دخی اسپانیوللرك ذاتاً محرف
اولان استعماللرینی برقات دها تحریف
ایله « ترسانه » صورتنده قوللانه
کلمشلردر . حاصل کلام تعبیر مذکورك
(دارالصناعه) دن غلط اولدیغی مرتبهٔ
وثوق وبداهتده‌در. »[ترسانهٔ عامره]
= غلط معروفدر .

« مجدد حوضلر، انبارلر، آلات یاپدردی»
« بتون ترسانه‌نك اکمال اولندی نه‌یسه نقصانی»
(ذیل راشد)

تَرَشُّب [ع] مایعك طورتیسی دیبنه چوکمك یعنی صولی برشیئك ایچنده‌کی طورتی دیبنه بریکمك.

تَرْسیب [ع] مایعك طورتیسنی دیبنه چوکلتمك ، مایع درونند‌ه‌کی طورتی‌یی دیبنه بریکدرمك.
بونلر اصطلاحات فنیه‌دندر .

تَرْسیل [ع] « تَرْتیل » لفظیله مترادفدر. اورایه باق.

تَرْسیم [ع] رسم ایتمك : بر شیئك رسمنی یاپمق ، رسمی یاپلمق : (صولی بویا ایله فنار
باغچه‌سنی ترسیم ایتمش ، بوقدر لطیف
بروادینك نظر ربا برطرزده ترسیمی
بیوك بر مهارته متوقفدر] « تَرَسُّم »
= رسملنمك معناسنده قوللانیله‌بیلور.

تَرَشُّح [ع] مایع صیزمق ، ترکبی طیشارییه چیقمق:
[مصر معمولات ترابیه‌سندن برنوع
صوقابلری واردرکه دائما زیاده ترشح
ایدر] § مجازاً بللی اولیه‌جق بر شی
استخراج ، خارجه اورمق معناسنده
قوللانیلیر : مثلا (فلان کتم مرامه
چالیشیور سه‌ده طرز افاده‌سندن
مضمری ترشح ایدییور ، قونفرانسجه
مذاکراتك مکتوم طوتلمسی قطعیاً
مطلوب اولدیغی حالده اخیراً بعض
معلومات ترشح ایتدیکی غزته‌لرك مندرجاتندن‌ا کلاشیلیور .) جمعی (تَرَشُّحات).

«تیغ مژکانی دکل قابل وصف، ایتمیه‌جك»
«خون اندیشه ترشح جکر معنادن »
(لا)

تَرْشیح [ع] بسله‌یوب تیمار وتربیه ایتمك. بومعناده
استعمالی اندردر § زینتله‌مك . معنای

اصطلاحیسی عبارەده مشبەبهه ملایم برشی ایراد ایتمکدر . (تَرْشیحات) جمعیدر .

تَرْشیش } [ع] سرپمك ، صاچمق . مطلقا مایع حقنده استعمال اولنمیلیدر .

تَرَشُّفْ } [ع] صورپی ایمك . (ارتشاف) ایله مترادفدر . اورایەده باق ،

تَرَصُّدْ } [ع] برشیئه حصر نظر ایدوب دقتله کوزتمك ، اول صورتله کوزەدلمك : (قلەده بولنان عسکرلرك دونمانك حرکاتی ترصد ، دشمن اردوسنك ترصدی) .

تَرْصیص } [ع] ایکی شیٔ بربرینه یاناشدیروب یاپشدیرمق ، قورشونلامق § خاتونك یالکز کوزلری کورینەجك صورتده یوزینی کاملاً اورتمك . لسانمزده معنای اولیده قوللانیلیر .

تَرْصیع } [ع] الماس ، جواهر اوطورتمق ، جواهر اوطورتەرق تزیین ایتمك : (انفیه قوطیسنك قاپاغنی بر صورت بدیعەده ترصیع ایتمش ، توتون طبقەسنك ترصیعی) ؟ نظم ونثرده ایکی مصراعدن ویا ایکی فقرەدن هربرینی تشکیل ایدن کلماتك وزن وقافیەجه یکدیکره توافق تامندن عبارت بر صنعت ادبیەدر . اشبو ترصیع قرآن کریمده دخی وارد اولمشدر . جمعی (تَرْصیعات) در معنای ثانی یه بیت آتی برمثالدر :

« منحصردر سوزلرم اوصافکه »
« منتظردر کوزلرم الطافکه »
(لا)

تَرْصیف } [ع] بربرینه بتشدیروب متانت ویرمك ، طاشی طاشه بتشدیروب بنایی محکم قیلمق : (ترصیف جدار)

تَرْصین } [ع] رصانت و متانت ویرمك ، و یرلمك ؛ کەنتلەیوب محکم قیلمق ، متین قیلمق : [بر قلعەنك ترصینی ، بر طابیەیی ترصین] ، (تَرْصینات) جمعیدر : [عملارك ترصیناتنه فوق العاده اعتنا ودقت اولنیور .]

« عرش تمکین وقدر مقدرت ودهرثبات »
« لوح ترصین وقضا تمشیت وبرق برنك »
(ك)

تَرْضیَه } [ع] « رضی الله عنه » دیه دعا ایتمك : [صحابهٔ کزین حضراتنك اسملرنی ذکرایتدکجه ترضیه ایتمك اهل سنتك معتادیدر] § مغبر الخاطر ورنجیده دل اولان طرفك عفو ورضاسنی تحصیل ایچون کوستریلان معاملهٔ ندامتکارانەیه اطلاق اولنور . بومعناده [ویرمك ، آلمق ، ایستەمك] مادەلریله استعمال اولنور : (تَرْضیه ویرمك) = عذر و عفو دیلەمك . [ترضیه آلمق] = عزت

نفسـنی تطمین ایدەجك صـورتده عفو دیلمك . [ترضیه ایستەمك] = فلانك شو معاملهٔ تجاوزکارانەسنی عفو ایتدیرمك ایچون شو صـورتله اعتذار نادمانەده بولنمسنی طلب ایتمك : [طبقهٔ اولیده بولنان دولتلردن معـدود ایکن حسن ادارهٔ حقیرانەمله پروسیا ایلچیسی طرفندن جزئی وکلی برکونه ترضیه طلبنه دخی مبادرت اولنەمدیغی قضایای معلومەدندر — عاکف پاشـا — بر مسـوده] ، [فقط عباس میرزا طرفندن توقیرلو بر ترضیهٔ رسمیه ایله قپانوب — عاکف پاشا — برمسوده] .

« ترضیهٔ خالص وجدانفروز »
« زمرهٔ اصحاب کرامه سزا »
(الای بکی زاده — ناجی)

تَرْطیب [ع] رطوبت ویرمك ، ایصـلادلق : [توتونی خرمن ایتدکدن صوکره صو یی پوسکورەرك ترطیب ایدرلر ، تنبا کونك ترطیبی ایجـاب ایتمز] § خوشـلاندرمق ، خوشـلاندیرلمق : [ترطیب لسـان ، ترطیب دماغ] .

تَرْطیل [ع] « رطل » تعبیر اولنان اولچك ایله طارتمق § صاچی یاغلایوب قیوریجقلرینی آچمق . معنای اولیده نادراً قوللانیلیر .

تَرَعُّد [ع] تترەمك . (اِرتِعاد) ایله مترادفدر .

تَرْعیب [ع] چوق قورقوتمق . (تخویف) دن اقوی عد اولنور .

تَرْعیش [ع] تترتمك ، تترەدلمك . (اِرعاش) ایله مترادفدر .

تَرْغیب [ع] رغبت ایتدیرمك ، ایتـدیرلمك ؛ ایسـتك ویرمك ، ویرلمك : [اطفالی تحصیل علمه ترغیب ، اهالینك صنعت و تجارتە ترغیبی] جمعی (ترغیبات) در : (بروسه وحوالیسی اهالیسنك قوزەجیلقدە ابراز ایتـدکلری آثار ترقی دیون عمومیه ادارەسنك ترغیباتی ثمرەسیدر]

تَرْغیم [ع] یره سـورتمك ، سورتلمك . اکثریا اَنف ، اُنُوف) لفظلریله (بورنی — یاخود — بورنلرینی یره سـورتمك) معناسنده و شدت تحقیر مقامنده استعمال اولنور . (اِرغام) ایله مترادفدر : [ترغیم انف متکبر ، ترغیم انوف خصما] .

تَرَفُّع [ع] یوقاری قالقمق ، یوکسلمك . ماديات ومعنويانده استعمال اولنور : (ترفع ایوان ، ترفع قدر ومنزلت) .

تَرَفُّق [ع] رفق وملایمتـله یعنی طاتلی دیل وکولر یوزایله معامله ایتمك : [عجزه یه قارشی التزام ترفق موافق شان مردیدر] .

تَرَفُّه { [ع] رفاه بولمق ، رفاهلا- نمق ؛ امر معاشجه وسعته نائل اولمق : (بیچارکانك ترفه احوالنه چاره‌ساز اولمق عالیجنابلق شانیدر) .
« بو دمده کرچه بو کونه ترفه عالم »
« اولور وجوهله حیرتفزای عقل سلیم »
(نفعی)

تَرْفیع { [ع] یوقاری‌یه ، یوکسکه قالدیرمق ؛ یوکسلتمك ، یوکسلدلك . مادیات ومعنویاتده قوللا- نیلیر : (ترفیع بنیان ، ترفیع رتبه). « تَرْفیعاً » = یوکسلتمك ، یوکسلدلك صورتیله . جمعی (تَرْفیعات). [آلهی! منشـور لولاك ایله قدر والاسی کافهٔ مخـلوقاته قارشی ترفیع اولنـان پیغمبر آخرالزمان حقیچون (جامی) یی قلندران حقیقت مجلسنده بادهٔ عشقکله مدهوش ایله که حجاب هستیدن خلاص اولسون — فیض آباد] .

تَرْفیق { [ع] برینی برینك یاننه قاتمـق ، قاتلمق ؛ برینی برینه آرقداش ایتمـك ، ایدلـك : (چـوجغی قاطرجی یه ترفیق ایتمش ، اوشاغك سوریجی‌یه ترفیق) «ترفیقاً»= یانه‌قاتمق ویاقاتلق صورتیله : (سواکنه مدیر نصب‌اولنان ذاتی ین باش‌مدیرینه ترفیقاً اعزام ایتمك)

تَرْفیل { [ع] معنای لغویسی بیوتمك ، اوزاتمق § معنای اصطلا- حیسی عروضـده برسبب خفیف زیاده ایله‌مك مثلا (متفاعلن) جزئنك نونی الفه ابدال ایدلدکدن صوکره آخرینه (تن) علاوه ایتمك کبی .

تَرْفیه { [ع] رفاه ویرمـك ؛ رفاهلاندیرمق ، رفاهلا- ندیرلمق . « اِرْفاه » ایله‌مترادفدر. فقط بوزیاده استعمال اولنور: (ترفیه‌تبعه، رعایانك ترفیهی)

تَرَقُّب { [ع] بکله‌مك ، کوزتمك . (اِرْتِقاب) ایله مترادف ایسه‌ده بوزیاده‌قوللانیلیر و(انتظار)دن اقوی عد اولنور. معناجه اولان فرقه وخاییده‌لکنه نظراً (ترقب وانتظار) تعبیر قدیمی استعماله صالح کوریله‌من .

تَرَقُّص { [ع]صاللانوب اوینامق، رقص ایتمك : [اوروپا نسوانجه ترقص برعادت مرغوبه‌در]

تَرْقُوَه { [ع]اصطلاحات‌طبیه‌دندر. کوکسـك یوقاروسـنده بوغازك اوکنده‌اولان کوپریجك‌کمیکنه اطـلاق اولنور . لسـانمزده (بیون حلقه‌سی) و (یادس) کمیکی دینیر .

تَرَقّی { [ع] معنای لغویسی یوقاری چیقمق ، یوکسلمکدر . اصطلاحمزده‌ایسـه مادیات ومعنویاتده ایلروله‌مك ، ایلری کیتمك ، حال حاضردن دها ایی‌حاله کلمك ، بر طرز مستحسن آلمق دیمکـدر : [تَرَقّی پَرْوَرْ] = ترقّی بسله‌یجی، ایلروله‌مکی ایسته‌یجی .

[ترقی پرورانه] = ایلرولهمك ایستهینه یاقیشهجق صورتده . [تَرَقّی جو‌ی] = ترقی آرایجی ، [ترقی جو‌یانه] = ترقی آرایانه یاقیشه‌جق طرزده . [تَرَقّی‌دار] = فیض ترقی‌یه مظهریت ، ایلرولهمش . جمعی تخفیف (یا) ایله (تَرَقِّیات) در : [ترقیٔ صحیح ایسه عالم انسانیتك ترقیات مکتسبه‌سنه وقوف ایله حصول بولور — س — نمونهٔ ادبیات عثمانیه]

« نوبهار رخی بولدقجه ترق اوکلك »
« شرمله‌مهر جهانتاب اوزاقدن طولانیر »
(نابی)

تَرْقیش { [ع] کوزل الفاظ ایله کلامی تزیین ایتمك ، زینتلهمك . جمعی (تَرْقیشات) در .

تَرْقیص { [ع] اویناتمق ؛ رقص ایتدیرمك ، ایتدیرلمك : (بر رقّاصی ترقیص ، بر رقّاصه ترقیصی)

تَرْقیع { [ع] یامامق ، یامانمق ، یامه قومق ، قونلق : (پانطولونك ترقیعی ، ییرتیق خرقه‌یی ترقیع) .

تَرْقیق { [ع] بر کیمسه‌یی قول وکوله وجاریه ایتمك § اینجلتمك ، نزاکتله ممزوج اولان کلامك معناسنی کنایه‌دار ایتمك . ترقیق الکلام خلاف التغلیظدر :

« فکری ترقیق ایدر لسان عرب »
« ذهنی تدقیق ایدر لسان عرب »
(نشیده — ناجی)

« نظم ایتدیکی هر غزل کوزلدر »
« ترقیق سخنده بی بدلدر »
(معلم ناجی)

تَرْقیم { [ع] رقم آتمق ، آتلق : (مصارف شهریه‌یی حاوی جدولك ترقیمی ، اغنام موجودهنك تعداد وترقیمی . جدول کرّاتك ترقیمی ، یکون حاصلاتك ترقیمی ، عدد صحیحی ترقیم) § یازمق ، یازلمق : (ترقیم شقه ، امرنامه ترقیمی ، ورقه‌نك ترقیمی)

تَرْقین { [ع] بوزمق ، بوزلمق ؛ ابطال و ازاله ایتمك ، ایدلمك : (جرم وجنایتله محکوم اولان بر مأمورك قیدی ترقین اولنور ، مطلوبات خزینه‌یه متعلق برقیدك ترقینی بالاستیذان ارادهٔ سنیه استحصالنه متوقفدر)

تَرْك { [ع] براقمق ، براقلمق ؛ واز کچمك ، واز کچلمك : (ترك دنیا) = اختیار انزوا . (ترك ادب) = رعایتسزلك ، حرمتسزلك .

« جمیع خلقدن قطع ایلمش سررشتهٔ الفت »
« اکرسن هم ترحّم قیلمه‌سه‌ك ترك دیار ایلر »
(فضولی)

« خیلی مشکلدر کیشی ترك ایلهمك معتادینی »
(خیالی)

تَسَلُّلْ { [ع] اصطلاحات طبیه دندر. ورم علتنه دوچار اولمق، ورملنمك.

تَسَلُّمْ { [ع] تسلیم اولنان شیء اخذ وقبض ایتمك، ویریلن نسنه‌یی آلمق : (خلف وسلف بیننده قاعدهٔ تسلیم وتسلمك اجراسی حکم نظام اقتضاسندندر)

تَسَلِّی { [ع] غم، مصیبت، یأس کبی حالات ایله کوکلی قیریق اولان کیمسه‌ه‌اوصلی اوکودلر، سوینجلی خبرلر، طاتلی سوزلرله راحتلنمك، فرح بولمق دیمکدر. اسلوب فارسی‌یه تطبیقاً [تَسَلّا] طرزنده‌ده استعمال اولنور. فقط بو صورتده استعمالی نظمه مخصوص کبیدر. نثرده نادراً وارد اولور. بوکلمه لسانمزده [بولمق، ویرمك] ماده‌لریله مستعملدر. جمعی تخفیف یا ایله [تَسَلِیاتْ] در. [تَسَلِّی پَذِیرْ] = تسلی قبول ایدیجی، ایدن. [تَسَلِّی ناپَذِیرْ] = تسلی قبول ایتمه‌ین. [تَسَلِّی یابْ] = تسلی بولیجی، بولان. [تَسَلِّی بَخْش] = تسلی ویریجی :

« کوکلی آلدك تسلی ویردك ای دلبربکا »
(لا)

« نه‌دردردك ای‌روح علوی مسیر »
« نیچون اولمیورسین تسلی پذیر »
(معلم ناجی)

« ارسطو دانشا، حکمت شناسا نشوهٔ لطفك »
« مزاج کاشانه کیف ترکیب تسلادر »
(صبری‌شاکر)

تَسْلِیَتْ | تَسْلِیَه | [ع] تسلی ویرمك، ویرلمك ؛ کدرلی آدمی فرحلی برصورتده آووتمق. [ویرمك، ایتمك] = ماده‌لریله استعمال اولنور. [تَسْلِیَتْ بَخْش] = تسلی ویریجی. تشدید یا ایله غلطدر : [اولامه باشایه تسلیهٔ خاطر قیلنوب برکزیده ویسندیده منصب ایله بهره‌مند اولمسنه وعد کریملری صادر اولدی — پچوی جلد اول — صحیفه ١٧٥]

« تسلیت بخش آراردی قلب حزین »
« بولدی بر عاشق خرابه کزین »
(معلم ناجی)

« باری‌سن‌ای آه حسرت سطر مکتوب غم اول »
« تسلیت ویر اول کل خندانه الله عشقنه »
(شیخ غالب)

تَسْلِیحْ { [ع] سلاحلاندرمق، سلاحلاندیرلمق: [تسلیح جنود، عسکرك تسلیحی] .

تَسْلِیخْ { [ع] دریسنی یوزوب چیقارمق، دریسی یوزلوب چیقارلمق : [تسلیخ حیوان مذبوح، قربانك تسلیخی]

تَسْلِیطْ { [ع] صاتاشدرمق، صاتاشدیرلمق؛ اوستنه صالدرتمق، صالدردلمق : [تازی‌یی طاوشانه تسلیط، آوکوپکنك خنزیره تسلیطی].

عبارەیی قصورلی ، بوزوق ایتمك : (ترکیب جمله ، ترکیب عباره ، ترکیب فقره ، ترکیب بیت)

تَرْمیم { [ع] خلل بولمش اولان برشیئی اصلاح ایله‌مك ، یعنی اوکارمق معناسنه‌اولان (مَرَمَّتْ) لفظندن تعمیر ایتمك ، دوزلدوب یکیله‌مك معناسنه تصرفات خصوصیه‌مزدندر . عربیده دیکر معناده اوله‌رق (ترمّم) وارد اولمش ایسه‌ده (تَرْمیم) یوقدر . لساننمزده معناجه (تعمیر) ایله‌فرقسزدر . جمعی (تَرْمیمات) در :

« خانهٔ قلبم ایله‌سون ترمیم »
« کعبهٔ یاپمق دیلرسه ابراهیم »
(باقی)

تَرَنْ { [ف] (تَسرِنْ) و (نَسْتَرَنْ) دینیلن معروف کلك نام مخففیدر .

تَرَنْجَبین { [معرب] اصلی فارسی (تَرَنْکَبین) در . قدرت حلواسی قبیلندندر . عربیده بوکا (من) وترکیده (بال‌صره) و (بصره بالی) وبرنوعنه (ایلغین‌بالی) دینلدیکنی « برهان قاطع » بیان ایدییور . دوه دیکنی اوزرینه شبنم کبی کیجه‌لری نازل اولان طعمی حلاوتلی برشیدر .

تَرَنُّم { [ع] خوش ، لطیف‌وپست ، تیز ازکیلر ایله‌اجرای نغمه و آهنك ایتمك . (تَرَنُّم ساز) = او یولده آهنك ایدیجی . (ترنم سازی) = اوصورتله آهنك ایدیجیلك . جمعی (تَرَنُّمات) در :

« ترنم ایله بلبل مطربم چنکم ربابمسین »
(ندیم)

« مادام که بتمیور حیاتم »
« ظن ایتمه بیتر ترنماتم »
(معلم ناجی)

« چون حمد خدا ایله ترنم »
« لازم ایده جمله‌یه تقدم »
(لا)

تَرْیانْ { [ف] اینجه چیت ویا چبوقدن معمول میوه سپیدی . (تَرْیانْ) (تَرینانْ) ده بومعناده لغتدر .

تَرَوُّح { [ع] برشیدن قوقو آلمق ، رایحه لانمق : (تروح لباس) .

تَرْویج { [ع] بر شیئه رواج ویرمك ویرلمك ؛ رواجلاندرمق ، رواجلاندیرلمق : (ترویج مرام ، مقصدك ترویجی) جمعی (تَرْویجات) در :

« ترویجه سعی ایدر کیشی البت متاعنی »
(معلم ناجی)

تَرْویح { [ع] رایحه ویرمك ، ویرلمك ؛ رایحه‌لاندرمق ، رایحه‌لاندیرلمق : (بر اثوابی ترویح ، برحرقه‌نك ترویحی) § راحتلاندرمق ،

راحتلانديرلمق : (ترويح زائر ، مسافرينك ترويحى)

تَرْوِيحَه [ع] رمضان كيجه‌لرينه مخصوص اولان تراويح نمازينك هردرت ركعتنه اطلاق اولنور. جمعى اولان (تَرَاوِيح) ه ده باقكز.

تَرْوِيق [ع] سوزوب صافى ايتمك، طورولتمق ؛ سوزيلوب طورلدلق : (ترويق ماء ، شروبك ترويق)

تَرْوِيَه [ع] كركى كبى تفكر ، اينجه‌دن اينجه ، درين دوشونمه § صويه قاندرمق ، سيراب ايتمك. (يوم‌التروية ، يوم ترويه) = ذى‌الحجه‌نك سكزنجى ، يوم عرفه‌دن اول اولان كون . حجاجك اوكون صوبى اولميان (مينا) يه كيتدكلرى كون اولوب عزيمتدن اول نفسلريله دابه‌لرينى سيراب ايتدكلرى وياخود ابراهيم عليه‌السلام رؤياى ذبحى اوكيجه كوروب كوندوز كركى كبى ، درين تفكراتده بولندقلرى ايچون بويله تسميه اولنمشدر .

تَرَه [ف] فارسيده تازه‌سبزه‌نك انواعنه اطلاق اولنور . لسانمزده بر درلو آجيمتراق اوتدركه صلاطه قبيلندن ييليلر . روجه نام ديكرى (روقه) در . (تره اوتى) = باشقه جنس برسبزه‌دركه بوده كرك صلاطه‌ده ، كرك بعض خمير ايشلريله اطعمۀ سائره‌ده قوللانيليلر . نام ديكرى (تبرخون) و (جرجير) در . بونك بيانيده‌سى (ايهقان) دينيلندر . (فرنك تره‌سى) = لاتين چيچكى ديمكدر . [تره‌ياغى] = ياپيقدن چيقمش تازه ساده روغن ديمكدر . ايكى نوعدر . سوزلمش . الك اعلى جنس ياغدر . سوزلمه‌مشى آيرانلى ياغ ديمكدر.

تَرْهِيب [ع] زياده‌قورقوتمق، قورقودلمق: (ترغيب وترهيب). [تَرْهِيباً]= قورقوته‌رق، قورقوتمق صورتيله، جمعى(تَرْهِيبات)در [مجازات ترهيبيه] = قتل، مع‌التشهير مؤبدا ويا موقتاً كوركه قونمق ، قلعه بند اولمق ، نفى ابد ، مؤبداً رتبه ومأموريتدن محروميت، حقوق‌مدنيه‌دن اسقاط ماده‌لريدر.

« بوترغيبات وترهيباتدن مقصود ربانى »
« بتون ابناى آدمده حصول استقامتدر»
(لا)

تَرِيكَه [ع] تزوجنه كيمسه‌طرفندن رغبت اولنمه‌يوب خانه‌ده قالمش اولان قيزه اطلاق اولنور .

تَزَاحُف [ع] حين محاربه‌ده طرفين عسكرى‌بربرينه چاتمق ، چاتشمق : [تزاحف صفين ، تزاحف افواج].

تَزَاحُم [ع] غلبه‌لكدن، بربرينك اوستنه كلمكدن صيقشمق : [تزاحم‌ناس، تزاحم‌افكار،

تزاحم عموم] . (اِزْدِحامْ) ایله معناجه مترادفدر . فقط ازدحام اکثریا انسان حقنده و تزاحم معنویاتده قوللانیلیر . [تَزاحُماتْ] جمعیدر .

تَزاوُرْ { [ع] بربرینی زیارت ایتمك ، زیارتده بولنمق : (رسم تزاور ، تزاور معتاد) جمعی (تزاورات) در .

تَزایُدْ { [ع] چوغالمق ، آرتمق . مادیات و معنویاتده قوللانیلیر : [تزاید عمر واقبال] . [آرزومك حصول پذیر اولمیه جغنی دوشوندکجه مأیوسیتم تزاید ایدییوردی . مأیوسیتم تزاید ایتدکجه بن ده اولانجه جرأتمی طوپلایوب عزممده ثبات ایدییوردم — شیخ نظامی — فیض آباد] .

تَزَبُّدْ { [ع] کوپوکلنمك ، کوپورمك : (تزبد فم) ، (تزبّد دهن) § قایماقلانمق ، تره یاغی حاصل اولمق : [تزبّد لبن] .

تَزْبیبْ { [ع] یاش یمشی قورو تمق . (زَبیب) = قورو اوزوم . (تزبیب ارمود) .

تَزْبیرْ { [ع] یازمق ، یازلمق : (نتیجهٔ تحقیقاتك تزبیری ، تزبیر کیفیت) اکثریا کتابت رسمیه ده قوللانیلیر . بونك خصوصیاتده ، هله جمعی اولان [تزبیرات] لك جدّیاتده قوللانلماسی اولادر .

تَزْبیلْ { [ع] کوبره ایله طوپراغی تیمار ایتمك ، کوبره له مك : (ترلانی تزبیل ، باغچه نك تزبیلی) .

تَزْفیتْ { [ع] زفتله مك ، زفتلنمك : (تزفیت سفائن ، معونه نك تزفیتی) .

تَزَقُّمْ { [ع] کلفتله ، زحمتله یوتمق ، یوتلق . معنای اصلیسی خرمایی قایمق ایله قاریشدیروب یمك دیمکدرکه اونوع طعامه (زقّوم) اطلاق اولنور . اکثریا ذمّ وتحقیر مقامنده استعمال اولنور : (او برقاچ بیك غروشی تزقّم ایدنجه قدر نه ورطه لر آشیردی ، تزقّم لقمه) .

تَزَکّی { [ع] پاکلنمك ، اهل صلاح اولمق : (تزکّی ایدن مظهر سعادت دارین اولور .)

تَزْکِیَه { [ع] صلاح حاله کتیرمك کتیرلمك : (تَزْکیهٔ نَفْس) § برکیمسه نك اهل صلاحدن اولوب اولمدیغنی ارباب وقوفه صوروب آکلامق معاملهٔ شرعیه سی : (تزکیهٔ شهود ، تزکیهٔ میّت) . (تزکیه سی بوزوق) = حقنده کیمسه طرفندن حسن شهادت ایدلمه ین ، مذموم شخص . (تزکیهٔ شهود) = شاهدلرك شهادتجه عادل ومقبول الشهاده اولوب اولمدقلرینی منسوب اولدقلری محله و دائره ویا جماعتدن صوروب آراشدیرمقده اصطلاح شرعیدر .

تَزَلْزُلْ { [ع] ایرغالانمق ، صارصلمق، صاللانمق. مادیات ومعنویاتده استعمال اولنور : (تزلزل ارض ، تزلزل اقدام ، تزلزل افکار ، تزلزل بیوت) .

« اشعاره کلور ایسه تنزل »
« البته لسان بولور تزلزل »

تَزَلُّقْ { [ع] قایمق ، سورچمك : (تزلّق اقدام) .

تَزْلیقْ { [ع]قایدرمق، قایدیرلمق؛ سورچدرمك ، سورچدیرلمك .

تَزَمُّلْ { [ع] بورونمك، صارنمق . (تَزْمیل) = صارمق ، صارلمق معناسنی افاده ایدر .

تَزْمیمْ { [ع] یولارلامق ، یولار طاقمق. (تزمیم فَرَس)

تَزَنُّرْ { [ع] کبرلنمك ، روحی صیقه جق طرزده قورولمق: (تزنبر متیشخ) .

تَزَنْدُقْ { [ع] زندیق اولمق ، طریق حقدن چیقمق: (تزندق جهله) .

تَزَوُّجْ { [ع] اولنمك، نکاح ایله زوجه ایدینمك، ایدینلمك: (تزوج باکر ، ثیبك تزوجی) .

تَزَوُّدْ { [ع] یانده آزیق ، ییه‌جك آلمق ، یول ایچون طعام تدارك ایتمك . (تَزْوید) = یول ایچون طعام و ذخیره تدارك ایتدیرمك .

تَزْویجْ { [ع] قوجه‌یه ویرمك ، ویرلمك : (برباکرك تزویجی ، تزویج مخدّرات) جمعی (تَزْویجاتْ) در .

تَزْویرْ { [ع] یالان سوزی حیله، خدعه ایله حسن صورتده قویوب ترویج ایتمك، یالانی زینتله‌یوب حقیقت دیه سورمکه چالیشمق . کذب مزیّن . (تَزْویراً) = یالان سوزه حسن و زینت ویرمك صورتیله . جمعی (تَزْویراتْ) در :

« یارب دیلمی سهو وخطادن صاقله »
« اندیشه‌می تزویر وریادن صاقله »
(نفعی)
« ایکی اکری شاهد ایله کور نه تزویر ایله‌مش »
(احمد پاشا)

تَزَهُّدْ { [ع] زاهد اولمق ، زهد وعبادتی اختیار ایتمك :

« پك کنج ایکن ایله‌مش تزهّد »
« اولمق دیله‌مش ولیّ معصوم »
(معلم ناجی)

تَزَهُّرْ { [ع] اصطلاحات مولده‌ء طبیه‌دندر . چیچکلنمك : (تزهّر اشجار) § پارلدامق ، طوز وکهرچله کبی معدنی اجسامك یردن فیشقیروب چیقمه‌سی‌که بونلرده برنوع پارلدایش موجود در . بو معناده اکثریا جمع طرزنده استعمال اولنور (تَزَهُّراتْ) جمعیدر .

تَزَيُّنْ [ع] بزنمك ، سوسلنمك ، زينتلنمك. جمعی (تَزَيُّنَاتْ) در: (تزين نسوان) .

« زينتی بولور چیچکله دستك »
« دستکله چیچك تزیّن ایلر »
(معلم ناجی)

تَزْيِيدْ [ع] آرتیرمق، آرتیرلمق؛ چوغالتمق ، چوغالدلمق . ماديات ومعنوياتده استعمال اولنور : (تزييد بضاعه ، تزييد معاش ، تزييد كتب، تزييد آلام، تزييد واردات) .

تَزْيِيفْ [ع] زیوفه چیقارمق که لسانمزده‌کی تعبیرمعروفی قلبه (قالپ) چیقارمقدر . ذم ایدوب بوزمق ؛ قلب اوله‌رق کوسترمك ، کوسترلمك : (تزييف متكبر ، تزييف كتاب ، مؤلفك تزييفی) جمعی (تَزْيِيفَاتْ) در .

تَزْيِينْ [ع] زینتله‌مك ، سوسله‌مك، طوناتوب بزه‌مك. ماديات ومعنوياتده قوللانیلور: [تزيين دائره ، تزيين كلام ، تزيين ذات ، تزيين خانه] .

«حجله گاه خسروی اول شب که تزیین ایتدیلر»
(نورس قديم)

تَسَأُّلْ [ع] دیلنمك، دیلنجیلك ایتمك :

تَسَائُلْ [ع] صورشدیرمق ، بر برینه صوروشمق :
(تسائل اخوان) .

تَسَابُقْ [ع] یاریش ایتمك، ایكی طرف بر بری کچمکه چالیشمق :

تَسَاقُطْ [ع] بر بری آردنجه دوشمك ، دوششمك :
(تساقط شاهدين) .

تَسَامُحْ [ع] بر برینه صعوبت کوسترمیوب سهولت ومساعده ایله معامله ایدشمك ، دقتسز وقیدسز حرکت ایتمك : (برمأمور وظيفهٔ رسمیه‌سنده اثر تسامح کوسترر ایسه البته معاتب ومسئول اولور) جمعی (تَسَامُحَاتْ).

تَسَاوِی [ع] عين راده‌ده وعين حالده اولمق ، ایکی ویا زیاده نسنه قدر وماهیتجه عين درجه‌ده بولنمق : (تساویٔ لیل ونهار) = کیجه وکوندزك عين ساعت ، عين زماندن عبارت بولنمسی . (تَسَاوِیٔ قُوی) = ایکی قوتك بر راده‌ده بولنشی.

تَسَاهُلْ [ع] خشونت کوستر- میوب رفق وملایمت ایله معامله ایدشمکدن عبارتدر . جمعی (تَسَاهُلَاتْ) در. معناجه تسامح ایله فرقسزدر.

تَسَبُّبْ [ع] سبب‌اولمق(تَسَبُّباً) = سبب اولمق صورتیله سبب اوله‌رق . [تَسَبُّباً جَرْح] = اصطلاحات فقهیه‌دندر . بر کیمسه‌نك

علی العاده مجروح اولمسنه سبب اولان فعلی احداث ایتمکدر . مثلا بلااذن طریق عامه بر شخص طرفندن قازیلان قویویه دیکر برشخصك دوشوب مجروح اولمسی کبی . [تَسَبُّباً اتلاف]و[تَسَبُّباً قتـل] = کذلك بو نلرده اصطلاحات فقهیه دندر .

تَسْبِیح [ع] جنـاب حق تنزیه وتقدیس ایتمك، سبحان الله دیه دعا ایتمك . جمعی (تسبیحات) :
« ای موحدلر یك آهنك حریم شوق اولك »
« عرشی طوتسون نغمهٔ علیای تسبیحاتکز »
(معلم ناجی)

§ ابریشمله بوکه یه دیزلمش قیمتدار وقیمتسز درلـو درلو خشب وحجر پاره لردن مصنوع وطقسـان طقـوز دانه دن مرکب اوراد واذکار ایچـون قوللانیلان آلت . (چکمك)ماده سیله قوللانیلیر . (تسبیح بوجکی)= کندیسنه برشیء تماس ایدنجـه بوزیلوب تسبیح دانه سی شـکلنه کیرن اوسـتی بر برینه مربوط پارچه پارچه قابوقـلی برنوع بوجك :
« کیرمش کمر وحدته آلمش اله تسبیح »
(روحی)
« داخلم سلکنه سرکشته دعاجیلرینك »
« بنی ترك ایلـه مه مانند نشـان تسبیح »
(یسری)

تَسْبِیع [ع] یدی یه آییرمق ، یدی یه ابلاغ ایتمـك ، یدیله مك (تَسْبِیعاً) = یدی یه آییره رق یدی یه بولنق صورتیله .

تَسْبِیك [ع] اریدوب قالبـه دوکمك ، اریدیلوب قالبه دوکلمك : (تسبیك ذهب ، کهنه کوموش شمعدانلرك تسبیکی) .
« استخوانم جسممی کور کیم نه شکله کیردی آه »
« داغ فرقت ایلدی تسبیك تسبیك اوستنه »
(اندرونی زاری)

تَسْبِیل [ع] معنای اصلیسی بر شیءٔ الله یولنه وقف ومباح قیلمقدر . § یوله قویمق یعنی یوللامق ، کوندرمك معناسنده ده قوللانیله بیلیر .

تَسَتُّر [ع] اورتنمك، برنسنه نك ایچنـده ویا آرقه سـنده کیزلنمـك . نسوان اسـلامك نامحرمدن صاقینمق ایچون اجراسنه مجبور اولدقلری تقیدات مشروعه یه اطلاق اولنور . (اِسْتِتار) = معناجه مترادف ایسه ده بومقامده استعمال اولنه ماز : (قاعدهٔ تستر ، اصول تستر ، تستر نسوان). [تَسْتِیر] = اورتمـك ، کیزلـه مـك معناسنه در .

تَسَجُّد [ع] سجده ایتمك، باشنی یره قویوب جنـاب حق تقدیس ایتمك :
« اس ای صبا لطیف اولور چنلرك تسجّدی »
« جنـاب حقه آنلرك عجب بومی تعبّدی »
(معلم ناجی)

تَسْجِيع [ع] كلامده سجع كتيرمك ، سوزك صوكلرندەكی لفظلری بربرینه مشابه قيلمق، قیلنمق : (جمله لرك تسجيعی ، تسجيع عبارات) جمعی (تَسْجِيعات).

تَسْجِيل [ع] دفتره کچیرمك ، سجله قيد ايتمك ، كوتوكه يازمق ، یازلمق : (تسجيل اسامی ، مضابطك تسجيلی ، تسجيل دعاوی) جمعی (تَسْجِيلات) .

تَسْجِين [ع] ارباب جرايمی حبسه قويمق، قونلمق: (تسجين جانی ، قاتلك تسجینی) .

تَسْحِير [ع] سحر ايتمك، ايدلمك؛ خدعه ايله آلداتمق ، آلدادلمق: (تسحير عيون ، تسحيردل، قلوبك تسحيری) .

تَسَخُّر [ع] مسخره لنمك، ذوقلنوب استهزا ايتمك ، عالمه كولنج اولمق : (تَسَخُّركار) = عالمه كولنج اولمغی، مسخره لغی کنديـنه ايش ايدن آدم . (تَسَخُّركارانه) = اویله آدمه ياقيشه جق صورتده .

تَسَخُّن [ع] ايصنمق ، قيزمق : (تسخّن حجره ، تسخّن طاس) .

تَسْخِير [ع] اطاعت و انقياد ايتديرمك ؛ الده ايتمك ، ايدلمك ، طرزحقيقی ومجازيده استعمال اولنور : (تسخير قلوب ، تسخيربلاد):

« سنی تسخيرايچون ای مغبچۀ عيسی دم »
« ياقارم دير محبتده بخور مريم »
(لا)

« فتح خيبر اوله لی ايله مه مشدر کيمسه »
« زور بازو ايله بربويله حصاری تسخير»
(نفعی)

« تسخيرايچون کیمیسی يازار نسخۀ دعا »
(لا)

تَسْخِين [ع] ايصتمق، ايصيدلمق؛ قيزديرمق ، قيزديرلمق: (تسخين طاس ، قابك تسخينی) .

تَسْدِيد [ع] اوزونلغنه طوغرو- لتمق ، طوغرولدلمق : (تسديد سيف، تسديد چوب، سنانك تسديدی) .

تَسْدِيس [ع] آلتی یه بولمك ، آلتی یه ابلاغ ايتمك . § بربيته درت بيت دها علاوه سيله آلتی بيتدن مركب اولان و قافيه لری بربرينه موافق اولان منظوماته اطلاق اولنور . جمعی (تَسْدِيسات) .

تَسَرُّع [ع] قوشمق ، سرعتلی طاورانمق. شرور حقنده مستعملدر .

تَسَرِّی [ع] اوطه لق ايديـنمك ، جاريه آلمق :

« عقلا آنده تحری ايلر »
« اكثری ميل تسری ايلر »
(سنبلزاده وهبی)

تَسْرِيب [ع] كوندرمك ، كوندرلك . امور عاديه حقنده مستعملدر : [تسريب اشيا ، تسريب اغنام، اشراتك سوق وتسريبي].

تَسْرِيج [ع] حيوانى اكرلەمك؛ اكر اورمق، اورلمق: (تسريج فرس ، حمارك تسريجى) .

تَسْرِيح [ع] آييرمق ، صاليويرمك، بوشامق. اكثريا (تطليق) مقامنده و صوك معناده قوللانيلير : (تسريح زوجه) .

تَسْرِير [ع] سويندرمك ، سويندرلك . بوكلمه عربيده مستعمل اولميوب تصرفات عثمانيهدندر. فقط لسانمزده استعمالنه شدتله احتياج بولنديغندن ترك ايدلمسى جائز دكلدر. جمعى [تَسْرِيرَات]: (قدملى برمأمورك تسريرى، تسرير فقير] .

تَسْرِيع [ع] سرعتلندرمك ، چابوقلاندرمك، سرعت ويرمك ، ويرلمك : [تسريع حركت، تسريع سوقيات ، تسريع مصلحت ، امور مهمەنك تسريع جريانى] جمعى [تسريعات] . (تسريعاً) = سرعتلندرمك صورتيله ، تسريع ايچون .

تَسْرِيَه [ع] غم وكدرى برطرف و زائل ايتمك ، ايدلمك : (تسريۀ احزان ، تسريۀ اتراح)

تَسْطِيح [ع] ياصسيلاتمق، دوز ايتمك: (تسطيح احقاف، تسطيح كره) .

« كويا ايدوب طبيعت كوى زمينى تسطيح »
« تبّت آشاغى دوشمش چين وختن بوقارى »
(نديم)

تَسْطِير [ع] سطرلامق ؛ سطر سطر يازمق ، يازلق . اكثريا كتابت رسميەده قوللانيلير : (تسطير امر عالى، امرنامه تسطيرى، تحريرات عليەنك تسطيرى)

تَسْعِيد [ع] تصرفات مخصوصەدندر. اوغورلوعدا ايتمك، متيمن اولسون معناسنده و (تبريك) ايله برلكده استعمال اولنور .

تَسْعِير [ع] نرخ قويمق، برشيئك صاتيشنه قيمت تعيين ايتمك § ياقوب آلولندېرمك : (تسعير ارزاق)

تَسْفِيف [ع] اصطلاحات طبيەدندر . قاتى و بيوك دانەلى و يا يكپاره شيلرى ازەرك ، دووەرك توز حالنه كتيرمك، كتيرلك: (تسفيف اجزا ، تسفيف حبوب)

تَسْفِيل [ع] آشاغيلامق ؛ باياغى ايتمك ، ايدلمك ، ماديات ومعنوياتده مستعملدر: (تسفيل شخص، برآدمك تسفيلى)

تَسْفِيه [ع] سفاهته نسبت ايتمك، برآدمى سفيه عد ايتمك ؛ برآدم سفيه عد ايدلمك : (تسفيه ميراثخوار ، ناموسسزك تسفيهى)

تَسْقِيم [ع] خسته ايتمك، ايدلمك § سقامته نسبت ايتمك ؛

سقامتلی عد ایله‌مك ، ایدلك . اکثریا معنای ثانیده استعمال اولنور : (تسقیم فکر ، شو رأیك تسقیمی)

تَسْقِیَه { [ع] « اِسْقا » کبی صولامق ، صولاتمق . « یا »نك تشدیدیله غلط اوقومه‌ملیدر : (تسقیهٔ اراضی)

تَسَکُّر { [مولده] اصطلاحات طبیه‌دندر . شکرلنمك ، شکرلسیلك . شکر عاتی . § سرخوش اولمق .

تَسَکُّن { [ع] کسب سکون ایتمك ، یاتشمق : (تسکن نزاع ، تسکن شدت دریا)

تَسْکیر { [ع] سرخوش ایتمك . [اِسْکار] ایله معناجه مترادفدر . فقط بو آندن اقوی عد اولنور .

تَسْکین { [ع] راحت و ساکن قیلمق ، قیلنمق ؛ برشیئك شدتنی یاتشدیروب حال سکونه کتیرمك ، کتیرلمك : (تسکین حدت ، تسکین حرارت ، اوجاغك تسکینی)

« تسکین جوشش دل ایدن اشك دیده‌در »
« باران اولنجه اولماز ایش پایدار موج »
(عزت علی پاشا)

« کل آغلاتمه علاج ناپسند کله بومسکینی »
« طبیبا خاك کوی یاردندر اشك تسکینی »
(فضولی)

« تسکین بولور جگرده حرارت سرشك آه »
« سوز دل ایله سینه ده راحت اولور فزون »
(وله)

تَسَلُّب { [ع] صویمق § زوجی وفات ایدن خاتون ترك زینت ایده‌رك لباس ماتم کیمك .

تَسَلُّح { [ع] سلاحلانمق ، سلاح قوشانمق : (تسلّح ابطال ، تسلّح غزاة)

تَسَلْسُل { [ع] سلسله‌لنمك ، زنجیر کبی بربرینه اولاشوب کیتمك ، بربری آردنجه بر دوزی‌یه اولمق : [تسلسل وقایع ، تسلسل اعوام ، تسلسل جبال ، تسلسل روایات] جمعی (تَسَلْسُلات)

« بلبللر ایدنجه فصله آغاز »
« وادیده ایدر تسلسل آواز »
(معلم ناجی)

« زلف ورخك مؤلف حکمت نویس صنع »
« کوستردی دور حاشیه‌سنده تسلسلك »
(لا)

تَسَلُّط { [ع] صاتاشمق ، کندی امر وامللی انفاذ ایتدیرمك ایچون دیکرك حقوقنه تعرض ایدوب جبر وزور کوسترمك : [بلا سبب آخره تسلط ایدن تأدیبه مستحق اولور ، قانون ایله اداره اولنان مملکتده تسلط نادراً واقع اولور] جمعی (تَسَلُّطات) : (جنکیزك تسلطات واقعه‌سی . . .)

تَسَلُّل [ع] اصطلاحات طبيه دندر. ورم علتنه دوچار اولمق، ورملنمك.

تَسَلُّم [ع] تسليم اولنان شیٔ اخذ وقبض ایتمك، ویریلن نسنه‌یی آلمق: (خلف وسلف بيننده قاعدهٔ تسليم وتسلّمك اجراسی حكم نظام اقتضاسندندر)

تَسَلِّی [ع] غم، مصیبت، یأس کبی حالات ایله کوکلی قیریق اولان کیمسه‌اوصلی اوکودلر، سوینجلی خبرلر، طاتلی سوزلرله راحتلنمك، فرح بولمق دیمکدر. اسلوب فارسی‌یه تطبيقاً [تَسَلّا] طرزنده‌دخی استعمال اولنور. فقط بو صورتده استعمالی نظمه مخصوص کبیدر. نثرده نادراً وارد اولور. بوکلمه لسانمزده [بولمق، ویرمك] ماده‌لریله مستعملدر. جمعی تخفیف یا ایله [تَسَلِّیات] در. [تسلّی پَذیر] = تسلّی قبول ایدیجی، ایدن. [تسلّی ناپَذیر] = تسلّی قبول ایتمه‌ین. [تسلّی یاب] = تسلّی بولیجی، بولان. [تسلّی بَخش] = تسلی ویریجی:

«کوکلی آلدك تسلی ویردك‌ای دلبربکا»
(لا)
« نه‌دردردك ای‌روح علوی مسیر »
« نیچون اولمیورسین تسلی پذیر »
(معلم ناجی)

«ارسطو دانشا، حکمت شناسا نشوهٔ لطفك»
«مزاج کائناته کیف ترکیب تسلادر»
(صبری‌ٔ شاکر)

تَسْلِيت، تَسْلِيَه [ع] تسلی ویرمك، ویرلمك؛ کدرلی آدمی فرحلی برصورتده آووتمق. [ویرمك، ایتمك] = ماده‌لریله استعمال اولنور. [تَسْلِيت بَخش] = تسلّی ویریجی. تشدید یا ایله غلطدر: [اولامه پاشایه تسلیهٔ خاطر قیلنوب بر گزیده وپسندیده منصب ایله بهره‌مند اولمسنه وعد کریملری صادر اولدی — پچوی جلد اول — صحیفه ١٧٥]

« تسليت بخش آراردی قلب حزين »
« بولدی بر عاشق خرابه گزين »
(معلم ناجی)

«باری‌سن ای آه حسرت‌سطرمکتوب غم اول»
« تسلیت ویر اول کل خندانه الله عشقنه »
(شیخ غالب)

تَسْلِيح [ع] سلاحلاندرمق، سلاحلاندیرلمق: [تسلیح جنود، عسکرك تسلیحی].

تَسْلِيخ [ع] دریسنی یوزوب چیقارمق، دریسی یوزیلوب چیقارلمق: [تسلیخ حیوان مذبوح، قربانك تسلیخی]

تَسْلِيط [ع] صاتاشدرمق، صاتاشدیرلمق؛ اوستنه صالدرتمق، صالدردلمق: [تازی‌یی طاوشانه تسلیط، آوکوپکنك خنزیره تسلیطی].

تَسْلِيل { [ع] صييروب جكمك ، صيير يلوب چكلمك .
[سلّ] مقامنده استعمال اولنور :
[تسليل سيوف] .
« صمصامه‌يى ايلدكجه تسليل »
« تسليم سيوف ايدردى اعدا »
« معلم ناجى »

تَسْلِيم { [ع] طاپشيرمق، طاپشيرلق؛ برشيئى يرينه ويرمك ،
برنسنه يرينه ويرلمك : [مرسلك امانتنى مرسل‌اليه‌ه تسليم ، خرسزك ضابطه‌يه تسليمى] ، (تسليم روح) = جان ويرمك § ادعا اولنان بر ماده‌نك صحيح اولديغنى اعتراف ايتمك، ايدلمك: [معجزات نبويه‌يى صناديد قريش بيله تسليم ايدردى] § امر ورأيه طوعاً انقياد ايتمك ، رضا كوسترمك ، بيون اكمك : (طريق تسليم وتوكّل) § سلام ويرمك ، سلامتله دعا ايتمك : (تصليه وتسليم) جمى اولان [تَسْلِيمات] اكثريا معناى اولايه عائد مواده‌ده يعنى ويرلمش اولان نقود وسائره مقامنده استعمال اولنور : [قاصه‌نك تحصيلاتيله تسليماتى موازنه اولندقده شوقدر فضله مأخوذاتى بولنديغى]
« بنده ايده‌رم بوقولى تسليم »
(مقدمه)
« (نابى) تنزل ايله‌مز اسباب خواهشه »
« تسليم ايله توكل ايله اتحاد ايدن »
(نابى)

تَسْلِيمِيَّت { [ع] امر ورأيه بلا اعتراض انقياد ايتمك،
ومطاوعت كوسترمك ، بيون اكوب ديكرك حكمى آلتنه كيرمك معناسنده برينه كوره دفع التباس ايچون قوللانمغه مجبور اولديغمز بوكلمه عربيده يوقدر. واقعا (تسليم)ده بومعنايى افاده ايدر. فقط تصرفات مخصوصه‌مزدن اولان (تسليميت) يالكز برمعناده وديكرندن اقوى حكمنده قوللانلديغندن هيچ بر وقت ترك ايديله‌مز. اسانمزجه كوريلن احتياج بو تصرفى ايجاب ايتمشدر . [كوسترمك ، ايتمك] ماده‌لريله قوللانيلير :

تَسَمُّم { [ع] زهرلنمك ، زهرلى . مواد استعماليله متأثر اولمق.

تَسَمُّن { [ع] سمنلنمك، سميرمك، شيشمانلامق : [تسمن انعام] .

تَسْمِيع { [ع] ايشتديرمك ، ايشتديرلمك . معناجه (اسماع) دن اقوى عد اولنور . مساوى ومعايى خلقه بيلديرمك خصوصنده استعمالى لازم كلير .

تَسْمِيم { [ع] زهرله‌مك ، زهرله‌نلمك . [تَسْمِيماً] = زهرله‌مك، زهرله‌نلك صورتيله ديمكدر.

تَسْمِينْ } [ع] سمیرتمك، سمیردلمك: [تسمین طیور ، حیوانی تسمین ، طاووغك تسمینی] .

تَسْمِیَه } [ع] اسم ویرمك ؛ آد قویمق ، قونلمق: (فلانك بر اوغلی اولدی. « ظهیرالدین » تسمیه ایتدی ، چوجغه « مظفرالدین » تسمیه سی تاریخ ولادتی اولان ١٣١٥ سنه سنی کوستردیکنندر) § بسم الله دیمك : (بعدالتسمیه ذبح قربان) بو معناده استعمالی اندردر. تشدید یا ایله غلط قوللانمه ملیدر .

تَسْنِیمْ } [ع] جنت اعلاده بر ایرماغك اسمیدر .

§ اورکج شکلنه قویمق، قونلمق :

« جبرئیل آسمان چوقدن بری سیرابدر»
« قائدی تسنیم وحیه جبرئیل جان هنوز»
(معلم ناجی)

تَسَوِّی } [ع] دوزلتمك ، دوز ایتمك: (تسوی اراضی)

تَسْوِیدْ } [ع]سیاهلامق، قارارتمق، قارارتلمق: [بیاض بزی تسوید ، تسوید بدن ، برروی سفیدك تسویدی] § مسوده اوله رق یازمق، یازلمق : [حریر معمولاتی مسابقه سنه دائر خداوندکار ولایتنه بر جوابنامه تسویدی ، فلان ماده نك تسوید] § مسوده مقامنده قوللانیلیر : (فلان ماده یه دائر اولان تسوید کیمکدر) بو ایکی معناده استعمالی کتابت رسمیه یه مخصوص کبیدر . جمعی [تسویدات] :

« دفتر نه فلکه صیغدیره من فهرستن »
« ایتسه منشیء قضا نسخهٔ وصفن تسوید »
(کاظم)

تَسْوِیفْ } [ع] صوکره یه براقمق، یولسزسببسز تأخیر ایتمك، لیت ولعل ایله کجیکدرمك : [تسویف مصالح عباد مرضیء عالی یه مغایردر ، تسویف رؤیت امور ، تسویف نماز] جمعی (تسویفات). [محبوب پروردکار تسویفدن توقی ایدلمسنی « هلك المسوفون — » حدیث شریفیله اخطار ایدییور — فیض آباد] .

تَسْوِیلْ } [ع] حدذاتنده چرکین، کوتو اولان شیئی کوزل، ایی کوستروب آلداتمق . اکثریا جمعی اولان (تسویلات) قوللانیلیر : [تسویلات نفسانیه، تسویلات شیطانیه.

تَسْوِیَه } [ع]دوزلتمك،دوزلدلمك: (تسویهٔ طریق ، تسویهٔ آراضی ، تسویهٔ تراب ، جاده نك تسویه سی ، شمن دوفر کذرکاهنك تسویه سی) § پایمق، پایلمق؛ بجرمك، بجرلمك ؛ بیترمك ، بیترلمك: [تسویهٔ امور، تسویهٔ دین، شوایشك تسویه سی، مصالحك تسویه سی] .

تَسْهِیلْ } [ع] قولایلاشدرمق ، قولایلاشدیرلمق:[تسهیل امور، تسهیل مراسلات، تسهیل سوقیات، اصول تحصیلك تسهیلی، مواردانك

تسهیلی] جمعی اولان (تَسْهِیلاتْ) اکثریا قولایلقلر معناسنده قوللانیلیر .

تَسْیارْ { [ع] سیر ایتدیرمك ، ایتدیرلك ؛ کوندرمك ، کوندرلك . غلط اوله‌رق زبانزدی (تِسْیارْ) در . اشیا حقنده استعمال اولنور : [تسیار مکاتیب ، تسیار محررات ، کتابك تسیاری ، پاکتك تسیاری] .

تَسَبُّبْ { قیدسزلق ، اهمالجیلك ، اوشنمکلك ، تنبللك : جمعی (تَسَبُّباتْ) .

تَسْییرْ { [ع] یورتمك ، یوریدلمك : (تسییر سفائن ، تسییر انعام ، حیواناتك تسییری) .

§ کوندرمك ، کوندرلمك : (تسییر هدایا ، مکتوبك تسییری) :

« قو یمش می نه‌در قیامت ایواه »
« تسییر ایدییور جبالی الله »
(معلم ناجی)

تَسْییلْ { [ع] سیل کبی آقتمق ، آقیدلمق . معناجه [اِساله] دن اقوادر .

تَشابُهْ { [ع] بربرینه بکزه‌مك . موقع استعمالجه (مشابهت) ایله بینلرنده فرق واردر . بونلرك محل استعمالنی سلیقه تعیین ایدر : (تشابه اخوان ، تشابه اطوار) جمعی [تَشابُهاتْ]:[ایمدی الفاظ متشابهه‌ده وجه تشابه یامادیدر « باش » لفظنك بحسب‌الوضع انسان باشنه ومن‌حیث التشابه لحنه‌یه ، صوغانه دلالتی کبی — میزان‌البلاغه]

تَشاتُمْ { [ع] سوکشمك . (مشاتمه) مقامنده استعمالی قابلدر : (تشاتم اشرّا ، تشاتم اوباشان) .

تَشاجُرْ { [ع] آغاجلرك داللری کبی اشخاصك بربرینه کیریشوب نزاع وغوغا ایدیشمه‌سی دیمکدر که لسانمزده ینه بو معناده (مُشاجَره) زیاده قوللانیلیر .

تَشارُكْ { [ع] اورتاق اولمق ، اورتاقلق ایتمك . [مُشارَكَتْ] مقامنده قوللانیلیر .

تَشاعُرْ { [ع] شاعر طوری طاقنمق ، شاعرلك طاسلامق :

«ارباب تشاعر چوغالوب شاعر آزالدی»
«یوق اویله دکل، شاعرك آنجق آدی قالدی»
(معلم ناجی)

تَشاكُلْ { [ع] « مُشاكَلَه » کبی بربرینه اویمق ، دیکرك شکلنه حالنه کیرمك . « مشاکله » زیاده مستعملدر .

تَشاكِی { [ع] بربرینه شکایت ؛ ایتمك ایکی کشی یکدیکرینه یانوب یاقلمق ، دردلشمك . استعمالی اندردر .

تَشَأَّمْ { [ع] اوغورسز عد ایتمك ، شئامتلی کبی حس ایله‌مك :

[تشأم شرعاً ممنوعدر ، امر پیغمبری تشأمی منع ایدر . امر نبوی وارایکن خسوف وکسوف کبی حالات طبیعیهٔ فلکیه ایله تشأم ایتمك جهله ، ضعف اعتقاده دلالت ایدر] .

تَشاوُر { [ع] بربریله دانشمق ، مشورت ایتمك ، «مُشاوَرَه» مقامنده قوللانیلیر .

تَشَبُّث { [ع] ایشه یاپشمق ، عزم قوی ایله ایش طوتمق . جمعی [تَشَبُّثات] در : (حسن نیتله تشبث ایدن اکثریا موفق اولور) ، (تشبث جرم) = اصطلاحات قانونیه دندر .

« اوشامل الکرمك خیره در تشبثی هپ »
« موفق ایلیه مولی تشبثاتنده »
(معلم ناجی)
« مرام ایدنجه مسبب بر آدمك كارین »
« ید تشبثنی جستجو ایدر اسباب »
(نابی)

تَشَبُّك { [ع] اجزاسی بالق آغی کبی بربرینه گچوب صوقشمق ، شبکه شکلنی آلمق ، (تشبك اغصان اشجار) .

تَشَبُّه { [ع] بگزه‌مك ، آکدیرمق :

تَشْبیب { [ع] شاعرك سویله‌یه‌جکی نشیده‌یه سودیکنی ویاخود بدایع طبیعتی توصیف یوللو برغزل ویا بعض ابیات ایله باشلامه‌سندن عبارت برصنعت ادبیه‌یه اطلاق اولنور : [اسکدارده واقع والده سلطان مدرسه‌سنده سلفنی تعقیب ومنشور اجلالنی اول جاه بی مثال ایله تشبیب ایتمشیدی — ذیل شقایق جلد ثانی — صحیفه ۳۹۱]

تَشْبیك { [ع] اجزاسنی بالق آغی کبی بربرینه گچیروب صوقشدیرمق ؛ شبکه شکلنه قویمق ، قونمق : [تشبیك اصابع ، پارمقلرك تشبیکی) .

تَشْبیه { [ع] بگزه‌تمك ، بگزه‌دلمك : [برقهرمانی ارسلانه تشبیه ، برمعصومه‌نك ملکه تشبیهی] (لاتَشْبیه) = تشبیهسز ، بگزه‌تمکسزین . جمعی [تَشْبیهات] .

« سکا ای نور مجسم نیجه تشبیه ایده‌یم »
« یوغیکن وجه شبه تازه نهال چمنی »
(ابن کمال)
« غلط ایتدم نه‌روا جنته تشبیه ایتمك »
« باشقه‌در نعمت آسایش مأوای عدم »
(عاکف پاشا)

تَشَتُّت { [ع] طاغلمق ، طاغنیق اولمق . اکثریا معنویاتده قوللانیلیر : (تشتت معاملات) .

تَشْتیت { [ع] طاغتمق ، طاغیدلمق . کذلك اکثریا معنویاتده مستعملدر .

تَشْجیع { [ع] شجاعتلندرمك ، شجاعتلندیرلمك ؛ یو -

رکلندیرمك، یورکلندیرلمك : (تشجیع مهاجمین، تشجیع جنود، غزاتك تشجیعی) جمعی (تشجیعات) .

تَشْحِیذ { [ع] بیله‌مك ، بیلنمك ، کسکینلتمك، کسکینله‌دلمك. مادیات ومعنویاتده استعمال اولنور : [تشحیذ اذهان ، سیوفك تشحیذی] جمعی (تشحیذات) .

تَشَخُّص { [ع] شخص حالنه کلمك، شکل وجسم پیدا ایتمك : (فضولی دیوانیی اوقورکن صاحبی پیش نظرمده تشخص ایدییور) § برینك شخصنی خاطره کتیرمك ، برینك شخصی خاطره کتیرلمك : (بیقلی اوله‌رق آمریقایه کیتدی ، آره‌دن خیلی سنه‌لر کچدی . استانبوله عودتنده صاقاللی کورنجه تشخص ایده‌مدم ، او قدر ماهرانه تبدیل شکل و قیافت ایدرکه تشخصی ممکن اوله‌ماز) جمعی (تشخصات).

تَشْخِیص { [ع] طانیمق ، سچوب بیلمك : (کندیسنی کورنجه تشخیص ایده‌مدم ، اوقدر غلبه‌لکده بونجه سنه‌دنبری کورمدیکی برآدمی تشخیص ایتمك قولای دکلدر) § کشف امراض معناسنده اصطلاحات طبیه‌دندر : (تشخیص مرض) = خسته‌لغك نه‌دن عبارت اولدیغنی بولوب تعیین ایتمك دیمکدر. «تشخیص امراض» = طبك اك مهم قسمیدر . بر طبیبك حذاقتی بونکله ثابت اولور . جمعی (تشخیصات) .

« سازعشقك ایده‌من کیمسه هواسن تشخیص »
« اول قدر وارکه‌هان ایشیدیلور برسسدر »
(روحی)

تَشَدُّد { [ع] شدتلنمك، شدت پیدا ایتمك ، ایدلمك : (تشدد امراض ، تشدد علت) (اِشْتِداد) ایله معناجه مترادفدر .

تَشْدِید { [ع] شدتلندرمك ، شدتلندیرلمك ؛ شدت ویرمك ، ویرلمك : (تشدید غضب، تشدید مرض ، تشدیدمعامله ، جزانك تشدیدی) § شدّه‌لمك ، شدّه‌لنمك: (حرفك تشدیدی ، تشدید کلمه) § شدّه یعنی شو (ّ) اشارت .

تَشَذُّب { [ع] طاغلمق، طاغنیق اولمق . (تشذیب) = آغاجك قابوقلرینی صویمق ، فضله داللرینی کسوب بودامق معناسنی افاده ایدر .

تَشَرُّع { [ع] شریعته اویمق ، شرع شریفه اویغون اعمالده بولنمق : (ارباب تشرّع) .

تَشَرُّف { [ع] شرفلنمك ، کسب شرف ایتمك : (ملاقاتیله تشرف ایتدم ، قدومیله تشرف ایده‌رز) جمعی (تشرفات) .

تَشْرِیح { [ع] دیلم دیلم، پارچه پارچه یاروب کسمك،

كسلك. اصطلاحات طبيه‌دندر : (فن تشريح ، تشريح نباتی، جسدی تشريح، جسمك تشريحی ، عمليات تشريحيه) § حل و تفسير ايله‌مك ؛ اطرافيله شرح ايتمك، ايدلك: (تشريح مسئله ، مقاله‌نك تشريحی، تشريح مبحث وضوء) جمعی (تَشْرِيحات) .

تَشْرِيع [ع] وضع قانون. حق تشريع، وظيفهٔ تشريع.

تَشْرِيف [ع] شرفلندرمك ؛ شرف ويرمك : (خانهٔ فقيرانه‌مى تشريف ايتدی) § لباس فاخر ، خلعت فاخره . اليوم بو معناده استعمالی متروك حكمنده‌در :

« بی تعب شايستهٔ تشريف اولورمی دوشلر »
(راغب پاشا)
« بركيجه تشريف ايدوب مخفيجه چاكرخانه‌مى »
(واصف)

تَشْرِيفات [ع] « تشريف » ك جمعيدر . اصطلاحات رسميه‌ده مراسم معتاده ، ارباب مناصب ومراتبك مقام ورتبه‌لرينه كوره معتبر و مرعی اولان اصول تقدم وتأخر ديمكدر: « اصول تشريفات، تشريفات قلمی » ، (تشريفاتی) = تشريفاتجی ، مراسم معتاده مأموری .

تَشْرِيق [ع] ضيالانديروب پارلاتمق ، پارلادلمق :
[تكبير تشريق] = « الله اكبر الله اكبر لااله الاالله والله اكبر الله اكبر ولله الحمد » ديمك. [ايّام تشريق] = عيد اضحانك ايكنجی يعنی ذی الحجه‌نك اون برنجی ، اون ايكنجی ، اون اوچنجی كونلريدر . § شرق طرفنه توجه ايتمك ، ايتديرمك معناسنی ده افاده ايدر .

تَشْرِيك [ع] شريك يعنی اورتاق ايتمك، ايدلك: (فلانی تشريك ايتدی ، اوآدمك بو ايشده تشريكی جائز دكلدر) § شرك قوشمق، شركه قائل اولمق :

« تنزيه ايكن اقتضای عرفان »
« تشريكه صاپارمی اهل اذعان »
(آلای بكی‌زاده ناجی)

تَشَعُّب [ع] شعبه‌لنمك ، شعبه پيدا ايتمك ؛ آيريلوب قول قول ، طاقم طاقم اولمق: (تشعب قبائل ، تشعب سلاله ، تشعب مسائل، تشعب انهار) جمعی « تَشَعُّبات » .

تَشَعُّر [ع] قيل پيدا ايتمك ، قيللانمق: (تشعر چهره).

تَشَعْشُع [ع] شعشعه‌لانمق ، پارلاقلق حاصل ايتمك:
[تشعشع سور] لسانمزده بوكلمه معنای اصليسيله برابر مكلفيّت ، مكمليّت ، دبدبه‌لی كبی معنالری اشراب ايدر . عربيده معانئ سائره‌يی افاده ايلر .

تَشْعِيب [ع] شعبه‌لندرمك ، شعبه‌لنديرلمك: [تشعيب مسئله ، دعوانك تشعيبی] جمعی (تَشْعِيبات) .

تَشَفّی { [ع] شفا و راحت بولمق: « بوعلت قابل تشفی دکلدر » بومعناده [تَشفیه] صورتیله‌ده قوللا-نیلیور !. § حقنده غضب و غیظی اولان آدمدن انتقام آلمقله یورك صوغومق. [تَشَفّیءِ صَدر] = انتقام آلدقدن‌صوکره یورکك صوغومه‌سی.

تَشَقُّق { [ع] شق‌اولمق، یاریلوب آیرلمق: (تشقق‌صخور).
[تَشقیق] = شق ایتمك ، ایدلمك ؛ پارچه پارچه یارمق ، یارلمق: [تشقیق جبل ، صخره‌نك تشقیق] .

تَشَکُّر { [ع] شکرایتمك؛ نعمته، احسانه ، ایلکه‌قارشی ثناودعاده بولنمق : (التفاتکزه‌تشکر ایدر) . بعضاً مقام تهکمده‌قوللانیلیر: « تشکر اولنور که او مقوله‌لرك مدح وثنالرندن بری‌یز » جمعی (تَشَکُّرات).

تَشَکُّك { [ع] شکّه دوشمك ، شکده‌قالمق،شبهه‌لنمك.

تَشَکُّل { [ع] شکله ، صورته کیرمك ؛ شکل آلمق، شکللنمك : [تشکل بدن، تشکل‌وجود انسان ، دولت عثمانیه‌نك تاریخ تشکلی « ٦٩٧ » سنهٔ هجریه‌سیدر] جمعی (تَشَکُّلات) : « تشکلات دولیه »

تَشَکّی { [ع] شکایت ایتمك ؛ بر فنالغی ، حقسزلغی‌یانوب یاقیله‌رق سویله‌مك :

تَشکیك {[ع]شکّه‌دوشورمك، دوشورلمك؛ شبهه‌ده براقمق ، براقلمق : [اعتقادیاتده جهلایی تشکیك ایده‌جك کلامی ایراداتمه‌ملیدر ، آنك تشکیکی] جمعی (تَشکیکات) .
« دفترعشاقده قیدم یوق دیو کیم دمبدم »
« یاره‌اغیارایتدیرر تشکیك تشکیك‌اوستنه »
(اندرونی زاری)

تَشکیل { [ع] شکله ، صورته، هیئته قویمق‌وقونلمق؛ شکل ویرمك ، ویرلمك : (شورای دولتك تشکیلی ، دیون عمومیهٔ عثمانیه اداره‌سنك تشکیلی، مجلسی تشکیل ، قومیسیونی تشکیل) جمعی[تَشکیلات]= « تشکیلات جدیده »

تَشَلشُل { [ع] آتیله‌رق آقمق، یوکسکدن کلن صو شارلتی ایله آشاغی‌یه دوکلمك که‌ترجه‌ده بوصورتله آقان صولره (چاغلایان) تعبیر اولنور : (تشلشل‌نهر، ایرماغك تشلشلی) § اصطلاح طبجه یوکسکدن آقیدیلان‌صوغوق‌صو ایله دوش یاپمق دیمکدر . جمعی [تَشَلشُلات] : (آمریقای شمالی‌ده کائن « نیاغارا Niagara » شلاله‌سنك تشلشلات مدهشه‌سی) .

تَشَمُّس {[ع] کونشلنمك ، کونش اورمق، کونشك تأثیریله مضطرب اولمق :

تَشَمُّع [ع] شمعـلانمق ، موم باغلامق ، اریمش بالمومی سورلمك . [تَشَمُّعِ كَبِد] = اصطلاح طبجه قره‌جکرك طمر وانسجهٔ سائره‌سنك کوچـولوب بوزلمه‌سی وبالمومی حالنی آلمه‌سی دیمکدر .

تَشَمُّم [ع] قوقلامق . «استشمام» ایله معناجـه مترادفدر .
فقط بو دیکرندن اقوی عد اولنور . معمافیه لسانمزده (استشمـام) زیاده قوللانیلیر : (تشمم کا کل ، تشمم کل)

تَشْمیر [ع] صیغامق ، صیغانمق : (کوملکی تشمیر ، پاچه‌لرك تشمیری) لسانمزده برایشـه کیریشمك معناسنده اکثریا « پاچه‌لری صیغامق » تعبیری قوللانیلدیغی کبی کذلك برایشه حاضرلانمق معناسنده ومجاز صورتیله (تشمیر ساق ، تشمیر ساعد) تعبیرلری‌ده استعمال اولنور .

تَشْمیع [ع] اریمش بالمومنه باتیرمـق ، باتیرلـق : (آستارك تشمیعی ، بزی تشمیع) .

تَشْمیل [ع] « تفعل » بابنـدن علی خلاف القیاس مصدر ثانی اولوب احرامه بورنمك دیمکدر . « تَشَمُّل » بومعناده لغتدر . § کتابت رسمیه‌ده دیکره تعلق ودیکری احاطه کبی برمعناده مستعملدر : (بواصولك آنلره‌ده تشمیلی اداره جـه مناسب کورلدی) .

تَشْمیم [ع] قوقلاتمق ، قوقلا- دلق : (تشمیم شکوفه ، فلیه‌نك تشمیمی ، سنبلك تشمیمی) .

تَشَنُّج [ع] بوروشمق ، بوروشوق اولمق § اصـطلاح طبجه پاره‌نك کریلوب بوروشمه‌سی وآزمه‌سی ، عضلاتك وخصوصـیله ال و آیاغـك وجمناك اوله‌رق بوزیلوب ویاخـود دتره‌یوب بوروشمسندن عبارت اولان عارضهٔ عصبیه دیمکدرکه بوکلمه بین‌العوام « تَشَنُش » طرزنده تحریف اولنمشدر . [تشنج جریحه ، جلدك تشنجی] جمعی (تَشَنُّجات) : (دفنه یاپراغنك ممـالك جنوبیه اهالیسنجه اولان کثرت استعمالی‌ده شدتلی اولان قوقوسیله هاضم ، مضاد تشنجـات ، مسکر ، مطمث اولمسـندن نشأت ایدر) [تَشَنُّجِ مِزْمار] = اصطلاحات طبیـه‌دندر . میتی میتی چوجقلره عارض اولوب حواله دینیلن دلت عصبیهٔ اختلاجیه دیمکدر .

تَشَنُّف [ع] کوپه طاقق :

« پرلانته کوپه تشنف ایتمش »
« سوسلنمه‌ده پك تکلف ایتمش »
(معلم ناجی)

تَشْنَکان [ف] صو صـامش معناسنه اولان « تَشْنه » نك جمعیدرکه صوصامشـلر دیمکـدر . بوکلمه‌نك کرك مفرد ، کرك جمـعی پك هوسکار ، پك آرزوکش ، پك ایستکلی

كبي معنالرىده افاده ايدر . مثلا [تشنگان دشت كربلا] = جملهسى كربلا دينيلان اووه‌نك صوصامشلرى معناسنى افاده ايتديكى كبى (تحصيل علومه تشنه ايدى) جمله‌سى‌ده عملرى اوكرنمكه پك ايستكلى ايدى معناسنى بيان ايدر .

تَشْنَگى [ف] تشنه‌لك ، صوسزلق : (حال تشنكى ، دفع تشنكى)

تَشْنَه [ف] صوصامش ، صوسز ، [لَبْ تَشْنَه ، تشنه‌لب] = دوداغى قوريمش ، پك صوصامش « لَبْ تَشْنَگان » طرزنده جمعلنير . [تشنه‌لبى ، لَبْ تشنگى] = دوداغى قوريمش ، زياده صوصامش اولمه . [دِلْ تَشْنَه ، تَشْنَه دِلْ] = يوركى حرارتلى ، پك ايستكلى . [دِلْ تَشْنَگى ، تَشْنَه دِلى] = زياده هوسكارلق ، پك ايستكلك :

« آدمك حالنى همحالى بيلير »
« تشنه‌نك حالنى بيلمز سيراب »
(معلم ناجى)

« يارب نه واديدر بو كيم جان تشنه جانان تشنه‌در »
(باقى)

« تشنهٔ شهد وصالكدر فضولى ناتوان »
(فضولى)

« رشحهٔ فيضنه ارباب فصاحت تشنه »
« كوييا چشمهٔ الهام خدادر خامه‌م »
(بيوك رشيد پاشا)

تَشْنيع [ع] زياده عيبلامق ؛ يرمك : « تشنيع لسان ادبه ياقشماز » جمعى [تَشْنيعات] در :

« تشنيعات حسودانه »

« ينه سن ايله‌مه طعن و تشنيع »
« اهلنه راجع اولور فعل شنيع »
(وهبى)

تَشْنيف [ع] كوپه طاقمق ، طاقنمق : (كوش عروسى تشنيف ، كوش عروسك تشنيفى) لسانمزده بو كلمه قولاغى تزيين ايتمك معناسنده استعمال اولنور .

[تشنيف ساز] = زينت ويريجى ، سوسله‌يجى : (اوقات خمسه‌ده تشنيف ساز آذان امت اولان اذان محمدى)

« بودر اميد اولنه كوش منيف »
« خبر عافيتكله تشنيف »
(منيف)

تَشَوُّش [ع] قارمه قاريشيق اولمق : [تشوش امور ، تشوش شعور] .

تَشَوُّق [ع] زياده رغبت و ايستك كوسترمك ، شوقلنمك : (كال تشوق ، اوبورك طعامه تشوق)

تَشْوير [ع] صاتيلق حيوانى بازاره چيقاروب كوسترش ايتمك § برآدمه عار وحيا ويره‌جك ، اوتاندیره‌جق برايش ايشله‌مك ديمكدر § استيعاب ، احتوا ، اخفا معنالرينى افاده ايدر .

« عشقدر اول نشوهٔ کامل کیم آندندر مدام»
« میده تشویر حرارت، نیده تأثیر صدا »
(فضولی)

تَشْوِیش [ع] قارمه قاریشیق ایتمك ، ایدلمك : [تشویش امور ، تشویش شعور ، تشویش معاملات ، تشویش افکار] جمعی [تَشْوِیشات] در : [امورجاریه‌ده کوریلن تشویشات] .

« بریدرچرك تشویشات وچرك خودنماییدن»
« ملامت اهلنی آزادهٔ زرق وریا بولدم»
(عارف حکمت)

« زوّار ! بوکفت وکو روامی »
« تشویش ایدییورسکز صفامی »
(معلم ناجی)

« پارلاق کورینورا کرچه سامی »
« تشـویش ایدر اکثر کلامی »
(مقدمه)

تَشْوِیق [ع] شوقه کتیرمك وشوقلندرمك، شوقلندیرلمك ؛ ایستك ویرمك ، ویرلمك : [اطفالی تحصیل علومه تشویق، اطفالك اوصلی وناموسلی اولملرینه تشویقی] جمعی [تَشْوِیقات] در: « تشویقات واقعه‌نك ثمرات نافعه‌سی »

تَشَهُّد [ع] قعده‌ده شهادتینی مشتمل اولان تحیاتی اوقومق . [تشهد مقداری] = آزوقت، براز زمان دیمکدر : [جامعشریفده شیخ افندی ایله تشهدمقداری کوروشدك].

تَشَهِّی [ع] اشتهالانمق. برشیئی میل وحرص ایله ایسته‌مك.

تَشْهِیر [ع] شهرتلندرمك ، شهرتلندیرلمك : [هوس تشهیر ، مقصد تشهیر] § میدانه تویمق قونلق ، خلقه بیلدرمك، کوسترمك ، کوسترلمك : [تشـهیر جانی ، قاتلك تشهیری ، اشیانك تشهیری ، اقمشه‌نك تشهیری] § چکوب صییرمق، چکیلوب صییرلمق : [تشهیر سلاح ، سونکوبی تشهیر، بچاغی تشهیر، سلاحك تشهیری]. « ایتمك » ماده‌سیله قوللانیلیر . جمعی، معانیٔ مختلفه‌ده [تَشْهِیرات] در .

« بن تغزل ایله‌مش اولسه‌م رقیب حاسدی »
« رعد هجوم‌له بتون دنیایه تشهیر ایلرم »
(شیخ وصفی)

«حسنکی اشعار مشهوره‌مله تشهیر ایلدم»
(معلم ناجی)

تَشَیُّخ [ع] اختیارکبی کورنمك، قوجالامـق ، اختـیار طوری طاسلامق : [کنجلکده طور تشیخ یاقیشیق آلماز] § شیخ اولمدیغی حالده شیخ ایمش کبی کورنمـك ، شیخلق طاسلامق: [آداب طریقی بیلمه‌ینلرك اوضـاع تشیخکارانه‌لری باعث ابتسـام انام اولور] .

تَشَیُّد [ع] مرتفع، محکم اولمق: [تشید بناء، تشید برج].

تَشَیْطُن [ع] شیطانلق ایتمك ، شیطنتکارانه حرکتده بولنمق ؛ شیطانلاشمق .

تَشَيُّع [ع] شيعه‌دن اولمق ، شيعيلكه كيرمك ، شيعيلكى قبول ايتمك .

تَشْييد [ع] يوكسلك ومحكم قيلمق ، قيلنمق : [اطراف بنايى تشييد ، باروى قلعه‌يى تشييد] § تقويه وتحكيم معناسنده معنوياتده‌دخى قوللا - نيلير : [زيدك بو حركتى عمروك ملاحظه‌سنى تشييد ايلدى] .

[قلعهٔ منيعهٔ استانبولك محتاج تعمير اولان محللرينك فوق المأمول تشييدى حاصل اولدى — چابى زاده تاريخى — صحيفه ٢٧١]

تَشْييع [ع] قارشيلامق معناسنه اولان (استقبال) ك مقابليدر . معناسى = يوله كيدن بر آدمى آيريلق محلنه قدر كتوروب وداع ايتمك ، بربره كيدن آدم آيريلق يرندن چكيلمك : [رسم تشييع ، مراسم تشييعيه ، سفيرى تشييع ، فلانك تشييعى] .

تَصاحُب [ع] صاحب چيقمق ، صحابت ؛ صيانت ايتمك ، ايدلمك . بومعناده (تَصَحُّب) ده قوللانيلير . جمعى اولان (تَصاحُبات) ك مقام ذمده استعمالى اكثردر .

تَصادُف [ع] راست كلمك ، آرامقسزين بولمق . جمعى (تَصادُفات) . تصادفاً ، بالتصادف = تصادف صورتيله ، تصادف ايله ، آرامقسزين . (تصادفى) = راست كله ، تصادفه منسوب ديمكدر .

تَصادُم [ع] مصادمه معناسنه‌در . يعنى قاتى ايكى جسم بربرينه چاتمق ، اوروشمق ديمكدر : [تصادم سفائن]

تَصارُع [ع] بربريله كورش ايتمك .

تَصاريف [ع] (تصريف) ك جمعى . اورايه مراجعت .

تَصاعُد [ع] يوقارى چيقمق ، آغمق : [تصاعد ابخره ، بخارك تصاعدى ، بالونك تصاعدى ، دومانك تصاعدى] . جمعى (تَصاعُدات)

تَصاغُر [ع] كوچوك كورونمك ، كوچولمك ، كنديني كوچوك كبى كوسترمك .

تَصالُب [ع] اصطلاحات طبيه‌دن كلمهٔ مولده‌در = خاچوارى چاپراز اوله‌رق طمارلرك بربرينه قاووشمسنه وبينمه‌سنه اطلاق اولونور .

تَصانيف [ع] (تَصْنيف) ك جمعى . كتابلر ، اثرلر ، ديمكدر : [تصانيف معتبره] .

تَصاوير [ع] (تَصْوير) ك جمعى . رسملر ، صورتلر ديمكدر : [تصاوير نادره] .

تَصْحيح [ع] صحيح قيلمك ، قيلنمق : [تصحيح نسب ، تصحيح شايعه ، تصحيح روايت] § يا كلش

طوغرلتمق ، طوغریدلمق : [تصحیح کتاب ، تصحیح عباره ، تصحیح ذهاب] . (عزتّه صحیفه سنی تصحیح) = اصطلاح طباعتجه مرتبلرك یا کلشنی دوزلتمك دیمکدر . (تصحیح مزاج) = وجودك فنالغنی دوزلتمك مقامنده استعمال اولونور . جمعی (تَصْحیحات) .

« مزاج عالی تصحیحه سعی ایدن هرکاه »
« کورر دوا کبی چین جبین استکراه »
(سعید سری)

تَصْحیف { [ع] یازیده خطاء تغییر ایتمك ، ایدلمك مثلا : [معموری] ی [مغمور] و [سور]ی [شور] یازمق کبی . جمعی (تَصْحیفات).

تَصَدُّر { [ع] الك باشه اوطورمق، صدر مجلسه چکمك ، مجلسده الك اوستده اوطورمق : [کبر ونخوت جبلیه‌سی اقتضاسنجه هرنره ده بولونسه تصدر ایتمك ایستردی] .

تَصَدُّع { [ع] طاغلمق، پرا کنده اولمق، آیرلمق؛ یاریلوب چاتلامق : [تصدع ارض ، تصدع زمین] .

تَصَدُّق { [ع] صدقه ویرمك ، ویرلمك: [فقرایه تصدق امر شرعیدر] جمعی (تَصَدُّقات) .

« متکبرلره کبر ایتمه تصدق صاییلیر »
(ك)

تَصَدّی { [ع] شروع، مباشرت ، تشبث ؛ باشلامه :

« بیل علتی قبل صوکره مداواته تصدی »
« هر مرهمی هر یاره‌یه مرهم می صانیرسك »
(لا)

« جوابه ایتمه تصدی سؤالی آکلامه‌دن »
(معلم ناجی)

تَصْدیر { [ع] منشی ومؤلف اثرینه وکتابنه دیباجه وضع ایتمك § اسطار ایتمك ، صدور ایتمك. برنجی معنا لسانمزده نادراً مستعملدر . معنای مشهوری ایکنجیسیدر . مثلا : [دیوان همایوندن تصدیر بیوریلان فرمان عالی] تعبیری کبی . جمعی (تَصْدیرات)

« ایلیوب طی طوامیر سخن ای حق »
«یریدر ایلر ایسه‌ك غیری دعایی تصدیر »
(اسماعیل پاشا زاده)

تَصْدیع { [ع] باشنی آغیرتمق ، باش آغرتمق ، باش آغریدلق . جمعی (تَصْدیعات) ؛ (تصدیع سر) تعبیری خطای فاحش اولدیغندن قوللانمه‌ملیدر .

تَصْدیق { [ع] بر آدمك کلامنه کرچکدر دیمك ، دینلمك ، صدقنه حکم ایتمك ، حکم ایدلمك : (تصدیقاً) = تصدیق صورتیله ، (بالتصدیق) = تصدیق ایله . جمعی (تَصْدیقات) : [هر سوزی بلا تحقیق تصدیق ایتمه‌ملیدر ، بو ماده‌نك تصدیقی جداً تدقیقه محتاجدر] .

تَصَرُّف } [ع] معانیٔ عدیده‌یی افاده ایدر . استعمال یعنی : قوللانمق معناسنه دلالت ایدر . مثلا : [تحکیم ، کلمه‌سنی محکم قیلمق معناسنده تصرف ایتمشزکه معنای عربیسنه مخالفدر] § دیله‌دیکنی یاپمق صورتیله بالاقتدار اداره ، کائناتده تصرف آلهی :

« اسرار خفیه وار بیلمز »
« اطوار تصرف خداده »
(لا)

§ فاعل مختار اولمق صورتیله ضبط ایتمك ، ایدلمك : [برخانه‌یی تصرف ، تصرف املاك ، حق تصرف] . بو مقامده اصطلاحات فقهیه‌دن اولوب صور مختلفه‌ده استعمال قلنمشدر § اسرافسز اداره ایتمك ، اسرافدن صاقنمق : [قاعدهٔ تصرف ، تصرفه رعایت ایدر] § (اقونومی) مقابلی بولنان (اقتصاد)ه رعایت ایله آرتیرمق : [محمدبك آیده اون لیرا تصرف ایتمدیکه راحت ایده‌من ، مصارف کشفیه‌دن بر خیلی آقچه تصرف ایتدی] § [بالتصرف] = تصرف صورتیله ، تصرف ایله . جمعی (تَصَرُّفات) § منکوحه ویا جاریه‌یه معاملهٔ زوجیه اجرا ایتمك :

« خلقه خوبلردن وصال راحت افزادر غرض »
« عاشقه آنجق تصرفسز تماشادر غرض »
(فضولی)

« الندن آلدی زمام تصرفی شمدی »
« ید مؤید بخت خدایکان کریم »
(نفعی)

تَصْرِیح } [ع] آچیغه اورمق ، آچیق سویله‌مك ، آچیق بیلدرمك ، بیلدیرلمك : [تصریح مرام = مرامك تصریحی]

« دل ویردیکمز یاره نکاه غضبندن »
« تصریحه مجال اولمدی ایما ایله کچدك »
(نائلی قدیم)

[تصریحاً] = تصریح صورتیله ، [بالتصریح] = تصریح ایله یعنی آچیقدن بیلدیریله‌رك . جمعی (تَصْرِیحات) .

تَصْرِیف } [ع] کیف مایشا قلب وتحویل معناسنه‌درکه حق آلهیده قوللانیلیر . (تَصَارِیف) طرزنده اولان جمعی بومعنایه مخصوصدر : [تصاریف مبدع بی‌مثال] . [تصریف ریاح] = روزکاری برسمتدن دیکر جهته دوندرمکدرکه بونك متصرفی مقلب الاحوال اولان جناب رب الفلق‌در . § علم صرف اصطلاحنجه بر کلمه‌یی صیغه‌له‌مق ، صیغه‌لنمق دیمکدر . مثلا : (ضَرَبَ) ماده‌سندن [ضَرَبَ ، یَضْرِبُ ، ضَرْباً ، ضَارِبٌ] تصریفی کبی [فعلك تصریفی ، کلمه‌یی تصریف ، علم تصریف] بومعناده جمعی (تَصْرِیفات) در .

« قدیمی مانده پرورد آستانکدر »
« ولیك اولدی تصاریف دهر ایله مهجور »
(نابی)

تَصَعُّب [ع] كوج اولمق ، كوجلشمك : [تصعب امور ، تصعب تعلم] .

تَصَعُّد [ع] يوقارى چيقمق ، يوقارى آغمق ، يوقاريله‌مق ، يوقاريلانمق . جمعى (تَصَعُّدات) اكثريا (ابخره) و (روايح) حقنده قوللانيلير : [تصعدات مرزغيه] = صو ايركيلوب قالان بتاقلق يرلرده هوايه چيقان قوقولر .

تَصْعِيب [ع] كوجلشديرمك ، كوجلشديرلمك : [تصعيب امور ، تصعيب مصلحت ، بر كيفيتك تصعيبى ، بو ايشك تصعيبى] جمعى (تَصْعِيبات) . بو لفظ (تَسْهِيل) مقابليدر .

تَصْعِيد [ع] يوقارى چيقارمق ، چيقارلمق ؛ آغدرمق ، آغديرلمق . § معدنياتى اريدوب بخار حالنده اوچورمق ، هوالنديرمق معناسنى ده افاده ايدر .

تَصْغِير [ع] كوچولتمك ، كوچولدلمك . [اسم تصغير]= معناسى كوچوكلكه دلالت ايدن اسم . بو كبى اسملرك حرف اولى قاعدهٔ مضموم اولور . مثلا (فُعَيل ، شُوَيعر ، عُبَيد) كبى : [تصغير صحيفه ، تصغير حروف ، تصغير ستون] جمعى (تَصْغِيرات) .

تَصَفِّى [ع] صافيلنمك ، صافيلك پيدا ايتمك : [تصفىٔ ماء ، تصفىٔ قلب] (تَصْفِيَه) كلمه‌سنه‌ده باقيكز .

تَصْفِيح [ع] ال چرپمق ، ال ايچلرينى بربرينه اورمق . جمعى (تصفيحات) : [تصفيحات اوباشانه ، تصفيحات سرخوشانه] § برشيئى يايوان يابمق يعنى صفحه صفحه ايتمك معناسنى ده افاده ايدر .

تَصْفِير [ع] ايصلق چالمق ، ايصلق چالار كبى سسلنمك : [تصفيرات پاسبانان] جمعى (تصفيرات)

تَصْفِيف [ع] صيره‌لامق ، صف صف ديزمك ، ديزلمك [تصفيف جنود ، شاكردانك تصفيفى] جمعى (تَصْفِيفات) : تصفيفات عسكريه .

تَصْفِيق [ع] قاناد چيرپمق . جمعى (تَصْفِيقات) .

تَصْفِيه [ع] صافى قيلمق ، قيلنمق ؛ صافيلتمك ، صافيلدلمك : [تصفيهٔ ماء ، تصفيهٔ قلب ، تصفيهٔ مشروبات ، تصفيهٔ ديون] تشديد «ياء» ايله غلط فاحشدر .

« ايده‌يم تصفيهٔ قلب ايله آغاز دعا »
« تا كه مرآت اجابتده اوله چهره‌نمود »
(منيف)

تَصْقِيل [ع] صيقل اورمق ، جلا ويرمك ، ويرلمك : [تصقيل حديد ، تصقيل مرآت ، مرآيايى تصقيل] .

تَصَلُّبْ [ع] قاتیلاشمق: [تصلب مایع] جمعی (تَصَلُّبات) § امور دینیه‌ده زیاده تعصب وغیرت کوسترمك معناسنده‌ده قوللانیلیر .

تَصَلُّفْ [ع] اوکونمك ، حد واقتدارندن خارج نفسنده فضل وظرافت ادعاسنده بولنمقدرکه بو مثللولرك مسلکی باشقه‌لرینه تمدح ایله کندی ادعاسنی تصدیق ایتدیرمکدر . جمعی (تَصَلُّفات): (تصلفات نفعیانه) [بویله برامر خطیرده اصحاب تصلفك غرضی سیئه‌سندن ارباب هنرك قوهٔ ممیزه‌سنه التجا ایدرم — تصویرافکار]

تَصْلِیبْ [ع] قاتیلاشدرمق ، قاتیلاشدیرلمق: [تصلیب مایع ، لبنك تصلیبی] جمعی (تَصْلِیبات)

تَصْلِیَه [ع] صلوات شریفه کتیرمك ، صلی الله علیه وسلّم دیه دعا ایتمك : [تصلیه خوان= صلوات کتیریجی ، تصلیه ایدیجی دیمکدر. تشدید « یا » ایله غلطدر :
[نام حضرت پیغمبری یاد اولندقجه تصلیه ایتمك لازمدر]

« نام نبوی منتقش لوحهٔ جاندر »
« دل پیش جلیلنده آنك تصلیه خواندر »
(معلم ناجی)

تَصْمِیمْ [ع] برشیئه قطعیاً نکول ایتمه‌مك اوزره نیت ایتمك، عزم ایتمك ، صورت قطعیه‌ده نیت ایتمك : [تصمیم سور ، تصمیم کیفیت ، تصمیم ختان] جمعی (تَصْمِیمات) .

تَصَنُّعْ [ع] صنعت وکلفت ایله بر شیئی ماهیتندن دها ایی ، دها زینتلی وقیمتلی کوسترمك ، اویله کورنمك : [تصنع عباره، تصنع متشبحانه] .

تَصْنِیعْ [ع] صنعتجه غایتله استادانه بر طرز بدیعه‌ده یاپمق ، یاپلمق : [بر ساعتی تصنیع ، برآلتك تصنیعی] § ساخته اوله‌رق یاپمق ، دوزمه اوله‌رق پیدا ایتمك : [بر حکایه‌یی تصنیع، تصنیع حوادث ، تصنیع اراجیف] جمعی اولان(تَصْنِیعات) دخی یالان ودوزمه شیلر معناسنده قوللانیلیر. (تَصْنِیعْ) = اصطلاحات طبیه‌جه برقطعه بدنك نقصان اولان قسمی دیکر اعضانك جلدندن بر شریحه آله‌رق اتمام ایدلمك دیمکدر .

تَصْنِیفْ [ع] صنف صنف ایتمك، ایدلمك ؛ طاقم طاقم آییرمق ، آیرلمق: [تصنیف مسکوکات عتیقه ، تصنیف آثار قدیمه ، تصنیف آثار منظومه ، حبوبات مخلوطه‌یی تصنیف] § یاپمق ، یاپلمق : [بر کتابك تصنیفی ، بر کتابی تصنیف] بو معناده (تألیف) بوندن اقوادر . بو معنا اعتباریله کتاب وجوده کتیرن ذاته (مُصَنِّف) دینیله بیلیر . جمعی

اولان (تَصْنيفات) وجوده كتيرلمش،
يازلمش كتابلر ديمكدر.

تَصَوُّر { [ع] ذهنده صورت ويرمك، ويرلك؛ برشيئى
ذهنده صورتلندرمك ، برشى ذهنده
صورتلنديرلمك . ماديات و معنـوياتده
قوللانيلان بولفظك جمعى (تَصَوُّرات)
در: [كنديني عاقل تصور ايديبور، زهى
تصور باطل]، [تصوّرات وتصديقات
= منطقـك نظرى وعملى اقسـامى]
(تَصَوُّرِى، تَصَوُّرِيّه) = تصوردن
عبارت اولان يعنى وجـود خارجيسى
اولميوب خيالى ، وهمى بولنان :[امر
تصورى، امور تصـوريه] ، [امور
عسكريه و ضبطيه‌سنى ومجالسـنى يولنه
قويمق ايچون تصور بيـورلمش اولان
شيلر — فوأد پاشا] .

« سحر ايدردم مدحگه كلدكجه امانيلرم»
«ايلەمش حق وصفكى قيد تصوّردن برى»
(نفعى)

« كيمدر ويرن تصوّر تفتيس آدمه »
(لا)

تَصَوُّف { [ع] شرعيّات واعتقاد ياتى ايهاملى ، رموزلى
بر صورتده بيـان ايدن علم ومسلك كه
بونك اربابى ظاهرى وباطنى آداب نبويه
ايله تحليهٔ ذات واكتسـاب فيوضات
ايتمش بولنانلردر. آنلره اهل تصوّف،
متصوّفه، صوفيون دينيلير . اصطلاح
عوامه كوره مغلق، كوج اكلاشيلان
سوزه — تصوّف — اطلاق اولنور.
جمعى (تَصَوُّفات) .

« اوقوسه‌ك علم تصوف نه‌ضرر »
« پاك بيل تصفيهٔ باطن ايدر »
(وهبى)

تَصْويب { [ع] بر آدمك قول ويا فعلنه صوابدر ديمك
دينلمك؛ صوابه نسبت ايتمك، ايدلمك :
[بورأيى تصويب ايدى، اوقول تصويب
ايدلدى، برسوزى آكلامه‌دن تصويب
ايتمك بدلالقدر] جمعى (تصويبات).

تَصْويت { [ع] سسلنمك ، سس چيقارمق : [تصويت
مزمار ، تصويت ناى] .

تَصْوير { [ع] صورت ويرمك، ويرلك ؛ صورتلندرمك
صورتلنديرلمك : [تصـوير افكار ،
تصوير وقايع ، مسئله‌نك تصويرى]
بو معناده جمعى (تصويرات) در .
§ رسم ايتمك يعنى برشـيئك صورتنى ،
شكلنى يابمق : [تصوير سيما ، تصوير
چهره] § (تصـوير) رسم ايدلمش
اولان صورت ، شكل: [تصوير دلبر،
تصوير جانان] بو ايكى معنـاده جمعى
(تصاوير) در : [مجموعهٔ تصاوير،
تصاوير نادره] .

«سوار اولدقجه تصويرنده عاجزدر مصورلر»
«نه‌دنكلو دقت ايلرسه اكر بهزاد اكرمانى»
(نفعى)

« كيوب برآل اتكلك هاله‌دن ميدانه عزم ايتمش»
« سماده مولوى آيينى تصوير ايدر مهتاب »
(بليغ)

« تعالی الله زهی رخش همایون هماسایه »
« که تصویر دلارامی یتر اکانجه دنیایه »
(نفعی)

تَضادّ { [ع] بربرینه ضد اولمق:

« کسب صورت ایلیوب جمع تضاد »
« آب و آتش ده کورونمش اتحاد »
(ك)

§ بر عباره ده معانیٔ متقابله یی جمع ایتمکدن عبارت اولان بر صنعت ادبیه درکه آکا صنعت (تضاد) اطلاق اولنور : مآلی آیت کریمه دن مقتبس اولان شو مثال کبی [ای مالك الملك دیله دیکنی اعزاز ، دیله دیکنی اذلال ایدرسین] [وتضاد طبیعتدن باشقه غالبا بیننزده هیچ مناسبت سماویه اولمدیغندن — تصویر افعال — عاکف پاشا] .

تَضاعُف { [ع] چوغالمق ، ایکی مثلی آرتمق ، مادیات ومعنویاتده استعمال اولنور . جمعی (تَضاعُفات) : [تضاعف عمر ، تضاعف درد ، تضاعف آلام ، تضاعف باران ، تضاعف سیل] [انسانلرك تحصیل معارفده کی تکاسللرینه باقوبده سعیکه فتور کتیرمه . چالش ! زیرا عمرك تضاعفی ممکن دکلدر — ملاجامینك اوغلنه نصیحتی — فیض آباد] .

تَضَرُّر { [ع] ضرره ، زیانه اوغرامق ، ضرر دیده اولمق : [تضرر ناس ، موجب تضرر]

تَضَرُّع { [ع] ذلیلانه یالوارمق ، نفسی آلچالتوب یالوارمق . جمعی (تَضَرُّعات) : [تضرعات کنهکارانه ، تضرعات ذلیلانه] .

تَضْعیف { [ع] برقات دها زیاده لشدیرمك ، زیاده لشدیرلمك . مادیات ومعنویاتده استعمال اولنور : [مقدار معاشك تضعیفی ، اضطرار درونك تضعیفی ، تضعیف مبالغ ، تضعیف آلام] جمعی (تَضعیفات) § ضعیفلندرمك ، ضعیف قیلمق ، ضعیف عد ایتمك : [تضعیف غنم] .

تَضْلیل { [ع] طوغری یولدن صاپتمق ، ضلالته دوشورمك . (اِضْلال) زیاده قوللانیلیر . فقط بو آندن اقوادر .

تَضَمُّن { [ع] حاوی ، مشتمل اولمق ، ایچنه آلمق . [بومکتوبك تضمن ایتدیکی معانیٔ لطیفه ، بو سوزك تضمن ایتدیکی کنایه] .

تَضْمید { [ع] یاره یی مرهملی باغ ایله باغلامق ، یاره یه لاپه اورمق معناسنه در .

تَضْمین { [ع] سبب اولنان ضرر وزیانی اوده مك ، سبب اولنان ضرر وزیان اودتمك : [امانت ضایعه یی تضمین ، دین معلوم المقداری تضمین ، اشیای ضایعه نك اثمانی تضمین ، تضمین دین] § بر نسنه یی دیکر بر نسنه یه ادخال ایتمك . بو معنا اعتباریله

باشقه سنك موزون ويامنثور برسوزينى كندى سوزى آراسنده ايراد ايتمكدن عبارت برصنعت ادبيه در .

« بو محلده عجب اوصافكه چسبان كورينور »
« نوله بو بيتنى باقينك ايدرسه م تضمين »
(نفعى)

« بحمدالله زماننده بقول صبرئ شاكر »
« كريبان فلك مهجور دست آه شكوادر »
(نفعى)

جمعى اولان (تَضْمِيناتْ) باشقه معناده قوللانيلير . مطلقا برضرره مقابل ويريلان پاره ديمكدر : [تضمينات حربيه]

تَضْيِيعْ [ع] ضايع ايتمك ، محو ايلەمك ، تلف ايتمك : [تضييع اوقات ، تضييع عمر ، تضييع نفس]

« بربرده كه يوق نغمه كى تقديرايده جك كوش »
« تضييع نفس ايلەمه تبديل مقام ايت »
(لا)

« ايلەيم بيهده تضييع مداد وارقام »
(نابى)

تَضَيُّقْ [ع] طارالمق ، صيقيشمق . ماديات ومعنوياتده قوللانيلير : [تضيق مكان ، تضيق معيشت] .

تَضْيِيقْ [ع] طارالتمق ، طارالدلمق ، صيقيشدرمق ، صيقيشديرلمق : [قورصه قزك جسم لطيفنى تضييق ايديور ، حقيقتى اعتراف ايتديرمك ايچون مظنونى تضييق] ، [موقفى تضييق ، برفكرك تضييق ، بر قابى تضييق] جمعى (تَضْيِيقاتْ) در :

« تضييق عروض بر جهتدن »
« هم قافيه و رديف رهزن »
(مقدمه)

« خيلى تضييق ايدلدى اهل حرم »
« ناكهان ايتدى رب كعبه كرم »
(معلم ناجى)

تَطَابُقْ [ع] بربرينه اويمق ، يكديكرينه اويغون دوشمك . ماديا تدن زياده معنويا تده استعمال اولنور : [تطابق افكار ، تطابق معنى ، تطابق آرا] جمعى (تَطَابُقَاتْ) .

تَطَاوُلْ [ع] اوزامق ، اوزون اولمق : [تطاول ايام محاصره] . (اِسْتِطَالَه) دن زياده قوللانيلير § ال اوزاتمق ، ظلم وتعدى ايتمك : [تطاول اشرّه] جمعى (تَطَاوُلَاتْ) اكثريا ايكنجى معنايه كوره قوللانلمشدر : [تطاولات حراميان] كبى .

« مكر مقدمهٔ صحت و سلامت ايمش »
« زمانك تطاول علتله قالديغى رنجور »
(نابى)

تَطَايُرْ [ع] پراكنده ، پريشان ، طاغنق اولمق : [تطاير سحاب] .

تَطَبُّبْ [ع] كنديسنه طبيب سوسى ويرمك ، علم طبه آشنا ومنسوب اولمديغى حالده طبيب كبى كورونمك . مقام مؤاخذه و تزييفده قوللانيلير .

تَطْبِيق [ع] اویدرمق، اویدیرلمق. مادیات ومعنویاتده استعمال اولنور : [معاملاتك قانونه تطبیقی، مظروفك ظرفه تطبیقی ، قولیات وفعلیاتك شرعیاته تطبیقی] § قارشیلاشدیروب او یغون اولدیغنه باقمق ، باقلمق . بو معناده « ایله » اداتیله قوللانیلیر : [مضبطه‌یی مسوده ایله تطبیق ، حجتی سجل ایله تطبیق، میزانی ژورنال ایله تطبیق، دفترك جدول ایله تطبیق] جمعی (تَطْبِيقَات) ، (تطبیق مهری) = اصحاب معاشك دوائر رسمیه‌ده صورتلری اصولاً مسجل اولان خاتم شخصیلرینه اطلاق اولنور . (تَطْبِيقاً) = مطابق اوله‌رق اویدرمق وقارشیلاشدیرمق صورتیله دیمکدر .

تَطْحِين [ع] اوکودمك ، اوکودلمك : [تطحین حنطه، شعیرك تطحینی] جمعی (تَطْحِينَات) .

تَطَرُّق [ع] یول بولمق ؛ حلول ایتمك : [تطرق خلل].

تَطْرِيب [ع] طربلندرمك، شوقه کتیرمك. کرك بوکلمه وکرك طربلنمك معناسنه اولان (تَطَرُّب) لفظی آز قوللانیلیر .

تَطْلِيق [ع] زوجه‌یی بوشامق . (اِطْلَاق) ده بو معناده قوللانیله‌بیلیر .

تَطْلِيَه [ع] طلا ایتمك ، ایدلمك ؛ سوروب صیوامق ، سوریلوب صیوانمق . تشدید ایله غلط قوللانلمه‌ملیدر : [تطلیهٔ جدار] .

تَطْمِين [ع] انسانك قلبنده اینانمق ایله حاصل اولان تلاشسزلق حالنه (اِطْمِينَان) دینیرکه (تطمین) ده اوحالت سکونی ویرمك پیدا ایدیتمك دیمکدر : [تطمین قلب، نفسك تطمینی] کبی جمعی (تَطْمِينَات) درکه = قابی قورقوسزلق ایله سکونته کتیرن معامله‌لر ، سوزلر دیمکدر .

تَطَوُّع [ع] نافله نماز قیلمق . (تَطَوُّعاً)=نافله اوله‌رق دیمکدر .

تَطَوُّق [ع] بویونه کردنلك وسائره طاقمق. (تطویق) = بویونه کردنلك و سائره طاقمق ، طاقلمق معناسنه‌درکه هر ایکیسیده نادراً استعمال اولنور .

تَطْوِيل [ع] اوزاتمق ، اوزادلمق . اکثریا سوز حقنده قوللانیلیر : [تطویل کلام ، تطویل مقال ، مقاله‌نك تطویلی ، بحثك تطویلی] جمعی (تَطْوِيلَات) = جان صیقیجی اوزون ولزومسز سوزلر دیمکدر :

« منتظر حسن اجابت ، مترقب توفیق »
« کلدی هنکام دعا ایله‌مه تطویل کلام »
(نابی)

تَطَهُّر [ع] مادی و معنوی تمیزلنمك ، پاككلنمك : [تطهربدن، تطهرقلب ، چرك مناهیدن تطهر] جمعی (تَطَهُّرات) .

تَطْهیر [ع] مادی ومعنوی تمیزلەمك ، تمیزلنمك ؛ پاككلەمك ، پاككلنمك : [تطهیرلباس، تطهیر مجرا ، تطهیرقلب، قابك تطهیری ، جنبدن تطهیر] جمعی (تَطْهیرات) .
«بغات وسرکشانی هرطرفده پایمال ایتدی»
«اولندی همتیله دولتك تطهیر دامانی»
(ذیل فهرس عثمانی)

تَطَیُّب [ع] کوزل قوقولی شی ایله قوقولانمق ، قوقو سورونمك : [تطیب سنن سنیهٔ حضرت پیغمبریدندر] .

تَطَیُّر [ع] [تَشَأُّم] ایله معناجه مترادفدرکه ، اوغورسز صایمق ، اوغورسزلغه سبب اولەجق کبی طویغولانمق : [حضرت فخر عالم صلی الله علیه وسلم تنبیه قطعی ایله امت مرحومەلرینی تطیردن منع بیورمشلردر] .

تَطْییب [ع] خوش ایتمك ، ایی ایدلمك : [تطییب خاطر، تطییب قلب] کثرت استعماله مبنی اکثریا موصوفسز اولەرق قوللانیلیر: [فلانی تطییب ، شوذاتك تطییبی] کبی جمعی (تَطْییبات) .

تَظاهُر [ع] بربرینه کورونمك، طرفیندن ظهور ایتمك : [ایکی فرقەنك تظاهری ، سفائنك تظاهری] § بربرینه معاونت ایتمك : [ملونا کچیدنده حیدر پاشا فرقەسنك تظاهری اردوی همایونك مظفریتنی تأمین ایتدی] جمعی اولان (تَظاهُرات) اکثریا ایکنجی معناده قوللانیلیر. (تَظاهُر) ی (ظُهُور) مقامنده قوللانمق عیبدر .

تَظَلُّل [ع] کولکەلنمك، کولکەده اولمق . معناجه (اِسْتِظْلال) ایله مترادفدر .

تَظَلُّم [ع] ظلم وغدردن شکایت ایتمك که ترجمەده دردینی یانمق، حالنی آغلانمق دیمکدر. (تظلم حال) = دردینی یانەرق بویون بوکمك، مرحمت دیلەمك. بوکلمەده ذاتاً میدانه دوکمك، آشکار ایتمك معناسی موجود در. بناءً علیه [اظهار تظلم] دیمك طوغری دکلدر . جمعی : (تَظَلُّمات).

تَعادُل [ع] بربرینه عدیل اولمق، بربرینه دنك کلمك. اشخاص واشیاده استعمال اولنور : [ایکی حولەنك تعادلی ، تعادل مبارزَین] جمعی (تَعادُلات)

تَعادی [ع] دشمنلك ایتمك ، ایکی طرف بربرینه عداوت ، خصومت ایتمك. (مُعادات) کبی جمعی تخفیف ایله (تَعادِیات) در .

تَعارُضْ [ع] حكم ، رأى ، فكرجه بربرينه ضد وعكس اولمق . جمعى (تعارضات) .

تَعارُفْ [ع] برشيئى هركس بيلمك ، بر شى جمله جه معلوم اولمق . مثلا : [تلغرافك فائده‌سى] ، [حضرت شيخ الاكبرك عالم اسلاميتجه تعارفى] .

تَعاسُرْ [ع] بر شى كوجلشمك ، كوج اولمق . بنه بومعناده (تعسر) زياده قوللانيلير .

تَعاضُدْ [ع] قول قوله طوتمق ، بربرينه قول ويرمك . اكثريا (تعاون) مقامنده قوللانيلير .

تَعاطُفْ [ع] بربرينه محبت ، شفقت ايتمك ؛ محبت ، شفقت كوسترمك : (تعاطف پدر و پسر) § معطوف ومعطوف عليه اولمق ، عطفلاشمق : (تعاطف كلمتين) جمعى [تعاطفات] .

تَعاطى [ع] بر برينه ويرمك ، ويرشمك : [تعاطئ افكار ، تعاطئ اقداح ، تعاطئ مكاتيب]

تَعاظُمْ [ع] نظرده بيومك ، بيوك كورنمك : (تعاظم امواج) .

« كوكلم بيو بيور تعاظمكدن »
« پرجوش اوليور تلاطمكدن »
(دريايه خطاب — معلم ناجى)

تَعاقُبْ [ع] بر برينك آردى صيره يوريمك . ماديات ومعنوياتده قوللانيلير : [تعاقب ليل ونهار ، تعاقب امواج ، تعاقب امور]

« ايتسون اسباب معاليسى تعاقب اولسون »
« خاطر نازكى خوش ، قلب لطيفى خرّم »
(نابى)

تَعاقُدْ [ع] عقدلشمك ، معاقده ايلمك . آز قوللانيلير .

تَعالى [ع] يوكسك اولمق ، يوكسلمك . اكثريا معنوياتده و (ايتمك) ، (ايلمك) ماده‌لريله قوللانيلير . معناجه (تعلّى)دن اقوادر . [تعالى پرور] = يوكسلمكى التزام وترويج ايدن ، ايديجى ديمكدر . [تعالى الله] — الله يوكسلتسون مقامنده جملهٔ دعائيه دركه استعمالى نظمه مخصوص كبيدر : [انسان اودركه قلبندن هيچ برزمان فكر تعاليى چيقارماز . ترقى‌يى كنديبنه برمعشوقهٔ تعالى خواه اتخاذ ايده‌رك كوكلنى پيش نظرندن آييرماز — فيض آباد]

« اعداسنك آلچاقلغى ايتدكجه توالى »
« ايلر او ضيا كستر آفاق تعالى »
(شان حضرت پيغمبريده — معلم ناجى)

« تعالى پرورم نشر ايتديكم افكار عاليدر »
(وله)

« تعالى الله زهى دور دل آراى صفا آور »
(نفعى)

تَعامُلْ [ع] بربرده ، بر شيده اوته‌دنبرى جارى اوله كلن وعمل واعتبارجه اصول وعادت

مرتبه‌سنه واران معامله ، صورت اجرا دیمکدر . جمعی (تعاملات) :
[تعامل قدیم ، حکم تعامل]

تعامی { [ع] کورمز کبی کورنمك ، کورمزلنمك ، کندینی کور کبی کوسترمك : [آثار فعلیه‌یه قارشی تعامی ایتمك جهل وغرضه حمل اولنور] .

تعانق { [ع] (معانقه) کبی بربرینك بویوننه صارلمق معناسنه‌در .

تعاون { [ع] بربرینه یاردیم ایتمك ، یاردیملاشمق : [جناب حق فرقان کریمنده تعاون ایله امر ایدییور] :

« بو نه انجامی یوق تغابندر »
« بشره شان ویرن تعاوندر »
(معلم ناجی)
« نه کشورا وستنه رایت کش جهاد اولسه‌ك »
« اولور تعاونه ارواح انبیا مأمور »
(نابی)

تعاهد { [ع] (معاهده) کبی بربریله عهد ایتمك ، عهد-لشمك معناسنه‌در . جمعی (تعاهدات) .

تعب { [ع] زحمت ، مشقت ، یور-غونلق :

« ایللره قارشومده ایدنلر تعب »
« کورمدیکم پرده نه‌ایلر عجب »
(یحیی)

تعبد { [ع] عبادت ایتمك ، قوللق ایتمك : [جناب حقه تعبد فرضدر] § افراط خلوص وتملق کوسترن ریاکارانك معامله کاسه‌لیسا-نه‌لرینی تعریف وکندیلرینی تحقیروتزییف ایچون‌ده قوللانیلیر : [فلانك حضورنده تعبد ایدرجه‌سنه حرکت ایدییوردی] .

« تعبد ایدوب ذاتکه روز وشب »
« رضای آلهیکی قیلدی طلب »
(معلم ناجی)
« نه بر اهل دنیایه ایتدم تعبد »
« نه بر اهل تقوایه وار انتسابم »
(وله)

تعبس { [ع] یوزینی اکشیتمك ، اکشی یوز کوسترمك .

تعبیر { [ع] مضمرات ومعانی‌یی لفظ وعباره ایله بیان ایلمك :
[حسن تعبیر ، سوء تعبیر] :

« تعبیر ایده‌مم طینت پاکنده‌کی لطفی »
(نفعی)
« حسن تعبیر وبلاغتده بولنماز امثال »
« قصیده »
« آکا تنها کوشه تعبیر ایتمك ای کلك بسیم »
« حق بوکیم غایت خطانك زروهٔ علیاسیدر »
(ندیم)

§ لفظ و معنا : [تعبیر شنیع ، تعبیر بلیغ ، تعبیر غریب ، تعبیر لطیف] ، [تعبیر مشهور] = معناسی ضرب مثل حکمنی آلمش و نزد عامه‌ده شهرت بولمش اولان سوزلر دیمکدر . § دوشی یورمق ، یورلمق : (تعبیر رؤیا ، رؤیانك تعبیری) . جمعی (تعبیرات) : « تعبیرات لطیفه ، تعبیرات حسنه » .

تعبیه { [ع] قویمق ، یرلشدیرمك معناسنه‌در . فقط اکثریا

مواقعده عسكرى فن حربه توفيقاً نقاط منتخبه يه قويوب آماده ايتمك، اول صورتله عسكر يرلرينه قونيلوب آماده ايدلمك معناسنده استعمال اولنيور : (تعبية الجيش) = اصطلاحات عسكريه دندر. عسكرك اقتضاى حال و موقعه كوره يرلشديرلمسى فنى . بولفظى تشديد ايله اوقومق غلط فاحشدر .

« چكيدهٔ قطراتندن آفرينشده »
« اولندى تعبيهٔ خلقت و حقيقت بود »
(سامى)

تَعَجُّب [ع] شاشمق : [شايان تعجب ، جالب تعجب] .

تَعَجُّل [ع] عجله ايتمك، عجله جيلك ايتمك . جمعى (تعجّلات).

تَعْجِيب [ع] شاشدرمق ؛ حيرته دوشورمك ، دوشورلمك . (اِعْجاب) دن اقوادر .

تَعْجِيز [ع] صيقنتى ويرمك ، ويرلمك ؛ جانى صيقمق ، جانى صيقلمق ؛ راحتسز ايتمك ، ايدلمك. جمعى (تعجيزات) : [تعجيزات واقعه]، [چوق تعجيز ايتدى ، بو قدر تعجيزك معناسى يوق] .

تَعْجِيل [ع] عجله ايتمك: [بوقدر تعجيله سبب نه در] § عجله ايتديرمك ، ايتديرلمك : [تعجيل امور، تعجيل انشاآت، تعجيل سوقيات] جمعى (تعجيلات) .

تَعْجِيم [ع] يازىيى نقطه لامق ، يازى نقطه لانلق :[تعجيم حروف ، تعجيم سطور] (اِعْجام) ايله مترادفدر .

تَعْجِين [ع] يوغورمق ، خميرلشديرمق : [دقيقى تعجين، دقيقك تعجينى] .

تَعْداد [ع] صايمق ، صايلمق : [تعداد نفوس ، تعداد حروف ، تعداد نقود ، ادواتك تعدادى ، تعداد وترقيم].

«خلقك اوستنده اولان حقى اولمماز تعداد»
(نابى)

تَعَدُّد [ع] عددلنمك ، بردن زياده اولمق ، عددى چوغالمق : [تعدد زوجات].

تَعَدّى [ع] ظلم ايتمك: [تيمورلنكك كزديكى يرلرده اهالىيه اولان تعديسى § تجاوز ايتمك [فعلك مفعوله تعديسى] جمعى تخفيف « يا » ايله (تَعَدِّيات) دركه مظالم معناسنده قوللانيلير . § اصطلاحات فقهيه جه عرف عادت وتعاهدك خلافى اولان حركاته اطلاق اولنور.

تَعْدِيل [ع] معتدل قيلمق ، قيلنمق ؛ ايكى طرفنى بر ايتمك، ايكى طرفى برايدلمك : [تعديل ترازو] § اعتدال حالنه كتيرمك ، كتيرلمك ، دكيشديروب خفيفلتمك : [تعديل حدت ، تعديل شدت، تعديل

قيمت ، مسودەنك تعديلى ، تعديل تعبيرات] جمعى (تعديلات) .

«ممكن ميدر حقيقت اشيايى وزن و درك»
«ميزان عقله درهم تعديل ايكن ظنون»
(ترجيع)

تَعْدِيَه { [ع] متعدى قيلمق ، قيلنمق : [برفعلى تعديه ، برفعلك تعديه‌سى] لسانمزده « در » ادات تعديه‌در . مثلا : « ياپمق » فعل لازمنى تعديه ايتمك ايستر ايسه‌ك « ياپدرمق » طرزينه افراغ ايدرزكه ايشته بوڭا (تعديه) اطلاق اولنور .

تَعَذُّر { [ع] ممكن اولمه‌مق ، محال اولمق : [تعذر جمع اضداد] § كوجلشمك ، عذرلنمك : [وظائف خصوصيه‌يى ايفاده تعذر وقوعنده ...].

تَعْذِيب { [ع] عذابه كرفتار ايتمك ، اشكنجه ايتمك ، ايدلمك : [تعذيب روح] = جانى صيقمق ، [تعذيب حيوان] = فائده‌سز نافله يورمق . جمعى (تعذيبات).

تَعْذِير { [ع] عذر كاذب ايراد ايلمك ، ساخته عذر درميان ايتمك : [يالانجى‌نك تعذيراتى كسه نظر اعتباره آلماز] جمعى (تعذيرات)

تَعْذِيل { [ع] لوم و تعييب ايتمك . جمعى (تعذيلات) نادراً قوللانيلير .

تَعَرُّض { [ع] ايليشمك ، طاقيلمق ، صاتاشمق : [اهل ادب كمسه‌يه تعرض ايتمز] . (تَعَرُّضى) = اصطلاحات عسكريه‌دندر . (تدافعى) نك مقابليدر : [حرب تعرضى ، اتفاق تعرضى ، طور تعرضى ، حركات تعرضيه ، ترتيبات تعرضيه] . جمعى (تعرضات).

«حمايت ايت كه سنك بريانار چراغكدر»
«تعرض ايله‌مسون روزكار بد كردار»
(نديم)

تَعَرُّف { [ع] برشيئى آراشديره‌رق بيلمك ، وقوف كسب ايتمك : [غوامض مثنويه‌يى تعرف دشواردر] بوكلمه‌يى «تعارف» مقامنده قوللانمق يا كلشدر .

تَعْرِفَه { [ع] بر ماده‌يه متعلق ايضاحاتى حاوى ورقه ، رساله ، تعريفنامه . مثلا (كمرك تعرفه‌سى) = امتعه واشيادن آلنان كمرك رسمنك درجات ومقاديرينى حاوى دفتر . (واپور تعرفه‌سى ، شمندوفر تعرفه‌سى) = واپورلرك وترنلرك اوقات حركاتنى وياخود مواقفه كوره سير وسفر اجوراتنى مبين لوحه ، ورقه ديمكدر.

تَعَرُّق { [ع] ترلەمك .

تَعَرِّى { [ع] صويمق چيپلاق اولمق . استعمالى ماديات ومعنوياته شاملدر : [ثوابدن تعرى ، رذائلدن تعرى ، قبايحدن تعرى]

تَعْرِيب { [ع] عربى حالنه قويمق، عربجه لا شدرمق ، عربجه‌لاشديرلمق : [براسمى تعريب ، بركلمه‌نك تعريبى] جمعى (تعريبات) .

تَعْرِيض { [ع] كنـايه وتوريه صورتيله سوز سويله - مك . معنـاى اصطلاحيسى بر اثره ، برماده‌يه ، بركيفيته صاتاشمق، ايليشمك ديمكدر. جمعى (تعريضات): [تعريضات واقعه نابجا ايدى] .

« بزه تعريض ايده‌نه بزدخى تعريض ايدرز »
(معلم ناجى)

«دشنام ايدرسه قصدى اوشوخك جفا دكل»
«تعريضدر رقيبه كوكل سوز سكا دكل»
« لا »

تَعْرِيف { [ع] برشيئى علامتلريله، اطرافيله آكلاتمق ، آكلادلمق ؛ برنسنه‌يى آكلاشيله‌جق صورتده بيلدرمك ، بيلديرلمك : [بر موقعك تعريفى ، بر ماده‌يى تعريف ، مسئله‌نك تعريفى] .

« كلى تعريفه نه حاجت نه جيجكدر بيليرز »
(لا)

§ برشيئك ماهيتنى بيلديرن كلام، عباره : [شعرك تعريفى] § معرفه قيلمق ، قيلنمق: [كلمه‌يى تعريف، كلمه‌نك تعريفى] جمعى (تعريفات) .

تَعْرِيق { [ع] ترلتمك، ترلدلمك [مريضى تعريق ، مريضك تعريقى] .

تَعْرِيَه { [ع] صويمق، صويلمق، چيلاق ايتمك ، ايدلمك . ماديات ومعنوياتده قوللانيلير. شده‌ايله اوقومق غلطـدر : [شنايعدن تعريهٔ نفس ، خسته‌يى اثوابدن تعريه] .

تَعَزُّز { [ع] عزت كسب ايتمك ، شرف صاحبى اولمق ؛ عزت صاحبى كورنمك، عزت‌صاحبلكى طاسلامق كه نفسنى غيرى‌يه ترجيح ايله‌مك ياخود نفسنى كوزتمك ديمكدر: [انسان كامل نفسنى تعززه دكل هم جنسنى اعزازه چاليشير] .

تَعْزِير { [ع] لوم ، توبيخ ايتمك؛ آزارلامق . اصطلاحات فقهيه‌دندركه بركيمسه‌نك جرمنه كوره حد شرعى اورلمق صورتيله تأديبى ديمكدر. جمعى (تعزيرات) در . [طرف باهرالشرف آصف صائب تدبيردن مظهر كوشمال تعزير اولمش ايكن ينه متنبه اوليوب — چلبى‌زاده تاريخى — صحيفه ٢٦٨].

تَعْزِيز { [ع] عزتله‌مك، عزتلندر-مك؛ شرفلى، قوتلى قيلمق. معناجه « اعزاز »دن اقوادر: [تعزيز اخيار] .

تَعْزِيَه { [ع] مصيبت زده اولان برآدمى صبر و تحمله دائر سوزلرله تسلى ايتمك . تركجه‌يى « باشكز صاغ اولسون » ديمك . طرز فارسيده يعنى « تعزيت » صورتنده دخى قوللا - نيلير. تشديدايله استعمالى غلط فاحشدر.

[تعزيتنامه] = مصيبت ديده بر آدمه يازيلان مكتوب ديمكدر :

« آلهى دكلدر سوزم افتخار »
« تسلى يه مادر ايچون برمدار »
« بو اسلوب ايله مقصدم تعزيت »
« او محزونه قلبنى تقويت »
(معلم ناجى)

تَعَسُّر [ع] كوج اولمق ، كوجلشمك : [تعسر امور ، كشفياتك تعسرى] .

تَعْسير [ع] كوجلشدرمك ، كوجلشديرلمك : [تعسير امور] . بومقامده « تصعيب » زياده قوللانيلير .

تَعَشُّق [ع] عاشق اولمق ، كوكل ويرمك .

تَعْشير [ع] اونده برينى آلمق ، اونده برى آلنمق : [تعشير مزروعات ، محصولاتك تعشيرى] § اونه ابلاغ ، اونه تقسيم ايتمك . جمعى (تعشيرات)

تَعَصُّب [ع] معناى لغويسى اقربا و متعلقاتى و منسوب اولديغى قوم افرادى حقنده معاونت ومظاهرت قيدنده بولنمقدر . معناى اصطلاحيسى امور دينيه وعادات ، اخلاق مليه وسائرهده لزومسز ايجابسز ثباتكارانه طرفداراق وغير تكشلك كوسترمك ديمكدر . « تعصب » نوعينى شاملدر . برى — خصوصات معقولهده درجهٔ افراطه وارمامق شرطيله ممدوح . ديكرى — شرعاً وعقلاً ممدوح اولميان حالاتده مذمومدر . بوكله هرصورتله سوء تفسير واستعماله اوغرامش وهيچ بروقت معنا واستعمالجه افراط وتفريطدن قورتلامشدر . [تعصبكارانه] = تعصب ايديجى يه ياقيشهجق صورتده [تعصبكارى] تعصب ايديجيلك : [بر آلاى كندينى بيلمز نسناس مقولهسى مخلوقات تعصب جاهلانه ايله نظام جديد كبى برجند منتظمك محوينى التزام ايله دنيا وآخرتلرينى خراب ايلديلر — قوجه سكبان باشى — لايحه]

« اولمش انسانه تعصب براوكلماز علت »
«حسن تدبيرك ايله قورتيلور آندن ملت»
(شناسى)

تَعْصير [ع] بر شيئى ايچندهكى مايعى يعنى صويى ، ياغى چيقارمق ايچون صيقمق : [تعصير عنب ، زيتونك تعصيرى] جمعى (تعصيرات) .

تَعَطُّر [ع] عطرلانمق ، كوزل قوقولى شى سوروتمك : [تعطر اثواب ، تعطر نسوان] .

تَعَطُّف [ع] شفقت واحسان ايتمك . جمعى (تعطفات): [تعطفات سنيه] . جمعى زياده قوللانيلير .

تَعْطيل [ع] بوشلامق ، بوشلانمق : [تعطيل اشغال ، ايشك تعطيلى] § ايشدن ، كوجدن فارغ

ا يتمك ، ايشلتمه‌مك ، ايشلدلمه‌مك : [ايام تعطيل ، زمان تعطيل ، تعطيل عمله ، تعطيل مكاتب] § طوردرمق ، طورديرلمق : [تعطيل حركت ، تعطيل تأديات ، تعطيل چرخ ، ماكنه‌نك تعطيلى] جمعى (تعطيلات) .

تَعَظُّم [ع] بيوكلك صاتمق ، بيوكلك طاسلامق ، قورولمق : [فلانك طور تعظّمى شايان نفرتدر] . اصطلاحات طبيه‌جه معناسى بشقه‌در .

تَعْظِيم [ع] بيوكلمه‌مك ، اولولامق ؛ بيوك عد ايدوب حرمتلى طاورانمق : [كتاب اللهه تعظيم ، علمايه تعظيم] .

« سنسك اول خاقان اعظم كيم ايدر تعظيم ايله »
« آستانكده خواقين جهان وضع جبين »
(نفعى)
« تعظيم ادبن بيلير سرشكم »
« دامانته سر پيلير سر شكم »
« معلم ناجى »

§ [تعظيماً] = اولولامق صورتيله ، بيوكلمه‌مك ايچون : [بغتةً صالونه كيرنجه حاضرونك جمله‌سى تعظيماً قيام ايتديلر] جمعى (تعظيمات) .

تَعَفُّف [ع] عفتلى اولمق ، عرض وناموسه طوقونه‌جق فنا شيلردن چكنمك .

تَعَفُّن [ع] فنا قوقمق ، لاشه كبى چورويوب قوقمق : [تعفن ايدن محلده اوطورمق طبعاً جائز دكلدر] جمعى (تعفنات) .

تَعَقُّد [ع] دوكوملنمك ، باغلانمق ، مغلق يعنى آكلاشلماز طرزده اولمق : [تعقد كلام ، تعقد رشته] .

تَعَقُّل [ع] صرف ذهن ايله برشيئى آكلامق ، عقل ايرديرمك .

تَعْقِيب [ع] آردى صيره كيتمك ، آردى صيره كلمك § آردينه دوشمك ، دوشولمك : [تعقيب اشقيا ، تعقيب مصالح] جمعى (تعقيبات) .

« ذوق وغم ، شوق ومحن بربرين ايلر تعقيب »
(واصف)

تَعْقِيد [ع] دوكومله‌مك ، دوكوملنمك : [تعقيد رشته] § عباره‌يى مغلق ايتمك ، آكلاشيلماز طرزه صوقمق : [تعقيد كلام ، كلامك تعقيدى] § عباره‌ده وضوحسزلق يعنى آكلاشيلميه‌جق طرزده اولمقلق كه اصطلاحات ادبيه‌دندر . « تعقيد » ايكى قسمدر . برى (تعقيد لفظى) ديكرى (تعقيد معنوى) در جمعى (تعقيدات) .

« تعقيد وركيكه اوغراماز هيچ »
« ايلر اوقودقجه طبعى تهييج »
(مقدمه)

تَعَلُّقْ [ع] ایلیشکی، رابطه‌سی، مناسبتی اولمق : [بویله بر مادهٔ مهمه‌یه تعلق ایلدیکی جهتله]، [بوایشك بکا تعلق یوقدر ، کندیسنه تعلقی اولدیغندن] § اصل معناسی « آصیلمق » ایکن سومك ، محبت ایتمك مقامنده قوللانیلیر : [تعلق قلب ، قلبك تعلقی] جمعی اولان (تَعَلُّقات) متعلقات معناسنده‌ده قوللانیلیر :

« آزاده‌لره قید تعلق نه بلادر »
(نفعی)

تَعَلُّلْ [ع] بر ایشك اجراسنی کیری براقمق ایچون ویاخود اجراسنی ایستمه‌مکدن طولایی سبب وبهانه کوسترمك : [بو مأموریتی کوچوك کور دیکندن عزیمتده تعلل ایدییور] جمعی (تَعَلُّلات) : [متعهدك تعللات واقعه‌سی نظر اعتباره آلنه‌ماز].

« تعلل ایتمه که دمدر امانت اوله ادا »
(فضولی)

تَعَلُّمْ [ع] علم حاصل ایتمك ، ایدلمك؛ اوکرنمك، اوکره‌نمك : [برفنی تعلم ، تعلم فنون، علم طبك تعلمی] .

تَعَلِّی [ع] یوکسلمك ، یوکسك اولمق . جمعی تخفیف « یا » ایله (تَعَلِّیات) در .

تَعْلِیقْ [ع] آصمق ، آصیلمق : [تعلیق قندیل ، تعلیق لوحه] § آصیلتیده براقمق ، آصقیده براقیلمق : [تأدیاتك آی باشنه تعلیقی، بوایشك فردایه تعلیقی] .

« بزدییوردقکه بوایشلر کوریلور بر کونده »
« ایشدی فردالره تعلیق بر آویختنی »
(معلم ناجی)

§ [خط تعلیق]= خطوط اسلامیه‌دن برنوع یازی یه اطلاق اولنور. جمعی اولان (تعلیقات] = اصطلاحجه بر کتابك مندرجاتنی تصحیح ویا ایضاح ایچون یازیلان ملاحظاته اطلاق اولنور.

تَعْلِیلْ [ع] سبب وعلّت اولمق اوزره کوسترمك ، کوسترلمك: [شمدی یه قدر کیتمه‌مه‌سنی نه صورتله تعلیل ایدییور .] « حسن تعلیل »— صنایع ادبیه جمله‌سندندر. جمعی (تَعْلِیلات) .

تَعْلِیمْ [ع] اوکرتمك ، اوکره‌دلمك : [بر فنی تعلیم ، سلاح استعمالنی تعلیم ، فنونك تعلیمی ، تعلیم ادبیات]

« کائناته بوذوق تعلیم ایت »
« رحمت حق خلقه تعلیم ایت »
(معلم ناجی)

« بلبلاره کیم ایلدی تعلیم زمزمه »
(لا)

« ایله‌سه‌ڭ طوطی‌یه تعلیم ادای کلمات »
«سوزی انسان اولور اما اوزی انسان اولمز»
(فضولی)

§ اصطلاحات عسکریه‌جه فنه مستند انواع حرکات ، سکناتی مشق ایتدیرمك ، اوکرتمك دیمکدر : [پیاده تعلیمی

سواری تعلیمی ، طوپجی تعلیمی ، مچ تعلیمی ، سلاح تعلیمی] ، [بلوك ، طابور ، آلای ، فرقه تعلیمی] .
(تعلیمخانه] = برشی اوکرنمك ، مشق ایتمك ایچون مخصوصا یاپیلان محل . جمعی اولان (تعلیمات) اکثریا مفرد حکمنده برمأموره کرك تحریراً وکرك شفاهاً ویریلن اوامر وبواوامری حاوی اولان ورقه، مکتوب دیمکدر.
[اولبابده‌کی تعلیماته توفیقاً اکمال معامله ایدلسی] .

« اولاً ایلدی رجای ثبات »
« ثانیاً ویردی شوبله تعلیمات»
(معلم ناجی)

تعلیه [ع] برنسنه‌یی یوکسلتمك ، برشیئك یوقاروسنه چیقمق. معناجه (اعلا) دن اقوادر. § سرنامه یازمق مقامنده‌ده قوللانیلیر : [تعلیهٔ نامه] = مکتوبه سرنامه یازلمسی . تشدید ایله غلطدر .

تعمد [ع] بر فعله عزم وقصد ذهنی ایله باشلامق .
(تعمداً) = ذهناً عزم ایتمك صورتیله بر فعله باشلامه . [تعمداً جرم] = اصطلاح فقهجه قصداً جرم ایشله‌مکدر، بوتقدیرده اوچ شرط لازمدر. اولاً = قصدك موجودیتی. ثانیاً = عزم ذهنی‌یه مبتنی اولمسی . ثالثاً = فعلك وقوعیله عواقبنی دوشونه‌جك قدر زمان مروری .
[تعمداً قتل] = حقوق جزا اصطلاحنجه اولجه دوشونیله‌رك ایقاع ایدلمش اولان قتلدر . تعمداً قاتل اولدیغی تحقق ایدن آدمك قانوناً اعدامنه حکم اولنور .

تعمق [ع] درینلشمك، درینلنمك، درینه کیتمك : (تعمق بحث ، تعمق بئر) جمعی (تعمقات) .

تعمم [ع] عمومیلشمك، عمومی اولمق، جمله‌یه شامل اولمق:
[تعمم معارف ، خدمت عسکریه‌نك تعممی ، تعمم نعمت الٓهیه]

تعمی [ع] کوراولمق ، کوزلری کورمز حاله کلمك .

تعمیر [ع] بوزوق شیئی دوزتمك، بوزوق شی دوزلدلمك؛ اوکارمق یعنی فنا شیئی ایی ایتمك :
[بنایی تعمیر ، تعمیرخانه ، تعمیر خطا، کوشکك تعمیری] مادیات ومعنویاتده قوللانیلیر . جمعی (تعمیرات) .

« ایله خاطرلری تعمیره شتاب »
« ایلمه عرش الٓهی‌یی خراب »
(نابی)

تعمیق [ع] درینلشدیرمك ، درینلشدیرلمك ، مادیات ومعنویاتده قوللانیلیر : [تعمیق انهار، نهرلرك تعمیقی ، تعمیق افکار ، تعمیق بحث] جمعی (تعمیقات) .

تعمیم [ع] عمومیلشدیرمك ، عمومیلشدیرلمك ، جمله یه شامل قیلمق ، قیلنمق : (تعمیم معارف ، تعمیم اوامر ، عسکرلکك تعمیمی) . [تعمیماً] = عمومی اولمق صورتیله : (مقام جلیل صدارتعظمادن ولایاته تعمیماً یازیلان امر نامه‌ده) . جمعی (تعمیمات) .

تعمیه [ع] معنای لغویسی ستروا خفا ایتمکدر . معنای اصطلاحیسی ابجد حسابیله سویله‌نیلان تاریخ منظومه‌ده ضمنی ویا تنزیلی لازم کلن عددی ایما واشارت صورتیله کوسترمکدر. تشدید ایله غلط قوللانلماملیدر .

تعنّت [ع] خطاجولق ایتمك ، هرکسك خطاسنی آرامق ، حالك قصورینی ویا یاکلشنی بولمغه چالیشمق . نادراً قوللانیلشدر .

تعنّد [ع] عناد ایتمك ، فکر وعزمندن دونمه‌مك . اخلاق ذمیمه‌دندر . جمعی [تعنّدات] .

تعنیف [ع] شدتله تکدیر ایتمك ، آزارلامق ، طارلمق : (برمعصومه قارشی بوقدر تعنیف ایله معامله ناروادر) جمعی (تعنیفات) .

تعوّج [ع] اکری اولمق ، اکریلمك : (تعوّج نهال تعوّج قامت ، تعوّج ساعد) . « ایتمك » ماده‌سیله‌ده قوللانیلیر .

تعوّذ : [ع] صیغنمق ، اعوذبالله چکمك . ینه بو معناده (استعاذه) زیاده قوللانیلیر .

تعوّض [ع] عوض ، بدل آلمق ؛ عوض ، بدل اوله‌رق آلنمق : [برشیئی تعوّض ، برشیئك تعوّضی] .

تعوّق [ع] اویالانوب اکلنمك ، کجیکمك : [تعوّق ماده ، مصلحتك تعوّقی ، فلانك اوراده تعوّق ایدوب طورمه‌سی] .

تعویذ : [ع] نظر دکمك کبی مضراتدن مصون اولمق ایچون چوجقلره وسائره‌یه طاقیلان نسخه‌یه دینیلیر : [تعلیق تعویذ] .

«بن دخی غم‌می چکردم نظر اعدادن»
«بازوی وصلده تعویذم اوله‌یدی حامیم»
(نابی)

تعویض [ع] بدل ویرمك ، بدل اوله‌رق ویرلمك : [آقچه‌نك تعویضی ، دوائر رسمیه‌ده تعویض معامله‌سی کلیاً ممنوعدر ، تعویض مبلغ] . « تعویضاً » = قارشولغی بولنمق صورتیله ویرمك . جمعی (تعویضات) .

تعویق [ع] اویالاندیروب اکلندیرمك ؛ کجیکدرمك ، کجیکدیرلمك : [کوندریله‌جك مأمورك تعویقی ، تعویق مصلحت]

تَعَهُّد { [ع] اوزرینه آلمق ، بر ایشـك اجراسی ایچـون
سوز ویرمك ، ویرلمك ؛ برایشی یاپمغی
درعهده ایتمك ، ایش یاپمق درعهده
ایدلمك : [بو سپارشك یولیله اجراسنی
تعهدایتدی ، تعهدماده] جمعی [تعهدات]

تَعَیُّش { [ع] یاشامق ، چکینمك : [مـدار تعیش ، طرز
تعیش ، تعیش کبارانه ، تعیش فقیرانه] ،
« هندلی وچینلولر کبی صرف پرنج ایله
تعیش ایدن اهالیده = نوسال عافیت »
« تعیشم کرم سفرهٔ عطادندر »
(نابی)

تَعَیُّن { [ع] عیان اولمق ، آشکار اولمق ، میـدانه چیقمق :
[تعیّن حقیقت ، تعیّن مقصد ، تعیّن حال ،
تعیّن امنیه ، تعیّن ماده] § شهرتلنوب
میدانه چیقمق ، بللی باشلی آدم اولمق ،
شهرتلی ومعروف آدملر صیره سنه کچمك :
جمعی [تَعَیُّنات] . [حال بوکه تاریخسز
برمکتوبك ، بروثیقه نك هویّتی اطرافیله
زورتعین ایدیبور — تحرّیات تاریخیه —
علی کمال]
« بولمه سون یارب تعیّن ناسزالردن بری »
(راغب)
« ابتـدا حـق تبین ایتملیدر »
« حقلی حقسز تعیّن ایتملیدر »
(معلم ناجی)

تَعْییب { [ع] عیبلامق ، عیبلانمق : [تعییب سفهـا ، تعییب
اراذل ، تعییب معامله ، ادبسزك تعییبی] .
جمعی (تَعْییبات) .
« هب باشمزده در غم سودای زلف یار »
« مجنون دشت محنتی تعییب ایدرمی یز »
(یسری)
« کیسه نك بر کیسه یی تعییبه بوقدر جرأتی »
« اولسه دیوانخانهٔ اسلامه آتموغ پاسبان »

تَعْییر { [ع] قباحتی یوزه اورمق اوتاندرمق ، اوتاندیرلمق :
[تعییر مرتکب] .

تَعْیین { [ع] عیان وبللی ایتمك ، ایدلمك که موقع استعمالنه
کوره (نَصب) معناسنی افاده ایدر :
[فلانك مدیریته تعیینی ، تعیین مقصد ،
تعیین ماده] § اصطلاحمزده عسکره
ویریلن ارزاق ومأکولاته اطلاق
اولنور . جمعی اولان (تَعْیینات) ده
بومعناده قوللانیلیر : [برنفر تعیینی ،
قول آغاسی تعیینی ، عسکر تعیینی ،
تعیین ایتمکی ، تعیینات لحمیه ، تعیینات
بدلی]
« کریه یی اول دم که اهل عشقه آیین ایتدیلر »
« دیدهٔ کریانمی سرچشمه تعیین ایتـدیلر »
(نورس)

تَغابُن { [ع] بربرینی آلـداتمق ، بر بر ینی آلدادش : [یوم
التغابن ، یوم تغابن]= قیامت کونی ،
روز محشر :

تَغافُلْ { [ع] غافل كورنمك ، غافل كبي طاورانمق ؛ قصداً غفلت كوسترمك ، كوسترلمك . جمعی [تغافلات] .

«كوزلرم ناجی نصل بیكانهٔ خواب اولهسون»
«كوزلرندن كورديكم يارك تغافل خوابيدر»
(معلم ناجی)

«همان مرامی تغافلدر اول بتك يوقسه»
«زبانی بستهٔ ناز ایسه چشمی لالميدر ؟»
(نديم)

تَغايُرْ { [ع] « مُغايرَت » كبي ضد اولمق ، باشقه اولمق . جمعی (تغايرات) : [تغاير مسالك ، تغاير مشارب ، تغاير مقاصد] .

تَغَدّی { [ع] ايكيسی ده غدالانمق ، بسيلنمك معناسنده باشقه

تَغَذّی { باشقه لفظلردر : (لحم ايله تغدی ، سوت ايله تغدّی ، سبزه ايله تغدّی) جملری تخفيف (يا) ايله (تغديات ، تغذيات) در : (تَغَدّیٔ نَباتی ، تَغَدّیٔ حيوانی) .

تَغْدِيَه { [ع] غدالاندرمق ، غدالانديرلمق ؛ بسيلهمك ، بسيلنمك : (تَغدِيَهٔ اَطفال) چوجقلرك تغديه سی . بونكده اصلی (تَغْذِيَه) در . تشديد « يا » ايله غلط قوللانلماميلدر .

تَغَرُّدْ { [ع] قوشلرك كوزل اوتوشمهسنه اطلاق اولنور : (تغرّد بلبل) جمعی (تَغَرُّدات) : (تَغَرُّداتِ طُيور) .

تَغْرِيبْ { [ع] غربته كوندرمك ، كوندرلمك ؛ مملكتندن جدا ايتمك ، ايدلمك . اكثريا (نفی وتغريب) طرزنده قوللانيلير .

تَغْرِيرْ { [ع] اخذ واعطاده بايع مشتری يی آلداتمق معناسنه اصطلاحات فقهيهدندر .

تَغْرِيمْ { [ع] اداسی لازم اولان شیٔ اودتمك ، لازم التأديه اولان شی اودهدلمك : (دينی تغريم ، داينك تغريمی) .

تَغَزُّلْ { [ع] شاعر غزل سويلهمك ، غزل يازمق :
« تغزل تنزّل دكلدر — اكرم »

تَغَسُّلْ { [ع] ييقانمق ، صو ايله بدنی كاملاً تطهير ايتمك : (تغسّل شرعك وطبك ايجاب ايتديكی وظائف حفظ الصحه جملهسندندر)

تَغَشّی { [ع] بورنمك ، اورتنمك [تَغَشّیٔ فَقير] § غشی اولمق ، كندندن كچمك ، بايلمق : [تغشّیٔ ذاكران ، تغشّیٔ عاشق] .

تَغْشِيَه { [ع] اورتمك ، اورتلمك § غشی حالنه كتيرمك ، غشی ايدلمك . تشديد ايله غلط قوللانيلماميلدر .

تَغْشِيش { [ع] صافی ، خالص اولميوب قاريشيق اولمق

معناسنی افاده ایدن (غشّ) ماده‌سندن مشتق‌اولان اشبو کلمه صافیت وخالصیتنی کیده‌روب خلط ایتمك ، قاریشدیرمق معناسنه‌در. معانیٔ سائره‌سی لسانمزده معتبر ومستعمل دکلدر : [تغشیش مسکوکات] جمعی [تغشیشات]: (اشبو غدانك استحضارنده تغشیشات یوق کبی ایسه‌ده — نوسال عافیت — ایتمك)

تَغَضُّب [ع] غضبه کلمك ، غضبلانمق ، طارلمق .

تَغَفُّل [ع] غفلت کوسترمك ، بیلمه‌مزلکدن کلمك . « تغافل » ایله مترادفدر.

تَغْفِیل [ع] غافل آولامق ، آولانمق : [تغفیل اشقیا]

تَغْطِیَه [ع] اورتمك ، ستر ایتمك. اکثر معنویاتده قوللانیلیر ، تشدید ایله غلطدر.

تَغَلُّب [ع] حقسز ونامشروع استیلا وتحکم معناسنه‌در که ترکجه‌ده زور بالق تعبیر اولنور . جمعی (تغلّبات) .

تَغَلُّط [ع] غلطه دوشمك ، یا کلمق .

تَغَلُّف [ع] غلافلانمق ، برشی قیننه کیرمك معناسنه‌در. اصطلاحات طبیه‌دن اولان [تغلّف امعاء] = باغرصاقلرك طوللرنجه طرف معکوسه طوغری ایچ ایچنه کچمسنه اطلاق اولنورکه برمرض وخیم العاقبه‌در.

تَغَلِّی [ع] غالیه سورنمك ، قاینامق . نادراً استعمال اولنمشدر.

تَغْلِیَه [ع] قایناتمق § بهایه چیقمق ، بهالانمق. ایکنجی معناده (اغلا) ایله مترادف ایسه‌ده آندن اقوادر. تشدید ایله غلطدر .

تَغْلِیط [غلطه نسبت ایتمك ، ایدلمك ؛ غلط ایتدی دیمك ، دیدلمك § غلطه دوشورمك ، دوشورلمك ؛ یا کلتمق ، یا کلدلمق : [تغلیط اذهان ، صافدلانك تغلیطی] جمعی (تغلیطات) .

« غرض اخلاص ایکن ختم سوردن »
« ریا تغلیط ایدوب ثبت‌ده قالدم »
(برتو پاشا)

تَغْلِیظ [ع] قابا وغلیظ یاپمق ، قابا سویلمك . اصطلاحات کیمیویه‌دندر.

تَغْلِیف [ع] غلافه قویمق ، قونلمق: (تغلیف سیوف، خنجرك تغلیفی] .

تَغْلِیق [ع] قپامق ، قاپانلمق § مغلق یعنی قاپالی سویله‌مك. معناجه [اغلاق] ایله مترادف وآندن اقوادر. جمعی [تغلیقات].

تَغْمِید [ع] قیننه قویمق ، قونلمق: [تغمید سیوف، تغمید خنجر] .

تَغَمُّس { [ع] باتيرمق ، طالدرمق .

تَغَنُّج { [ع] نازلانمق، ناز كوسترمك. جمعی (تَغَنُّجات) .

تَغَنِّی { [ع] نغمه ایتمك ، شرقی وغزل اوقومق.مناسنه دركه ترکجه‌ده تعبیر قدیمی (ایرلامق) در ، جمعی تخفیف یا ایله [تَغَنِّیات] در .

« اولماز ترنماته هردم فلك مساعد »
« ایت روزوشب تغنی هیچ ایتمه فوت فرصت »
(رشید)

تَغْنِیَه { [ع] برآدمی زنکین ایتمك، غنیمت بخش ایتمك. معناجه مترادفی اولان (اِغنا) دن اقوادر.

تَغَوُّل { [ع] غوللشمك ، رنكدن رنكه كیرمك .

تَغْوِیَه { [ع] آزدیروب یولدن چیقارمق ، صاپدرمق. معناجه (اِغوا) دن اقوادر. تشدید ایله غلطدر .

تَغَیُّب { [ع] غائب اولمق، کوزدن نهان اولمق .

تَغَیُّر { [ع] باشقه‌لاشمق ، باشقه درلو اولمق؛ حالی دکشمك: (تغیّر احوال، تغیّر الوان، تغیّر اطوار، تغیّرافکار، تغیّرازمان) جمعی (تَغَیُّرات): (تغیّرات اصول) .

« کلمز تغیر اصلنه بردر حقیقتی »
« دریاده کرچه ظاهراولورصدهزارموج »
(راتب)

تَغَیُّظ { [ع] غضبه کلمك، طارلمق.

تَغْیِیم { [ع] بولوتلانمق: (تغییم سما)

تَغْیِیر { [ع] باشقه‌لاشدیرمق ، باشقه درلو ایتمك، ایدلمك؛ دکشدیرمك ، دکشدیرلمك : (تغییر طرز قدیم ، تغییر موقع، تغییر احکام) جمعی (تَغْیِیرات) .

« کر قاره‌طاشی قزل‌قان‌ایله‌رنکین‌ایتسه‌ك »
« طبعه تغییر ویروب لعل بدخشان اولماز »
(فضولی)

« اعجاز دکلیدرکه باری »
« تغییردن آنی قیلدی عاری »
(مقدمه)

تَغْییظ { [ع] حدته کتیرمك ، طارلتمق ، غضبلاندرمق معناجه (اِغضاب) دن اقوادر .

تَف { [ف] حرارت ، صیجاق : (تفِ تموز) بعضاً مرادفی اولان (تاب) لفظیله برلکده قوللانیلیر : (شدت تف وتاب) .

« برمی ایچیرك عاشقه کیم تاب وتفندن »
(عونی)

تَفاخُر { [ع] برآدم متصف اولدیغی خصائل و فضائل ایله اوکونمك معناسنه‌دركه اخلاق و ادابجه

معیوب ومذمومدر. ترکجه‌ده (کیشی‌یی کندی دکل ایل اوغلی اوگملیدر) سوزی مشهوردر § بعضاً (مفاخره) معناسنه‌ده قوللانیلیر که ایکی کیشی بربریله فخرلشمك دیمکدر. جمعی (تَفاخُرات).

« اب وجدیله تفاخر ایدن ابجد خوانك »
« اهل اولان رد وقبولینه‌ویررمی احکام »
(نفعی)

تَفاریج { [ع] جمعدر. پیرتماجلر، آره لقلر دیمکدر، (تفاریج اثواب، تفاریج اصابع) مفردی اولان (تَفرِجه) قوللانلماز.

تَفاریق { [ع] (تفریق) ویا (تفرقه) نك جمعی اواوب طبعه خوش کورینان اوفاق تفك شیلر، ظریف ومنتخب پارچه‌لر معناسنده اصطلاح اولمشدر. اکثریا حاجیلرك کتیردکاری هدیه‌لره اطلاق اولنور.

تَفاسیر { [ع] تفسیرلر یعنی قرآن کریمك معانیٔ منیفه‌سنی شرح و ایضاح ایچون یازلمش اولان کتابلر: (تفاسیر شریفه)

تَفاصیل { [ع] (تفصیل) ك جمعی: (تفاصیل متون)

تَفاضُل { [ع] فضل و مزیت یاریشنه چیقمق، طرفین فضل ومزیته مالکیت ادعاسنده بولنمق. § فضلهٔ مقدار. (حساب تفاضلی) = اصطلاحات ریاضیه‌دندر.

تَفاوُت { [ع] ایکی شی بربرندن فرقلی اولمق، ایکی شیئك بربرینه مخالف وغیر متناسب اولمسی. اکثریا فرق معناسنده قوللانیلیر: (تفاوت مقادیر، ساعتلرك تفاوتی)

« بو شعر تازه برابر دکلسه باقی‌یه »
« بودر تفاوتی وجدی اوکهنه بوتازه »
(وجدی)

« رونمادر نشئه‌سنده هب تفاوت حالك »
« ساقیٔ صنعك ولی جام جهان پیراسی بر »
(حلیمکرای)

تَفاعیل { [ع] تفعله‌لرکه اصطلاحات عروضده مصراع و یا بیتك اجزای وزننندن عبارتدر: (بر سوز مجردافاعیل وتفاعیله مطابق اولمغله شعردن معدود اوله‌میه جغی. — کمال).

تَفَأُّل { [ع] فال آچمق، فال طوتمق: (تفأل بالخیر) = خیر ایله تفأل دیمك یعنی خیره یورمقدر. بومعناده (ایله) اداتیله قوللانیلیر. جمعی (تَفَأُّلات).

تَفْئیل { [ع] فال آچدیرمق، فاله باقدرمق.

تَفَتُّت { [ع] ریزه ریزه اولمق، اوفاق اوفاق پارچه‌لانمق: [تفتت زجاجه].

تَفْتَه { [ف] قیزمش، قیزغین، حرارتلی: [آهن تفته].

تَفْتیت { [ع] ریزه ریزه ایتمك، ایدلمك، پارچه‌لامق: (تفتیت زجاج).

تَفْتیحْ | [ع] معده‌یی آچمق یعنی
آچمق یعنی ککرمك معناسنده قوللانیلیر.

تَفْتیرْ | [ع] فتور ویرمك ، ویرلك. جمعی (تفتیرات).

تَفْتیشْ | [ع] کرکی کبی صورروب آراشدرمق، صور یلوب آراشدیرلمق : [تفتیش احوال ، تفتیش امور] ، [تفتیش مأموری] = بعض‌اموری صورروب آراشدیرمق ایچون حکومت طرفندن نصب اولنان مأمور . جمعی (تَفْتیشات) :] اجرای تفتیشات] .

تَفْتیقْ | [ع] یارمق ، یارلمق : [تفتیق خشبپاره ، حطبك تفتیق] .

تَفْتیكْ | [ع] دیتمك ، دیدلمك ، [تفتیك کتان] . لسانمزده تحریف اولنه‌رق کسر تا ایله (تِفتیك) طرزنده قوللانیلیر .

تَفْتیلْ | [ع] بوکمك ، بوکلمك : (تفتیل رسن).

تَفْتینْ | [ع] فتنه‌یه دوشورمك ، دوشورلمك § مفتون ایتمك، ایدلمك : [تفتین قلب شاعر].

تَفَجُّرْ | [ع] طاش یری آچیلمق : شفق سوکمك § زمیندن صو قاینایوب آقمق. جمعی [تَفَجُّرات]. ایکنجی معنا اعتباریله اصطلاحات طبیه‌دندر که ایسیلك کبی دری اوزرنده حاصل اولان قیرمزی قابارجقلر دیمکدر .

تَفَجُّعْ | [ع] برمصیبت وقوعیله دردناك اولمق ، یورکدن آجیمق .

تَفْجیرْ | [ع] صو آقتمق ، آقیدلمق . استعمالی اندردر .

تَفْجیعْ | [ع] آجیتمق، آجیدلمق؛ آجیدوب آغرتمق : [تفجیع قلب ، بر عضوك تفجیعی] جمعی (تَفْجیعات).

تَفَحُّصْ | [ع] بر شیئك ، بر ماده‌نك ایچ یوزینی‌دقتله آراشدیرمق، برشیئك ایچ یوزی‌دقتله آراشدیرلمق : (تفحّص امور، تفحّص علّت ، کیفیتك تفحّصی) : جمعی (تَفَحُّصات).

تَفَخُّرْ | [ع] اوگونمك.(افتخار) ایله معناجه مترادفدر .
جمعی [تَفَخُّرات]: [تفخّرات شاعرانه].

تَفْخیمْ | [ع] تعظیم ، یوجه عد ایتمك ، اواولامق § حرفی قابا ، قالین تلفظ ایتمك .

تَفْدِیَه | [ع] نفسنی غیره فدا ایتمك، جانم فدا اولسون دیمك. تشدید ایله اوقومامليدر .

تَفَرُّجْ | [ع] کوکل فرحلاندرمق ایچون قیره چیقمق ،

سیره کیتمك . ع فرحلانمق ، کزمکله دفع غم ایتمك . جمعی (تفرجات) . [تفرجگاه ، تفرجگه] = سیر یری ، اکلنجه محلی .

تفرّح { [ع] فرحلانمق، کسب فرح ایتمك : (تفرح قلب) .

تفرّد { [ع] تك اولمق ، اشی اقرانی اولمامق : [داعیهٔ تفرّد] = اشی اقرانی اولمامق دعواسی ، املی .

تفرّس { [ع] سزمك صورتیله طوغری آکلامق : [کندیسی بر شی سویله‌مدیکی حالده طور و حرکتندن تفرس ایتدی] . جمعی (تفرسات) .

« کلمه‌دن سن تفرس ایتمش ایدم »
(معلم ناجی)

تفرّش { [ع] دوشنمك : (تفرّش بساط ، تفرّش قالیچه).

تفرّع { [ع] اصل مسئله‌دن احکام عدیده منشعب اولمق ، فرعلنمك ، داللانمق . جمعی اولان [تفرّعات] = « متفرعات » مقامنده قوللانیلیر : (تفرعات امور) .

تفرّغ { [ع] فارغ اولمق ، واز کچمك : [تفرّغ امور ، تفرغ خدمت] .

تفرّق { [ع] بربرندن آیرلمق § طاغلمق . بو معناده (افتراق) ایله مترادفدر .

تفرقه { [ع] فکر آیریلغی ، فکرجه باشقه‌لق : (بو مسلك موجب تفرقه اولور) § بربرندن آیریلق ، اویغونسزلق : (بینلرینه تفرقه دوشدی) § طاغنیقلق ، آیری آیری اولمق که غزته‌لرده اقسام سیاسیه‌دن افقی بر چیزکی ایله آیریلان قسمه اطلاق اولنور . بوقسمده اکثریا مقالات ادبیه وفقرات مخصوصه مندرج بولنور .

تفریح { [ع] فرحلاندرمق ، فرحلاندیرلمق : [تفریح دل] .

تفریخ { : [ع] کوکلدن قورقو زائل اولمق ، نشوونما بولمق ، فلیزلنمك . [وقت تفریخ] = اصطلاحات طبیه‌جه چیچك علتی آشیسنك زمان اجراسندن آثاری ظهور ایدنجه‌یه قدر کچن ایامه اطلاق اولنور .

تفرید { [ع] علم دینده تبحر ایله امر ونهی الٓهی‌یی بروجه کمال یرینه کتیرمك ایچون اختیار عزلت معناسنه‌در :

« مرکز دائره پیرای علو وعظمت »
« قطب دین کعبهٔ دنیا و جهان تفرید »
(کاظم)

تفریش { [ع] دوشه‌مك ، دوشنمك : [حجره‌یی

تفریش ، تفریش حجله گاه ، بر دا-
ئره نك تفریشی] جمعی (تفریشات) .

تفریط { [ع] تقصیراتمك، نقصان ایشله مك. (افراط) ك ضدی : [افراط و تفریط نه معقول ونه مقبولدر] آنکچون هرشیده حد اعتدال مقتضای مسلك اهل کمالدر .

تفریع { [ع] اصل ماده‌دن فرع پیدا ایتمك ، ایدلمك ؛ فرعلندرمك ، فرعلندیرلمك : (تفریع مسئله ، تفریع حکم) .

تفریق { [ع] آییرمق ، آییرلمق : (تفریق اوراق ، تفریق امور ، تفریق نیك وبد) .

«تفریق ایچون کیمیسی اوقور رقیهٔ فسون»
«تسخیر ایچون کیمیسی یازار نسخهٔ دعا»
(لا)

تفزیع { [ع] بلیکلتمك ، بلیکله- دلك ؛ حیرتله باقدیرمق، شاشقین شاشقین باقدیرلمق : (تفزیع نائم) .

تفسخ { [ع] چوروبوب دوکولمك، بوزولمق . اصطلاحات طبیه‌جه بر جسمك اجزای مرکبه‌سی تعفن ایده‌رك چوروبوب طاغلمق دیمکدر.

تفسره { [ع] خسته‌نك بولنه باقمق، خسته‌نك معاینه اولنان بولی .

تفسیده { [ف] قیزغین ، آتشلی : [تفسیده دل] =یورکی یانیق، (تفسیده لب] چوق صوصامش.

تفسیر { [ع] معنای لغویسی لفظ مشکلدن معنای مطلوبی بیان وایضاح ایتمك ، بوصورتله ایضاح ایدلمکدر : (تفسیر آیت، تفسیر عباره، بر آیتك تفسیری ، بر کلمه‌یی تفسیر) [حسن تفسیر] = برشیئه کوزل معنا ویرمك ، [سوء تفسیر] = برشیئی، برعباره‌یی فنا صورتده ایضاح ایتمك § عرف مفسرینه کوره حسن تأویل مقامنده مستعملدر. قرآن کریمك معانیٔ منیفه‌سنی ایضاح ایچون یازیلان کتاب شریفه‌ده اطلاق اولنور .

« بن اول اسرارکوی نسخهٔ ام الکتابم کیم »
« چیقار تفسیر بسم الله هرحرف بیانمدر »
(غالب)

« قدرت صانعی ایدر تفسیر »
« اونه پارلاق کتابدر بیلیرم »
(صفا)

تفسیق { [ع] فسقه نسبت ایتمك، ایدلمك .

تفصم { [ع] قیرلمق ، منکسر اولمق . [انفصام] ایله مترادفدر .

تفصیل { [ع] بر شیٔ اطرافیله ، اطرافلی اوله‌رق بیان ایتمك : [تفصیل کیفیت ، تفصیل حادثه، وقعه‌نك تفصیلی] جمعی (تفصیلات)

«اومجمل نقطه‌نك تفصیل آثارین تماشا ایت»
«اولور بر تخم کمتردن درخت بارور پیدا»
(نابی)

تَفَضُّل | [ع] ادعای فضل ایتمك ، فضل وکمال صاتمق ، فاضللق طاسلامق . جمعی (تفضلات) :

تَفْضِيح | [ع] رسوا ایتمك ، ایدلمك ؛ بر آدمی عیبنی ، فضایحنی عالمه اعلان ایله‌مك صورتیله بدنام ایتمك . (افضاح) دن افوادر . جمعی (تَفْضِیحات) .

تَفْضِيض | [ع] کوموشله‌مك ، کوموشلنمك ، کوموشه قاپلامق ، قاپلانمق : (تفضیض قبضهٔ سیف) .

تَفْضِيل | [ع] برینی چوق ، زیاده مزیتلی عد ایدرك امثالنه ترجیح ایتمك : (حضرت ابوبکرك حضرات خلفایه تفضیلی)

تَفَطُّر | [ع] یارلمق ، آیرلمق . (انفطار) کبی .

تَفَطُّن | [ع] ادراك ایلمك ، فرقنه وارمق ، آکلامق .

تَفْطِين | [ع] آکلاتمق ، ادراك ایتدیرمك ، فرقنه واردیرمق .

تَفْعِلَه | [ع] اصطلاحات عروضدندرکه مصراعك حاوی اولدیغی اجزای وزنیه‌دن برجزء وزنیسی دیمکدر .

تَفَقُّد | [ع] آرایوب صورمق ، آرانوب صورلمق : (تفقد احوال ، تفقد حال و خاطر) جمعی (تَفَقُّدات) .

تَفَقُّه | [ع] فقه تحصیل ایتمك ، فقیه اولمق . § آکلامق معناسنی‌ده افاده ایدر .

تَفْقِيه | [ع] تعلیم ، تفهیم ایتمك § فقه اوکرتمك .

تَفَكُّر | [ع] دوشونمك ، دوشونلمك : (احوال ماضیه‌یی تفکر ، عاقبت حالی تفکر ایدییورم ، اصل مسئله‌نك تفکری) جمعی (تَفَكُّرات) .

« اولان مخاطب مضمون یا اولی الابصار »
« اولور تفکر آلای حقده لیل ونهار »
(لا)

تَفَنُّن | [ع] فنونه واقف اولمق ، فنوندن بهره‌مند اولمق § سوزی درلو درلو سویله‌مك ، بر صیره‌ده مکرراً ایراد اولنان عین معنایی باشقه باشقه سوزلرله سویله‌مك ، مهارت کوسترمك .

تَفَوُّض | [ع] عهده‌یه آلمق ، آلنمق : (بوخدمتی کیم تفوّض ایده‌جك ، بویله مشکل بر مأموریتك تفوّضی) اصطلاحات فقهیه‌دندر .

تَفَوُّق | [ع] اوسته چیقمق ، فائق اولمق ، اوستون اولمق : (داعیهٔ تَفَوُّق) = یوکسکلنمك ، اوستده بولنمق دعواسی ، املی . (فلانك اوغلی فضل و مزیت جهتیله اقراننه تفوّق

ایتدی) [زایجهٔ حال وقالندن احکام لیاقتی واقران وامثالنه تفوّق ورجحانیتی ظاهر اولور — سراطبایه تذکره — عاکف پاشا] .

تَفَوُّه [ع] آغیزه ، لسانه آلمق ، آلنمق . اکثریا فنا سوز سویلەمکده استعمال اولنور : (اومثللو الفاظ غلیظەیی اولسه اولسه بنه او مقوله اشرا تفوه ایدر) جمعی (تَفَوُّهات) : (تفوهات ابلهفریبانه) .

تَفْویض [ع] برشیئی ویا برایشی برینه احاله وسپارش ایتمك ، ایدلمك : (تفویض وظیفهٔ خطابت ، بووظیفهٔ مهمەنك آنك عهدهٔ درایتنه تفویضی) .

« کلور البته ظهوره نهایسه حکمقدر »
« حقهتفویض امورایت نهالمجك نهکدر »
(واصف)

تَفَهُّم [ع] تکافله آکلامق ، ادراك ایتمك ، ایدلمك : (مسئلەیی تفهّم ، مادەنك تفهّمی)

تَفْهیم [ع] آکلاتمق . معناجه (اِفهام) دن اقوادر : (کوج حال ایله مرامنی تفهیم ایده بیلدی) جمعی (تَفهیمات) .

تَفَیُّض [ع] فیض آلوب ایلرولەمك ، فیضلنمك ، فیض بولمق : (فلانبحق تفیض ایتدی) .

تَقابُل [ع] قارشی قارشی یه قاووشمق ، قارشیقارشی یه کلمك ، قارشیلاشمق : (تقابل صفین ، تقابل فریقین ، تقابل سلب وایجاب) .

« ترازوی تقابل وضع ایدرب بازارامکانه »
(نابی)

تَقاتُل [ع] بربرینی قتل ایتمك . (مُقاتَله) مقامنده استعمالی جائزدر .

تَقادُم [ع] کچمش بولنمق : (تَقادُمِ زَمان) = بر ماده اوزرینه مرور زمان واقع اولمق معناسنده اصطلاحات فقهیەدندر .

تَقادیر [ع] احکام الهیه ، مقدّرات . (تقدیر) ك جمعی .

تَقادیم [ع] تقدمەلر ، عرض اولنان هدیەلر .

تَقارُب [ع] بربرینه یقین کلمك ، یکدیکره یاقلاشمق : (تقارب کوکبین) .

تَقارُن [ع] بربرینه قرین اولمق ، یکدیکرك یاننه کلمك : (تقارن خصمین) .

تَقاریر [ع] تقریرلر ، افادەلر ، انهالر : (تقاریر رسمیه ایله تبلیغ کیفیت ایدلمشدر) .

تَقاسُم [ع] بمینلاشمك ، آندلاشمق ، § بولاشمك ، بولیشلمك : (تقاسم میراث ، تقاسم اموال) بو معناده (مُقاسَمه) ایله مترادف ایسەده اوزیاده قوللانیلیر .

تَقاسيط { [ع] جزءلر ، تفسيطلر (تقاسيط معينه‌يى منتظماً ويرمك تزييدامنيتى موجب اوله‌جغندن)

تَقاصّ { [ع] اودشمك ، آله‌جغنى ويره‌جكنه قارشى طوتوب صايشمق .

تَقاصُر { [ع] برشيئى ياپمغه مقتدر اولديغى حالده چكينوب ياپمامق .

تَقاضى { [ع] مديوننددن حقنى قبض ايتمك . مديونى صيقشديرمق ، طلب‌دين ايتمك صورتيله سرزنشده بولنمق . اكثريا اسلوب فارسى‌يه توفيقاً (تَقاضا) طرزنده قوللانيلير :

« قيامه ايتدى تقاضا دعائم هيئت »
« قعوده اولدى كر بندكاركاه امور »
(نابى)

« ايرمه‌دن وقت مرامينه تقاضا قيلماز »
« هر محقق كه خبيرم ديو دعوى ايلر »
« فضولى »

تَقاطُر { [ع]قطره قطره دوكلمك ، طاملامق : (تقاطراشك فرقت ، تقاطر باران نيسان) .

« تقاطر ايله‌مدكجه سرشك ديده تاك »
« اولورمى باغ تمناده خوشهٔ انكور »
(نابى)

تَقاطُع { [ع] بربرينى كسمك ، كسشمك ؛ اصطلاحات رياضيه‌دندركه خطينك يكديكريله بر نقطه‌ده بربرينى قطع ايدرجه‌سنه برلشمه‌لرى ديمكدر .

تَقاعُد { [ع] مأموريتدن چكيلوب چراغ اولمق ، ايشدن فارغ اولوب اوطورمق . بعضاً (مُتَقاعِد) مقامنده‌ده استعمال اولنور . [تَقاعُديه] = تقاعد معاشى . [تَقاعُد صندوغى نظارتى] = تقاعد معاملاتى ، معاشاتنى ايفا به مأمور دائره .

تَقالِب { [ع] بر طوربه‌نك ، بر كيسه‌نك ايچنى طيشنه چويرشلر ، دوندرشلر . « تَقليب » ك جمعيدر .

تَقامُر { [ع] قمار اوينامق . (مُقامَره) ايله‌مترادفدر . الفاظ مذكوره‌نك افاده ايتديكى فعل شرعاً و عقلاً ممنوع اولان افعال ذميمه‌دندر .

تَقاويم { [ع] تقويملر ، روزنامه‌لر . مفردى اولان (تَقويم)ه مراجعت اولنه .

تَقَبُّض { [ع] بوزيلوب طوپلانمق ، قبض اولمق ؛ بر آدمك حظ ايتديكى ياخود صيقلديغى برشيدن طولايى ازيلوب بوزلمه‌سى معناسنى ده افاده ايدر § اصطلاحات طبيه‌جه عضلاتك اجراى فعل ايچون مربوط اولديغى قسم عضواعتباريله بوزيلوب طوپلانمه‌سى ديمكدر .

تَقَبُّلْ [ع] قبول ایتمك، ایدلمك: « تقبّل دعا ، تقبّل هدیه» اصطلاحات فقهیه‌دندر .

تَقْبِيحْ [ع] قبحه نسبت ایتمك، ایدلمك : برنسنه‌یی یاخود برفعلی چركین كوروب اوصورتله بیان ایتمك : (حركات بی‌ادبانه‌سنی هركس تقبیح ایتدی) جمعی (تَقْبِيحاتْ) .

تَقْبِيلْ [ع] اوپمك، اوپلمك: [تقبیل خرقهٔ سعادت ، تقبیل مصحف شریف ، دست معلمی تقبیل، لحیهٔ شریفك تقبیلی] .

«بنده‌سیدرخان محمودك بتون خلق جهان»
«كیم ایدرلر سوبسو تقبیل خاك پاینی »
(لبیب)

تَقْتِيلْ [ع] چوق اولدرمك ، اولدیرلمك : [تقتیل اشقیا تقتیل سباع] .

تَقَدُّسْ [ع] زیاده‌سیله پاك اولمق ، مقدس اولمق : (تقدّس قرآن. تقدّس نبی‌آخرزمان).

تَقَدُّمْ [ع] اوكه كچمك ، ایلری كچمك ، اوكده بولنمق: (فضل تقدّم) = اوكده بولنمق ، ایلری كچمك مزیتی دیمكدر. [تشریفات رسمیه قاعده‌سنجه فریقان كرام رتبهٔ اولی صنف اولی رجالنه تقدّم ایدر]

تَقْدِمَه [ع] برآدمك كندیندن بیوك ذواته تقدیم ایتدیكی بركذار ، هدیه دیمكدر .

تَقْدِيرْ [ع] علم آلهینك هیچ بر شی خلق اولنمه‌دن اول هرشیئك نصل اوله‌جغنه تعلق ایتمسی ، جناب حقك قبل‌الایجاد هرشیئك نصل اوله‌جغنی لوح محفوظه ثبت ایلمسی : [تقدیرات الٓهیه]

« تقدیر خدا قوّت بازو ایله دونمز »
(نابی)

§ قیمت بچمك ، دكرینی‌سویله‌مك: [قماشك بهاسنی تقدیر ایتدی] .

« تقدیر بها ایلیه‌مز صیر فیٔ دهر »
« برجوهره‌كیم خاك سیاه‌ایچره‌نهاندر»
(عونی)

§ بكنمك، بكنلمك؛ قدرینی‌بیلمك، قدری بیلنمك: (تقدیر خدمت، تقدیر لیاقت ، هنرك تقدیری ، بر نشیده‌نك تقدیری ، برآرتیستك تقدیر مهارتی) (تقدیراً) = بكنلمك صورتیله ، بكنه‌رك دیمكدر : (صداقتنی تقدیراً بیوك مكافاته مظهرایتدی) § احتمال ، صورت، حال : [مجبوریت‌قویه‌اولدیغی تقدیرده ، بالفرض والتقدیر] ، [علی‌كلاالتقدیرین] = بوایكی احتماله، صورته كوره‌دیمكدر. جمعی(تَقْدِيراتْ).

« نه‌بیاور قدریمی ارباب معانی وبیان »
« سوزمی عارف بالله ایدر انجق‌تقدیر »
(نفعی)

تَقْدِيسْ [ع] پاك ، صاف ، منزّه طوتمق ؛ شرك وعیوبدن ونقایصدن قطعیاً وكلیاً بری

عد ایتمك : (تقدیس حضرت پیغمبر ، قرآن کریمك تقدیسی) جمعی (تقدیسات) :

« مظهر اولمش التفات حضرت پیغمبره »
« منعطفدر دیدهٔ تقدیس امت کللره »
(شیخ وصفی)

تَقْدیم [ع] اوکه کچیرمك ، ایلری کچیرمك ، کچیرلمك [بو ایشی کافهٔ اموره تقدیم ایتمه‌لیدر] § آیاق آلتنه قومق ، حضوره صونمق ، عرض ایتمك : [فلانی فلانه تقدیم ، فلانك تقدیمی ، شو اثری تقدیم] .

تَقَرُّب [ع] یاقلاشمق ، یاناشمق . (اقتراب) ایله مترادفدر . (رمضانك تقربی ، رأس سنه تقرب ایتدی ، آتشه تقرب ایتمه‌ملیدر)

« کمان مثال کج اول مقصدك تقرب ایسه »
« آتلمه اوق کبی یابانه استقامت ایله »
(نابی)

تَقَرُّح [ع] اصطلاحات طبیه‌دن اولوب قرحه لانمق ، چیبان یاخود یاره درینلشوب بیرمك دیمکدر .

تَقَرُّر [ع] قرار بولمق ، قرارلشمق : (فلانك درسعادته جلبی تقرر ایتدی ، سور ختانك اجراسی تقرر ایتدی) .

تَقْریب [ع] یاقلاشدرمق ، یاقلاشدیرلمق : (صندالك ریختمه تقریبی ، قایغك اسکله‌یه تقریبی) § تخمین یعنی ظن ایله بیان رأی ایتمك معناسنده‌ده استعمال اولنور . مثلا (تقریباً ، تقریبی) کبی . § بولنی بولمق ، اویدورمق معناسنده‌ده قوللانیلیر . (بو ایشی بجرمك ایچون بردرلو تقریبنی بوله‌میورم ، او ورطه‌دن بر تقریب ایله قورتولدی) .

« نشئه بولسه کیشی کر کیفه اویوب بر تقریب »
« شحنهٔ رنج خمار ایلر او ساعت تأدیب »
(واصف)

تَقْریر [ع] یرلشدرمك ، یرلشدرلمك ، ثابت قیلمق : [هر کونکی درسی ذهنده تقریره چالیشمه‌لیدر) § شفاهی افاده ، بیان دیمکدر : (تقریر دعوی ، حکایه‌نك تقریری) ، (حسن تقریر) = سلاستله ، طاتلی وکوزل بر طرزده سویله‌مك دیمکدر . بومعناده جمعی (تَقْریرات) در . § بر ماده‌یه دائر یازیلان مقالهٔ رسمیه : (سفیرك کوندردیکی تقریر ، مدیر طرفندن ویریلان تقریر) بومعناده جمعی (تَقاریر) در . (تقریرلك کاغد) = بیوك تذکره‌لك کاغدکه اقلام رسمیه‌ده قوللانیلیر .

« شیخه باق کتم عدمدن دیو تقریر ایلر »
« بیلماز اما که نه‌در معنئ اخفای عدم »
(عاکف پاشا)

« حال دلی اول آفته تقریره نه حاجت »
« بر واقعه کیم خیر اوله تعبیره نه حاجت »
(عارف)

تقريض [ع] مدح ايتمك ، ايدلمك. اكثريا مؤلفات حقنده مستعملدر: (بو كتابك تقريضى، كتابه تقريض) بو معنايه كوره جمعى (تقريضات) در . § مؤلفاتى مدح طرزنده يازيلان منظوم ومنثور مقاله‌يه اطلاق اولنور : (او اثرده يكرميدن زياده تقريض واردر) بو معناده جمعى [تقاريض] در .

« ايتدى تقريضنه صرف مكنت »
« كچه‌جى زاده محمد عزت »

تقريط [ع] برشيئك ايولكنى، خطاسنى محاكمه ايتمك. (تقريض) كبى مؤلفات حقنده قوللانيلير .

تقريع [ع] توبيخ ، تعنيف ، باشه قاقمه.

تقرين [ع] قرين ايتمك ، ايدلمك ، برلكده بولندرمق ، بولنديرلمق .

تقسيط [ع] اوقات معينه‌ده اودنمك اوزره پارچه پارچه ايديلان بورجك هر برقسمى ، بولونمش جزءلرى : [سهم تقسيطى ، دين تقسيطى ، برنجى تقسيط ، بشنجى تقسيط] .

تقسيم [ع] قسم قسم ايتمك ، ايدلمك ، بولمك ، بولنمك § فن حسابده اعمال اربعه‌دن برينه اطلاق اولنور: [اوتوزى اونه تقسيم، تقسيم ميراث ، اثمان مخلفاتك بين الورثه تقسيمى] § مقسم مقامنده صولرك ماصوره ماصوره بولونديغى محل : (صو تقسيمى ، تقسيم صويى) § فن موسيقيده برمقامه عائد نغماتك بولو . نمه‌سى : (عشاق تقسيمى) جمعى اولان (تقسيمات) = اكثريا ابنيه‌نك داخلنده‌كى بولمه‌لر معناسنده قوللانيلير.

تقشير [ع] قابوغنى صويمق، قابوغى صويلمق: [بادامك تقشيرى] .

تقشع [ع] اصطلاحات طبيه . دندر . خسته‌نك بلغم چيقارمه‌سنه ، قيرمزيلى توكورمه‌سنه اطلاق اولنور .

تقصى [ع] برشيئك نهايتنه وارمق ، اصلنى آراشدرمق . معناجه مترادفى اولان (استقصاء) زياده قوللانيلير .

تقصير [ع] برشيئى ياپمغه قدرتى وار ايكن چكينوب ياپمامق . (تقاصر) كبى § قصور ايتمك، قباحت ايشله‌مك ، اكسيكلكده بولنمق : (تقصير ايتديكنى انكار ايده‌مز) (پرتقصير) = قصورلى ، قباحتلى ديمكدر. جمعى (تقصيرات) : (اغماض تقصيرات ايله ادارهٔ مصلحت ايدييوردى) .

« بی مجالم ستم دهر ایله غایت عفو ایت »
« وصف پاککده کرایتدمسه ضروری تقصیر »
(حق)

تَقَطُّرْ [ع] طاملامق ، طامله طامله آقمق ، (تَقاطُرْ) کبی .

تَقْطِيرْ [ع] قطره قطره دوکمك دوکلمك ؛ طاملاتمق ، طاملادلمق :
« درّ ایله سایه کده تزیین ایلدم بالکی »
« کوزلرمدن ایتدی تقطیر لآلی کوزلرك »
(معلم ناجی)
« خنده‌سی آواز قلقل کریه‌سی تقطیرمی »
« ماجرای مجلسه ساغر هم آغلر هم کولر »
(پرتو پاشا)

تَقْطِيعْ [ع] پارچه پارچه کسمك ؛ کسلمك § کلام منظومك هر جزئی عائد اولدیغی بحرك افاعیل وتفاعیلندن برینه کوره پارچه‌لانمه‌سی : (تقطیع بیت) جمعی (تقطیعات) .

تَقْفِيلْ [ع] کلیدله‌مك ، کلیدلنمك : (تقفیل ابواب) .

تَقْفِيَه [ع] قافیه‌له‌مك ، قافیه‌لنمك ؛ قافیه‌لی قیلمق ، قیلنمق : (تَقْفِيَۀِ شعر) . تشدید ایله غلطدر .

تَقَلُّبْ [ع] دونمك ، ده‌کشمك ، طرز دیکره کیرمك : (تقلب اصول ، تقلب عادات) جمعی (تَقَلُّبات) : (تقلبات دهور واعوام ایله) .
« اولماز اوکلامی محوه باعث »
« انبوه تقلّب حوادث »
(مقدمه)
« مستان خراباته صلادر نه طوررلر »
« زهاده تقلّب ایده‌جك دم بوزماندر »
(نفعی)

تَقَلُّدْ [ع] طاقنمق ، طاقینلمق ؛ قوشانمق ، قوشانلمق : (تقلّد سیف ، سیفك تقلّدی) § درعهده ایتمك ، اوزرینه آلمق : (تقلّد امور اداره ، امور حکومتك تقلّدی)

تَقَلُّصْ [ع] چکیلوب ، طوپلانوب بوزشمك . اصطلاحات طبیه‌دندر : (تقلّص عضلات ، تقلّص اعصاب)

تَقَلُّلْ [ع] آزالمق ، آز اولمق : (تقلّل ماء نیل ، تقلّل حبوبات) .

تَقْلِيبْ [ع] ترسنه چویرمك ، چویرلمك ؛ بر یاندن بریانه دوندرمك ، دوندیرلمك : جمعی (تقلیبات) .

تَقْلِيدْ [ع] طاقمق ، طاقلمق ؛ قوشانمق ، قوشادلمق : (تقلید سیف ، حمائلك تقلیدی) § برشیئك اصلنه بکزتمه طرزنده قلبنی ، ساخته‌سنی یاپمق . لسانمزده بومعناده مفعول به ، مفعول الیه آلیر . حین

استعمالده بونك تعيينى ذوق سليقه يه عائددر [اهل تقليد] = صورتا زهد و صلاح آثارى كوستروب حقيقتده منهيات ايله مشغول اولان رياكاران. § بكزتمه صورتيله ياپيلان ساخته شى : (تقليد اينجو ، تقليد ساعت ، پرلانته تقليدى) § اوته كينك بريكنك حال وقالنى بكزتمك صورتيله مزيفانه مسخره لق ايتمك كه تقليد ياپمق دينيلير . [تقليدجى] = اويله جه مسخره لق ايدن آدم .

« قور بغه ماندايى تقليد ايده من »
« ياقيشيرمى دوه يه قزازلق »
(صفا)

« تقليد زاغ كبك خرامانى كولديرر »
(يحيى)

تَقْليع { [ع] زياده قلع ايتمك ، يارمق ، يرندن قوپارمق .

تَقْليف { [ع] قالافاتلامق ، قالافاتلانمق : (تقليف سفن ، صندالك تقليفى) .

تَقْليل { [ع] آزالتمق ، آزالدلمق : (تقليل مقدار ، مصارفك تقليلى) .

« برنوادن بر درخت بارور ايلر ظهور »
« خاك ايدر تكثير دور چرخ تقليل ايتديكن »
(نابى)

تَقْليم { [ع] كسمك ، كسلمك . طرناق وقامش كبى شيلر حقنده قوللانيلير : (تقليم اظفار ، تقليم ناى) .

تَقَوُّت { [ع] بسلنمك ، كچنمك .

تَقَوُّس { [ع] اكريلمك ، اوق يايى شكلنه كيرمك ، قوسلنمك : (تقوّس قامت ، تقوّس خط)

تَقْوى { [ع] جناب حقدن صاقنمه ، مخافة الله ايله مناهيسندن اجتناب ايتمك : (اهل تقوى) = بوصورتله حركتى اختيار ايدنلر ديمكدر. اسلوب فارسى ايله (تَقْوِى) طرزنده ده قوللانيلير .

« نه بر اهل دنيايه ايتدم تعبد »
« نه بر اهل تقوايه وار انتسابم »
(معلم ناجى)

« صانمه منشور خرد ياعفت وتقوى يورر »
« بزم جمدر بونده حكم جام غمفرسا يورر »
(راغب پاشا)

تَقَوّى { [ع] قوت بولمق ، قوتلنمك (تقوّئ مريض)

تَقْويب { [ع] يرى قازمق ، بر شيئى يرندن چكوب قوپارمق .

تَقْويد { [ع] يدمك ، يدلمك : (تقويد اعمى) .

تَقْويس { [ع] مقوّس ايتمك ، ايدلمك ؛ ياى شكلنه قويمق ، قوتلمق : (تقويس نهال ، چبوغك تقويسى) .

تَقْويل { [ع] بر كيمسه نك سويله مديكى سوزى كنديسنه

اسناد ایتمك، برسوزی شویله سویلدی دیه برینه عطف ایلهمك كه ترجمه‌سی بركیمسه‌نك خبری اولمقسزین آكا اسناد ایله دیدی قودی ایتمكدر. جمعی (تقویلات) .

تَقْویم [ع] اكری‌یی طوغرلتمق، اكری طوغرلدلمق . (تقویم غصون ، نهالك تقویمی) § شهور ومواسمی‌واوقات‌شرعیه‌وسائره‌یی حاوی سنه‌ده بركره ترتیب‌ونشراولنان اثر ، رساله‌جك. جمعی (تقاویم) .

« چیقاررلر سنه‌ده بر تقویم »
« اولمه‌سن طالب علم تنجیم »
(وهبی)

تَقْوِیَه [ع] قوّت ویرمك ، ویرلمك ؛ قوّتلندرمك ، قوّتلندیرلمك . مادیات و معنویاتده [ایتمك] ماده‌سیله استعمال اولنور. اسلوب فارسی اوزره [تَقْوِیَت] صورتنده اولورایسه(بولمق، ویرمك) ماده‌لریله قوللانیلیر : (تقویهٔ حكم ، تقویهٔ بنا ، تقویهٔ جدار ، ایشه تقویت ویره‌جك یولده) .

« اولسه كر معدلتی تقویه بخش عجزه »
« بره آهویه كزند ایردیره‌مز صولت شیر »
(حقی)

« بونسل پاك ایله دین محمد تقویت بولدی »
« شرفبخش اولدی دهره بونلرك آیین واركانی »
(همدمی)

تَقْهیر [ع] قهر ایتمك، ایدلمك . جمعی (تقهیرات) : (تقهیر اعدا ، اشقیایی تقهیر) .

تَقِی [ع] تقوی صاحبی ، تقوی ایله متصف آدم .

تَقَیُّح [ع] ایرینلنمك . اصطلاحات طبیه‌دندر : (تقیّح جریحه)

تَقَیُّد [ع] قیدلی بولنمق ، دقتلی طاورانمق ؛ مقید اولمق ، وظیفه ایدنمك : (ایشنده تقیّد ایتمز ، اجرای تقیدده قصوری یوقدر) (عدم تقیّد)= قیدسزلق، وظیفه ایدنمه‌مك. جمعی (تقیّدات) .

تَقْیید [ع] مطلق براقیوب قیدلامق ، قیدلانمق . جمعی (تقییدات) :

« هرنه حكم ایلسه آزادهٔ تقیید سؤال »
(جناب باری حقنده ـــ لا)

تَك [ف] قوشمه ، سكیرتمه ـــ (پو-ی) یاخود (تاز) ایله قوللانیلیر: (تك وپو، تك‌وتاز) .

تَكاپو [ف] تلاش ایله تحری ، تلاشله آردندن سكیرتمه :

« تكاپویه دكمز او سفلی مطالب »
« او سفلی مطالب تكاپویه دكمز »
(معلم ناجی)

« یكدیكره ایلیوب تكاپو »
« دیرلركه افندی بویله‌در بو »
(شیخ غالب)

« چوق تکاپو ایلدم پست وبلندین عالمك »
« بولمدم تسلیمدن غیری طریق اسلمن »
(نابی)

تَکاثُرْ [ع] چوقالق . (تَکَثُّرْ) ایله مترادفدر .

تَکاثُفْ [ع] صیقلاشوب بربرینه کیرەرك قالینلاشمق ، کثافت پیدا ایتمك ، کثیف اولمق : (تکاثف سحاب ، تکاثف بخار) .

تَکاسُلْ [ع] اوشنمك ، تنبلجه سنه طاورانمق : (وظیفه سنجه تکاسلی کورلدی ، تکاسل ایدییور ، وظیفه سنده تکاسل ایتمز) جمعی (تکاسلات) .

« بن کویکه امید شهادتله کلشم »
« اولدر تکاسل ایلەمه قربانك اولدیغم »
(عونی)

تَکافُؤْ [ع] برابرلشمك ، بربرینه کفو اولمق . استعمالی اندردر .

تَکالُبْ [ع] کوپك کبی بربرینك اوزرینه صیچرایوب آتلمق : (تکالب اوباشان) .

تَکالیفْ [ع] بریسنه بر ایش ایشلەمکی امر ایتمك معناسنه اولان (تَکْلیفْ) ك جمعی . بوطرز جمعی اکثریا شریعتك ، حکومتك امری معناسنده ، ویرکو مقامنده قوللانیلیر : (تکالیف شرعیه ، تکالیف امیریه ، تکالیف رسمیه) .

تَکامُلْ [ع] « تَکَمُّلْ » ایله مترادفدر . اورایه مراجعت اولنه .

تَکاوَرْ [ف] قوشیجی ، سکیردیجی ، سریع الحرکه : (اسب تکاور) .

تَکایُدْ [ع] بربرینه حیله ایتمك ، حیله ایدشمك : (تکاید ارباب طمع) جمعی (تَکایُداتْ) .

تَکَبُّدْ [مولده] قاتیلاشمق . اصطلاحات طبیه‌دندر .

(تَکَبُّدِ رِئَه) = جکر علتی ، آق جکرك شیشوب وظیفه وشکلی خللپذیر اولمق .

تَکَبُّرْ [ع] کبرلنمك ، بیوکلنمك ، نفسنی بیوك کورمك :

« تکبّر الك منفور ، الك مذموم خصلتدر » .

« لازم دکل عنایتی اهل تکبّرك »
« بخش ایلدم عطاسنی وجه عبوسنه »
(نجاتی)

تَکْبیبْ [ع] کباب یاپمق ، کباب ایتمك ، ایدلمك : (تکبیب شکار) .

تَکْبیرْ [ع] الله اکبر دیمك : صدای تکبیر ، افتتاح تکبیری) لسانمزده (کتیرمك) و (آلمق) ماده‌لریله قوللانیلیر . جمعی (تکبیرات) .

« كوش جانمه‌در اول‌غلغل تكبيرهنوز »
(معلم ناجى)

« اولدى ارواح رسل غلغله سنج تكبير »
(حق)

تَكَثُّر } [ع] چوق اولمق ، چوغالمق : (تكثر اموال، تكثر نقود ، تكثير نفوس)

تَكْثير } [ع] چوغالتمق، چوغالدلمق : (تكثير واردات ، تكثير اشيا ، سرمايه‌نك تكثيرى) .

تَكْثيف } [ع] صيقلاشديرمق؛ كثافت ويرمك ، ويرلمك . اصطلاحات كيمويه‌دندر .

تَكَحُّل } [ع] كوزينه سورمه سورنمك. (اِكْتِحال) ايله مترادفدر .

تَكْحيل } [ع] سورمه‌له‌مك ، سورمه‌لنمك: (تكحيل عيون ، چشمان عروسك تكحيلى) .

تَكَدُّر } [ع] كدرلنمك : (سبب تكدّر ، تكدّر خاطر)
§ بولانمق (تكدّر ماء) .

تَكْدير } [ع] آزارلامق، آزارلانمق : (تربيه‌سزى تكدير واجبدر ، اوشاغك تكديرى لازم كلدى .) § بولاندرمق ، بولانديرلمق : (آب صافى تكدير) جمعى (تَكْديرات) .

« تكدير ايله اوصلانماياك حق كوتكدر »
(تركيب بند)

تَكْذيب } [ع] كذبه نسبت ايتمك، ايدلمك؛ يالانه چيقارمق، يالاندر ديمك : (شايعه‌نك تكذيبى ، تكذيب روايت) جمعى (تَكْذيبات) .

تَكْرار } [ع] برشيئى ايكى ويا دها زياده كره اجرا معناسنه‌در : (بر سوزى تكرار ، رجاى واقعى تكرار، تكرار نياز) . (تكرارعلى‌التكرار، تكرار بتكرار) = بر چوق دفعه ديمكدر . § مكرّر اوله‌رق :

« قوندى سربامه باركالله »
« تكرار هوالانيرسه ايواه »
(معلم ناجى)

تَكَرُّر } [ع] مكرر اولمق، بردن زياده وقوع بولمق : (تكرّر عباره ، تكرّر وقوعات ، تكرّر معامله) جمعى (تكرّرات).

« ايكى دفعه تكرر ايتدى خطاب »
« ويرمه‌مشدى هنوز كيمسه جواب»
(معلم ناجى)

تَگَرْك } [ف] ياغان طولو : (باران وتكرك) .

« باران فرح تكرك آفات »
(غالب)

تَكَرُّم } [ع] تعظيم‌وحرمت كورمك ، كرمكار بولنمق :

« کریم ابر کفا، کامکار بحر دلا »
« ایا محیط جهان تکرم وتکریم »
(نفعی)

تَکَرُّه [ع] بر شیئی کریه کوروب ایکرنمك ؛ بو معناده (اِستِکراه) زیاده قوللانیلیر.

تَکْرِیر [ع] تکرارلامق ، تکرارلانمق: (تکریر رجا ، تکریر عباره) .
« حق انصاف بودر نی نظیرکده سنك »
« حانث اولمام اکر ایتسه‌م دخی تکریر قسم »
(نابی)

تَکْرِیم [ع] تعظیم و حرمت ایتمك ، علامت حرمت کوسترمك . اکثریا مفعول به ، بعضاً مفعول الیه آلیر. مثلا (قرآن کریمی تکریم) دینیلدیکی کبی (قرآن کریمه تکریم) ده دینیله بیلیر. (تکریماً)= حرمت ایتمك صورتیله. جمعی (تَکْرِیمات)
« ایا محیط جهان تکرم وتکریم »
(نفعی)

تَکْرِیه [ع] کریه کوستروب سودرمه‌مك ، سودیرلمه‌مك : (تکریه فضایح ، منهیاتك تکریهی) جمعی (تَکْرِیهات) .

تَکَسُّر [ع] قیرلمق ، پاره پاره اولمق ، پاره‌لنمك : (تکسّر قدح) . (اِنکِسار) ك برنجی معناسیله مترادفدر .

تَکْسِیب [ع] کسب ایتدرمك ، ایتدیرلمك ؛ قازاندرمق ، قازاندیرلمق: (تکسیب اموال)

تَکْسِیر [ع] زیاده‌سیله قیرمق ، قیرلمق : (تکسیر زجاج ، تکسیر خاطر) .

تَکْشِیف [ع] زیاده‌سیله آچمق ، آچلمق : (تکشیف اسرار ، تکشیف طرق) .

تَکَفُّل [ع] کفیل اولمق ، کفالت ایتمك :
« کیم اعتماد ایده‌جك مفلسك تکفّلنه »
(سید وهبی)

تَکْفِیر [ع] لسانمزده کفره نسبت ایتمك ، کافر اولدی دیمك صورتیله استعمال اولنورکه (اِکْفار) ایله مترادفدر . فقط (اَکفار) نادراً قوللانیلیر: (تکفیر مسلم موجب کفردر) .

تَکْفِیل [ع] کفیل ایتمك ، ایدلمك: (فلانی تکفیل، فلانك تکفیلی) .

تَکْفِین [ع] کفنه صارمق ، صارلمق ؛ کفنله‌مك . کفنلنمك : (تکفین میت ، امواتك تکفینی) .
« برعجب فیض مجرد وارکه تیغ غمزه‌ده »
« ثقلت تکفیندن ایتمش شهیدان انسلاخ »
(ممدوح پاشا)

تَكَلُّس { [ع] كيرجلنمه ، كيرج حالنه منقلب اولمق . بر شيئى كيرج حالنه قويمق، كيرجلندرمك معناسنه اولان (تَكْلِيس) كبى بوده اصطلاحات كيمويه‌دندر .

تَكَلُّف { [ع] كلفتلى ايش طوتمق، اختيار زحمت ايتمك : (احباب آره‌سنده تكليف تكلّف اولماز) جمعى اولان (تَكَلُّفات) = مبالغه ، اقتضاده افراط معناسنه‌در. [بى تكلّف] = كلفتسز اوله‌رق .

« پيرانه تكلّف ايتمش الحق »
« ويرمش هله كاردزده‌رونق »
(شيخ غالب)

« اضطرابنا بهنكام ايسته‌من تحصيل كام »
« موقعنده بى‌تكلف كاركندين كوسترر »
(راغب)

تَكَلُّم { [ع] سويله‌مك ، سوز سويله‌مك :

« اوكرن لسان‌عصر ورسوم زمانه‌يى »
« باق طبع ناسه حاله‌مناسب تكلّم ايت »
(نورس قديم)

« اوخنده‌لرله تكلّم اوعشوه‌لرله خطاب »
(سيرتى)

تَكْلِيف { [ع] بريسنك بر ايش ايشله‌مسنى ايسته‌مك ، بر ايش ايشله‌مسى ايستنلمك : [شو خدمتى تكليف ايده‌لم، تكليف رياست، مديريتك تكليفى] [تكليف ما لا يطاق] = طاقت كتيريله‌ميه‌جك شيئى تكليف § شريعتك ، حكومتك امرى . جمعى اولان (تَكالِيف) = اكثريا طرف حكومتدن اهالى يه طرح اولنان ويركولر معناسنده مستعملدر . برنجى معنايه كوره جمعى (تَكْلِيفات) در :
(تكليفات واقعه‌يى قبول ايتدى)
[تكليف خام — ياخود — خام تكليف] = شايان قبول اولميه‌جغى آشكاربولنان شيئى تكليف ديمكدر .

« آتشين آهمله ايلرسين بكا تكليف باغ »
« باغبان كابرك خندانك كركمزى سكا »
(فضولى)

تَكَمُّل { [ع] كامللنمك، كامل بولمق، كامل اولمق : (تحصيل علوم و فنون ايله تكمّل ايتمشدر) . جمعى (تكمّلات) .

تَكْمِلَه { [ع] علاوه ، ذيل كبى اكمال نقصان ايچون صوكره‌دن ياپيلان شى .

تَكَمُّن { [ع] كيزلنمك ، پوصويه كيرمك: (تكمّن اشقيا، تكمّن سريه).

تَكْمِيل { [ع] بيترمك، بيترلمك؛ تمام ايتمك ، ايدلمك : (تَكْمِيل ثَلاثِين) = اوتوزى بتيرمه. (تكميل انفاس) § بتون ، تام : (دوكون تداركاتى تكميل اولدى ،

تکمیـل امرا الایده موجود ایدی ، باشلادیغی ایشی تکمیل ایدر) .

« سریر سلطنتده ایلدی اون دردی چون تکمیل »
« سکز یوز بشده آخر ایتدی ترك عالم فانی »
(همدمی)

تَکْنِیَه { [ع] کُنیه وضع ایتمك ، ایدلمك ، کنیه‌لەمك ، کنیه‌لتمك. تشدید ایله غلطدر: [الیوم عربلرده تکنیه جاریدر] .

تَکَوُّنْ { [ع] پیدا ، واراولمق، موجوداولمق. استعمالی معنویاته مخصوصدر: (تکوّن‌روایات، تکوّن مناقشه ، تکوّن اختلاف) .

تَکْوِینْ { [ع] اولدرمق، اولدیرلمق ، احداث وایجاد ایتمك. صفـات آلهیه‌دندر : [تکوین اشیا ، تکوین عوالم] ، [عالم‌تکوین] = وجود وحـدوث عالمی . (کتاب التکوین) = توراتك برنجی قسمی.

« نور وحدتدن اولوب شعله پذیرای حدوث »
« ویردی فر عالم تکوینه مرایای حـدوث »
(عارف‌حکمت)

تَکَه { [ف] ارکك کچی .

تَکَهُّنْ { [ع] کاهنلك، فالجیلق باقیجیلق ایتمك .

تَکَیُّسْ { [ع] ظرافت صاتمق ، ذکا فروشـلق ایتمـك کیاستلی کورنمك .

تَکَیُّفْ { [ع] بر کیفیتله متصف اولمق، کیفیتلنمك.

تَکْیَه { [ف] درویشلره مخصوص اقامتکاه ، عبـادتکاه .

[تَکْیَه گاه] و (تَکْیَه‌گه) = تکیه محلی وتکیه مقامنده قوللانیلدیغی کبی طـایانه‌جق بر معناسـنده‌ده استعمال اولنـور . (تَکْیَه‌زَن) = طایانیجی، [تکیه نشین]= تکیه‌ده اوطوران، درویش دیمکدر : (مثل مشهور — تکیه‌یی بکله‌ین چورباتی ایچر).

تَلاحُظْ { [ع] کوزاوجیله‌بربرینه باقمق ، کوز اوجیـله باقشمـق : (تلاحظ عارفان ، تلاحظ نیزنان) .

تَلاحُقْ { [ع] بربرینه قاتلمق ، ملحق اولمق ، قاتشمق : (تلاحق افکار ، تلاحق اجزا).

تَلّ { [ع] تپه ، کومه ، ییغین. اکثریا برنجی معناده‌استعمال اولنور. مثلا (تلّ‌صغیر) = کوچك تپه، (تلّ‌رفیع) = یوکسك تپه (تلّ جبـل) = طـاغ تپـه‌سی . جمعی [تِلال] در : (تلال رفیعه ، تلال جِبال) .

تَلاتِینْ { [اسم اجنبی] مسـقو مشینی دیمکـدر . زمان اوائلده بلغارتعبیر اولنان کوزل‌قوقولی دری یه اطلاق اولنورکه‌آنکله مطره وسلاحلق کبی شـیلر اعمال ایدیلیر . دشت قپچاق بلغارلر ینـك ایجـادی اولدیغی مرویدر .

تَلاشْ [ع] اضطراب ایله قاریشیق عجله ایتمك .

تَلاصُقْ [ع] بربرینه یاپیشمق ، بیتشمك : (تلاصق خطین).

تَلاطُفْ [ع] رفقله خوش معامله ایتمك ، نازکانه رفقله ایشله‌مك . جمعی (تَلاطُفات) .

تَلاطُمْ [ع] اورشمق، چارپشمق. اکثریا دکیزك طالغه‌لا - نوب بربری اوستنه چارپشمه‌سنده ، زیاده طالغه‌لانمه‌سنده قوللانیلیر : (تلاطم دریا ، تلاطم امواج) .

« اولکی وقار نرده قالدی »
« کیتدکجه تلاطمك چوغالدی »
(دریایه خطاب — معلم ناجی)

« ضمیری فکر سوی عشقدن ایدرمی تهی »
« تلاطم ایلسه دریا ینه کهر بولنور »
(عاکف پاشا)

تَلاعُبْ [ع] اوینامق، اویناشمق (مُلاعَبه) کبی : (تلاعب صبیان) .

تَلافی [ع] الدن کیدن شیئی صکره‌دن تدارك ایتمك ، ایدلمك : (تَلافیٔ مافات) = فوت اولان شیئی الده ایتمك، یرینه کتیرمك . (ناقابل تلافی) = الده ایدلمسی، یرینه کتیرلمسی ممکن اولمیان دیمکدر .

« نه داعیهٔ تدارك اوقات ایت »
« نه دغدغهٔ تلافیٔ مافات ایت »
(نابی)

تَلافیف [ع] ایچ ایچه قویمق کبی برمعنایی افاده ایدن [تَلفیف] ك جمعی اولان بولفظ طاقم طاقم، بربرینه صارماشمش نباتات کثیره معناسنده قوللانیلیر . مفردی بومعناده قوللانیلماز : (تلافیف صحرا ، تلافیف وادیٔ شط) § اصطلاح طبجه دماغك سطحنی تشکیل و ستر ایدن بوکونتیلره اطلاق اولنور .

تَلاقی [ع] بربرینه قارشی کلوب بولشمق، بربریله بولشمق؛ بربرینه قاووشمق : (تلاقیٔ محبین ، تلاقیٔ اخوان) ، (موعد تلاقی) = تعبیری لسانمزده « rendez - vous » رانده ـ وو » مقابلنده و تعیین موقع ملاقات معناسنده ترجمه واستعمال ایدلمش. (یوم‌التلاق) = قیامت کونی .

« برکون او امید پرستك یری »
« صدر طربکاه تلاقی اولور »
(معلم ناجی)

تَلاکُمْ [ع] بربرینه یومروق اورمق، یومروق اورشمق.

تَلاهی [ع] آلات لهو ایله اوغراشوب اوینامق .

تَلَأْلُؤْ [ع] پارلدامق . لمعان ایتمك .

تَلَبُّسْ [ع] لباسلانمق؛ کیمك، کیلمك : (تلبس جامه) جمعی (تلبّسات) . [دائما اطعمهٔ نفیسه اکلی ، ثیاب فاخره تلبّسی

عادت ایدنمه — نصیحت جامی — فیض آباد] .

تَلْبیس • { [ع] بر شیئك عیبنی ستر ایتمك ، حق ستر ایتمك ، صورت حقدن کورینه‌رك حیله ایدوب آلداتمق : (ابلیس پر تلبیس) جمعی (تلبیسات) : (تلبیسات ابلهفریبانه) . [محسود ابلیس پر تلبیس اولان آدمی ارواح مقدسه‌یه قارشی لطف مخصوصك ایله مکرم قیلدك — مناجات جامی — فیض آباد] .

« (ایتمه بویله) ندای قلبیسی »
« نه‌اولور بوزسه حکم تلبیسی »
(معلم ناجی)

تَلْبِیَه { [ع] لبّیك چاغرمق ، لبیك دیمك ، [تلبیهٔ حجاج مسلمین] . تشدید ایله غلطدر .

تَکَتُّم • { [ع] یاشماق طوتمق ، یاشماقلانمق :

« چهره کده نه‌در بو حسن تابش »
« صاندم که قمر تلثم ایتمش »
(معلم ناجی)

تَلْثیم • { [ع] بریسنك آغزینی اورتمك ، آغزی اورتمك : (تلثیم دهان صبی) لسانمزده یالکز آغز اورتمك معناسنده دکل مطلقا اوپمك معناسنده قوللانیلیر . آنکیچون (تلثیم دهان) تعبیری طوغرودر . مثلا (ذات والای ولایتپناهی دخی یکرمی اوتوز خطوه ایلرودن بالاستقبال راسمهٔ تعظیمکاری‌یی ایفایه مسارعت ومنشور عالی‌یی تلثیم ایله وضع سر مفخرت ایله‌مش] .

تَلَجْلُج { [ف] سوزی دیلنی چیکنه‌یه‌رك سویلمك ، اکلاشیلیر آکلاشیلماز صورتده سویله‌مك : (تلجلج خائف ، تلجلج خائن)

تَلَحُّن : { [ع] بریسی اکشی برشی یر ایکن دیکرینك آغزی صولانمق : (تلحّز زورنازن) .

تَلْحید { [ع] قبری لحدله‌مك ، قبر لحدلنمك : (تلحید قبر ، قبرك تلحیدی) § (تدفین) کبی دفن ایتمك ، کومك معناسنده‌ده قوللانیلیر : (تلحید شهید) .

تَلْحین • { [ع] قرائتده تغییر کلمه ایتمك § ازکی ایله ، نغمه ایله اوقومق § تخطئه معناسنی‌ده افاده ایدر . جمعی (تلحینات) ،

تَلْخ { [ف] آجی دیمکدر : [تلخ وشیرین] ، (تلخاب ، تلخابه] = طعمی آجی ، ناخوش اولان ایچیله‌جك شی . (تلخابه) زیاده مستعملدر : (نوش تلخابهٔ آزار) . (آب تلخ) = آجی صو دیمك ایسه‌ده شرابدن کنایه اوله‌رق‌ده قوللانیلیر . [کفتار تلخ] = آجی سوز ، [تلخ کفتار] = آجی سوزلو . [تلخکام] = مأیوس ، نومید . کدرلی . [تلخکامی] = مأیوسیت ، امیدسزلك ، مکدر اولمق . [تلخی] =

آجيلق . [تلخكو] = بدزبان ، آجى سويله‌ين . (تلخ مزاج) = كوتو خويلى . (تلخى چشيده) = آجى طاتمش ، مشقت چكمش اولان .

« باده تلخ اولدقجه آرتار نشئه‌سى قوت‌تلنور »
(قوجه راغب)

« تلخكام ايتمز سنك شيرين كلامك نورسى »
« سن همان ايله تكلم راضى‌يم دشنامه بن »
(نورس)

« تلخكاميدر نصيبى نوش صهبادن بيله »
(جورى)

« ناقص اولماز فيض ذاتى تلخئ ايامدن »
(قوجه راغب)

تَلْخِيص [ع] خلاصه ايتمك ، ايدلمك ، اوزون يازيلى شئ قيصالتمق ، قيصالدلمق : [تلخيص كتاب، رساله‌نك تلخيصى). [تلخيصاً] = خلاصه ايدلمك صورتيله . جمعى [تَلْخيصات] . § مصالح مهمهٔ دولته دائر باب عاليدن عتبهٔ علياى حضرت پادشاهى‌يه عرض اولنان خلاصه‌لره‌ده [تَلْخيص] اطلاق اولنور . [تَلْخيصى] = باب عالينك تلخيصاتنى سراى معلاى همايونه كوتوروب كتيرمكه مأمور اولان :

« بريسى پنجهٔ فرمان بريسى صح صحيح »
« بريسى صفحهٔ تلخيص برى نوك قلم »
(نابى)

تَلَذُّذ [ع] لذت بولمق، آلمق. جمعى (تلذّذات): (تلذذات روحانيه) .

تَلْذِيذ [ع] لذتلندرمك ؛ لذت ويرمك، ويرلمك: (تلذيذ دماغ ، تلذيذ طعام) .

تَلَزُّج [ع] لزوجتلى اولمق ، قويولاشوب ياپيشق حاله كلمك : (تلزّج مايع) .

تَلَسْقُوب [روجه‌دن] اوزاق كورن . رصد دوربينى ديمكدر .

تَلَطُّف [ع] لطف ايله، طاتليلقله معامله ايتمك . جمعى (تَلَطُّفات) .

تَلْطِيف [ع] لطفلاندرمق يعنى لطفه نائل ايتمك، برآدمى خوشه كيده‌جك بر شى ايله ياخود خوشلانه جق طرزده اوخشامق : [بندكانى تلطيف، مستحقينك تلطيفى]. (تَلْطيفاً) = تلطيف صورتيله ، تلطيف ايچون. جمعى (تَلْطيفات) .

تَلَعُّب [ع] اوينامق ، اويون ايله اشتغال ايتمك . (تلعّب اطفال) .

تَلَعْثُم [ع] جواب ويريله‌جك يرده ويره‌ميوب ايركيلمك

§ صاچمه صاپان ، ایرکیلەرك جواب ویرمك . اکثریا (بلا) اداتیله معاً استعمال اولنور . مثلا « اثنای استنطاقده مظنون بلا تلعثم اعتراف جنایت ایتدی »

تَلْعِینْ { [ع] مبالغه ایله لعنت ایتمك ، زیاده لعن ونفرت کوستر-
مك : (ابلیسی تلعین) .

تَلْغْرافْ { [روجه دن] دُور نُویس معناسنه در . سیالهٔ
برقیه یی تل واسطه سیله مخابره ده استخدام . بو اصول ایله مخابره . لسانمزده (تَلْغِرافْ) طرزنده تلفظی شایع اولمشدر. (تلغرافخانه) بو اصول ایله مخابره اجراسنه مخصوص محل . اکثریا (تلغراف چکمك ، تلغراف کشیده ایتمك) صورتنده قوللانیلیر . (تلغراف اورمق ، تل اورمق) تعبیرلری پك عامیانه عد اولنور .

[تَلْغْرامْ] = تلغرافنامه دیمکدر . فقط لسانمزده استعمالی شایع اولمامشدر.

تَلَفْ { [ع] بوش یره ضایع ، هلاك ، یوق ایتمك. (ایتمك
واولمق) ماده لریله قوللانیلیر. (ایتمك) = ماده سیله استعمالی تقدیرده (اِتْلافْ) مقامنده قوللانیلمش اولور . فقط بو ماده علاوه اولنمقسزین ینه او مقامده قوللانیله ماز. یعنی بو لفظ مجرد اولدیغی زمان (اتلاف) معناسنی افاده ایده مز. مثلا (قودوز بر حیوانی اتلاف جائزدر) جمله سنده کی (اتلاف)ك یرنده (تلف) لفظی قوللانیلماز. [اولمق] = ماده سیله قوللانیلدیغی زمان ضایع وتباه حکمنی تضمن ایدر . ایشته (تلف نفس ، تلف عمر) کبی تعبیرلرده (اتلاف) معناسی مقصود اولمیوب اصل معنای مطلوب (نفسك تلف اولمسی ، عمرك تلف اولمسی) در. حاصلی مقام وصورت استعمالی دقته محتاجدر . جمعی اولان

[تَلَفَاتْ] = تلف اولانلر یعنی اولمش اولانلر معناسنده قوللانیلیر .

« یازیق یازیق تلف ایتدم متاع جان ودلی »
« بو چارسوی محبتده کار اولور صاندم »
(عاصم)

تَلَفُّظْ { [ع] اصواتی آغیزدن لفظ حالنده چیقارمق دیمکدر:
(بر کلمه نك تلفظی ، بو حرفی تلفظ) .

عربیده (تلفظ) ایله (تَکَلُّمْ) بیننده معناجه فرق اولمدیغی قاموسك مندرجاتنده کوستریلیورسه ده ترکجه ده بو ایکی کلمه نك معنالرنجه خیلی فرق بولندیغی اهل لسان عندنده مسلماتدندر. مثلا (فلان فرانسزجه یی پك کوزل تکلم ایدر) دینیلیرده آنك یرنده (تلفّظ) قوللانیله ماز. ترکجه ده تلفّظ (سوز سویله مك) وتکلم (لاقیردی ایتمك) مقاملرنده استعمال اولندقلرندن هر تکلمده تلفظ واقعدر ، فقط هر تلفظده تکلّم واقع دکلدر. جمعی (تَلَفُّظَاتْ) .

تلفون [روجه‌دن] سسی اوزاغه نقل ایدن آلت مخصوصه، (ناقل الصوت) یاخود (دورشنو).

تلفیف [ع] صارمق، بوریمك، اورتمك.

تلفیق [ع] بربرینه ضم ایتمك، ایدلمك: (اوکتاب جمع وتلفیق صورتیله وجوده کتیرلمشدر).

تلقب [ع] کندی ایچون لقب اتخاذ ایتمك، لقب طاقنمق، لقبلنمك: (جنتمکان سلطان محمود خان ثانی «عدلی» مخاصیله تلقب ایتمشیدی).

تلقم [ع] پاره‌لیوب لقمه لقمه یوتمق. [التقام] ایله مترادفدر.

تلقی [ع] قارشولامق، برنسنه‌یه قارشو تصادف ایدوب باقمق وباقلمق؛ برشئ قبول ایتمك، ایدلمك. بوراده قبولك ادراکه، اعتقاده کوره قیدیله ذکری زائددر. چونکه بویله اولمسی ذاتاً طبیعیدر: (بو تبلیغاتك اوراجه نه‌یولده تلقی ایدیله‌جکی مجهولدر، امرعالیلرینك محانجه حسن تلقی ایدیله‌جکی وارستهٔ اشتباهدر) جمعی تخفیف یا ایله (تلقیات) در.

تلقیب [ع] لقب وضع ایتمك، ایدلمك؛ لقبله‌مق، لقبلانمق: (حضرت عمرك (فاروق) ایله تلقیبی اظهار حق واجرای عدالتده فوق‌العاده التزام دقت ایله‌مسنه مبنی ایدی). جمعی [تلقیبات].

تلقیح [ع] آشی اورمق، اورلمق؛ آشیلامق، آشیلانمق: (تلقیح اطفال، تلقیح اشجار). [تلقیح جدری] چیچك‌علتی آشیسی. جمعی [تلقیحات].

تلقیم [ع] لقمه ویرمك، ویرلمك؛ لقمه لقمه اوله‌رق یدرمك، یدیرلمك.

تلقین [ع] برسوزی سویله‌یوب مخاطبه ایچه آکلاتمق، آکلادلمق: (تلقین دین مبین، بومادهٔ مهمه‌نك اوصاغره تلقینی قولای دکلدر) § بعدالدفن میته خطاباً قبرینك اوزرنده امام طرفندن ایراد ایدیلن اخطارات دینیه‌یه اطلاق اولنور: (تلقین میت) جمعی (تلقینات).

« برك کلله عندلیب زاری تکفین ایتدیلر »
« بر کلستان بیتنی اوستنده تلقین ایتدیلر »
(شرف)

تلمذ [ع] شاکردلك ایتمك صورتیله تعلم ایله‌مك: (فن جراحی‌یی پارسده معلم مشهور (شارقو) دن تلمذ ایله‌مشدی.)

تلمع [ع] پارلامق. (التماع) ایله مترادفدر.

تلمیح [ع] قولاً ایما یعنی اثنای کلامده بر قصه‌یه ویا بر نکته‌یه ویاخود بر وقعه‌یه اشارت

ایلکدر . (فن بیان) ده صنایع بدیعه‌دن برصنعت ادبیه‌در که مثال آتیده وارد اولمشدر .

« ایله خاطرلری تعمیره شتاب »
« ایله‌مه عرش الهی بی خراب »
(نابی)

مصراع ثانیده‌کی عرش الهی تعبیریله [قلب المؤمن عرش الرحمن] حدیث شریفنه تلمیح ایدلمشدر .

تَلْمیع [ع] لمعان ایتدرمك، ایتدرلمك؛ پارل پارل پارلاتمق: (تلمیع سیف ، اسلحه‌نك تلمیعی) § (فن بیان)ده صنایع لفظیه‌دن شعری بر ایکی و یا اوچ لسانی مزج ایده‌رك سویله‌مكدن عبارت برصنعت ادبیه‌در:

« خلف معتبر آدم وحوا سنسین »
« جعل الله فداء لك امی وابی »

تَلَوُّنْ [ع] رنکدن رنکه کیرمك: [تلوّن سیما ، تلون بوقلمون] § بر حالده طورمیوب دونکلك کوسترمك ، ثباتسز اولوب حالدن حاله کچمك : (تلوّن مزاج ، تلون افکار) جمعی [تلوّنات] .

« هزار احباب اولان اهل تلوّندن وفا کلمز »
(راغب)

« نیه منجر اوله حالم بو تلوّنله بنم »
« دل پشیمان کنه توبه‌یه وارماز دهنم »
(شیخ غالب)

تَلْویثْ [ع] بولاشدیروب پیس وصردار ایتمك، ایدلمك : « خوشجه برکیف ایدی انفیه خبیث »
« ایتمه‌سه ریش و بورونی تلویث »
(وهبی)

(تَلَوُّثْ) = بولاشوب پیس اولمق معناسنه‌در .

تَلْویحْ [ع] واضح وعیان قیلمق. جمعی (تَلْویحاتْ) § ادبیاتده « کنایه » بحثنك اقسامندن برقسمه (تلویح) اطلاق اولنور که کنایهٔ وارده‌ده معنای مقصودی ادراك ایچون لازم و ملزوم بیننده وسائط کثیره بولنه .

تَلْویعْ [ع] یاقوب دردناك ایتمك، ایدلمك : (تلویع قلب ، تلویع دل عاشق) جمعی (تلویعات) .

تَلْویمْ [ع] آزارلامق ، لوم وسرزنش ایتمك . جمعی (تَلْویماتْ) .

تَلْوینْ [ع]رنك ویرمك، ویرلمك؛ بویامق ، بویانلمق: [خانه‌یی تلوین، جامه‌یی تلوین، کوشکك تلوینی، قماشك تلوینی] جمعی (تَلْویناتْ) .

تَلَهُّبْ [ع] آلولنمك، آلولنوب یانمق .

تَلَهُّفْ [ع] حزن وکدر ، یأس وحسرتله یانوب یاقلمق ؛ چاغریشوب آغلامق. جمعی (تَلَهُّفاتْ).

تَلَهّی { [ع] اوینـامق ، اویونله وقت کچیرمك . (تَلاهی). ایله مترادفدر .

تَلْهیب { [ع] آلولندیرمك ، آلولندیرلمك . جمعی [تَلْهیبات] : (تلهیب نار ، آتشك تلهیبی) .

تَلَیُّث { [ع] ارسلان روشلی ، ارسلان یورکلی اولمق : (تلیّث غزاة) .

تَلْمِد { [ع] بلاد عجمده ، یعنی دیارا ـ لامیه‌نك غیریده تولد ایدوب کوچـوك ایکن دار اسـلامه کتورمکله ، دارا ـ لامده بیومش اولان کیمسه‌یه دینور . بوراده عجمدن مقصد عربك غیری اقوام دیمکدر . علی الاطلاق قول جنسنی افاده ایدر . کوله اولورسه (تلید) جاریه اولور ایسـه (تلیده) دینیلیر .

تَلَیُّن { [ع] یوموشاق اولمق ، یوموشامق . (تقبّض)ك ضدی : (تلیّن طبیعت) .

تَلْیین { [ع] یوموشاتمق ، یومو ـ شادلق ؛ لینت ویرمك ، ویرلمك : (تلیین طبیعت) .

تَماثُل { [ع] بربرینه مماثل اولمق ، مساوی بولنمق . § حسابده بلاکسر تقسیم قبول ایتمك .

تَماثیل { [ع] تمثاللر ، صورتلر ، نظیرلر دیمکدر :

« قونمش بوچارسویه بر آینهٔ حیات »
« صورتور اولمش آنده تماثیل کائنات »
« لا »
« تحقیق اولنسه نقش تماثیل کائنات »
« یا خواب ویاخیال ویاخـود فسانه‌در »
(ترجیع بند)

تَماجُد { [ع] مجدینی ، شرفنی یاد ایله افتخـار ایتمك § ایکی ویادها زیاده آدم مجدوشرف خصوصنده مفاخره‌ده بولنمق .

تَمادی { [ع] زیاده‌اوزامق، زیاده اوزون اولمق : (تمادیء ایام افتراق ، تمادیء عمر) .

[سن ایسـه انفلاق صباح هرکس ایچون باعث انشراح ایکن ظلام لیلك تمادیسنه دعاخـوان اولان اشرّا کبی حرکات ریاکارانه کّی وقایهٔ کیجـه‌دن استفاده ایتمك ایسته‌یورسین ــ شیخ نظامی ــ فیض آباد] .

تَمارُض { [ع] خسته کبی کورنمك ، یالاندن خسته اولمق : (خـدمتدن قورتلمق ایچـون تمارض ایدییور)

تَماس { [ع] دکمـك ، طوقنمق : (الی المـه تماس ایتدی ، باستونك اوجی اتکنه تماس ایتدی) .

تَماشا { [ف] ذوق وحـظ جهتیله ویاخود عبرت آلمق مقصدیله نظر ایتمـك ، باقمق . ذاتاً معنـای مصدری‌یی حاوی اولان بوکلمه معلوم ومجهول اوله‌رق قوللانیلیر: [براویونك

يقيندن تماشاسى ، دونمانك اوزاقدن تماشى] (شايان تماشا) ، (جالب تماشا) مقاملرنده قوللانيلديغى ده واقعدر ، مثلا: [تماشاگاه ، تماشاگه] = اطرافى سير ايده جك محل وسير يرى . [تماشا خانه] = كذلك اطرافى سير ايليه جك او . [تماشاگر] = سير ايدیجى ، سيرجى . [تماشاگرى] = سير ايدیجيلك .

« الله الله نه تماشادر بو »
(لا)
« درياده ايدن اول دريكتايى تماشا »
(طالب)

تَمَالُكْ { [ع] نفسنه مغلوب اولمامق ، نفسنى ضبطه مقتدر اولمق ، كندينه مالك اولمق .

تَمَامْ { [ع] بتون ، نقصانسز ، اكسيكسز : (بر ايش تمام اولمه دن ديكرينه باشلاناماز) . § تام اولمق ، بتمك : [تمام تحصيل ، تمام حساب ، تمام عمر] (تماماً) = نقصانسز اوله رق . [بِالتَّمَامْ ، بِتَمَامِه]= تماميله ، نقصانسز (ناتمام) = اكسيكلى ، تمام ايدلمه مش .

« نيم صون پيمانه يى ساقى تمام ايتدكمى »
(نديم)
«سويلدكجه سن اواسبابى تماماً بن دخى»
«ايلرم فرط كدرله اشكمى سيل روان»

تَمَامِيَّتْ { [ع] تماملق ، تاملق ، نقصانسزلق ، بوتونلك . قاعدهٔ عربيه يه موافق اولميان بو كلمه تصرفات عثمانيه دندر . لسانمزده قوللانيلان معنالرينه كوره (تمام) ايله (تماميت) بيننده چوق فرق بولنديغندن استعمالنه احتياج قوى واردر : [دولت عليهٔ عثمانيه نك تماميت ملكيه سنى تأمين ايدن دول معظمه نك دخى — رشيد پاشا]

تَمَايُلْ { [ع] ميل ايتمك ، ميللنمك . ماديات ومعنوياتده مستعملدر: (تمايل قلب ، نهالك تمايلى) جمعى (تمايلات).

« اونهال باغ عشوه سكاده ايدر تمايل »
«آكوكل نه آه ايدرسين بوكا روزكاردير لر»
(سرى)

تَمَتُّعْ { [ع] فائده لنمك ، كار ايتمك : (بو سنه سركيدن خيلى تمتع ايتمش) ، (تمتع ويركوسى = بلديه نك اصنافدن آلديغى ويركو) . § فائده ، كار : [اورتاقلرك حصه لرى چيقدقدن صوكره كنديسنه اون بيك غروش صرف تمتع قالمش) . بولفظ معنوياتده قوللانيلماز . جمعى (تمتّعات) .

تَمْتِيعْ { [ع] فائده لندرمك ، فائده لنديرلك ، كار ايتدرمك ايتديرلمك . استعمالى اندردر.

تَمَثُّلْ { [ع] برشيئك صورتنه كيرمك : [شيطان انسان صورتنه تمثل ايدوب] § بر سوزى مَثَلْ اوله رق ايراد ايتمك ، بر سوز او صورتله ايراد ايدلمك : (شاعرك بيتيله تمثل ، اومصراعك تمثلى) .

« مثلی یوق آیینه ده ایتسه تمثل فی المثل »
« یینه یوق شکلن عیان ایلر مثالك صورتی »
(نورس)

تَمْثِیل { [ع] مثال کتیرمك ، کتیرلمك ؛ مثال اوله‌رق ایراد ایتمك ، ایدلمك : (او وقعه‌یی تمثیل طریقیله بیان ایتدی ، برعباره‌نك تمثیلی) § برشیئك صورتی عیناً دیکر شیئه نقش ایتمك که بومعناده (طَبْع) ایله مترادفدر : (بوکتابك تمثیلی ، بر رساله تمثیلی ، تمثیل اوّل) . جمعی (تمثیلات) .

« کندی طورنده مکس ادنی دکل طاووسدن »
« آکله حقك (نابیا) قرآنده تمثیل ایتدیکن »
« ایله‌مش اهل حکم موج ایله بحری تمثیل »
« تاکه معلوم اوله ماهیت معنای حدوث »
(عارف حکمت)

تَمَجُّد { [ع] مجد صاحبی اولمق ، کسب مجد ایتمك : [آحاد ناسدن برینك تمجّدی] .

تَمْجِید { [ع] ثنا ایله تعظیم ، اولولامق : (تمجید رسول ، تمجید اهل بیت) § ثنا وتعظیم ایله صباحه قارشی مناره‌لرده اوقونان دعا . بو دعا اکثریا سحور وقتنده تلاوت اولندیغندن بین العوام (سحور) معناسنده قوللانیلیر ، تمجید وقتی دینیلیر : (تمجید پلاوی کبی ایصیدوب ایصیدوب بر — مثل مشهور) جمعی [تَمْجِیدات] .

تَمَدُّح { [ع] کندینی مدح ایتمك ، اوکونمك : (تمدّح معیبو باتدندر) جمعی (تمدّحات) : (تمدّحات عجمانه) .

تَمَدُّن { [ع] کسب مدنیت ایتمك ، مدنی اولمق : (ژاپونیا-لیلرك امر تمدّنده کوستردکاری سرعت وغیرت جداً شایان حیرتدر) ، (مبنای تمدّن مادهٔ تعاون اولمسیله — سئله مقاله‌سی — شناسی) .

تَمْدِیح { [ع] مبالغه ایله مدح وثنا ایتمك . (مَدْح) دن اقوادر .

تَمْدِید { [ع] اوزاتمق ، اوزادلمق . مادیات و معنویاتده مستعملدر : (مدت مأذونیتی تمدید ، تمدید اقامت ، تلغراف خطنك تمدیدی ، تمدید مکالمه) .

تَمْر { [ع] « خرما » دینیلن میوه . [دمیر هندی] تعبیرینك طوغریسی (تمر هندی) در .

تَمَرُّد { [ع] عنادواستکبارایتمك که ترکجه‌ده دیك باشلیلق ، دیك کلمك دینیلیر : (ارباب جهل قبول حقده تمرّد ایدر) .

تَمَرُّن { [ع] ادمان ایتمك ، ملازمت ایتمك ، آلیشمق ایچون دوام ایله چالیشمق : (فن جراحی یی تحصیلده تمرّن ایده ایده عاقبت بر استاذ مشهور اولدی) .

تَمْرِير { [ع] آجی ایتمك، ایدلمك. ماديات ومعنوياتده قوللا - نيلير : (تمرير ماء ، مايعك تمريرى ، تمرير حياة ، تمرير عمر، تمريردماغ).

تَمْرِيض { [ع] ضعفه نسبت ایتمك، ایدلمك ؛ ضعيف كو - سترمك ، كوسترلمك . اكثريا سوز حقنده قوللانيلير : (مورخ بو قولی تمريض ايتمشدر ، بر قولك تمريضی براهينه محتاجدر) .

تَمْرِين { [ع] ادمان ایتدرمك ، ایتدیرلمك ؛ بر شيئه آليشديرمق مقصديله چاليشديرمق : [طلبه‌يی درسلرينه تمرين ، شاكر - دانك درسلره تمرينی]جمعی[تَمْرِينات].

تَمَزُّق { [ع] يير تيلمق، پارەلنمك : (تمزّق اثواب) .

تَمْزِيق { [ع] ييرتمق ، ييرتلمق : (تمزيق اوراق، تمزيق مكتوب ، تمزيق جرائد عتيقه) .

تَمَسُّح { [ع] برشيئه ال سورمك، مسح ایتمك . § بر شيئه سورنمك .

تَمَسْخُر { [ع]مسخره‌لانمق،مسخره‌لق ایتمك . § مسخره‌لق كوستروب استهزاده بولنمق . جمعی (تمسّخرات) .

تَمَسُّك { [ع] اهتمام ايله طوتمق، ياپيشوب صيق طوتمق : [شريعت غرايه تمسّك ، برهان قاطعه تمسّك] بو معناده اكثريا معنوياتده قوللانيلير . § سند . بورج ايچون آلنوب ويريلان كاغد وحين استملاكده آلنان حجت ديمكدر : (يدنده تمسّك وارمی ، تمسّكنی چيقارسون) .

« باص مهری تمسّكره اصنافی طولاندر »
(لا)

تَمَسْكُن { [ع] مسكين اولمق ، مسكينلشمك، مسكينلك كوسترمك : (تمسكن نسوان، تمسكن تنپروران) .

تَسْمِيَه { [ع] بريسنه« اللّه‌اقشامكّی خير ايتسون » ديه دعا ایتمك . تشديد ايله غلطدر :

« شيقدر هنرنما بكم اعلی لسان بيلير »
« اجرای‌رسم تمسيه‌ده بون‌صو آر دير»
(معلم ناجی)

تَمَشُّط { [ع] صاچنی، صاقالنی طارامق ، طارانمق .

تَمَشُّق { مشق آلمق ، مشق‌اتخاذ ایتمك ؛ تعلم ايله‌مك . اكثريا حسن خطی اوكرنمكده قوللا- نيلير : (كيمدن تمشق ايتدی ، فلاندن تمشق ايله‌دی) .

تَمَشِّي { [ع] يوريمك . معنوياتده مستعملدر : (تمشیٔ‌امور، تمشیٔ مصالح) .

تَمْشِيَت { [ع] يورتمك، يوريد- لمك . كذلك مادياتده قوللانيلاز : (تمشيت امور ، تمشيت مصالح) . بعضاً (ويرمك) ماده‌سيله

قوللانیلیر . مثلا : [بو راجه ایشلره تمشیت ویرلمکده‌در .] دینیلیر . (تَمْشِیَه) طرزنده قوللانیلدیغی زمان (ایتمك) ماده‌سی الحاق اولنور . مثلا [مصالحی تمشیه ایتمك ایچون] تشدید ایله غلط اوقومامليدر .

« لوح ترصین وقضاتمشیت وبرق پرنك »
(کاظم)

تَمْشِیط [ع] طارامق ، طارانمق : (تمشیط کاکل ، کسولرك تمشیطی) .

تَمْغا [ف] مهر کبی کاغد ، قماش مقوله‌سنه و اشیای سائره‌یه اوریلان علامت ، نشان ، پول : (تمغا رسمی) = بعض امتعه واوراق تجاریه‌یه اوریلان نشانهٔ رسمی و پول ویرکوسی دیمکدر .

« آقچه ایتمز قماشی تمغاسز »
« نه‌خطایی وار آنده نه‌خاره »
(ندیم)

تَمَكُّن [ع] مکانلانمق ، مکان طوتمق ، یرلشمك : [تسالیادن مهاجرت ایتدکدن صوکره بر مدت سلانیکده توقف و مؤخراً اناطولی‌یه کچوب مغنیسا شهرنده تمکن ایتدیلر] .

تَمْكِين [ع] وقار ، مکانت ، آغیر باشلیلق . خفت مزاجك ضدی . [اهل تمکین] = وقار نفس ، مکانت مزاج صاحبی .

[پُرتمکین] = زیاده آغیر باشلی ، چوق وقارلی : [رئیس پرتمکین] .

« اهل تمکینم بنی بگزتمه ای کل بلبله »
(فضولی)

« آرانماز نشئهٔ تمکین رند لاابالی‌ده »
(واصف)

تَمَل [روجه‌دن] اصل ، اساس ، رکن دیمکدر . ترکجه‌سنك (قویوق) لفظی اولدیغنی مرحوم احمد وفیق پاشا اثرنده کوستریور : (تمل آتمق) = بنانك تمل طاشنی قومق ؛ بریرده یرلشوب قالمق . (تمل طوتمق) = تمللشمك ، بردوام وپایدار اولمق . (تمل دیرکی) = اساس بنا اوزرینه قونیلان درت دیرکدن هر بری . (تملسز) = فانی ، واهی ، اصلسز دیمکدر .

« ترکی سخنه تمل قومشلر »
« کرچه تملی کوزل قومشلر »
(مقدمه)

تَمَلُّق [ع] یالطاقلانمق : [تملق افعال مذمومه‌دندر] جمعی (تملّقات) : « تملقات مسکینانه »

« دل کیمسه‌یه ایلمز تملّق »
« اول خالق ایله ایتمه‌مش تخلّق »
(معلم ناجی)

تَمَلُّك [ع] ملك ایدینمك ، ایدینلمك ؛ بریری صاتون آلوب مالك و صاحب اولمق ، بر یر تحت تصرفه آلنمق : [بر خانه‌یی تملك ، بر ترلایی

تملكِ ، بر عرصه‌نك تملكى ، دكانك
تملكى] جمعى [تملّكات] .

تَمْليح [ع] طوزلامق، طوز- لانمق : (تمليح سمك ،
سمكه‌نك تمليحى ، تمليح طعام) ؛ اثناى
كلامده لطيف برمضمون و يا دلنشين
برتعبير ايراد ايتمكدن عبارت بر صنعت
ادبيه‌در . جبان بر شخصه (قوجه
ارسلان كل باقه‌لم) ديمك كبى .

تَمْليكْ [ع] ملك ايتمك، ايدلمك؛ بريرى بر ينك عهده‌
تصرفنه ويرمك، بر بر برينه ويرلمك:
[شو باغچه‌نك فلانه تمليكى ، شو دكان
فلانه تمليك ايدلدى] ، [تمليكاً] =
كندى تصرفنه چكمك صورتيله: [شو
قوناق تمليكاً فلانه ويرلدى] جمعى
(تمليكات) .

تَمَنّى [ع] ديله‌مك ، آرزو ايتمك، ايدلمك : (تمنئ موفقيت ،
تمنئ اقبال ، تمنئ ترقى) . عين معناده
اسلوب فارسى اوزره (تَمَنّا) طرزنده‌ده
قوللانيلير . § [تَمَنّا] = الى باشنه
قالديروب آشنالق ايتمك معناسنده وسلام
اشارتى مقامنده‌ده مستعملدر : « قيصه
تمنّا ، قنديللى تمنّا » . جمعى معناى اولايه
كوره تخفيف يا ايله (تَمَنّيات) .

«كوكل آشفته، يار آلفته، چشم بخت ايسه خفته»
«عجب عاشق، عجب دلبر، عجب اولماز تمنّادر»
(نفعى)

« نيازمند وصال اول قوشرمى اى نابى »
« نه وار تمنئ وصلت خلاف عاده دكل »
(نابى)
« هر كسك ذكرى همان ادعيهٔ عزّ وشكوه »
« هر طرفدن چيقيور بانك تمنّاى كرم »

تَمَوُّجْ [ع] طالغه‌لانمق، طالغه‌لى اولمق : [تموج رايت ،
تموج دريا ، تموج نباتات] جمعى
(تموجات) .

« تموج ايتمه‌ده يريز چمن لطيف لطيف »
(معلم ناجى)

تَمُّوزْ [سريانيدن] ياز موسمنده‌كى معروف آى . (برهان
قاطع) ده حرارت شديده معناسنه
اولديغى كوستريليور : (تاب تموز)
نظمده ميمك تخفيفيله‌ده قوللانيلير .

« كر تاب تموز غضبى ايتسه سرايت »
« هر قطرهٔ بارانى هوا بر شرر ايلر »
(نفعى)

تَمَوُّلْ [ع] مالى اولمق؛ چوق مال صاحبى ، زنكين
اولمق : (فلان تجارتله تموّل ايتدى).

تَمْويلْ [ع] مالدار ايتمك ، ايدلمك . استعمالى
اندردر .

تَمْويه [ع] سوزى يالديزلامق صورتيله سويله‌مك، باطل
سوزه حق سوسى ويرمك . غلط
فاحش اوله‌رق (تَمْويَه) طرزنده تلفظ
ايتمه‌مليدر . جمعى اولان (تمويهات)

مفردندن زیاده قوللانیلیر: (تمویهات زندیقانه) .

تَمَهُّد [ع] یاییلوب دوشنمك : (تمهّد بساط) .

تَمَهْدی [ع] مهدیلك دعواسنه قالقشمق ، مهدیلك دعواسنده بولنمق .

تَمَهُّر [ع] ماهر اولمق ، کسب مهارت ایتمك : (دباغتده تمهّر) .

تَمْهید [ع] یایوب دوشه‌مك ، دوشنمك : (تمهید مقدمه بساطك تمهیدی) جمی (تمهیدات).

« سکا قالدی مدد ومرحمت ای صهر نبی »
« نه‌دوشرسه آنی قیل شانکه بسط وتمهید »
(کاظم)

تَمْهیل [ع] بر آدمه بر ماده‌ده مهلت وزمان ویرمك ، صوکره‌یه براقمق: (ادای دینك تمهیلی) (امهال) ایله معناجه مترادف ایسه‌ده (امهال) اکثریا حق آلهیده قوللا - نیلیر. جمی (تمهیلات) .

تَمَیُّز [ع] معنیً امثالندن آیریلوب سچلمك ، موقع مخصوص طوتمق: (اقرانی آره‌سنده بحق تمیّز ایتدی) [مابه‌التمیّز] = کندیسیله تمیز ایدیلن شی. جمی (تمیّزات).

تَمَیُّع [ع] صیویق اولمق ، صیویقلاشمق ؛ مایع حالنه کلمك .

تَمیمَه [ع] بدنظردن محافظه ایچون صبیانه وبعض حیواناته آصیلان نظر بونجغی ، نظراقدیمکدر.

تَمْییز [ع] دقتله آییرمق ، آییرلمق ؛ تدقیق ایدوب سچمك ، سچلمك؛ فرق ایتمك ، ایدلمك: [تمییز نیك وبد ، تمییز خیر وشر ، تمییز خطا وصواب ، تمییز نفع وضرر ، شاب ایله شکرك تمییزی] [محکمهٔ تمییز] = محاکم حقوق وجزائیه‌دن صادر اولان حکملرك قانونه موافق اولوب اولمدیغنی تدقیقه مأمور اولان هیئت : (تمییز دعوی ، دعوایی تمییز ایتدی) . [تمییزاً] = هیئت مشار- الیها معرفتیله دیمکدر . § قوهٔ ممیّزه ، ایی کوتویی وفائده یاخود ضرری فرق ایتدیرن قوّت : (اهل تمییز ، ارباب تمییز ، تمییزسز آدم] . § فارسیده اولدیغی کبی بولفظك نظمده مخففاً یعنی (تمیز) طرزنده استعمالی نادراً واقع ایسه‌ده مقبول طبع سلیم دکلدر . فقط محاورانده بوطرز تلفظی عادتا ترکجه‌لشدیرلمش وصفت حکمی ویریله‌رك پاك ، نظیف ، طاهر ، نفیس ، صاف کبی معنالرده زبانزد اولمشدر : [تمیز صراحی ، تمیز بارداق ، تمیز برکباب ، تمیز برقات اوربه ، تمیز برکوپه].

« نه‌در تصور تمییز حسن وقبح امور »
« نه‌در تقابل امتداد جملهٔ کردار »
(قصیده — لا)

« تميزه يوغيدى اقتدارم »
(مقدمه)

تَنْ { [ف] وجود، بدن، كووده، (تَنپرور) = وجودينى بسلەمكى دوشونن ، وجودينى بسلەمكه اعتنا ايدن آدم . (تنپرورانَه) = وجودينى بسلەمكله مشغول اولان آدمه ياقيشەجق صورتده . [تنپرورى]= وجود بسله‌يجيلك . [تن درست] = صحتى يرنده ، وجودى صاغلام اولان آدم. [تن درستى] = صحت وجود، وجود صاغلاملغى . [آهن تن] = پك صاغلام وجودلى [نرم تن] = يوموشاق وجودلى. [تن آور، تناور]= طولغون وجودلو ، اتلى جانلى . [تن آسان ، تناسان] = راحت وجودينى آرايان ، كندى راحتنه باقان آدم .

« بختيارى جهانده صحتدر »
« تندرستى بيوك سعادتدر »
(صفا)

«ناتوانلق اوقدرايتدى سرايت تنه كيم»
«قالقه‌مازعارض خوبانه دوشونجه نكهم»
« نابى »

تَنَادّ { [ع] بربرندن اوركمك ، جاغريشوب قاچشمق .
[يوم التناد ، يوم تناد] = روزمحشر، قيامت كونى .

تَنَادُرْ { [ع] نادرلشمك ، بولنماز اولمق. استعمالى نادردر.

تَنَادُمْ { [ع] بربريله مصاحبت ايتمك، قونشمق . (منادمه) مقامنده قوللانيله بيلير .

تَنَادِى { [ع] بربرينه ندا ايتمك، ندا ايدشمك . معلم مرحومك لغت كتابنده ايضاح ايتديكى وجه ايله بر قوله كوره قيامت كوننه (يوم التنادى) ده دينيله بيلير .

تَنَازُعْ { [ع] بربريله نزاع ايتمك، خصومت ايدشمك . (تنازع بالايدى) = اصطلاحات فقهيه دندركه ايكى كشينك ذى اليد اولدقلرى عقار ايچون نزاع ايتملرى ديمكدر .

تَنَاسُبْ { [ع] بربرينه مناسب واويغون اولمق، كوزل نسبتده بولنمق : (تناسب اندام ، تناسب اعضا ، تناسب الفاظ)§ صنايع ادبيه دن (مراعات نظير) دينيلن صنعت بديعه نك نام ديكرى § (تناسب عددى) = اصطلاحات رياضيه دندر .

« نه‌در مباينت آفرينش اشكال »
« نه‌درتناسب اندام وحسن نقش ونكار »
(لا)

تَنَاسُخْ { [ع] بر طائفهٔ ضاله نك قولى اوزره روحك بر جسمدن آيريلير آيريلماز ديكر بر جسمه تعلق ايتمسى : (تناسخ ارواح) . (تناسخى) = تناسخ مذهبنده بولنان آدم .

تَنَاسُلْ { [ع] بربرندن طوغوب اورەمك ، تورەمك ؛ نسل يتشديرمك : (تناسل بنى آدم ، امر تناسل ، تناسل حيوانات) .

«طوتكه بونلر وارايمش اما فلك محوايلەمش»
«ايچلرندن بر تناسل ايتمش آدم يوقميدر»
(نسيب)

تَنَاشُدْ { [ع] بربرينه شعراوقومق . (مناشده) ايله مترادفدر .

تَنَاشِيرْ { [ع] چوجق يازيسى ، عجمى يازيسى . مفردى اولميان جمعدر .

تَنَاصُرْ { [ع] بر برينه نصرت ايتمك ، ياردمـلاشمق . (تعاون) ايله معناجه مترادفدر . فقط اواكثريا ماديات ومعنوياتده ، (تناصر) اكثريا يالـكز مادياتدەقوللانيلق اوزره معروفدر : (تناصر ارباب قلم) .

تَنَاظُرْ { [ع] بربرينـه باقمق ، باقشمق ، قارشولقلى باقمق : (تناظر خصمين) .

تَنَافُرْ { [ع] بربرندن نفرت ايتمك ، اوركمك : (تنـافر عالم وجاهل) (تنـافر حروف) = كلمەنك اثناى تلفظدە لسانه ثقلت وعسرت ويرەجك حرفلردن مركب اولمسى . [تنافر كلمات] = كلمەلرك بر برلرينه عدم امتزاجندن طولايى حين تلفظدە لسـانه ثقلت واضطراب ويرەجـك برحالده بولنمسى ديمكدر .

«گاه التفات وگاه تنافر ايدر بيان »
« رمز بديع غمزه ايله هر نظارەدن »
(منيف)

« يوق ذره تنافر عبارات »
« مقدمه »

تَنَافُسْ { [ع] حسـد ايدشمك ، رقابت ايتمك . (منافسه) زيادە قوللانيلير .

تَنَاقُصْ { [ع] آزالمق ، اكسيلمك : (تناقص دم ، تناقص عمر ، تناقص سرمايه) .

تَنَاقُضْ { [ع] بر مادەيه عائد ايكى سوزبربرينه مخالف واويماز اولمق ؛ ايكنجى سـوز برنجى سـوزه اويغـون اولـمامق : [فلان سوزندە تناقض ايتدى ، تناقض عبارە] جمعى (تَنَاقُضَاتْ) .

تَنَاكُحْ { [ع] نكاحـلاشمق ، بربريله مشروع زوج وزوجه اولمق .

تَنَاكُرْ { [ع] تجاهل ايتـمك ، بيلمزلنمك .

تَنَاوُلْ { [ع] آلوب يمك ، آلنوب يمـك : (تناول طعـام ، چيلـكك تناولى ، اثناى تناولده) .

تَنَاوُمْ { [ع] اويور كى كورنمك ، يالاندن اويومق : (تناوم كربه ، تناوم نـكهبان) .

تَنَاهِى { [ع] نهايت بولمق (بى تَنَاهِى) = نهايتى اولميان ، صوكسز .

(اِنْتِهٰا) ایله بینلرنده کی فرقه دقت لازمدر . (انتها) نهایت مقامنده قوللانیلیر. اما بوقوللانیلماز:

« ای قدرتنه اولمیان آغاز وتناهی »
« ممکن دکل اوصافکی ادراك کماهی »
(لا)

تَنْباكُو [ف] نارکیله ایله ایچیلن معروف نبات، نارکوله‌ده ایچیلن قبیلش معلوم نبات. تومبکی طرزنده زبانزد اولمشدر. اصلی (طباقو) در. بالتحریف فارسی‌یه بو طرزده مال ایدلمشدر.

تَنَبُّت [ع] یردن بتمك : (تنبت چمن) جمعی اولان (تَنَبُّتات) اصطلاحات طبیه‌دندر : [تَنَبُّتاتِ لَحْمِیَّه] = اثرمرض اوله‌رق بدنك برمحلنده توت ویا بکوردلن شکلنده ظهور ایدن ات چیقنتیسنه اطلاق اولنور.

تَنْبَل [ع] اوشه نیجی، اوشنکن: (تنبله ایش بیور. سکا عقل اوکرتسون — مثل مشهور) بر لغت کتابنده بوکلمه‌نك اصلی (تنپرور) دینیلیورسه‌ده او یله دکلدر. فارسیده (تن پرور) باشقه و (تَنْبَل ، تَهْبَل ، تَمْهَل) باشقه‌در . (تنبلخانه) = ایش کورلمه‌ین محل ، مسکینلر یری .

تَنْبَلیت [ف] حیوان یوکی ، کوچك یوك :

« مرکب اوزره یوکله دیرلر تنبلیت »
(سروری)

تَنَبُّؤ [ع] نبوت کاذبه ادعا ایتمك ، یالان اوله‌رق پیغمبرلك دعواسنده بولنمق .

تَنَبُّه [ع] اویانمق ، عقلی باشه کلمك (انتباه) ایله مترادفدر.

تَنْبِیه [ع] فی‌الاصل اویاندرمق معناسنه‌در. فقط لسانمزده اویاندیره‌جق ، کوزلرینی آچدیره‌جق طرزده امر ایتمك ویاخود نهی ایلمك معناسنده مستعملدر: (کندیسی کلنجه قدر بکله‌مسنی تنبیه ایتدی ، بو ماده‌یی کوزلجه تنبیه ایتملی.) جمعی (تنبیهات) .

تَنْتَه [ایتالیانجه‌دن] کونشه ، یاغموره قارشی سفائن وسائره‌نك اوزرینه چکیلن بز . بو کلمه‌نك فارسیده اوروجك آغی معناسنه اولمسنه ومعروفی ایله مناسبتی بولنمسنه کوره عیناً فارسیدن آلنمش اولمسی‌ده وارد خاطر اولور :

« بلکه بسط ایتمش اولوردك سایهٔ اندیشه‌می »
« نوردن برتنته چکسه‌ك آسمانك فوقنه »
(معلم ناجی)

تَنَثُّر [ع] صاچلمق، یاییلمق ، سرپلمك .

تَنْثیر [ع] صاچمق، سرپمك، یایمق: (تنثیرنقود) § نثره تحویل ایتمك: (بربیتك تنثیری ، مصراعی تنثیر).

تَنْجیم [ع] فی‌الاصل بر نسنه‌یی وقت وقت ادا ایتمك معناسنه‌در . « اختری » ده بیان اولندیغنه کوره بر نسنه‌یی کیجه کوکبه قارشی قویمق معناسنی‌ده افاده ایدییور.

لسانمزده كيجه كوا كبى ترصد ايتمك ، علم نجوم ايله اشتغال ايله‌مك معناسنده استعمال اولنديغى آثار اسلافده كوريلور :

« بونك حقيقتى ظاهر دكلمى دنياده »
« قوسون تجاهلى ارباب حكمت وتنجيم »
(نفعى)

تَنْجِيَه { [ع] خلاص ، نجات ويرمك ، قورتارمق . تشديد ايله غلطدر .

تَنَحْنُحْ { [ع] بوغازينى مكرراً خيرلداوب سسلندرمك ؛ بوغازده حاصل اولان بلغمى دفع ايچون بالالتزام وقوعه كتيريلن خيرلتى : (تنحنح ناركوله كش) جمعى [تَنَحْنُحات] .

« كوسترمسون اوقحط سخن مجلسن خدا »
« كالودهٔ تنحنح اوله لفظ نسته لر »
(نابى)

تَنَدُّمْ { [ع] ندامت كتيرمك ، پشيمان اولمق : (تندم كنهكار ، تندم قاتل) .

تَنْدِيَه { [ع] نمناك ايتمك ، ايدلمك : (تنديهٔ كاغذ) شده‌سز اوقونمليدر .

تَنْذِيرْ { [ع] برخصوصك تبليغيله قورقوتمق . (اِنذار) ايله مترادفدر . فقط بوآندن اقوادر .

تَنَزُّلْ { [ع] آشاغى اينمك ، آشاغيلامق : (تنزل قيمت ، تنزل فيئات ، پباسه تنزل ايتدى) بو معناده (تدريج) حكمى موجود در . § آلچاق كوكلى اولمق ياخود كوكل آلچاقلغى ايتمك ، قدر و وقار ذاتيدن آشاغى عد اوانه‌جق صورتده معامله‌ده بولنمق : (برفقيرى زيارته تنزل ايتدى ، بخشش آلمغه تنزل ايتدى) . (تنزلاً) تنزل صورتيله .

« تنزل ايتمدى بوى وفا دماغمزه »
« سبب بواولدى جهاندن بزم فراغمزه »
(سالم)

« دل تنزل ايله‌مز هرخوبه نام‌ونكى‌وار »
(شيخ وصفى)

تَنَزُّهْ { [ع] كسب انشراح ايتمك ، كسب انشراح ايچون فرحلى يرلرده كزنمك . فى‌الاصل بوكلمه ايراقلاشمق وبرى اولمق معناسنه اولديغى حالده لسانمزده اومعنى معتبر دكلدر . يالكز (تنزهت ذاته عن‌النقصان) كبى بعض عبارات عربيه‌ده اومعنى قصد اولنور : (براى تنزه عالم طاغنه كيتديلر ، جمعه كونى بوغاز ايچنده تنزه ايتدم) .

تَنْزِيلْ { [ع] تدريجله ايندىرمك معناسى اعتباريله قرآن كريمه اطلاق اولنور : (تنزيل مبين ، تنزيل جليل) . (اِنْزالْ) بو معناده قوللانيلماز § آشاغى ايندىرمك ، ايندىرلمك : (تنزيل قدر و منزلت ، تنزيل قيمت ، تنزيل فيئات ، تنزيل بها ، كشاف غانبوطنك دريايه تنزيلى) § طرح ، آشاغى وارمق : (يكوندن

شـوتمدرك تنزيلى) جمعى (تنزيلات) (انزال) بومعنالرده قوللانيلهماز .

تنزيه [ع] قبايحدن برى قيلمق، قيلنمق : (تنزيه نفس) . حق آلهيـده استعمـالى تقـديرنده واجب‌الوجودك كافهٔ نقـايصدن برى اولديغنى تصـديق و اعـتراف حكمى ملتزمدر. جمعى (تنزيهات) .

تنسخ [ف] غايتله نفيس، نادر، بى‌نظير معناسنه‌در. معرّبى (تنسوق) در . اكثريا زنجيه جاريه‌لره اسم اوله‌رق قوللانيلير . بعض لغتلرده باشـقه معنـالرده كوستـرلمش يا كلشدر :

« اى كل ديه‌مم سكا قمر رخ »
« مهده اوله‌ماز بو رنك تنسخ »
(معلم ناجى)

تنسم [ع] روزكار استشمـام ايتمك ، ايدلمك ؛ روزكار آلمق ، آلنمق :

« حلول نوبهار ايله كوكل هوا پرست اولور »
« نسيم كوى دلبرك تنسميله مست اولور »
(معلم ناجى)

تنسيب [ع] مناسب كورمك ، كورلمك ؛ اويغون بولمق، بولنمق : (بو ماده‌نك شوصورتله حل ايدلمسى تنسيب ايدلدى، فلانك مديريته نصبى تنسـيب اولندى) . (ايتمـك ، قيلمق ، اولنمق) ماده‌لريله قوللانيلير.

تنسيق [ع] نظام اوزره ديزمك، ديزلمك ؛ نظامنه قويمق، قونلمق ؛ تنظيم ايدوب دوزلتمك ، او صورتله دوزلدلمك : (تنسيق امور ، تنسيق معاشـات ، اشـيانك تنسـيق) (تنسيق الصفات) = اوصاف عديده‌يى بر برينى متعاقب ايراد ايتمكدن عبارت بر صنعت ادبيه . جمعى (تنسيقات) : (تنسيقات عسكريه) .

« بولمدى كيمسـه بوتنسيق اموره توفيق »
« دها برفرده نصيب اولمدى بوشان‌وبونام »
(نابى)

تنشر [ع] آچيـلوب يايلمق . (انتشار) ايله‌مترادفدر.

تنشط [ع] نشاطلانمق ، فرحلانوب سوينمك : (تنشّط شبّان) .

تنشف [ع] صويى ، رطوبتى كنديسنه چكوب ايچمك : (تنشف تراب) .

تن‌شوى [ف] شـوينده‌ٔ بدن، بدن يقايجى، بين‌العوام تحريف ايله (تنه‌شـير) طرزنده ميّت غسـل ايديلن تحتـه‌يه اطلاق اولنور .

تنشير [ع] آچوب يايمـق ، سريمك . (نشر) ايله مترادف وآندن اقوادر .

تنشيط [ع] نشاطلاندرمق ، نشاطلانديرلمق ؛ فرحلانديروب سـويندرمك ، فرح ايله

سويندير لك: (تنشيط قلوب، تنشيط مجلس ، تنشيط انام) .

تَنْشِيف [ع] صو يى ، رطوبتى ايچيرمك ، ايچيرلمك ؛ امدرمك ، امديرلـمك . استعمـالى اندردر .

تَنَصُّب [ع] ديكيلوب طورمق، عقلى شى واحده مركوز اولمق . برنجى معناده (اِنْتِصاب) ايله مترادفدر .

تَنَصُّح [ع] نصيحت آلوب قبول ايتمك ، اوكوت آلمق : (تنصّح ايدن دائما كارلى چيقار) .

تَنَصُّر [ع] خرستيان اولمق ، خرستيانلغى قبول ايتمك : (ميسيونرلرك تشويقيله ژاپونياليلردن بعضـلرك تنصّر ايتـدكلرى غزته‌لرده كورلمشدى) .

تَنْصِير [ع] بريسنى خرسـتيان ايتمك ، برى خرسـتيان ايدلمك . استعمالى اندردر .

تَنْصِيص [ع] بعدالتدقيق قرار ويرمك ، ويرلمك : (تنصيص ماده ، برمسئله‌نك تنصيصى).

تَنْصِيف [ع] ايكى يه بولمك ، بولنمـك ؛ برى ايكى نصفه آييرمق ، آييرلمق : (سرمايه‌نك تنصيفى ، ميوه‌يى تنصيف) .

تَنْضِير [ع] تر وتازه قيلمق ، رونقدار قيلمق: (تنضير حديقه ، باغچه‌نك تنضيرى) .

تَنَطُّر [ع] دوشونه رك دقتله باقمق ، دقتـله باقـه‌رق دوشونمك .

تَنَطُّف [ع] مادةً تميزلنمك ، پاكلنمك .

تَنْظِير [ع] نظيرينى يعنى اشنى ياپمق ، نظـيرى ياپلمق . اكثريا شـعر حقنـده قوللانيلير : (فضولينك غزلنى تنظير، برمنظومه‌نك تنظيرى) . (تَنْظِيراً) = تنظـير صورتيله . جمعى (تنظيرات) .
« قونغره چوقدر بونو ابياتمى تنظيرايچون »
« شاعران ياپسونلر ايسترلرايسه برقونفرانس »
(نظيف)
« غزلن ايتدى (سرورى) ينه كندى تنظير »

تَنْظِيف [ع] مادةً تميزله‌مك ، تميزلنمـك : (تنظيف بدن ، تنظيف لباس ، تنظيف ازقه، يوللرك تنظيفى) جمعى (تنظيفـات) : (تنظيفات آرابه‌سى ، تنظيفات رسمى) .

تَنْظِيم [ع] ديزمك ، ديزلمك : (تنظيم سبحـه ، تنظيم لآلى] § ياپوب ياقشديرمق، ياپيلوب ياقشديرلمق : (تنظيم راپور ، لايحه تنظيمى ، مضبطـه تنظيمى) § يولنه قويمق ، قونلمق : (اوطه‌نك تنظيمى، باغچه‌يى تنظيم ، كتبخـانه‌نك تنظيمى) جمعى [تنظيمات] : [تنظيمات خيريه]= ١٢٥٦ تاريخنده باخط همايون كلخانه ده نشر واعـلان اولنـان قانون اداره‌يه

اطلاق اولنور. [تنظيمات دائره سى]= شوراى دولتك مركب اولديغى دوائردن بريدر . دولتجه تنظيم وتعديل اولنه جق قوانين ونظامات دائرهٔ مشار اليهاجه ترتيب وتدقيق اولنديغى كبى اصول اداره جه قوانينه تعلق ايدن هر كونا مواد ومسائلك حل ورؤيتى اورايه عائددر .

«مقدم همدمى ايله رشيد ايتمش ايدى تنظيم»
«خلاصه وجهله تاريخ نسل آل عثمانى»
(ذيل ضيا)

تَنَعُّم { [ع] نعمت ورفاه ايله راحت ياشامق . جمعى (تنعمات) :

« ارباب تنعم نه بيلير محنت فقرى »
« ممكن مى اولور تجربه سز فهم حقيقت »
(معلم ناجى)

تَنْعِيم { [ع] نعمتلنديرمك ، نعمتلنديرلك ؛ نائل رفاه ايتمك ، ايدلك :

تَنَغُّم { [ع] نغمه پردازلق ايتمك . مقام تزيينده استعمال اولنه بيلير . جمعى (تنغمات) : (تنغمات سامعه خراشانه) .

تَنَفُّر { [ع] نفرت ايتمك :(فضايحدن تنفر ، قبايحدن تنفر ، رذائلدن تنفر) .

« برق آهم كوكى يوزين طوتمش سرشكم يريوزين »
« صحبتمدن هم وحوش ايلر تنفر هم طيور »
(فضولى)

« صحبتندن عالم ايتمشيدى تنفر ، مردارك »
« جسم ناپاكى آتيلدى زير خاكه عاقبت »

تَنَفُّس { [ع] صولوق آلمق ، نفسلنمك ، نفس آلوب ويرمك : (حياتك موجوديتنه علامت تنفسدر ، براز تنفس ايده لم ، وقت تنفس) [تَنَفُّسخانَه]= دوائر رسميه ده ومكاتبده مأمورين ايله طلبه نك اشتغالدن فراغتله يورغونلغى دفع ايچون دينلنه جكلرى محل . جمعى (تَنَفُّسات).

« تنفسم نفس رحمت خدادندر »
(نابى)

« كاهى تنفس ايليجك اژدر زمين »
« كوه شرر فشانلر ايدر ارضى لرزه ناك »
(ترجيع)

تَنْفِيح { [ع] زياده سيله اوفله مك ، اوفلنمك § اوفله يوب شيشيرمك ، اوفله نوب شيشرلك . جمعى (تنفيحات) .

تَنْفِيذ { [ع] برشيئى مرعى قيلق ، نفوذلنديرمق ؛ حكمنى ويرمك ، حكمى اجرا ايدلك . جمعى (تنفيذات) . (تنفيذ احكام قوانين، تنفيذ فرمان همايون) .

تَنْفِير { [ع] نفرت ايتدرمك ، ايتديرلك : (شو آدمى عشرتدن تنفيره بر چاره بولنسه) جمعى (تنفيرات) .

تَنْفِيس { [ع] نفسلندرمك ، نفسلنديرلك .

تَنْفِيش { [ع] ياموق آتمق ، آتلق ؛ يوك كبى دیتمك .

تَنَقُّلْ { [ع] بر يردن ديكر يره كوچمك : (تنقل مكان ، قوناقدن يالى‌يه تنقل) .

تَنْقِيحْ { [ع] زوائدى چيقاروب آزالتمق ؛ دوزلتمك ، دوزلدلمك: (تنقيح كلام، تنقيح مصارف). جمعى اولان (تنقيحات) = اكثريا اداره‌ٔ دولتجه مأمورين ويا معاشاتك آزالدلمسى ماده‌لرنده مستعملدر .

تَنْقِيدْ { [ع] ادبى ، فنى ، صناعى آثارى تدقيق ايله ايى وفنا جهتلرينى شخصياته تعرض اولنمقسزين بالمحاكمه كوسترمك ، او صورتله ايى وفنا جهتلرى كوسترلمك . تصرفات عثمانيه‌دندر . اكثريا آثارادبيه حقنده قوللانيليرر. (اِنْتِقاد) ه ترجيحاً بو يولده استعمالى ارباب‌قلم نزدنده تعمم ايتمشدر. جمعى (تنقيدات) .

تَنْقِيشْ { [ع] نقش ايتمك، ايدلمك؛ نقشلامق ، نقشلانمق : (برصورتى ديواره تنقيش ، ديوارك تنقيشى ، تنقيش سقف) جمعى (تنقيشات) .

تَنْقِيصْ { [ع] اكسلتمك ، اكسلدلمك : (تنقيص مصارف ، تنقيص مقدار ، عمله‌نك تنقيصى) جمعى (تنقيصات) . [بعض كيمسه‌لر عندنده هرنه‌دنسه على الاطلاق مالا يعنى عد اولنان شيلره رغبتمى تنقيص حقنده — سنوحات — صفا].

تَنْقِيطْ { [ع] نقطه‌لامق ، نقطه‌لانمق: (حروفى تنقيط، كلمه‌نك تنقيطى) بو معناده (اِعْجامْ) ايله مترادفدر § يازى‌سهولتله وطبيعى بر صورتده اوقونمق ايچون جمله‌لرك صوكلريله بعض كلمات آره‌لرينه نقطه واشارات معروفه قويمق : [اصول تنقيط] .

تَنْقِيَه { [ع] پاك ايتمك، تميزله‌مك. اصطلاحات طبيه‌جه مايع بر علاج ايله احتقان ايتمك ، ايچى تميزله‌مك وبو صورتله مرتب علاج ديمكدر : [خسته‌يه تنقيه لازمدر ، كونده بركره تنقيه ايدلميدر] .

تَنْگْ { [ف] طار ، صيق ، صيقى، صيقنتيلى: (خانهٔ تنك ، قافيهٔ تنك ، دهن تنك) (دلِ تَنْك) = طار يورك . (تَنْك دِلْ) = طار يوركلى، قلبى مضطرب (تَنْگدَسْت) = الى طار، زوكورد (تَنْگدَسْتِى) = زوكوردلك (تَنْگدِلى، دِلْتَنْگِى)طار يوركليلك، اضطراب درون . (تنك چشم) = آج كوزلو (تنك چشمى) = آج كوزلولك (تنكناى) = طاربر، صيقنتيلى محل (تنكى) = طارلق: تنكئ دل ، تنكئ معيشت) .

« تنكناى قلعه ده دشمن سموم صيقله »
« ترله‌يوب قان ناله ايلردى صداى حيفله »
(سرورى)

«قافيه تنك اولدى زيرا برقوميسيون ايسته‌يور»
(راشد)

« سويله‌بالله دهنك تا اوقدر تنكميدر »
(لا)

تنگ [ف] تركجه‌ده تحريف ايله‌دنك: (يوك دنكى) = باغلانمش اشيا .

« دوشسه بيك‌تنك‌شكر بحره حلاوت‌كلمز »
(سيد وهبى)

تنك [ف] يوفقه ، اينجه ، نارين ، تحملسز : (تنك روى) = يوزى طوتمه‌يان ، يوزى يوموشاق آدم (تنك حوصله) = حوصله‌سى تحملسز آدم .

تنكّر [ع] بيلنميه جك ، طانلميه‌جق قيافته كيرمك : (صربستان قرالنك تنكراً سياحته چيقه‌جغى) .

تنكيح [ع] شرعاً نكاح ايتمك ، ايدلمك : (بر خاتونك بر پير ناتوانه تنكيحى ، قيزك فلان ذاته تنكيحى) جمعى (تنكيحات).

تنكير [ع] نكره قيلمق ، قيلنمق : [بر اسمى تنكير ، براسمك تنكيرى) .

تنكيس [ع] باش آشاغى ايتمك ، ايدلمك .
(تنكّس) = باش آشاغى اولمق . استعمالى اندردر .

تنكيل [ع] بريسنه سائرلره مدار خوف وعبرت اوله جق صورتده معامله ايتمك ، ايدلمك. جمعى (تنكيلات) : (تنكيل اشقيا ، حيدودلرك تنكيلى) .

« دائما اغيار بى‌اذعانى تنكيل ايلرم »
(شيخ وصفى)

تنميق [ع] يازمق ، يازلمق : (تنميق نامه ، شقه‌نك تنميقى) .

تنميه [ع] نمالاندرمق ، نمالاندرلمق ؛ بركتلنديروب آرتيرمق ، بركتلنديريلوب آرتيرلمق : (تنميهٔ نقود ، سرمايه‌نك تنميه‌سى) تشديد ايله غلط اوقوماميدر .

تنوب [ع] چام آغاجى ، چيره آغاجى، قطران آغاجى.

تنوّح [ع] نوحه ايتمك ، ميته فرياد ايدوب آغلامق . جمعى (تنوّحات) .

تنوّر [ع] نورلانمق ، روشن اولمق ، آيدينلق اولمق : (تنوّر قلب ، تنوّر چشم) .

تَنُّور ۰ [ع] اتمك پیشیرمك ایچون طوپراقدن اعمال ایدیلن فرون. تركجه‌ده تحریف ایله (طاندیر) طرزنده زبانزد اولمشدر.

« درونك (نابیا) آیینهٔ رخسار رازایله »
« دلك تنور آتشخانهٔ سوز وگداز ایله »
(نابی)

تَنُّوره ۰ [ف] طریقت علیهٔ مولویه درویشلرینك آیین شریف اجراسی ایچون گیدكلری بل طرفی قیرمه‌لی گنیش اتكلك: (تنوره پوش) = اویله اتكلك گیین، درویش.

تَنَوُّع ۰ [ع] نوعلنمك، نوع نوع یعنی درلو درلو اولمق: (تنوع امور، تنوع مقاصد، تنوع حروف، تنوع نباتات) جمعی (تنوعات)

« تصورات معانی تبدلات شئون »
« معاملات قضایا تنوع اسرار »
(قصیده — لا)

تَنُومَند ۰ [ف] (تناور) ایله مترادفدر؛ گوده‌لی، گوجلی قوتلی، بویلی بوصلی اولان: (مرد تنومند). (تنومندی) = گوده‌لی، قوتلی اولمق.

تَنْویر ۰ [ع] نورلاندرمق، آیدینلاتمق؛ روشن ایتمك، ایدلمك: (شهرشهیرك الكتریق ضیاسیله تنویری) جمعی (تنویرات).

« ای گوكل مهرحقیقت هربری تنویر ایدر »
« بیت معموره دكشمم كلبهٔ احزانمی »
(شیخ وصفی)

تَنْویع ۰ [ع] نوعلندرمك، نوعلندیرلمك؛ درلو درلو ایتمك، ایدلمك. جمعی (تنویعات):

« بونلردر ایدن لسانی توسیع »
« بونلردر ایدن بیانی تنویع »
(مقدمه)

تَنْویم ۰ [ع] اویوتمق، اویودلمق: (تنویم صبی، چوجغك تنویمی) جمعی (تنویمات).

تَنْوین ۰ [ع] ایكی اوستون، ایكی اسره، ایكی اوتره. آخر كلماتده‌كی حرفلر اوزرینه قونیلان چفته حركه‌لری نون كبی اوقومق. جمعی (تنوینات).

« دهنك نسخهٔ رویكده چونون تنوین »
« سوزده پیدا وتكلمده نهاندر جانا »
« راغب پاشا »

تَنَه [ف] وجود، بدن، جثه. استعمالی اندردر:

«سوردجه خصمه‌یك تنه باقمازسلاح جوشنه»
« بر قالماز اصلا دشمنه الا بیابان عدم»
(نفعی)

تَنْها [ف] یالگز، اصسز، خالی: (تنها آولامق) = یالگز یاقه‌لامق. (تنها محل) = اصسز، صاحبسز بوش یر. (تنهارو) = یالگز گیدن (تنها نشین) = یالگزاوطوران (تنهایی) = یالگزلق، خالیلك: (لیال تنهایی).

« گوكل غم گونلرین تنها گچیرمه ایسته برهمدم»
« فضولی »

تَنَیدَه { [ف] منسوج، طوقونمش، طوقومه § اورمجك آغی.

تَنَزَه { [ف] اوج، اتك : (تنیزهٔ كوه) = طاغ اتكی .

تَوّاب { [ع] قوللرینك توبه سنی قبول ایدن، جناب حق : (توّاب رحیم ، توّاب كریم) .

« ذنب ایله مغلوب یأس اولمه خدا توّابدر »
(معلم ناجی)

تَوابِع { [ع] (تابع)ك جمعیدر . بر كمسه نك خدمت مخصوصه سنده بولنانلر دیمكدر. معناجه (اَتباع) ایله فرقلیدر . (اتباع) اوشاق و خدمتكارلر دیمك اولدیغی حالده (توابع) آنلردن ممتاز اولان معیت خاق معناسنی افاده ایدر : « توابعیله اردوكاهه كلوب التجا ودخالت ایتدی » § بر ذاتك مسلكنی طوتانلر، قولنه اویانلر:

« هر شمس ایدر توابع مخصوصه سیله سیر »
« هر تابعه توابع اخری ایدر قران »
(ترجیع)

« اولمقسه مرامكز او باشقه »
« عاشق عمرك توابعندن »
(معلم ناجی)

تَواتُر { [ع] كذب اوزرینه اتفاقلری عقلاً جائز اولمیان بر جماعتك خبری: (بوحدیث تواترایله ثابتدر) § برماده، برخصوص افواه ناسه دوشوب شایع اولمق ، سویلنمك: (تواتره كوره، بویله بر تواتر وار) (تَواتُراً) = افواه ناسده دوران ایتمك صورتیله . جمعی (تَواتُرات) .

تَوارُث { [ع] برندن دیكرینه میراث قالمق، ارثاً انتقال ایتمك : (توارث اموال واملاك ، فضیلت وعرفان توارث ایتمز ، امراض افرنجیه توارث ایدر) جمعی (تَوارُثات).

تَوارُد { [ع] كلمك. معناجه حكمی كثرته محمولدر : (توارد مكاتیب ، تواردا خبار ، توارد اوراق) § ایكی شاعرك بر زمانده ویاخود بربرندن خبردار اولمقسزین باشقه زمان ومكانده مأللری ویاخود معناولفظلری یكدیكرینك طبق اوله رق سویلدكلری شعره ده اصطلاح اولمشدر : (باقینك بو بیتی توارد قبیلندندر) .

«سلخ والمام وتوارددیو صكره چالیشور»
«عیبنی ستره نیجه دزد توانای سخن»
(وهبی)

تَواری { [ع] كیزلنمك: (كرهٔ قمر آره صیره سحائب مظلمه آرقه سنده تواری ایدییوردی) .

« خرمن دنیایی ایتدی چون صواعق تارمار »
« ایتدی ابرایچره تواری بیضهٔ بیضا كبی »
(نابی)

تَوارِیخ { [ع] (تاریخ) ك جمعی ؛ تاریخلر : (تواریخ مختلفه، تواریخ سلف ، تواریخ معتبره) .

تَوازُن { [ع] ایكی طرفك وزنی مساوی اولمق، براواق: (بودجه ده توازن حصولی مصارفك

واردانتدن فضله وقوعبولمه‌مسیله ممکن اوله‌جغی بدیهدر ، توازن اثقال ، (توازن کفتین) .

تَوَاصُلْ [ع] بربرینه واصل اولمق، اولاشمق: (تواصل خطین ، سرمیلرك تواصلی) جمعی (تواصلات) « مواصلت » بو معناده قوللانیلماز .

تَوَاصِی [ع] بربرینه توصیه ایتمك. نادراً استعمال اولنور .

تَوَاضُعْ [ع] آلچاق گوکللولك ایتمك ، گوسترمك : [اهل تواضع] = الچاق گوکللولك ایدنلر . (تواضعکار) = متواضع، الچاق گوکللولك ایدن. (تواضعکاری) = تواضعکارلق . جمعی (تواضعات) .

« حق تواضع ایدنك قدرینی ترفیع ایلر »
(معلم ناجی)

«خمیده قد ایله چرخی گوروب آلدانمه‌ای نابی»
«منافقدر تواضع گوسترر احباب شکلنده»
(نابی)

«عادتك اولسه تواضع اهل کبر ونخوتك»
«بزمنه وارسه‌ڭ اولورسین هر نظرده احقری»
(نظیم)

تَوَافُرْ [ع] چوغالمق، چوق اولمق: (توافر عز واقبال ، توافر عمر واجلال ، توافر شان وشرف ، توافر مال) جمعی (توافرات) .

تَوَافُقْ [ع] اویمق، اویغون گلمك : (توافق افکار، توافق مقاصد ، آنك رأیی بنم فکرمه توافق ایدییور .)

« ترازوی تقابل وضع ایدوب بازار امکانه »
« نقیضینه توافقله تخالف ایله‌مش القا »
(نابی)

تَوَاقِیعْ [ع] (توقیع) ك جمعی، فرمانلر .

تَوَاكُلْ [ع] بربرینی وکیل ایتمك، (تواکل ائمهٔ جوامع)

تَوَالُدْ [ع] طوغوب طوغورمق . « تناسل » کبی : (توالد حیوانات).

تَوَالِی [ع] بربری آردنجه گیتمك، ولی ایدوب آردی گسلمه‌مك: (توالیٔ لیل ونهار ، توالیٔ شهور، توالیٔ دهور واعوام) (تتالی) ایله مترادف ایسه‌ده بوزیاده قوللانیلیر . [عَلَی التَّوَالِی] = توالی اوزره ، آرقه‌سی گسلمه‌یه‌رك .

تَوَانِی [ع] گوشکلك ، گوشك طاورانمق؛ برایشده قصور وفتور گوسترمك. « تفاعل » بابندندر: (ضعف وتوانی ، عجز وتوانی) فارسی (تُوانْ) لفظندن قیاس ایله [تا] یی ضم ایله اوقومق خطای فاحشدر .

تَوْأَمْ [ع] ایکیز [تَوْأَمَانْ] = ایکیزلر، ایکیسی بردن اولانلر ؛ ایکیز چوجقلر . [تَوْأَمِی ، تَوْأَمِیَّتْ] = ایکیزلك . [تَوْأَمَه] = مؤنثیدر .

« مسیحا یکچینور اماخر دجّال ایله توأم »
(نفعی)

توبه [ع] کناهدن ، قباحتدن رجوع ایله من بعد ایشلمه‌مکه قصد ایتمك. [توبهٔ نصوح] = صدق وعزم قوی ایله ایدلمش اولان توبه که ترکجه‌ده توبه‌لر توبه‌سی یاخود (نصوح یوسف) توبه‌سی دیرلر. بو اسمده بر ذاتك توبه‌سندن کنایه طریقیله زبانزد اولمشدر . [توبه‌کار] = توبه ایدیجی [توبه‌کاری] = توبه ایدیجیلك [توبهٔ شکسته] = بوزلمش توبه [توبه‌شکن] = توبه بوزیجی ، بوزدیریجی .

«نه دیدم توبه‌لر اولسون بوده فعل شردر»
(شناسی)

«توبه‌نك بنیادینی خاطرده محکم بولمدم»
(نفعی)

توبیخ [ع] قبایح ومعایبنی تعداد ایله تکدیر ایتمك، سرزنش ایله ، آزارلامق : (وظیفه سنده قصور ایدن مأمورك توبیخی لازم کلور، عارسز چوجق هروقت توبیخ اولنور) . (توبیخاً) = توبیخ صورتیله، توبیخ ایچون. جمعی (توبیخات): [وجدانکك توبیخات محقانه‌سنی هیچه صایدیغك حالده نامکی خلقك دشنامنه سپر ایتمه‌مك ایچون‌می کیجه یاریسی تصدیع ایدییورسین — شیخ نظامی — فیض آباد].

توتّر [ع] کرلمك ، کرکین اولمق (توتّر اعصاب) اصطلاحات طبیه‌دندر .

توثّق [ع] وثوق ایله طوتنمق، اعتماد ایله استناد ایتمك : (هیچ اویله وعده توثق اولنورمی؟) استعمالی معنویاته مخصوصدر.

توثیق [ع] محکم قیلمق ، قیلنمق ؛ قویلشدرمك ، قویلشدیرلمك. بوده معنویاتده مستعملدر [توثیق عهد ، توثیق پیمان ، توثیق کفالت).

توجّد [ع] حاللنمك ، وجده کلمك : (توجد قلب).

توجّع [ع] آغریمق، وجعلانمق، (بر عضوك توجّعی ، توجّع بطن) § معنیً متأذی اولمق معناسنده‌ده قوللانیلیر : توجّع قلب ، توجّع روح . جمعی (توجّعات) .

توجّه [ع] یوزینی بر جهته دوندرمك . ترکجه‌ده (یوکلمق) = یونولمق دینیلیر. (محرابه توجّه ، قبله‌یه توجّه ، کعبه‌یه توجّه، قلباً اللهه توجّه) »

« فکر حسنکله‌در تنزّه دل »
« سکّادر دائما توجّه دل »
(معلم ناجی)

§ بر آدمك دیکر برشخص حقنده حاصل ایتدیکی حس ومیل قلبی ، (حسن توجّه ، سوء توجّه) اکثریا

بیوك ذواته اسناداً حسنیاتده قوللانیلیر: (توجهٔ عالی، توجهٔ سنیه) جمعی اولان (توجّهات)ده ایکنجی معنی اعتباریله مستعملدر : (توجهات سنیه، توجهات جلیله) .

« پاشاسون ایسته‌ین ترقیمی »
« کوستروب‌ده توجّهات بکا »
(صفا)

« توجه ایله‌سه دانشوران دهره قضا »
« ویررافندی‌ضروری همان‌قضایه‌رضا »
(بلیغ)

توجیه [ع] برشیئك یوزینی بر جهته چویرمك ، یوزی برطرفه دوندیرلمك : [توجیه‌خطاب، توجیه نظر] § بر سوزی ، بر فعلی باشقه بروجه ایله بیان ایتمك و یا باشقه برحکم‌ایله کوسترمك. بومعناده اکثریا (تأویل) ایله برابر قوللانیلیر : (بو معامله قابل توجیه دکلدر ، حرکات واقعه‌سی توجیه وتأویل قبول ایدر حالاتدن اولمدیغی) § اعطا ، احاله ایتمك ، رتبه ومأموریت ویرمك معنا ـ سنده قوللانیلیر : مثلا (توجیه رتبهٔ وزارت ، توجیه تولیت ، رتبهٔ بالا توجیهی ، فلان ولایتك فلان ذاته توجیهی، جهت خطابتك فلانه‌توجیهی) § بر سوزی مختلف ایکی معنایه محتمل اوله‌رق ایراد ایتمكدن عبارت برصنعت ادبیه‌یه اطلاق اولنورکه فن بدیعه عائد صنایع معنویه‌دندر . جمعی اولان (توجیهات) اوچنجی معنا اعتباریله قوللانیلیر :

« بویله لاف ایله کچر اوقاتی »
« کوزه‌در لیله توجیهاتی »
(وهبی)

توحّش [ع] اورکمك، وحشتلنمك. انسان و حیوان حقنده قوللانیلیر : (تربیه کورمه‌ین حیوان البته انساندن توحش ایدر ، هیچ برشی کورمه‌مش کبی هرکسدن توحش‌ایدر).

« ایتدی کویا توحش ابن زیاد »
« متعارض اولوب دیدی فریاد »
(معلم ناجی)

توحید [ع] برقیلمق ، قیلنمق ؛ برلشدرمك ، براشدیرلمك: (توحید افکار ، توحید امال، توحید دیون ، معاملاتك توحیدی) § جناب حق برلمه‌ك ، جناب حق برلنمك : (توحید باری ، توحید حق ، خالق ذوالجلالك توحیدی) § توحید الٓهی‌یی متضمن ذکر: [اهل توحید] § توحید الٓهی‌یی شامل منظوم و منثور کلام . جمعی (توحیدات) :

« کیم ایلدی مصطفی مثالی »
« توحید جناب لا یزالی »
(مقدمه)

« سمعی پیمانهٔ انوار خطاب عزت »
« قلبی خمخانهٔ اسرار شراب توحید »
(لا)

« اویماز آکا پك قصیده نظمی »
« توحیدیدر اك کزیده نظمی »
(مقدمه)

تَوْحِیش { [ع] وحشتلندرمك ، وحشتلندیرلمك ؛ اور - کوتمك ، اورکودلمك : (بر طفل نورسیده‌یی توحیش ایتمه‌ملیدر ، نعره و نقاره ایله حیوانی توحیش ایتدی)

« بندن اول آهوی انس آموزی توحیش ایتدیلر »
(معلم ناجی)

تَوَدُّد { [ع] محبت ، دوستلق ایتمك ؛ سویشمك : [کال تودّد ، اظهار تودّد ، آثار تودد] .

تَوْدِیع { [ع] ودیعه اوله‌رق تسلیم ایتمك ، امانت طرزنده ویرمك : (اشیایی بریولجی‌یه تودیع ، آقچه‌نك پوسته‌یه تودیعی ، تودیع خدمت ، تودیع امور) [تودیعاً]= امانت ، ودیعه اوله‌رق ویرمك صورتیله . جمعی (تودیعات) .

تَوْرات { [ع] حضرت موسایه نازل اولان کتاب سماوی :

« تورات اوله‌می یاخود اناجیل »
« هم‌منقبت کتاب تنزیل »
(مقدمه)

تَوَرُّث { [ع] وارث اولمق .

تَوَرُّع { [ع] پرهیزکار اولمق ، ورع صاحبی اولمق : (تورّع مشایخ ، تورّع صوفی ، تورّع درویش) .

تَوَرُّق { [ع] یاپراقلانمق : (تورّق اشجار) .

تَوَرُّم { [ع] ورم علتنه گرفتار اولمق . (ایتمك) ماده‌سیله مستعملدر . فی‌الاصل برعضوك جلدی و یاخود کندیسی قباروب شیشمك معنا - سنه‌در . لسانمزده ایسه آق جکرده حاصل اولان علت وخیمه‌یه طوتلمق معناسنده شایع اولمشدر : (زواللی چوجق تورم ایتمش) .

تَوْرِیث { [ع] وارث قیلمق ، مالنی برینه براقمق . فی‌الاصل (ایراث) ایله مترادف ایسه‌ده لسا - نمزده (ایراث) ك طرز استعمالی بو معنایه مغایر اولدیغندن یکدیکرینك مقامنده قوللانیله‌ماز .

تَوْرِیخ : { [ع] تاریخله‌مك ، تا - ریخلنمك ؛ تاریخ قویمق ، قونلمق : (نامه‌یی توریخ ، سندك تو - ریخی) § تاریخ سویله‌مك : (توریخ شاعر) جمعی (توریخات) .

تَوْرِیَه { [ع] بری قریب ، دیکری بعید اوله‌رق ایکی معنایه کلان برکلمه‌یی ایراد ایدوب معنای بعیدی قصد ایتمکدن عبارت اولان صنعت ادبیه‌یه اطلاق اولنور . تخفیف (یا) ایله‌در . او یولده‌کی کلامه (توریه‌لی سوز) دیرلر .

« شاعر نادره‌گویم نه‌دیسه‌م حصه چیقار »
« دشمن و دوسته بی توریه و بی‌ایهام »
(نفعی)

تَوْزِیع { [ع] طاغتمق ، طاغیدلمق : (توزیع مکاتیب ، توزیع مکافات ، توزیع اوراق ، ارزاقك

توزیعی ، غزته‌لرك توزیعی) جمعی (توزیعات) .

تَوَسُّخ { [ع] کیرله‌نوب پاسلانمق . (تَدَنُّس) ایله مترادفدر .

تَوَسُّد { [ع] یاصدیغه طایانمق : (بالین نرمینه توسد ایتمشیدی) .

تَوَسُّط { [ع] آره‌یه کیرمك ، وساطت ایتمك : (توسّط ایتمکه کیمسه جرأت ایده‌میور ، فلانك توسطیله زیانسز دفع نزاع میسر اولدی)

تَوَسُّع { [ع] کنیشلنمك ، وسعتلنمك . مادیات و معنویاتده قوللانیلیر : (توسّع معده ، توسّع قلب ، توسع طرق ، توسع معلومات) جمعی (توسعات) .

تَوَسُّل { [ع] وسیله اتخاذیله معنیً طوتنمق ، صارلمق : (روحانیت حضرت پیغمبری‌یه توسل ایدوب) (تَوَسُّلاً) = توسل صورتیله ، توسّل ایله .

تَوْسَن { [ف] سرکش ، سرد آت ، آزغین حیوان :

« کرد پای توسنی کورایتدی چشم دشمنی »
(معلم ناجی)

« نیلسون رایض اندیشه نیجه ضبط ایتسون »
« رخش طبعم کبی بر توسن چابك پایی »
(نفعی)

تَوْسیخ { [ع] کیرلتمك ، مردار قیلمق . (تَدْنیس) ایله مترادفدر .

تَوْسید { [ع] یاصدیغه طایاندرمق ، طایاندیرلمق .

تَوْسیط { [ع] واسطه ایتمك ، ایدلمك ؛ آرایه قومق ، قونلمق : (اعادهٔ مناسبت ایچون کیمی توسیط ایتدیسه موفق اوله‌مدی ، فلانی توسیط ایده‌رك) جمعی (توسیطات) .

تَوْسیع { [ع] واسع قیلمق ، قیلنمق ؛ کنیشلتمك ، کنیشله‌دلمك . مادیات ومعنویاتده مستعملدر : (توسیع طریق ، توسیع دائره ، توسیع معلومات ، جاده‌نك توسیعی) ، (توسیع انتقال) = املاك موقوفه‌نك حد وحق انتقالنك بیودله‌سی دیمکدر . جمعی (توسیعات) .

تَوْسیم { [ع] علامتله‌مك ، علامتلنمك ؛ نشانلامق ، نشانلانمق : (حیوانی توسیم ، حیوانك توسیمی) لسانمزده اکثریا اسم قومق ، اسم طاقمق معناسنده قوللانیلیر : (چوجغی نه اسم ایله توسیم ایتدی .) جمعی (توسیمات) .

تَوَشُّح { [ع] فی‌الاصل خاتون وشاح دینیلان کردنلکی طاقنمق معناسنه‌در . ترکجه‌ده طاقوب طاقشدرمق ، قوشانوب بزنمك معناسنده قوللانیلیر .

تَوْشیح { [ع] تزیین معناسنه قوللانیلیر . بونده‌ده طاقشدرمق ، قوشانوب بزنمك حکمی موجود در . جمعی (توشیحات)

تَوْشیم { [ع] بدنه ایکنه ایله شکل یاپمق ، یاپلمق : (قولنه بر بالیق شکلی توشیم ایتمشیدی) جمعی (توشیمات): [قدسه کیدن خرستیانلرك توشیماتی]

تَوَصُّل { [ع] اولاشمق ، واصل اولمق ، قاووشمق : (خطینك توصّلی ، بر غریبك کندی دیارینه توصّلی ، اعاظم عصره توصّل باعث وصول مطالبدر ــ فضولی) .

تَوْصیف { [ع] وصف ایتمك ، اوصافنی برر برر تعداد وبیان ایتمك ، بوبولده اوصافی بیان ایدلمك : (توصیف طلوع ، توصیف غروب ، توصیف فجر شمالی، توصیف مهتاب ، نوبهارك توصیفی) جمعی (توصیفات) .

« زماننده ترقی بولدی دولت بنده لایقدر »
« ایدرسم مطلع مخصوص ایله توصیف اوخاقانی »
(ذیل فهرست عثمانی)

تَوْصیل { [ع] اولاشدرمق ، اولاشدیرلمق؛ واردرمق، واردیرلمق: (محرراتی توصیل، اشیای وارده نك محلنه توصیلی) . (ایصال) ایله مترادفدر .

تَوْصیَه { [ع] بر ایشی بریسنه سپارش ایتمك ، برایشك یاپلمه سی بریسنه سپارش ایدلمك : (او ماده یی فلانه توصیه ایتدم . توصیه ایدیلن ایشی یولیله کوردی ، فلانی توصیه ایدییور .) (توصیه نامه) = توصیه یی حاوی مکتوب ، تذکره . تشدید ایله غلط اوقومالیدر .

(تَوْصیَت) = طرزنده استعمالی نظمه عائددر : [بومجموعه ده مندرج ابیاتك اسلوب رنکیننده ن آیرلیوب ترقیات ادبیه یی بو اسلوبك توسیع وتزیینینده آرامکزی ازجان ودل توصیه ایدرم ــ شکوفهٔ استغراق ــ تقریض] .

تَوَضُّح { [ع] وضوح حاصل ایتمك، واضح وعیان اولمق : (توضح مقصد ، توضح کلام ، توضح مسئله) .

تَوَضُّؤ { [ع] آبدست آلمق : (توضّؤ جماعت مسلمین) .

تَوْضیح { [ع] واضح وعیان قیلمق ، ایضاح ایتمك . معناجه (ایضاح) دن اقوادر : (توضیح مرام، توضیح افکار، توضیح مقصد) .

« قلبه قوّت ویرر مقال صریح »
« ایله رأی سدیدیکی توضیح »
(معلم ناجی)

تَوْطِئَه { [ع] ایلریده بیان اولنه جق مقصده موافق بعض کلماتك اول امرده ایرادی ، ایلریده بیان اولنه جق مقصدی ضمناً کوستره جك صورتده سرد مقدمه . فی الاصل ملایم قیلمق ، یول آچه رق دوزله یوب مانعدن آزاده ایتمك معناسنه در .

توطن [ع] وطن طوتمق ، وطنلانمق : (مهاجرينك برقسمى فرات واديسنده توطن ايتدى ، قازاقلرك وولغا حواليسنده توطنى) .

توطين [ع] وطن طوتدرمق ، طوتديرلمق : (توطين مهاجرين ، توطين عجزه) .

توظيف [ع] وظيفه تعيين ايتمك ، ايدلمك ؛ بدل معيشت ويره‌رك وظيفه‌لندرمك ، وظيفه‌لندرلمك : (توظيف ملازمين ، توظيف ائمه ، خدمه‌نك توظيفى) .

توعيد [ع] كله‌جكده شويله اوله‌جق بويله اوله‌جق ديه تخويف ، وعيد ايله تخويف ، قورقتمق .

توغل [ع] زياده‌سيله مشغول اولمق ، مشغول اولمقده ايلرى كيتمك : (مسائل رياضيه ايله توغل ، امور سياسيه ايله توغل ، حكمت طبيعيه‌ده توغلى يوقدر) جمعى (توغلات) .

« شعر عربه توسل ايله »
« نحو و لغته توغل ايله »
(مقدمه)

توفق [ع] موفق اولمق ، توفيقه مظهر اولمق : (توفق امور خيريه) .

توفير [ع] چوغالتمق ، آرتيرمق . (تكثير) ايله مترادفدر : (توفير امور ، توفير معاملات ، توفير مال) .

توفيق [ع] اويدرمق ، اويديرلمق . معنويانده مستعملدر : [اوامر ساميه‌يه توفيق حركتله ، دائما حركاتنى شرعه توفيق ايدردى ، قانونه توفيق معامله الزمدر] . [توفيقاً] = اويدرمق صورتيله ، اويديريله‌رق : [حكم نظامه توفيقاً خانه‌نك انشاسى لازم كلدى] § عون الٓهى‌يه نائليت . يعنى ارادۀ الٓهيه‌نك عبد خالص الفؤادك مقصدينه اويغون اولمسى ؛ تعبير ديكرله جناب حقك ارادۀ ازليه‌سنى قولنك املنه موافق قيلمسى ، ايشنى اويغون كتيرمه‌سى . جمعى (توفيقات) : « توفيقات الٓهيه » .

« جلوسندن برى اصلاح ملكه حصروقت ايتدى »
« كورلدى هر ايشنده فيض توفيقات ربانى »
(ذيل فهرست عثمانى)

« بزه ويرسون‌مى خدا آب حيات توفيق »
« خضرى بولسه‌قره ظلمتده كلاهن قاپارز »
(عزت ملا)

« حق يول آرامق واجبه‌در عقل سليمه »
« توفيقنى ايسترسه خدا راهبر ايلر »
« شناسى)

توقان [ع] زياده حرصلى ، استكلى اولمق . واوك سكونيله غلطدر .

توقد [ع] طوتيشوب يانمق . (توقد نار) .

توقر [ع] وقارلانمق ، وقار پيدا ايتمك : (توقر پسپايه) .

تَوَقُّع { [ع] امید ایتمك ، ایدلمك؛ برشیئك وقوعنی اوممق ، وقوعی اوملق . لسانمزده رجا ونیاز ایله امید وار اولمق معناسی غالبدر : (امنیهٔ چاکرانه‌سنی توقع ایدییور ، توقع لطف) .

تَوَقُّف { [ع] اکلنمك ، طورمق: [براز توقف ایتسون ، خیلی زمان توقف ایتدی] § تعلق ایتمك ، اواولمدقجه دیکری اوله‌مامق: (یوللرك اعماری آقچه‌یه توقف‌ایدر ، لیلك حلولی شمسك‌افولنه توقف‌ایدر).

« نه در مرام توقف نه‌در امید سفر »
(علی کمال)

تَوَقِّی { [ع] صاقنمق، چکنمك :

« ایتمیك بی جا تعرّضدن‌توقی سویلیك »
(معلم ناجی)

« ایتمش اوراده فنون ترقی »
« تحصیلدن ایله مه توقی »
(مقدمه)

تَوْقیت { [ع] تعیین وقت ایتمك ، وقت کسمك .

تَوْقید { [ع] طوتشدیروب‌یاقق ، یاقلمق : (توقید نار ، توقید آتش فرقت) .

تَوْقیر { [ع] آغیرلامق ، آغیرلانمق ؛ وقارلی طوتوب حرمت ایتمك، ایدلمك: (توقیرمسافرین، توقیر زوار ، مهمانك توقیری) .

« شان رخشانکی تقدیر ایدرز »
« سکا حلیه‌ك کبی توقیر ایدرز »
(خاقانی‌یه‌خطاب — معلم‌ناجی)

تَوْقیع { [ع] اوامرسنیه‌یه کشیده بیوریلان نشانهٔ همایون :

« قاشلرك‌توقیع‌طغرای‌شهنشاهی‌میدر »
« یاسپهروجهك اوزره غرهٔ‌غرامیدر »
(باقی)

[تَوْقیعی] = دیوان همایونده‌کی طغرا کشلرك رئیسی .

تَوْقیف { [ع] طوردرمق، طوردیرلمق ؛ آلیقویمق ، آلیقونلمق : (جانی‌یی توقیف، سارق توقیف ، اشبو اوراقك برمدت توقیفی)
[توقیفخانه] = قباحت وجنحه وجرائم ایله مظنون اولانلرك آلیقونلدقلری محل .

تَوَکُّل { [ع] هر ایشده اسبابه تشبثله برابر جناب حقه تسلیمیتله انقیاد ایتمك ، گوگنمك . (اسبابه تشبثی ترك) جائز دکلدر : (عطالتله اظهار توکل شان اسلامیته یاقشماز) .

« اللهه توکل ایدنك یاوری حقدر »
(لا)

«توکل‌ایلیوب‌صدقیله‌لطف‌وجودینه‌دائم»
«رجا ایلر خلوص‌قلبله افضال واحسانك»
(ندیم)

تَوْکید { [ع] محکم ، استوار ایله‌مك. (تأکید)ایله

مترادفدر . بو اوته کیندن افصح ایسه ده او زیاده قوللانیلیر .

تَوْكيل { [ع] برآدمی وکیل نصب ایتمك ، باشقه بری وکیل ایدلمك : (فلانك توکیل ایتدیکی شخص) .

تَوَلُّدْ { [ع] طوغمق ، پیدا اولمق . حقیقی و مجازی اوله رق قوللانیلیر : (هنوز تولد ایدن بر چوجغك اوصاف متمایزه سی نشوونما ـ سنده کی فعالیتدر — نوسال عافیت — دوقتور یانقو) ، (بو معاملات نظام شکننانه ده دوام ایتمکدن تولد ایده جك مسئولیت کیمه راجع اوله جق) جمعی (تَوَلُّداتْ) : (چونکه قادینلرك تدنیسی تولداتك و تولداتك تدنیسی نفوسك و نفوسك تدنیسی ترقیات و معموریت مملکتك تدنیسنی ایجاب ایلیه جکندن قادینلرك و چوجقلرك محافظهٔ حیاتلرینه اعتنا الزمدر — نوسال عافیت — ابه لرمز مقاله سی) .

تَوَلْوُلْ { [ع] ولوله ایتمك : (تولول جمهودان) . جمعی [تولولات] .

تَوَلُّهْ { [ع] حیران ، سراسیمه اولمق ؛ وله کتیرمك .

تَوَلّی { [ع] بریسنی دوست ایدینمك ، سومك : اسلوب فارسی اوزره (تولّا) طرزنده زیاده استعمال اولنور : (تولّا ، تبرّا) § بر ایشی درعهده ایتمك : (تولیٔ امور مهمه) .

تَوْلِيَتْ { [ع] وقف ایشنه باقق وظیفه سی : (جهت تولیت ، تولیت براتی) تشدید ایله غلط قوللانمامليدر .

تَوْليدْ { [ع] طوغورمق ، طوغو ـ رلمق : (بو معامله نك بالآخره تولید نزاع ایده جکی شبهه دن بریدر ، برکدینك یدی یاورو تولید ایتدیکی کورلمشدر) § طوغورتمق : (قابله چوجغی سهولتله تولید ایتدی ، چونکه بزده اثنای تولیدده الك آشاغی آلتی یدی قادین بولنور — نوسال عافیت — ابه لرمز) .

تَوَهُّمْ { [ع] وهم ایتمك ، وهمه دوشمك ؛ قورقتی ایله قورقمق . جمعی (توهّمات) : « توهّمات ابلهانه » .

تَوْهيمْ { [ع] وهمه دوشورمك ، دوشورلمك ؛ برآدمی قورقتی ده قاله جق صورتده قورقولی شبهه ده براقمق : (عاقل جسورك توهیمی پك زوردر) جمعی (توهیمات) .

تَوْهينْ { [ع] ضعیف قیلمق ، قیلنمق ؛ ضعفه نسبت ایتمك ، ایدلمك : (توهین روایت ، اقوال وارده نك توهینی) جمعی (توهینات) .

تَهْ { [ف] قعر ، دیب ؛ جانب اسفل : (تهِ دریا ، تهِ سبو) کسرایله غلط اوقومامليدر .

تَهاجُم { [ع] بربرينه هجوم ايتمك، آتيلوب صالدرمق. (مهاجه) كبي يالگز بر طرفدن هجوم ايتمك معناسندهده قوللانيلير : (تهاجم غازيان ايله طابيه‌لر ضبط ايدلدی) جمعی (تَهاجُمات) .

تَهاجِی { [ع] بربرينی ذم وهجو ايتمك. يالگز برطرفدن هجو ايدلمك معناسندهده مستعملدر : (تهاجیٔ وهبی وسروری) .

تَهافُت { [ع] برشيئك حرص ايله اوزرينه دوشمك ، بر شيئه كمال اشتياق ايله آتلمق : (پروانه‌نك شمعه تهافتی ، انسانك ممنوعاته تهافتی) .

تَهالُك { [ع] هلاكه آتلمق يعنی بر شيئه صبرسزلقله جان آتمق ، بر نسنه‌يه ميل شديد ايله دوشكونلك كوسترمك . معناسنده عجله ملاحظه اولنور. جمعی (تَهالُكات).

تَهاوُن { [ع] برايشی مهمسه‌ميوب آغير طاورانمق: (مأمورينك زنهار اثر تهاون كوسترملرينه ميدان براقلمامسی) .

تَهَتُّك { [ع] ييرتلمق : (تهتك پردهٔ عار) §رسوا ايلقدن اوتانميه‌جق حالده بولنمق .

تَهْتِيك { [ع] ييرتمق، ناموسه خلل كتورمك :

« يوق نياز وصله طاقت جانهٔ تاب تنم »
« قيلدی قلّاب الم تهتيك تهتيك اوستنه »
(زاریٔ كريدی)

تَهَجُّد { [ع] كيجه اويانوب نماز قيلمق § كيجه وقتی قيلنان نماز :

« ايلردی تهجّد شبانگاه »
« قلبنده طورردی خشية‌الله »
(نعت شريف)

تَهَجِّی { [ع] حروف هجاِئی صيره ايله تلفظ ايتمك، هجالهمك. (تَهْجِيَه)ده بومعناده قوللانيلير.

تَهْجِين { [ع] ذم وقدح ايتمك .

تَهَدُّم { [ع] ييقلمق .

تَهَدِّی { [ع] هدايتلنمك ، هدايت بولمق . (اهتدا) كبی اسلامی قبول معناسنده قوللانيله‌ماز . بونك استعمالی مثلا [عمرو فاسق وفاجر ايدی شمدی تهدی ايتدی] طرزنده‌در . حاصلی (اهتدا) ايله بونك موقع استعماللری باشقه‌در .

تَهْدِيد { [ع] قورقوتمق ، قورقوتلمق ؛ قورقو ويرمك ، ويرلمك : [سارقلر بيچاره‌يی اولومله تهديد ايتدكلرندن] (تهديداً) = قورقوته‌رق ، قورقوتمق ايچون. جمعی (تهديدات) .

« تهديد وهجوم باغيانندن »
« خوف ايتمدی برزمان‌زبيرم »
(معلم ناجی)

تَهْدِيم { [ع] بنايى ييقمق، خاك ايله يكسان ايتمك . (هدم)دن اقوادر: (طوپ‌مرمياتيله قلعه‌يى تهديم ايتديلر) .

تَهْدِين { [ع] چوجوغى آووتمق طاتلى سوز ايله صوصدرمق، يالاندن يوزه كولوب مدح ايتمك. استعمالى اندر.

تَهْذِيب { [ع] برنسنه‌نك زوائدينى كيده‌روب اصلاح ايتمك، برشيئه خالص ومنقح ايتمك صورتيله رونق وحسن حال ويرمك ، ويرلمك . اكثريا اخلاق حقنده قوللانيلير : (ادبيات برملتك تهذيب اخلاقنه مدار اولان وسائطك بر نجيسيدر) جمعى (تهذيبات).

تَهْرِيب { [ع] قاچيرمق،قاچيرلمق (اشقيانك تهريبى ، تهريب دشمن).

تَهَزُّز { [ع] قيملدانمق، دپرنمك. [اهتزاز] ايله‌مترادفدر.

تَهْزِيز { [ع] حركت ايتدرمك، ايتديرلمك ؛ تترتمك ، تتره‌دلمك : (تهزيز خامه ، تهزيز كهواره ، اوتار كانك تهزيزى).

« برشهك انديشهٔ قهريله لرزاندركه دل »
« تتره‌در بيك قلبى برتهزيز مژ كان ايمه‌ده »
(معلم ناجى)

تَهْزِيل { [ ] ضعيف ايتمك ، ايدلمك : (تهزيل بدن ، تهزيل دواب ، مواشينك تهزيلى) §

هزل طرزينه قويمق ، قوئلمق: (جدى برسوزك تهزيلى عيبدر، اقوال‌جديه‌يى تهزيل موجب‌خجالتدر) جمعى(تهزيلات)

تَهَكُّم { [ع] استهزا ايتمك ، ذوقلنمك . اصطلاحات ادبيه‌دندر. [تهكماً]= تهكم‌صورتيله، استهزا ايچون ديمكدر : [بوندن‌باشقه مقام تهكم واستهزاده مفهوم‌مخالفى قصد اولنان جمله‌لرك كافه‌سى تعريض مجازى قبيلندن اولوب ـــ ميزان البلاغه ـــ صحيفه ۲۹۷]

تَهْلُكَه { [ع] سبب هلاك اوله‌بيله‌جك حال ، نسنه . لامك كسريله تلفظى غلط مشهوردر : [تهلكه‌دن احتراز واجبدر، تهلكه‌لى ايشه كيريشمه‌مليدر] .

تَهْلِيك { [ع] هلاك ايتمك ، اولدرمك . (اهلاك) مترادفدر . آندن اقوادر .

« غمزهٔ جلادجانان‌دسته كاردغم آلوب»
« عالمى‌ايتمك ديلر تهليك تهليك اوستنه »
(زارئ كريدى)

تَهْلِيل { [ع] [لااله الاّالله]قول شريفنى ذكر ايتمك : (تسبيح وتهليل) جمعى (تهليلات).

« هلالى‌هر نه‌زمان‌كورسه‌م‌ايلرم‌تهليل »
« دكلى وحدتنه صانعك دليل جليل »
(معلم ناجى)

تَهَمْتَن { [ع] زال اوغلى رستمك لقبيدر. (تهم) شجاعتلى،

بويلى بوصلى يكيت. (تَن) ده وجود معناسنه در، باالتركب (تهمتن)= ايرى وجودلى جسور قهرمان ديمكدر . صفت اوله‌رق شجيع پهلوانه‌ده اطلاق اولنور :

« اول صفدر يكانه‌كه تاب مهابتى »
« جوشن كداز تهمتن وقهرمان اولور »
(نفعى)

« آنلرك ماهيتن ميدانه چيقسونلرده كورن »
« مجلس عشرتده قورقاقلر تهمتندر بتون »
(معلم ناجى)

تَهْنِيَت [ع] تبريك ، تسعيد ايتمك ؛ مبارك اولسون ديمك : (تهنيت غزا ، تهنيت سور) (تَهْنِيَه) طرزنده استعمالى دها معروفدر. فصيحى (تَهْنِئَه) در . بين العوام حجدن عودت ايدنلرك تبريك قدومى ايچون ترتيب اولنان جمعيته (حاجى تهنيه‌سى) ديرلر . تشديد ايله غلطدر .

تَهَوُّر [ع] صوكنى دوشونمكسزين بردن بره حدتلنمك، جرأتله آتلمق : (فلان فرط تهور ايله مشهور اولمش ادن ايدى) جمعى (تهورات).

تَهْوِيل [ع] قورقويه دوشورمك، دوشورلمك : (اثناى نزل باراننده دوام ايدن شدت رعد وبرق خلق تهويل ايدييوردى ، كيجه وقتى اويله بر طراقهٔ مدهشه ايله خلقك تهويلى) جمعى (تهويلات) .

تَهْوِين [ع] اهونلشدرمك ، اهونلشديرلمك ؛ اوجوزلاتمق ، اوجوزلادلمق : (تهوين اسعار ، تهوين جزا ، فيئاتك تهوينى) جمعى (تهوينات) .

تَهِى [فا] بوش ، خالى : (تَهِى دست) = الى بوش ، مفلس، فقير، زوكورد. [تَهِى دَسْتِى]= مفلسلك ، زوكوردلك ، فقيرلك [تَهِى مَغْز] = بوش قفالى [تَهِى مَغْزِى]= بوش قفاليلق . [تَهِى مِيَان] = ايچى بوش .

« كيسهٔ اميد خالى، دست استغنا تهى »
« منزل فرصت بعيد وپاى استدعا شكست »
(درويش قديم)

تَهْيِئَه [ع] حاضرلامق ، حاضرلاتمق : (تهيئهٔ لوازم حربيه ، تهيئهٔ اسباب سفريه، مهمات حربيه‌نك تهيئه‌سى) (تَهِيَّه)= طرزنده استعمالى دها زياده شايعدر . جمعى (تهيات) در : [سعد آباد ده ينه سلطان انام حضرتلرينه تهيئهٔ ضيافت و يكشنبه كيجه‌سى سعد آباده‌كى قصورك جمله‌سى بى قصور قناديل وماهيه‌لر ايله برزيب وزينت قلندى — چلبى زاده تاريخى — ص ٢٨٥] .

تَهَيُّج [ع] يرندن اوينامق ، حركته كلمك ، ديرنمك :

« تهيّج اعصاب ، تهيّج افكار ، تهيّج قلب) جمعی (تهيّجات) .

« يرِ مايع ايكن تهيّج ايتمش »
« بيك بويله جبل تموّج ايتمش »
(معلم ناجی)

تهيّم [ع] متّهم ، تهمتلی : (تهيم لئيم) .

تهيّؤ [ع] حاضرلانمق . جمعی (تهيّؤات). بو آز قوللانيلير .

تهيّب [ع] مهابتلی كوسترمك ، كوسترلك : (تهيّب پهلوان) .

تهيّج [ع] هيجانه كتيرمك ، كتيرلمك ؛ حركتلندرمك ، حركتلنديرلمك : (تهيّج غضب ، طبيعتك تهيّجی) جمعی (تهيّجات) .

« تعقيد وركيكه اوغراماز هيچ »
« ايلر اوقودقجه طبعی تهيّج »
(مقدمه)

تيبّس [ع] قورومق ، قورو اولمق (تيبّس دماغ ، تيبّس ارمود) جمعی (تيبّسات) .

تيبيس [ع] قوروتمق ، قورولمق (تيبيس ميوه) .

تيس [ع] اركك كچی ، تكه : (تيس سريع السير)

تيسّر [ع] قولايلقله حصوله كلمك ، قولايلانمق : (تيسّر آمال ، تيسّر مقاصد) جمعی (تيسّرات).

تيسير [ع] قولايلقله حصوله كتيرمك ، كتيرلمك ؛ قولايلاتمق ، قولايلادلمق : [تيسير امور ، تيسير مقاصد) جمعی (تيسيرات).

تيقّظ [ع] اويانيقلق ، اويانيق اولمق . (غفلت) ك ضديدر . معناسنده فكرجه اويانيقلق اراده اولنور . (انتباه) ايله مترادفدر . جمعی (تيقظات) .

تيقّن [ع] ايیدن ايی بيلمك ، ايی بيلنمك : (تيقّن موت ، تيقّن خبر ، تيقّن حقيقت) جمعی (تيقّنات) .

تيمّم [ع] صو بولنمدیغی تقديرده وجه شرعی اوزره طوپراقله آبدست آلمق ، يوزايله ديرسكه وارنجه يه قدر اللره طوپراق مسح ايتمك :

« صو بولنمازسه ضرورتده تيمّم جائز »
(غباری)

تيمّن [ع] برشيئی يمنلو صايه رق آندن ميمنت اومقق ، بر شيئی مسعود واوغورلی عد ايتمك . (ايله) اداتيله قوللانيلير : (او ذات ستوده صفاتك قدوميله تيمّن ايدرلردی]. (تيمّناً) = تيمّن صورتيله ، تيمّن ايچون . جمعی (تيمّنات) .

﴿ تِ ﴾

تِبْن } [ع] صامان . [تِبْنی] = صامان رنکنده اولان ، صامان رنکلی. فتح (تا) ایله ده لغتدر.

تِبْیان } [ع] آچیق صورتده بیان، آچیق افاده دیمکدر . (ایتمك) ماده‌سیله قوللانیلماز . فتح (تا) ایله ده لغتدر .

تِجارَت } [ع] آلیش ویریش ایتمك، بازرکانلق ، آلم صاتم : [تِجاری ، تِجارِیّه] = تجارته متعلق، تجارته عائد : (اَمْتِعَهٔ تِجارِیّه، مُعاهَدات تِجارِیّه، مَتاعِ تِجاری) . (تِجارَتْگاه، تِجارَتْگَه) = تجارت محلی ، یری : (سلانیك کبی تجارتگاه برشهرده) § آلم صاتمدن حاصل اولان فائده ، کار معناسنده ده قوللانیلیر : (بوسنه بوستان محصولندن خیلی تجارت ایتدی] ، (تجارت محکمه‌سی)= دعاوئ تجاریه‌یی قانون موضوعنه توفیقاً حل ورؤیته مأمور اولان هیئت عدلیه دیمکدر .

« تجارتخانهٔ دانا فریب دهرك ای نابی»
« کرکدر احتراز ایتمك زیانی دکلوسودندن»
(نابی)

تِراش } [ف] یونتمه، یونمه، قازیمه: [صاقالی تراش ایتمك ، طاش تراش ایتمك] .

« خط رخنی تازه تراش ایتدی یار »
« کچدی قیلیجدن فتن روزکار »
(صبری شاکر)
« تراش اولدقجه خط یارروینده جلا آرتار »
« فتیل شمعه بکزرکیم کسلدکجه ضیا آرتار »
« نحیفی »

§ یوزده قازینه‌جق توی معناسنده ده قوللانیلیر : (تراشی کلمش ، بربرتراشم آقمی قاره‌می دیه ایراد اولنان سؤاله اوکنه دوشرسه کوررسك دیمش — مثل]. وصف ترکیبی طرزنده استعمالی تقدیرنده (تِراشَنْدَه) معناسنی افاده ایدر . مثلا [بُتْ تِراش] = صنم یونیجی ، (سَرْتِراش) = باش یونتان، بربر (سَنْك تراش) = طاش یونیجی . (قَلَمْ تِراش) = معروف اولان آلت قاطعه . (هیکل تراش) = هیکل یونیجی . بوکلمه‌یی (طراش) یازمق ، صوکره تراشلی آدمه (مطروش) دیمك محض هذیاندر .

تِراشَنْدَه } [ف] اسم فاعل . تراش ایدیجی . نادراً قوللانیلیر.

تِراشَه { [ف] یونغه، طالاش .

تِراشیدَه { [ف] تراش ایدلمش ، یونلمش : (سنك تراـ
شیده، ریش تراشیده) § معنی آ الق، چالمق مقامنده‌ده قوللانیلیر: مثلا (بو فکر فلانك کتابندن تراشیده‌در ، بو فقره فلان اثردن تراشیده‌در) دینیلیر.

[ناتراشیده] = یونلامش، قابا آدم:

« باقمه تل قیرمه سنه میر خط آور! (سیمون)ك »
« ناتراشیده اولور چاره نه بربر دیدیکك »
(معلم ناجی)

« خط بر آورده‌لرك روی تراشیده‌لری»
« حکای حجت کبیدردعوی تزویراوزره»
(عزت علی پاشا)

تِرامْپِتَه { [فرانسزجه‌دن] اصلی بورو دیمك اولان (ترومپت Trompette) در. لساـ نمزده عسکری موسیقه‌لرنده چفته چوماقله ضرب ایدیلن کوچوك طاووله اطلاق اولنور.

تِرامْپَه { [ایتالیانجه‌دن] دکشمه، مبادله معناسنده قوللانیلیر مثلا (ایکی قوندره‌یی بر فوطین ایله ترامپه ایتدم) دینیلیر.

تِرامْوایْ { [انکلیزجه‌دن] شهرلرده حیوان ویاخود قوهٔ بخاریه ویاالکتریقیه ایله ایشله‌دیلن عمومی آرابه‌لر ایچون یاپیلان دمیریول.

تِرانْسیتْ { [فرانسزجه‌دن Transit] امتعهٔ تجاریه‌یی برشهردن ویابر اولکه‌دن کمرك رسمی ویرمکسزین کچیرمك حق وصلاـ حیتی : (ترانسیت انباری) = او مثللو اشیانك وضعنه مخصوص محل .

تِراوِرْس { [فرانسزجه‌دن Traverse] دمیریول چبوقلرینك آلتنه قونیلان طبان آغاجی.

تِرَنْ { [فرانسزجه‌دن Train] بر لوقوموتیف طرفندن کوتوریلن دمیریول آرابه‌لری، شمن دوفر قطاری.

تِرْیاقْ [ع] } سمّیاتی دافع وصانجی، اوکسوروکه نافع
تِرْیاكْ [ف] } بردوای مرکب، افیونلی بر معجون.

استعمالی مطلقا بر طبیبك تعیینه متوقفدر:

« زهری تریاك ایله‌یوب تریاکی زهر ایلردی خلق»
« اولمسه تغییر ماهیّات اشیا ممتنع »
(عونی)

تِرْیاکی { [ف] مکیفات استعمالنه دوشکون اولان ؛ تتیز وخویسز آدمه‌ده اطلاق اولنور : (اما تریاکی ایمش) ، (توتون تریاکیسی ، افیون تریاکیسی) .

« برکیجه طالدی اجل اویقوسنه تریاکی»
(تاریخ ــ سروری)

« تلخ اولور ذائقهٔ ادراکی »
« شکر ایلرایسه دخی تریاکی»
(وهبی)

تِرِیدْ { [ف] یاغلی ات صوینه اتمکی دوغرایوب ایجه قایناتمق صورتیله وجوده کتیریلن بر

نوع طعام : (صوینه ترید) =طاتسز، یاغسز غدا . اصلی (تا) نك فتحیله‌در عربیسی (ثَرِیْد) در . § لسانمزده مجازاً پك اختیار، قوجامش معناسنده‌ده مستعملدر : (ترید اولمش ، ترید لسیلمش) = غایتله ز بون ، اختیار دیمکدر .

تِسْعَه { [ع] طوقوز . صفت اوله‌رق اسلوب فارسی اوزره قوللانیلیر : (جزائر تسعه ، قلاع تسعه ، افلاك تسعه) قاعدهٔ عربیه ایله (تِسْع) طرزنده هیچ قوللانیلماز.

تِسْعِینْ { [ع] طوقسان(تِسْعُونْ) دخی دینیلیر.

تِشْرِینْ { [سریانیدن] شهور رومیه‌دن موسم خریفه تصادف ایدن سکزنجی ، طوقوزنجی آیلرك اسمیدر. برنجیسنه (تشرین اوّل) ایکنجیسنه (تشرین ثانی) دینیر . فتح ایله تلفظی غلطدر.

تِلاٰلْ { [ع] (تَلّ) ك جمی . تپه‌لر دیمکدر : (جبال وتلال).

تِلاٰمِذَه { [ع] (تِلْمِیذ)ك جمی . شاکردلر دیمکدر .
تِلاٰمِیذْ { ایکیسی‌ده تانك فتحیله غلطدر.

تِلاٰوَتْ { [ع] قرآن عظیم‌الشان اوقومق ، اوقونمق : (بر سورهٔ مبارکه تلاوت ایتدی ، بر آیت کریمه تلاوت ایتدم) .

« اولمایه ز بانکذار آیت بخل »
« ممدوحمز ایله‌مز تلاوت قرآن »
« نابی »

تِلْقاٰءْ { [ع] طرف ، جهت ، حذا : (تلقاء بطحا).

تِلْمِیذْ { [ع] شاکرد ، طالب : (تلمیذ غیور) [تِلْمِیذِیَّتْ] = شاکردلك [تِلْمِیذاٰنَه] =شاکرده یاقیشه‌جق صورتده. فتح تا ایله غلطدر.

تِمْثاٰلْ { [ع] علی‌الاطلاق مصنوع صورت : (تمثال بی‌مثال) تعبیری معروفدر . فتح تا ایله تلفظی غلط فاحشدر .

« ای مصور رهکذاری اوزره‌چك تمثالمی ،
(فضولی)

تِمْساٰحْ { [ع] اقطار حاره‌ده واقع بیوك نهرلرده بولنور بر نوع جسیم جانوردر . کرتنکله‌یه مشابه اولان بو جانورك بعضاً اون متروبه قریب طولنده بولنانلری کورلمشدر .

تِنْباٰلْ { [ع] تیصه جق بویلو ، بودور آدم : (تنبال صاحب وبال) .

تِنِّینْ { [ع] بیوك ییلان، اژدرها : (تنّینِ فلك) = کهکشان دیمکدر .

تِهاٰمَه { [ع] مکهٔ مکرمه‌نك اسمیدر: (ارض تهامه) = حجاز طوپراغی ، دیاری .

« اول نور تهـامه‌ده آچلدی »
« دنیایه شراره‌سی صاچلدی »
(نعت شریف — ض)

تیاترو {[فرانسزجه‌سی Théâtre] لسانمزده ایتالیان شیوه‌سیله معروف اولان بولفظ وقایع وحکایاتك اشخاص طرفندن تصویر وتقلید ایدلدیکی محـل دیمکدر § صـورت معروضه‌ده ترتیب واجرا اولنان اویونه‌ده اطلاق اولنور .

تیجان {[ع] « تاج » ك جمعی . نادراً قوللانیلیر .

تیر {[ف] اوق : (تیر وکمان) . (تیر انداز) = اوق آتیجی [تیر اندازی] = اوق آتیجیلق . [تیرکش] = اوق قابی ، اوقلق ، ترکجه‌ده تخفیف ایله ترکش .

« بوقدر سپر بوقبهٔ فیروزه فامده »
« ذرات جمله تیر قضایه نشانه‌در »
(ترجیع)

« ساعدکده قالمدی تیر وتفنکه اقتدار »
« وارایسه نیروی جنبش کردن خوبانه آت »
(راغب پاشا)

تیرپیدن {[روجه‌دن] اوفاق قازمه ، باغجوان قاز- مه‌سی . بین العوام تحریف ایله (کیرپیتیل) دیه معروفدر .

تیراره {[ف] بولوطلی ، یاغشلی هـوالرده کوك یوزنده حاصل اولان کره مشابه شکل ملوّن ، علائم السما ، قوس قزح دیمکدر .

تیره {[ف] بولانیق ، قرامتق : (آب تیره ، هوای تیره ، تیره بخت) ، [تیره دل] = قلبی قاره [تیره رای] = بولانیق رأیلی ، تدبیرسز آدم [تیره شب ، شب تیره]=قاراکلق کیجه [تیرگی] بولانیقلق ، قاره‌لك . [تیره بخت] = طالعسز ، بختی قاره [تیره گون] رنکی بولانیـق ، قاره رنکلی .

«شدت ناروغادن کیم اولوردی آهن آب»
«خون دشمن تیره ایتمزمی نه‌دکلو اولسه ناب»
« سروری »

« تیره اولمازمی جهان پنهان اولنجه آفتاب »
(فضولی)

تیز {[ف] کسکین . مادیات ومعنو- یاتده مستعملدر : (تیغ تیز ، فکر تیز ، ذهن تیز) ، (تیزچشم)= کوزی کسکین § چابوق (چابك) ، عجله : (تیزپا — ی) = آیاغی چابوق [تیزپر ، تیزپرواز] = سرعتله عجله اوچیجی [تیزرو ، تیزرفتار]=چابوق کیدیجی ، عجله یوریجی [تیزمشرب]= تیز ، عجله جی . [تیزی]=کسکینلك ، چابوقلق .

يريشور منزل مقصودينه آهسته كيدن »
« تيز رفتار اولانك پاينه دامن طولاشور »
« ادرنه‌لى خاتمى »

تيزاب { [ع] بين العوام غلط اوله‌رق (كَزّاب) دينيلن ياقيجى صو .

تيشه { [ف] ناجاق ، بالطه ، كولنك :

«رجاى وصل ايله كار ايتدى تيشه‌ كسنك خارايه»
«طوقندك خاطر شيرينه اى فرهاد نيلرسين»
(لا)

تيغ { [ف] قيليج ؛ اوجى سيورى قانجه‌لى وكسكين بيوك ايكنه ، (ديكيجى تيغى ، اسكيجى تيغى ، نقش تيغى ، اوركو تيغى) [تيغ زبان] = ديل قليجى ، قيليج كبى تأثيرلى اولان ديل [تيغ زبان] = قيليج ديللى ، ديلى قيليج كبى تأثيرلى اولان (تيغ زن) = قيليج اوران ، قليجى ايى قوللانان . [تيغ كوه]= طاغك تپه‌سى ، سيورى يرى . [« القاص» ميرزايه دخى مرصع تيغ ايله اوتاغ واحسان ملوكانه وپوستين اميرانه انعام واحسان اولندى — بچوى جلد اول — صحيفه ٢٧٩]

«زينت خاك شهادت اولمسون بر تيغ زن»
«شان عثمانى يى دلخواه اوزره اعلان ايتمه‌دن»
(معلم ناجى)

تيمار { [ف] باقيم ، بر نسنه‌يه ايى اولمق قيديله باقق . اصطلاح طبجه خستكان ومجروحينك يارەلرينى فنه تطبيقاً بيقايوب علاج ومرهملرينى سوره‌رك اوستلرينى صارمق وباغلامقدن عبارت عمليات ديمكدر . [تيمارجى]= خسته‌خانه‌لرده جراحلرك رفاقتنده بولنان خسته خدمه‌سى كه بالاده‌كى عمليات اكثريا بونلرك معرفتيله اجرا ايتديريلور : (حيوانى تيمار ، طوپراغى تيمار) § وقتيله سپاهى دينيلن صنف عسكرى‌يه ويريلن اراضئ اميريه حصه‌سنه‌ده اطلاق اولنوردى . [تيمارخانه]= دار الشفا ، مختل الشعور اولنلرك ضبط وتداويسنه مخصوص محلدر .

«ايلدم توجيه ايچ ايلدن داغ دل تيمارينى»
«اندرون سينه‌دن چيقسون چراغم اولسون آه»
(على رضا)

تين { [ع] انجير : [تين هندى ، تين افرنجى] .

تيه { [ع] بيابان ، چول : [وادى التيه] = طورسينا صحراسى .

« حيف كيم كم كشته راه تيه حيرت اولمشز »
« برصدا كوش ايلرز اما كه قائل نابديد »
« لا »

تيهو { [ف] چيل قوشى . فتح تا ايله غلطدر : [تيهوى بر شكسته] .

« باروته شتاب ايدردى آهو »
« آغز اوتنه كلوردى تيهو »
(شيخ غالب)

﴿ تُ ﴾

تُبَّت { [اسم] چین قطعه سنك طرف غربیسنده و هیمالایا سلسلهٔ جبالنك جانب شمالیسنده کائن بر مملکت وسیعه‌در :

« کویا ایدوب طبیعت کوی زمینی تسطیح »
« تبّت آشاغی دوشمش چین‌وختن یوقاری »
(ندیم)

تُبَّع { [ع] ازمنهٔ قدیمه‌یه عائد یمن ملوکنك عنوان مخصوصلریدر. اکثریا بونك جمعی اولان (تَبابِعه) قوللانیلیر .

تُتُق { [ع] پرده ، اورتو ، پچه . « لهجهٔ عثمانی » ده بوکلمه‌نك (طوتوق) لفظ ترکیسندن معرب بولندیغی کوستریلیور :

« جمع اضدادی مرام ایلسه کرمقدرتی »
« برلشور شام ابدله تتق صبح ازل »
(لا)

تُحَف { [ع] « هدیه » معناسنه اولان (تُحفه) نك جمعیدر. لسانمزده اکثریا مفرد حکمنده استعمال اولنور : (تحفجی دکانی، تحفجیلر باشی) معنای اصلیسنده نادیده ، نو ظهور ، ترفنده کبی حکملرده موجود اولدیغندن مثلا (نه تحف شیلر ، نه تحف شی) طرزنده‌کی تعبیراتدن فکره کورلمه‌مش خوش ، ظریف شیلر معناسی تبادر ایدر :

تُحْفَه { [ع] هدیه، ارمغان : (تحفهٔ وهبی) § نوپیدا، نادیده، ترفنده شی. فتح ایله‌ده لغتدر.

« اولسون دخی تحفهٔ تحایا »
« اصحابنه ، آلنه هدایا »
(نعت شریف)

تُخْم { [ف] طوپراغه اکلدکده کندی جنسندن بر نبات، برسبزه ، برفدان وجوده کتیرن دانه‌یه اطلاق اولنور ، حبوبات ده بو قبیلدندر : (اوت تخمی ، سبزه تخمی ، کتان تخمی) . (تخم آتمق) = حراثت ، اکین اکمك . (تخماق) = سچلمش، جنسی ایی دانه § مادهٔ وجود انسانی وحیوانی ، نطفه . مجازاً اصل ، منشاء معناسنه‌ده کلیر . (تخم مرغ) = یومورطه .

« بتر تخم شرر لطف هواسندن دخان اوزره »
(لا)

تُخْمَه { [ع] امتلاء معده ، معده طولغونلغی :

« کیرسه زورقجه‌یه او تخمه ایله »
« بارنی چکمکه کوره کمی قالور »
(سنبلزاده وهبی)

تُراب | [ع] طوپراق : (آیاق
تُرب | ترابی) = خاك پای تعبیری
كبی بركلام متواضعانه دركه
بین العوام زبانزد در .
[ترابی] = طوپراغه منسوب ، طو-
پراقدن دیمكدر : (اَوانیٔ ترابیّه)
جمعی (اَتربَه) و (تربان) در .
«ایدرسه وجهی وارنی ایكی جهانده سرفراز»
« خدا بیلیر حبیبنك آیاغنك ترابی‌یم »
(معلم ناجی)
«چوق نعمتنك حقی وار اوستكده حجاب ایت»
« آداب ایله باص پایكی رو ینه ترابك »
(نابی)

تُرب | [ف] تحریف ایله طورپ
دینیلن نبات معروفدر :
(طورب صلاطه‌سی ، بایر طوربی).

تُربَه | [ع] میّتك دفن ایدلدیكی
طوپراق ، محل § اكثریا
میّت مدفوننك اوزرینه یاپیلان بنا معنا-
سنده قوللانیلیر . اسلوب فارسی اوزره
[تربت] طرزنده استعمالی نظمه
مخصوصدر . [تربه‌دار] = تربه
محافظی ، بكجیسی . [تربه‌داری] =
تربه‌دارلق .

تُرس | [ع] قالقان كه ادوات حربیهٔ
قدیمه‌دندر. جمعی [اتراس]
و [تروس] در .

تُرش | [ف] اكشی . (ترشی)=
اكشیلك ؛ طوز و سركه
ایله تربیه ایدیلن سبزه ومیوه معناسنده
تحریف ایله (طورشی) طرزنده قوللا-
نیلیر. [دوغ ترش] = اكشی آیران
[روی ترش] = اكشی یوز [ترش
رو — ی] = اكشی یوزلو [ترش
رویی] = اكشی یوزلولك .

تُرشَه | [ف] نباتاتدن توزی قولاغی
دینیلان معروف اكشی
اوت .

تُرفَندَه | [ف] تازه ، وقتندن اول
ویاخود موسمندن صكره
یتیشن میوه وسبزه یه اطلاق اولنور .
اسانمزده اكثریا موسمندن اول اولان
(ایلك) وصوكره اولان (صوك)
لفظلریله قوللانیلیر : (ایلك ترفنده
چیلك ، صوك ترفنده سلطه‌لق) بو
كلمه فی الاصل فتح تا ایله‌در .

تُرك | [اسم] منسوبیتیله مفتخر
بولندیغمز عرق عالیٔ انسا-
نینك نام عمومیسیدركه « ترك بن یافث
بن نوح » سلاله‌سندن منشعب اولملری
بو اسمله یاد ایدللرینه سبب اولمشدر .
اساساً تركلر اوچ سلاله یه منشعب وهر
سلاله برچوق اولوسلردن یعنی توملردن
مركب ایدی. تاریخه عائد اولان حركات
عمومیه و احوال خصوصیه‌لرینی بوراده
ایضاحه لزوم یوقدر § بو عرق ، بو
صنف افرادندن هر برینه‌ده (ترك)

دینیلیر . (تُرْکی ، تُرْکیّه) = ترکه منسوب دیمکدر : (لسان ترکی ، اخلاق ترکیّـه) (تُرْکی) = طرز مخصـوص لحنـدرکه مطلقـا تغنی مشروطـدر : [کیمك آرابه سنه بینرسه آنك ترکیسنی چاغیرر — مثل] (برینك ترکیسـنی چاغیرمق) = غیرتنده ، طرفدارلغنده بولنمق دیمکدر . (تُرْکیّات) = ترکجه یازلمش اثرلر .

تُرْكْ تازْ [ف] قوشمه ، سکرتمه :

« بیهوده می بویله ترك تازك »
« واردر بوملال ایچنده امید »
«مادرد رایدن امیدی تولید»
« یچمزمی اومهربانه نازك »
(معلم ناجی)

تُرْكْ جُوشْ [ف] تاتاری ، یاری پیشمش شی .

تُرْكْمانْ [ف] خلفـای عباسـیه دورنده آسـیادن دیار اسلامه کلوب قبول اسلام ایتمش اولان عشائر متفرقه یه اطلاق اولنور : (ترکمان اوبه سی ، ترکمان قزی) (ترکمان ارلری بکلر بکیلری حیدر پاشـا ایله طوروب وآلایلرین دیزوب لایق پسند وتحسین کورلدیلر — پچوی جـلد اول — صحیفه ۳۱۰) :

« کیمی مانی کیمیسی وادی ترکمانیده »
« قاره اوغلان قیا باشیسی یللّای سخن »
(وهبی »

تُرُنْج [ع ف] و « نارنج » = پورتوقاله شبیه بر نوع میوه درکه اکشی و طـاتلی نوعلری واردر . (تُرُنْجی) = ترنجه منسـوب ، ترنج رنکنده دیمکدر که پورتوقال رنکنه مشـابه و براز دها قویجه در . [چین ترنجی] = ماندارین دینیلن اینجـه قابوقلی نوعیدر .

«ترنجی باغ حسنك ای دل اعلادر کراسندن»
(ندیم)

تُرَّهاتْ [ع] هرزه ، عبث ، باطل ، بیهوده ، صاچمه صاپان سوزلر . (تُرَّهه) نك جمعیدر . مفردی هیچ قوللانیلماز .

تُسْعْ [ع] طوقوزده بر دیمکدر .

تُفّاحْ [ع] الما دینیلن میوه . [تفّاحی ، تفّاحیه] = الما جنسنه منسوب نباتات . [تُفّاحُ الْاَرْض] = یر الماسی .

تُفَكْ
تُفَنْكْ [ف] معروف سلاح ، آلت رمیـدرکه انواعی کثیردر : (مارتینی هانری تفنکی ، مائوزر تفنکی ، آو تفنکی) .

«طولدوررکن تفنکی چوب ایله صاندی عدو»
« اژدر موسادر ایتمش مارسحری انتقام »
(عبدالغنی نادری)

تُكْمَه { [ف] اثوابك ايليك يرلرينك قارشولغنه ديكيلن شیکه لسانمزده تحريف ايله (دُوكْمَه) ياخود (دُوێمَه) دينيلير :

«چوز تكمه‌لرك عارضك اولدقچه عرقريز»
(معلم ناجی)

« سمنك سينهٔ سيمينى آچوب باد سحر»
« چوزدی كلشنده كلك تكمه‌لرين ناخن خار»
(باقی)

تُنْبَكْ { [ف] دنبلك . (تُنْبَكْ زَنْ) = دنبلك چالان .

تُنْدْ { [ف] سرد ، شدتلی ، حدتلی : (باد تند) = سردروزكار ، فورطنه . [تُنْد خوی] و [تند مشرب] = سردخويلی ، حديدالمزاج ، تيز . [تُنْدروی] و [تُنْدچهره] = عبوس الوجه ، چاتيق يوزلی [تُنْدلجام ، تُنْدلكام] = باشی سرد آت [تُنْدی] = سردلك ، حدت وشدت :

« كوكلده آه پياپی كدر علامتيدر »
« بو تندباد ينه بر خبر علامتيدر »
(اسعد بغدادی)

«آجتدی بنی آجی سوزك تند نكاهك»
«وی نخل ملاحت نه بلا تلخ برك وار»
(فضولی)

تُوی { [ف] قات ، قاتمر : (تُوبرتُو ، تُوی برتُوی) = قات قات ياخود قاتمرلی :

« گه ظلمت اولوردی توی برتوی »
« گه نور ياغاردی سوی برسوی »
(شيخ غالب)

تُوآلَتْ { (فرانسزجه‌دن Toilette) يوز ييقامه ، باش طارامه ، كيينمه ، سوسلنمه ايشی § آينه ، طاراق ، ليكن ابريق كبی آلات طاقمی .

تُوانْ { [ف] قوت ، طاقت ، كوج : (تاب وتوان) (ناتُوانْ) = ضعيف ، درمانسز ، طاقتسز . (ناتُوانی) = ضعيفلك ، طاقتسزلك . (بی‌تُوانْ) طرزنده قوللانيلماز . فقط (تابْ) ايله برلكده اولورسه (بی‌تاب وتوان) دينيلير .

« ای خامه اكرچه ناتوانسين »
« ظاهرده خموش وبی زبانسين »
(نركسی)

«عرصهٔ مدح وثناﯓك حدی يوق پايانی يوق»
«پيك انديشه عجبمی اولسه بی‌تاب وتوان»
(نفعی)

تُوانا { [ف] طاقتلی ، كوجلی ، قوّتلی . (توانايی) = توانالق ، كوجلی اولمق . آدم وحيوان حقنده قوللانيلير : (توانا برجوان ، توانا براسب تازی) بوكلمه فارسيده (مقتدر) معناسنده‌قوللانيليور ومثال اوله‌رق (فردوسی) نك (توانا بود هركه دانا بود) مصراع مشهوری ايراد اولنيورايسه‌ده لسانمزده بومعناده استعمالی مسبوق دكلدر :

«سلخ والمام وتوارددیو صکره چالیشور»
«عیبنی ستره نیجه دزد توانای سخن»
(وهبی)

تُوانْگَرْ [ف] صاحب ثروت ، زنکین : [تاجر توانگر] .
(تُوانْگَری) = زنکینلك .
« اوغلم سنی حق توانکر ایتسون »

تُوتْ [ف] میوهٔ معروف که ترکجه‌ده دخی دوت دینیر :
« زهی صانع که ایلربرك توت وکرم بدبودن »
(نابی)

تُوتِیا [ف] بواسم ایله معروف برطاشك دوکیلوب کوزه چکیلن توزینه اطلاق اولنور :
«فلك سداولسه ویرمز دیدهٔ خونباشه تمکینی»
«ندکلو توتیا ویرسه‌ك قوروتمز چشم نمکینی»
(نابی)

تُودَه [ف] کومه ، ییغین : [تودهٔ خاك ، تودهٔ کندم] .
بعضاً « تُودَه بَتُودَه » طرزنده قوللانیلیر . (توده برتوده) = ییغین ییغین اوستنه دیمکدر .
«باشنه ابنای جنسك باق نه‌لر کلمش نه‌لر»
«توده توده باصدیغك طوپراقلر انساندربتون»
(معلم فیضی)

تُوشَه [ع] کفاف نفس ؛ اولمیه‌جك قدر ینه‌جك شی ، آزیق :
« هزاران توشهٔ شیرین ، هزاران نعمت اعلا »
(نابی)
« قناعت اهلنه (یحیی) یتربرکوشه برتوشه »

تُوغْ [ف] ترکجه ده « طوغ » . (فرهنك شعوری) نك تعریفنه کوره نیزه باشنه طاقیلان آلاجه قیلدن معمول علامت که اوائلده عثمانلیلر نزدنده نشانهٔ شان وشهرت وعلامت وزارت ایدی : (اوچ طوغلو وزیر ، درت طوغلو وزیر ، یدی طوغلو وزیر) (تُوغْ شاهی) = بر نوع زنبق چیچکی :
« توغ شاهی چیقوب آلای ایله صحن چمنه »
« صبیح »

تُونَلْ [Tunnel انکلیزجه دن] بر آلتندن آچلمش یول :
(غلطه تونلی) .

تُونی [ف] رذیل ، کلخن بکی .

تُهَمْ [ع] (تُهْمَت) ك جمعی :
(اصحاب تهم) .

تُهْمَتْ [ع] سبب اتهام اولان قباحت ، صوچ . (تهمتلی) = متّهم ، علیهنده تهمت اسناد اولنان :
«حقك احسان خاصیدر بوحیات»
«آنی حفظ ایله‌مکده ایله ثبات»
« آنی تحقیر تهمت اولمازمی»
« عین کفران نعمت اولمازمی»
(معلم ناجی)

﴿ ثَ ﴾

ثَ [ثَ] = الفبای عثمانیده بشنجی حرفدر . ابجد حسابنجه (٥٠٠) عددینه علامتدر . [ثاء] = بو حرفك اسمیدر : [حرف الثاء ، ثاء مثلثه]

ثاء

ثائِب [ع] یاغمور طوپلایجی اولان شدتلی روزکار ، یاغمور بوراسی : [ثائب البحر] = مدّ وجزر وقوع بولان ممالکده دکزك جزردن صوکره مدّ وقوعنده ساحلی استیلا ایدوب طولدیران صویی دیمکدر .

ثابِت [ع] ثباتلو ، برقرار اولان؛ یرندن قیملدانمایان :

« مانند شجر ثابت اولور ثابت اولانلر »
« هر قنغی ایشك اهلی ایسه‌ك آنده دوام ایت »
(لا)

§ تحقق ایدن ، ثبوت بولان : (بلا برهان دعوی ثابت اولماز) .
(ثابت قَدَم) = یرنده و سوزنده طوران دیمکدر :

« بن هر نه قدر کوردم ایسه بعض مضرت »
« ثابت قدمم ینه بو رأیك اوزرنده »
(لا)

(ثَبیت) ده « ثابت » معناسنه لغتدر .

ثابِتات [ع] « ثابِتَه » نك جمعی . سیار اولمایان و یرنده ثابت اولان کواکب . بویله اولمایان کواکبه (سیّارات) دینیلیر :

« کرسی‌یه باصنجه پای رفتار »
« شوق ایلدی ثابتاتی سیّار »
(در وصف معراج ــ غالب)

ثابِتَه [ع] « ثابت » ك مؤنثی : (اسنادات ثابته) . سیّاره مقابلی اوله‌رق ثابت اولان کوکبده علم اولمشدر : [بر سیّاره ایله بر ثابته‌نك فرق بعدیّتی] جمعی [ثابِتات ، ثَوابِت] .

ثأر [ع] انتقام ، اوج . (اخذ ثار) = اوج آلمق . (انتقام آلمق) تعبیری زبانزد در . فقط (ثار آلمق) تعبیری قوللانیلماز . اصلی (ثَأْر) ایسه‌ده معروفی (ثار) در .

ثاقِب [ع] بر طرفدن دیکر یانه دلوب کچن : (فکر ثاقب ، سهم ثاقب) ، (نجم ثاقب) = غایتله پارلاق (زحل) نام کوکبه اطلاق اولنورکه پرتوی ظلام شبی دلوب کچمه‌سندن کنایه‌در .

ثالث { [ع] اوچنجی دیمکدر : (باب ثالث ، جلد ثالث ، مادهٔ ثالثه ، رتبهٔ ثالثه) . (ثالثاً) = اوچنجی مرتبه‌ده ، اوچنجی اوله‌رق . (ثالثه) = بر دقیقهٔ ساعت آلتمش « ثانیه » دن مرکب اولوب بر ثانیه‌نك آلتمشده برقسمنه‌ده (ثالثه) اطلاق اولنور . تعبیر دیکرله آلتمش ثالثه بر (ثانیه) وآلتمش ثانیه بر (دقیقه) وآلتمش دقیقه بر (ساعت) اعتبار اولنمشدر .

ثامن { [ع] سکزنجی دیمکدر : (جلد ثامن ، فصل ثامن ، درجهٔ ثامنه) . (ثامناً) = سکزنجی مرتبه‌ده ، سکزنجی اوله‌رق .

ثانی { [ع] ایکنجی دیمکدر . (ثانیاً) = ایکنجی درجه‌ده ، ایکنجی اوله‌رق : (جلد ثانی ، باب ثانی ، رتبهٔ ثانیه ، دفعهٔ ثانیه) . (ثانیه) = بردقیقه‌نك آلتمش جزءده بر جزئی دیمکدر . هر ایکی معناسنه کوره تشدید ایله اوقومق غلطدر : (جنتمکان فاتح سلطان محمد خان ثانی حضرتلری اویله برغازئ بی‌مدانی‌درکه مظهر مدیحهٔ سنیهٔ جناب پیغمبری اولمشدر)

ثبات { [ع] پایدار ، برقراراولمق ؛ دکیشمه‌یوب ودونمه‌یوب بر سیاقده طورمق : (انسانی انسانیتك مستعد اولدیغی مراتب کمالاته سوق وایصاله دلالت ایدن انجق سعی وثباتدر) ، (برمسلك مصیبده ، بر فکر مستقیمده ثبات ایتمك انسانك شاننی اعلا ایدر ، موقع حربده ثبات حس حمیت پرورینك کمالنی اثبات ایدر) . (ثباتکار) = ثبات ایدیجی ، بر حالده طوران . (ثباتکارانه) = ثبات ایدیجی‌یه یاقیشه‌جق صورتده . (ثباتکاری) = ثبات ایدیجیلك . (بی‌ثبات) = ثباتسز ، برحالده طورمایان : (عالم بی‌ثبات ، جهان بی‌ثبات ، دهر بی‌ثبات) . (بی‌ثباتی) = ثباتسزلق ، بر حالده طورمه‌مازلق .

« مسلکك نه‌یسه آنده ایله ثبات »
(لا)

ثبت { [ع] یازمق ؛ قید ایتمك : (ثبت دفتر) = دفتره یازمق ، کچیرمك .

« اول دمکه قلم ثبت ایچون آثارخیالم »
« دستمده سراندرخم آغوش بتاندر »
(نفعی)

ثجاج { [ع] شارلدایه‌رق آقان صو : (سیل ثجاج)

ثجیر { [ع] جبره ، پوصه : (ثجیر عنب)

ثخانت { [ع] قالینلق ، پکلك ، صیقیلق : (ثخانت قماش ، ثخانت عبا ، ثخانت پرده)

ثَخِينْ [ع] قالین ، قاتی ، صیق : (عباء ثخين ، حصير ثخين ، منسوجات ثخينه) .

ثَدْیْ [ع] ممه ، امجيك ؛ خاصةً نسوان ممه سی . (ذات الثدی) = ممه‌لی ، امزیرجی حیوانات .

ثَرَبْ [ع] اصطلاحات طبيه‌دن اولوب انسانك معده‌سيله باغيرساقلری آره‌سنده‌كی ايچ ياغنه اطلاق اولنور . جمعی (ثُرُوبْ) .

ثَرْثارْ [ع] كوەزه ، هرزه‌كو آدم : (ثرثار مفقود الآثار) .

ثَرْوَتْ [ع] نقود و اموالك چوقلغی ، زنكينلك : (صاحب ثروت ، ثروت مملكت ، اكتساب ثروت) معنويا‌تده دخی قوللانيلير : (ثروت عقل ، ثروت علميه) .

ثَرَیٰ [ع] طوپراق ، ارض ديمكدر : (تَحْتَ الثَّرَیٰ) = ير التی ، مزار . (فَوْقَ الثَّرَیٰ) = ير يوزی ، طوپراق اوستی . تركيبات عربيه‌ده صوكده‌كی (ی) الفه قلب اولنور [طاب ثراه] كبی . (اَيْنَ الثَّرَیٰ وَالثُّرَيّا ، اَيْنَ الثُّرَيّا وَالثَّرَیٰ) = تركجه سی ير نره ده اولكر نره ده — ياخود — اولكر نره‌ده ير نره‌ده ديمك اولان بو جمله‌لرك ايكيسی ده قوللانيلير . (اَزْ ثَرَیٰ تا بِثُرَيّا) = يردن كوكه‌دكی اولكره قدر معناسنده بر تركيب فارسيدر كه تركجه (يردن كوكه قدر) تعبيرينك مقابلی عد اولنه‌بيلير .

ثَعْلَبْ [ع] تيلكی دينيلن حيوان . جمعی (ثَعالِبْ) . (داءُ الثَّعْلَبْ) = صاچ ، صاقال دوكولمك علتی . (عِنَبُ الثَّعْلَبْ) = ايت اوزومی . مسحوق صو ياخود سوت ايله پيشيريلوب ايچيلن معروف كوكه (ثعلب) اطلاقی غلط فاحشدر . اسم صحيحی (سَحْلَبْ) در .

ثَفَنْ [ع] اصطلاحات طبيه‌دندر . ال و آياقلرده جلدك سردلشمه‌سيله حاصل اولوب ناصير دينيلن شی ديمكدر .

ثَقْبْ [ع] دلمك ، دلنمك : (ثقب دانه ، ثقب جوهر ، اينجونك ثقبی) § برطرفدن ديكر طرفه قدر آچيق اولان دليك .

ثَقَلانْ / **ثَقَلَيْنْ** [ع] بنی بشر ايله طائفهٔ جن ديمكدر : (سيّد الثقلان ، رسول الثقلين) = نبیّ آخرزمان حضرت پيغمبر ذی‌شان صلی الله عليه وسلّم .

« قربانی يم الله و رسول الثقلينك »
(ك)

ثَقِيلْ [ع] آغير ، كران : (حمل ثقيل) = آغير يوك ديمكدر . بوكلمه حقيقت ومجاز صورتلريله قوللانيلير . § كريه ، غليظ ، چركين معنالرينی افاده ايدر : (ثقيل الروح) =

حضوری، صحبتی انسانی بیزار ایدن ، قلبه صیقنتی ویرن شخص . (نه قدر ثقیل اولمش ، اوطه‌نك تفریشاتی پك ثقیل ایدی ، الفاظ ثقیله، کلمات ثقیله).

ثَلاثُونْ
ثَلاثِینْ } [ع] اوتوز دیمکدر : (حد ثلاثین) اکثریا برات وفرمان همایونلرك تاریخلرنده استعمال اولنور .

ثلاثَه
ثَلَثَه } [ع] اوچ. اساوب فارسی اوزره صفت اوله‌رق قوللانیلیر : (بلاد ثلثه ، شهور ثلاثه ، اقالیم ثلاثه، ازمنهٔ ثلثه) . لسانمزده هرنه صورتله اولورسه اولسون قاعدهٔ عربه توفیقاً (ثلاث) طرزنده قوللانیلماز .

ثَلْج { [ع] قاردیمکدر. (ثلاج)= بوز وقار صاتان شخص .

ثِمارْ { [ع] « ثَمَرَه » کبی میوه معناسنه‌در . آزقوللانیلیر.

ثَمانْ { [ع] سکز دیمکدر: (صحن ثمان) = مراتب علمیه‌دن برمرتبه‌یه اطلاق اولنور .

ثَمانُونْ
ثَمانِینْ } [ع] سکسان عددی . امثالی کبی موقع استعماللری محدوددر .

ثَمانِیَه { [ع] سکز دیمکدر : (عجائب ثمانیه ، قلاع ثمانیه جزائر ثمانیه) تشدید ایله غلط اوقومه‌ملیدر .

ثَمَرْ { [ع] میوه : [شَجَرِ بی ثَمَرْ ، دِرَخْتِ بی ثَمَرْ] = میوه‌سز آغاج دیمکدر. جمعی (ثمار)در. (اَثْمار) جمع الجمعیدر : (اثمار خوشکوار) .

ثَمَرَه { [ع] بوده میوه دیمکدر : (ثمرهٔ شجر ، ثمرهٔ درخت تازه) § اکثریا محصول معناسنده قوللانیلیر : [ثمرهٔ مساعی، ثمرهٔ اجتهاد ، ثمرهٔ سعی، ثمرهٔ غیرت] . (ثَمَرَهٔ فُؤاد) = اولاد دیمکدر. جمعی (ثَمَرات) در .

ثَمَن { [ع] اصطلاحات فقهیه‌دندر. قیمت ، بها ، دگر دیمکدر . (تقدیر ثمن ، تعیین ثمن) . جمعی (اَثْمان) در . [ثَمَنِ مِثِل] = اصطلاحات فقهیه‌دن اولوب ارباب وقوف معرفتیله صاتیلان برشیئك امثالنه قیاساً تقدیر ایدیلن قیمتی، بهاسی دیمکدر. (ثَمَنِ مسمی) = طرفینك بالتراضی برشی ایچون تعیین ایلدکلری قیمت دیمکدر که اوشیئك قیمت حقیقیه‌سنه موافق ویاخود زائد ویاناقص اولمسی نظر اعتباره آلنماز .

ثَمِینْ { [ع] قیمتدار ، بهالی : [کوهر ثمین ، دُرِّ ثمین .

ثَناء { [ع] مدح ، وصف معناسنه‌در . اصل ترجمه‌سی (اُوگُوش) در . (اوگُوجی) =

مادح ، مداح دیمکدر . (ایتمك) مادەسیله قوللانیلیر : (فلانی ثنا ایدییور ، نەقدر ثنا ایدلسه بجادر) [ثَنا خوان ، ثَناور ، ثَناکار ، ثَناگو — ی] = ثنا ایدیجی ، اوگوجی. [ثَناکارانَه ، ثَناگویانَه] = اوگوجی اولانه یاقیشەجق طرزده. [ثَناکاری ، ثَناوری ، ثَنا خوانی ، ثَناگوبی]= ثنا ایدیجیلك، اوگوجیلك وثنا ایدیجی یه ، منسوب دیمکدر . جمی (اَثنِیَه) .

ثَنَوِی [ع] بری خالق الخیر ، دیکری خالق الشر اولمق اوزره ایکی یارادان تصور ایدن طائفۀ ضالّه افرادندن هربری. (ثَنَوِیَه) = اشبو طائفۀ مجوسیەیه اطلاق اولنور.

ثَواب [ع] اجر ، جزای خیر دیمکدر : [مجتهد اجتهادنده مصیب اولمەسەده مظهر ثواب اولور] . کناه مقابلی اولەرقده استعمال اولنور : [فقرایه تصدق ثوابدر ، ایتامی سو یندرمك ثوابدر ، ثواب قازانمق ایستەین خیر ایشلەملیدر].
« گمی میانکی قوچدر گمی لبك امدیر »
« وبالی وار ایسه جانا بنم ثواب سنك »
(علمی ادرنەلی)

ثَوابِت [ع] « ثابِتَه » نك جمی . مرکزلرنده ثابت اولان کوکبلر دیمکدر: (ثوابت وسیّارات). کرك « ثَوابِت » کرك « ثابِتات » دائما موصوفسز اولەرق قوللانیلیر. مفردی اولان (ثابِتَه) « سیّاره » یه مقابل ایراد اولنور ایسه موصوفه حاجت قالماز .

ثَوب [ع] لباس، روبه ، کی بیلە جك شی. جمی (اَثواب ، ثِیاب) در . عربیدە اولدیغی کبی مطلقا بَزّ معناسنده استعمالی لسانمزده شایع دکلدر . آنك ایچون انتاری یه (ثوب)دیدیکمز کبی باش اورتوسنده (ثوب) دییەمەیز، بزم طرز استعمالمزه کوره (ثوب) مطلقا کی بیلەجك شی دیمکدر .

ثَور [ع] اوکوز دیمکدر: (بُرج ثور) = بروج ربیعیەدن ایکنجی برجه اطلاق اولنورکه دائرەسنده مجتمع اولان کواکب اوکوز شکلی کوستردیکی ایچون تسمیه قیلنمشدر . کونش شهر نیسانك سکزنده اشبو برجه دخول ایدر .

ثَوَران [ع] برنسنەیرندن توزوب قالقمق معناسنەدر. توزك وطالغەنك قالقمەسی کبی. نادراً قوللانیلان الفاظدندر .

ثَیِّب [ع] ذات الزوج اولمایان یعنی طول قادین . کرك

طلاق ، كرك وفات سببيله ارككسز قالمش اولان قادينه اطلاق اولنوركه (بكر) مقابلی دیمکدر . جمعی (ثَيِّبَاتْ) در . (ثَيِّبَه) غلط فاحش اولديغندن اصلا قوللانممليدر .

﴿ ثِ ﴾

ثِخَنْ { [ع] قالینلق . « ثَخَانَتْ » ایله مترادفدر : (برطوبك ثخنیله چاپی متناسب اولمق شرطدر ، سفينه يه قاپلانيلان زرهك ثخنی سكنز پوسدن زيادهدر) فتح (ثا) ایله غلط اوقومهملی .

ثِقَالْ { [ع] « ثَقِيلْ » ك جمعی . اشیا و اشخاص حقنده قوللانیلیر .

ثِقَلْ ثِقْلَتْ { [ع] آغيرلق ، آغيراولمق . حالی . ماديات ومعنوياتده قوللانيلير : (ثقل جسد ، ثقل بنا ، ثقلت اجسام ، ثقلت كلام) .

« ویرمه ثقلت ظرفا مجمعنه »
(سنبلزاده)

ثِقَه { [ع] سوزینه اینانیله جق کیمسه ، سوزلرینه اعتماد اولنور آدملر . بوکلمه مفرد ایسهده اکثریا جمع حکمنده قوللانیلیر: (فلان ثقه‌دندر ، بو ماده ثقه‌دن مرویدر) كبی . تشديد ايله (ثِقَّه) غلط و(ارباب ثقه) تعبیری غلط فاحشدر .

ثِيَابْ { [ع] « ثَوْب » ك جمعی . لسانمزده مفرد كبی استعمالی شایعدر . مثلا (ترك ثیاب ، ثبات فقیرانه ، ثیاب فضائل) . (اَثْوَابْ) (ثَوْب) ك جمعی اولديغی حالده بونك استعمال اولنديغی مقاملرده قوللانیلهماز . هرایکیسنك موقع استعماللاری باشقه‌در . آنك ایچون طرز استعماللرينه دقت لازمدر .

﴿ ثُ ﴾

ثُبُوتْ { [ع] ثابت اولمق یعنی تحقق ایتمك ، سوز كوتوریمه جك صورتده ميدانه چیقمق : (ثبوت مدعی ، ثبوت دعوی) . (بولمق) ماده سيله قوللانيلير :

« دعوی ثبوت بولماز اولنجه كواه مست »
(غالب)

ثبور [ع] عـذاب ، هلاك . استعمالی اندردر .

ثخونت [ع] « ثخانت » ایله مترادفدر. اورایه باق.

ثریّا [ع] ترجمه‌ده « اولکر »، فارسیده « پروین » دینیلن طوپ کواکبه اطلاق اولنور. (این الثریا والثری) مثل عربیسی مشهوردر . (عقد ثریّا) = اشبو کومه کواکبه دینیلیرکه هیئت مجموعه‌سنك کردنلکه مشابه اولمسی سبب تسمیه اولمشدر :
«بولیدی کربو نکاله زیب وزینت کردن زهره»
« فلکده ظن ایدردی سیرایدن عقد ثریادر »
(نفعی)

ثطاع [ع] زکام ، نزله دینیلن خسته‌لق .

ثعبان [ع] فارسیده « اژدر ، اژدرهـا » دینیلن ایری، بیوك ییلان :
« گه عصا ثعبان اولور اما ید بیضا ایله »
(لا)

ثغور [ع] « ثغر » ك جمعیدر . سرحدلر ، دشمن آغزی واوغراغی اولان یرلر معناسنده قوللانیلمشدر . مفردی اولان (ثغر) هیچ قوللانیلماز : (ثغورده کائن اشبوقلاع قدیمه‌نك ترمیمنه مقتضی آقچه‌طمشواردن مرتب اولمغله — سلانیکلی تاریخی]

ثفل [ع] چوکنتی ، طورطو : (ثفل میاه) .

ثقبه [ع] دلیك . اوته‌طرفی آچیق اولسون اولمسـون اطـلاق اولنور . جمعی (ثقبات) در .

ثقلاء [ع] « ثقیل » ك جمعی . حضـوری ، صحبتی ایچ صیقنتیسی پیـدا ایدن آدملر حقنـده قوللانیلیر. « ثقیل » ك معنای دیکری حقنده اشبو کلمه استعمال اولنماز .

ثقوب [ع] اوبر طرفی آچیق دلیـك معناسـنه اولان (ثقب) ك جمعی .

ثلاثی [ع] اوچلی ، اوچ حرفلی کلمه. اشبو کلمه علم صرف عربی اصطلاحاتنـدن اولدیغی کبی بعدالترکیب اصطلاحات نباتیه جمله‌سنه داخـل اولور : (ثلاثی الازهار ، ثلاثی البذور) کبی .

ثلث [ع] اوچده بر، اوچ قسمده برقسمی : (اون سکزك ثلثی آلتیدر) .

ثلثان [ع] « ثلث » ك تثنیه‌سیدر. اوچده ایکی ، اوچ قسمده ایکی قسم دیمکـدر : (اون سکزك ثلثانی اون ایکیدر. (ثلثین) طرزنده دخی قوللانیله بیلیر .

ثلمه [ع] رخنه، کدیك ، چاتلاق. اصطلاحات طبیـه‌دن اولوب کمیکارده‌کی دلیـك وآرالقلره اطـلاق اولنور .

ثُلّه { [ع] جماعت انسانیه ، برگروه انسان دیمکدر . (ثا) نك

فتحیله (ثَلّه) = قویون ، کچی سوریسنه اطلاق اولنور . انسان کروهی ایله قویون سوریسنی فرق ایتمز مآلنده اولان (لایفرق بین الثَلّة والثُلّة) تعبیر عربیسی معروفدر .

ثُمُن { [ع] سکزده بر ، سکز قسمده برقسم . (ثُمن) ده دینیلیر : (یکرمی دردك ثمنی اوچدر)

ثُنائی { [ع] ایکیلی § ایکی حرفلی کلمه .

ثُؤلول { [ع] ممه‌نك اوجی ، تپه‌سی § بدنده حاصل اولان وسکیل تعبیر اولنان دانه‌لره اطلاق اولنور .

ثُوم { [ع] صارمساق . (فوم) ده دینیلیر .

«ثوم وبصل چونرکس ولاله کشاده‌لب»
(لا)

﴿ جَ ﴾

ج { [حرف] الفبای عثمانیده التنجی حرفدر . حسابجه اوچ عددینه اشارتدر .

جا ـ ی { [ف] یر ، محل . حقیقی ومجاز اوله‌رق قوللانیلیر : [جای راحت ، جای ملاحظه] [جابجا] = یریر ، محل محل : [بی جا] = محلسز ، مناسبتسز ، یرنده اولمیان . [بوسه جای] = اوپه‌جك یر . (جایگیر) = یرطوتیجی ، یرلشمش :

« موسم کل ، نالش بلبل زماننده عجب »
« سوی سعدآباده بکنزر وارمیدرجای صفا »

« جابجا طرح عمارت ایتدی »
« ملکك اعمارینه همت ایتدی »
(لا)

« وضع تاریخمه پرتو دیه‌منزلر بی جا »
« پك بجا مرکز تقویم وقایعدر بو »
(پرتو پاشا)

« خاك پای آستانی بوسه جای انس وجان »
(نفعی)

جائِر { [ع] جور ایدیجی ، ظلم ایدن : (دلبر جائر)

جائِز { [ع] ایشله‌نلمه‌سنده جواز اولان ، بأس اولمایان :

(صو بولونمایان یرده تیمم جائزدر ، آیاغی سقط اولان ایچون قیامسز ادای

صلاة جائزدر) . مرحوم معلم ناجینك دیدیکی کبی [« جائز » ی (جایز) یازمق جائز دکل] در .

« سن بکزیبیورسین لکن خیاله »
« رؤیا دیسه‌م بن جائز بو حاله »
(لا)

جائزه { [ع] تقدیم قیلنان برشیئه مقابل ویریلان عطیه ، بخشش . اکثریا شعرانك اوصاف ومدایحی متضمن تقدیم ایتدکلری قصائد مقابلنده ویریلان عطیه‌یه اطلاق اولنور . تا اوائلك عادات جاریه‌سندندر :

«سروری جائزه ایستر شفاعت یارسول الله»
(سروری — تاریخ)

جائل { [ع] جولان ایدیجی ، دونوب طولاشیجی :

« ناکاه اوله‌رق زمینه نازل »
« برلکده‌اولورسنکله جائل »
(قیرلانغجه خطاب — معلم ناجی)

جائله { [ع] دروننده دونوب طولاشان خاطره :

« بر جائله‌درکه فکر چشمك »
« دلدن ابدا تباعد ایتمز »
« معلم ناجی »

جابر { [ع] قیریق صاریجی ، قیریقجی . بومعناده استعمالی شایع دکلدر . § جبر ایدیجی ، زورلاییجی : (آمر جابر ، محتسب جابر) . بومعناده مستعمل ایسه‌ده «مجبر» زیاده قوللانیلیر .

جابلوس { [ع] تملق ، تکابو ، یالتاقلانمه ، باش صاللا - یوب آلچاقلانمه § متملق ، یالتاقلانیجی ، طالقاووق . (جابلوسی) = یالتاقلا - نیجیلق ، طالقاووقلق .

«طوردی حضورنده ایدوب جابلوس»
(نابی)

جابی { [ع] اوقاف اجاراتنی طوپلامق وظیفه‌سیله مکلف اولان مأمور ، آدم . اوائلده ویرکو طوپلامغه مأمور لان آدملره‌ده دینیلیر ایمش :

« قوینی دفترلی او جابی نه بلا »
(وهبی)

جاثلیق { [ع] بیوك پاپاس ، باش پاپاس دیمکدر . (قاتولیك) لفظندن معربدر .

جاحد { [ع] بیلیرایکن انکارایدن : (خصم جاحد ، رقیب جاحد ، حاسد جاحد) .

جاحظ { [ع] باطلاق کوزلو آدم . ترکجه‌ده (لقمه کوزلو) دینیلیر .

جادو { [ف] ساحر ، سحرباز ، سحر یاپیجی . ترکجه‌ده (جادی) طرزنده زبانزددر . اکثریا اجرای مکر وفتنه‌ده صرف یارای غیرت ایتدکلری ایچون قوجه قاریلره (جادو) وجادی خویلی معناسنده (جادالوس) اطلاق اولنور . [جادو فن] = فن سحره واقف ، بویوجی .

[جادو سخن] = سحرلرجه‌سنه سوز سویلیه‌ین ، خطیب بلیغ ، ادیب بلیغ . [جادویی ، جادوگری] ساحرلك ، جادیلق ، مکاره‌لك .

§ (جادو) = خورتلاق ، غول ، قره قونجلوس ، فرانسزجه‌سی (وامپیر Vampire) دیمکدر .

« بر پیره‌زن ایمش انده مأوی »
« جادوی مخوف دیو سیما »
(غالب)

« صاقن اونرکس جادوفن اولمسون ناجی »
« سنی بومرتبه مسحور ایدن نه‌در بیلمم »
(معلم ناجی)

جادّه { [ع] کنیش ، ایشلك ، بیوك یول : (بایزید جاده‌سی ، آقسرای جاده‌سی ، جاده بوستانی) . نظمده تخفیف ایله استعمالی جائزدر .

«جاده‌سی کازارمقصودك طریق صبردر»
«سمت سعد آباد طوغریدر ره ایوبدن»
(شریف)

جاذب { [ع] جذب ایدیجی ، کندی طرفنه چکیجی : (حسن جاذب ، نظر جاذب ، چشم جاذب) .

جاذبه { [ع] « جاذب » ك مؤنثی : (انظار جاذبه ، لحات جاذبه) § جذب ایدیجی قوت . اکثریا بو معناده و (قوهٔ جاذبه) تقدیرنده استعمال اولنور : (جاذبه قانونی) . موقع استعمالنه کوره آنلی ، سویملی کبی بر معنایی‌ده افاده ایدر . (جاذبه‌دار)= جاذبه‌لی (جاذبه سوز) = جاذبه محو ایدیجی :

« ای جاذبه سوز دلفریبان »
« سودم سنی دلستانم اولدك »
(معلم ناجی)

«کونشده وارسه جاذبه سنك یوز کده یوقیدر»
«جمالکه کوکل کبی جهانك انجذابی وار»
(لا)

« بر قوهٔ جاذبه‌یله اجرام »
« ایمکده سماده سیر وآرام »
(لا)

جار { [ع] قومشو ، یقین : (جارالجنب ، جارملاصق)= بتیشیك قومشو . (جارالجنب) = اقربادن اولمیان ، یابانجی قومشو .

«نه‌د کلو آفت اولسه مردم اولان جارین اینجتمز»
«یاقارمی پنبهٔ مینایی باق صهبا که آتشدر»
(لا)

جارّ { [ع] جرّ ایدیجی ، چکیجی : (حروف جارّه) ، (جارّ ومجرور) .

جارح { [ع] جرح ایدیجی ، یاره‌لایجی : (جارح فرار ایمش ایسه‌ده دردست ایدیله‌جکی شبهه‌سزدر) § بعضاً ناقض ، باطل کبی بر معناده‌ده قوللانیلیر . مثلا (فلانك

مطالعات اخیره‌سی اقوال سابقه‌سنی جارحدر) دینیلیر .

جارِحَه { [ع] « جارح »ك مؤنثی : (آلات جارحه. براهین جارحه) § انسانك چالیشوب قازانمغه آلت اولان اعضاسندن هربری . ال وآیاق کبی § ییرتیجی حیوانلروقوشلردن هربری . اکثریاقوشلره اطلاق اولنور .

جاری { [ع] جریان ایدیجی ، آقوب کیدیجی : [نهرجاری ، امر جاری ، شهر جاری ، ماءجاری]

« ماء جاری طرف طرف چاغلر »
« باد خوشبو اسر خفیف خفیف »
(معلم ناجی)

جارِیَه { [ع] « جاری » ك مؤنثی : (انهار جاریه ، سکهٔ جاریه ، میاه جاریه ، وقایع جاریه ، عادات جاریه) § سریه ، خلایق ، خدمتجی قیز . (بیاض جاریه) = چرکس قیزی ، [عرب جاریه] = زنجی قیزی . بو معناده جمعی (جَوارِی) .

جازِمْ { [ع] جزم ایدیجی ، برشیئك ایجاب ونتیجه‌سنی کسدیروب آتیجی : (عقل جازم ، رأی جازم)

جاعِلْ { [ع] ایشله‌ین ، یاپان ، یارادان : [جاعل اللیل والنهار] = کیجه‌وکوندوزی یارادان ، جناب حق .

جالِبْ { [ع] جلب ایدیجی ، کندی طرفنه کتیریجی ، چکن : (جالب نظر حرص وطمع ، جالب نظر دقت ، جالب مرحمت) .

جالِسْ { [ع] اوتوریجی ، اوتوران .

جامْ { [ف] صرچه ، پنجره‌لره طاقیلان الواح زجاجیه : (جام‌رنکین) « جامجی » = جام صاتان طاقان آدم § قدح ، اوفاق بارداق : (جام جم) = جمشیده نسبت اولنان عشرت قدحی دیمکدر :

« آچسون بزمده کوکلمز »
« ساقی مدد صون جام جم »
(نفعی)

« مرحبا ای‌جام مینای می‌یاقوت رنك »
(وله)

« جوهر صهبا که ایلر جام میتادن ظهور »
« روحدر کویا ایدر جیب مسیحادن ظهور »
(نورس)

جامِدْ { [ع] طوکمش ، طوکوق : (ماء جامد ، میاه جامده) ، (اسم جامد) = مشتق اولمایان اسم دیمکدر .

جامِعْ { [ع] جمع ایدیجی ، ایدن ؛ طوپلایان : (افرادینی جامع و اغیارینی مانع) تعبیری معروفدر ، (جامع المحاسن ، جامع الحروف ، جامع الفضائل) ، (کلام جامع) = لفظی آز ومعناسی چوق اولانسوز دیمکدر . (جامعیّت) = طوپلاو اولمق ، جامعلك : « جهت جامعیّت » § اهل اسلامه

مخصـوص عبادتخانهٔ عمومی‌یه اطـلاق اولنور. کوچوك اولورسه « مَسْجِدْ » ، بیـوك اولدیغی حالده ناسی عبادته جمع ایلدیکی ایچـون « جامع » دینیلیر : (ایا صوفیه جامع شریفی ، عرب جامع شریفی .)

« ماه نو صانمه کوروب غرهٔ شهرصومی »
« جامع مغفرته بر علم و الا شـان »
(نفعی)
« ای مدفن پاك ابن عباس »
« ای مسکن جامع‌المعارف »
(لا)

جَامُوسْ } [ع] صـو صیغیری ، مانده : (جاموس‌جسیم‌الجثه نهره یورودی) .

جَامَه } [ف] لبـاس ، خفتـان ؛ اوستمزه کیـدیکمز شی . (جامهٔ‌حیات) = عمر، (جامهٔ فنا) = کفن ، (تبدیلِ جامه) = اوربه دکیشـدیرمك . (جَامَه خوَابْ) = یاتاق . (جَامَه خانَه) = یوك ، یرلی دولاب. (جَامَه‌دانْ) = صندوق‌کبی اثواب قونیله‌جق ظرف. (جَامَه‌شوی) = اثواب ییقـایجی ، چاماشـیرجی . محرف اولان « چاماشـیر » ك اصلی ، طوغریسی (جامه‌شور) در .

برلغت کتابنده (چاماشیر)ك اصلی کردجه (چاچیر) اولدیغی ظنی بیـان اولنیور ایسـه‌ده بو ذهاب پك باطل ، پك واهیدر . بونك اصلی بالاده دخی کوستردیکی کبی (جامه‌شور) در . (شُور بِدَنْ) کلمهٔ فارسیه‌سـنك معانیٔ مختلفه‌سندن بری‌ده یومق، غسل‌ایتمك، تمیزله‌مك معناسیدرکه بوتقدیرده معنای ترکیب اثواب تمیزله‌یجی، البسه یونیجی دیمـك اولور . معناسی بوقدر صریح وخصوصیله لسـانمزده محرف اولدیغی حالده ترکیبـك حروف اصلیه‌سـندن بولنـان « شـین » حرفی عیناً تلفظ اولنمقده ایکن آرتق بونی کردجه دیمك خطا دکلیدر .

(جامه کان) ــ طوغریسی « جامه‌گن » ــ حمامده صویمغـه مخصـوص صوغوقلق تعبیر اولنان محل ، اطرافی واوستی جام ایله مستور اولان یر :

« دیده‌مخمور وکریبان‌چاك، کاکل تارمار »
« حیرت‌افزادر قیامك‌جامه‌خوابکدن‌سنك »
(محمود ندیم)
« صوغوقلر، صیجاقلر وظیفه‌مده‌اولماز »
« لحافم عبـا ، پیکه‌در جامه خوابم »
(لا)

جَانْ } [ف] روح ، مادهٔ حیاة : (خوی‌جانك آلتنده در ــ مثل) ، (جَانْخِرَاشْ) = جان‌صیقان، روحه اذیت‌ویریجی‌اولان: « برواولهٔ جانخراش ایله میـدانه آتیلدی » . (جَانْسِپَارْ) = جان طاپشیریجی ، جان اصمارلایجی یعنی جانی فـدا ایدیجی . (جَانْسِپَارَانَه) = صرف جان ایده‌نه

یاقیشه‌جق صورتده ، فدای جان ایدرجه‌سنه . (جانسپاری) = فدای جان ایدیجیلك . بونلرده (سین) حرفنی کسر ایله اوقومق خطادر . (جانپرور) = روح بسله‌ییجی ، روحه خوش کلن . (جانستان) = روح آلیجی ، جان چیقاریجی : (بر شوخ جانستان) . (جانبخش) = حیات ویریجی ، جان ویرن . (جانباز) = (١) جانله اوینایان ، جانی تهلکه‌یه قویان : (ایپ جانبازی ، آت جانبازی) . (٢) آت پازارنده آت آلوب صاتمقله اشتغال ایدن آدملر : (جانباز الندن حیوان آلمامليدر ، جانباز مالی ..) ، (جانبازی) = جانبازلق . (جانبازانه) = جانبازه یاقیشه‌جق طرزده (جاندار) = ذی‌روح ، جانلی . (جان بلب ، جان برلب) = جان دوداغنده ، تسلیم روح ایده‌جك حالده بولنان :

« دون کیجه جانانی بکلرزتدم باقنجه حالنه »
« جان بلب بر عاشقك امید استقبالنه »
(معلم ناجی)

(جانفزا - ی) = جان آرتیریجی ، قلبه انشراح ویریجی . (جانکاه) = فارسیده لازم ومتعدی صورتیله مستعمل اولان واکسلمك ، اکسلتمك معنالرینی افاده ایدن (کاهیدن) مصدرندن مشتق ومرکبدرکه اشبو ترکیبك معناسی روح اکسلدیجی ، جان آزالدیجی دیمکدر : (آه جانکاه) . (جانکاه) ه دیکر برلغت کتابنده سینه ، جان اوی ، معده معناسی ویرلمسی تدقیق وتتبعسز تحریر ایدلمش اولمسندن منبعث اولمیدر . (جان آور ، جانور) = ذی‌روح یعنی جانلی دیمکدر . مقصد حیوان ایسه‌ده انسان حقنده استعمالی نادردر اکثریا حیوان غیر ناطقه وخصوصیله ییرتیجی ، وحشی حیوانلره و خنزیره اطلاق اولنور .

« ایتسه تصویرم توجه عالم ارواح اولور »
« انعکاس پیکر جانپرورمدن مستنیر »
(معلم ناجی)

« کلدی هاتفدن صماخ جانه بربانك کران »

جانّ [ع] جن طائفه‌سی : (خالق انس وجانّ) .

جانان **جانانه** [ف] معشوق ، معشوقه ؛ کوکل ویرلمش ، سولمش اولان دیمکدر . (جانانه) آز قوللانیلیر :

«وصل ایسته‌میوب هجرله خوش کچدیکی بوکیم»
« مسکین غم جانانه‌یه معتاد اوله‌یم دیر»
(روحی)

« جانان کلیویردی غم ایله پنجه‌لشیرکن »
« مغلوب ایدم امدادمه الله یتشدی »
(معلم ناجی)

جانب [ع] طرف ، جهت ، یان : (جانب سنی الجوانب حضرت

جهانبانیدن ، آیاصوفیه جامع شریفنك جانب یمین و یسارنده کی پایانده‌لر « پاینده ».) (جانبدار) = طرفدار (لین‌الجانب) = اخلاق درشت دکل اویصال اولان ادم (جانبین) = ایکی طرف ، ایکی یان. جمعی (جوانب): « معمورالجوانب ، جوانب اربعه » .

« صیت‌عدل‌وصوت‌قهری‌یاییلوب‌هرجانبه »
« آستان پاکنه‌یوز سوردی‌خیلی‌قهرمان »

جانی { [ع] جنایت ایشله‌ین، ایشله‌یجی دیمکدر . مؤنثی (جانیه) در : [غلبه‌لقدن استفاده ایله جانی فرجه‌یاب فرار اولمش ایسه‌ده ضابطه مأمورلری کمال دقتله تعقیب ایتدکلرندن بر مدت صوکره دردست وتوقیف قیلنمشدر .]

جاوید ، جاود { [ف] باقی ، دائم ، ابدی دیمکدر. (جاودان، جاودانه، جاودانی ، جاویدان ، جاویدانه) دخی کذلك عین معنایه لغتدر . صوك ایکی لفظك استعمالی نظمه مخصوصدر : (حیات جاودانی ، عالم جاوید) .

« بر قاعده‌در بو جاودانه »
« البته کیدر کلن جهانه »
(فضولی)

« ویرمه‌ین جانن سکا بولماز حیات‌جاودان »
« زنده‌جاوید‌آنکا دیرلرکه قرباندرسکا »
(وله)

« کوپریلی پاشالرك ده همت مردانه‌سی »
« خاطر امتده طوتمشدر مکان جاودان »

جاه { [ع] قدر ، منزلت، منصب. [جاهه] = عین معنایه لغتدر . فقط لسانمزده قوللانیلماز . (جاه) فارسیده ده عین معنالرده استعمال اولنور : (پادشاه جم جاه ، جاه والا ، جاه وحشمت) :

« نه جاه ایله‌در نه مال ایله‌در »
« بکم اولولق کمال ایله‌در »
(شاهدی)

جاهد { [ع] جهد ایدیجی ، چالشقان :

« تحصیل علومه جاهد اولمش »
(معلم ناجی)

« رموز عشقده حیرتکزین جاهدلر »
« جدال دانش ایله دم‌اورر معاندلر »
(ترجمه)

جاهل { [ع] جهل ایله متصف اولان ، هرشیدن بی‌خبر یاخود هیچ بر شی بیلمز اولان . [جاهلانه] = جاهل اولانه یاقیشه‌جق طرزده : (جرأت‌جاهلانه)، [جاهلیت] = جاهل اولمه ، جاهلك : (زمان جاهلیت) = بعثت نبویه‌دن اولکی زمانه اطلاق اولنور .

« اهل علم اوغلی اولوب مدرسهٔ عالمده »
« جاهل اولمقدن ایسه طوغمه‌دن اولمك يكدر »
(ابن کمال)

جایِع { [ع] قارنی آجیقـان ، آج اولان : (فقـیر جایع ، اسیر جایع) .

جَبابِرَه { [ع] جبر ایدیجی معناسنه اولان (جبّار)ك جمعیدر. ملوك قدیمه‌دن غدرایله مشهوراولانلره اطلاق اولنور : (حجّاج کبی ، جنکیز کبی ، هلاکو کبی، تیمور کبی) .

جَبّار { [ع] صاحب جلال وعظمت، قهر وعزت اولان جنـاب حقك اسماء الٓهیه‌سندندر § (جبّارانه) = جبّارجه‌سنه (جبّاریّت) = جبّارلق [جبّاری] = کذلك جبّارلق، جبّاره منسوب .

جَبر { [ع] قیریغی دوزلـدوب طـوغرولتمق ، قیریق دو- زلدیلوب طوغرودلمق ؛ اصلاح وا کمال ایدلمك : (اناء مکسـوره‌نك جبری ، جبر عَظم مکسور) . [جبرِخاطر] = کوکل آلمق ، کوکل یاپمق . (جـبرِ مافات) = فـوت اولان یعنی الـدن چیقان بر شیئك یرینی طولـدیرمق . (جبرنقصان) = اکسیکی اکمال ایتمك . § زور ، زورلامق : (زمان قدیمده دشمن طرفندن دردسـت ایدیلن اسرا حقلرنده اول مرتبه اجرای جبروشدت اولنوردی‌که ..) [جبراً ، جبری] = قهر صورتیله ، زور ایله (جَبرنَفس) = نفسی زورلامق، نفسی قیروب یتمك . § ریاضیاتدن عملیات معروفه‌که « جبر ومقابله » دخی دینیلیر: (مسائل جبریه) :
« ویردی آنك یرینه بوسنه بر دیکرینی »
« جبر نقصانه کرم ایلدی اول رب ودود »
(بهجت)
« مبحث جبر وقدردن اوقـدر بیزارم »
« شوقدر فهم ایدرم بن که معاصی کارم »
(عزت ملا)

جَبرائیل { [ع] ملائکهٔ مقربیندن انبیای عظـامه انزال وحی واوامره واسطه ومأمور اولان. بولفظك اصلی عبرانی اولدیغی مرویدر. (جَبرائِل ، جَبرئیل ، جِبریل) صو- رتلرنده دخی قوللانیلیر :
« دوشدی حسین آتندن صحرای کربلایه »
« جبریل ! وار خبر ویر سلطان انبیایه »
(مرثیه)
« بنی بیرون ایده‌من دائرهٔ حـیرتدن »
« جبرئیل اولسه مددکار دل مبهوتم »
(عونی)
« رهکذار بن سدایدر خیل ملائك رشك ایله »
« سینهٔ جبریلی آماج ایلسـه تیرك سنك »
(معلم ناجی)

جَبَرُوت { [ع] پك زیاده کبر ، عظمت ، جـلالت . صفات الٓهیه‌دندر . انسان حقنده ذم

و تزییف طریقیله استعمال اولنور .

جَبْرِیَّه [ع] انساندن ارادهٔ جزئیه‌یی سلب ایله افعال بشریه‌یی رعشه ، عطسه قبیلندن عد ایدن مذهبه اطلاق اولنور که «قَدَرِیَّه»نك ضدیدر . « قَدَرِیَّه » ایله مشاکله حصولی ایچون بعضاً فتح با ایله (جَبَرِیَّه) دینلدیکی ده واقعدر . اشبو مذهبه منتسب اولانلره (جَبَرِی) دینیلیر .

جَبَل [ع] طاغ : (جبل عرفات ، جبل اُحد ، جبل لبنان ، جبل قافقاس) جمعی (جِبال) .

جَبَه [ع] حلقه شکلنده بولدن یاپلمش زره : (جَبَه‌خانَه) = اوائلده اسلحه و لوازم حربیه‌نك حفظنه مخصوص محله اطلاق اولنوردی الیوم باروت ، فشنك ، کله کبی مهماته وبو مثللو مهمات حربیه حفظ اولنان محل و انباره تخفیف ایله (جَبْخانَه) دینیلیر .

جَبْهَه [ع] آلین : [جَبْهَه‌سا ـ ی] = آلینی سوریجی § اصطلاحات عسکریه‌جه متعرض بر اوردونك صاغ و صول جناحلرینك اورته‌سی دیمکدر .

« ایده نقش سعادت جبههٔ ایامه حق نامن »
(شریف) .

«ای که قرص شمس حکمت جبههٔ پاکگده نور»
(بهجت)

جَبیرَه [ع] قیریق و چیقیق اولان برعضوه صاریلان تخته ، تخته‌لر دیمکدر .

جَبین [ع ف] آلین : (وضع جبین ، واضع الجبین) ، (واسع ـ الجبین) = آلینی کنیش (چین جبین) = آلین بوروشوغی ، اثر غضب : (.. اظهار چین جبین ایتدیکنه مؤخراً نادم اولدیغی ..) (جَبین سا ـ ی) = آلین سوریجی . [زُهره جَبین] = آلینی پارلاق (ماه جَبین ، مَه جَبین) = آلینی آی کبی اولان ، پارلاق آلینلی .

« اومه جبین منور او کچرو ابرولر »
« اوجعد زلف معنبر او کاکل پرتاب »
(سیرتی)

« جبینك حالمی تسخیره وفق نوردر کویا »
(شریف)

جَحْد [ع] بیله‌رك انکار دیمکدر : (جحد مطلق ، جحد مستغرق) = اصطلاحات صرفیه‌دندر .

جُحُود [ع] بیله‌رك انکار ایدیجی ، ایدن . یهودیلر نبوّت محمدیه‌یی بیلدکاری حالده انکار ایتدکلرندن (جحود) عنوانیله تشهیر اولنمشلردر . [جَحُوددانَه] = چیفتجه سنه .

جَحیم [ع] دارالعذاب ، جهنّم : (نار جحیم) .

«آتشی اوزره صاچوب آتش اوجاقلی غازیان»
«کافره حصنی جحیم اندر جحیم ایتدی همان»
(سروری)

جَدّ { [ع] بیوك بابا ، بابانك ویاخود آنانك باباسی كه تركجه‌ده (دده) دینیلیر: (جَدّ بَجَدّ) = بیوك بابادن بیوك بابایه انتقال صورتیله ، سلسله طرزیله . (جَدّه) = بیوك آنا ، پدر ویا والده‌نك آناسی دیمكدر. جمعی (أجداد) .

«اب وجدّیله تفاخر ایدن ابجد خوانك»
«اهل اولان ردوقبولینه ویررمی احكام»
(نفعی)

«بهجتا باق سكا اورب احد»
«برملك زاده ویردی جدبجد»
(بهجت)

جَداوِلْ { [ع] «جدول» ك جمعیدر . اورایه باق .

جَدَرِی { [ع] وجودده چیقان چیچك علتی : (تلقیح جدری) = چیچك علتی ایچون اوریلان آشی عملیاتی . (جدریٔ كاذب) = صو چیچكی دینیلن قبارجقلر. (جَدَرِیٔ بَقَرِی) = اوكوز ، واینك جنسی حیوانلرده حاصل اولان چیچك خسته‌لغی.

جَدَلْ { [ع] شدتلی نزاع ، غوغا. مشهودات ویا مسلماتدن مؤلف اولان قیاسه (جدل منطق) دینیلیر :

«نه حسد وار نه نزاع ونه جدل»
«كورمدم بزم صفا مجلس تصویر كبی»
(لا)

جَدْوَلْ { [ع] دكزدن ویا بیوك ایرماقدن آیریلوب حاصل اولمش كوچوك ایرماق، دره . «اكثریا صناعی مجراله» اطلاق اولنور . § كاغداوزرینه عمودی ویا افقی خانه خانه بولنوب چیزیلان خطلره ، اوستی خانه خانه چیزكی ایله بولنمش دفترواوحه‌یه دینیلیر: (نفوس جدولی ، مصارفات جدولی) هرایكی معنایه كوره جمعی (جَداوِلْ)در.

«جدول سیم ایچره آدم بنسه برزورقچه‌یه»
«ایستسه ممكن وارلق جنتك تا یاننه»
(دروصف كاغدخانه — ندیم)

«جولا نیله آب خوش جریان»
«ایكی اوچ جدول ایلمش پیدا»
(معلم ناجی)

جَدْی { [ع] اركك اوغلاق، كچینك اركك یاوروسی § بروج فلكیه‌دن هیئات مجتمعه‌لری اوغلاق رسمی تشكیل ایدن برج بو نام ایله معروفدر . كونش «جدی» برجنه كانون اولده انتقال ایدر .

جَدِیدْ { [ع] یكی : (طرزجدید، اثواب جدیده ، شوق جدید ، اوزان جدیده). [جَدِیدانْ، جدیدَین] = كیجه وكوندوز دیمكدر. دائما یكیدن حلول ایلدكلرندن بویله اطلاق اولنمشدر .

«عید ایرشسون باعث شوق جدید اولسونده کور»
«سیرسعد آبادی سن برکره عید اولسونده کور»
(ندیم)

جَدیرْ { [ع] لایق ، مناسب ، اویغون :

« فرش خاك حرمی اطلس چرخ اولسه جدیر»
(حقی)

جَذّابْ { [ع] پك جذب ایدیجی ؛ زیاده چکوب آلیجی ، آلان (جَذُوبْ) = عین معنایه لغتدر : (چشم جذاب) .

جَذْبْ { [ع] کندینه طوغری چکمك ، چکلمك : (مقناطیس ایکنه‌یی جذب ایدر) ، (جذب قلب ، جذب نظر) .

«قنجه مهتاب ایلیورمش ارضه طوغری انجذاب»
«بنجه جذب ایلر قلوبی حسن روی ماهتاب»
(لا)

جَذْبَه { [ع] عبدك جانب آلهی‌یه انجذابندن حصوله کلن حالت معنویه : (جذبهٔ ربانیه) § فیضان طبیعت ، هیجان روح . (جَذْبَه افگَنْ . جذبه فگن) = جذبه‌ویریجی ، جذبه‌یه دوشوریجی . (جَذْبَه‌دارْ) = جذبه‌لی . جمعی (جَذَباتْ) .

« دور چشمانکده کورمم جذبه‌دن خالی بصیر »
« چوق کورلمز ایتسه مجذوب اهل حالی کوزلرك »
(معلم ناجی)

« احوالمی آکلامقسه مطلوب »
«کل ، اول جذباته سنده مغلوب »
(معلم ناجی)

جَذْرْ { [ع] اصل ، کوك معنا-سنه‌در . علم نباتات اصطلاحاتنده کثرتله قوللانیلیر: (جَذْرِ عَمُودی ، جَذْرِ مُتَشَعِّبْ) § اصطلاحات ریاضیه‌جه نفسنه ضرب اولنوبده حاصل ضربی عددتام اولان مضروب دیمکدر. مثلا بش عددی نفسنه ضرب ایدلدکده یکرمی بش اولور که اشبو مضروبك بش عددی جذری دیمکدر .

جَرّ { [ع] چکمك ، ایلرووده‌کی شیئی بری‌یه چکمك: (جر اثقال ، جرّمیاه ، لوقوموتیف قطاری جرّ ایده‌میوردی) § نحو عربیده عاملك معمولنی مجرور ایتمسی دیمکدر§ پاره واشیاء سائره چکمك : (جرّ منفعت ، جرّنقود) . (جرّه کیتمك) = طلبهٔ علومك شهور ثلثه‌ده بلاد مناسبه وقرای جمیعه‌یه عزیمت وتعلیم اداب دینیه واجرای مواعظ لازمه‌یه سعی وغیرت ایده‌رك جمع ارزاق ونقود ایدیشلری دیمکدر .

جَرائِدْ { [ع] « جریده » نك جمعیدر . (جَرایِدْ) طرزنده یازمه‌ملیدر: (جرائد معتبره)

جَرائِمْ { [ع] « جریمه » نك جمعیدر . (جَرایِمْ) طرزنده یازمق یاکلشدر : (جرائم مشترکه) اصطلاحات قانونیه‌دندر .

جَرّاح { [ع] یاره تیمار وتداوی ایدن ، وجود بشرده عملیات اجرا ایتمك اصولنی بیلن . (جَرّاحی) = جراحلق : (فن جرّاحی چوق ترقی ایله‌مشدر) .

جَراحَتْ { [ع] یاره § یاره‌ده حاصل اولان، یاره‌دن آقان ایکرنج مایع معناسنده دخی قوللانیلیور . اصلی کسر جیم ایله‌در .

جَرادْ { [ع] چکیرکه . اسم جنسدر . مفردی اولان (جراده) قوللانیلماز . (جَرادُ الْبَحْر) = دکزدن چیقاریلان وتکه دینیلن قرمزی اوفاق بوجکه دینیلیر . (جرادمنتشر) تعبیری معروفدرکه اکثریا کثرت ناس حقنده قوللانیلیر .

جَرّارْ { [ع] جرّ ایدیجی ، برشی مقابلی اولمقسزین کندینه منفعت مادیه جلب ایدیجی . اکثریا هرکوردیکنی ایسته‌مکدن حجاب ایتمیان سائللر حقنده استعمال اولنور :

«جرّار دیه‌ویرمزاولورتنکری سلامن»
(روحی)

جَرَبْ { [ع] اویوزعلتی، اویوزلق: (جربُ العَین) = کوزك حدقه‌سنده پیدا اولان سیکلجه‌لر .

جَرْبَزَه { [ع] مکّارلق، عیّارلق، بجربکلیلك . اکثریالسانه عطف اولنور . هریرده وهرشی حقنده سربستانه ادارهٔ لسان ایدن آدمه «جربزه‌لی» دینیلیر . کتب اخلاقیه‌ده قوهٔ مدرکه‌نك افراطنه (جَرْبَزَه) دینیلیور . تفریطی (غَباوَتْ) در . اعتدالی (حِکْمَتْ) درکه مقبول وممدوح اولانده اودر .

جَرْحْ { [ع] یاره‌له‌مك، یاره‌لمك: § رد ایتمك ، ایدلمك : (جرّاح عملیاتك نقصانی حقنده درمیان اولنان ادعایی جرح ایتدی ، معقول برسوزك جرحی قولایمیدر ؟)

جَرَسْ { [ع] چاك، بیوك چینغراق: (صوت جرس) .

«صاللانیردی یورکی عشق ایله‌مانند جرس»
(ثابت)

« اول کعبه روانزکه حریم حرم عشق »
« پر شور فغان جرس جر محملمز در »
(نائلئ قدیم)

جَرْشْ { [ع] بر نسنه‌یی قازیمق ، قابوغنی صویوب کیدرمك؛ بر شیئی دوکه‌رك ازمك : (جرش خطّی) اصطلاحات طبیه‌دندر .

جَرْعْ { [ع] صویی یودوم یودوم ایچمك . اصطلاحات طبیه‌دندر .

جَرَیانْ { [ع] آقمق : [جریان ماء، جریان دم] ، (بطیٔ الجریان) = آقیشی آغیر ، یاواش یاواش آقان (سریع الجریان) = آقیشی سرعتلی (خوش جریان) = آقیشی

كوزل . § كچمك ، كچوب كيتمك : (جريان امور ، جريان مصالح، جريان مذاكره ، جريان هوا) .
« بكذر فلك اول چنبر فانوس خياله »
« كيم نقش تماثيلى سريع الجرياندر »
(لا)
« جولانيله آب خوش جريان »
« ايكى اوچ جدول ايلمش پيدا »
(معلم ناجى)

جَرِئ { [ع] بهادر ، جرأتلى ، پك يوركلى : « شخص جرى » . (جرئ اللسان) = ديلى جرأتلى ، سوزينى اسيركه‌مز اولان . (جرئ القلم) = قلمى زورلى، جرأتله يازان .

جَرِيب { [ع] وزنى مختلف برنوع بيوك اولچك § دونم . ترلا واراضى اولچيسى .

جَرِيح { [ع] پاره‌لنمش ، پاره‌لى . (جريح القلب) ، (جريح الفؤاد) = يوركى پاره‌لى : «عاشق جريح القلب» .

جَرِيحَه { [ع] پاره : (جَريحه‌دار) = پاره‌لى . [جريحهٔ التيام ناپذير] = التيام قبول ايتمه‌ين ، اوكولمه‌ين پاره .

جَرِيدَه { [ع] دفتر ، خلاصهٔ معاملات وفذلكهٔ وقوعاتى ضبط وتحريره مخصوص دفتر . معانئ لغويه‌سى لسانمزده معتبرومستعمل دكلدر: (جريدهٔ نفوس) = نفوس دفترى § ديكر بر لغت كتابنده بيان قلنديغى وجه ايله ١٢٥٦ تاريخنده مملكتمزده ايلك دفعه نشر اولنان غزته (جريدهٔ حوادث) عنوانيله تسميه اولنمشيدى . مؤخراً خواص وعوام لساننده (جريده) لفظى غزته ، ژورنال مقامنده استعمال اولنه اولنه عَلَميّت درجه‌سنه وارمش و زمانمزده غزته‌لره (جريده) اطلاق اولنمقده بولنمشدر : (جريدهٔ معتبره . كنزك دونكى نسخه‌سنده مندرج مخطره عنوانلى مقاله‌ده ..) جمعى (جَرائِد).

جَرِيم { [ع] قباحت و جنايت صاحبى ، صوچلو : (جريم لئيم) .

جَرِيمَه { [ع] جُرْم ، صوچ . § جرم صاحبندن آلنان آقچه ، اوص بهاسى . جمعى (جَرائِم) در: (جرائم قانونيه ، جرائم سياسيه ، جرائم اعتياديه ، جرائم مشتركه) .

جَزاء { [ع] صوچ صاحبنه قانوناً چكديريلن عقاب: (قانون جزا ، جزاى شرط ، جزاى مستحق، جزاى عمل) ، (جزاى سزا) = لايق اولان جزا . (جملهٔ شرطيه‌نك جملهٔ جزائيه‌دن تأخيرى ــ ميزان البلاغه) بولفظ لسانمزده ــ عربيده اولديغى كبى ــ مكافاة مقامنده قوللانيلماز . (جزاى نقدى) = آقچه اخذيله مجازاتده اصطلاح رسمى اولمشدر [جزاءً] =

جزا صورتیله ، جزا اوله‌رق . [روز جزا] = یوم قیامت .

« سنـ‌ین فقط شفیعم روز جزاده مادام »
« چیقمازمی یم حضوره بی باك یا محمد »
(نعت شریف)

جَزائِرْ } [ع] « جزیره » نك جمعی ، اطه‌لر : (جزائر بحر سفید ، جزائر سبعه) [جَزایِرْ] طرزنده یازلماملی . چونکه « جزایر » آفریقانك طرف شمالیسنده وبحرسفید ساحلنده برقطعهٔ فسیحه‌نك اسمیدر .

جَزّارْ } [ع] دوه قصابی : (جزار احمد پاشا) = وقتیله عکا جهتنده ناپولیون بوناپارطك برادروسنی هزیمت قهقری‌یه دوچار ایدن غازیٔ نامدار .

جَزالَتْ } [ع] پلتك اولمیوب درست وراست اولمق ، رکاکتسزلك : (جزالت لفظ ، جزالت معنی)

جَزْر } [ع] تأثیر قمر ایله دکیز وایرماقلرده صوبك ساحلدن چکیلوب اکسلمه‌سی . بونك ضدّینه (مدّ) تعبیر اولنور : (بصره وبغداد کبی شط ساحلنده کائن بلده‌لرده جزر ومدّ وقوع بولور)

« وضع خلاف اهل کرم حکمت اوزره‌در »
« گه جزر وگاه مدّی ایدر آشکار موج »
(سامی)

جَزَرْ } [ع] هاویج . فارسی (گزر) ك معرّبیدر . اصطلاحات نباتیه‌دندر . [جزرالتراب] = یبانی هاویج . (جَزَرِیُّ الشَکل)= هاویج رسمنده دیمکدر .

جَزَعْ } [ع] صبرسزلق ایله صیز لانمق ، تلاش واضطراب اثری کوسترمك : (عاقبت ترك جزع وفزع ایلدی)

جَزْل } [ع] رکاکتسز ، درست اولان . اکثریا الفاظ وکلماته وصف اوله‌رق قوللانیلیر : (لفظ جزل ، کلمهٔ جزله)

جَزْم } [ع] برشیئی کسدیروب آتمق ، برشیئه قطعیاً حکم ایتمك ، ایدلمك : (نتیجهٔ مصلحتك بویله سهولتلی اوله جغنی ذاتاً جزم ایتمشیدم) (جزماً) = کسدیروب آتمق صورتیله § اصطلاحات نحویه‌ده برکلمه‌نك آخرنده‌کی حرف ویاحرکه‌یی اسقاط ایتمه دیمکدر .

جَزیرَه } [ع] آطه ؛ قره‌دن صو ایله آیرلمش اولان ارض ، یرکه هرجانبی صو ایله محاط دیمکدر : (جَزیرَةُالعَرَبْ) = عربستان قطعه‌سنه اطلاق اولنورسه‌ده تام جزیره دکلدر . زیرا جهت شمالیه‌سندن آسیا قطعه‌سنه مربوط اولمغله بیوك بر (شبه جزیره) یاخود (نیم جزیره) در . (اَلْجَزیرَه) = بین‌النهرین اولان اراضی ، (دجله) ایله (فرات) نهرلری آراسنده‌کی قطعهٔ

ارضه اطلاق اولنورکه اوروپالیلرجه [مزه پوتامیه] دینیلیر . جمعی (جَزائِر) در : (جزائر اوقیانوس)

جَزِیلْ { [ع] پلتك وبوزوق اولمایان، درست اولان : (لفظ جزیل ، معنای جزیل) § کثیر ، بسیار ، چوق : (اجر جزیل ، صبر جزیل ، آثار جزیله ، مکافات جزیله)

جَسارَتْ { [ع] یکیتلك ، پك یورکلی اولمق ، هیچ بر شیدن قورقمه‌یوب صالدیرمق . (جَبانَت) ڭ ضدی . [او قصیده‌یی هراوقودقجه غلیان ایدن حسّیاتم بکا اویله برجسارتی ویرمکه کافی ایدی — صفا]

جَسامَتْ { [ع] مادی ومعنوی بیوکلك : (جسامت جدار، جسامت طاق، جسامت سفینه، جسامت مصلحت) . معنیً بیوکلك طرزنده استعمالی تقدیرنده بر نوع اهمیتلیلك حکمی قصد اولنور .

جَسْتَه { [ع] صیچرامش، فیرلامش:

« اولمش اول دمده جستهٔ زنجیر »
(معلم ناجی)

« بَرْجَسْتَه » ایچون قسم مخصوصنه مراجعت اولنه § لسانمزده اشبو لفظك برمحلده تکریر استعمالی تقدیرنده « پارچه پارچه » ، « قسم قسم » معناسی اراده اولنمش اولور . مثلا فلانه) اولان دیمی بعدما جسته جسته تأدیه ایتمك اوزره بر سند یازوب ویردم) کبی .

جَسَدْ { [ع] وجود ، بدن ، کووده . اکثریا اموات حقنده قوللانیلیر : (جسد میّت ، جسد بی روح) (جَسَدْ) ایله (جِسْم) معناجه فرقسز کبی ایسه‌ده موقع استعمالجه چوق فرقلیدر . (جسم) (جسد)ڭ یرنده قوللانیله‌بیلیر . فقط (جسد) (جسم)ڭ مقامنده استعمال اولنسه — مرحوم ناجی افندینك لغت کتابنده یازدیغی وجه ایله — کولنج اولور . بو سببله موقع استعماللرینه دقت اولنملیدر. جمعی (اجساد) .

جَسُورْ { [ع] پك یورکلی، یکیت، نفسنی بر شیدن قورقوب صاقنمایان آدم. (جَسُورانَه) = جسورجه‌سنه، یکیتجه‌سنه. (الجاهل جسور) قول مشهورنده‌کی تلمیح دائما نظر امعانه آلنه‌رق بوکلمه‌نك مقامنه کوره طرز استعمال وتلقیسنده احتیاط اولنملیدر.

جَسِیمْ { [ع] مادی ومعنوی بیوك، قوجامان : (جسیم بر بالیق ، جسیم بر کمی ، بنای جسیم ، امر جسیم، ابنیهٔ جسیمه، مصالح جسیمه، قلاع جسیمه ، جسیم الجثّه)

جَصّْ { [ع] کیرج. « جَصّاص » = کیرججی ، صیواجی.

جَعْد { [ع] قیویرجق: (کیسوی جعد ، ریش جعد)

(جَعادَتْ) = قیویرجقلق .

« اوجعد زلف معنبر او کاکل پرتاب »

(سیرتی)

جَعْلی { [ع] ساخته، تقلید، یاپمه، دوزمه : (تعزیر جعلی ، اوضاع جعلیّه ، اطوار جعلیّه) ، (جَعْلیات) = ساخته ، دوزمه ، یاپمه اولان خصوصات .

« نه ده جعلی ایمش تحزّن یار »

« صوصه‌یم باری کولمسون اغیار »

(معلم ناجی)

جَغْرافْیا { [یونانیدن ـ یه‌ئوغرافیا] اصلی اعتبار یله تلفظی بویله اولمق ایجاب ایدر . کرهٔ ارضی تعریف و بیان ایدن فن مخصوصك اسمی که معناسی‌ده کرهٔ ارضی تعریف دیمکدر: (جغرافیای ریاضی، جغرافیای طبیعی ، جغرافیای سیاسی، جغرافیای تاریخی) جیمك ضمیله زبانزددر .

جَفّ { [ع] معانیٔ عدیده‌یی افاده ایدن اشبو لفظك لسانمزده بالترکیب قوللانیلدیغی موقعه کوره معناسی کلّی ، جمله ، هپ ، بتون کبی برحکمی محتویدر . [جَفَّ القَلَم] = دفعةً ، همان .

جَفاء { [ع] اذیت ، آزار ، اینجتمه . [جَفاکار] = جفاجی ، جفا ایدیجی . (جفاکارانه) = جفاجی‌یه کوره ، جفاکارجه‌سنه . (جفاکاری)=جفاجیلق.(جَفاجُو)= جفا ایدن (جَفاکَش)= جفاچکیجی، چکن .

جَفْن { [ع] کوز قاپاغی . جمعی (اَجفان) .

جَلّ { [ع] « جَلیل » کبی اولو ، بیوك معناسنه‌در . مقام تعظیمده قوللانیلیر :

« بزده وار خوف خدا عزّوجلّ »

« قورقوتورمی بزی عالمده اجل »

(لا)

جَلاء { [ع] مملکتندن آیرلمق ، غربته دوشمك . کسر جیم ایله یاکلمش اوقومه‌ملیدر .

جَلائِل { [ع] «جَلیلَه» نك جمعی. بوجه ، بیوك اولان شیلر : [جلائل مصالح دولت] .

جَلابیب { [ع] قادینلرك یوزلرینی وباشلرینی اورتدکاری یاشمق معناسنه اولان (جِلباب) ك جمعی که یاشمقلر دیمکدر : (جلابیب نسوان) .

جَلّاد { [ع] قانوناً جزای اعدام ایله محکوم اولان اشخاصی اولدیرمکه مأمور بولنان شخص منفور:

« نه مدهش صحنه درشورشگه هیجا تخیل قیل »

« همان بردمده بیك مقتول بیك جلاد اولور پیدا »

(لا)

جَلادَتْ [ع] متانت و شدتله قار يشيق ييكيتلك ، قهرمانلق :

« برق خاطف صانمه اولمشدر سلم اوّلك »
« دست پرزورنده شمشير جلادت منجلی »
(معلم ناجی)

جَلالْ / **جَلالَتْ** [ع] صوك درجه ده عظمت ، فوق الغايه اولولق . اكثريت استعمال برنجی يه عائد اولمق اوزره اشبو صفتلرله جناب حق دخی موصوف اولور : (اسم جلال ، لفظهٔ جلال) = « الله » اسم شريفی . (ذُوالجَلالْ) = جلال صاحبی ديمكدر كه اكثريا (الله ذوالجلال) صورتنده قوللانيلير . جناب حقك لطف ايله تجليسنه « جَمالْ » اطلاق ايدلديكی كبی بونك مقابلی اولەرق قهر ايله تجليسنه دخی « جَلالْ » دينيلير : (صاحب جاه وجلال ، جلالت قدر ، جلالت شان) لسانمزده (جَلالْ) لفظی انسان حقنده قوللانيلديغی زمان برنوع خشم وغضب معناسی اراده ايدلمش اولور : (بوكون پك جلالی ، بردن بره جلاللندی) (جَلالی) = جلاله منسوب ديمكدر كه بو صورتله لسانمزده ايكی وجه ايله استعمال اولنور. بری وقتيله اناطوليده « جلال » اسمنده تورەمش اولان بر سرسرينك توابعنه، ديكری ده سلاطين سلجوقيه دن (جلال الدين ملكشاه) ك عهد حكمرانيسنده بر هيئت علميه معرفتيله زيج وترتيب ايتديريلن تقويم شمسی يه اطلاق ايديلير: (كروه جلالی ، تاريخ جلالی) .

«متناسب ايلدی فيض حق قلمده قدرت وشهرتی»
«نه قدر طلاقق وآرايسه اوقدر جلالت شانی وار»
(معلم ناجی)

جَلَبْ [ع] مواشی وخصوصيله قويون سوريسی كتيروب صاتمغله مشغول اولان آدم : [جلبلر كهياسی]

جَلْبْ [ع] كندی طرفنه چكمك ، چكلمك ؛ كتيرتمك ، كتيردلمك : (جلب توجه ، جلب نظر ، جلب قلوب، جلب آلات، جلب نقود) ، (جَلْبنامه) = بر محكمه طرفندن دعاویٔ حقوقيه ده مدعی ويامدعی عليهه كوندريلن دعوت كاغدی . مواد جزائيه ايچون يازيلان دعوتنامه لره (جلب مذكرەسی) دينيلير:

جَلْسَه [ع] اوطورمه : (جَلْسَهٔ خَفيفَه) = ايلشمك صورتيله اوطورش ، ينه قالقمق اوزره ايلشمه . جمعی (جَلَسات) .

« اثنای سفرده چشم امعان »
« كوردكجه مواقع لطيفه »
« بولازمی طبيعتنده انسان »
« بر خواهش جلسهٔ خفيفه »
(معلم ناجی)

جَلِى [ع] عیان ، آشکار ، میدانده ، بللی : (برهان جلی ، دلیل جلی ، براهین جلیه) جمعی اولان [جَلِیّات] میدانده ، بللی اولان شیلر معناسنده و (خَفِیّات) مقابلی اولەرق قوللانیلیر § اوزاقدن بللی اولەجق درجەده بك قالین یازیلان ثاث یازوسنه اطلاق اولنور : (خط جلی) .

« رباعیدن قاشکدر بیت اول »
« جلی خط ایله یازمش کاتب آنی »
(خرم پاشا)

جَلِیس [ع] رفیق ، برلکده اوطوران ، آرقداش :

« وحدت ایدی کوکلك انیسی »
« برکولرك اولمدم جلیسی »
(معلم ناجی)

جَلِیل [ع] جلالتلی ، بك بیوك ، بك اولو : (رب جلیل ، رسم جلیل ، امر جلیل ، اوامر جلیله ، نظارت جلیله ، جلیل المناقب ، جلیل الشان) .

« آنکا برنجل اصیل ایتدی کرم رب جلیل »
« قیلدی کلدسته ایله صان آنی طیب خاطر »
(بهجت)

« مظهر حق ایکن اول صنع جلیل »
(حلیهٔ خاقانی)

جَم [ف] ازمنهٔ قدیمەده ایرانده اجرای حکومت ایتمش اولان طبقات ملوکدن طبقهٔ پیشدادیانك دردنجیسی ایدی که اسمی (جَمّ — یاخود — جَمْشِید) در . شعرای عثمانیه جانبندن (جمشید) نادراً فقط (جم) دها زیاده وهله بادەیی ایجاد ایتمسندن کنایه اولەرق (جام جم) فوق العاده قوللانیلمشدر :

« مرحبا ای یادکار مجلس دوران جم »
« آبروی دولت جمشید وآیین پشنك »
(نفعی)

§ ابو المغازی فردوس آشیان فاتح سلطان محمد خان ثانی حضرتلرینك ایکی مخدوم مکرملری وارایدی . برنجیسنك نام والاسی (بایزید) ، ایکنجیسنك اسم عالیسی (جم) تسمیه بیورلشیدی .

جَمّ [ع] چوقلق ، جماعت ، غلبەلك . لسانمزده یالکز قوللانیلماز . مطلقا ستر واخفا ایدیجی معناسنه اولان (غَفِیر) لفظیله برلکده قوللانیلیر . اطرافی ستر ایدەجك قدر چوق ، طوپلی اولان جماعت ، خلق معناسی قصد اولنور : (جم غفیر ایله صول جناحدن ظهور ایدنجه . .)

جَماد [ع] حیاتسز اولان طاش ، طوپراق کبی اجسامك هر بری . جمعی (جَمادات) = حیاتدن عاری اولان جسملر : (مَوالِید ثَلثه = حیوانات ، نباتات ، جمادات) .

جَمّازْ [ع] سرعتله كيدن اركك دوه. مؤنثی (جَمّازَه) در .
[جَمّازه سُوارْ] = جمازه‌یه راكب اولان .

جَماعَتْ [ع] طوپلو انسان ، قول واحده قائل وياخود برطريقهٔ معنويه‌يه سالك اولمش انسان كروهی ، حاصلی برصورتله طوپلانمش خلق : (جماعت اسلاميه ، جماعت فقها ، جماعت مسلمين ، ارمنی جماعتی ، روم جماعتی ، قاتوليك جماعتی) [جماعت ايله نماز قيلمق] = نمازی يالكز قيلميوب سائر مسلمين ايله برابر امامه اقتدا ايله ادا ايتمك . جمعی (جَماعاتْ) . [صهيب رومی دخی اوقات خمسه‌ده جماعت مسلمينه امامت وباب شوری ايشلرينه نظارت ايلردی — ج]

جَمالْ [ع] ظاهری وباطنی كوزللك . لسانمزده اكثريا حسن ظاهری يعنی يوز كوزللكی معناسنده قوللانيلير . بواعتبار ايله مجازاً كوزل چهره‌يه‌ده ديئيلير : (بشرده دائم اولانكالدر جمال متحول اولور — تصوير افكار] ، (عرض جمال) = يوز كوسترمك .
«تماشای جمال نوعروس راحت ايسترسه‌ك»
«وار اول ديدهٔ عرفانله كحل مدارا چك»
(نابی)
§ صفات الٰهيه‌دن (جلال)ك مقابليدر : (جل الله) = لطف الٰهی .

« نوال ظاهر وباطنله ايتدی پرورده »
« بمله چكدی ظهور جمالنه پرده »
(نابی)

جَمّالْ [ع] دوه سوريجيسی . دوه‌جی : (مثلا كيجه پاريسی كچركن برهنه‌پا اوله‌رق ماشياً دوه‌لره رهنمالق ايدن جمّالرك دشت وهامون و حبال تسلسل نمونه عارض اولان سكوت و سكونی اخلال ايچون كنديلرينه مخصوص برشيوهٔ عربی ايله اجرا ايتدكاری تغنيات شاطرانه — خذ) .

جَماهيرْ [ع] « جمهور » ك جمعی : [آمريقا جماهير متفقه‌سی]

جَمَدْ [ع] بوز ، قار .

جَمْرَه [ع] آتش قوری § شهر شباطده هوايه ، صويه ، طوپراغه عارض اولان حرارتلرك هربرينه اطلاق اولنور وبونلره (جمرهٔ اولی ، جمرهٔ ثانيه ، جمرهٔ ثالثه) ديئيلير § اوفاق چاقل طاشی. جمعی [جَمَراتْ] : [بين الجمرات هوانك كسب اعتدال ايله‌سی اميد اولنور ايكن تكرار شتا اول قدر برودتله چهره‌نما اولدی كه...]

جَمْعْ [ع] طوپلامق ، طوپلانلق ؛ بيريكديرمك ، بيريكديرلمك : [جمع نقود ، جمع مال ، جمع ثروت ، جمع آثار] اسم مفعول معناسنده دخی قوللانيلير . (اولمق) مادهسيله استعمالی يالكز بوصورتله محصوردر. § كلمه‌نك

بردن ویا ایکیدن زیاده شیئه دلالت ایدن حالتی. « مفرد » و « تثنیه » مقابلی. ترکجه‌ده « لَرْ » ادات جمعدر . § علم حسابده « اعمال اربعه » دن برقاچ عددی طوپلایوب بر یکون معلوم قیلمقدن عبارت اولان قاره جمله دیمکدر. (جَمْعاً) = طوپلامق صورتیله ، طوپلانمش اوله‌رق .

جَمْعِیَّتْ [ع] اشخاص متعدده‌نك بربره طوپلانمسندن پیدا اولان هیئت ، افراد کثیره‌نك طوپلانمسندن متحصل طاقم : (جمعیت فنیه ، جمعیت علمیه ، جمعیت طبیهٔ عثمانیه ، جمعیت صرّافیه) . اقربا و احبّانك طوپلانوب اجرای آیین شادمانی ایتملرینی موجب اولان (دوکون ، درنك)ده « جمعیت » اطلاق اولنور : (ولیمه جمعیتی ، ختان جمعیتی) § پریشان اولمامق حالی ، طوپلولق : (جمعیت خاطر ، جمعیت شعور) § سوزك یا معنی جهتیله وجوه عدیده‌یی ویاخود الفاظ متناسبه‌یی محتوی اولمسنه ده اطلاق اولنور : (نه جمعیتلی سوز ، چوق جمعیتلی بر بیتدر .) جمعی (جَمْعِیَّاتْ) در ؛ (جمعیّات فنون ، جمعیّات مالیه)

« زمان زمان ترقی جهان جهان علوم »
« اولورمی جهل ایله قائم بقای جمعیّات »
(لا)

« بزمستمی میکدهٔ عالم جائز »
« سرحلقهٔ جمعیت پیمانه کشانز »
(روحی)

جَمَلْ [ع] ارکك دوه . جمعی (جِمالْ) .

جَمِیعْ [ع] جمله ، هپ ، بتون : [جمیع اقوام، جمیع علما، جمیع ناس] .

جَمِیلْ [ع] کوزل . مادیات و معنویاتده قوللانیلیر : (وصف جمیل ، ذکر جمیل ، خلق جمیل، صبر جمیل، وجه جمیل، مناسبت جمیله ، آثار جمیله) . (جَمِیلَه) = بعضاً یالکز اوله‌رق خوشه کیتمك ایچون یارانمه ، یارانمق ایچون یاپمه کبی برمعناده قوللانیلیر .

جَنابْ [ع] معنای اصلیسی سرای وخانه‌نك اطراف وحوالیسی دیمکدر . لسانمزده بو معناده اصلا قوللانیلماز . معانیٔ معروفه‌سی بروجه آتی کوسترلمشدر . (۱) « حضرت » کبی کلمهٔ تعظیم اوله‌رق قوللانیلیر : (جناب حق ، جناب الله ، جناب پیغمبر) . (جناب) ایله (حضرت)ك برلکده استعمالی جائز دکلدر . (۲) هرشیئه تنزل ایتمیوب بیوکلکه لایق طرزده وقارلی طاورانمق حالتی ، حیثیت ، شرف : (علوّ جناب ، عالی جناب)

« دیبوررلرکه : دردڭ نه؟ بردر جوابم »
« علو جنابم علو جنابم »
(معلم ناجی)

« جهدایدوب آلدی عریشی شه سلیم جم جناب »
(تاریخ — سروری)

جَنّات { [ع] « جنّت » ك جمعی : (جنّات عدن) .

جَناح { [ع] قاناد : (جناح طائر ، جناح سمك ، جناح باب) . بر اردونك طرفیننـدن هر برینـه ده (جناح) دینیلیر : (صاغ جناح ، صول جناح) (جناحین) = ایکی جناح . (ذوالجناحین) = ایکی قانادلی دیمك اولوب جناب جعفر بن ابی طالب رضی الله عنهك لقبیدر . ظاهری وباطنی معمور اولان ذاته وصف اوله‌رق قوللانیلیر . [باجناح] = تحریف ایله « باجاناق » كه ایکی همشیره‌یه زوج اولان ارككلردن هربری یكدیكرینك باجناحیدر :

« آواره دل كه زلفك ایله همجناحدر »
« بر آشیانه‌دن ایکی مرغ پریده‌در »
(نائلی قدیم)

جَنازه { [ع] میّت ، نعش ، انسان اولوسی : (جانلی جنازه) = اولو كبی رنكسز ، درمانسز اولدیغی حالده آیاقـده كزن اشخاص حقنـده قوللانیلیر . (جنازه آلایی) = جسد میّتی تابوته قویوب مراسم مخصوصه ایله قبرستانه کوتورمکه اطلاق اولونور . کسر جیم ایله « تابوت » معناسنه‌در .

جَنان { [ع] قلب ، کوکل : (انسان ایچون لسان دائما ترجان جنان اولملیدر) ، (خالص الجنان) = یورکی تمیز ، صاف اولان . بومعناده جیمك کسریله تلفظی غلطدر .

« کلدی وقت رؤیت دیدار ظن ایلرعیون »
« دوشسه بر پرتو جنانمدن جنانك فوقنه »
(معلم ناجی)

جَنْب { [ع] یان طرف ، یان : (ذات الجنب) = یان صانجیسی ، « غشاء جنب » جکرك اورتوسنده حاصل اولان التهاب كه وجع شدید ایله ظاهر اولور . امراض مهلکه‌دندر . [جنبی ، جنبیه] = یان طرفه طاقیلیر برنوع خنجر .

جَنَّت { [ع] سایه دار اشجاری حاوی باغچه § جناب حقك بعدالحشر مؤمنلرك دخولی ایچون وعد بیوردیغی نشاطگاه ابدی ، بهشت . (جنّت مکان) = یری جنّت اولان . (جنت مقام ، جنت مقر) ده دینیلیر .

« مکانم جنت آسا بر مکاندر »
« کل اندامم بهار بی خزاندر »
(معلم ناجی)

جَنْدَره { [ع ف] اصلی یونانی . منکنه ، سیلندر . قماش منکنه‌سی : [جماشیر جندره‌سی] .

مجازاً دخی استعمال وطار ؛ صیقنتیلی یره ده اطلاق اولنـور : [جنـدره بوغازی] = کاغدخانه‌نك ایلروسنده برمحل معروف . [جندره بقلواسی]= قالبن اوفلاوه‌یه صـاریله‌رق یاپیلان برنوع خمیر طاتلیسی .

جنرال [فرانسزجه‌دن Général] مراتب عسکریه‌دن میرالای رتبه‌سنك فوقنده اولان مرتبه . بزده مقابلی (میرلوا) دیمکدر. (Général de brigade جنرال دوبر یغاد) = میر لوا (Général de division جنرال دو دیو یزیـون) = فریق . [جنرال قونسلوس] = باش‌شهبندر.

جنك [ف] حرب ، غوغا ، دوکش، صاواش: (جنکاور) = جنکجی ، غوغاجی. [جنکاورانه]= جنکجی اولان آدمـه لایق اوله‌جق صورتده . (جنکاوری) = جنکجیلك. (جنك جو ـ ی) = غوغاجی، جنك آرایجی. (جنك زرگری) = ساخته جنك.[درجنك اول] = ایلك حمله‌ده، ایشـه باشلار باشلاماز معناسـنی افاده ایدر برتعبیر قدیمدر :

« حاضر اول جنکه اکر ایستر ایسه‌ك صلح وصلاح »
(لا)
« جنك ایدوب آلدی عریشی جنکجویان سفر »
(سروری)

جنوب [ع] جهات اربعهٔ اصلیه دن (شمال) مقابلی. شرقه توجه ایدن آدمك صاغ طرفنه تصادف ایدن جهت ارض: (جنوب روزکاری) = لدوس. (جنوبی)=جنوبه منسوب: (افریقای جنوبی، ممالك جنوبیه) .

جنین [ع] آنا رحمنده‌کی دول، آناسنك قارنـنده اولان چوجق : [اسقاط جنین] ، [القای جنین] = چوجق دوشورمه، [جنین ساقط] = دوشن چوجق ، دوشوك.

« حالی وضع ایتدی احرازشهادت ایلدی »
« رهنما اولدی آکه شهراه جنتده جنین»
(لا)
« مادر کافر کدرله قیلدی القای جنین »
(سروری)

جو [ف] آرپه . (جوین) = آرپه‌دن عبارت: (نان جوین) = آرپه اتمکی . (دانهٔ جو) = آرپه دانه‌سی .

جو [ع] سمانك بوشلغی،هوادن عبـارت اولان بوشـلق . (جوی ، جویه) = بوشلغه متعلق، جوه عائد : (عـلائم جویه ، حادثات جویه). (جوهوا) = هوا بوشلغی.

جواب [ع] صوریلن شیئه قارشی سویله‌نیلن سوز ، سؤاله قارشولق اولان سوز . (ویرمك ، آلمق)ماده‌لریله قوللانیلیر. [جوابنامه] = جواب طرزنده یازیلان مکتوب ،

ورقه . [جواباً] = جواب اوله‌رق ، جـواب طرزنده . جمعی (جوابات ، اجوبه] در . ایکنجیسی چوق قوللانیلیر : (اجوبۀ مسکته) .

« نصل سکوت ایله قطعی جواب ویرمیه‌یم »
« لاقیردی آکلامیور آکلادم سؤالندن »
(معلم ناجی)

« جواب لطف ویررسه اکر زهی نعمت »
« زهی سعادت اکر کیم ایدرسه ده آزاد »
(ندیم)

جَوادْ } [ع] کریم الطبع . سخاوتلی ، جومرد « جوانمرد » ، الی آچیق آدم .

جَوارِحْ } [ع] « جارحه » نك جمعیدر . اورایه مراجعت اولنه .

جَوارِی } [ع] «جاریه» نك جمعی . خلایقلر .

جَوازْ } [ع] جائز اولمه ، حقلی ومناسب کوروب رخصت ویرمه : [جوازِ شرعی] = شریعتجه جائز کورلمه . (ویرمك) ماده‌سیله قوللانیلیر .

جَوّالْ } [ع] زیاده جولان ایدیجی ، ایدن: (فکر جوال، نار جوّال، شعلۀ جوّاله) .

« آنده هر بیت بر سحابۀ شرق »
« فکر جوّال ایچنده رخشش برق »
(تقریض — معلم ناجی)

جَوامِدْ } [ع] « جامد » ك جمعیدر . حیاتسز ، طوکمش شیلر .

جَوامِعْ } [ع] «جامع»ك جمعیدر: (جوامع شریفه) . [جوامع الکلم] = لفظلری آز، معنالری چوق اولان سوزلره اطلاق اولنور .

جَوانِبْ } [ع] « جانب »ك جمعی . طرفلر دیمکدر: [جوانب اربعه]= درت طرف. [سنیّ الجوانب]= طرفلری عالی ، یوجه . [سنیّ الهمم]= همتلری عالی ، بیوك دیمکدر.

جَواهِرْ } [ع] «جوهر»ك جمعی . اکثریا ذیقیمت احجار یعنی الماس ، زمرد ، یاقوت کبی شیلر حقنده قوللانیلیر . (جواهری) = جواهرجی ، الماس آلوب صاتان .

« نه جواهر دیزه‌یم سلك ثنا که کوره‌سین »
« که ایده شعشعه‌سی چرخ دورنکی یکرنك »
(نفعی)

جَودَتْ } [ع] فناالقدن و بوزوقلقدن عاری اولمه ، ای اولمه : [جودت قریحه ، جودت فکر ، جودت کلام] .

« ادراکی اولانلره عیاندر »
« فکرنده‌کی جودت وسلامت »
(معلم ناجی)

جَوْر { [ع] اذیّت، ظلم، اینجیدوب صبزلاندرمه . اکثریا السنهٔ شعرادن دلبرلر حقنده صادر اولور: (جوروجفا) تعبیری معروفدر.
« قسمتلری دیرسین ازلی جور وجفادر »
« جوراوله نیچون ذوق وصفا اولیه قسمت »
(روحیٔ بغدادی)

جَوْرَب { [ع] لسانمزده تحریفله « چوراب » دیدیکمز آیاغه کچیریلن یوکدن ویاخود پاموقدن معمول شی .

جَوْز { [ع] معلوم اولان میوه : (تازه جوز، قوروجوز، جوز ایچی ، هندستان جوزی) لسانمزده واوی تحریك اولنور :
«شیطان ایله جوز اوینامه، لازم می چوجقلق»
(معلم ناجی)

جَوْزاء { [ع] بروج معروفه‌دن هیئات مجتمعه‌سی بربرینه بیتیشیك ایکی انسان شکلی کوسترن کواکب کومه‌سی که شمس شهر مایسك قسم اولنده اشبو برجه انتقال ایدر:
« نه‌کوش زهره منکوش ایلش هرکز نه وضع ایچمش »
« اوله بر دانه‌سن دوران نطاق پاك جوزایه »
(شریف)

جَوْشَن { [عف] زره ، دوکمه پول ایله دمیر حلقه‌دن اورمه کبی یاپلش برنوع جنك لباسی. (جوشن پوش) = زره‌لی، زره کیمش آدم. (جوشن شکاف) = زره یاریجی ، زره قوباریجی .

« داغدار اوله تن دشمنی اول مرتبه کیم »
« کیبیدی صانسون کورن اول رویه هراسی جوشن »
(عزت)

جَوْف { [ع] ایچ ، ایچ بوشلغی ؛ چوقور و بوش یر : (جوف الارض ، جوف بدن، جوف خم) .

جَوَلان
جَوْلان { [ع] طولانمق، دونوب طولاشمق. اصلی واوك فتحیله‌در . وزنك عدم مساعده‌سنه مبنی اکثریا نظمده و ترکیبات فارسیه‌ده واوك اسکانیله تلفظ اولنور. (جَوَلانِ دَمْ ، جَوَلانِ فکر ، سَرِیعُ الْجَوَلان) (جَوْلانگَر) = جولان ایدیجی ، ایدن . (جَوْلانگاه ، جَوْلانگَه) = جولان ایده‌جك محل :
« ملك موروثم نه در دنیا دکل کافی بکا »
« هانکی فکر بی‌سکون فکرم قدر جولانلیدر »
(معلم ناجی)
« عالم قالیر اورته‌سنده ارزن »
« جولانکهی بو یله ایسترم بن »
(معلم ناجی)

جَوْهَر { [ع] اصلی فارسی « گوهر » در . بر قاچ معناده مستعملدر. (١) ارباب حکمت اصطلاحنجه بنفسه قائم و موضوع مقوّمدن مستغنی موجود ، شیدر . متکلمین عندنده متحیز بالذاتدرکه مقابلی عَرَضدر

قاموس بوصورتله کوستریبور . (۲) اصل ، مایه، جبلت: (جوهرقابلیّت ، جوهر استعداد)

« هنردر کوسترش آدمده اصل جوهر آشکلانماز »
« اولور نقش نکین ظاهر نه‌در انکشتر آشکلانماز »
(شریف)

« شخصك استعدادی لطف پیکرندن بللیدر»
« کیمیای قابلیّت جوهرندن بللیدر »
(نائلیٔ قدیم)

« جانمك جوهری اول لعل شکر پاره‌فدا »
« عمرمك حاصلی اول شیوهٔ رفتاره فدا »
(فضولی)

(۳) ذیقیمت احجار. الماس، زمرد، یاقوت وسائره کبی. (جوهر فروش، جوهری) = جوهرصاتان (٤) اکثریا اسکی خراسان وشام معمولی قیلیجلرك دمیرلرنده کوریلن سیاه وبیاض طالغه‌لی بنکلر ، خطلر : (تیغ جوهردار ، سیف جوهردار) (٥) نقطه‌لی حرف: (تاریخ جوهردار ، تاریخ جوهرین) = ابجد حسابنجه یالکز نقطه‌لی حرفلری حساب ایدیله‌رك سویله‌نیلن تاریخ . (جوهر فرد) = جسمی ترکیب ایدن ناقابل انقسام اجزانك هر بری . (جوهره) = تك جوهر ، بر دانه جوهر دیمکدر. جمعی اولان (جواهر) اکثریا اوچنجی معناده قوللانیلیر .

« بویله جوهر وار المده نیله‌یم دنیایی بن »
« باشنه چالسون فلك آیینهٔ اسکندری »
(نفعی)

جَهابِذَه { [ع] « جِهْبِذ » ك جمعی. خبردار حقایق، واقف احوال ، نقّاد امور اولانلر . مفردی هیچ قوللانیلماز : [جهابذهٔ علوم ، جهابذهٔ متصوفین]

جَهازْ { [ع] لسانمزده یالکز کلین ایچون لازم کلن اشیا وتمّات سائره معناسنده قوللانیلیر . دیکر بر لغتده کوسترلدیکی وجه ایله میّت و مسافرك محتاج اولدقلری اشیا معناسنده قوللانیلماز. معانیٔ اصلیه‌سی اویله اولسه بیله لسانمزده صورت استعمالی اویله دکلدر. (جَهِز) طرزنده تلفظی مشهوردرکه اسلوب فارسی اوزره‌در . کسر جیم ایله عین معنایه لغتدر : (جهاز جمعیتی)

جَهالَتْ { [ع] جهل ایله متصف اولمه، برشی بیلمز اولمق، بیلمزلك حالی : (انسانلرك زبونی بولندقلری اك بیوك مرض جهالتدر ، جهالت موجب سیئاتدر.)

« نه جهالت بوکه آندن اومارم داد هنوز »
« اریدم بن دل جانان ایسه پولاد هنوز »
(معلم ناجی)

« نیّر اعظم عدالتدر »
« ماحیٔ ظلمت جهالتدر »
(لا)

جَهانْ { [ف] صیچرایجی ، فیرلایجی ، سرعتله حرکت ایدن : (برق جهان ، اسب جهان)

« جمله اندوهمك چیقمز یکونی حاصلی »
« جمع وتعداد ایتدیرلسه جمله ذرات جهان »
(لا)

جَهْد { [ع] زیاده چالیشمق: [بخت اولمدقجه جهد پاره ایتمز — قول مشهور] معناجه « سعی » دن اقوادر .

« جهد ایله همان غیر الله باقمه یه کورکیم »
« بندن نه سکا فائده سندن نه بکا وار »
(ررحی)

جَهْر { [ع] رفع صوت ، سسی یوکسلتمك . (جهراً) = یوکسك سس ایله ، سس ایشیدیله جك صورتده: (جهراً قرائت). (جهری ، جهریه) = جهر ایله .

جَهْرَةً { [ع] آشکار اوله رق ، آچیقدن آچیغه .

جَهْل { [ع] بیلمه مك . « علم » ك ضدی ، بعضاً مجهول حکمنده قوللانیلیر :

« ایته عار اوکرن اوقو اهلندن »
« هرشیئك علمی کوزل جهلندن »
(نابی)

« سن جهلی یارب ایله تنقیص »
« علم وار ایسه زیاده ایله »
(لا)

§ جاهللك ، بیلمزلك : [جهل بسیط] = بیلدیکنی بیلمك طرزنده کی جاهللك [جهل مرکّب] بیلدیکنی ده بیلمه مك صورتنده اولان جاهللك .

جمعی [جَهَلَه ، جُهّال ، جُهَلا] در .

« زالفکله خطك علم وفا بحثن ایدر هپ »
« بیری قره جاهل بریسی جهل مرکب »
(انوری)

جَهَنْدَه { [ف] « جَهان » کبی صیچرایجی ، فیرلایجی . (شیر جهنده ، برق جهنده) .

جَهَنَّم { [ع] فی‌الاصل دیبی درین قویو معناسنه‌در . معنای معروفی . آخرتده کناهکار اولان قوللرك القا قیلنه‌جغی دارالعذاب . ترکجه‌سی (طامو) . [جَهَنّمی] = زبانی ، جهنّملك . [جهنّم طاشی] = یشیل ومائی کبی رنکلی برنوع طاشدرکه امور جراحیه‌ده قوللانیلیر :

« خدا بیلیرکه عشقکك جهنمی عذابی وار »
« یاقار یبقار کوکللری بلالی اضطرابی وار »
(لا)

جَهُود { [ع] زیاده چالیشان ، چالیشقان معناسنه‌در . طائفهٔ یهودده اطلاق اولنمشدر . [جهودانه] = چیفتجه‌سنه .

جَهُول { [ع]پك جاهل. [جَهولانَه] = زیاده جاهل اولانه مناسب کوریله‌جك صورتده : (عناد جهولانه) .

جَیْب { [ع] یاقه : (جیب تفکر) بو معناده آز قوللانیلیر § البسه‌نك خارجاً وداخلاً مناسب

يرلرينه ديكيلان كيسه طرزنده اولان
ظرف . بو معناده چوق قوللانيلير :
(يان جيبى ، ساعت جيبى ، قوپون
جيبى ، پانطولون جيبى) . [دَرْجَيْب]
= جيبده . [درجيب ايتمك] = حيله‌
كارلقله آلوب جيبه قويمق ، آپارمق .
[جَيْبِ دَليك] = مفلس ، زوكورد .
« غم فراقك ايله جيب صبرى چاك ايدرم »
« بودرده بن طويه‌مم كنديمى هلاك ايدرم »
(شيخ الاسلام سعدالدين)

جَيِّدْ [ع] صاف ، ايى ، بوزو - قلقدن عارى : [نظم جيد ، قول جيّد ، جيّد هوا ، افكار جيّده]

(نفعينك لسانمزده تعبيرات جيده اختراعى
خصوصنده قصب السبق انفراد اولديغى
عموماً مسلم اولمقله برابر — مستجابى
زاده عصمت — نائلىٔ قديم) .

جَيْش [ع] لشكر ، عسكر جمعيتى : [مقدمة الجيش] =
اصطلاحات عسكريه‌دن اولوب اردونك
طليعه‌سى ، ايلرويه سوق اولنان مفرزه‌سى
[تعبية الجيش] = كذلك اردونك ميدان
حربده ايجابات موقعيه‌يه كوره
يرلشديرلمه‌سى .
« طال قيلجلرله حصاره طالدى ارباب صلاح »
« جيش محصورى حجيمه صالدى ارباب صلاح »
(سرورى)

ج

جِبالْ [ع] (جَبَل) ك جمعى . طاغلر : [سلسلهٔ جبال ، جبال شاهقه]
« دوشمشدى شواهق جبالك »
« تا نصف فضايه دك ظلالى »
« حالا او جبالك ، اول ظلالك »
« پيش نظرمده در خيالى »
(معلم ناجى)

جِباهْ [ع] « جَبْهه » نك جمعى . آلينلر : (جباه طاهره ، جباه مسلمين) .

جِبايَتْ [ع] اجاره ، ويركو ، رسوم كبى جانب وقفه
ياخود خزينه‌يه عائد آقچه‌لرى ديوشيرمك
وطوپلامق ، طوپلانلق : [اجارات
سنويه‌يى جبايت ، واردات معينه‌نك
صورت جبايتى] § جابيلك : (جبايت
جهتى ، برات جبايت) .

جِبِلَّتْ [ع] مايهٔ اصلى ، خوى ، يارادليش . لسانمزده
اكثريا مقام ذمده قوللانيلير : [جبلّت
رديئه ، جبلّت خبيثه ، جبلّت قبيحه]
« جِبِلِيَّت » طرزنده تلفظى غلط فاحشدر .

جِبِلّى [ع] اصلى ، طبيعى . يارادليش اقتضاسى . هم

مدح و هم ذمده استعمال اولنور : (فلانك سخاوتی جبلیدر، خبث جبلی، دنائت جبلیه) .

جِدّ [ع] بر ایشی کرچکدن چالیشوب ایشلهمه. «هزل» مقابلی . (جِدّاً) = جدّ صورتنده ، کرچکدن : (اصلاح معاملاته جداً صرف مساعی اولنیور] . (جِدّی) = جدّه متعلق ، کرچکدن طوتیلان ایش : (تدبیر جدّی ، مصلحت جدّیه) § ایشی کرچکدن طوتان آدم : [آدم جدّی، مرد جدّی). « جِدّیات » = کرچکدن چالیشیلهجق ایشلر : (فلان دائما جدّیات ایله اشتغال ایدر) .

جِدار [ع] دیوار: (جدارقدیم، جدارقوی ، جدار مائل، جدار حدیقه) .

جِدال [ع] شدتله غوغا ایتمك ، زیاده طالاشمق : [جنك وجدال] .

« رموز عشقده حیرتکزین جاهدلر »
« جدال دانش ایله دم اورر معاندلر »
(بهجت)

جِرم [ع] برشیئك وجودی . جثهسی . غالباً جماداتده مستعملدر : (صغیرالجرم ، کبیرالجرم، جرم قمر ، جرم لسان) .

جِزیَه [ع] اوائلده ذمّی دینیلن خرجکذارتبعهٔ غیرمسلمهدن آلنان ویرکویه اطلاق اولنوردی . (جزیه کذار) = طائفهٔ مرقومه (جزیهدار) = خراججی ، جزیه تحصیل ایدن .

جِسْر [ع] کوپری : (جسر عتیق ، جسر جدید) (جسرین) = ایکی کوپری : (بین الجسرین) = ایکی کوپری آرهسی . (جسر معلّق) = آصمه کوپری .

جِسْم [ع] بدن، کووده: (جسم لطیف ، جسم ضعیف ، جسم وجان) § طول ، عرض ، عمقی اولان وبربری قاپلامغه صالح بولنان شی : (جسم ثقیل ، جسم کثیف ، جسم جامد) . (جِسْماً) = جسم جهتیله .

« قلعهدیوارین غزاة ایتدکجه ویران طوپ ایله »
« دشمن دینك اولوردی جسمی لرزان طوپ ایله »
(سروری)
« جسم منحوس عدوده قالمدی جاندن رمق »
(وله)

جِسمانی [ع] جسمه منسوب ، جثهیه، کوودهیه متعلق . « روحانی » مقابلی : (مرض جسمانی، علّت جسمانیه) بونك یرنده (جسمی) لفظی قوللانیلهماز .

جِفْر [ع] انسانی غیبه واقف ایدر ؛ اربابی مغیباتدن خبر

ویرر بر علم ناموجود . اصلی فتح ایله (جَفْر) درکه یتشمش قوزی معناسنه در . (جِفْری ، جَفّار) = جفرجی ، بو علم موهوم ایله اشتغال ایدن . (جِفْریات) = جفره متعلق آثار و خصوصات .

جِگَر { [ف] کبد ، ترکجه سی « باغر » که معروف (قره جگر) در . (جگر پاره) = جکر پارچه سی دیمکدرکه اولاد مقامنده قوللانیلیر . (جگر فُروش) = جکرجی ، جکر صاتان . (جگر سوز) = باغر یاقیجی .

« طوز اکوبده تازه‌له‌مه جگرم یاره‌سنی »
« ای جگرم پاره‌سی کل ویر جگرك یاره‌سنی »
(رمزی بابا)

« جگر بیك پاره اولسه تیغ جورکله ینه جانا »
« لسان حال ایله هر جزئی کویای محبتدر »
(لا)

جِلاء { [ع] معمولات معدنیه واوانیء خشبیه ومنسوجاتده برر صورتله پرداخت یاپیلوب حاصل ایدیلن پارلاقلق . [جِلا] معنویاتده رونق معناسنی افاده ایدر . [جِلا بَخش] = پارلاقلق ویریجی . [جِلادار] = جلالی ، پارلدایشلی :

« کلکونه‌دن جمالکه کلك ضیا عبث »
« مرآت آفتابه ویرلمك جلا عبث »
(شریف)

جِلْباب { [ع] کوملك ، چار ، فراجه : (جلباب عجوز)

جِلْد { [ع] دری : (جلد جاموس ، جلد بشر) ، (امراض جلدیه) = دری خسته‌لقلری . § کتابك اوزرینه یاپیلان قاب : (کتابلرمك چوغی جلدلیدر) § بر کتابك هیئت مجموعه سی وآیری آیری قاپلانمش اقسامندن هر بری معناسنده دخی قوللانیلیر .

جِلْوَه { [ع] دلبرك آچیلوب نازلانمه سی ، اطوار دلبازانه ده بولنمسی . معنای اصلیسی کوه‌کی نك کلینه برمعتاد ویردیکی یوز کوروملکی دیمکدر . § رفتار لطیف ایله کورونمه : § تجلّی معناسنی افاده ایدر : (جلوهٔ الٰهیه) (جِلْوَه گاه ، جِلْوَه گَه) = جلوه محلی ، جلوه ایده جك یر . (جِلْوَه گَر ، جِلْوَه ساز) = جلوه ایدیجی . (جِلْوَه کُنان) = جلوه ایده‌رك . (جِلْوَه نُما) = جلوه کوستریجی .

جِمال { [ع] « جَمَل » ك جمعی . دوه‌لر .

جِماع { [ع] ارککه دیشینك تقربی .

جِنّ { [ع] روحانیوندن برطائفه. درکه (انس) مقابلیدر . اشبو طائفه‌یه (جِنّه) ده دینیلیر . افرادندن هر برینه (جِنّی) دینیر : (جنّ طوتانه برنسخه یتر، جنّ باشقه شیطان باشقه — مثل مشهور) .

جِناس { [ع] الفاظك وکلماتك بربرینه مشابهتیله جاری اولان برصنعت ادبیه‌در. انواعی کتب ادبیه‌ده مصرحدر. ترجمه‌سی تلمیحلی، ایمالی سوز سویله‌مه .

جِنان { [ع] « جنّت » ك جمعی : (کلزار جنان ، صحن جنان ، باغ جنان) .

« کلدی وقت رؤیت دیدار ظن ایلر عیون »
« دوشسه برپرتو جنانمدن جِنانك فوقنه »
(معلم ناجی)

جِنایت { [ع] معنای لغویسی آخره طوقونه‌جق بر قباحت، برصوچ ایشله‌مکدر § اصطلاحات فقهیه وقانونیه‌دندر . معناسی شرعاً وقانوناً ممنوع اولان و انسانك نفسنه ویا اعضای بدننه و یا عرضنه ویاخود مالنه ضرر ویرن فعل دیمکدر. اصطلاحات عدلیه‌ده مجازات ترهیبیه‌یی مستلزم برفعله دینلمقدر. (جِنایتکار) = جنایت ایدیجی، جانی (جِنایتکارانه) = او مثللو فعللری ، صوچلری اجرا ایدنه اویه‌جق طرزده . (جِنایتکاری) = جانیلك. جمعی (جِنایات) .

جِنس { [ع] صنف، قسم: (ابنای جنس، اسم جنس، جنس واحد) فی‌الاصل (نوع) لفظندن اعمدر . لسانمزده بوکا اعتبار اولنماز. (جِنسیت) = برجنسدن اولمق حالی: (سائقهٔ جنسیت) .

« کندی جنسیله مساوات اوزره بولمشدر ثبات »
(سروری)

جِوار { [ع] یقین ، یقین یر : (آیا صوفیه جوارنده) (همجوار) = یری ، سمتی بر ؛ قوکشو .

جِهاد { [ع] اعدای دین ایله جنك ایتمك، طالاشمق: (ارباب جهاد) = جنود اسلام . (جِهادی، جِهادیه) = جهاده منسوب: (لوازم جهادیه ، نظارت جهادیه) .

« کوش ایدوب یازدم ایکی تاریخ بی‌نقص وزیاد »
« آلدی حمد اولسون عریشك قلعه‌سن اهل جهاد »
(تاریخ — سروری)

جِهان { [ف] دنیا : (جهان فانی، جهان بی‌ثبات) .

« عبثدر دور ناسازفلکدن بیحضور اولمق »
« غم وشادی‌یه باقمه ذوقه باق مخلص جهاندر بو »
(اسعد مخلص پاشا)

« بيك ييل ياشاسه‌ڭ ينه جهان بو »
« كردش بو ، زمين بو، آسمان بو »
(لاادرى)
« آسوده اولم ديرسه‌ڭ اكر كلـه جهانه »
« ميدانه دوشن قورتيله‌ماز سنك قضادن »
(لا)

§ على‌الاطلاق عالم :
« برده اوغرامش نكهى دردجان‌ايكن »
« دوشمش بلايه كندى بلاى جهان‌ايكن »
(عزت ملا)

(جِهانْ آرا) = عالمى تزيين‌ايديجى، ايدن : (شمس جهان آرا). (جِهان آفَرِينْ) = جهان ياراديجى ، جناب حق . (جِهانْبانْ) = عالمى كوزه‌تيجى، پادشاه ، حكمدار. (جِهانْبانى) = پادشاهلق ، حكمدارلق ؛ پادشاهه منسوب . (جِهانْ بينْ) = متبصر ، جهانى كوريجى : (چشم جهانبين) . (جِهانْ پَناهْ) = حامىٔ عالم، پادشاه . (جِهانْ پَناهى) = سلطانلق، پادشاهه منسوب. (جِهانْدارْ)= جهان‌طوتيجى، حكمدار ، پادشاه . (جِهانْدارى)= حكمدارلق، پادشاهلق. (جِهانْدارانَه) = پادشـاهه ياقيشـه‌جق طرزده ، حكمدارجه‌سـنه . (جِهانْتابْ) = دنيايه حرارت وضيا ويرن: (خورشيد جهانتاب ، مهر جهانتاب). (جِهان دِيدَه) = عالمى كورمش ، تجربه‌لر كچيرمش، وقوفلى: (وزير جهانديده، پيرجهانديده) . (جِهانْسِتانْ) = عالمى ضبط ايديجى،ايدن، پادشاه(جِهانْستانى) = حكمدارلق، پادشاهلق. (جِهانْگير) = جهانى ضبط ايدن، قوتلى حكمدار. (جِهانْگيرانَه) = جهانـگير اولانه ياقيشـه‌جق طرزده (جِهانْگَرْد) = دنيايى طولاشان: (قهرمان جهانـگرد) (جِهانِيانْ) = اهـل جهان ، خلق عالم . (جِهانْ جِهانْ) = كليّتلى ، چوق چوق ، طاقم طاقم . بو تعبيرده كثرت ومبالغه مطلوبدر. (جِهانْ نُما)= عالمى كوسترن ، على‌الاطلاق مرتفع ، يوكسك ير .

« اوپله برابوان عاليدركه خاك پاكنى »
« بروقتلر كحل‌عين‌ايلردى اعيان‌جهان »

جِهَتْ { [ع] طرف ، يان : (شمال جهتى ، جنوب جهتى ، صاغ جهتى ، صول جهتى ، شش جهت ، جهت غربيه) § سبب: (واپوره يتشـه‌مديكى جهتله آطـه‌ده قالدى ، دوكون اولمق جهتيله خانه‌نك قاپوسى آچيق طوريبور) (مِنْ جِهَةٍ) = بر طرفدن ويا سببدن : (من جهة

حقنی تسلیم ایتمك لازم کلیور) § وظیفه، خدمت: (جبایت جهتی، امامت جهتی، خطابت جهتی ، تولیت جهتی) . جمعی (جِهات) : (جهات اربعهٔ اصلیه ، جهات ستّه ، جهات مختلفه) . [من جهة العمل « والمدبرات امرا » معنای شریفندن غیر غافل اوله رق — سراطبایه مکتوب — عاکف پاشا] .

« بو نقطه در یمین وشمالی بیان ایدن »
« ایلر جهاته عقل بو مرکزدن انسلاك »
(ترجیع بند)

جِیادَتْ { [ع] ایپلك، بوزوقلقدن عاری اولمقلق، صاغلاملق : (جیادت هوا) .

جیران { [ع] قوکشو دیمك اولان (جار)ك جمعی. قوکشولر دیمکدر :

« (ذی سلم) ده وار ایدی جیرانك »
« اوراده قالدی بتون یارانك »
(لا)

جیرو { [ایتالیانجه دن] ارباب تجارت طرفندن تنظیم ایله پیاسه یه چیقاریلان سندات نقدیه و پولیچه ایله بومثللو اوراق معتبره نك بر اسمدن دیکر اسمه دور و حواله ایدلمسی دیمکدر .

جیفه { [ع] لاشه. جمعی (جِیَف).

جیواطه { [ایتالیانجه دن] اویوق، ویده دلیکی؛ ویده کبی بیوك اکسر . (جیوادره) اولورسه سفینه نك باش طرفنه طوغری قونیلن دیرك دیمکدر .

❁ جُ ❁

جُبّ { [ع] قویو : (جبّ علی) = تحریف ایله « جبالی » دینیلن محلك نام صحیحی .

جُبْن { [ع] قورقاقلق. (جَبانت) ایله مترادفدر . [جبین ، جَبان] ده او دللك معناسنده بوندن مشتقدر.

جُبْن { [ع] پنیر دیمکدر. (جبنی) = اصطلاحات طبیه دن

جُبُن { اولوب پنیر حالنده اولان شیئه اطلاق اولنور .

جُبّه { [ع] اوسته کییلن بول لباس:

جُثّه { [ع] جسد ، بدن ، قالب ، کووده : [عظیم الجثّه]= کووده سی بیوك .

جُحُودْ { [ع] « جَحود » ایله مترادفدر . اورایه مراجعت اولنه .

جُدا { [ف] آیری . (جدایی) = آیریلق ، افتراق .

(اولمق) و (دوشمك) ماده‌لریله‌ده قوللانیلیر :

« ایله‌من خلوتسرای سرّ وحدت محرمی »
« عاشقی معشوقدن معشوقی عاشقدن جدا »
(فضولی)

جُدَرِی { [ع] چیچك علتی . لسان ناسـده جیمـك قحیـله معروفـدر : (جُدَرِیْ بَقَرِی) = اصطلاحات طبیه‌دندر . اینـك ویا اوكوزده ظهـور ایدن چیچـك علتی دیمكدر . (جُدَرِیْ كاذِبْ) = صو چیچكی .

جُذام { [ع] مسكینلك دیه معروف اولان بر علتدر كه بدن انسـانده شـفا ناپذیر چیبانلر ، یاره‌لر حاصل ایدر .

جُذُور { [ع] « جَذْر » ك جمعی كوكلر .

جُرْأَتْ { [ع] قورقابوب ایلری‌یه آتلمق ، بیكیتلـكله جسا- رت كوسـترمك . مادیات ومعنویاتده مستعملدر . [جُرْأَتْكار] = كوز پكلـكیله ایلری‌یه آتیلان ، جرأتلی . [جُرْأَتْكارانَه] = اویله یوركلی آدمه یاقیشه‌جق صورتده . [جُرْأَتْكاری] جرأتـكارلق :

جُرْثُومَه { [ع] دیب ، كوك : (جرثومهٔ درخت) .

جُرْح { [ع] یاره . جمعی (جُرُوح) .

جُرْعَه { [ع] یودم ، ایچم . معنای معروفی ایچلدكدن صوكره قدحـك دیبنـده قالان جزئی شی دیمكدر :

« جرعه‌كه ویرمزدی جان هرعاشق افسرده دل »
« اولمه‌سه‌ك تاب افكن هرخاطر بی‌تاب وتنك »
(نفعی)

جُرْم { [ع] كنـاه ، صوچ . (جُرْمْناك) = قباحتلی ، صوچلی . (بی‌جرم) = صوچسز ، قباحتسز . (جُرْم) = حقوق جزا- ئیه‌جه قانون‌جزانك منع ونهی ایتدیكی برفعلی ایشله‌مكدر . (جرم مشهود) = اصطلاحات قانونیـه دندر . اجرا اولنمقده ویاخود كوز اوكنـده اجرا ایدلش اولان جرم دیمكدر .

جُزْء { [ع] قسم ، پارچه . « كُلّ » مقابلیدر : (برجزء قرآن) = فرقان جلیلك اوتوز قسمنـدن بر قسمی . (جُزْئی) = آز ، اهمیتسز : (مقدار جزئی ، مصارف جزئیه) . (جزئیّات) = اهمیتسز شـیلر : (جزئیات مصالح ایله مشغول اولمه). (جزء لایتجزّی) = انقسـامی قابل اولمیـان پارچـه . نظمـده همزه نك اسقاطی تجویز اولنیور :

جمعی (اَجزاء): « اَجزاءِ شریفَه » = قرآن كریمك اوتوزقسمی . « اَجزاءِ

مُرَكَّبه » = ترکب ایتمش اولان قسملر، پارچه‌لر دیمکدر . [جُزدان] = جزء محفظه‌سی، اوراق وضعنه مخصوص الده و یاخود جیبده طاشینیلان مشین قاب ، بونده‌ده همزه اسقاط اولنور .

جُستجُوی { [ف] آرامق معنا سنه اولان « جستن » مصدرندن (جُست) فعل ماضی اولوب (جُو) دخی صیغهٔ امردر . بالترکیب آرایوب صورمق ، آرایوب صورشدیرمق معنا سنده قوللانیلیر :

« اول آرزونك ایته هوس جستجوسنه »
« کیم حاسدك مؤدی اوله گفتگوسنه »
(نابی)

جُغْد { [ع] بایقوش ، بوغو قوشی .

جُفْت { [ف] جفت ، ایکیلی ، اشی اولان. ترکجه ده جیم (ج) حرفنه قلب اولنه‌رق کسره ایله تلفظ اولنور . مثلا (بر جفت ترلك ، برجفت قوندره) کبی .

جُفْتَه { [ف] جفته . آت ، قاطر کبی درت آیاقلی بعض حیوا نلرك ایکی آرقه آیاقلریله کری‌یه تپه‌سی دیمکدر . [جُفتَه اَنداز] = جفته آتیجی ، تپه‌له‌ییجی .

جُلّ { [ع] جول . (جُلاّه) = چولبه ، چول طوقوییجی.

جُلاب { [معرّب] اصلی فارسی (گلاب) در. گل صویی. تشدید ایله ده قوللانیلمشدر § مسهل شربت دیمکدر .

جُلْجُل { [ع] کوچك چاك ، اوفاق چینغراق . [جُلْجُلَه] = خدمه‌یی چاغیرمق ایچون قوللانیلان ال چینغراغنه اطلاق اولنه‌بیلیر. § دف پولی. بومعناده جمعی اولان (جَلاجِل) زیاده مستعملدر .

جُلَساء { [ع] برابر اوطوران معناسنه (جَلیس) ك جمعی .

جُلْنار { [معرب] اصلی فارسی (گُلنار) در. نار چیچکی، لامك تخفیف واسکانیله ده قوللانیلیر .

جُلُوس { [ع] اوطورمق § شوکتلو پادشاهمزافندیمز حضرتلرینك تخت عالیبخت سلطنت عثمانیه‌یه شرفیاش اولمسی: (یوم جلوس میامن مأنوس حضرت خلافتپناهی)

« جُلُوسیَّه » = جلوس همایونه دائر سویله نلمش منظومه ویاخود یازلمش مقاله.

« ابتدی شهنشاه معظّم جلوس »
(معلم فیضی)

جُمادَی الاُولیٰ
جُمادَی الآخِرَه
} [ع] شهور عربیه دن بشنجی والتنجی آیلرك نامل‌یدر .

[جَاذِیٰ‌الاَوَّل ، جَاذِیٰ‌الآخر] طرزلرنده غلط ، یا کلش اوله‌رق قوللانیلیر . بونلره (جُادی) دینلمه‌سنك سببی وقت تسمیه‌نك عربستانده انجماد وقوعی زماننه تصادف ایتمه‌سیدر .

جُمجُمَه { [ع] اصطلاحات طبیه‌دندر . باش طاسی ، دماغك ظرفی دیمكدر : (جُمجُمةُالرأس) .

جُمْعَه { [ع] معروف كون . اهل اسلامك اوكون جامعلرده اجتماعی سبب تسمیه‌اولمشدركه عیدالمؤمنین عد اولنور . میمك ضمیله لغتدر . جمعی [جُمْعات ، جُمُعات ، جُمَعات] در : (جمعه ایرته‌سی) = یوم السبت ، هفته‌نك یدنجی كونی .

جُمَل { [ع] « جُملَه » نك جمعی : (جمل منتخبه) .

جُمْلَه { [ع] مجموع ، بتون ، هپ :

« جمله‌مز بر پادشاهك زیر دستانندنز »
(معلم ناجی)
« جمله‌نك مقصودی براماروایت مختلف »
(محی)

§ فعل ایله فاعلدن و یا مبتدا ایله خبردن مترکب سوز : (جملهٔ فعلیه ، جملهٔ اسمیه) بو معنی اعتباریله جمعی (جُمَل) در . [جُمْلَةً] = جمله‌سی ، هپسی . (اَزْجمله ، مِنَ‌الْجُمْلَه) = بر چوق امثالندن بری ، برازی اوله‌رق . برنجیسی زیاده قوللانیلیر . (فِی‌الْجُمْلَه) =آز ، آز اوله‌رق دیمكدر .

جُنْبان { [ف] قیملدایجی ، حركت ایدیجی ، صاللانیجی :

« ایلر مه‌یی باشیله تهزیز »
« دنباله ایسه همیشه جنبان »
(قوزی — معلم ناجی)

§ قیملدادیجی ، حركت ایتدیریجی ، صاللایجی . اكثریا بو معناده وصف تركیبی طرزنده قوللانیلیر : (دُنْباله جنبان) = قویروق صاللایان . (سر جنبان) = باش صاللایجی . (قادمه جنبان) = قانادك اوزون اوجلرینی حركت ایتدیرن .

جُنْبِش { [ف] حركت ، قیملدانمه : (جنبش ابروان ، جنبش مژكان ، جنبش كهواره) § ذوق ، اكلنجه . بانك ضمیله غلط مشهوردر . بومعناده (ایتمك ، ایله‌مك) ماده‌لریله قوللانیلیر .

جُنْبیدَه { [ف] قیملدانمش ، حركت ایتمش دیمكدر .

جُنْحَه { [ع] اصطلاحات قانونیه‌دن اولوب مجازات تأدیبیه‌یی مستلزم اولان افعاله اطلاق اولنور . كوچك قباحت ، اوفاق جرم دیمكدر .

جُنْد { [ع] عسكر دیمكدر : (جند ارواح ، جند اعدا) [جُندی] = بینجیلكده ماهر آدم دیمكدر . بوكلمه جیمك كسریله (جِندی)

دیبه معروف ایسه‌ده فی‌الاصل ضم جیم ایله صحیح اولسه کرکدر . (جندیانه) = جندیجه‌سنه : (حرکت جندیانه):
« اوغراردی قضایه طبع تندی »
« اولسه‌یدی یرمده‌باشقه جندی »
(خیری)

جُنود | [ع] « جُند » ك جمعی : (جنود مسلمین ، جنود اسلام ، جنود عثمانیه) .

جُنون | [ع] دلیرمه ، چیلدیرمه ، دلیلك : (الجنون فنون)

جُوال | [ف] چوال دینیلن بیوك طوربه . (جوالدوز) = چوال دیکیلن بیوك ایکنه .

جُوان | [ف] کنج ، تازه . علی‌الاطلاق ذکر اولنورسه اکثریا ارککه معطوف اولور : (زن جوان) = کنج قادین . (جوانی) = جوانلق ، کنجلك (ایام جوانی) . [نوجوان] = پك کنج ، پك تازه . (نوجوانی) = نوجوانلق . [جوانمرد] = سخی ، جومرد . [جوانمردانه] = جومرد اولانه‌یاقیشه‌جق طرزده . (جوانمردی) = جومردلك . (جوان بخت) = طالعی مساعد ، اویغون . جیمك فتحیله‌ده لغتدر . کسر ایله تلفظی غلطدر .

جُود | [ع] سخیلك ، جومردلك ، مروتلیلك : (صاحب جود) .

جُودیّ | [ع] هنکام طوفانده (نوح) علیه‌السلامك راکب اولدیغی‌سفینه‌نك موصل شهری قربنده اوطوردیغی طاغك اسمی .

جُوش | [ف] قاینامه ، جوشمه . (پرجوش) = جوشی زیاده ، پك جوشقون :
« دریا کبی بردن ایلیوب جوش »
(غالب)
« سرتا بقدم بهار کلپوش »
« صهبا کبی لعلی رنك و پرجوش »
(وله)

جُوشان | [ف] جوش ایدیجی ، قاینایان : [سرشك جوشان ، نهر جوشان ، آب جوشان] .
[جوشانی] = جوشانلق .

جُوشِش | [ف] قاینایش ، آشوب طاشش : [جوشش دریا ، جوشش انهار ، جوشش طبیعت] .

جُوشیده | [ف] قاینامش ، جوشمش :[آبار جوشیده]

جُوع | [ع] آجلق: (دفع جوع)

جُوی | [ف] ایرماق : [جوی جاری ، جوی روان] . (لب‌جو - ی)) = ایرماق‌کناری .

§ جونیده ، آرایجی ، آرایان . بو معناده وصف ترکیبی اوله‌رق قوللانیلیر: [عربده‌جو ، جنکجو ، بهانه‌جو] کبی .
« وار یوری‌ایسترسه‌ك ای‌اشك‌روان جولرله‌سن »
(ندیم)

جُویا { [ف] آرایجی ، آرایان : [جویای فلاطون، جویای کنار] .

«اولسه شایسته جهان جان ایله جویای عدم»
(عاکف)

جُویبار { [ف] بیوك ایرماق ، آقار صوبی چوق یر :

«بن اولسهم برده مطرب برده طرف جویبار اولسه»
(ندیم)

جُوینده { [ف] آرایجی ، آرا . شدیرجی. [جویندگی] = آرایجیلق ، جوینده‌لك :

« جوینده صدر مجلس اولم »
« سحبان (۱) کبی اولسه ارتجالم »
(معلم ناجی)

جُهّال { [ع] هیچ بر شی بیلمز معناسنه اولان (جاهل)ك
جُهَلاء { جمعی :

« فهم ایدر آنلری ارباب کمال »
« طعن وتشنیع ایده طورسون جهال »
(سنبلزاده)

جُیُوب { [ع] (جَیب) ك جمعی .

جُیُود { [ع] بوبونلر . (جید) ك جمعی .

جُیُوش { [ع] عسکر معناسنه اولان (جَیش) ك جمعی : [جیوش موحدین ، جیوش مرتبه] .

﴿ چ ﴾

چ { [ف] الفبای عثمانیده یدنجی حرفدر . اشبو حرف عربیده یوقدر . ابجد حسابنده جیم ایله مساوی عدد اولنور .

چابُك { [ف] چابوق . (چابك دَست) = الی چابوق . (چابك دَستی) = ال چابوقلغی ، (چابك پا) آیاغی چابوق ، (چابك رو) = چابوق کیدیجی ، کیدن .

چاپاری { [رومجه] اوجی مسینه‌لی قرق قدر ایگنه‌لی بر نوع بالیق اولطه‌سی . اکثریا اوسقومری جورومنده قوللانیلیر .

چاپه { [لاتینجه] قازمه ایله بیل آراسی بر نوع باغجی آلتی . (چاپه‌لامق) = بللنمش طوپراغی قابارد وب اوتلرینی قوروتمق . (چاپه جی) = موسمنده ترلا ، بوستان تمیزله‌ین عمله ،

---

(۱) [سَحبان] = وائل قبیله‌سندن بر شاعر وفصیح مشهوردرکه زمان جاهلیتی ادراك ایتمکله برابر مؤخراً شرفیاب اسلام اولمشدر .

زنجير § كمی چاپه‌سی ، قولاقلی لنكر . كميلرك دكيز اوستنده بر محلده طورمق ايچون اوجی زنجير ايله كمی‌يه مربوط اولديغی حالده دكيزك ديبنه براقدقلری تمووردن معمول شی .

چادَرْ } [ف] چادر § قادينلرك باشلرينه بورندكلری اورتو:
«برعجب دريادر اردوی همايونك سنك»
«كيم حباب برقراراولمش آ كاهرچادری»
(نفعی)

چارْ } [ف] (چِهارْ) مخففی : (چار اقطار ، چار جهت ، چار چشم)، (چاريار) = صحابهٔ مجلهٔ جناب پيغمبری ابو بكر ، عمر ، عثمان ، علی حضراتی رضی‌الله‌عنهم. (چارْ اَبْرُو)= درت قاشلی يعنی تر بيقلی كنج . (چارْ بالش) = جاه‌والا ، مسند بلند ، مقام عالی . (چارْ پا) = درت آياقلی حيوان . (چارْچوبه) = چرچوه . (چارسُو) = چارشی ، (درت‌طرف) ديمكدر . (چارْشَبْ) = چارشاف اصلی (چادَرْشَبْ) دركه كيجه اورتوسی ديمكدر . (چارْطاق) = چارداق . (چارْگُوشَه) = درت كوشه‌لی ، (درت كوشه) ديمكدر . (چارُمْ) = دردنجی : (چرخ چارم) (چارم كتاب) = قرآن كريم . (چارْمين) دخی (چارم) معناسنده قوللانيلير .

(چارناچار) = ايستر ايستمز . (چارْ يَكْ) = درتده بر . (چارْپارَه) = چالپاره دينيلن درت پارچه تخته‌دن معمول رقص آلتی ، تخته زيل . (چارْگاه) = موسقيده برمقام ، پرده . (چارْميخ) = صليب ، درت كوشه‌يه درت ميخ . تحريف ايله (چارْميق) = كمی دير كنك يلكن آچيلان آرمه‌سی نردبانلری. (چارْشَنبه) = چهارشنبه‌دن تخفيف ايدلمشدركه هفته‌نك دردنجی كونيدر .

چارْ } [سلاوجه] روسيه حكمدار-لرينك عنوان مخصوصيدر . بوكلمه‌نك « قيصر » ، « چسار » ، « چاسار » كبی (چه‌زه‌ر) لفظندن آلنه‌رق هر لسانك شيوهٔ خصوصيسنه كوره تحريف ايدلمش اولديغی ظن وروايت ايدنلرده موجوددر . مؤنثی [چاريچَه] در .

چارُوبْ } [ف] سپورگه . (چاروبفروش) = سپورگه صاتيجی ، سپورگه‌جی .

چارَه } [ف] علاج ، تدبير ، مدد . (چاره‌جو)= چاره آرايجی ، آرايان (چاره‌جُويانَه] = چاره آرايانه مناسب كوريله‌جك صورتده (ناچارْ)= چاره‌سز ، مضطر ، مجبور ديمكدر .

(چاره جوبی) = چاره آرایجیلق
(چاره‌ساز) = چاره بولیجی ، بولان
(چاره‌سازی) چاره بولیجیلق .

چاسار { [مجارجه‌دن] اوائلده المانیا ایمپراطوری عنوانی حائز اولان نمچه حکمدارلرینه اطلاق اولنوردی . (چه‌زار) دن محرف و « قیصر » معناسنه اولدیغی مرویدر.

چاشنی { [ف] لذت ، طاد . لسانمزده (چشنی) طرزنده معروفدر . (چاشنیگیر) = اوائلده حکمدارلك طعاملرینك اثنای طبخنده طاده‌رق لذت ونفاستنه باقمغه مأمور اولانلره اطلاق اولنوردی ، (طائفهٔ چاشنیگیران) = یکیچری دورنده دیوان کونلرنده ویریلن ضیافتلرده خدمت ایتمکله مکلف بربلوك عسکر ایدی ،

چاغنوش { [روجه‌دن] دکیز ینکیچی : (آقنتی چاغنوسی ، دره چاغنوسی) .

چاك { [ف] یاریق ، ییرتیق ، ییرتماج . (چاك گریبان) = یاقه ییرتماجی (چاك چاك) = زیاده ییرتیق ، پارچه پارچه :

« کوررلرسه کوکللرچاك اولورچاك گریبانك »
« آلنماز اللرندن اهل عشقك صکره دامانك »
(فصیح)

« خاك کوی یاری قیلمش اشك جوشان چاك چاك »
(لا)

چاکر { [ف] قول ، کوله . (چاکرانه) = کوله‌جه‌سنه (چاکری) کوله‌لك ، قول وکوله‌یه منسوب . (چاکرپرور) = قول قاییریجی . (چاکرپرورانه = قول قاییریجیلغه لایق صورتده . (چاکر پروری) = چاکرپرورلك ، چاکر پروره منسوب (چاکر نواز) = قول تلطیف ایدیجی ، قول اوقشاییجی. (چاکرنوازی) = قول اوقشاییجیلق (چاکرنوازانه) = چاکرنواز اولانه یاقیشه‌جق صورتده .

چالاك { [ف] حرکتی سرعتلی ، روشی قیوراق اولان . (چالاکی) = چالاکلك دیمکدر : (فکر چالاك ، مردچالاك ، طبع چالاك).

« ای خرده شناس معنئ پاك »
« کوش ایتکه نه‌دیر بوکلك چالاك »
(غالب)

چاماریوا { [ایتالیانجه‌دن] اصطلاحات بحریه‌دندر. کمی طائفه‌سنه آرمه‌یه چیقمق ایچون ویریلن امر ، آرمه‌یه چیقمه امری،

چاه { [ف] قویو ، چوقور . تخفیف ایله (چه) طرزنده‌ده قوللانیلیر : (چه زنخدان) .

چاى [ف] چیننده كثرتله حاصل اولان وقایناديلوب ایچیلن معروف یاپراق كه منبهاتدندر :

«شمدى ايرانده قناعت ايدرزچاى ايله بز»
(منيف)

چَپْ [ف] صول : « چپ وراست» (چَپْ اَنْدازْ) = حیله كار. (چَپْ اَنْدازى) = خدعه كارلق :

« امتنان ايلەمسون چرخ چپ اندازبكا»
(راغب)

چَتْر [ف] چادر ، كولكەلك . (چترعنبرين) = قارا كلق كيجه (چتر فيروزه فام) = مائى رنكلى كوك ديمكدر :

« چتر اقبالك اوله كون ومكانه سايبان»
« سايەسندەكائنات آسودەتاروزحساب»
(نفعى)

چَرا [ف] اوتلامه. (چَراگاه ، چَراگَه) = حیوان اوتلايەجق یر ، چایر . كسر ايله غلط تلفظ اولنماملیدر.

چَرْب [ف] سمیز ، یاغلى : [چرب وخشك = سمیز وقورو. (چَرابَه) = قایماق .

چَرْخ [ف] فلك ، سما ، كوك: § تكرلك كبى دوروحركت ايدن شى كه لسانمزده تحريف ايله (چارق) دينیلیر : (چرخ دوّار ، چرخ كردان ، واپور چرخى ، قويو چرخى ، چرخ كميسى ، چرخجى ، چرخ ایشى) . (چرخ اورمق) = دائره تشكیل ايدەرك دونمك ، (چرخ زَنْ) = چارق اوریجى ، اوران . (چرخ فلك) = (۱) كردش فلك ، مدار فلك (۲) قات قات دائره شكلنده ، یانارکن چرخ كبى دونەرك آتش پوسكورر بر نوع فشنك (۳) خانم الى كبى برنوع چیچك. (چرخ بَرِينْ) = عرش اعلادن كنايەدر.

چَرْخَه [ف] چیقريق كبى دور ايدن تكرلك طولابى § اوردونك ايلريسنده بولنان مفرزۀ عسكريەنك اصول دوريه ايله اجرا ايتدكلرى حركت عسكريه : (چرخەجى ، چرخه طوپى ، چرخه جنكى) .

چَسْپان [ف] لايق ، مناسب ، ياقيشقان. (ناچَسْپان) = مناسبتسز ، ياقيشقسز اولان .

چَشْم [ف] كوز : (چشم مخمور، چشم سياه) . [چشم آشنا] = كوز آشناسى (چشم آشنایی) = كوز آشنالغى . (چشم آويز) = نقاب ، پچه ، يوز اورتوسى . (چشم زَخْم) = اصابت عين ، نظر دكمه . (چشم دُريده ، دُريده چشم) = بى ادب ، حياسز (مَرْدُمَك چشم) = كوز ببكى . جمعى [چشمان] .

چشمه { [ف] بیكار، صوقایناغی. مخصوصاً یاپیلان ودرو - ننده صو بریكن موصلقلی خزینه . [چشمه سار] = چشمه سی چوق اولان یر . اكثریا (چشمه) و (چشمه باشی) مقامنده قوللانیلیر . [چشمهٔ حیوان ، چشمهٔ خضر] = آب حیات دینیلن ماء موهومك چشمه سی :

« بن سنك آب حیات لبكك تشنه سی یم »
« طالب چشمهٔ حیوان ایسه م انسان دکلم »
(عونی)

چشن ، چشن { [ف] عید ، ضیافت ، دوكون:(چشن نوروز، چشن عظیم) .

چغانه { [ف] بیوك چار پاره ، چنكی دفجكی . اكثریا (چنك) ایله برلكده قوللانیلیر :

« ویرر باشته حالت دل عاشقانه »
« بو دلكش هواده بو چنك و چغانه »
(معلم ناجی)

چك { [ف] فی الاصل (برات ، مكتوب ، حجت) معنا - سنه در . الیوم آقچه حواله نامه سی ، پولیچه معناسنده قوللانیلیور. بو معناده انكلیزجه دن منقول اولدیغی بیان ایدنلر وارسه ده فارسیده كی معنالرینه و الیوم قوللانیلان معناسنه كوره انكلیزجه دن منقول اولماسی لازم كلیر .

چكاچاك { [ف] اجسام صلبه نك ، باخصوص اسلحه نك چارپشمه سندن حاصل اولان سس : (چكاچاك سیوف ، چكاچاك خنجر) .

چكیده { [ف] طاملامش . [چكان] = طاملایجی. [خونچكان] = قان طاملایجی .

چلیپا { [ف] صلیب ، خاچ :

چمان { [ف] صالنیجی ، صالنه رق یورین : (برك چمان ، نخل چمان ، شوخ چمان) .

چمن { [ف] آغاجلی ، چیچكلی ، چیملی محل: § تازه ، اینجه یشیل اوت: (برك چمن)، (چمنستان، چمنزار] = ایكی معناسنه كوره چمنلك، چیملی یر. جیمك كسریله غلطدر .

چنار { [ف] معروف آغاج. جیمك كسریله زبانزد در :

« چنار آسا درونندن طوتشمش نخل زیبادر »
(صبری)

شو مصراعده شاعر چنارك مرور زمان ایله كندی كندینه طوتشوب یاندیغی روایتنی كوسترمش ایسه ده بو روایتی كیمسه نظر اعتباره آلماز .

چنبر { [ف] دائره شكلنده آغاج وتیمور ویاخود ساچدن معمول باغ ، قوشاق كه بعض دنكلرك وخصوصیله فوچیلرله قوغه لرك اطرافنه

چكيريلوب ميخلانير. § حلقه ، قاصناق كبی چكيريلن نسنه‌لرده اطلاق اولنور: [دف چنبری] ، [بويون چنبری] = باشـه وبويونه باغلانيلان بر دكرمی بز يمنی ؛ بويونه قريب اولان ترقوه كميكلری . (چنبر قايق) = دكرمی قيجلی اوطون قايغی . (چنبری) = چنبر شـكلنده ، چنبر كبی اولان : (ريش چنبری) . (در چنبر) = چنبر ايچنده ، ضبط آلتنده ديمكدر .

« پيكيتمی اولدك آجانم نه‌در بوقيرمزی شال »
« باشكده دون‌دها باغليدی قيرمزی چنبر »
(نديم)

چَنْد { [ف] برقاچ ديمكدر. زمانمز ارباب قلمی بو لفظك ترك استعمالنی التزام ايدييورلر .

چَنْدان { [ف] اوقدر معناسنه‌در. بوده ديكری كبی قوللانيلامغه باشلامشدر . (چندان رغبت ايتميورلر) كبی تعبيراته اليوم هيچ رغبت ايدن قالمامشدر .

چَنْگ { [ف] ال ، پنچـه . بو معناده آز قوللانيلير :

« كوكلم الدن كيتدی سودانك نه‌غالب‌چنكی‌وار »
(معلم ناجی)

§ قانونه مشـابه ديك طوتيـله‌رق چالينير برنوع ساز: (چنگ‌وچغانه). (چَنْگی) = اونوع سازچالان‌رقاصه، اويونجی ديمكدر . لسانمزده تخصيصله نسـواندن اولان اويونجيلره اطـلاق اولنور : (برقول چنگی) .

« برچنگی‌كوزل‌سودم سرمايه‌يی‌چالدردم »
(ذاتی)

چَنْگال } چَنْگُل { [ف] چنكل ، تيمور طيرناق : (چنگال اهال) § پنچـه ، ييرتيجی حيوان الی: [چَنْگالِ شاهين ، چَنْگُلِ شهباز].

چَوْگان { [ف] اكری باشلی بر نوع جريد : [تيغ وچوگان] .

چَهار { [ف] درت . بونك مخففی اولان (چار) زياده قوللانيلير: (چَهار بالش ، چاربالش) = تخت ، سدير . (چهارپا ، چارپا) = درت آياقلی حيوان (چهار پاره ، چار پاره) = تحريفـله چالپاره دينيلن اويونجی آلتی. [چهارشنبه] = هفته‌نك دردنجی كونی. (چهارم) = دردنجی. جيمك كسريله تلفظی غلطدر .

چَهْره { [ف] صورت ، وجه ، يوز ؛ تخصيصله انسـان يوزی : [خوب چهره] = كوزل يوز . [بد چهره] = چركين يوز . [چهره گشا] = يوز آچيجی، يوزينی آچان [چهره پرداز] = رسام، مصور (چهره زوكوردی) = چركين ،

چوپور § لسانمزده « تعبس » کبی یوزینی اکشیتمك ، اکشی یوز کوسترمك ، اکشی یوزلی اولمق معناسنده‌ده قوللانیلیر . مثلا (چهره ایدییور ، چهره‌سندن طورلیور ، چهره‌سندن دوشن بیك پارچه اولیور) کبی . اصلی جیمك کسریله‌در .

« آغلامش چهره‌لی صوفی نه بلا »
« جنته کیرسه ده کولمز مثلا »
(وهبی)

﴿ چ ﴾

چِرا | [ف] نصل . (چون) لفظنه باقکز .

چِراغ | [ف] فتیل ، موم ، قندیل . [روشن چراغ] = قندیلی پارلاق یانان ، مقبل وبختیار .

« فروزاندر چراغ شهرت پروانه‌تامحشر »
(راغب)

§ چراق ، شاکرد ، متقاعد کبی معنالری افاده ایدر . [چراق] = دکان اوشاغی ، عجمیسی دیمکدر . (چراغ اولمق) = تقاعد ایدلمك (چراغ چیقمق) = آروجه ایش وکوج ، او وبارق صاحبی اولمق .

چِرك | [ف] کیر ، پاس : (چرك آلود) = مردار ، کیرلی ، بولاشیق . (چرکین) = بتون مردار ، پك کیرلی معناسنه‌در . لسانمزده (کوزل) ك ضدی اوله‌رق حسنسز معناسنده مستعملدر :

« چیقمازاول چرك كه پیراهن بقالده‌در »
(نابی)

چِرکاب | [ف] مردار صو ، چرکف : (چرکابه طاش آتیلماز — قول مشهور)

چِرنیق | [بلغارجه‌دن] ایکی باشی کسیك طالیان قایغی .

چِل | [ف] قرق دیمك اولان (چهل) ك مخففی .

چِلّه | [ف] ابریشم ، ایپلك کبی شیلرك دسته‌سی ، طره‌سی § طرق علیه‌یه منتسب درویشلرك خلوته قاپانوب خدمات مخصوصه ویا عبادات دائمه‌ده بولنملری که اکثریا قرق کوندن وطریقت مولویه‌جه بیك بر کوندن عبارتدر . بولفظ لسانمزده شده‌سز قوللانیلیر . فقط نظمده اکثریا سبك فارسیده اوله‌رق تشدید ایله استعمال اولنور . § محنت ومشقته اوغرامق دیمکدر § یای کیریشی معناسنه‌ده کلیر . مثلا شاعرهٔ مشهوره (فطنت) ك شومصراعنده بولفظك ایکی معناسی‌ده جمع وقصد اولنمشدر :

« چلهٔ سختن چکرهردم کمان ابرولرك »
(لا)

چِم { [ف] فی الاصل رطوبتدن حاصل اولان (یوصون) دیمکدر . کسلمش چمنلی یرلره اطلاق اولنور .

چِه { [ف] ادات استکناه که ترکجه سی (نَه) در : [چه سود ، چه کونه ، چه فائده) الیوم (چه گونگی) تعبیر خاییده سی متروك حکمنده در .

«طعن اعدادن نه غم ، مدح احبادن چه سود»
(اشرف)

بو مصراعده ادات مذکوره نك هم ترکجه سی ، همده فارسیسی جمع واستعمال اولنمشدر .

چِهِل { [ف] قرق : [چِهِل سال] = قرق ییل . [چِهِلپا] = قرق آیاق دینیلن حیوانجق .

چیدَه { [ف] طوپلانلمش ، دوشیرلمش : (میوهٔ چیده) . میوه حقنده قوللانیلمایان (بَرچیدَه) تعبیری چکیلوب طوپلانلمش اتکه اطلاق اولنور . [دامن برچیده] = طوپلی اتك . (بَرچیدَه دامَن) = تعبیری که اتکی طوپلی دیمکدر ـ اکثریا مستغنی ، نازلی مقامنده قوللانیلیر .

چیرَه { [ف] غالب ، بهادر . (چیرگی) = بهادرلك ، ییکیتلك . (چیرَه دَست) = الی یاقیشقلی ، الی زورلی که طوتدیغی ایشی چابوق وایی یاپان ماهر ، استاذ دیمکدر .

[چیرَه دَستی] = چیره دستلك .

چیز { [ف] شی ، نسنه . (ناچیز) = برشی دکل ، هیچ حکمنده ، پك اهمیتسز نسنه دیمکدر : [تحفهٔ ناچیز ، بندهٔ ناچیز ، اثر ناچیز) . [ناچیزی] = ناچیزلك . (ناچیزانه) = ناچیز اولان شخصه یاقیشه جق طرزده : (هدیهٔ ناچیزانه) .

چیغارَه { [اسپانیولجه Cigarre سیغارر] توتون یاپرا- قلرینك بوکلمشی دیمکدر : (هاوانه سیغاره سی ، فرنك سیغاره سی) کاغد ایچنده یاپیلان اوفاق نوعنه (Cigarette سیغارت) دینیر .

چیما { [ایتالیانجه دن] کمیلرك قاره یه ، اسکله یه آتدیغی اینجه خلاط . (چیماجی) = کمیلردن اسکله لره آتیلان خلاطلری آلوب ویرن آدم .

چین { [ف] قیوریم ، بوکلم ، بوروشوق : (چین ابرو ، چین کیسو ، چین جبین) § (چیننده) = طوپلایجی ، دوشیریجی . بو معناده وصف ترکیبی طرزنده قوللانیلیر : (میوه چین ، خوشه چین ، دانه چین) § آسیا قطعه سنده جسیم بر دولت ومملکتك اسمی : (خطهٔ چین) .

چپناقوب { [رومجه] « لوفر » دینیلن بالیغك كوـ
چوكی .

چپقو { [ایتالیانجه دن] توتیا دینیلان معـدن ، اشـبو معدندن معمول الواح .

چینه { [ف] قوش یمی : (چینه‌ریز) = یم دوكیجی ، دوكن .

چینی { [ف] چین دیارینه منسوب سرلی ، منقش اوانیٔ ترا‌ـ بیه‌كه اعلاسنه « فغفوری » وعادیسنه « كاشی » اطلاق اولنور .

﴿ چُ ﴾

چُست { [ف] سریع الحركه ، چـویك . لسـانمز ده (چالاك) لفظیـله برابر قوللانیلیر : (چسـت وچالاك) . [چستی] = چویكلك . عربی جیم ایله غلطدر .

چُمچمه { [ف] چامچاق دینیلن آغاج چناق ، قاب .

چُوال { [ف] قماشدن ویا قیلدن یاپلمش طوربه كبی بر نوع ظرف ، قاب: [كومور چوالی، شكر چوالی] . (چوالدوز) = چوال دیكمكه مخصوص اوجی اكری، یاصـی اوزون ایكنه .

چُوب { [ف] آغاج دكنك ، اودون، صوپا : [چوب خشك] = قوری دكنك [چوب عنب] = اوزوم چوبی . (چوبین) = صرف آغاج ، آغاجدن یاپمه شی ، دكنك كبی قوری نسنه : (پای چوبین ، كاسهٔ چوبین) [چوبینـه ، چوبك] ده بو معنـایه لغتدر . (چوبخوار) = آغاج قوردی .

چُوبان { [ف] قویون ، كچی ، صـیغیر كبی اهلی حیوانلری اوتلامغـه كوتوروب كتـیرن آدم : [چوبان ارمغانی چام ساقزی — قول مشهور] .

چُوخه { [ف] چوقه ، یوكدن معمول قماش . (چوخه‌دار) = اوائلده امرا و حكامك اقامتگاهلرینك پرده‌سنی طوتان چوقه ملبس خدمتجی، ایچ اغاسی . (قاپو چوخه‌داری) = خارجه متعلق اولان امور و خصوصاتك تعقیب و تسویه‌سـنه مأمور ، اوته‌یی بری‌یی طولاشوب آیاق خدمتنی كورن آدم .

چُوقولاتو { [فرانسزجه‌سی Cho- colat] قهـوه‌یه

مشابه اولوب (قاقائو) دینیلن دانه‌لرك مسحوقیله شکردن مرکب بر مادهٔ غذائیه‌در . اشکال مختلفه ده یاپلمش شکری موجود اولدیغی کبی اوروپالیلر بیننده قهوه طرزنده مایع اوله‌رق ده استعمال اولنور .

چون { [ف] نصل دیمکدر. لسانمزده دائما (نیچون) معناسنه اولان (چرا) ایله برلکده قوللانیلیر : (چون‌وچرا) = نصل ؟ ونیچون ؟ دیمکدر . بونلرك ایکیسی‌ده یالکز اوله‌رق اصلا قوللانیلماز :

« بحرافکاره طالوب چکمه امك »
« نکتهٔ چون و چرادن ال چك »
(خاقانی)

چونکه { [ف] ادات (تعلیل) در : [تحصیل معارفه کیجه کوندوز چالیشیورز ، چونکه تفیض وترقی امله‌مدیز] § ادات (توقیت) اولدیغی تقدیرده (مادام که) حکمنی آلیر :

« چونکه بلبلسین کوکل بر کلستان لازم سکا »
(ندیم)

(چونکیم) طرزنده استعمالی لسان تحریر وکتابتمزدن مطرود حکمنده‌در . تخفیف ایله ادات تشبیه وتوقیت اوله‌رق [چون] طرزنده استعمالی — ولوکه نظمده اولسه بیله — زمانمزده خوش کورلمیور ، طرز اصلیسنده استعمالی مرجح ومقبول طوتلیور .

« ح »

حاء { [ع] الفبای عثمانیده سکزنجی اولان (ح) حرفنك اسمی . ابجد حسابنده (٨) عددینه مقابل عد اولنور: [حاء مهمله ، حاء مفتوحه].

حائر { [ع] حیرتده قالمش ، شاشیرمش دیمکدر : (شخص حائر) (مؤذن افندینك معارفهٔ سابقه‌سی وار کبی سلامنه نائل اولدقده تعجبی تزاید ایتمسیله متفکر وحائر اولمسنه مقابلهٔ — تاریخ عطا جلد رابع — ١٥٢ صحیفه)

حائز { [ع] بر نسنه‌یه صاحب ومالك اولمق معناسنه‌در: [فلان رتبهٔ ثالثه‌یی حائز ، نشان ذیشان مجیدی‌یی حائز ، حائز اهمیت ، حائز ثروت] معنویاتده استعمالی غالبدر .

« دیرسه‌ك اوله‌یم کالی حائز »
« تضییع زمانی کورمه جائز »
(معلم ناجی)

حائِطْ { [ع] دیوار : (حائط جسیم) جمعی (حیطان) (للحیطان آذان) = دیوارلرك قولاقلری واردر .

خائِفْ { [ع] غدر وستم ایدن ، ایدیجی : (الخائف خائف) = خائف خائف اولور .

حائِلْ { [ع] مانع اولان ، آره‌یی قاپایان ، ایکی شی آره‌سنه کیرن دیکر نسنه : [دیوار حائل اولدیغندن باغچه‌نك ایچی کوریله‌میور]

حاتِمْ { [ع] قبائل عرب بیننده مشهوراولان (طَیِّءْ) نام قبیله‌یه منسوب وسخاوتله مشهور اولان (ابن عبدالله بن سعد) ك عنوان معروفیدر. «حاتَم» فی‌الاصل کسر (تا) ایله (حاکم) وزننده و معناجه آنك مرادفیدر. بین‌العرب قیزیل قارغه‌یه‌ده اطلاق اولنور ایمش. سخاوتله مشهور اولان بوآدمه لسانمزده قبیله‌سنه نسبتله (حاتم‌طائی) دینلدیکی کبی (حاتم‌طی)ده دینیر.

« جم بزم وحاتم‌مکرمت ممدوح اصناف‌امم»
(نفعی)

بولفظ ایله برچوق وصف ترکیبیلر تشکیل واستعمال اولنور. (حاتمانه) = حاتمه یاقیشه‌جق صورتده ، حاتمجه‌سنه : (لطف حاتمانه، احسان‌حاتمانه).

حاجِبْ { [ع] قاپوجی، پرده‌جی. او ائل دور اسلامده وزرایه ، امرایه اطلاق اولنوردی.§ اصطلاح طبجه کوزلرك اوستنده بولنان قاش : [حاجبین] = ایکی قاش ، قاشلر (بین‌الحاجبین) = قاشلر آره‌سی. (حاجب یمین، حاجب یسار) = صاغ قاش ، صول قاش :

« صاحب گنجینهٔ عرفان و حلم »
« حاجب یکتای در شهر علم »
(نظیم)

حاجَتْ { [ع] انسانك محتاج اولدیغی ، انسانه لزوملی اولان شی ، خصوص: (عرض‌حاجت، نیاز حاجت ، طلب حاجت) جمعی « حاجات » : [حاجات بشریه] . (قاضی‌الحاجات) = حاجتلری اسعاف واحسان ایدن، جناب‌حق. § احتیاج، لزوم معناسنده‌ده قوللانیلیر : (او کلفته حاجت قالمدی) [نه‌حاجت] یاخود (حاجت‌نه) تعبیرلری (نه‌احتیاج وار ، نه‌لزوم وار) مقامنده‌قوللانیلیر:

« ضمیر صافه اسرار دلی اعلامه حاجت‌نه »
«اولورمرآته‌صورت‌مرتسم‌رسامه‌حاجت‌نه»
(سید وهبی)

حاجّ { [ع] حاجی . لسانمزده (الحاجّ) طرزنده‌استعمالی معروفدر. مناسك شرعیه‌یه اتباع ایله موسم مخصوصنده حرمین شریفینی یعنی مکهٔ مکرمه‌یی ، مدینهٔ منوره‌یی زیارت ایدن‌ذاته (حاجّ‌الحرمین) اطلاق اولنور

حاجی [ع] حج ایدن ، موسم مخصوصنده حجازه کیدوب فریضهٔ اسلامیه‌یی ایفا ایله‌ین آدم . (حاج) ك جمعی [حجاج] ، مؤنثی (حاجه) بونك جمعی (حواج) در . (حاجی تهنیه‌سی) = حجدن سالماً عودت ایدنلری تبریك ایچون یاپیلان جمعیت .

حادث [ع] حدوث ایله متصف اولان، اولجه یوق ایکن صوکره‌دن ظهور ایدن . (قدیم)ك ضدی : (عالم حادثدر، علاقه‌داران بیننده اختلاف حادث اولدی، بین الورثه مباینت کلیه حادث اوله‌رق). (اختلاف حادث، مناقشات حادثه)

حادثه [ع] حدوث ایدن حال، وقعه، قضا : (حادثهٔ غریبه، حادثهٔ کر بلا) جمعی اولان (حادثات) یکیدن یکی‌یه وقوع بولان حالات مقامنده قوللانیلیر : (احکام حادثات، حادثات دهر) جمع دیکری (حوادث)در .

«ویرمز بنای فقره خلل جوش حادثات»
«غرق ایده‌مز کمینه خسی صدهزار موج»
(سامی)

حادّه [ع] معدنی تل وصیرمه دوکمکه، چکوب اینجلتمکه مخصوص وچلیکدن معمول دلیکلی سیمکش آلتی : (حادّهٔ تدقیق) = دقتله آراشدیرمق حادّه‌سی یعنی حادّه کبی اولان تدقیق معناسنی متضمن بر تعبیر تشبیهیدر . بولفظ = کسکین وسیوری معناسنی حاوی اولان واصطلاح طبجه برخسته‌لغك فرق کون ایچنده اك شدتلی دوره‌سنه اطلاق اولنان (حادّ)ك مؤنثیدر : (سیوف حادّه، رایحهٔ حادّه) (زاویهٔ حادّه) = هندسه اصطلاحنجه زاویهٔ قائمه‌دن کوچك اولان سیوری کوشه‌یه اطلاق اولنور . بومعناده (حدّه) استعمالی غلطدر .

حادی [ع] برنجی : (حادیٔ عشر) = اون برنجی

§ حیواناتی، بالخاصه دوه‌لری نغمه‌پرداز اوله‌رق رعی ایدن .

حاذق [ع] حذاقتلی، صنعتنده ماهر، استاذ طبیب . بولفظ لسانمزده اکثریا اطبایی توصیف ایچون قوللانیلیر : (طبیب حاذق) (حاذقانه) = حاذق اولانه یاقیشه‌جق طرزده دیمکدر . (حاذقیت) = حاذقلق .

حارّ [ع] حرارتلی، صیجاق اولان: (علاج حارّ ، دیار حارّ ، ادویهٔ حارّه ، اقالیم حارّه ، بلاد حارّه).

حارث [عه] چفتچیلك ایدن، ترلایی سوروب تخم اکن، اکینجی، چفتجی : (حارث غیور).

حارس { [ع] محافظ ، بكجی ، كوزله‌یجی : (حارس ممالك عثمانيه) = بوتقديرده حافظ معناسیله برابر حمایت حكمنیده تضمن ایتدیكندن حكمدار ذی‌شان وپادشاه جلیل‌العنوانمز افندیمز حضرتلری دیمكدر .

حارق { [ع] یاقیجی ، یانان . لسانمزده یالكز اوله‌رق اصلا قوللانیلماز . فقط ادبای جدیده طرفندن شعرده [مُحْرِق] مقامنده قوللانیلدیغی كوریلیور : (فكر حارق ، شعر حارق ، خیال حارق ، افكار حارقه ، اشعار حارقه ، خیالات حارقه) .

حارقه { [ع] آتش ، اود : [حارقهٔ ندامت ، حارقهٔ سودا ، حارقهٔ مصیبت] .

حازم { [ع] حزملی ، احتیاطلی ؛ ایشنده كوزی آچیق ، صاغلام اولان : [مرد حازم ، رئيس حازم ، شخص حازم] ، (حازمانه) = حزملی ، احتیاطلی اولان آدمه یاقیشه‌جق صورتده دیمكدر .

حاسّه { [ع] حسّ ایدیجی ، طویجی معناسنه اولان (حاسّ) ك مؤنثیدركه طویجیلق قوتنه اطلاق اولنور . انسانده طبعاً موجود اولان (قوای حاسّه) یاخود (قوهٔ حاسّه) بش درلودر . (١) طوقونمقله طویمق . (٢) طاتمق . (٣) قوقلامق . (٤) كورمك . (٥) ایشتمك كه اشبو قوای طبیعیه‌یه (حواس خمسه) ده دینیلیر . اكثریا موصوفی حذف اولنه‌رق قوللانیلیر : [حاسّهٔ رؤیت ، حاسّهٔ لمس] كبی .

حاسد { [ع] حسد ایدیجی ، ایدن ؛ دیكرلرینك نائل اولدقلری شیلردن محرومیتلرینی آرزو ایدن دیمكدركه الك مذموم ، الك منفور خویدر . بوخصلت مذمومه ایله متصف اولان اشخاص قیصقانجلقلری یوزندن هیچ برزمان راحت ایده‌مزلر : (دشمن حاسد ، رقیب حاسد) جمعی [حَسَدَه] در .

« لطف ایله حاسد بد خواهه ندامت كلمز »
(نابی)
« آز بلا صانمه افندی حسدی »
« محوایدر حاسدی كندی حسدی »
(معلم ناجی)

حاسر { [ع] حسرت چكیجی ، چكن § اوستی چبلاق ، الی بوش مدافعه‌دن عاجز آدم . لسانمزده اكثریا (خائب) لفظیله برابر قوللانیلیر : [فلان عاقبت خائب و حاسر قالدی] .

حاسم { [ع] قطع وفصل ایدیجی ، ایدن : (حاكم حاسم ، قاضئ حاسم ، حُكم حاسم ، فكر حاسم) .

حاشا { [ع] ادات (تَنْزِیه) در : [حاشا ! جناب حق ظلم

ايتمز] استفهام انكاری بی محتوی اولان جمله‌لرده اکثریا تأخیراً ایراد اولنور : [فلان کافر نعمت میدر ؟ حاشا ، او فضیحه‌نك آندن صدور ینه احتمال ویریلورمی ؟ حاشا] بعضاً (که) ایله ایراد اولنور :

« حاشا که بو اندیشه‌ده نفعی ضرر ایلر »

حاشِرْ { [ع] حشر ایدیجی ، جمع ایدن : [ندای حاشر ، طراقهٔ حاشره] .

حاشَ لِلّٰهْ { [ع] مقتبسات قرآنیه‌دن اولوب (حاشا) مقامنده اکثریا نظمده ایراد اولنور :

« حاش لله کیم قناعت کنجینك سکّاننه »

« مطرح مکر اوله درکاه عنایت دستگاه »

(فضولی)

حاشِیَه { [ع] کنار ، پرواز § کتاب ومکتوب کنارینه یازیلان خاطره ، ملاحظه § بر کتابك متندرجاتنی ایضاح ویاخود تدقیق صورتیله وجوده کتیریلن اثر : [حاشیهٔ کلنبوی ، حاشیهٔ قسطلانی]

حاصِبْ { [ع] توزی ، طوپراغی کوکه صاووران شدتلی یل ، تیپی .

حاصِدْ { [ع] اکین بیچن آدم ، اورافجی .

حاصِرْ { [ع] حصر ایدیجی ، اطرافی قوشادیجی : (جنود حاصره) .

حاصِلْ { [ع] حصوله کلن ، حصول بولیجی ، پیدا اولان : (بو ایشده حاصل اولان ندامتدن عبارتدر ، لطفکله کوکلك آرزوسنی حاصل ایتدك) . (حاصِلی ، اَلْحاصِلْ ، حاصِلِ کَلامْ) = سوزك قیصه‌سی ، سوزك نهایتی ، سوزك نتیجه‌سی شودرکه مقامنده ایراد اولنورلر . (حاصلی تحصیل) = بیهوده ، نافله ، عبث دیمکدر . جمعی اولان (حاصِلاتْ) = برنسنه‌دن ، بر ایشدن حصوله کلن فائده‌لره ، شیلره اطلاق اولنور : (حاصلات صناعیه ، حاصلات ارضیه ، حاصلات سنویه ، حاصلات عمومیه ، حاصلات صافیه ، کمرك حاصلاتی ، پوسته حاصلاتی ، حاصلات نقدیه) .

حاصِنْ | **حاصِنَه** { [ع] عرض اهلی ، عفتلی ؛ نامحرمدن اورتنوب چکینن قادین . جمعی [حاصِناتْ] .

حاضِرْ { [ع] حضورده ، میدانده ، کوز اوکنده موجود اولان : (امر حاضر) = یاپ . (امر غائب) یاپسون . جمعی (حُضّارْ ، حاضِرُونْ ، حاضِرِینْ) § اجرا ایتمك ، ایدلمك ایچون لازم کلن حال وکیفیت اوزره بولنان شخص ، شی : (سفره حاضردر ، احمد اغا حاضر ، آرابه

حاضر طوریور) ، ((حاضر بالمجلس)
= مجلسده حاضر اولان آدم . (حاضر
جواب) = هر سوزه درحال ،
دوشونمکسزین اویغون جواب ویرن:
« آیت سجده کلدی حاضر اولك »
(وحید)
« برسؤاله بر قوماز اول غمزهٔ حاضرجواب »
(نفعی)

حاضنه { امزیریجی ، سود ننه ، دایه ؛ مربیهٔ اطفال :
(حاضنهٔ نظیفه ، حاضنهٔ شفیقه) .

حاطب { [ع] اودون طوپلایجی، طوپلایان § ایی یی ،
کوتویی فرق ایتمز شخص : [حاطب
لیل ، حاطب اللیل] = کیجه اودون
طوپلایجی معناسنی افاده ایدن بو تعبیر
صاچمه صاپان سویله‌نن ، سویله‌ین شخص
مقامنده ایراد اولنور .

حافر { [ع] قازیجی ، قازان : (حافر بئر ، حافر قبر)
§ طوپراغی قازان حیوانك طیرناغی .
جمعی (حوافر) .

حافظ { [ع] حفظ ایدیجی، صاقلا- یجی : (حافظ نقود ،
حافظ ممالك) ، (حافظ مطلق ،
حافظ حقیقی) = صون صمدانیه سیله
صاقلایان، جناب حق . (حافظ کتب)
= کتابلری حفظ ایدن ، کتبخانه
مأموری § ازبرله‌یجی ، ازبرله‌ین ؛
خصوصیله قرآن کریمی ازبرله‌مش
اولان: (حافظ افندی، حافظ پاشا)
بو صورتله مطلق ایراد اولنورسه
(حافظ قرآن) دیمك اولور . جمعی
(حفاظ) .

حافظه { [ع] حس ایدیلن، بیلنن، کورلن شیلرك؛ ایشیدیلن،
قونوشیلان لاقیردیلرك ؛ طوییلان ،
اوقونیلان سوزلرك ازبرله‌نیلن یازیلرك،
کتابلرك اثرلرینی ذهنده حفظ ایدن
قوت، ذهن بشرده‌کی اونوتمامق قوتی:
(قوهٔ حافظه) . اکثریا موصوفسز
اوله‌رق قوللانیلیر: (حافظه‌سی متین ،
حافظه‌سی غالب) . (حافظه پیرا) =
حافظه زینتله‌یجی . بو مثللو ترکیبلرده
موصوفی دائما حذف اولنور .

حافه { [ع] کنار ، ساحل، قیی: (حافهٔ نهر، حافهٔ طریق)
جمعی (حافات) . § اصطلاحات طبیه-
دندر : (حافهٔ انسیه ، حافهٔ علیا) .

حافی { [ع] شوق ایله زیاده اکرام ایدن آدم § یالین آیاق
قوشان . (حافیاً) = یالین آیاق
اوله‌رق .

حاقه { [ع] بلیهٔ ثابته § قیامت، روز محشر .

حاکم { [ع] حکم ایدیجی، ایدن: (حاکم مطلق، حاکم حقیقی)
= جناب حق ، تکری . § ناس
بیننده ظهور ایدن دعاوی‌یی حل وفصله
مأمور اولان قاضی، نائب، حاکم الشرع.

محاكم نظاميه مأمورلرينه‌ده (حاكم) و (حُكّام) اطلاق اولنور. (حاكمانه) = حاكم اولانه یاقیشه‌جق صورتده : (وقار حاكمانه) . (حاكمیّت) = حاكملك .

حاكی { [ع] حكایه ایدیجی، ایدن: [تحریراتك حاكی اولدیغی ماده‌نك اهمیتی بدیهیدر. حاكیٔ ماده‌نك سوزینه اعتماد جائز ایسه] .

حال { [ع] هر شیئك وصف متغیّری ، صفت متغیره‌سی؛ هر شیئك ایچنده بولندیغی كیفیت و هیئتی : (حال عالم باعث شكران ایمدر ، حالی نصل ، حالی بولنده ، حالنه شكر ایتسون) .

« حال دلی اول آفته تقریره نه‌حاجت »
(عارف)

§ جذبه، بایغینلق ، جوشغونلق: (اهل‌حال) = صوفیون‌ودرویشاندن كندیلرینه بعضاً كیفیت مخصوصه‌عارض اولانلر . § حال : ایچنده بولنیلان آن غیر ثابتدركه هر وقته كوره ماضی ایله مستقبل آره‌سی دیمكدر : (بزم ایچون مستقبل ایلروده حال وزمان حال ایسه ماضی اوله‌جقدر ، مستقبل البته حال اوله‌جق) (حال حاضر) = ایچنده بولنیلان آنی افاده ایدر بر تعبیر ایسه‌ده هرشیئك شكل آنیسی ، كیفیت موجوده‌سی مقامنده‌ده ایراد اولنور. مثلا (شوخانه حال‌حاضرنده قاچ بیك غروش ایدر ، كوشكك حال حاضری‌قابل‌انهدام‌اولدیغنی‌كوستریبور) . (حالاً) = حال جهتیله ، حاله كوره § حاله دلالت ایدن صیغه ، تعبیر : (درحال ، فی‌الحال) = عجله ، شمدیجك ، همان ، چار چابوق (بای حال ، بهمه‌حال) = نصل اولورسه اولسون، هرحالده ، البته. (علی كلّ حال) = اولوربله ، اولدیغی قدر . (حالا) = الآن ، شمدی ، هنوز. بو لفظ (حالاً) لفظنك مخففیدر . فقط تخفیف ایله موقع استعمالی تبدل ایتمشدر . معناجه (حالا) نك اسكی ارقداشی اولان (حالیا) تعبیرخاییده‌سی الیوم كلیاً متروك حكمنده‌در . (عرض حال) = حالی بیلدیرمه ، كوز اوكنه قویمه ؛ حالی بیلدیرمك ایچون یازیلان ورقپاره ، كاغد. (سال حال، شهرحال) تعبیرلرنده‌كی (حال) زمان‌حاضره دلالت ایدن لفظ اولمیوب (حُلول) لفظندن اسم فاعل اولان شدّه‌لی (حالّ) دركه حلول ایدیجی، ایدن ؛ كلوب داخل اولان ، كیرن دیمكدر . (سنهٔ حالیّه) تعبیرنده‌كی (حال) ایسه حلولدن دكلدر. چونكه حلولدن كلن (حالّ) ك صیغهٔ مؤنثی (حالّه) در . بوایسه حاله منسوب،

شمدیکی معناسنده زمان حاضر دیمك اولان (حال) لفظندن مشتقدر . (حالّلو) = قوتلی، ثروتلی، زنکین (حاللشمك) = ایکی کشی یکدیکرینه حالنی سویله‌مك ، دردلشمك دیمکدر. جمعی (احوال) .

« شیخمز حالا بزی ارشاد سوداسنده‌در »
(معلم ناجی)

حالَتْ { [ع] «حال» ك مترادف و مؤنثیدر. فقط معناجه براز فرقلیدر . بو لفظك معناسنده (جالب رقت ، شایان دقت حال) حکمی موجوددر . ذاتاً موقع استعماللرینه دقتله بوفرق معنی تظاهر ایدر . مثلا [رفاه حال ، حسن حال] تعبیرلریله (حالت غشی ، حالت عشق ، حالت احتضار ، حالت نزع) کبی تعبیراتك مداوللری بیننده‌کی فرق آشکاردر . (اَلْحَالَةُ هٰذِهِ) = شمدیکی ، بولندیغی حالده دیمکدر :

« دواسازین براقش حالت بیمارحیرتده »
(معلم ناجی)

« نه عجب حالت اولور حالت وصلت یارب »
(لا)

حامِدْ { [ع] حمد ایدیجی ، ایدن : (عبدحامد، چاکرحامد) جمعی (حامِدُون ، حامِدِین) .

حامِضْ { [ع] اکشی. (حامضیت) = اکشیلك . اصطلاحات کیمیویه‌دندر : [حامضِ کبریت ، حامضِ حدید ، حامضِ فحم ، حامضِ قاربون) . جمعی [حامضات] .

حامِلْ { [ع] طاشییجی، طاشیان؛ کوتوریجی ، کوتورن : (حامل بارکران ، حامل ورقپاره ، حامل توصیه‌نامه ، حامل نشان ذی شان عثمانی) . (حاملاً) = طاشیمق صورتیله، اوستنده اولدیغی حالده . § (حامِل، حامِلَه) = کبه قادین .

« مریم فکرم اولوب حاملهٔ فیض خدا »
« طوغدی کهوارهٔ طبعمده مسیح معنی »
(نظیم)

حامی { [ع] حمایه ایدیجی ، ایدن؛ قوروییجی، قوروییان: [حامیٔ شریعت غرا ، حامیٔ دین مبین ، حامیٔ عباد، حامیٔ بلاد] = پادشاه جلیل الشان اسلام افندیمز حضرتلری .

« رونق سلطنت مملکت هفت اقلیم »
« حامیٔ دین، علم افراز جهان آرایی »
(نفعی)

جمعی (حُمَاتْ) در . شدّه ایله غلط اوقونمه‌ملی .

حانِثْ { [ع] ایتدیکی یمینی یرینه کتیرمه‌ین ، قسمنك حکمنی طوتمایان ، آندینی بوزان . (اولمق) ماده‌سیله قوللانیلیر : (انسان حانث اولمامليدر ، حانث اولمق فنادر).

حانوت [ع] دكّان، ميخانه جمعى (حوانيت) .

حاوى [ع] جمع ايديجى ، جامع اولان : برنسنه‌يى ايچنه آلوب طوپلايان ، كنديسنه آلان : [موادّ مهمه‌يى حاوى تحريرات، مسائل نافعه‌يى حاوى رساله] (حاويه) = تنكه جيلرك اوجيله‌لهم (لحام) وقالاى آلوب سوردكلرى آلت مخصوصه . آلت مذكوره‌نك اوجى قالايى طوپلايوب كنديسنه آلديغى ايچون (حاويه) تسميه قيلنمشدر .

حبّ [ع] دانه . تحريف ايله (حاپ) دينيلير . دانه شكلنده يعنى يووارلاق ياپيلان علاج ، دوا . جمعى (حبوب) .

حبائل [ع] اينجه ايپدن معمول طوزاق ، آغ ديمك اولان (حباله) نك جمعى : (حبائل الشيطان، حبائل شيطان) = قاديلر. (حبائل الموت، حبائل موت) = اسباب موت ديمكدر .

حباب [ع] صواوزرنده حاصل اولان قابارجق :

« رخت وبختن صويه صالمش باده ويرمش وارينى »
« بى دل وبى خانمان بى چاره بر بن بر حباب »
(قانى)

حبّذا [ع] نه سويملى ، نه كوزل مآلنده ادات تحسيندر :

« حبّذا عاطفت بى بدل ربّانى »
« مرحبا مرحمت خاص خداوند اجلّ »
(لا)

حبس [ع] بريره قاپايمق، قاپانمق: [جارحلك حبسى، مظنونك حبسى] بعضاً (محبس) معناسنده دخى قوللانيلير : (اليوم جانى نرده‌در ، حبسده‌در . قاتلى نره يه كوتورديلر ، حبسه كوتورديلر) . § آليقويمق : [حبس مال ، حبس دم ، حبس نفس] (حبسخانه) = محبس، مجرمينك توقيف اولندقلرى محل مخصوص .

حبش [ع] آفريقانك بحر احمر ساحلنه جوار اولان بر قطعه‌سنده متمكن برقومك اسميدركه رنكلرى سياه دكل اسمر يعنى آچيق قاورولمش قهوه رنكنه مشابهدر . [حبش كبى] = زياده اسمر (حبشى) = قوم مذكوره منسوب ديمكدر : (اسير حبشى ، غلام حبشى ، جاريهٔ حبشيه) .

« بويله اولمازدى جلى پرتووعالى كوكب »
« آستاننده زحل اولمسه عبد حبشى »
(نظيم)

حبط [ع] باطل، بيهوده قيلمق: بوزوب فائده‌سز قيلمق . اكثريا بربحث ويا ادعاده مخاطبى اسكات ايله‌مك معناسنده قوللانيلير : [جاهلانه ادعاده بولنان البته يك قولاى حبط اولور ، آووقات مدعى يى بر سوزله حبط ايتدى] بوكلمه (ايتمك ، اولمق) ماده‌لريله قوللانيلير .

حبق [ع] برنوع قوقولى اوت، يارپوز . انواعى كثيردر.

حَبْل { [ع] خلاط، اورغان، ایپ: (حبل متین ، حبل الله) قرآن کریم ، شرع شریف ، دین اسلام دیمکدر . (حبل الورید، حبل ورید) = بویون طاماری ، شاخ طاماری :

« تا اوله امّتنك حبل متین شرعی »
« زیور کردن تسلیمی ثنا زیب لبی »
(نظیم)

حَبَّه { [ع] دانه، یوارلاق شکلده اولان شی : (حبه یی قبه ایتمك) = حد ذاتنده اهمیتی اولمیان نسنه یی مبالغه ایله اعظام ایله مك .

« تربیت چوق قابه قور انسانی »
« حبه یی قبه ایدر بستانی »
(عطایی)

حَبِیب { [ع] سوکیلی ، سویلن: (حبیب الله، حبیب خدا) = جناب حقك سوکیلیسی ، حضرت پیغمبر .

« سودی اول نوری حبیبم دیدی حق »
(خاقانی)

حَتْف { [ع] اولوم ، اولمه : [حَتْفَ اَنْفِهِ وفات] = تعبیر قدیمی ضرب ، جرح ، قتل ، غرق کبی بر سبب اولمقسزین راحت دوشکنده اجل موعودیله اولمك که موت طبیعی دیمکدر . الیوم بو کبی تعبیرلر استعمالدن ساقط اولمشدر .

حَتّی { [ع] معطوفی حقنده نظر دقت مخصوصه یی جلب ایدن عطف تنبیهی اداتیدر : [بوسنه اورالرده بك قوراق کچمش، حتی قویولرده صو قالمامش] (حتّی) دن صوکره بعضاً سلیقه نك کوستره جکی لزوم اوزرینه [بیله] اداتی ایراد اولنور .

حَثّ { [ع] ترغیب و تشویق ؛ بر کیمسه یی بر ایش ایچون قاندیروب آیارتمق . بو لفظ یالکز اصلا قوللانیلماز . مطلقا دیکر بر کلمه ایله برلکده ذکر و ایراد اولنور . مثلا (حثّ واغرا) کبی .

حَجّ { [ع] شرائط خمسهٔ اسلامیه دن بری بولنان کعبة اللهی زیارت فریضه سنی ادا ایچون مکهٔ مکرمه یه توجه و عزیمت ایتمك : (حجّ اکبر ، امیر حجّ) .

حَجّاج { [ع] احوالی کتب تواریخده معلوم اولان (یوسف بن ثقفی) نك عنوان مشهوریدر. دلیل وبرهان ایله غالب اولمق معناسنه اولان (حجّ) لفظندن مبالغه ایله اسم فاعلدر.

حَجّام { [ع] حجامت ایدیجی ، حجامتجی : (شیشهٔ حجام)

حِجامَت { [ع] بوینوز ویا شیشه ایله بدنك بر عضوینه قانی طوپلادقدن صوکره نیشترومنکنه دینیلن آلتلرله قان آلمق . فی الاصل کسر (حا) ایله در . (اولمق ، ایتمك) ماده لریله قوللانیلیر : (حجامت طاقمی، حجامتجی شیشه سی) .

حَجْر { [ع] اصطلاحات فقهیه دندر. بر شخصی مالنده تصرف قولیسندن منع ایتمکه اطلاق اولنور . (حجراً) = مالنده تصرفدن منع صورتیله . § آغوش ، قوجاق : (مشاهیر اطبّای عثمانیه‌دن « حاجی پاشا » مصرده [شیخ اکمل‌الدین] کبی برفاضل بی‌نظیرك حجر تربیتنده یتشمش ایدی) .

حَجَر { [ع] طاش : [حَجَرِاَسْوَدْ] = کعبهٔ معظمه‌نك دیوارنده اولان معروف ، مبارك سیاه طاش . [حَجَرِ سَماوِی] = بعض اسباب جویه ایله نادراً کوکدن یره دوشن طاش . (حجر شجر مقوله‌سی) = اهمیتسز اشیا . جمعی (اَحْجار) دیکر جمعی اولان (حِجارَه) قوللانیلماز .

حَجْز { [ع] منع ایتمك ، ایکی نسنه‌نك آره‌سنی فصل ایله‌مك . اصطلاحات نظامیه‌دن اولوب مدعیٰ علیهك ویاخود کفیلك املاك واموالنی یا کاملاً ویا قسماً بیع وفراغدن منع ایتمك دیمکدر .

حَجَلَه { [ع] بیت الزفاف ، کلین اوطه‌سی ، گردك . (حَجَلَه‌گاه) = عین معناده مستعملدر .

حَجْم { [ع] برنسنه‌نك جثه‌سی ، قطعه‌سی ، بیوکلکی . اشیا حقنده قوللانیلیر : (صندوقك حجمی ، کتابك حجمی ، کمینك حجمی) . (حَجْماً) = حجم جهتیله ، قطعه‌جه .

حَجِیف { [ع] اصطلاحات طبیه دندر . قارن غورلتیسی دیمکدر .

حَدّ { [ع] سنور ، ایکی نسنه بیننده حائل اولان شی ، برشیئك غایت ومنتهاسی : (حدّ امکان) امکانك غایتی ، صوکی (سرحدّ) = ایکی دولت طوپراغنك بربرینه بیتشدیکی یر ، هر ایکی طوپراغك منتهاسی § درجه ، مرتبه : [حدّینی بیلك] = بر آدمك مرتبهٔ اقتدار وصلاحیتنی دوشونوب آکا کوره طاورانمه‌سی . (حدّینی تجاوز ایتمك) = درجهٔ اقتدار وصلاحیتی خارجنده شیلر یاپمق . (حدّ ناشناس) = (حدّینی بیلمز) = درجه‌سنی ، مرتبه‌سنی دوشونمز . [حدّ ناشناسانه] = حدینی بیلمزجه‌سنه. § برشیئك کسکین اولان یری ، آغزی : (حدّ سیف) § مجرمك کندیسنی ودیکرلرینی ارتکاب جرمدن منع ایده‌جك صورتده تعزیر وتأدیبی : (حدّ شرعی): « آچالیر البته حدّندن زیاده یوکسلن » (ژیلبر - معلم ناجی)

حَدائِق { [ع] باغچه‌لر دیمك . [حَدیقه] نك جمعی . (حدایق) طرزنده یازماملی : (حدائق خاصّه) .

حَداثَت [ع] بر شیئك اوّلی ، ابتداسی ؛ تازه‌لك ، گنجلك : (حال حداثت ، ایام حداثت ، حداثت سن] .

حَدّاد [ع] دمیرجی، دمیرایشلری یاپان :

«بیلدیرر حدّك سكا تنك ایلیوب حدّاد چرخ»
«وسعت ایسترسه‌ك فضای عالم پهناوری»
(نظیم)

حَدَب [ع] یومرولی اولمه ، قانبورلق . (حدبه) = اعضای بدنده ، خصوصیله كمیكلرده پیدا اولان یومرو ، مناسنه اصطلاحات طبیه‌دندر .

حَدَث [ع] یكی اولمه ، یكی پیدا اولان شی ؛ آبدست بوزان شیلر .

حَدْس [ع] ظن ، تخمین : (حدسیات) = ظنیات ، تخمینیات دیمكدر .

حَدَقه [ع] كوزك قاره‌سی، كوز ببكی : (حدقهٔ عین) جمعی (احداق) .

حَدیث [ع] حضرت فخر كائنات علیه اكمل التحیات افندیمزك لسان حكمت بیان پیغمبریلرندن صادر اولان كلمات قدسیه ، آندن بحث ایدن علم شریف § روایت ، خبر ، سوز :

(حدیث غرام) § یكی ، تازه : (حدیث السّن) = نوجوان ، گنج .

حَدید [ه] حدتلی ، تیز : [حدید المزاج] = تیز مشربلی ، سرد خویلی . § كسكین : [حدید البصر] = كوزی كسكین . [حدید النظر] = كوروشی كسكین . (سیف حدید) = كسكین قیلنج § دمیر : (حدیدیه) = دمیره متعلق ، دمیردن شیلر : (ادوات حدیدیه ، آلات حدیدیه) .

حَدیقه [ع] آغاجلی باغچه ، بوستان : [حدیقهٔ فرحفزا ، حدیقة السعدا] .

حَذاقَت [ع] بر عمل وصنعتده چالیشه چالیشه مهارت كسب ایتمك ، آلشكانلایشلی مهارتلی استاد اولمق . اكثریا طبیبلر حقنده ایراد اولنور .

حَذَر [ع] صاقنمق ، قاچنمق ، قورقمق :

«اول صفدر دشمن كش نظمم كه خصوصاً»
«شمشیر زبانمدن احبا حذر ایلر»
(نفعی)

حَذْف [ه] آره‌دن كیدرمك ؛ یوق ایتمك ، ایدلمك : (حركه‌نك حذفی ، كلمه‌نك حذفی)

حَرّ [ع] حرارت ، صیجاقلق : (حرتموز ، حرشدید) .

حَرَاثَتْ { [ع] اكينجيلك ، چفتجيلك. (حَراث) = چفتجی، اكينجی .

حَرَارَتْ { [ع] صيجاقلق : (حرارت هوا، حرارت شديده، حرارت غريزيه)

حَرَامْ { [ع] امرالهی ايله شرعاً ممنوع اولان شی. (حَلالْ) مقابليدر.(حرام اولسون) = حقنده مضر اولسون، فنا اولسون معناسنده بر تعبير انكساريدر :

« چنده ناسزالرله اوشوخك »
« حرام اولسون خرام نازی بنسز »
(نيلی)

حَرْبْ { [ع] جنك. غوغا. صاواش: (فن حرب، ميدان حرب، دارالحرب، اعلان حرب، تعطيل حرب).
(حَرْبِی، حَرْبِيَه) = حربه منسوب، غوغايه عائد : (اركان حربيه، مهمات حربيه، تداركات حربيه، حربيه دائره سی).
(حَرْباً) = جنك ايدەرك، غوغا ايتمك صورتيله .

حَرْبَه { [ع] زبانزدی (حَرْبِی). قيصه مزراق : (تفنك حربه‌سی)= تفك طولديرمغه مخصوص چبوق .

حَرْشَفْ { [ع] باليق پولی § انكنار دينيلن سبزه.

حَرْفْ { [ع] برلسانك الفباسی، كلماتی تشكيل ايدن اشارات معلومه‌دن هربری : (حرف التاء، حرف الثاء، الف حرفی § سوز : (حرف انْداز) = سوز آتيجی، آتان. (حرف اندازی) = سوز آتيجيلق . جمعی (حُرُوفْ).

« ايله هر حرف خطايه دوهزار استغفار »
« وقتيدر درگه حقه آچيله دست دعا »
(نظيم)

حَرْقْ { [ع] ياقمق . (اِحْراقْ) ايله مترادفدر .

حَرْقَفَه { [ع] اصطلاحات طبيه‌دن اولوب قالچه كميكی ديمكدر : (حَرْقَفِی) = منذ كور كميكه عائد معناسنده كذلك طبجه براصطلاحدر.

حَرَكَتْ { [ع] دپرنمك، قيملدانمق يورويوب كيتمك: (نرده حركت اوراده بركت — قول مشهور)، بوندن مقصدسی وعمل مشروع ديمكدر (حركت حشرات، حركت ارض، حركت محوريه ، بطئ الحركه ، سريع الحركه ، حركت دوريه) § فعل، ايش: (حسن حركت ، سوء حركت ، حركت مقدوحه، حركت پسنديده) . جمعی (حَرَكاتْ):(حركات عسكريه، حركات احتياطيه) ، (حركات وسكنات) = اطوار ومشوار .

حَرَكَه { [ع) اوستون، اسره، اوتره دينيلن اشارات مخصوصهٔ خطيّه‌دن هربری : (وضع

حركه، حذف حركه) حرفك ساكن اولمامسنه‌ده (حركه) اطلاق اولنور. بو معنالرده (حركت) صورتنده يازيلمامز.

حَرَمْ } [ع] مكهٔ مكرمه ومدينهٔ منوره‌ده معروف الحدود مواضع شريفه: (حرم شريف، حرمين الشريفين، حرم شريف مكه، حرم شريف مدينه). (شَيْخُ الحَرَم) = حرم شريفك ناظرى، محافظى . § بيوت اسلاميه‌نك قادينلره مخصوص اولان قسمى : (حرم دائره‌سى)، (حَرَم سَرا - ى) = نسوانه مخصوص دائرهٔ فاخره . § برذاتك زوجه‌سى، اهل وعيالى : (فلانك حرمى، حرم طاقمى) § « حرم بيوت » = مصونيت وممنوعيت دار معناسنى متضمن اصطلاح فقهيدر :

« باشلا نعتنه نبىّ حرمك »
« محرم حضرت اولان محترمك »
(خاقانى)

حَرَمَيْن } [ع] مكهٔ مكرمه ايله مدينهٔ منوره‌يه اطلاق اولنور : (خادم الحرمين الشريفين) = پيرايهٔ اورنك خلافت مقدسه اولان پادشاهمز افنديمز حضرتلرينك عنوان علويت نشان مفخرت جهان قيمت همايونلرى. (حَرَمَيْن پايه‌سى) = مراتب علميه‌دن ميرلوالغه، ميرميرانلغه، رتبهٔ اولى صنف ثانيسنه معادل بررتبه. (حرمين ترجمانلغى) = امورحرمين ايله متوغل برمأموريت مخصوصه .

« شاه كونين وامام الحرمين »
« جدّ سبطين ونبىّ الثقلين »
(خاقانى)

حَرُونْ } [ع] ايلرى سورلدكجه كروله‌ين خويسز حيوان، آت. (حَرُونى) = حيوانك خويسزلغى : (اسب حرون) .

حَرِيرْ } [ع] ايپك : (ثوب حرير، قماش حرير، جامهٔ حرير) (حَرِيرى، حَرِيرِيَّه) = ايپكه منسوب، ايپكدن : (منسوجات حريريّه ، اقمشهٔ حريريّه) § حرارتلى، آتشلى: (قلب حرير، عاشق حرير) .

حَرِيصْ } [ع] حرصلى ، بر شيئه زياده‌سيله دوشكون ، لزومندن زياده ايستكلى : (حريص جاه ، حريص شهرت، حريص مال) (حَرِيصَانَه) = حريص اولانه ياقيشه‌جق صورتده .

« اولمه‌اى طبع حريص انبانكشاى اضطراب»
(نابى)

حَرِيفْ } [ع] بركيسه‌نك هم صنعتى، همكارى. بر ايشده بر صنعتده بولنانلرك هربرى. (حَرِيفَانَه) = بر اصناف طاقمى ، هم مسلك بر كروه طرفندن اورتاقلاشه ياپيلان تفرّج ، ضيافت . (حَارِفَانَه) تعبيرى بوندن غلطدر . § تكلّفسز آرقداش،

دوست : (حریف نکته‌دان، حریف خیرخواه) :

« بزم دهر ایچره حریف لاابالی قالمدی »
(فضولی)

برلغت کتابنده (مَنهد) معناسنه قوللانیلدیغنی کوستریله‌رك مثال اوله‌رق [قوجه حریف، یاقیشقلی برحریف] تعبیرلری ایراد اولنیور ایسه‌ده طوغری دکلدر . چونکه اشبو مثاللرده‌کی (حریف) لفظلری « آرقداش » معناسنه‌در § شخص عادی ، بایاغی آدم . بومعناده حرمتسزلك حکمی موجود در: (حریفك بری چوجغی دوکمکه باشلا. مسوئمی ؟ نه‌تربیه‌سز حریف):

« غیری واز کچ نه‌زمان اوصلانه‌جقسین آ حریف »
(واصف)

حَرِیق { [ع] یانغین : [حریق خانمانسوز] ، حریق قله‌سی) = مملکتك نه‌طرفنده یانغین ظهور ایتدیکنی کوروب اعلان ایتمکه مخصوص یوکسك محل :

« بن اول آتش‌دم نظمم‌که اولور حسادك »
« خرمن ناطقه‌سی برق خیالمله حریق »
(نظیم)

حَرِیم { [ع] برخانه‌نك ایچی کبی آخرك تعرضندن مصون اولان محل محفوظ ، حرم : (حریم کعبه) .

« ای حریم حرم لم‌یزلی »
« محرم پرده سرای ازلی »
(نظیم)

حَزم { [ع] رشد وبصیرتله احتیا. طکارانه اداره امور . آچیق تعبیر ایله غفلت ایتمیوب ایشلرینی صاغلام بریولده ، آچیق کوزلو وعقللی برآدمه لایق صورتده کورمك : (بر آدمك عزمی حزمه مقرون بولنورسه دائما کارلی چیقار) .

حَزَن { [ع] غم ، کدر ، غصه : (باعث حزن، دافع حزن).

(بیت‌الحَزَن) = غم اوی ، حزنلی محل :

« ایلر بنی طورمیوب زیارت »
« بیت‌الحزنمده بیك مسرت »
(معلم ناجی)

حَزِیران { [سریانیدن] شهور شمسیه‌نك دردنجیسیدر. موسم صیفك ابتداسی دیمکدر .

حَزِین { [ع] حزنلی ، غملی ؛ انسانی محزون ایده‌جك صورتده تأثیرلی : [قلب حزین ، انین حزین] .

« تسلیت بخش آراردی قلب حزین »
« بولدی بر عاشق خرابه کزین »
(معلم ناجی)

حَسّاس { [ع] حس ایدیجی ، حس صاحبی ؛ زیاده طویغولی : [قلب حساس ، جسم حساس] .

حَسَب { [ع] اصلی سینك ده فتحیله (مقدار) معناسنه‌در .

لسانمزده عربی ترکیبات ایله (سبب)
و (جهت) معنالرنده قوللانیلیر. (بِ)
ادات الصاقیله برابر اولورسه (سین)
مفتوح و (بِ) اداتی اولمقسزین ساکن
اوقونور . مثلا (بِحَسَبِ الاستطاعه ،
حَسَبَ الاستطاعه) کبی که اقتداری ،
استطاعتی مقدارنجه دیمکدر. بومعناده
استعمالی آزدر . اکثریا (سبب ،
جهت) معنالرنده اداتسز قوللانیلیر :
(بِحَسَبِ الاقتضا ، حَسَبَ الاقتضا) =
اقتضا جهتیله دیمکدر. (حَسَبَ الحال ،
حَسَبَ الحمیه، حَسَبَ الایجاب، حَسَبَ اللزوم،
حَسَبَ البشریه) . (حَسَبِ حال) =
حالل‌شمك ؛ بر برینه دردینی یانه‌رق
حالنی، باشندن کچنی‌سویله‌مك معناسنده
قوللانیلیر . بوتعبیرده (سین) دائما
ساکن اوقونور . بونی (حسبحال)
طرزنده یازلمش یازمامغه دقت‌ایتملیدر:
« حسب حالك ایتمه هرانسانه عرض »
(نجار زاده)

حَسْبَةً لِلّٰه { [ع] فی‌الاصل کسر (حا) ایله (حِسبه)
= اجر ، ثواب دیمکدر . لسانمزده
فتح حا ایله « الله رضاسی ایچون »
مقامنده قوللانیلان بر تعبیر معروفدر.
(حَسبی) = عوضسز ، بدلسز ،
بلش صورتیله که رضاءً لله دیمکدر .
اصلی کسره ایله‌در .

حَسَب { [ع] آبا واجداد جهتندن اولان شرف ، اصالت ؛
صوی شرفی :
« حقه منّت اوشه ذوالحسبك »
« یعنی پیغمبر عالی نسبك »
(خاقانی)

حَسَد { [ع] باشقه‌سنك نائل اولدیغی نعمت ، ثروت ،
اقبالك زوالنی ویاخود کندینه انتقالنی
ایسته‌مك: (حسد غایتله مذمومدر).
«حسدقلب عدولطف ایله اولماز زائل»
«سنکده مضمر اولان آتشه آب‌ایتمزاثر»
(لا)

حَسْرَت { [ع] فوت اولمش ، الدن چیقمش ویا اله
کیرمه‌سی مطلوب بولنمش اولان شیلر
ایچون کال آرزو ایله حصوله کلن
تأسف ، اضطراب : (حسرت یار ،
حسرت دیدار ، حسرت جانان ، کریهٔ
حسرت ، نالهٔ حسرت] § « مُتَحَسِّر »
مقامنده‌ده قوللانیلیر :
« دکل‌مکتوبه شمدی برسلامه حسرت اولدم‌بن »
(لا)
برنجی معناده اکثریا (چکمك)
وایکنجی معناده (اولمق ، قالمق)
ماده‌لریله مستعملدر . (حسرت‌زده) =
حسرته دوشمش ، حسرته اوغرامش.
(حسرتکش)= حسرت‌چکیجی ، چکن.
(حسرتکشانه) = حسرت چکنه
یاقیشه‌جق صورتده دیمکدر .

حَسْم [ع] كسمك، كسلمك، حكم قطعى ايله فصل ايتمك ، حل ايدوب بتيرمك معناسنده قوللانيلير: (حسم دعوى ، حسم مسئله ، منازعه‌نك حسمى) ، (حَسْماً) = حكم قطعى ايله فصل ايدوب بتيرمك صورتيله ديمكدر .

حَسَن [ع] حُسْنلو ، كوزل : (طبع حسن، قول حسن، فكر حسن ، طورحسن، وضع حسن، فعل حسن ، افعال حسنه ، احوال حسنه ، صورت حسنه ، نيت حسنه) ، (حسن الوجه) = كوزل يوزلو .

« سبز قبا غنچهٔ جنت حسن »
« سرو چمنزار سيادت حسن »
(نظيم)

« حليهٔ پاكمى كيم كورسه بنم »
« اوله كورمش كبى وجه حسنم »
(خاقانى)

حَسْناء [ع] كوزل قيز، قادين: (جاريهٔ حسناء، عروس حسنا) .

حَسَنَه [ع] ايىلك ، ايى حال ، ايى عمل ، خيرلى ايش . (سيّئه) مقابلى . جمعى (حَسَنات) . اكثريا جمعى قوللانيلير . : (حسنات سيئاتى محو ايدر ، حسناتى سيئاتنه غالبدر) .

حَسُود [ع] آخرك نائل اولديغى نعمت واقباله، سعادتحاله قيصقانجلقله كوز ديكن ؛ يارادیلشنده حسدايديجى اولان آدم : (الحسود لايسود) = حسود فائده‌مند اولماز، نفع وفلاح بولماز .

« مسند آراى بيانمله‌در معنايى »
« ايلدم خنده‌زناز روى حسوده تعليق »
(نظيم)

حَسَب [ع] حسب صاحبى، يعنى آباواجداد جهتندن شرف واصالتى حائز ديمكدر . اكثريا اشخاصده اسم اوله‌رق قوللانيلير :

حَشْر [ع] فى الاصل برجماعتى ، قرومسكنلرندن نفيراوزره اخراج واجلا ايتمك معناسنه‌در. اصطلاحده ميّتى ويا بالجمله امواتى ديرلدوب ميدان قيامته چيقارمق معناسنده قوللانيلشدركه صفت مخصوصهٔ الٓهيه‌در : (حشر اموات، حشراجساد، يوم الحشر، روز حشر) . (زمان حشر) مقامنده (حَشْرَه دَكْ) طرزنده قوللانيلير . بو صورتله استعمالنده (زمان) ك علاوه‌سى دكل حذفى لازم كلير :

« اومارم حشر ايدر اول ربّ غنى »
« آنى دنياده كورنلرله بنى »
(خاقانى)

حَشْل [ع] هرشيئك فناسى، باياغيسى . [حَشَل] = عادى، رذيل اولمق، باياغيلك :

« سويله‌سه‌م بيكده بربن عالمه برر نكته كيرر »
« وجه پاكيزهٔ تقوى ايله اوضاع حشل »
(لا)

حَشَرات { [ع] كوچوك بوجكار. اوروموجك ، قاريجه ، فاره ، عقرب ، كار ، ييلان و سائر موذيات . مفردى اولان (حَشَره) لسانمزده قوللانيلماز . (نفعى) نك بيت آتيده قوللانمش اولديغى (حَشَر) لفظنك — كثرت اعتباريله — (حَشَره) نك جمع جنسى اولمسى اغلب احتمالدر . چونكه (نفعى) كبى بر شاعرك — باخصوص ممدوحى بولنان ذات عالئ نكته شناسه قارشى — بر خطاى اختيارى اوله‌رق (حشر) لفظنى (ضَرَر) وزننده و (حَشَر) طرزنده ايراد ايتمش اولمسى ذهنه اصلا ملايم كورنمز : (ظهور حشرات ، حركت حشرات) .

« خورشيد كواكب حشم روى زمين كيم »
« عسكرله جهانى حشراندر حشرايلر »
(نفعى)

حَشَم { [ع] اتباع ، خدمه ؛ برينك دشمنلرينه قارشى غيرتى كودن تبعه ومتعلقاتى ديمكدر :

« خدم وحشم، جم حشم، كواكب حشم »
« بيك ياشا اى پادشاه محترم، دارا حشم »

حَشْمَت { [ع] حَشَمدن حاصل اولان طنطنهٔ عظمت ، طرز هيبت : (حشمتلو) = صاحب حشمت ديمكدر. لسانمزده اجنبى حكمدا. رانه مخصوص القابدندر :

« سپه حشمتنه عون خدا ياوراولوب »
« اوشهك ايتديكى دم عزم چمنزار غزا »
(نظيم)

حَشْو { [ع] معناى لغويسى مندر وياصديق كبى شيلرك ايچنه طولديريلان پاموق ، قيتيق ، قورو اوت مقوله‌سى ديمكدر § معناى اصطلا. حيسى سوزده اصل معنايى بوزان فضله ، زائد ، سوزك مقتضاى حالدن فضله‌سى ، زائدى ديمكدر . (حَشْو) برقاچ درلودر: (حشو مليح ، حشو متوسط ، حشو مفسد ، حشو قبيح) جمعى (حَشْوِيات) دركه سوزده اولان فضله وزائد شيلر ديمكدر .

حَشيش { [ع] قورى اوت § مكيفاتدن اولوب اسرار دينيلن (هند كنويرى) ياپراغنه اطلاق اولنور. (حشيشه) = يالكز اوت معناسنه اصطلاحات نباتيه‌دندر : (حَشيشَةُ البُزاق ، حَشيشَةُ الحِمار) وسائره .

حَصات { [ع] چاقل طاشلرى چوق بر ديمكدر . § معناى اصطلاحيسى مثانه‌ده طاش پيدا ايدن علتدر : (حَصاةُ الاَمعاء ، حَصاةِ اِحليلِيَّه) مثللو تعبيرات اصطلاحات طبيه‌دندر .

حَصاد { [ع] اكين، چاير بيچمك، بيچلمك: (حصاد مزروعات ، ترلانك حصادى) ترلالرى بيچمه زمانى معناسنده‌ده قوللانيلير . (ح) نك كسريله تلفظى جائزدر : (وقت حصاد ، موسم حصاد) .

« قلم وقت حصاد اولسه نوله سنبله چين »
(نظيم)

حَصافت { [ع]رشدوعقلى قوى، رأى وفكرى متين، درايتى غالب اولمق معناسنى افاده ايدر.

حَصانَت { [ع] بر بنا وياخود محلك — طبيعى ويا صنعى اولسون — ضبط اولنه‌ميه‌جق درجه‌ده متانتلى ، صرپ اوليشى : (حصانت حصار ، حصانت موقع ، طابيه‌نك حصانتى) .

حَصْبَه { [ع] قيزامق علتى، طاعون چيبانى معناسنه‌در. بين العوام ياراماز چوجقلره اطلاق اولنور. (ص) نك فتحيله‌ده لغتدر .

حَصْر { [ع] برنسنه‌نك اطرافنى قوشادوب صيقشديرمق، اطرافى قوشاديلوب صيقشديرلمق : [حصر قلعه ، طابيه‌نك حصرى] § مخصوص قيلمق ، قيلنمق ؛ باشقه طرفه تجاوز ايتديرمه‌مك ، ايتديرلمه‌مك : (برنقطه‌يه حصر نظر ، حصر افكار، حصر اوقات، ايكيجيلك صنعتى بروسه حواليسى اهاليسنه حصر اولنمش كبيدر؟) § لاقيردى سويلركن وياخود جهراً اوقوركن طوتيلوب قالمق . بو معناده « صفت » موقعنده قوللانيلير: [حافظ سورهٔ والذارياتى اوقوركن حصر اولدى قالدى] بويله طوتيلانلره (حَصِير) دينيلير : (خطيب حصير، حافظ حصير) .

حَصِير { [ع] معروف سازدن اورمه دوشه‌مه : (قابا حصير، اينجه حصير ، حصير پاره) سازلرك بربرينى حصر وتضييق ايده‌رك اعمالى سبب تسميه‌در. (حصيرجى) = حصير ياپان، صاتان :

« احسنت اول گداى تحمل بدوشه كيم »
« يانسه جهان ايچنده خصيرى بولنميه »
(نائلئ قديم)

حَصِيف { [ع] حصافتله متصف، حصافتلى آدم : (مدير حصيف، رئيس حصيف).[حَصِيفانَه] = حصافتلى آدمه ياقيشه‌جق صورتده .

حَصِين { [ع] حصانتلى، محكم، صرپ ير : (موقع حصين، بناى حصين، قلعهٔ حصينه).

حَضَر { [ع] اوتوريجى اولمق حالى (سفر) مقابلى . يولجى اولميوب ودشمنه مقابله ايچون حاضر بولنميوب يرنده قرارايتمك. (حَضَرى)= حضره منسوب، اوتوريجيلق حالنه عائد (سَفَرى) مقابلى . بونلر اصطلاحات عسكريه دندر : (حال سفر وحضر ،

ترتیب حضری ، ترتیبات حضریه ، وقت حضر) (ماحضر) = حاضر اولان ، موجود بولنان شی :

« میزبان اولسه‌ڭ آكردویمز دوچشم میهمان »
« ماحضر ایتسه‌ڭ آڭا خون دل واشك تری »
(نظیم)

حَضْرَتْ { [ع] لغتده قرب ، پیشگاه معناسنه‌در .

ابتدالری فلانڭ پیشگاهنه ، حضورینه موقعنده قوللانیلوب مؤخراً كثرت استعمال ایله كلمهٔ تعظیم حكمنی آلمشدر . الیوم بو معناده استعمال اولنیور . بو استعماله كوره (قرب ، حضور) (ذات) دن كنایه‌در . [جناب] ده بونڭ كبیدر . شان قدسیسنی تعظیماً مصحف شریفه دخی (حضرت قرآن) دینیلیر . لكن بو مقامده (جناب) قوللانیلماز . بعضاً بربیوك ذاتدن كنایه اوله‌رق یالگز [حضرت] قوللانیله بیلیر . بوموقعده كذلك (جناب) قوللانیله‌ماز . جمعی (حَضَرات) در : [حضرت الله ، حضرت پیغمبر ، حضرت علی ، حضرت پیر مولانا جلال الدین رومی] .

« سن الم چكمه كوكل حضرت الله یاپار »
(كانی)
« باشقه برقوت ویرر جنكاورانڭ قلبنه »
« قلب لشكر كاهده اولدقجه حضرت منجلی »
(معلم ناجی)

حضیض { [ع] « اوج » مقابلی . معنای لغویسی آلچاق ، دوز اوتوراقلو یر :

« بن حضیض خاكده‌یم سن اوج استغناده سڭ »
(نائلیء قدیم)

§ علم هیئت اصطلاحنجه كواكب سیاره‌نڭ كرهٔ ارضه اڭ یقین بولندقلری ، تعبیر دیكرله كرهٔ ارض وكواكبڭ مركز شمسدن اڭ اوزاق اولدقلری نقطه دیمكدر . بو اصطلاحه كوره‌ده مقابلی (اَوْج) در .

حَطَبْ { [ع] اودون . (حَطّاب) = اودونجی . (حَطیبه) = اودونلق ؛ اورمانلق : (حطب انباری ، حطب امینی)

« دم روح القدس اولسه اوشهڭ لایقدر »
« مطبخ عزتنڭ شعله فروز حطبی »
(نظیم)

حَظّ { [ع] فی الاصل خیر جهتندن اولان بهره ، نصیب معنا ـ سنه‌در : (حظّ جزیل ، حظّ قلیل)

§ خوشه كیتمه ، خوشلانمه . لسانمزده اكثریا (ایتمك) ماده‌سیله بومعناده قوللانیلیر :

« غم عشقڭ جهان ملكنده بولدم شادمان اولدم »
« كیشی غربت دیارنده ایدرمش آشنادن حظّ »
(باقی)

حظیره { [ع] فی الاصل برنسنه‌یی دائراً مادار محیط اولان شیئه دینور . بومناسبتله اطرافی چالیدن و یاخود سازدن معمول چیت ایله مستور اولوب ایچنه دخول ممكن اولمدیغی

ایچـون درونـنـده مواشی یاتیردقلری (آغیل) ە اطلاق اولنور . § بنـه بو معنی قرینه‌سـیله اطرافی پارمقلق ، یاخـود دیوار ایله مسـتور طوتیـلان جوامع شریفه وتربه وتکیه باغچه‌لرینه دینیلیرکه اکثریا درونلرینه دفن اموات اولنور . بو حاله کوره اطرافی محفوظ محل دفن ، قبرستان دیمکدر : [معلم ناجی مرحوم جنتمکان سلطان محمود خان حضرتلرینك تربهٔ شریفه‌لری حظیره‌سنده مدفوندر — رحمة الله علیه رحمةً واسعه] جمعی (حَظائر) در. [حظیرة القـدس ، حظیرهٔ قدس] = جنته اطلاق اولنور . غلط فاحش اوله‌رق بولفظی (خَطیرَه) صورتنده قوللانمامللی.

حَفْر [ع] قازمق ، قازلمق : (تمللری حفر ایتـدیلر ، قویونك حفرینـه باشـلانلدی) ، (حَفْرِیّات) = حفر ایتمه‌لر، قازشلر.

« کنار جوی فراوانده حفرچاه عبث »
(سامی)

حَفَظَه [ع] « حافظ » لك جمعی. فقط اومعناده قوللانیلماز. انسانك اعمالنی یازمغه من عندالله مأمور اولان ملائکهٔ کرامه اطلاق اولنور.

حَفید [ع] طورون . انسـانك اولادینك اولادی دیمکدر. مؤنثی [حَفیدَه] در . جمـعی اولان (اَحْفاد) مذکر ومؤنثه شاملدر .

حَفیر **حَفیرَه** [ع] درینجه قازلمش یر ، چوقور، قبرده ده اطلاق اولنور : (شـوحفیرهٔ ابدی‌ده مدفون اولان کنجك مدت حیاتی اون یدی بهـاردن عبارتدر . بهـار عمرینـك الك رونقلی چاغنده ایکن صرصر شدید اجلك تأثیر بی امانیله — وقت خزان ایرمه‌دن یره دوشن صولوق، صاری یاپراقلر کبی — خاك سیاهه دوشمشدر) جمعی (حَفائِر) در .

حَفیظ [ع] اسماء حسناددر . (یاحافظ) کبی حفظ ایدیجی ، اسیرکه‌ییجی معناسنده یالـکز حق الٓهیده ایراد اولنور : (یاحفیظ، حفیظ الله)

« خامهٔ قدرت (رضا) نك جبههٔ آمالنـه »
« ایلمش تحریر [اللّهمّ سهّل یاحفیظ] »

حَقّ [ع] الله ، تکری : (حضرت حق ، حق تعـالی ، جناب حق ، حق جلّ وعلی شانه)

« حق تعـالی عظمت عالمینك پادشهی »
« لامکاندر اوله‌ماز دولتینك تختگهی »
(شناسی)

§ نفس الامره مطـابق ، متحقّق ، ثابت ، طوغری. (باطل) لك مقابلی، ضدی : (اعتقاد حق، مذهب حق، دین حق، قول حق) بومعناده مؤنث اوله‌رق (حقّه) طرزنده‌ده قوللانیلیر : (اعتقـادات حقّه ، مذاهب حقّه) §

انسانك كنديسنه لازم وعائد اولان خصوص، نسنه : (حق صريح، حق ظاهر ، فلان حقنى طلب ايديور) .
(متعلق) معناسى قصد اولنه‌رق ايراد ايديلنجه دائما (ده) اداتيله برلكده قوللانيلير . مثلا (بو ايش حقنده نه دييور) ، (آنك حقنده بويله دييور) دينيلير. (حق بين) = حق كوريجى ، حق كوريجى . (حق بينانه) = حق كوريجى‌يه كوره . (حق شناس) = حق طانيجى ، طانيان ؛ حقه رعايت ايديجى ، ايدن (حق شناسانه) = حق طانيجى اولانه ياقيشه‌جق صورتده (حق پرست) = حقه طابيجى ، طاپان (حق پرستانه) = حقه طاپانه لايق طرزده (حق گو) = طوغرى سويله‌يجى ، سويله‌ين (حق گويانه) = طوغرى سويله‌ينه لايق صورتده (حق گويى) = طوغرى سويله‌يجيلك.
(بحق) = حقلى اوله‌رق ، حقيله
(ناحق) = حق دكل ، حقسز :

« طبيعت روشن اولماز اولمدقجه ديده حق بين »
« آليرمى بيت بى روزن ضيا خورشيد انوردن، »
(فطنت)

حقا { [ع] طوغريسى ديمكدر . (كه) اداتيله برلكده ايراد اولنورسه (طوغريسى بوكه) ديمك اولور. بونك يرنده بعضاً (الحق)ده قوللانيلير :

« نزول ايتدى زمينه آيت رحمت ايدى حقا »
(نعت — ثابت)

« حقا كه قصيده‌ده ظهيره »
« نظم ايتمدى كيمسه‌لر نظيره »
(لا)

§ بعضاً (حق اوله‌رق، كرچكدن) معناسنده (حقاً) دن مخفف اوله‌رق استعمال اولنور : (حقا مؤمنم ، حقا مسلمانم)

« نيك تدبير ايدرك حقا اول آصف منزلت »
« قلعه‌يه ديكدى لواء فتحى جانندن كچوب »
(اطفى)

حقارت { [ع] خوار كورمك ، عادى وباياغى صايمق ، باياغى معامله ايتمك : (علو جناب صاحبى حقارته كلمز ، عزت نفسه مالك اولان حقارت چكمز) § بعضاً « حقيرلك » معناسنده‌ده قوللانيلير :
(فلان حقارت ايچنده ياشادى)

« كوروب آلوده بنى ايته حقارتله نكاه »
(واصف)

حقانى { [ع] حقى التزام ايدن ، عادل : [مرد حقانى]
§ حقه مقرون ، موافق حق اولان :
(امر حقانى ، حكم حقانى)

حقانيت { [ع] حقانيلك، عدالت؛ واجب اولانى اجرا

ایتمك : (افعال وحركاتنده حقانیتدن آیرلمایان محبوب‌القلوب انام اولور)

حَقَایِقْ [ع] طوغری اولان اصللر ، شبهه‌سز بولنان شیلر . (حَقِیقَت) ك جمعیدر : (آشنای حقایق ، روزنامهٔ حقایق) تراکیب عربیه‌ده (یا) ایله یازلماز . مثلا (جریدة الحقائق ، خلاصة الحقائق) کبی مطلقا همزه ایله یازیلیر :

« بندن صورك حقایق اسرار آدمی »
(نابی)

حَقُودْ [ع] پك کیندار ، زیاده کینجی : (شخص حقود ، دشمن حقود) ، (حَقُودَانَه) = حقودجه‌سنه .

حَقِیرْ [ع] قدر و اعتباری اولمایان ، عادی وبایاغی اولان : (شیٔ حقیر ، بدل حقیر ، عبد حقیر ، شخص حقیر) . بری نفسنه اسناداً استعمال‌ایتدیکی تقدیرده تواضع ومحویت حکمنی احتوا ایدر . [حَقِیرَانَه] = حقیر اولانه ، نفسنی حقیر کورنه مناسب کوریله‌جك صورتده دیمکدر .

« لیك بر بندهٔ حقیرم بن »
« عملم اهل خیره خیر دعا »
(فضولی)

حَقِیقْ [ع] لایق ، واجب اولان ؛ حق ثابت بولنان :

«فخر عالم که آنك مدحن ایدردم شب وروز»
« سخنم مدحتنه اولسه سزاوار و حقیق »
(نظیم)

حَقِیقَتْ [ع] بر شیئك طوغری اولان کنهی ، اصلی :

(بارقهٔ حقیقت مصادمهٔ افکاردن چیقار — قول مشهور)

« برحقیقت قالمسون عالمده اللّهم نهان »
(معلم ناجی)

(حَقِیقَةً) = حقیقت یعنی طوغری اوله‌رق ، کرچکدن . (فی‌الْحَقِیقَه) = حقیقتده ، کرچکدن دیمکدر . بعضاً (طوغریسی) موقعنده قوللانیلیر : (حقیقت ! انسان فانی اولدیغی حالده ینه حیات ابدیه‌یه مظهر اوله‌جق کبی چالشملیدر — سعی مقاله‌سی) § اصل وضع اوزره ثابت ومستعمل اولان کلمه . (مجاز مقابلی) § انسانه حفظ و رعایتی حق و لازم اولان وفادارلق ، نعمت شناسلق ، مودّت‌پرورلك کبی وجائب ممدوحه : (حقیقتلو قارداشم ، نه حقیقتسز آدم ایمش) کبی تعبیرات بو معنایه کوره‌در . (حَقِیقَت شِنَاس) = حقیقتی طانیان ، بیلن . (حَقِیقَت شِنَاسَانَه) = حقیقتی طانیانه یاقیشه‌جق صورتده . (حَقِیقِی) = حقیقته منسوب ، کرچك اوله‌رق .

«حقیقتسزلك ایتدك سود یکم رنجیده یز سندن»
(لا)

حَكّ [ع] قازیمق ، قازنمق . بر شیئك اوزرینی چلیك قلمله

یازی ویاخود رسم اوله‌رق اویمق : (حكّ مهر ، حكّ سهو ، غلطك حكّی) .

حَكّاكْ [ع] صنعت حكّ ایله اشتغال ایدن آدم ، صنعتكار : (حكّاك مشهور حسنی ، حكّاكلر چارشوسی) ، (حَكّاكی) = حكّاكلك .

« درون پرهوس مجموعهٔ حكّاكه دونمشدر »
(نابی)

حَكَمْ [ع] اصطلاحات فقهیه‌دندر . ایكی خصمك بینلرنده موجب نزاع اولان ماده‌یی ، دعوایی فصل ایچون رضالریله حاكم نصب ایتدكلری كیمسه‌یه اطلاق اولنور .

حَكِیمْ [ع] حكمتله متصف ، موجوداتك حقایق ودقایقنه واقف اولان مرد عاقل وكامل : (مورخ مشهور ابن خلدون بر حكیم ذوفنون ایدی ، مصاحب سنان پاشا برحكیم حقیقت آشنا ایدی) § اوائلده اكثریا حكما فن طبه آشنا بولنمق حسبیله لسانمزده (حكیم) « طبیب » معناسنده قوللانیلمشدر . بولفظی (هكیم) طرزنده یازمق غلط فاحشدر . (حَكیمانه) = حكمتله متصف اولانه یاقیشه‌جق صورتده دیمكدر :

«نافع اولماز مرض عشقه مداوات حكیم »
(نوعی)

حَلّ [ع] چوزمك ، چوزلمك : (عقده‌نك حلّی ، حلّ عقده) § تردده محل قالمیه‌جق صورتده ایضاح ماده ایتمك ، ایدلمك : [حلّ مسئله ، حلّ مشكلات ، معادله‌نك حلّی] § « تحلیل » مقامنده یعنی مركباتی اصول كیمیایه توفیقاً یكدیكرندن تفریق ایدوب ویا اریتوب جزء جزء ایتمك معناسنده دخی قوللانیلیر :

« نوله حلّنده عاجز اولسه عقل جوهر اوّل »
« مایونسامهٔ اوصافی بر متن معقّد در »
(نظیم)

حَلّاجْ [ع] پاموق آتان صنعتكار .

حَلالْ [ع] شرعاً حرام اولمیان ، جائز و مباح اولان . (حلال ایتمك) = برشیئك عوضندن كچوب باغشلامق ، عفو ایتمك . (حلال زاده) = عفیف ، طوغری ، پاك مایه . (حلالله آلمق) = تزوّج ، نكاحلی قادین ایتمك : (آنا سودی كبی حلال) ، (حَلالی) = آریشی بوروجك ، آرغاجی پاموق بزّ : (حلالی كوملك) .

حَلّالْ [ع] حل ایدیجی ، ایدن ؛ آییروب آچیجی ، آچان : (حلّال مشكلات ، حلّال غوامض)

حَلاوَتْ [ع] طاتلیلق ، طاتلی اولمق : (حلاوت كلام ،

حـلاوت تكلّم ، حـلاوت امرود) ،
(حَلاوَتْبخش) = طاتليلق ويريجى .
(حَلاوتْياب) = طاتليلق بوليجى .

حَلَزُونْ [ع] صومكلى بوجك قابوغى، قابوقلى بوجك. اصطلاحجـه اوقابوق كبى يعنى سـاعت زنبوركنه مشابه قيوريق قيوريق اولان شـكل دورى يه (حلزونى)د ينيلير :
(قَصيلهٔ حَلَزُونيَّه ، اَشْكالِ حَلَزُونيَّه).

حَلْقَه [ع] دائره شكلنده اولان شى : (بويون حلقه‌سى ، قاپو حلقه‌سى ، بوزوك حلقه‌سى ، زنجير حلقه‌سى ، قولاق حلقه‌سى) ، (حَلْقَه بـگُوش) = قولاغى حلقه‌لى. § بر قاچ انسانك دائره شـكلنده اجتماعى :
(حلقهٔ درو يشـان ، حلقهٔ تدريس ، حلقهٔ فضلا) بو معناده لامك فتحيله‌ده تلفظى جائزدر . (حَلْقَوى) = حلقه شكلنده، اورته‌سى بوش تكرلك رسمنده ديمكدر :
« خادم حلقه بگوش درى سادات كرام »
« بندهٔ بارگهِ جودى هزاران چلبى »
(نظيم)

حَلْوا [ع] انواعى چوق معروف طاتلو طعام: (اون حلواسى، ايرمك حلواسى، طحين حلواسى، صوسام حلواسى، قازيلر حلواسى)، (حَلْوايى، حَلْوافُرُوش) = حلوا صاتان، حلواجى:

« طبعمه فيض خدا ذائقه بخش الهام »
« قند معنى لب انديشه‌مه حاضر حلوا »
(نظيم)

حَامِلَه [ع] زوجـه، نكاحلو قادين : (فلانك حليله‌سى خانم). (حَليل) زوج، قوجه ديمك ايسه‌ده لسانمزده قوللانيلماز. (حَلائِل) = حليله‌لر، حرملر ديمكدر .

حَليمْ [ع] حلم ايله متصف، حلم صاحبى؛ طبيعتى يومو-شاق اولور اولماز شيئه طارلماز آدم. (حَليمانَه) = اويله يوموشاق مزاجلى آدمه ياقيشه‌جق صورتده :

حَمائِلْ [ع] (حَمالَه)و(حَميلَه)نك جمعى. معناى اصليسى قيلنج باغيدر. لسانمزده بويونه آصيلان نسخه‌يه اطلاق اولنور ومفرد حكمنده قوللانيليلير. مفردلرى اصلا قوللانيلـماز . تحريف ايله (حمايل) طرزنده يازلماملى.

حَمائِمْ [ع] (حَمامَه)نك جمعى. كوكر جينـلر ديمكدر .
(حمايم) طرزنده يازلماملى .

حَماسَتْ [ع] شجاعت فطريّه، بهادرلك، قهرمانلق :
(شهزادهٔ جوانبخت جناب (بايزيد)ك قوصوه ملحمهٔ كبراسنده ابراز ايتديكى فرط حماسـت (ييلديرم) عنوانيـله تلقيبنه سبب اولمشدر) .

حَماقَتْ { [ع] احمقلق، بوكْلك، آكلامه‌مق حالى: (حماقت برعلتدركه تداوى اولنه‌ماز) .

حَمّالْ { [ع] يوك طاشيان، يوك كوتورن آدم: (حمال سمرى صيريق حمالى، اسكله حمالى، اودون حمالى، اجرت حماليه)، (حَمّالانَه) = حمالجه‌سنه .

« يوك دكلدركنديه صبر تنده حمّالك سمر»
(سرورى)

حَمّامْ { [ع] ايچنده ييقانيله‌جق صيجاق ير، محل معروف: (قُدْرَتْ حَمّامى) = صيجاق قاينارجه، قابلوجه . (حَمّامى) = حمامجى . حمام يايان ديوارجى‌يه‌ده (حمامجى) دينير.

حَمامَه { [ع] كوكرجين § قومرى دينيلان قوش .

حَمْد { [ع] فضيلت ايله ثنا وسپاس. جناب حقه مخصوصدر . انسانك اوزرينه لازم كلن منت نعمتى ادا ديمكدر: (حمداً لله، حمداً ثم حمداً)

« طبعمى فيض نعوتك ايلدى حسّان روم»
« حمدلله شاعران دهرك اولدم اشعرى»
(نظيم)

حَمْدَلَه { [ع] الحمدلله ديمك كه بوندن منحوتدر .

حَمْراء { [ع] چوق قيرمزى، بك قيزل معناسنه اولان (اَحْمَر)ك مؤنثى: (قصر الحمراء) = اندلس ديارنده زمان اسلامده انشا اولنمش برسراى مشهوردركه حالا موجوددر. (كل حمرا، لالهٔ حمرا، بساط حمرا) .

« غنچهٔ كلزارى سيرايت لالهٔ حمرايه باق»
(باقى)

حَمْقاء { [ع] (اَحْمَق)ك مؤنثى: (جاريهٔ حمقا، خادمهٔ حمقا)

حَمْل { [ع] يوك . بومناسبتله كبه‌نك يوكنه يعنى آناقارننده اولان ياورويه اطلاق اولنور: (وَضْعِ حَمْل) = چوجق طوغورمق § يوكاولك، كبه‌لك : (آثار حملى، مدت حمل، حالت حمل) § اسناد معناسنده ده قوللانيلير: (سكوتى جهلنه حمل ايتمك خطادر) . (يوكلنمك) معناسنده قوللانيله‌ماز .

حَمَل { [ع] قوزى. بروج فلكيه‌دن كنديسنده اجتماع ايدن كواكبك شكلى قوزى‌يه مشابه اولان بربرجك اسميدركه كونش شهرمارتده اشبوبرجه نقل ايتمكله تساوئ ليل ونهار ربيعى وقوعبولور :

«جلوه كاهن ايده خورشيد فلك برج حمل»
(نفعى)

حَمَلَه { [ع] صالديرمه، صالديرش، آتلمه: (حملهٔ رستمانه، حملهٔ اولى) جمعى [حَمَلاتْ] : (حملات قهرمانانه) (حمله‌جى) = قايقجى .

« ضرب تيغ قدر انداز قضا پيكارى »
« ايتدى هرحمله‌ده دشمنلرينى رو بقفا»
(نظيم)

حَمَلَه [ع] (حامل)ك جمعى : (حملهٔ قرآن) = قرآن كريمك مزاياسنه واقف اوله‌رق حافظى اولوب مقتضاسنجه عامل اولمغه چاليشانلر ديمكدر . مأل آشنا اولمايان حافظلره تبركاً اسناد اولنور .

حَمُولْ [ع] تحمللو، حوصله‌سى كنيش آدم : [هرآدم اوقدر حمول اوله‌ماز]، (حَمُولانَه) = حمولجه‌سنه : « سكوت حمولانه »

حَمُولَه [ع] يوك . اكثريا كميلر ايله سوق وجلب اولنان يوكلره اطلاق اولنور : (مقدارحموله، حموله‌نك نولى، اخذ حموله) .

حَمِيَّتْ [ع] غيرت وناموسه تعلق سببيله برشيدن عار و استنكاف ايتمكدركه انسانيته وبا-خصوص مليته عائد كافهٔ فضائلك زبدهٔ معانيسنى جامع برخصلت پاكيزه در : (حميت دينيه، حميت ذاتيه، حميت اسلاميه صاحب حميت)، (حميت مند)= حميتلى (حمّيت مَنْدانَه) = حميتلى اولانه ياقيشه‌جق صورتده. (حمّيت مَنْدى)= حميتليلك . (حمّيت جاهليّه) = تعبيرى جهل ايله قاريشيق اولديغندن بوس‌بتون باشقه معنايى حاويدر :

حَمِيدْ [ع] اسماء حسنادندر : (رب حميد، حميد مجيد)§ حمد وسپاسى جالب اولان خصائل وفضائل عاليه ايله متصف ذات .

حَمِيمْ [ع] صوى صوب § پك صيجاق، پك قاينار نسنه :

« شررر نائرهٔ قهرى معاذالله اكر »
« آب حيوانه اثر ايتسه اولور ماءحميم »
(نظيم)

حَنّانْ [ع] كذلك اسماء حسنادندر « رحيم » معناسنه در . ذاتاً (حَنـانْ) = مرحمت، رقّت، رأفت ديمكدر .

حَنْجَرَه [ع] بوغاز، خصوصيله غيرتلاقده سس ظهور ايدن قسم . اصطلاحات طبيه‌دندر . (حَنْجَرى، حَنْجَرِيَّه)= بوغازه، غيرتلاغه متعلق : (امراض حنجريه) .

حَنْظَلْ [ع] ابوجهل قاربوزى دينيلان برنوع نباتدركه بعض امراضه نافعدر .

« قيلار مضرت بلغمى ازاله حنظل »
(فضولى)

حَنَفِى [ع] امام اعظم ابو حنيفه نعمان بن ثابت رضى الله عنه حضرتلرينك مذهبنه تابع اولان : (مذهب حنفى ، حنفىّ المذهب ، رجال حنفيّه ، فقهاى حنفيّه) جمعى (حَنَفِيُّونْ)

حَنَكْ [ع] آغيز طاوانى، داماق. آغيزك آلت جهتنه‌ده دينيلير. (حَنَكِى) = داماغه متعلق. بونلر اصطلاحات طبيه‌دندر .

حَنينْ { [ع] شوق ، آرزو § شدت اشتياقدن آغلايوب فرياد ايتمك : (حنين حزين) .

حَوّاء { [ع] (آدم) عليه السلامك زوجه‌سى ، ام البشر .

حَواجِبْ { [ع] « حاجب » ك جمعى . اورايه مراجعت اولنه .

حَوادِثْ { [ع] «حادثه» نك جمعى . عالمده هر كون، يكيدن يكى يه وقوعه كلن ايى ، كوتو حاللر ديمكدر . اكثريا مفرد حكمنده قوللا- نيلير . برينه كوره جمع اوله‌رق استعمال اولنور . مثلا (جريدۀ حوادث ، حوادث مملكت) كبى . (حادثه) ايله معنالرى وموقع استعماللرى فرقليدر . بونك موقعنده (حادثه) قوللانيله‌ماز . فقط جمع ديكر اولان (حادثات) بونك مقامنده قوللانيلير . ذاتاً جمع اولان (حوادث) ى تكرار (حوادثات) طرزنده جمعلنديروب استعمال ايتمك عبثدر، لزومسزدر : (حوادث ساره ، حوادث جديده ، حوادث مؤلمه) .

« بى‌غايه‌در آمد شد امواج حوادث »
(توفيق)

حَوارِيُّونْ { [ع] (عيسى) عليه- السلامك اصحابى اولان اون ايكى ذاته اطلاق اولنور . مفردى امدادجى ، ياردمجى معناسنه (حَوارِى) در .

حَواسّ { [ع] (حاسّه)نك جمعى : (حواس خمسه) . اورايه ده باقكز .

حَواشى { [ع] (حاشيه) نك جمعى : (حواشئ وجيزه) مفردينه مراجعت اولنه .

حَواصِبْ { [ع] (حاصِب) ك جمعى . شدتلى روز- كارلر : (هبوب حواصب) .

حَوالَه { [ع] اصطلاح فقهجه دينى برذمتدن ديكر ذمته نقل ايتمكه اطلاق اولنور . حواله‌نك انعقادنده محيل بشرط السلامه ذمتدن برى اولور . آنكچون بعدالانعقاد محال عليه افلاس ايتسه محال له بنه محيله رجوع ايدر : (حَوالۀ مبهمه) = تعجيل ويا تأجيلى ذكر اولنمايان حواله . (حوالۀ مطلقه)= محيلك محال عليهده‌كى مالندن اداسى مقيد اولميان حواله . (حوالۀ مقيده) = بالعكس محال عليهك ذمتنده ويا يدنده بولنان مالدن اداسى مذكور اولان حواله ديمكدر . بونلر اصطلاحات فقهيه‌دندر . § برشيئ سپارش ايتمك، برايشى توصيه ايله‌مك: (خانه‌يه لازم اولان اشيانك مبايعه‌سنى قارداشمه حواله ايتدم ، مغازه‌نك امر انشاآتنى معماره حواله ايتدم، اوايشى كيمه حواله ايتدى) § مانع ، حائل معناسنده قوللانيلير : (تخته حواله ،

حواله‌لی) § اختلاجات عصبیه ویاشدتلی نوبت ایله چوجقلرده ظهور ایدن مرض معلومدرکه اکثریا دیش چیقه‌جغی زمانلرده مشاهده اولنور : (حواله علّتی، حواله کلدی) ، (حوالهٔ) =حواله‌اوله‌رق، حواله صورتیله. (حواله‌نامه) دیکرینه چویریلن آقچه‌یی حاوی کاغد . (حواله سندی) = دین ، ذمّت کاغدی . جمعی (حوالات) .

حَوالی { [ع] بردیارك اطرافی ، جوارلری معناسنه (حول)ك جمعیدر . مفردی بونك یرنده قوللا- نیله‌ماز : (حوالیٔ حجاز ، حوالیٔ شام، قونیه حوالیسی) .

حَوایِج { [ع] (حاجت) ك جمعی . استعمالی مادیاته منحصردر . (حاجات) بونك موقعنده قوللانیلماز : (حوایج ضروریه، حوایج شتائیه ، حوایج بیتیه) .

حَوْزَه { [ع] بر حکومتك زیر اداره‌سنده بولنان ممالکك مجموعی ، دائرهٔ اداره‌سنك جمله‌سی : [حوزة‌الاسلام] = بلاد اسلامیه .

حَوْصَلَه { [ع] فی‌الاصل قوش قورصاغی ، معده ، جوف بدن کبی معانی‌یی متضمن‌ایسه‌ده لسانمزده انسانك صبر وتحمل خصو- صنده‌کی طاقت درونیسنه اطلاق‌اولنور: (حوصله سوز) = طاقت ، تحمل یاقیجی ، محوایدیجی ، (تنك حوصله)= حوصله‌سی طار ، صبرسز (تنك حوصله)=حوصله‌سی یوفقه، طایانماز. § اصطلاح طبجه قوبروق صوقومی کمیکی ایله قالچه کمیکلرینك تشکیل ایتدکلری بوشلغه ، چوقوره دینیلیر :

« دردمز حوصلهٔ خامه‌یه صیغماز نابی »
« آنی وابستهٔ هنکام ملاقات ایده‌لم »

حَوْض { [ع] درونندەصو بریکد- برمکه مخصوص چوقوردرکه آلتی‌واطرافی طاش ویاطوغله‌دن کیرج وخراسان وچمنتو ایله مخلوطاً یاپیلان خرج ایله دیوار اوله‌رق اعمال‌اولنور: (حوض صغیر، کنارحوض، حوض‌تهی حوض‌بهشتی)§سفائنك اجرای تعمیراتنه مخصوص محل‌که عندالاقتضا ایچنه صو طولدیریلوب بوشالدیلیر. ترسانهٔ عامره‌ده بونك برده دکیز اوستنده طوردیغی حالده استعمال اولنان نوعی واردرکه آنکا (حوض سابح) = (یوزیجی حوض) دینیلیور :

« بر حوض مبارك اول مقامی »
« سیراب ایدردی فیض تامی »
(غالب دده)

حَوْل { [ع] ییل : (حول‌تام) § اطراف، چوره : (حول بیت ، حول کعبه) § قدرت معنا- سنی‌ده‌حاویدر: (لاحول‌ولاقوة‌الاّبالله) بوراده‌کی (حول) قدرت معناسنی افاده ایدر . (حولی) = خانه‌نك

درون تحتـانیسی دیمکدرکه تحریف ایله (آوْلوُ) دینیلیر .

حَیّ { [ع] اسماء حسنادندر : (جناب حیّ لایموت) :

« ای حیّ وقدیر اولان آلهی »
« بی‌مثل و مشابه و مضاهی »
(مقدمه)

§ حیات ایله متصف اولان، دیری: (حیّ ومیّت) (حیّاً) = دیری اوله‌رق، اولدیغی حالده دیمکدر: (رئیس اشقیایی حیّاً دردست ایتدکلری) .

حَیاء { [ع] ایکی نوعدر . بری اوم و تعییب اولنه‌جق اوضاعدن اجتناب وحجاب ایتمه، چکینوب اوتانمه‌که بوکا (حیاء فطری) دینیلیر. مثلا (عندالناس کشف عورتدن وافعال مماثلهٔ سائره‌دن حیا) کبی ؛ ایکنجیسی خوفاً من‌الله معاصی ومناهیدن اجتناب وامتناع ایتمکدرکه بوکا (حیاء ایمانی) اطلاق اولنمشـدر . حدیث شریفده ذکر اولنان حیا بو ایکنجی نوعیدر .

(بی‌حیا) = عارسز ، اوتانماز :

« بریسی بحرعطادر بریسی قلزم داد »
« بریسی کان حیادر بریسی کنج سخا »
(نظیم)

حَیات { [ع] جانلیلق، دیریلك: (حال حیـات ، مـدت حیات) ، (حیـات افزا) = حیـات آرتیریجی ، آرتیران (حیاتبخش) = حیات ویریجی ، ویرن :

« ویره‌مه‌ین جانن سکا بولمازحیات جاودان »
(لا)

« قادر بیچون حیات وممات »
(نظیم)

حَیّاكَ‌الله { [ع] الله عمریکی اوزون ایتسون معنا- سنده بر جملهٔ دعائیه‌درکه کمال تحسین مقامنده ایراد اولنور .

حَیث { [ع] ادات . یالکز اصلا قوللانیلماز. غایت اعتباریله بالترکیب قوللانیلیر . بوتقدیرده آخری مضموم اوقونور : (مِن‌حیثُ‌المجموع) = غایهٔ یکوندن ، طوپدن دیمکدر .

حَیثیّت { [ع] مزیت، اعتبار، شرف:(حیثیت ذاتیه، حیثیت رسمیه)،(فضیلت علم واخلاقك انسانه اعطا ایده‌بیله‌جکی حیثیت ومزیته هیچ بر عاقلك شریعهٔ حکمهٔ بر سـوز سویلمکه حق یوقدر — حیثیت مقـا- له‌سی) .

حَیدَر { [ع] ارسلان § حضرت امام علی رضی‌الله عنه : (حیدر کرّار) = دونه‌دونه حمله ایدن. حضرت امامك اوصاف شریفه‌لرندندر. (حیـدرانه) = ارسلانجه سـنه ، (حیدری) = ارسـلانلق ، حیدره منسوب § اکثریا مولوی درویشاننك کییندکلری اوکی تکمه‌سز ، قولسز بر نوع یلك :

« معرکه پرداز پسندیده رای »
« یوسف حیدر شیم روز کار »
(نفعی)
« سرور دین پادشـه نامدار »
«حیدر خصم افگن ودلدل سوار»
(نظیم)

حَیْرانْ { [ع] شـاشه قالمش ، شاشمش ، شاشرمش :

« ای ملك سیما که سندن اوز که حیراندرسکا »
«حق بیلور انسان دیمز هر کیم که انسانْدرسکا »
(فضولی)

حَیْرَتْ { [ع] نه یاپه جغنی بیلمه یه جك صـورتده شـاشیرمه ، شاشیروب قالمه : [القصّه شدت حرمان کاله یتدکده و دریای حیرت طغیـان ایتدکده خاطرمه بو یتدی ـــ فضولی]. (حیرت أفزا) = حیرت آرتیریجی ، آرتیران . [حیرتبخش] و[حیرتبخشا] = حیرتویریجی، ویرن . (حیرتزده) = حیرتاورمش، شاشقیناقده قالمش .

« دیده مخمور وکریبان چاك وکاکل تارمار»
«حیرتافزادر قیامك جامه خوابکدن سنك»
(محمود ندیم)

حَیِّزْ { [ع] طرف، میدان، مکان: [حیّز امکان، حیّز اعتبار، حیّز افتخار] .

حَیْض { [ع] طائفهٔ نسانك عادت طبیعیهٔ شهریه سی .

حَیْف { [ع] ایواه ، یازیق کبی ادات تأسف: (حیف صد حیف) (حیفا) ده عین معناده و بعضاً هرایکیسندن صوکره(که) ویا (کیم) علاوه سیله قوللانیلیر :

« واردق در سـعادتنه یاری کورمه دك »
« کیردك بهشته حیف که دیداری کورمه دك»
(شیخ غالب)

حَیْلُولَتْ { [ع] آره یه کیرمك ، آره ده پرده کبی مانع اولمق : (حیلولت موانع ، بعض امور مهمه نك حیلولتی) .

حَیْوانْ { [ع] جانلی ، دیری مخلو قاتك جنسـنه اطـلاق اولنورکه جمیع انواعنه شـاملدر . § اصطلاحده انساندن ماعدا جانلی مخلوقات اراده اولنورکه جمعی اولان (حیوانات)ده بو معنـا اعتباریله استعمـال ایدیلیر . بعضاً تشبیه طریقیله ادراکسز ، احمق آدملرده ده اطـلاق اولنور . (حیوان ناطق) = انسان دیمکدر .§ حیات، جان معناسـنی ده افاده ایدر : (آب حیـوان) . [حَیَوانِی] = حیوانه منسـوب ، دیریلکـه عائد : (لذّات حیوانیه) .

حَیَّه { [ع] ییلان: (حیّهٔ اسود)= اکثریا دیار مصرده پیـدا اولان قاره ییلان . جمعی (حیّات) .

حِبالْ [ع] (حَبل) كْ جمعى . ایپلر ، خلاطلر دیمکدر .

(حَبّالْ) = ایپجی ، اورغانجی .

حِبالَه [ع] آغ ، طوزاق : (حبالهٔ تلبیسات)

حِبر [ع] مرکّب دینیلن یازی یازمغه مخصوص رنکلی مایع ، مداد § اوقومش بیلکج . بو معناده بالخاصه بنی اسرائیل یعنی موسوی خاخاملرینه اطلاق واکثریا جمعی اولان [اَحبارْ] استعمال اولنور: (احبار بنی اسرائیل ، احبار یهود) .

حِجابْ [ع] پرده ، اورتو ، ایکی شی آره سنده کی مانع : [حجاب چهره]= نقاب ، یوز اورتوسی (حِجابِ حاجِز، حِجابِ صَدر)= اصطلاح طبده کوکس ایله قارنی تفریق ایدن اورتو دیمکدر . (حِجابِ قلب) = اصطلاحده جوف قلبی برطاقم حجره لره آییران پرده لره اطلاق اولنور . § اوتانمه ، صیقلمه : [بی حجاب] = اوتانماز، صیقلماز .

« غصه سندن باشمك قیل کبی اینجلمش تم »
« کیم تمله تینی اورتاسنده باشمدر حجاب »
(فضولی)

« رفع اولدی حجاب شاهدراز »
« عشق اولدی ملامت ایله دمساز »
(وله)

حِجازْ [ع] جزیرة العربده مکهٔ مکرمه، مدینهٔ منور ایله طائف وحوالیسندن عبارت اولان دیار معروفه : (حجاز ولایتی، جانب حجاز مغفرتطرازه عزیمت ایتدی) . § موسیقیٔ شرقیده مقام، پرده : (حجاز پرده سی، حجاز پیشروی) موسیقیٔ غربیده (ده مینور) بونك مقابلیدر . (حِجازْ کارْ) باشقه در .

حِجالْ [ع] کلین اوطه سی دیمك اولان (حَجَلَه)نك جمعی . (رَبّاتُ الحجال) = (رَبّاتْ) (ربّ)كْ صاحبیت، مالکیت معناسندن جمع مؤنثیدر که حجله صاحبه لری یعنی کلینلر دیمکدر :

« زهی مشاطهٔ زینت فزای طبع نظم آرا »
« عروس بکر فکرم رشك ربات الحجال ایلر »
(نیلی)

حِجَّه [ع] بردفعه حج ایتمه : (حَجَّةُ الوَداع) = باعث نزول قرآن ، مبلّغ احکام ایمان حضرت پیغمبر عظیم الشان افندیمزك

هجرت سنیهٔ نبویه‌لرینك اوننجی سنه سنده یوزبیكی متجاوز اهل ایمان ایله برلكده ایفا بیوردقلری حجّ شریفدر كه ایرته‌سی سنه‌ده ارتحال نبویلری وقوع بولمشدر.

(ذی الحجّه) = شهور عربیه‌دن اون ایكنجی آی .

حِدَّتْ [ع] انسانه عارض اولان طارغینلق ، تنیزلك ، اوفكه كبی كسكینلك حاللری : (اوقدر حدتلنمش ایدی كه آغزندن چیقان سوزلری قولاغی ایشتمه‌یوردی ، اك عادی بر قصور فوق العاده حدتنی موجب اولیور) § كسكینلك : (حدّت تیغ ، حدّت سیف) .

حِذاء [ع] بر شیئك مقابلی ، قارشیسی § بر خط مستقیمك دوامیله حاصل اولان جهت كه تركجه‌ده برهسه ، چربی تعبیر اولنور : (دكانلرك كافه‌سی بر حذاده ایدی ، چشمه‌نك حذاسنده بر دیوار واردر .)

حِراثَتْ [ع] اكین اكمك ، اكلمك . اكینجیلك : (ترلانك حراثتی ، موسم حراثت) .

حِراسَتْ [ع] قوریمق ، قورنمق ؛ حفظ ایتمك ، یدلمك : (بلده‌نك حراستی ، خانه‌نك حراستی ، حراست مملكت) .

حِرْز [ع] محافظهٔ نفسه ، سیله اولمق ایچون طاقیلان نسخه ، طلسم كبی شیلره اطلاق اولنور : (حرز جان ، حرز امان ، حرز مكرّم) .

« فارغ ایتدی عشقك اوز كه مهلقالردن بنی »
« حرز جاندر صاقلادی عشقك بلالردن بنی »
(فضولی)

حِرْص [ع] بر شیئه زیاده‌سیله دوشمك ، برشیئی زیاده ایسته‌مك . اكثریا مذموم اولان حالاتده استعمال اولنور : (حرص مال ، حرص اقبال ، حرص جاه ، حرص نقود ، حرص پیری) .

حِرَفْ [ع] (حرفت) لـ‌ك جمعی : (حرف وصنایع) .

حِرْفَتْ [ع] رزقه ، كچنمكه مدار اولان عمل ، كار ، صنعت : (اهل حرفت) = اصناف ، صنعت صاحبی .

حِرْمانْ [ع] فی الاصل محروم ایتمك معناسنه‌در . لسا . نمزده بو معنی معتبر دكلدر . محروم اولمق ، محروم قالمق معناسنده قوللانیلیر :

« متصل حرمان قالور حاصل طمعدن اهل حرص
« طرفه كیم آرتار بكا كلدكجه حرماندن طمع »
(فضولی)

حِزْب [ع] طائفه ، برطاقم ، بر كروه انسان : (حزب قلیل ، حزب مجاهدین) .

« برحزب قلیل ایدی معینم »
« اعدا ایسه لشكر عرمرم »
(لا)

§ قسم ، بلوك : (حزب قرآن) § دوام اوزره اوقونان شی ، ورد ، دعا : (حزب شریف) .

حِسّ { [ع] روحده‌کی طویمق قوّتی ، ترکجه‌سی [طویغو] : (حس ظاهری ، حس باطنی ، حس رقیق ، حس آنی) ، [حسّ ایتمك] = طویمق ، ادراك ایتمك . مادیات و معنویاتده قوللانیلیر : (معامله‌ باره‌دن مغبر اولدیغنی حس ایتدم) . (حِسّی ، حِسّیه) = طویغویه متعلق ، منسوب .

حِساب { [ع] صایمق : (حساب قلیل ، حساب سریع) § قواعد مخصوصه‌سی واسطه‌سیله معلومات عددیه‌دن مجهولات عددیه‌یی استخراج ایدن علم : (علم حساب ، حساب اعشاری ، حساب تمامی ، حساب تفاضلی) (عَلَی الحِساب) = مقدار معیّنك برقسمی اوله‌رق . (عِندَالحِساب ، لَدَی الحِساب ، بِالحِساب) = حساب ایدلدکده . (یوم الحساب ، روزحساب) = قیامت کونی . (حِسابی) = حسابه منسوب § طمعکار ، خسیس آدم . (حِسابیّات) = حسابه متعلق خصوصات :

« مخلص ایی باق دفتر الطاف خدایه »
« نه مصرفی قید ایله نه ایرادی حساب ایت »
(اسعد مخلص پاشا)

حِسّیّات { [ع] روحك ادراکاتی ، حواس واسطه‌سیله روحده حاصل اولان طویغولر : [حسّیات مادرانه ، حسّیات عاشقانه ، حسّیات الیمه ، حسّیات شدیده] .

حِصار { [ع] اطرافی مستحکم محل ، قلعه : (روم ایلی حصاری ، اناطولی حصاری ، آق حصار ، قاره حصار) ، (بالاحِصار) = قلعه‌نك مرتفع قسمی ، ایچ قلعه‌سی .

حِصَص { [ع] (حِصّه) نك جمعی : (حصص موجوده ، حصص مقیّده) .

حِصن { [ع] محکم ، صرپ محل ، قلعه : (حصن حصین) = پك متین ، صرپ قلعه . (حصن منصور) = دیار بکر ولایتنده برموقع .

حِصّه { [ع] پای : (حصّهٔ منفعت ، حصّهٔ عبرت ، قصّه دن حصّه) . (حِصّه‌دار) = حصّه‌لی ، پایی اولان (حِصّه‌یاب) = حصّه بولیجی ، بولان :

«اولانلر فیض‌یاب انتباه آثار قدرتدن»
«آلیرلر حصّهٔ عبرت تماشای طبیعتدن»
(رجائی زاده اکرم)

حِضانَت { [ع] سوت انالغی ، دایه‌لك .

حِفظ { [ع] صاقلامق ، صاقلانمق : [حفظ نقود ، کتابك

حفظی ، حفظ صحت ، حفظ لسان) ، (تحت الحفظ) صاقلانه‌رق ، مأمور مخصوصه ترفیقاً دیمکدر. § ازبرله‌مك، ازبرلنمك : [حفظ قرآن ؛ قصیدهٔ برده‌نك حفظی) . (حفظه چالیشمق)= قرآن کریمی ازبرله‌مکه غیرت ایتمك :

«بغری یاغی او یمزدی اثر تابندن»
«نور حفظندن اگر شعلهٔ شمع آلسه ضیا»
(نظیم)

حِقْد { [ع] کین طوتمق ، دشمنلکی قلبنده صاقلامق که اوج آلمق ایچون فرصته انتظار ایتمك دیمکدر. مذموماتدندر : (حقد وحسد) .

حِکایَه
حِکایَت { [ع] نقل وبیان ایتمك، اطرافیله یعنی صایوب دوکه‌رك سویله‌مك : [حکایهٔ حال ، حکایهٔ سرگذشت ، حکایهٔ ماجرا ، وقعه‌نك حکایه‌سی] § بعض وقایعك هیئت عمومیه‌سی که رومان ، ماصال دیمکدر : (حکایهٔ لیلی ومجنون ، حکایهٔ خسرو وشیرین، حکایهٔ غریبه) جمعی [حکایات]. (حکایه نویس) = رومانجی ، ماصال یازان . [حکایه نویسی] = رومانجیلق، ماصال یازیجیلغی .

« دیگله نیدن کیم حکایت ایتمه‌ده »
« آیریلقلردن شکایت ایتمه‌ده »
(نحیفی)

حِکَم { [ع] «حکمت» ك جمعیدر : [حکم خفیه ، حکم الهیه)

« نیجه قصیده بر کتاب ، مجموعهٔ پر انتخاب »
«هر نکته‌سی فصل الخطاب هر بیتی بر گنج حکم»
(نفعی)

« ذاتیدر ماحصل نسخهٔ اسرار حکم »
(نابی)

حِکْمَت { [ع] فضائل و خصائل عالیه‌نك اجتماعندن تحصل ایدن صفت حسنه :

« هپ بو معنایی بیلیر اهل قبول »
« حکمت آموز ایدی اوضاع رسول»
(خاقانی).

§ آداب واخلاقه دائر عبرت وانتباه بخش اوله‌جق مختصر کلام، نصیحت : (حضرت حکیم رومی‌نك هر قول وجیزی بر درس حکمتدر) § حقایق موجودات و اشیایه عائد معرفت : (علم حکمت ، فن حکمت ، حکمت طبیعیه) § سبب خفی ، منشأ خفی : (حکمت الٰهیه، حکمت ربانیه) بعضاً سبك عربیده [بحکمة الله تعالی] طرزنده‌ده قوللانیلیر . قاعدهٔ عربیه‌یه توفیقاً نسبتنده (حِکْمِی) دیمك لازم گلیرسه‌ده سلیقهٔ ترکیه (حِکَمی) طرزینی ترجیح وقبول ایتمشدر . بو نسبت (حِکَم) لفظنه‌ده عطف ایدیله‌بیلیر: (مواد حکمیه، مباحث حکمیه، مقالات حکمیه) ، (حِکَمیّات) = حکمته متعلق سوزلر.

حِلّ { [ع] شرعاً حلال اولان شی، حلال § ارض مکه‌ده حرم شریفك دائره‌سی خارجنده اولان یر .

حِلْتِیتْ { [ع] اصطلاحات نبا- تیه‌دندر . فنا قوقولی بر نوع ضمغ در که ترکجه‌ده (شیطان ترسی) دینیلیر .

حِلْم { [ع] انسانك طبیعتنده اولان یاواشلق، یوموشاقلق: (حلم حکیمانه) ممدوح، (حلم حماری) شرعاً وعقلاً مذمومدر: (فلان حلم ایله متصف ایدی)

« بری صدقیله بری عدله بی همتادر »
« بری حلمیله بری علم ایله فرد یکتا »
(نظیم)

حِلْیَه { [ع] زینت، سوس § خلقت حسنه، صورت حسنه، صفت حسنه : [حلیهٔ شریفه] = نبیّ محترم علیه الصلوة وسلّم افندیمز حضرتلرینك شمائل شریفه وصفات قدسیه‌لرینی حاوی کتاب، لوحه :

« بوحدیث ایچره بودر قول اهم »
« یعنی الله تعالی اعلم »
« نیجه پاکیزه سخندن صکره »
« فخر عالم دیدی بندن صکره »
« حلیهٔ پاکمی کیم کورسه بنم »
« اوله کورمش کبی وجه حسنم »
(خاقانی)

حِمَایَه { [ع] حالات موذیه‌دن قوریمق قوریمق . انسان حقنده استعمالی غالبدر : [عجزه وضعفایی حمایه مقتضای شان آدمیتدر] (حمایت) طرزنده‌ده قوللانیلیر .

حِمَار { [ع] عربیده ارکك اشك معناسنه ایسه‌ده لسانمزده ارککی ، دیشیسی تفریق اولنمیه‌رق جنس معروف حیوانه اطلاق اولنور. (حماری) = حماره منسوب ، اشکلك.

حِمْل { [ع] یوك : (حمل ثقیل ، حمل جسیم ، حمل خفیف).

«میهمان اولسه‌ڭ چکلمز امتنان میزبان»
«محو اولوردی حمل منت چکسه چرخ چنبری»
(نظیم)

حِمْیَر { [ع] خطهٔ یمانیه‌ده (صنعا) شهرینك طرف غربیسنده بر موقعك اسمی § ینه یمنده عرب متعربه- دن برقبیله‌نك نام جدیدر که (حمیر بن سبأ) در .

حِمْیَه { [ع] پیمك، ایچمکده اعتدال، پرهیز دیمکدر : (الحمیة رأس کل دواء) = [رأس ادویه ، پرهیز وحمیه‌در — لا]

« معده‌یه دیدی نبی بیت الدوا »
« حمیه حقنده دیدی رأس دوا »
(نابی)

حِنَّاء { [ع] فی الاصل شدّه ایله (حِنّاء) در . لسانمزده تحریف ایله (قنا) دینیلن معروف قیرمزی بویا اوتی که قادینلر اللرینی ، آیاقلرینی آنکله بویارلر . (اورمق ،

قويمق) ماده‌لريله قوللانيلير : (قنا كيجه‌سی) = اوائلده كلين اوله‌جق قيزلرك اللرينی . آياقلرينی قنالامق ايچون قادينلرك طوپلانوب اجرا ايتدكاری ذوق شبانه‌يه اطلاق اولنوردی .

(حنائی) = قناجی .

«طرفه كلكون فريبنده روش كيم صانه‌سين»
«جمله اندامنه اورمش يد قدرت حنا»
(نفعی)

« ويردی يال ودم پاكيزه‌سنه رنك حنا »
(نظيم)

حِنْطَه { [ع] بغدای . جمعی (حنط) در .

حِيَل { [ع] (حيله) نك جمعی : (حيل ودسائس) .

حيله { [ع] دوباره ، مكر ، دك ، ديكرينی آلداتمق ايچون ياخود آلداته‌جق صورتده ياپيلان شی . مذموماتندر . (حيله كار) = حيله ايديجی ، ايدن (حيله كارانه) = حيله‌جی اولان آدمه ياقيشه‌جق طرزده . [حيله كاری] = حيله كارلق ، حيله‌جيلك . (حيله باز ، حيله‌ساز) دخی عين معناده استعمال اولنور .

حين { [ع] زمان ، وقت معناسنه‌در : (حين عزيمت ، حين ولادت ، حين حاجت ، حين تحصيل) . جمعی (احيان) .

« حين رؤيتده آچاردی نظری »
« نكتهٔ سرّ كلمح البصری »
(خاقانی)

﴿ حُ ﴾

حُبّ { [ع] سوكی : (حبّ الوطن من الايمان) = وطن سوكيسی ايماندندر . (حبّ نفس ، حبّ جاه ، حبّ دين) .

حُبْلی { [ع] كبه . [الليلة حبلی] = ليجه كبه‌در :

« كونده بيك شی طوغورر ليلهٔ حبلای عدم »
(عاكف پاشا)

حُبُوب { [ع] (حَبّ) ك جمعيدر : دانه‌لر .

حُبُوبات { [ع] (حُبوب) ك جمعی . آرپه ، بغدای ، داری كبی دانه‌دن عبارت اولان ذخائره اطلاق اولنور : (حبوبات بازاری ، حبوبات انباری) .

حُبُور { [ع] (سُرور) ك مرادفيدر . فرح ، سوينج معناسنه‌در :

« كوروب مهابت ايله رستمانه اطوارين»
«اولور طبيعت توفيق نشوه ياب حبور »
(نابى)

حُجّاج { [ع] (حاجّ) ڭ جمعى . حاجيلر ديمكدر : (قافلهٔ حجّاج) .

حُجُب { [ع] پرده معناسنه اولان (حِجاب) ڭ جمعى .

حُجَّت { [ع] دليل ، برهان ؛ بر فعل ويا قولك ثبوتنه مدار اولان نسنه :

« آدمك دعواى عرفان حجّت خسرانيدر »
(لا)

§ محاكم شرعيه دن صادر اولان حكمنامهٔ شرعى ، حكم اعلامى . جمعى (حُجَج) در .

« غيبه ايمان كتير اى ملحد فاجركه سكّا »
« آخرتدن خط تعليق ايله حجّت كلمز »
(ثابت)

حُجْرَه { [ع] كوچك اوطه : (حجرهٔ درويشانه) § اوطه لرك ديوارلرينه ياپيلان قاپوسز دولاب كبى يرلره اطلاق اولنور كه اسكى زمان خانه لرنده چوق كوريلور . جمعى (حُجُرات ، حُجَرات ، حُجْرات) دركه اصطلاحات فنيه دندر . كافهٔ اجسام عضويه وآليه نك مابه الحصولى اولان مادهٔ ناميه يى حاوى مرئيات جسميه نك هيئت مجموعه سنه اطلاق اولنور .

حُجَيْرَه { [ع] پك كوچك اوطه ، اويوق . جمعى [حُجَيْرات] در . بو معناده كذلك اصطلاحات فنيه دندر ،

حُدُوث { [ع] يوق ايكن صوكره دن پيدا اولمق . (قِدَم) مقابلى :

نوروحدتدن اولوب شعله پذير اى حدوث
ويردى فرعالم تكوينه مراياى حدوث
اصله نسبتله ترتب ايدر اثبات قدم
طورفرعيّت وصورتده در انشاى حدوث
ايلەمش اهل حكم موج ايله بحرى تمثيل
تاكه معلوم اوله ماهيت معناى حدوث
(عارف حكمت)

حُدُود { [ع] كنار ، صينور معناسنه اولان (حدّ) ڭ جمعى : (حدود بلاد ، حدود ممالك ، حدود شرعيه)

« اوشهريار سرير بقاكه يوقدر آنك »
« قلمرونده ثغور وممالكنده حدود »
(ثابت)

حُرّ { [ع] اسير ، كوله اولمايان : (حرّ الاصل) . مؤنثى (حرّه) § صورت مشروعه ده كندى فكر واراده سيله حركت ايدن ، سربست آدم . مصدرى (حرّيت) دركه سربستلك ديمكدر :

« حرّ ايكن دوشدم بلا كردابنه »
« عبرت اولدم آه عشق اربابنه »
(معلم ناجى)

حُرْقَت { [ع] یانمق ، یانیق : (حرقة البول) =
اصطلاح طبجه بل صوغوقلغی دینیلن
علّت دیمکدر : (حرقت اولاد تأثیریله
کوزینه دنیا کورنمیه‌رك اول سختیانی که
بعضلر قاپلان و بعضلر ببر دریسیدر
دیرلر — برهان قاطع ترجمه‌سی — عاصم)

حُرْمَت { [ع] عرض، ناموس کبی هتکی حلال اولمیان،
بالعکس رعایتی واجب اولان شیئه
دینیرکه لسانمزده حیثیت، شرف،
تعظیم مقامنده قوللانیلیر :

« مرحمت قیل شوفقیره! آل عبا حرمتنه »

§ حراماولق، حراملق که برشیئك
استعمالنی نهی ومنع ایتمکدر: (حرمت خمر)

« حرمتك انکار ایدن عالمده حرمت بولمه‌سون »
(نفعی)

(نفعی)نك ساقی نامه‌سنده کی شو
مصراعده کوریلن « حرمت » لفظلرینك
برنجیسی (حرمت)ك ایکنجی معناسنه،
ایکنجیسی ده برنجی معناسنه مثالدر .

حُرُوب { [ع] غوغا، صاواش معناسنه اولان (حَرب)ك
جمعی: (حروب ومقاتلات جسیمه)

حُرُوف { [ع] (حرف)ك جمعی: (حروف هجا، حروف
علّت، حروف مقطعه، حروف منقوطه)
(حرف)ك جمع الجمعی اولان [حُرُوفات]
=مطبعه‌لرده قوللانیلان معدندن دوکمه
یازیلره اطلاق اولنورکه انواعی موجود
واعدادی یوزلری متجاوزدر: (حروفات
قاصه‌سی، حروفات ماکنه‌سی، حروفات
باصمه‌سی).

حُزْن { [ع] تاسه لانمق حالی، قایغولانمق عارضه‌سی؛
کوکل قیریقلغی حالی. (حزن آوَر) =
حزن کتیریجی. (حزن افزا)= حزن
آرتیریجی.

حُسام { [ع] کسکین قیلیج : [حسام الدین] = دینك
کسکین قیلیجی.

حُسْن { [ع] کوزل، کوزللك معنالرنده قوللانیلیر. برنجی
معنایه کوره مثال: [حسن اداره، حسن
حال، حسن معامله، حسن معاشرت،
حسن تعبیر، حسن خط، حسن ظن] ایکنجی
معنایه مثال : (حسن وقبح ، حسن
صوری، حسن معنوی)، (حسنی) =
حسنه منسوب، کوزللکه عائد دیمکدر.
بونك جمعی اولان (حُسنیات) =
کوزل اولان خصوصات :

«حسن وآن کورکورنسون دیرایسه‌ك آیینه‌ده»
« لفظدن معنایه حسن انتقالك صورتی »
(نورس)

حُسْنی { [ع] زیاده کوزل ، پك کوزل معناسنه‌در که عمل
خیر و خصلت جمیله‌دن عبارتدر :
(اسماء الحسنی) .

حُسُوم { [ع] اوغورسزلق § توالی اوزره بولنمق ،

بربری آردنجه بردوام اولمق. بومعنایی نظر اعتباره آلهرق شدتلی وسورکلی اسن روزکاره، فورطنه‌یه اطلاق ایتمشلردر.

حُسَیْن { [ع] کوزجلك. بویالکز اسم اوله‌رق قوللانیلیر.

(حُسَیْنی) = موسیقی شرقیده برمقام مخصوصدر: (حسینی پشروی).

« جبریل وار خبر ویر سلطان انبیایه »
« دوشدی حسین آتندن صحرای کربلایه »
(لا)

حُصُول { [ع] حاصل اولمه، وجوده کلمه. (کلمك، بولمق) ماده‌لریله قوللانیلیر. (حصول پذیر) = حصول بولیجی، وجوده کلیجی: [ترقیء صحیح ایسه عالم انسانیتك ترقیات مکتسبه‌سنه وقوف ایله حصول بولور — برمکتوب].

حُصُون { [ع] (حِصن) ك جمعی. قلعه‌لر: (حصون رفیعه).

حُضّار { [ع] (حاضر) ك جمعی. حاضر اولانلر دیمکدر. اشخاص حقنده قوللانیلیر: [حضّار مجلس، حضّار کرام].

حُضُور { [ع] حاضر وموجود اولمه: [حین مرافعه‌ده حضور شهود الزمدر] § پیش، اوك: (حضور جناب پیغمبری، حضور حضرت پادشاهی، حضور همایون) § راحت، اضطرابسز اولمق: (کسب حضور، سلب حضور، حال حضور)، (منسلب الحضور، بی حضور) = راحتسز، اضطرابلی. (حضور قلب) = کوکل راحتی، انفعالات نفسانیه‌دن بری بولنمق:

« میدانه کلدی نعش رقیب افسانه‌ساز »
« قیلدم حضور قلب ایله عمرمده بر نماز »
(ثابت)

حُطام { [ع] قورو اوت وقابوق قیرنتیسی، صامان پارچه‌سی کبی فائده‌سز یاخود نفعی آز نسنه: [حطام دنیایه طمع ایتمك کار عاقل دکلدر].

حُطَمه { [ع] شدتلی آتش § جهنّم.

حُظُوظ { [ع] (حظّ) ك جمعی. بونك جمع الجمعی اولان [حُظُوظات] = انسانك خوشنه کیدن شیلر معناسنده دائما استعمال اولنور: [حظوظات قلبیه، حظوظات نفسانیه، حظوظات دنیویه].

حُفّاظ { [ع] ازبرله‌ییجی، ازبر ایدیجی معناسنه اولان (حافظ) ك جمعی: (حفّاظ کرام، حفّاظ حدیث).

حُفْره { [ع] قازلمش چوقور: [ای زائر! شوصاکز سکوندن اوقدر سرعتله کچوب کیتمکه

چالیشمه . زیرا هرآدمك سنی بورایه تقریبدن باشقه برفائده حاصل ایده‌مز. عالمك آلامنی بزه ترك ایده‌رك شو حفرهٔ آرامه التجا ایدن ... مرحومه‌نك روحنی بر فاتحه ایله شاد ایله که همزك قرارکاهی شمدی هیچ اهمیت ویرمیه‌رك چیکنه‌یوب کچدیکمز شو طوپراقلرك آلتنده بویله بر چوقور اوله‌جقدر . — ترجمان حقیقت — بشکطاشده عقارات اتصالنده کائن مقبرهٔ مخصوصه‌ده والده‌مك کتابهٔ سنك مزاری] جمعی (حُفَر) : (حفر نیران ، حفر جهنّم) تصغیری (حُفَیره) = قازلمش کوچك چوقور ، چوقورجق .

حُقْنَه [ع] دفع احتباس بول و ازالهٔ انقباض ایچون قوللانیلان دوا ، علاج § ادویهٔ مذکوره‌یی داخله ایصال ایچون قوللانیلان آلت مخصوصه ، شرینغه : (شربت وحقنه) .

حُقُوق [ع] (حَقّ) ك جمعی . برلغت کتابنده اشخاص آره‌سنده اولان آشنالق معناسنده‌ده قوللانیلدیغی بیان اولنیورسه ده یاکلشدر . طوغریسی کثرت الفت ورفاقت ومعامله ایله اشخاص آره‌سنده یکدیکره قارشی پیدا اولان حقلر دیمکدر : (حقوق ناس ، حقوق عباد ، حقوق قدیمه) . اصطلاحات نظامیه آتیده مندرجدر : (حُقُوقِ شَخصیّه) = کرك دولتك ، کرك افرادك منافع مخصوصه‌لرینه عائد اولان حقوق . [حُقُوقِ اِدارهٔ مُلکیّه] = دوائر وشعبات رسمیه‌نك وظائف عمومیه‌سیله افرادك معاملات ومنافعنه عائد روابط ومناسباتی تعیین ایدن قواعدك هیئت مجموعه‌سی. (حُقُوقِ اَساسیّه) = برحکومتك صورت تشکیله تبعه‌سنه عائد مناسباتی حاوی قواعد. (حُقُوقِ دُوَل ، حُقُوقِ بین‌المِلَل) = دولتلرك آرالرنده جاری اولان مناسبات ومعاملاتك وملل مختلفه افرادی بیننده‌کی مناسباتك مستند اولدیغی قواعدعمومیه دیمکدر . (حُقُوقِ بَحریّه) = عقود ومعاملات بحریه‌یی و طرز جریانیله مرتبهٔ مرعیتنی تعیین ایدن قواعددن عبارتدرکه ایکی قسمدن مرکبدر . برنجیسی (حُقُوقِ بَحریّهٔ خُصُوصیّه) ، ایکنجیسی (حُقُوقِ بَحریّهٔ عُمُومیّه)در. (حُقُوقِ حربیّه) = حال حربده ایکن دولتلرك مرعی‌الاجرا طوتمغه مجبور بولندقلری قواعد دیمکدر . (حُقُوقِ جزائیّه) = مستحق اولانلر حقلرنده

مجازات لازمه اجراسیچون موضوع اولان قوانینك هیئت مجموعه‌سی . (حقوقِ مدنیّه) = افرادك یكدیكریله اولان مناسباتنی تعیین ایدن قواعد ایله بر شخصك مستفید اوله‌جغی هركونا مساعدات قانونیه . (حقوقِ عمومیّه) = برحكومتك تشكلاتنه وافراد تابعه‌سیله اولان مناسباتنه وحكومات سائره ایله بینلرنده‌كی معاملاته متعلق قواعد . (حقوقِ سیاسیّه) = بر حكومت متبوعه‌نك افراد تابعه‌سنی اداره خصوصنده‌كی وظائفیله افراد مذكوره‌نك حكومت متبوعه‌لرینه قارشی اولان وظائفنی بیلدیرن قواعددن عبارتدر. (حقوقِ عقد) = اصطلاحات فقهیه‌دن اولوب مقتضای عقد اوله‌رق طرفین معاقدینك نائل اولدقلری صلاحیته اطلاق اولنور . (حقوق شناس) و (حقوق پرور) = وفادار، حقوق طانیان صادق دوست. (حقوق شناسانه ، حقوق پرورانه) = حقوق طانیانه یاقیشه‌جق صورتده . (حقوق شناسی) = حقوق طانیپجیلق: [هر انسانك بولندیغی حال نسبتنده مستحق اولدیغی بعض عائداتی اولورکه لسانمزده حقوق تسمیه قلنور — حقوق ومحاکم مقاله‌سی] .

حُقّه [ع] معدنی ، ترابی ، بلوری معمولاتدن ایچی اویوق یکپاره اوفاق قوطی ، قاب : (مركب حقّه‌سی ، بویا حقّه‌سی) (حقّه كبی آغیز) تشبیه عامیانه‌سنك طرز دیكری اولان (حقّهٔ دهان) تعبیری زمانمزده متروكات ادبیه‌دن عد اولنیور .

حُقّه باز [ف] ال چابكلكی ایله یووارلاق دانه‌لرله حقّه اوینایان، هنر کوسترن صنعتكار یاخود حیله كار . (حقّه بازی) = ال چابكلكی ایله یاپیلان صنعت ، حقّه بازلق.

حُكّام [ع] (حاكم) ك جمعی . محاكم شرعیه ونظامیه هیئاتنه اطلاق اولنور: (حكّام شرعیه، مفتش حكّام ، حكّام عدلیه) .

« نور چشم وزرا قوّت قلب علما »
« تاج فرق وكلا قرّهٔ عین حكّام »
(نابی)

حُكْم [ع] قضا معناسنه دركه بو ایش بویله‌در ویاخود دكلدر دیه قطعیاً رأی ویرمك ، كسوب آتمق : (محكمه‌نك حكمی محض عدالتدر ، مدعی بو حكمی استیناف ایتدی . اووقات حكم لاحقك قبولنی توصیه ایدییور) § امر ، اراده معناسنده قوللانیلیر : (حكم الٓهی، حكم

دینی ، حکم سلطانی، حکم وجدانی)، (هرقوت منفردیه غالب اوله‌جق وامر وحکمی طرفین منازعینه جبراً قناعت ویره‌جك برقوت غالبه وحاکمه ایقاعنه لزوم کورینوب — حقوق ومحاکم مقاله‌سی) ج تأثیر، اهمیت: (موسم شتا حکمنی شدتله اجرا ایدییور ، حکمی یوق ، حکمسز شی) § قیمت، منزله ، مشابه : (تیزه آنا حکمنده میدر ؟) (حکمدار ، حکمران) = بر قومك متبوعی ، اولوسی اولان ذات معظم (حکمداری، حکمرانی) = متبوعلق، سلطانلق : (تاج حکمداری ، حقوق حکمرانی) .

حکومت { [ع] هیئات اجتماعیهٔ تابعه‌نك منافع خصوصیه وعمومیه‌سنی محافظه وتبعه‌سی اوزرنده امر ونهیی انفاذ ایدن قوهٔ اجرائیه ، قوت اداره : (نفوذ حکومت ، حقوق حکومت ، حکمت حکومت ، حکومت سنیه ، حکومت محلیه) § اجرای حکومته مخصوص دائره معناسنده‌ده قوللانیلیر: (حکومته مراجعتله ، حکومته کیدوب بیان حال ایلدی ، باب حکومت) (حکومت مستقله) = حقوق حاکمیت واستقلالیتك تمامنی حائز اولان . [حکومت غیر مستقله]= حقوق حاکمیت واستقلالیتك تمامنی حائز اولمایوب باشقه بر دولته مربوط بولنان حکومت دیمکدر .

حلقوم { [ع] انسان وحیوانك بوغازی: (راحة الحلقوم، راحت حلقوم) = نشاسته وشکر ایله اعمال ایدیلان برنوع معروف یوموشاق شکر. فستقلی، بادملی، قایماقلی اوله‌رق انواعی واردر .

حلو { [ع] طاتلی: [حلومذاق] = طاتلی‌سی ، طادیمی طاتلی. جمعی اولان [حلویات] = طاتلی‌یه متعلق ییه‌جکلر معناسنده چوق قوللانیلیر .

حلول { [ع] کلوب چاتمق ، کیریشمك : (حلول شتا ، حلول رمضان، وقت معینی حلول ایدنجه)

حله { [ع] بری بلدن یوقاری صرته ، دیکری بلدن آشاغی پاچاقلره تلبس اولنان ایکی پارچه‌دن عبارت لباس : (حلهٔ بهشت] § بر قادینك طلاق ثلثه ایله زوجندن افتراق ایتدکدن صوکره ینه اسکی زوجنه وارمه‌سی شرعاً ممکن وحلال اولمق ایچون دیکر بر ارکك ایله ازدواج ایده‌رك تکرار اطلاق اولنمه‌سی .

حلی { [ع] (حلی) نك جمعی . الماس ، یاقوت ، زمرد ، آلتون ، کوموش زینتلره اطلاق اولنور . مفردی هیچ قوللانیلماز .

جمع الجمعی اولان (حُلِیّات) قیمتلی زینتلر ، مجوهرات طاقملری معناسنده چوق قوللانیلیر .

حُمّاض [ع] (قوزی قولاغی) دینیلن سبزه . قوزی قولاغی صوییله شکر قایناتدیلوب لعاب یاپیلور . بوده ایسته‌نلدیکی زمان صو ایله ازیلوب شربت حالنه کتیریلورکه بوکا (حمّاض شربتی) دیرلر .

حُمْرَت [ع] قیرمزیلق ، قیزیللق : (حمرت عارض ، حمرت شفق ، حمرت خد ، حمرت حجاب)

« مست عشق اولمغین اول چشم خمار »
« حمرته مائل ایدی بر مقدار »
(خاقانی)

حُمْرَه [ع] اصطلاحات طبیه‌دندر . (بیلانجق) دینیلن علت . اشبو مرضه (آلازلامه) ده دیرلر .

حُمْق [ع] عقل نقصانلغی ، بوکللك ، سرسملك . (حماقت) ایله مترادفدر ، اورایه‌ده باقکز .

حُمَقاء [ع] احمق معناسنه اولان (حَمیق) ك جمعی . مفردی هیچ قوللانیلماز : (هبنقه مشاهیر حمقادندر) .

حُمُوضَت [ع] اکشیلك : (مولّد الحموضه) (حُمض) = اصطلاح کیمیاجه اکثریا معادنك ونادراً شبه معادنك هوانك (مولّد الحموضه) دینیلن تنفّسه صالح جزئیله برلشمه‌سندن حاصل اولان ترتیب کیمیوی یه اطلاق اولنور : (حُمض اَوَّل اُسرُب ، حُمض اَوَّل زیبق ، حُمض اَخیر فضّه) کبی کیمیایه عائد اصطلاحات فنیه‌یك چوقدر .

حُمّی [ع] خسته‌لك اثری اوله‌رق وجودده حاصل اولان

حُمّا حرارت شدیده § صیتمه : (قره حمّا) = تیفوس .

حُوت [ع] بیوك بالیق § بروج فلکیه‌دن برینك اسمیدرکه کواکبدن مرکب بالیق شکلی ارائه ایتدیکی ایچون بویله تسمیه قیلنمشدر . کونش اشبو برجه شباط آینده داخل اولور :

« یونسی حوت اجل ایلدی آه‌التقام »
(تاریخ — سروری)

حُور [ع] فی‌الاصل آهوکوزلو دیمك اولان (اَحْوَر) ایله آنك مؤنثی اولان [حَوْراء] نك جمعیدرکه آهو کوزلولر دیمکدر . اصطلاحده جنت قیزی معناسنه‌در . (حوری) = ینه بو معناده مفرد اوله‌رق قوللانیلیر . (حُور) اسلوب فارسی اوزره (حُوران) و (حُوری) کذلك (حُوریان) طرزنده جمعلنیر :

« سر بالیننه کلسه‌ڭ ای حور »
« ایندی دیرلردی شهیداوستنه نور »
(ثابت)

حُوَیْصَلْ [ع] بشره‌ده پیدا اولان ایچی صولی اوفاق قابارجق . جمعی [حُویصلات] = التهابات جلدیه‌دن طوزلو بلغم واوچو-
قلامه دینیلن امراض . بونلر اصطلاحات طبیه‌دندر .

حُوَیْنات [ع] کوزایله کورلمه‌ین یعنی رؤیتی (خرده‌بین) ایله ممکن اولان غایتله اوفاق حیوانجقلره اطلاق اولنور که مفردی (حوین) فرانسزجه‌سی (Micorbe = میقروب) در .

« خَ »

خا [ع] الفبای عثمانیده طوقوزنجی حرفك اسمی . ابجد حسابنده (٦٠٠) عددینه مقابل طوتیلور : (خاء معجمه ، خاء مفتوحه)

خای [ف] (خاییدن) مصدرندن اسم فاعل مرخمدرکه چیکنه‌ییجی دیمکدر . اصلی (خاینده) ایدی . برکلمه‌یه الحاق ایله وصف ترکیبی اوله‌رق قوللانیلیر . مثلا (شکرخا) کبی‌که بونك اصلی (خاینده‌ٔ شکر) در:

« آغزینه آلماز اکر قند مکرر اولسه »
« لفظ خاییده‌یی طوطیٔ شکرخای سخن »
(وهبی)

خائِب [ع] بهره‌سز ، امیدسز اولان ؛ سعیی ثمره‌دار اولمایوب محروم ، مأیوس قالان ؛ ضرر ، زیانه اوغرایان . اکثریا (خاسر) ایله برلکده قوللانیلیر : (خائب وخاسر) ، (خائباً) = خائب اولدیغی حالده ، خائب اوله‌رق .

خائِف [ع] قورقوجی ، اودلك . (خائفاً)= قورقه‌رق . (خائفانه) = اودلکجه‌سنه .

خائِن [ع] خیانتله متصف اولان ، ایلکه قارشی کوتولك ایدیجی ، ایدن . (خائنانه) = خائنجه‌سنه . بوکلمه‌لرده‌کی همزه‌لری (یا) ایله یازمه‌ملی .

خاتَم [ع] مهر ، اوستی مهرلی یوزوك : (وضع خاتم ، خط

خاتم، خاتم زمردین) § صوك، اك صوك [خاتم الانبیا، خاتم المرسلین] = پیغمبران ذی شان حضراتنك اك صوكره كلنی، سیّد الانام علیه الصلوة والسلام افندیمز حضرتلری . كسر (تا) ایله ده لغتدر . فقط لسانمزده فتح (تا) ایله معروفدر:

« بدل اولماز بوكازیرا كه سنك مامكدر »
« طوته ماز مهر سلیمان یرین آخر خاتم »
(باقی)

خاتِم { [ع] مهرله‌یجی، مهرله‌ین § ختم ایدیجی. بتیریجی، بتیرن : [خاتم قرآن]

خاتِمَه { [ع] بیتكین، صوك : [حسن خاتمه، خاتمهٔ كتاب، خاتمهٔ حیات، خاتمهٔ كلام)، (خاتمه كش) = صوكی چكیجی، نهایت ویریجی، ویرن.

خاتون { [ع ـ ف] قادین. معناسنده شرف حكمی موجوددر. نصل كه بونك محرفی اولان [قادین] ایله (قاری) بیننده ده برفرق معنی واردر. [خاتون قیامت] = حضرت فاطمة الزهرا رضی الله عنها

خادِع { [ع] خدعه ایدیجی، ایدن؛ آلدادیجی . آلداتان : (بایع خادع)= حیله كار صاتیجی.

خادِم { [ع] خدمت ایدیجی، ایدن، خدمتجی: (خادم الفقرا).

خار { [ف] دیكن : [خارزار] = دیكنلك ، چالیلق . (خار اشتر) = دوه دیكنی . (خارپشت)= كیرپی .

«اول نهال كلشن دولت كه شاخ كل كبی»
«لطف وقهرندن ویرر احبابه كل، اعدایه خار»
(فضولی)

«یار ایچون اغیاره منت ایتدیكم عیب ایلمه»
باغبان بركل ایچون بیك خاره خدمتكار اولور»
(لادری)

خارخار { [ف] دغدغهٔ خاطر، درد دل، خلجان معناسنه‌در:

« امتی اولدقجه كلچین سرور باغ سور »
« دشمنی اولسون فكار خارزار خارخار»
(نعت ـ نظیم)

خارا { [ف] قانی، پك طاش، مرمر. (سنك خارا) صورتنده ده استعمال اولنور . (خارا شكاف) = مرمر یاریجی ، یاران :

« خدا قادردر ایلرسنك خارادن كهر پیدا »
(لا)

« مالك اولسه م كاشكی برقلبه سنك خاره دن »
(معلم ناجی)

§ برنوع قماشدر كه صوف كبی موجلی موجلی اولور . بوكا (خاره) ده دینیلیر . (برهان قاطع) ك روایتنه كوره بو قماش ایكی چشید اولور . بری (خارای عنابی) در كه مخترعی اولان (عناب) ك اسمنه نسبتله مشهوردر . دیكرینه ده (خارای ساده) دینیلیركه یك رنك اولور :

« نورمواج معانی می سوزمده برق ابران »
« یا لباسی نظممك بر آتشـین خارامیدر »
(نفعی)

اسلاف شعرادن بعضیلری فارسیده اولدیغی کبی برنجی معناده دخی (خاره) طرزنده قوللانمشلردر . زمانمزده دخی هم بو صـورتله استعمال وهم قماش مذکوره اطلاق اولنور. (فضولی)نك بیت آتیسـنده طـاش معناسـنده او صورتده قوللانیلمشدر :

« قیلمغیچـون تازه كلزار نبوت رونقن »
« معجزندن ایله‌مش اظهار سنك خاره‌صو »

خارج } [ع] شو لفظك معنای اصلیسی برشیدن چیقیجی دیمکدر . لسانمزده طیش، طیشاری ؛ طیشده، طیشاریده معنالرنده‌قوللانیلیر: (اویله شیلر بنم وظیفه‌مدن خارجدر) ، (خارجاً) = طیشدن ، طیشاریدن . (خارج قسمت) = حاصـل تقسـیم ، برعـدد کلیده ، بر عدد جزئی نك قاج دفعه بولندیغنی کوسترن عدد. [خارج حدود] = صینیرك طیشاریسی (خارج بلده) = مملکتك طیشاریسی ، طیشی (خارج از حسـاب) = حسـابدن طیشـاریده دیمکدر . (خارجی) = طیشـاری‌یه منسـوب ، طیش طرفه متعلق : [فصل خارجی، قسم‌خارجی، امور خارجیـه ، تلوینـات خارجیه ، ترتیبـات خارجیه] || وقتیـله حضرت امام علی رضی الله عنهـه مخـالفت ایدن كروهك هربرینه ــ دائرهٔ عدل وحقدن طیشاری چیقدقلری ایچون ــ (خارجی) اطلاق اولنورکه بونك جمعی (خوارج) در.

خارق } [ع] ییرتیجی ، ییرتان . ترکیب ایله قوللانیلیر : [خارق‌العاده ، خارق‌عاده] = عادتی ییرتیجی ، عادتك طیشاریسـنده دیمکـدرکه معناجـه (فوق العـاده) تعبیرندن اقوادر .

خارقه } [ع] عادتك خارجنـده اوله‌رق تشمش ، غایتله ممتاز آدم :

« سـائره بکـزرمی سخندانلرك »
« هر بری بر خارقـه درآنلرك »
(معلم ناجی)

بو کلمه‌نك صو کنده‌کی (ه) مبالغه افاده ایدر ایسه‌ده (خارق) ك مؤنثی اوله‌رق قوللانیلدیغی تقـدیرده (ه) علامت تأنیث اوله‌جغندن انسانه وصف اوله‌ماز . اوحالده (امور خارقـه ، کیفیـات خارقه) دینیلـیرده (رجال خارقه ، اشخاص خارقـه) دینیـله‌مز . جمله‌لرده موقع وطرز استعمالنـه دقت ایتمه‌لیدر .

خاره } [ع] (خارا) یه باقکز . هرایکی معناده آنك مرا- دفیدر ، لسانمزده بوزیاده قوللانیلیر :

« کل یا کاقلی کلکلی کرا که‌لی مورخاره‌لی »
(ندیم)

خازِنْ { [ع] خزینه‌دار ، خزینه محافظی : (خازن اسرار ، خازن اموال) .

«نامگی نظم بلندمله چیقاردم فلکه»
«ایده تا خازن اسرار قضا نقش ختام»
(نفعی)

خاسِرْ { [ع] ضرر ، زیانه اوغرا-یجی ، اوغرایان : (تاجر خاسر ، مرد خاسر) ، (خاسراً)= ضرردیده اولدیغی حالده ، زیانه اوغرا-یه‌رق . جمعی (خاسرون ، خاسرین) .

خاشاكْ { [ف] چور چوپ ، یونقه . فارسیده (خاش خاشك) صوزتنده دخی قوللانیلیر . لسانمزده اکثریا معناجه مرادفی اولان [خس] لفظیله برابر استعمال اولنور . لسانمزده « خرده » ایله برلکده قوللانیلیر . (خس وخاشاك) .

«دل جوش عشقده تن صدچاك بی خبر»
«دریا تموج ایته‌ده خاشاك بی خبر»
(روحی)

« دکسه خاشاك حقیره نظر ترییق »
« قاب قوسینه اولور قدرومزیتله خدنك »
(لا)

« تم خاشاکنه اوتلر اوربدربرق هجرانك »
(فضولی)

خاشِعْ { [ع] کوکل آلچاقلغی کوستریجی ؛ نفسنی عادی ، کوچك کوسترن : [عبد خاشع ، قلب خاشع] ، (خاشعاً) = خاشع اوله‌رق ، اولدیغی حالده . (خاشعانه) خاشع اولانه مناسب کوریله‌جك صورتده .

خاصّ { [ع] برقاچ شیئه شمولی اولمایوب یالکز برشیئه عائد اولان : [اسم خاص ، طورخاص طرز خاص ، شیوهٔ خاص ، نشوهٔ خاص ، اوشیوهٔ تکلّم کندیسنه خاص ایدی ، خاص باغچه ، خاص آخور] مؤنثی (خاصّه)در : [خزینهٔ خاصّه ، عساکر خاصّه ، خدمهٔ خاصّه] § متمیز ، ممتاز ، ایلروکلن کیمسه‌لر : (خاص وعام) . بومعنی اعتباریله جمعی (خَواصّ)در : (خواص وعوام) ، (خاصّ الخاصّ)= خاصدن خاص ، اك خاص § بوزوق ، قاریشیق اولمایان : (خاص اتمك ، خاص بویا ، خاص کوموش ، خاص فرانجله ، خاص ایپك ، خاص اون)

« مونس حجرهٔ خاصّ نبوی »
« انس اول کعبهٔ دین راه روی »
(خاقانی)

خاصَّه { [ع] برشیده بولنوب دیکرنده بولنمایان قوّت ، کیفیّت ، حالت مخصوصه : [مقناطیسده تیموری ، کهربادہ صامانی چکمك خاصّه‌سی بولندیغی معلومدر) [خاصّةً ، بِالْخاصّه] = سائرلرندن آیری ، مخصوص

اوله‌رق . (خاصگی) = آخرنده کی (ه) کاف فارسی‌یه قلب اولنمشدر . خادمهٔ حسنه || مقرب ، قرین ملوك اولان خدمه معناسنه‌در . اوائلده بوستانجی اوجاغی ضابطانیله مباشرلره وذکور واناثدن خدمت مخصوصه‌ده بولنانلره اطلاق اولنوردی: [خاصگی اغا، باش خاصگی ، خاصگی اوسته ، یول خاصگیسی] .

خاصیّت { [ع] قوت، کیفیت، فائدهٔ مخصوصه ؛ تأثیر مخصوص. [خاصیّتلو]= نافع، فائده‌لی، تأثیرلی دیمکدر : (خاصیّتلو هندبا ابه کومه‌جی، خاصیّتلو طورب، خاصیّتلو کلینجك چیچکی) .

« بوخاصیّتله‌سن زخم درونه مرهم اولمازسین»
(ثابت)

« ماهیّت حسن وعشقه عارف »
« خاصیّت کرم وسرده واقف »
(غالب)

خاضِع { [ع] آلچاق کوکللولك کوستروب باش اکیجی اولان : (عبدخاضع)

خاطِر { [ع] فی‌الاصل انسانك درونندە اولان طویغو، دوشونجه معناسنه‌در . الیوم کوکل معناسنده قوللانیلیور . بعض مقامده فکرمعناسنی افاده‌ایدر. (خاطرمانده) خاطری قالمش، کوجنمش. (سؤال خاطر) کوکل صورمق ، کوکل آلمق . (خاطرشناس) = کوکل طانیبجی، کوکل‌یابان (خاطرشناسانه) = کوکل یابانه یاقیشه‌جق صورتده (خاطر شناسی) = کوکل طانیبجیلق . (خاطرنشان) = کوکلده یر ایتمش، اونودلمه‌مش اولان (درخاطر ایتمك) = کوکلده طوتمق ، عقله کتیرمك ، اونوتمامق . (خاطرنواز) = کوکل اوخشاییجی ، اوخشایان . (خاطر قیرمق) = کوکل اینجتمك .

خاطِره { [ع] انسانك درونه سانح اولان رأی ، فکر : (بونی خاطره اوله‌رق عرض ایدییورم) § خاطرده قالمش اولان خصوصی ، شی : (خاطرهٔ حیات ، خاطرهٔ شبابت ؛ خاطرهٔ پیری) جمعی (خاطرات) . بونلر ممدوحات ومذموماتده قوللانیلیر . جمع دیکری اولان (خواطر) ده باقکز .

خاطِف { [ع] قاپیجی ، کوز آلیجی ، قاماشدیریجی، قاماشدیران. اکثریا (برق) ده وصف اوله‌رق قوللانیلیر : (برق خاطف)

« برق خاطف صانعه اولمشدر سليما ّولك »
« دست پرزورنده شمشير جلادت منجلى »
(معلم ناجى)

« نه دم عزم ايليوب ميدانه آت صالسه يدى كفاره »
« صانه يدك برق خاطفدر الندء تيغ برانى »
(همدمى)

خافض { [ع] آشاغى دوشوريجى، آلچالديجى، آلچالديران. اسماء الحسنادندر .

خافقان { [ع] مغرب ايله مشرق ديمكدر . [خافقين] ده عين معناده قوللانيلير : [اخبار خافقين]

خاقان { « ف = ترك » حكمدار عظيم الاقتدار ، پادشاه شهر- تشعار ديمكدر. فى الاصل [مغول، ترك] حكمدارلرينك عنوان مشهوريدر : [حدود خاقانى ، قيود خاقانى ، قلاع خاقانى ، سند خاقانى ، دفتر خاقانى]، (خاقانى) = خاقانه منسوب خاقانلق .

« خاقان عثمانى نسب كيم مندرج ذاتنده هپ »
« اسلام فاروق عرب اقبال پرويز عجم »
(نفعى)

خاك { [ف] طوپراق : (خاك پاك) = تميز طوپراق (خاك پاى) = آياق طوپراغى . بو تعبيرده كى (كاف) ايله (پا) يى بيتيشيك يازمه مليدر . (خاكدان) = دنيا ، ير . (خاكروب) = سپورگه. (خاكسار) = توز طوپراق ايچنده سورينن حالى پريشان فقير ، حقير ، دوشكون . (خاكسارى) = پريشا- نحال اولمق ، دوشكونلك . (خاك نشين) = فقير ، ديلنجى (خاكى) = طوپراغه منسوب ، طوپراقدن. بونك جمعى اولان (خاكيان) = اهل دنيا ، انسانلر ديمكدر. (خاكى نهاد) = متواضع ، الچاق گوكللى :

« خاك اول كه خدا مرتبه كى ايليه عالى»
(روحى)

« قدرينى انكار ايدن ايكى جهانده خاكسار »
(نظيم)

خاكستر { [ف] كول ، آتش كولى . (خاكسترى) = كوله منسوب ، كول كبى : (رنك خاكسترى) .

« سرمهٔ چشم ايله مشلر شمعلر خاكسترم»
(فضولى)

« ويرسه طبع آتشه كر برق تيغى تربيت »
« معدن الماس ايدردى تودهٔ خاكسترى »
(نفعى)

خال { [ع] والده نك اركك قارداشى، دايى . لسانمزده بو معناده قوللانيلماز § انسانك بدننده ، يوزنده اولان قره بنك ، بك : [خال سياه، خال مشكين] ، (خالدار) = بكلى ، بنكلى .

« نقطهٔ خال سیه طرف رخ دلدارده »
« حبةالسودا یا املنل ایکیدن خالی دکل »
(منطق)

خالِدْ { [ع] ابدی ، دائم ، باق . جمی (خالِدون، خالِدین).

خالِصْ { [ع] پاك وصاف اولان؛ قاریشیق اولمایان شی : (قلب خالص) = تمیز ، صفوتلی یورك . (خالص القلب) = یورکی تمیز، غل وغشدن خالی (زر خالص) = قاریشیق اولمایان، صاف آلتون (نیتِ خالصه) = غرض ، فساددن عاری نیت (خالصاً) = خلوص وصفوتله ؛ صافی ، پاك اوله‌رق [خالصانه] = پاك، صاف اولانه یاقیشه‌جق صورتده . [خالصیت] = پاکلك ، صافیلك ؛ قاریشیقدن عاری اولمق .

« صاف وبرّاق وضیا کستر ایدی »
« یعنی خالص کوموشه بکزر ایدی »
(خاقانی)

خالِقْ { [ع] اسماء حسنادندر . یارادیجی، یارادن؛ یوقدن وار ایدن ، تکری . [خالقیت] = یارادیجیلق : [خالق السموات ، خالق انس وجن] .

خالَه { [ع] بابانك قیز قارداشی . عربیده والده‌نك قیز قارداشنه یعنی تیزه‌یه اطلاق اولنور : (خاله خانم ، خاله زاده) .

خالی { [ع] تنها، بوش: (دکان خالی، مکان خالی) بونك مؤنثی اولان (خالیَه) تشدیدایله غلط اوقونملیدر : [بیوت خالیه، ایام خالیه، اراضیٔ خالیه] (خالیاً) = بوش اوله‌رق، بوش اولدیغی حالده . (خالی الذهن) = ذهنی بوش، بوش قفالی .

« عارضك یالاله یا کل ایکیدن خالی دکل »
« امل نابك غنچه یا مل ایکیدن خالی دکل »
(منطق)

خامْ { [ف] چیکّ، پیشمه‌مش، اولمامش : (میوهٔ خام، خام ارمود، خام شکر) (خام آدم) = تربیه کورمه‌مش، جاهل . § ایشلنمه‌مش، صنعتکار الندن کچمه‌مش، حال طبیعیده اولان : [خام اشیاء، خام کوموش، خام باقیر] § بیهوده، بوش، فائده‌سز: (خیال خام، طمع خام، امل خام، فکر خام](خامی)=(خاملق) =کسیکلك، کوشکلك، یورغونلق. [خاملامق] = قوتدن دوشمك ، ادمانسزلق .

«عطرسوزاولمق ایچون بزم کله دخی نسیم»
«هاون لاله‌ده سحق ایتمزایدی عنبرخام»
(نفعی)

خامِس { [ع] بشنجی : [جلد خامس، فصل خامس، رتبهٔ خامسه، دفعهٔ خامسه]، (خامساً)= بشنجی اوله‌رق .

خاموش { [ف] (ساکت) کبی صوصیجی ، صوصان. (خامش ، خموش ، خمش)صورتلرنده مخففاً دخی قوللانیلیر. فارسیده اولدیغی کبی بو نلرك (صوص) امری مقامنده استعمالی وقتیله لسانمزده دخی تجویز اولنمش ایسه‌ده الیوم مهجوردر . [خاموشی] = سکوت ، صوصیجیلق. [وادیٔ خاموشان ، محلهٔ خاموشان] = مزارلق . قبرستان :

(جویلر چون ایردیلر دریایه خاموش اولدیلر)
(لا)

« جدلکارانه خاموشی‌قدر رنکین جواب‌اولماز »
« سکوتن مرد دانا خصمی الزام ایچون صاقلار »
(راشد)

« سپر انداز عجزه خصمی تیغ‌خونفشان‌چکمز »
« خموشان ادب اندیشهٔ زخم زبان چکمز »
(کوپریلی زاده — اسعدپاشا)

خامَه [ف] قلم ، یازی یازمغه مخصوص قامش ویاخوددمیر آلت . [خامهٔ موی ، خامهٔ مویی ، خامهٔ مویین] = قیل قلم . [خامه‌ران] = قلم یوریدیجی ، یوریدن :

« خستهٔ ناطقه‌یه روح فزادر خامه‌م »
« ذات عیسی کبی اعجاز نمادر خامه‌م »
(رشید پاشا »

« جسم الفاظه روان‌بخش ادادر خامه‌م »
« مهد خلیایه صور زای صفادر خامه‌م »
(جودت پاشا)

خان { [ف] اصلی ترکی (خانغ) درکه ملك، حکمدار معنا. سنه‌در. ترك نسلندن اولان حکمدارانه مخصوص عنواندر. الیوم ایرانده وزرا ورجال دولته وبریلور القابدندر .

خاندان { [ف] اصلی، نسلی معروف برذاتك اهل بیتیله اقربا ومتعلقاتی : [خاندان قدسیت عنوان حضرت پیغمبری، خاندان جلیل الشان عثمانی] § کریم الطبع، مسافر پرور، فقرا نوازذوات معتبره‌یه اطلاق اولنور. صوی، اوجاق، یورد صاحبی کیشی زاده‌لرده دینیلیر :

« خاندانی حشره‌دك معمور اواوب اول خسروك »
« ذات پاکی ایله فخرایده عظام دودمان »
(اسماعیل حقی)

خان { [ف]شهرلرك داخل وخارجنده مسافر قونمق ایچون مخصوصاً یاپیلان بنا، قوناقدرکه الیوم مسافرخانه، اوتل دینیلیور .

خانِق { [ع] بوغیجی ، بوغان . (خانق النمر)= اصطلاحات نباتیه‌دندرکه قورت بوغان دینیلن برنوع حشیش اوتنه اطلاق اولنور.

خانقاه { [ع] تکیه. (خانگاه) لفظندن معربدر: (خانقاه مولوی ، خانقاه رفاعی] .

خانگی { [ف] خانه ده کیلردن، اوده بولنان، اوده‌کی.

خانمان { [ف] او، بارق ، خانه ، خانه خلق ، عیال واولاد، مال ملك والحاصل جمله‌سی . (خانمانسوز) = خانمان یاقیجی ، یاقان (خانمان برانداز) = خانمان محو ایدیجی ، ایدن [بی خانمان] = یرسز یوردسز، عائله‌سز، پریشان حال :

« ملك تجرید در فراغت اوی »
« ترك مال ایله خانماندن کچ »
(فضولی)

خانه { [ف] او : [خانهٔ نوین ، خانهٔ قدیم ، صاحب خانه] ، (خانهٔ خدا) = بیت الله ، کعبهٔ معظمه . (خانه خراب) = جاهل ، سفیل ، مفلس ، پریشان حال . (خانه بردوش) = اوی اوموزنده یعنی نرده اقشام اوراده صباح ایدن قیدسز ، یوردسز سرسری آدم دیمکدر . بعض اسما والفاظه تلاحق ایدن [خانه] لفظی فی الاصل مضاف اوله‌رق الحاق اولنور . مثلا [باروتخانه ، طوپخانه ، تلغرافخانه ، اجزاخانه ، سیمکشخانه] کبی . § کوز کوز ، دلیك دلیك ، قسم قسم اولان شیلرده (خانه) اطلاق اولنور . مثلا حساب جدوللرنده ، کاغد اوزرنده چیز کیلردن ، رقلردن متشکل اقسامه (خانه) دینیلدیکی کبی سطرنج تخته‌سنك منقسم اولدیغی مربع دائره‌لرده ده (خانه) اطلاق اولنور :

« بیت دلنی دانش ایله ایتمه‌ین آباد »
« معمور صانیر صدرینی هر خانه خرابك »
(لا)

خاور { [ف] شرق ، مشرق . (خاوری) = شرقه منسوب ، مشرق . (باختر) = غرب ، مغرب دیمکدر . [خاوروباختر] = شرق وغرب :

« وارامیدم تابو دریااوزره کشتی هلال »
« گاه سیر خاور ایلر گاه کشت باختر »
« فضولی »

« برق اوران دستگده تیغ پرکهر میدریاخود »
« ایلدی دریایه غوطه آفتاب خاوری »
(نفعی)

خاویه { [ع] شنلکسز یر ، بوش چول . (خاوی) ده بومعناده لغتدر . تشدید ایله غلط اوقومامالی .

خایده { [ف] آغیزایله چیکنمش . اکثریا آغیزدن آغیزه طولاشمش بایاغی سوز حقنده ایراد اولنور . نصل که کتابمزده صیره‌سی کلدکجه خاییده اولان الفاظی ذکر وبیان ایدییورز . (خاییده گو) = بایاغی سوز سویله‌ین :

« خاییده سخن مرد سخندانه یاقیشماز »
(نجار زاده)

خایگَنه { [ف] يمورطه و اون ايله يابيلان برنوع طاتلى .

تركجه‌ده محرّفى (قايغنه) در .

خایه { [ف] قوش كبى حيوانلرك يومورطه‌سى ؛ بدن‌انسانده

يومورطه‌يه مشابه اولان عضو معلوم .
(خايهٔ ابليس) = شيطـان خايه‌سى
دينيلن برنوع طاش .

خَبائِث { [ع] (خَبيثه)نك جمعى . كوتوشيلر ، رسوايلقلر :

(اُمُّ‌الخَبائث) = شراب كه استعمالى
تقديرنده انسانى رذائل احوالى‌ارتكابه
سبب اولديغنـدن بو صـورتله تشهير
قيلنمشدر :

خَبائَث { [ع] كوتولك ، مردار- لق ، پيسلك :

خَبّاز { [ع] اتمك صاتان ، اتمكجى . اسلوب فارسيده جمعلنير :

(خَبّازان جمعيتى) = اتمكجيلر لونجه-
سى كه شهر امانت جليله‌سى دائره‌سنده
رسماً متشكلدر .

خَبایا { [ع] (خَبيئه)نك جمعى . كيزلى شـيلر . مفردى

قوللانيلماز : (خباياى امور ، خباياى
مسئله ، واقف خبايا) .

« پرده انداز خفاياى بطون »
« روشناسـاز خباياى فنون »
(لا)

خَبَر { [ع] نقل اولنان سوز ، بيلديريلن لاقيردى ، ماده :

[خبر صحيح ، خبر خير ، خبر صادق ،
خـبر كاذب] § وقوف ، معلومات :
(خبرم وار ، خبرم يوق . خبرآلمدم ،
خبر ويرلمه‌مش ، افنديناك خبرى‌اوللى)
(آلـمق) ، (ويرمك) ماده‌لريله
قوللانيلير ، شعراى قديمـه ادبيـاتده
(ايتمـك) ، (ايلمك) ماده‌لريله‌ده
قوللانمشلردر . (خَبَردار) = وقوفى ،
معلوماتى‌اولان (باخَبَر) = بوده‌واقف ،
معلوماتلى ديمكدر . (بى خَبَر) = خبرسز ،
طويغوسز ، معلوماتسز . (بى خَبَرانه) =
معلوماتسز ، طويغوسز اولانه‌ياقيشه‌جق
طرزده . (بى خَبَرى) = معلوماتسزلق ،
طويغوسزلق . (خَـبَرى) = خبره
منسوب ، خـبردن عبـارت : (جملهٔ
خبريّه) :

« صبا لطف ايتدك اهل‌درده درماندن‌خبر ويردك »
« تن‌امجروحه جاندن جانه جاناندن خبر ويردك »
(فضولى)

«نوح‌دورندن‌ويرر بربرسئوال‌ايتسه‌ك خبر»
(وله)

« خبر آلدق اوطرفدن بزه آدم كلدى »
(لا)

خَبْط { [ع] عربيـده معانئ عـديده‌يى افاده ايدر .

لسـانمزده كى موقع استعمـالى اعتباريله
كيجه‌وقتى‌راستكله باصه‌رق كورجه‌سنه
يوريبوب كيتمك معناسندن ياكـاش
حركت ايتمك معناسى قصـد اولنور و

اكثريا (خطا) و (خَلَلْ) لفظلرندن برله برابر قوللانيلير: [خبط وخطا ، خبط وخلل) .

خَبِيثْ | [ع] كوتو ، مردار ، پيس : (مال خبيث ، شیٔ خبيث ، اموال خبيثه ، افكار خبيثه)§ صويسز، اصلی نسلی بليرسز، آلچاق آدم: (شخص خبيث، افراد خبيثه، اعوان خبيثه) (خَبِيثانَه) = فرومايه، آلچاق اولانه مناسب كوريله جك صورتده : (اطوار خبيثانه) . جمعی فرقان كريمده وارد اولديغی اوزره (خَبِيثُونْ) و (خَبِيثِينْ) و مؤنثی اولان (خَبِيثَه) نك جمعی (خَبِيثاتْ) در .

خَبِيثَه | [ع] فنا خوی، فنا حال ، چيركين شی ، كوتوحركت كبی فرومايه‌لكدن ، آلچاقلقدن متولد حالت. (رَذِيلَه) كبی. بومعنی اعتباريله جمعی (خَبـائِثْ) در . (خَبِيث) ك مؤنثی باشقه‌دركه بالاده ذكر اولندی.

خَبِيرْ | [ع] خبردار ، واقف . (خَبِيرانَه) = واقف‌اولانه ياقيشه‌جق صورتده : [ربّ خبير].

خَتْمْ | [ع] مهرله‌مك ، مهرلنمك : [ختم‌نامه، ختم‌سند، مكتوبك ختمی] بومعناده (تَخْتِيمْ) زياده‌قوللا - نيلير . § تمام ايتمك ، بيترمك : (ختم قرآن ، ختم كلام ، ختم كتاب ، ختم حيات) . (خَتْمَه) = بركتابی بركره باشدن صوكه قدر بيترمه ، ختم‌ايتمه . بونك جمعی (خَتَماتْ) در : (ختمات فرقان كريم) .

خَجالَتْ | خَجَلْ | خَجْلَتْ | [ع] اوتانمه، اوتانمقله شاشيروب قالمه :

« ايلدی رنك رخك كللره ايراث خجل »
(معلم ناجی)

« نه‌قدر يوزله‌سه‌لر يوزسزه خجلت كلمز »
(وله)

« بزه خجالت عقبا قصوری يتمزمی »
« بوخاكدان فناده قصوری نيليه‌لم »
(نائلیٔ قديم)

خَدّ | [ع] ياكاق : (لالَه خَدّ) = لاله ياكاقلی .

« خال خدّكمی بويا سوخته پروانه‌ميدر »
« قراروب دوشمش اوله شمع شبستان‌اوزره »
(رحمی)

خَدْشَه | [ع] وسوسه ، مراق ، اوركنتی ، راحتسزلك: (خدشهٔ درون ، خدشه بخشا) جمعی (خَدَشاتْ) .

خَدَمْ | خَدَمَه | [ع] خدمتكار ، خدمت ايديجی معناسنه اولان (خادم) ك جمعی: [مير صاحب حشم وخدم] ،

(خدمهٔ خاصه ، خدمهٔ جوامع، خدمهٔ ضبّاط) (خدمه) بعضاً مفرد مقامنده. ده قوللانیلیر : (فلان محکمه خدمه. سیدر) .

خَدَنْك { [ف] قاین آغاجی ؛ او آغاجدن یاپیلان اوق:

« دکسه خاشاك حقیره نظر تربیتی »
« قاب قوسینه اولور قدرومنزیتله خدنك »
(نعت — لا)

خَدیج { [ع] مدت حمل تمام اولمه‌دن طوغان چوجق. لسانمزده بوقوللانیلماز . فقط بونك مؤنثی اولان [خَدیجه] قوللانیلیر.

خَدیعه { [ع] « خُدعه » نك مرادفی ، معناجه آندن اقوادر . اوسته‌لقلی آلداتمه دیمکدر. نادراً (خَدیعَت) طرزنده‌ده قوللانیلیر. جمعی (خَدائِع) در . (خدائع) یازمه‌ملی .

خَدین { [ع] یار شفیق ، دوست وفادار ، همدم صادق معناسنه‌در : (خدین حزین ، خدین قدیم) .

خَذَلَه { [ع] مفردی نادراً قوللا. نیلان (خاذِل) ك جمعی. اراذل ناس، آلچاق اشخاص، فرومایه آدملر دیمکدر .

خَذُول { [ع] یاردیمسز، کیمسه‌سز قالوب ذلیل اولمه ، هر شیدن محرومیتله سورنمه. (خَذُولانَه) = خذول اولانه یاقیشه‌جق صورتده.

خَر { [ف] اشك. (خَربان) = اشکجی . (خَربَنده) = اشکه وسائر یوك حیوانلرینه باقان آدم. (خَردَشتی) = یابان اشکی. (خرکُرّه) = اشك یاوروسی. (کُرّه خَر) = یاورو اشك . (خَرگَلّه) = اشك سوریسی . تعمیم ایله آت ، قاطر کبی دیکر حیوان سوریلرینه‌ده اطلاق اولنور . (گَلّه) فارسیده سوری دیمکدر .

خَراب { [ع] ویران ، اسکییوب بوزولمش ؛ ییقیله‌جق حاله کلمش ، قاغشایوب ویران اولمش دیمکدر. (مَعمُور) ك ضدی: (موقع خراب ، مکان خراب) ، (خَرابی) و (خَرابیت) = خرابلق معناسنه‌در. (خراب) لفظی ذاتاً ییقلمق معناسنه مصدر اولدیغندن بالاده کیلرك موقعنده بوده قوللانیلیر . ییقیله‌جق حالده بولنان سرخوشه مجازاً (خَراب) و اکثریا (مست خراب) اطلاق اولنور .

خَرابات { [ع ف] میخانه، بیوك قازینو ، عشرتخانه‌لر مجموعی. (خَراباتی) = اویله یرلره منسوب، مداوم اولان آدم . (خَراباتیان) =

اویله محلره مداوم اولان اشخاص .
(خرابات) لفظی (خرابه) نك جمعی اوله‌رق قوللانیلیرسه ده بك مناسبتسز اولور :

« خراباتده میان میکشانده نامی قالمشدر »
(لا)
« رندانك اولور یری خرابات »
(لا)
« خراباتی کورنلر هر یری بر حالتن سویلر »
(قوجه راغب)

خرابه [ع] ویرانه ، ییقلمش ابنیه محلی . [خرابه‌زار] = ویرانه‌لك ، خرابه سی چوق محل . [خرابه‌نشین] = ویرانه‌ده اوطوران:

« ای خرابه مطاف آهمسنین »
« مرکز حیرت نگاهمسین »
(معلم ناجی)

خراج [ع] تبعهٔ غیر مسلمه‌دن آلنان ویرکودرکه الیوم بدل عسکری نامیله تسمیه اولنور . (خراجگذار) = خراج ویریجی ، ویرن .

خراخر [ع] خیرلتی ، ویزلتی معناسنه اولان (خرخره) نك جمعی . اصطلاحات طبیه‌دندر . مفردی قوللانیلماز : (خراخر فرقعیه ، خراخر کهفیه) .

خربزه [ف] قاوون ، قاربوز معناسنه‌در . بونك مخففی (خربز) و محرفی (قاربوز) در . (خربزهٔ هندی) = بالخاصه قاربوزه دینیلیر. (خربزهٔ روباه) = ابوجهل قاربوزی .

خربله [ف] صو دولابی، بوستان دولابی .

خرج [ع] مصرف : (خرج مطبخ) ، (وکیل خرج)= مطبخ وکیلار مصارفی مدیری § صرف: (بوکون حسب الایجاب چوق پاره خرج ایتمش ، النده‌کی پاره‌یی خرج ایدییور) § بعض اجزادن مرکب خلیطه : [بنا خرجی، دیوار خرجی، خراسان خرجی، لوکون خرجی ، خرجله یاپلمش صاغلام دیوار] § البسه اوزرینه و اثواب کنارلرینه ایلکه ، قایطانله یاپیلوب دیکیلن سوسلی شرید وسائره : (آغیر خرجلی انتاری) § عمل ، ایش معناسنده ده قوللانیلیر : (بیهوده تکلیف ایتمه ، بو ایش آنك خرجی دکل . قیشده زمهریرده ارضرومه کیتمك هر بیکیتك خرجی دکل) ، (خرج عالم) = هرکسك ایشنه کلیر ، یارار معناسنی افاده ایدر . (خرجلق) = مصرفه عائد آقچه ، جزئیات مصارفه مخصوص پاره . (خرجراه) = یول مصرفی ، مأمورینه رسماً ویریلن یول پاره‌سی :

« یولنه خرج ایده‌یم نقد حیات الده ایکن »
« که چکر فرصت عمر کذران کیرمز اله »
(ابوالسعود)

خَرْچَنْك { [ف] ينكچ . اكثريا نظمده قوللانيلير :

« واردر صيد وشكار ايتمكه نسر فلكي »
« لب دریای جلالنده كی ادنی خرچنك »
(لا)

« بواسه كر تربيت معدلتك آتش و آب »
« براولور طبع سمندرله مزاج خرچنك »
(نفعی)

خَرْدَلْ { [ع] برنوع نبات تخميدركه اشتها آچيق، طعامه لذت ويرمك ايچون معجون كبي اعمال واستعمال اولنور. (خَرْدَلَه) = خردل دانه‌سی. (خردل لاپه‌سی) = خردللی مایه . (خردل یاقیسی) = خردل سوریله‌رك یاپلمش یاقی كاغدی .

خَرْق { [ع] یاروب ییرتمق ، ییرتلق : (خرق لباس، خرق كریبان ، خرق عادت ، اثوابك خرق) § صو آقه‌جق یاریق : (دكرمن خرق ، بوستان خرق)، (خرق آچمق) = صو آقیتمق ایچون یاریق آچمه . لسان عوامده تحریف ایله (آرق) دینیلیر .

خَرْگاه { [ف] بیوك چادر، اوتاق . مخففی (خَرْگَه) . (خرگه ماه) = هاله، تركجه‌سی آی آغیلی .

خَرْگَلَه { [ف] اشك، آت سوریسی § قوللانیلمغه آلیشمامش خویسز جنس فرس ؛ بینك آتی § مجازاً تربیه‌سز ، نیك و بدی فرقدن عاجز ، زبر آدم : (مقوله‌ٔ خرگله بر طاقم اشخاص) .

خَرْگُوش { [ف] طاوشان. فی الاصل بیوك ، اشك قولاقلی دیمكدر . (خواب خرگوشی) = طاوشان اویقوسی، چیت اولسه اویانه‌جق قدر خفیف اویقو :

« خداقادردرایلرگربه‌دن خرگوشلر پیدا! »
(حالت)

« خرگوش كبی كوزی آچیق اویقویه وارمش »
« ایرمزسه نه طالع دولت بیداره بنفشه »
(نجاتی)

خَرْمَنْ { [ف] فی الاصل (خا) نك كسریله‌در . فقط لسانمزده فتحهٔ ممدوده ایله (خارمان) دیه معروفدر . بغدای كبی محصولاتك بیچلدكدن صوكره دانه‌لرینی صاماندن تفریق ایچون جمع ایدلمه‌سی . بیغین ، كومه معناسنه‌در . (خرمنگاه) = خارمان محلی :

« آسیاب چرخه كندم كلدیكم عیب ایلمه »
« بزده معنی خرمنندن صچرامش بردانه‌یز »
(غوثی دده)

خَرْمُهْرَه { [ع] قاطیر بونجغی دینیلن اوفاق دكیز بوجكلری قابوغی كه اكثریا یوك حیوانلری ایچون یاپیلان باشلقلرك كنارلرینه ماوی بونجقله قاریشیق دیكرلر :

« ایلك خرمهره قدر قیمتنی بیلمزلر »
(نفعی)

خَرْنُوبْ { [ع] كچى بوينوزى دينيلن قورو ميوه : (خرنوب شربتى) (خَرُّوبْ) مترادفيدر : (خروب هندى) .

خَرِيدَه { [ع] باكره ، قيزاوغلان قيز . § دلنمه‌مش اينجو . جمى (خَرائِدْ). هرايكى معناسنه‌كوره بونك جمى جدّياتده قوللانيلمالى .

خَرِيطَه { [معرب] اصلى يونانيدر . بر مملكتك ، و يا بر اولكه‌نك مسطح رسمى ديمكدر: (خريطهٔ مجسمه) = قابارتمه خريطه. (خريطهٔ عالم ، خريطهٔ جزيره ، آمريقا خريطه‌سى).

خَرِيفْ { [ع] فصول اربعه‌نك اوچنجيسى كه تركجه‌ده (كوز) دينيلير : [فصل خريف ، موسم خريف] .

خَزائِنْ { [ع] (خَزِينَه) نك جمى . اورايه‌ده مراجعت اولنه . همزه‌نك يرينه (يا) تحرير ايدلملى : (خزائن شاهانه) .

« جهان نتيجهٔ جود خزائن رحمت »
(نابى)

خَزانْ { [ف] ياپراق دوكمى موسمى ، (كوز) دينيلن فصل ايّامك صوكى ، (قاسم) ك اوائلى : (وقت خزان ، باد خزان ، خزان ياپراغى) ، [خَزانديدَه] = خزان كورمش ، صارارو ب صولمش: (برك خزانديده) ، (خَزانِى) = خزانه منسوب : (رنك خزانى ، حزن خزانى) اكثريا نظمده (بهار) ه مقابل ايراد اولنور :

« بيليورميسين كه آسوديكم هله آه او عالم وصلتك »
« نه كوزل نهارى ليالى وار !. نه كوزل بهارى خزانى وار »
(لا)

« بن اولمه‌ده‌يم هزاره ثانى »
« دينسون بكا بلبل خزانى »
(معلم ناجى)

خَزانَه { [ع] «خزينه» معناسنه‌در. بويله فتح خا ايله غلطدر ، اصلى (خِزانَه) در § مجازاً انسانك قلبى، كوكلى . اصلنه‌ده باق :

« كم قدر قفل آهنه محتاجدر ينه »
« مملوايكن درونى كهرله خزانه‌نك »
(نابى)

خَزَفْ { [ع] چاناق ، چوملك كبى چاموردن ياپيلوب آتشده پيشيرلدكدن صوكره قوللانيلان قاب قاجاق ، اوانئ ترابيه . (خزفپاره) = چاناق پارچه‌سى ، چوملك قيريغى :

« پست ايدر قدرينى مانند خزفپاره كساد »
(اشرف)

خَزِينَه { [ع] نقود واموال قونيلوب صاقلانه‌جق محكم ، رصين محل ، انبار وسائره . مجازاً هر شيئك كثرتله بولنديغى يرده اطلاق اولنور: (خزينهٔ جليلهٔ ماليه ، خزينهٔ خاصهٔ شاهانه ، خزينهٔ كتب، صوخزينه‌سى)،

(خَزِينه دارْ) = ذی قیمت اوانی و اشیا واموالك موضوع اولدیغی محلی حسن محافظه یه مأمور اولان (خزینه داری) = خزینه دارلق . (خزینه کهیا «كدخدا» سی) = طوپ قاپو سرای همایوننده کی «خرقهٔ سعادت» ایله ایچ خزینه نك باش مأموری ، محافظی واندرون همایون خدمه سنك رئیسی ، ناظری دیمکدر . (خَزِینه مانْده) = قیدی ترقین اولنه‌رق دولته قالان مال ، آقچه . (نَفْعاً لِلْخَزِینَه) = خزینه نك منفعتی ایچون . بوکبی تعبیراتی ضرورت مس ایتدکجه قوللانمه‌ملیدر . (خزینه وکیلی) = سرای همایون آغالرینه مخصوص صندوقکارلق خدمتی . جمعی (خَزائِنْ) : (خزائن دولت) .

خَسْ { [ف] اوت پارچه سی ، چورچوب : [خس وخار ، خس و خاشاك] ، (خَسْپُوشْ) = حیله کار ، مرائی ، یالانجی آدم .

«مسکن ای بلبل سکا گه شاخ گلدر گه قفس»
«نیجه عاشقسین که آهندن طوتشمز خار وخس»
(فضولی)

« مهیا ایدی سینه‌ده خاروخس »
« قودی برشراره اول آتش نفس »
(عزت ملا)

خَسائِسْ { [ع] (خَسِیسه) نك جمعی . اورایه‌ده مراجعت اولنه .

خَسارْ **خَسارَتْ** } [ع] ضرر ، زیان . اکثریا مادیاتده قوللانیلیر : (خسار عظیم ، خسارت عظیمه) جمعی (خَساراتْ) : (آمریقاده وقوع بولان قاصرغه نك مملکته ایراث ایتدیکی خساراتك میلیونلرجه دولاره بالغ اولدیغی غزته‌لرده کورلمشدر)

« اوغراتدی فلك خساره ناگاه »
« اما نه خسار عیاذ بالله »
(نورس قدیم)

خَساسَتْ { [ع] فرومایه‌لك ، آلچاقلق ، بایاغیلق : (خساست طبع ، خساست مزاج ، خساست فکر ، خساست طور ، معامله نك خساستی) ، (خِسَّتْ) ده باقه‌لی .

خَسْتَه { [ف] فی الاصل (خَسْتَن) مصدرندن اسم مفعول اولان بولفظ مجروح ، یاره‌لنمش معناسنه‌درکه مثلا (دلخسته ، خَسْته‌دِلْ ، خَسْتَه خاطِرْ) کبی ترکیبلرده بومعنی قصد اولنه بیلیر . لساننمزده ایسه مرضه مبتلا اولمش ، کیفی بوزولمش ، مزاجنه فنالق کلمش معناسنده وذی روح حقنده قوللانیلیر : (اوشاق خسته‌لنمش ، بوآدم خسته‌در ، حیوان خسته) (خَسْتَکی) = خسته‌لق . جمعی (خَسْتَکانْ) . (خَسْتَه خانَه)=

کیفسز ، علل وامراضه مبتلا اولانلری تداوی ایچون مخصوصاً یاپلمش محل . § علّت ، مرض، خصوصیله طاعون، قوله‌را کبی امراض ساریه مقامنده (خسته‌لق) تعبیری قوللانیلیر : (اسکندریه‌ده خسته‌لق ظهور ایتمش، اوجوارده خسته‌لقدن اثر قالمه‌مش) بو تعبیر (صاغلق) مقابلنده‌ده استعمال اولنور: (خسته‌لق ، صاغلق انسان ایچوندر) ، (خسته‌لقلی) = علیل الوجود ، مریض اولان آدم .

« یار سؤال ایتسه‌که حالك نه‌در »
« خسته‌فضولی نه‌ویررسك جواب »
« بالذات عیادته کیدردی »
« دلخسته‌لره شفا ایدردی »
(حضرت پیغمبر حقنده)

خَسیر [ع] (خاسر) ایله مترادفدر . اوراپه باق : (فقیر خسیر ، بنده‌ٔ خسیر)

خَسیس [ع] جری ، اقتداری نسبتنده صرفیاتده بولنمایوب دائماً حفظ نقود واموال‌ه دوشکون اولان آدم: « خسیس ایله جومردك خرجی بردر » § عادی ، آشاغی ، بایاغی ، دکرسز: (شیءٔ خسیس، کارخسیس ، اشیای خسیسه ، مشاغل خسیسه ، شخص خسیس) بوکلمه‌نك برنجی معناسی (خِسّت) دن ، ایکنجی معناسی (خساست) دن مشتقدر : [الٓهی!

هرکیمی قبول ایدرسه‌ڭ عزیز ایدرسڭ، هرنه‌قدر خسیس ایسه — سنان پاشا]

خَسیسه [ع] کوتو خوی ، آلچاق طبیعت: [خسیسهٔ خود بینی، خسیسهٔ کاسه‌لیسی، خسیسهٔ کدائی] .

خَشَب [ع] کراسته یاپیلان قالین قوری آغاج . جمعی (أخشاب) دیکر جمعی قوللانیلماز . (خشبپاره) = آغاج، تحته پارچه‌سی. (خَشَبه) = کذلك آغاج پارچه‌سی. بونك جمعی (خَشَبات) در : (خشب صادق ، خشب کاذب) اصطلاحات نباتیه‌دندر .

خَشخاش [ع] معروف برنوع نباتدرکه انواعی واردر. « افیون » بو نباتك باشلری اوزرینه مخصوصاً آچیلان چیزکیلردن ترشح ایدن سوتدن عبارتدر: (آق خشخاش) = بستانی اولان نوعی (فصیلهٔ خشخاشیه) = اصطلاحات نباتیه‌دندر.

خَشِن ، **خَشین** [ع] خشونتله متصف ، سرد ، قاتی اولان : (شیءٔ خشن، مرد خشن، بساط خشین، قلب خشین، خشین آدم، اشیای خشینه ، مفروشات خشینه) .

خَشیَت [ع] تعظیمله قاریشیق قورقو؛ اولولغه قارشی قورقق که عبادك جناب حقدن، اسرانك

صاحبلرندن، چوجقلرك ابوينندن خوفى كبى . (خَشْيَة) = خشيت صورتيله، تعظيملى قورقو سببيله : (اثر خشيت ، استيلاى خشيت) .

« ايلردى تهجد شبانگاه »
« قلبنده طورردى خشية الله »
(نعت ـ لا)

« اول شه صاحبقرانسين سن كه زور هيبتك »
« نيجه يوزبيك قهرمانه ويردى خوف وخشيتى »
(واصف)

خَصَائِص [ع] حالت مخصوصه معناسنه اولان (خَصِيصَه) نك جمعى . (خصايص) طرزنده يا گلش يازمه‌ملى: (خصائص جليله ، خصائص بركزيده ، خصائص جميله، خصائص انسانيه) . (خصيصه) يه‌ده باق .

خَصَائِل [ع] خوى معناسنه اولان (خَصلت) ك جمعى . (خصايل) طرزنده يا گلش يازمه‌ملى : (خصائل مقبوله ، خصائل حسنه، خصائل عاليه، خصائل سنيه).

خَصَاصَت **خَصَاصَه** [ع] فقر، احتياج، يوقسوللق،زوكوردلك : (حال خصاصت، سائقهٔ خصاصت ايله ذل سؤالى ارتكاب ايتمش ، خصاصهٔ فوق العاده)، (حسب الخصاصه) = يوقسوللق ، زوكوردلك سببيله .

خَصْلَت [ع] انسانك فطرتنده موجود اولان صفت ، طبيعت ، خوى . حسنيات وقبحياتده مستعملدر: [ملك خصلت، ولى خصلت، خصلت رديئه ، خصلت حسنه ، خصلت جوانمردى] .

« اوخداوند خدا خالق ونبى خصلت كيم »
« عقل كل پيش ركابنده اورر رقص وشلنك »
(لا)

« كيم واردى عربده برقبيله »
« مستجمع خصلت جميله »
(غالب دده)

خَصْم [ع] دشمن . تركجه‌سى (ياو) مثلا (دوست مدحندن نه اصى ياو ذمندن نه غم) (خصم جان ، خصم جاحد ، خصم قوى) .

« استقامت شر اعدادن سنى ايلر مصون »
« حق ايدر اصحاب صدقك خصمنى البت زبون »
(لا)

§ برينه غلبه ايتمكه چاليشان، خلافكير، مدعى : (حضور حاكمده خصمك دلائل مقنعه سرد ايتمه‌سى) (خَصْمَانَه) = دشمنجه‌سنه، مدعى اولانه ياقيشه‌جق صورتده : (نكاه خصمانه ، مدافعهٔ خصمانه)

« خصمك ستمن آگلامامق خصمه ستمدر »
(لا)

« خصمه قارشى هر صف سيار آتش پوسكوررر »
(معلم ناجى)

« یااول کیشی کیم تیر جکردوز قضایه »
« خصمانه چکوب تیغ زبانن سپر ایلر »
(نفعی)
« خصم بدخواهنك اولسون بوجهانده دائم »
« کاری ایواه ندم حاصلی زخم شمشیر »
(اسماعیل حقی)

خَصِیّ [ع] خایه‌سی چیقارلمش حیوان ناطق § بورولمش حیوان. اکدیش .

خَصیب [ع] اوجوزلق ،بوللق یر : (شهر خصیب ، بلدهٔ خصیبه) § صاحب خیر ، مکرم آدم .

خَصیصَه [ع] برشیئه مخصوص حالت که دیکرنده بولنمیه ؛ باشقه‌سنده بولنمایان حالت مخصوصه . (خَصیصَه) اکثریا اشخاص حقنده ، (خاصّه) اکثریت اوزره اشیا حقنده قوللانیلیر : (خصیصهٔ عدل ورأفت ، خصیصهٔ حلم وحیا ، خصیصهٔ جودو سخا) کبی. جمعی (خَصائِص) اورایه‌ده باق .

خَصیم [ع] ایکی دشمنك هر بری ؛ خصومت ایدیجی ، ایدن : (خصیم لئیم ، خصیم عنود). (خَصیمانَه) = دشمنانه ، خلافکیرانه. جمعی (خُصَماء) در .

خَضْراء [ع] پك یشیل معناسنه اولان (اَخضَر) ك مؤنثی‌در : (کسوهٔ خضرا ، عمامهٔ خضرا ، حلّهٔ خضرا ، حدیقهٔ خضرا) اسماء فارسیه‌یه‌ده (اخضر) کبی صفت اولور : (باغچهٔ خضرا ، دشت خضرا ، درخت خضرا ، شاخ خضرا ، برك خضرا) § سبزوات ، اکل اولنان یشیل اوتلر . جمعی (خَضْراوات = سبزوات. (خَضراءِ دِمَن) = سوپورنتیلکارده‌بیتن یشیل فیلیز دیمك‌ایسه‌ده حدیث شریفدن اقتباساً فرومایه ، صویسز کوزل قیز وقادینـدن کنایه اوله‌رق استعمال اولنور :
« هوا عرائس کلزاره اولدی چهره کشا »
« بهار کاشنه کیدردی حلّهٔ خضرا »
(فضولی)
« کییوب اکنوکه مائی جامه‌لر سیرچن قیلسه‌ڭ »
« یم خضراده خضره کوکده‌کی عیسایه بکزرسین »
(خسرو)
« قبهٔ خضرا دکل نوغنچهٔ لاهوتدر »
« کیم یوزندن برق‌اورر نورمبین مستمان »
(لا)
« طراوت‌بین صورت‌اولمه خضراءدمندن کچ »
(علی روحی)

خَضیب [ع] بویالی ، بویانمش § قنالی ، قنالانمش : (لحیهٔ خضیب، دیش خضیب= قنالی، قنا قونمش صاقال . [بنان خضیب] = قنالی پارماق اوجلری. (کفّ خضیب)= قنالی پنجه ، ال . (کفّ الخضیب)=

اهل نجوم عندنده معروف بر کوکبك اسمی . (خضیب) كـ مذکری، مؤنثی مساوی ایسه‌ده (خَضِیبَه) صورتنده تأنیثی ممکندر : (اصابع خضیبه) .

خَطّ { [ع] چیزکی : (خطّ مستقیم) = هندسه‌ده طوغری چیزکی (خطّ منحنی) = اگلمش ، چارپیق چیزکی (خطّ فاصل) = فصل ایدیجی ، آییریجی چیزکی (خطّ وصل) =بیتشدیریجی، بتیشدیرن چیزکی . (خطّ استوا) = کرهٔ ارضی اورته‌سندن ایکی قسمه آییران دائرهٔ موهومه ، چیزکی. § مجازاً صیره ، صف ، یول : [خط مدافعه ، خط رجعت ، خط حرکت ، تیمور یول خطی ، تلغراف خطّی، خطّ حرب ، خطّ مخابره] § یازی: (حسن خطّ ، خطّ کوفی ، خطّ رقعه ، خطّ تعلیق ، خطّ جلی ، خطّ ثلث ، خطّ نسخ ، خطّ دیوانی ، خطّ ریحانی، خطّ سیاقت) ، (خطّ همایون) =بالاسی خطّ دست موفقیت پیوست حضرت پادشاهی ایله موشح اوله‌رق شرفصادر اولان امر شریف . فرمان عالی . جمعی اولان (خُطُوط) بو معنالر اعتباریله قوللانیلیر . آتیده‌کی معنایه شامل دکلدر . (خطّ دست) = ال یازیسی . نظمده (ط) حرفنك اسکانی جائزدر . « نفعی » نك بیت آتیسنده هم‌شدّه‌لی ، هم‌ساکن‌اوله‌رق‌استعمال ایدلمشدر : [نوخطان شیرین کار ، ساده‌رویان رنکین عذار — کانی]

« سخنور اولدیغندن‌ماعدا سیرایله‌ین کیمسه»
«خط تعلیقی ترجیح ایدر خطّ عماداوزره»

§ تازه ظهور ایتمکه باشلامش اولان صاقال : (خطّ مشکین ، خطّ وخال) . (خطّ آور) = صاقالی بلیرمش اولان . (خطّ نَو ، خطّ نوخیز) = هنوز کورنمکه باشلایان صاقال . (نوخط) = صاقالی هنوز کورنمکه باشلایان کنج (خط آوَرْدَه ، خط بَرْآوَرْدَه) = صاقالی کلمش ، چیقمش اولان :

« نه‌ممکن‌روی‌خوبان شمعدی‌اولمق خطبرآورده »
« جهان یك‌فیض‌ویك‌خاصیت فردوس‌اعلادر »
(صبری)

« ویرر رونق‌عذاریاره خطّ مشکبار البت»
« طراوتبخش‌اولور کلزاره ابرنوبهارالبت»
(فطنت)

«آفرین‌ای‌شوخ‌نوخط‌سن‌ده‌می‌اولدك‌ادیب»
(معلم ناجی)

« خطّ رخن‌تازه تراش ایتدی‌یار »
« کچدی قلیجدن فتن روزکار »
(صبریٔ شاکر)

« آلدی‌دل‌نالانمی‌برمغبچه‌دلبر »
« جزئیجه خط‌آور »
(لا)

خَطاء [ع] یاکلش، یاکلشلق: (معترضك بو قولی خطادر، بوجمله‌ده خطا وار، تصحیح خطا، خطا وصواب جدولی) § قباحت، یاکلمه: (قولده خطا چوق اولور، عفو ایدر افندیمی — مثل مشهور) (خطابخش) = خطا باغشلایجی. (خطاپوش) = خطااورتیجی. (خطاکار) = خطاایدیجی، ایدن. (خَطَأ) = دخی یاکلمه معناسنه لغت اولوب یالکز (خَطَأ) شکلنده و یاکیله‌رق، یاکلمق معناسنده قوللانیلیر. (خطاء) طرزنده قوللانیلماز: (خطأ قتل) = اصطلاحات فقهیه‌دن اولوب قصده مقرون اولمدیغی حالده یاکلمه صورتیله وقوع بولان قتل دیمکدر.

« خطا تیره تشبیه مژکانی »
« آلورقویمه‌دن آدمك جانی »
(عزت ملا)

خَطّاط [ع] کوزل یازی یازان استاذ، حسن خط خواجه‌سی: (اسهام عثمانیه‌ده‌کی خطوط مختلفه مشاهیر خطاطیندن مرحوم « وحدتی » نك خط دستیدر)، (کلّ خطّاط جاهل) قولی مشهوردر.

خَطایا [ع] (خَطیئَه) نك جمعی. اورایه‌ده باق: (خطایای سابقه، خطایای خفیفه)

خَطَر [ع] هلاکه تقرب، تهلکه: (سفر پرخطر، خطرعظیم، طریق پرخطر)، (خَطَرناك) = خطرلی، تهلکه‌لی: (وادیٔ خطرناك) جمعی (اِخطار) در. جمع الجمعی اولان (خُطُر) = علو قدروشان معناسنی‌ده افاده ایدر. معمافیه فی الاحاصل اوتلق، دوه‌یه مخصوص تمغا، مسّ جن معنالرینی افاده ایدن (خَطَرَه) نك جمعی اولان (خَطَرات) ده (خَطَر) ك جمعی اعتبار ولسانمزده اول صورتله استعمال اولنور:

« محواولوب دفتر دلدن اثر خوف وخطر »
« دوشدی پیغولهٔ ادباره غموم وآلام »
(نابی)

« اولنجه بکا بوخطر رونمون »
« عیان اولدی فحوای المخلصون »
(عزت ملا)

« نهایت خطرات طریق مأمندر »
« توقف ایله (عونی) علیك عون الله »
(عونی)

خَطْف [ع] قاپمق § شیمشك کوزی قاماشدرمق، کوزی آلمق: (خطف ابصار، خطف بصر)، (خَطّاف) = قاپیجی، قاپوب آلیجی § قیرلانغج دنیلن قوش.

خَطْمی [ع] معروف برنوع نبات و چیچکدر. انواعی واردر: (آق خطمی، کل خطمی،

قاره خطمی ، خطمی شروبی ، خطمی کوکی) طبجه بعض امراضك تداویسی خصوصنده ادویهٔ مؤثره‌دن اوله‌رق استعمال اولنور .

خَطْوَه { [ع] آدیم : (خطوهٔ واحده ، خطوهٔ اولی).

(فسیح‌الخطوه) = آدیمی کنیش ، کنیش آدیم آتان . (خَطْوَه اَنْداز) = آدیم آتیجی ، آتان . (خطوه اَنْدازی) = آدیم آتیجیلق . (خطوه شُمارْ) = آدیم صاییجی ، صایان . جمعی (خَطَوَاتْ) در .

« کیمی پرکار کبی خطوه شمار حرکت »
« کیمیسی نقطه کبی پای‌بدامان‌سکون »
(منیفا)

« ای خطوه‌شماران چکیلك رهکذرمدن »
(معلم ناجی)

خَطِیئَه { [ع] کناه ، قباحت ، صوچ : (انسان ارتکاب ایتدیکی فعلك برخطیئهٔ عظیمه اولدیغنی آکلاینجه اظهار ندامت و توبهٔ قویه ایله طلب عفو و مغفرت ایتملیدر) (خَطِیئَتْ) طرزنده دخی قوللانیلدیغی واردر. جمعی (خَطَایَا ، خَطِیئَاتْ) در : (وامهات‌الخطیئه اطلاق اولنان حرص وحسد و کبر ایسه قوای فعاله‌سی اولدیغندن — تبصره — عاکف پاشا).

خَطِیبْ { [ع] خطبه اوقویان : (خطیب خوش آواز، خطیب شیرین صدا) § جماعت مواجهه‌سنده نطق ایراد ایدن آدم : (خطیب لاابالی طور ، خطیب بی پروا) .

(خَطِیبَانَه) = نطوق ، ناطقه پردار اولانه یاقیشه‌جق صورتده .

« مسجد اقصای مقصودك امام اعظمی »
« جامع اسرار وعرفانك خطیب منبری »
(نعت شریف — نظیم)

« بویله آغاز ایله‌سون شمدنکیرو القابکه »
« جامع نه قبهٔ کونك خطیب منبری »
(نفعی)

خَطِیرْ { [ع] شرف وشان صاحبی اولان : (امیر خطیر ، علامهٔ خطیر) § رفیع ، عالی ، بویوك اولان : (فکر خطیر ، رأی خطیر ، اثر خطیر) بیوك ایش معناسنده قوللانیلان (امر خطیر) تعبیری عربیده دخی عین معنی ایله استعمال اولنور . بو کلمه‌نك معناسنده (خَطَرْ ، مُخَاطَره) لفظلرینك معنالریله اصلا مناسبت یوق ایکن مرحوم معلم ناجی افندینك لغت کتابنده (خطیر) ی مخاطره‌لی، خطرلی دیه تفسیر وتعریف ایله‌مسی ودیکر بر لغت کتابنده دخی معناسی بوصورتله کوسترلدکدن ماعدا (امر خطیر) تعبیرینك دخی بوکامثال اوله‌رق ذکر ایدلمسی خطایه حمل اولنه بیلیر .

خَفَاءْ { [ع] کیزلی اولمه ، کیزلیلك : (عیان وخفا ، خفای معنی).

« دبیرباد و بروب طفل عندلیبه سبق »
« کونوردی چهرهٔ هزاردن نقاب خفا »
(فضولی)
« زهی فاتح که اغصان خفادن ایتمه‌ده ابراز »
« نقاب برك پیچیده هزاران میوهٔ اشهی »
(نابی)

خَفّاف { [ع] جیزمه ، مست ، پابوج کبی آیاق‌قابی صاتان اصناف دیمکدرکه لسانمزده تحریف ایله (قَوّاف) دینیلیر . عربیده (خُفّ) دینیلن آیاق قابی‌یی یاپان معناسنه‌درکه بو معنا اعتباریله لسانمزده (خَفّافیه) صورتنده قوللانیلیر : (مَعْمُولاتِ خَفّافیّه) .

خَفایا { [ع] جمع . کیزلی شیلر ، آشکاراولمایان خصوصات: (خفایای وجدان) ، [آثار ادبیه‌یه زادهٔ طبیعت دینلر خفایای قلبه نه‌بیوك وقوف کوسترمشلر — لا] مفردی باشقه معناده قوللانیلیر :
« طبع آینهٔ الهام فیوضات خدا »
« بکّا کشف اولدی بوصورتله خفایای سخن »
(وهبی)
« پرده انداز خفایای بطون »
« روشناساز خبایای فنون »
(لا)

خَفْتان { [ع] فی‌الاصل جنکده زره اوزرینه کییلن پاموقلی لباس دیمکدر. مؤخراً استارسز اوزون قماش انتاری‌یه اطلاق اولنمش وکیت کیده « خِلْعَت » کبی ایپکلی قماش لباس مقامنده قوللانیلمشدر . تحریف ایله زبانزدی (قَفْتان) در: (قفتان آغاسی) = اوائلده وزرانك البسه‌سنی حفظ وترتیبه مأمور اولان خدمتکارلرینه دینیلیردی .

خَفَقان { [ع] یورك چارپنتیسی ، یورك‌اوینامه‌سی. فی‌الاصل دپره‌نوب اوینامق ، حرکت ایتمك معنا- سنه ایکن مؤخراً تخصیص ایله (یورك اوینامه‌سی) معناسنده قوللانیلمشدر . بناءً علیه (خفقان قلب) دیمکه لزوم یوقدر .

خَفِیّ { [ع] کیزلی . (جَلی) مقابلی: (خفی‌وجلی) مؤنثی اولان (خفیّه) دخی ایکی‌صورتله قوللانیلیر. بری آشکار اولمایان ایشلرده استخدام اولنان آدم || دیکری‌ده صفتدر . (عنایات خفیه) و (الطاف خفیّه) کبی . (خَفِیّات) = آشکار اولمیان شیلر : (عالِمُ‌الْخَفِیّات ، عالم خفیّات) = جناب الله . (خَفِیّاً) = آشکار اولمیه‌رق ، کیزلیجه .
« عالم سرّ خفیّات جهان »
« واقف جملهٔ ذرّات نهان »
(حلیهٔ شریف — خاقانی)
« قیلدی اول لطفی خفی‌الالطاف »
(وله)

خَفیفْ { [ع] آغیر اولمایان . (ثَقیلْ) ك ضدی .

اصل ترجمه‌سی (یَگْنی) لفظی ایسه‌ده الیوم مهجور حکمنده‌در : (آغیر باصنجه یگنی قالقار — مثل قدیم) ، (بار خفیف ، شیء خفیف ، خفیف صو ، اشیای خفیفه ، خفیف یوك ، تکدیرات خفیفه) (خفیف المزاج) = مشربی خفیف ، خوپبا ، قرارسز ، تمکینسز ، تربیه‌سز ، دلیشمن آدم . (خفیف الروح) = خوشکو ، خوش صحبت ، انسانه الفتی ضیقنتی ویرمه‌ین آدم . (ثقیل الروح) ك ضدی :

« جسمنك لحمی خفیف ایدی تمام »
« لحم وشحم اسی دکلدی اوهام »
(خاقانی)

خَلّ { [ع] سرکه : (حامض خلّ) = اصطلاحات کیمیویه‌دن اولوب سرکه طوزی دیمکدر :

« ویرر کندی امری ایله خوشه تاك »
« لیمن باده ایلر کیمین خلّ پاك »
(عزت ملا)

خَلاء { [ع] تهی ، بوش یر § ممشایه ، آبدستخانه‌یه اطلاق اولنور . نصلکه عربیده دخی (بیت الخلا ، دارالخلا) دینیلیر :

« بهار کلشنی ازهار ایله قیلوب مملو »
« یقینم اولدی که ممکن دکل وجود خلا »
(فضولی)

خَلائِقْ { [ع] طبیعت وناس معناسنه اولان (خَلیقه) نك جمعیدرکه لسانمزده مخلوقات ، خصوصیله بالجمله ابنای بشر معناسنده قوللانیلیر . بومعناده (خلایق) طرزنده یازیله‌ماز . مفردی اصلا استعمال اولنماز : (کافهٔ خلائق) § (خَلایِقْ) = مفرد حکمنده ، خدمتجی جاریه معناسنده قوللانیلیرکه بوطرز استعمالی اعتباریله عادتا ترکجه‌لشمشدر :

« شفاعت ایله او روز بلاده بنده‌که کیم »
« خلائق بهم آغوش ایدر زبانه ودود »
(ثابت)

« ریزه ریزه جوهر جان خلائقدر بتون »
« ساحه‌سنده پایمال ناس اولاذریك روان »
(لا)

خَلاصْ { [ع] قورتارمه . بومعناده (ایتمك ، ایلمك) ماده‌لریله قوللانیلیر : [دکیزه دوشن چوجغی جیماجی خلاص ایتدی ، جسور بر آدم بولنسه‌یدی بیچاره قادینی خلاص ایدردی] § قورتلمه ، قورتلش : (امکان خلاص ، چارهٔ خلاص ، امید خلاص ، خیال خلاص) § قورتلمش ، قورتیلان . بومعناده (اولمق) ماده‌سیله قوللانیلیر . (خلاص اولمق) = قورتلمق : (بیچاره درد معیشتدن خلاص اولدی ، خسته‌لکدن خلاص اولدی) .

« بو غمدن بنی ایله یارب خلاص »
« دوشنلر قیوگدن بولورهب خلاص »
(عزت ملا)
«خلاص ایلردی جانی دردمندك اولسه درمانی»
(شیخ الاسلام یحیی)
« ره متابعتکدر طریق فوز ونجات »
« هوای مرحمتکدر امید خیر وخلاص »
(نعت ـ فضولی)

خَلّاق { [ع] اسماء حسنادندر . یاراد یجی . یارادان ؛ یوقدن وار ایدن : (خلّاق عالم ، خلّاق کائنات) ، (خلّاق المعانی)= تخصیص ایله شاعر ایرانی « کمال » اصفهانی نك عنوان مشهوری ، تعمیم ایله معانیء جریله خلق وابداع ایدن شاعر وسیع القریحه یه اطلاق اولنور :
« خلّاق جهان عالمه قیلدقده تجلّی »
« هر شخصی بر رحال ایله قیلمش متسلّی »
(جلال چلبی)
« ایله مشدی آنی خلّاق ازل »
« حسن اخلاق ایله بی مثل وبدل »
(خاقانی)
«اشته خلّاق معانی شمدی کلدی عالمه»
«کوش ایدك آثارنی کیم ترجمانیدرسوزم»
(نفعی)

خَلَجان { [ع] اضطراب ، تترهمه ، دیرنمه . اکثریا قلبه عطف اولنور : (خلجان قلب ، خلجان درون) ، (خلجانه اوغرامق) = وهمیانه قاپیلوب یورك چارپنتیسی چلمك :
(بر وقتده که یورك ابتلای سودای آفت نمون ایله مشغول خلجان وبین توارد افکار کونا کون ایله دائمی الغلیان اوله ـــ نمونهٔ ادبیات)
« ساقی بزه می صون که دل تجربت آموز »
« اندیشهٔ انجام ایله وقف خلجاندر »
(لا)

خَلْخال { [ع] بعض دیارقادینلرینك زینت مقامنده آیاقلرینك طوپوقلریله بالدیرلری آرهسنه یعنی آیاغك بیلکنه طاقدقلری کوموشدن ویا آلتوندن معمول حلقه ، آیاق بیله زیکی :
« نیجه دریا سرامواجی ایرمش اوج افلاکه »
« که هرکردابی برخلخال ساق عرش رحماندر »
(ریاضی)
«خیال بوس پایه دست امیدم صارلمقدن»
«کوگلده حلقه حلقه آهلر خلخاله دونمشدر»
(نهاد)
« پای زیبای زنان اوزرهنه لازم خلخال »
(معلم ناجی)

خَلَّدَ اللّه { [ع] الله دائم وباقی ایتسون معناسنده بر جملهٔ دعائیه درکه اکثریا سلاطین عظام حضراتی حقلرنده ایراد اولنور :
« خلّد اللّهم سلطانا سقی ارض العراق »
(فضولی)

خَلْط { [ع] قاتوب قاریشدیرمق ، قاتیلوب قاریشدیرلمق : (خلط اجزا ، خلط معادن ، خلط میاه ، اجزانك خلطی) § عادی ، فنا ،

غلیظ، مضرسوز سویله: (خلط کلام) = هذیان، صاچمه صاپان. (خُلطَه) = مُعاشرت ، انسیت ، الفت معناسنه‌در:

« دخی بر کیسه رسول ایله مدام »
« ایله‌سه خلطه ایدوب بعض کلام »
(خاقانی)

« اکثری خلط کلامك هذیان محموم »
« عجبا طوتدی‌می‌شاعرلری حمّای سخن »
(وهبی)

خَلْف { [ع] آرد، آرقه: (خلف امام)

خَلَف { [ع] باباسندن صوکره قالان اوغل: (خیرالخَلَف، خیرخلف) = ایی عملی ، خیرلی اوغل.

« اوقومازکن اوخلیلك خلنی »
« ایتدی ملزم علمای سلفی »
(خاقانی)

§ برینك برینه کان، برینك آیرلدیغی یره صوکره‌دن کچن: (خَلَفاعن سلف) = اولجه کچندن صوکره کلنه انتقال صورتیله . بوکلمه اکثریا ذکورحقنده قوللانیلیر . جمعی (اَخلاف) :

« اول دُرّ ایسه دل آکا صدفدر »
« جانان ایله جان خلف سلفدر »
شیخ غالب)

« هم اوسرمایهٔ فضل وشرفك »
« سلف اشرافنه خیر الخلفك »
(خاقانی)

خَلْق { [ع] یاراتمق ، یارادلمق : (جناب حق آدمی طوپراقدن خلق ایتـدی ، انس وجنـك خلقی) (خَلقاً) = صورت ظاهره اعتباریله.

§ کافهٔ ابنای بشر ، انسانلر : (خلق جهان ، خلق عالم)

« زهی باری که لعبت‌خانهٔ صنعنده خلق ایلر »
« هزاران دلبرموزون‌هزاران دلبرحسنا »
(نابی)

« محتاج آکا جمله خلق عالم »
« آنکله بولور حیاتی آدم »
(غالب)

« تکری بر حکمدار عادلدر »
« فیضی مجموع خلقه شاملدر »
(فضولی)

« آنی خلق ایتمشیدی حق ممتاز »
« اعتـدال اوزره نه کوته نه دراز »
(خاقانی)

« هرکوشـه طربزار صفا خلق ممالك »
« فرخنده درون کل کبی خرّم سرعالم »
(نشاطی)

« مثلی یوق‌ماندی یوق برماهه کوکلم منجذب »
« کاشـانی خلق ایدن اللهه کوکلم منجذب »

خَلَل { [ع] نقصـان ، ضـعف ، بوزوقلق ، اکسیکلك . (کلمك ، کتیرمك، ویرمك) ماده‌لریله قوللانیلیر : (شـیرازهٔ انتظامه خلل ویرمدیکی ، ترتیبده خلل وار ، ایشنه خلل کلمش) ، (خَلَلپذیر) = خلل بولیجی ، بوزولیجی .

« بونظم سلسـله‌سی ایلمز قبول خلل »
(فضولی)

خَلْوَتْ { [ع] تنها ، تنهایه چکلمه ، تنهالق ، یالکزلق : (اختیار خلوت ، کوشهٔ خلوت ، طلب خلوت) § خالی ، تنها اوطه وحمامده اوطه کبی اوفاق ، آیری بیقانیله جق محل : (خلوته چکلدی ، خلوته کیردی ، خلوتدن چیقدی) (خَلْوَتخانَه) = کیمسه سز ، ایشسز قالوب استراحت ایدیله جك محل . (خَلْوَتسَرا —) = مکلف خلوت محلی . (خَلْوَتگاه ، خَلْوَتگَه) = محل انزوا . (خَلْوَت گُزِیدَه) = خلوتی اختیار ایتمش اولان (خَلْوَت گُزِیْن) = منزوی ، اختیار انزوا ایدن (خَلْوَت نشِین) = تنهالقده اوطوریجی ، اوطوران :

« خدا یگانهٔ خلوتسرای قربیت »
« خدیو ملك نبوت شه فرشته جنود »
(سامی)

« نور چشمم پرده لندی کعبهٔ علیا کبی »
« کوشه کیر خلوت اولدی دیدهٔ بینا کبی »
(نابی)

« غیردن بزی خلوت ایتمش ایدك »
« بر پری چهره دعوت ایتمش ایدك »
(وحید)

خَلُوقْ { [ع] اخلاق کوزل ، تواضع کوستر ، انسیتی طاتلی ، سویملی آدم : (مرشد خلوق)

« ادیب ونطوق وظائف شناس »
« لبیب وخلوق ولطائف شناس »
(عزت ملا)

خَلِیجْ { [ع] دکیزك بیوك ایرماق شکلنده ایکی قاره آراسنده اوزامش کیتمش اولان قسمی که طبیعی لیمان دیمکدر : (خلیج قسطنطنیه) = استانبول لیمانی

خَلِیدَه { [ف] دورتیلوب باتیرلمش ، صاپلانمش : (تیغ خلیده ، خنجر خلیده ، پای خلیده)

« بر رتبه ایدردی نرم رفتار »
« اولملزدی خلیده پاینه خار »
(غالب دده)

خَلِیطَه { [ع] قاریشدیرلمش ، قاریشیق ، معدنیات ومایعاتك یکدیکریله امتزاجندن حاصل اولان مرکباته اطلاق اولنور . اصطلاحات کیمیویه دندر : (قورشون وآنتیمون خلیطه سی ، باقیر وقورشون خلیطه سی ، کوموش و باقیر خلیطه سی) .

خَلِیفَه { [ع] خلافت کبرای اسلامیه یی بالارث والاستحقاق حائز اولان شوکتلو پادشاه شهنشاه اجداد افندیمز حضرتلرینك عنوان علویت بیان ملوکانه لریدر : (خلیفهٔ رسول الله) (خلیفة الله) عنوان قدسیت نشانی ، اسلام پادشاهلری حضراتنه اطلاق شرعاً قرین جواز کورلمش اولان القاب تعظیمیهٔ مخصوصه دندر . بوکلمه لسانمزده تحریف ایله معانیٔ سائره ده دخی قوللانیلیر .

« نه كونه نیّر اعظم خلیفهٔ عالم »
نظام بخش امم سایهٔ خدای شكور »
(نابی)

« یاردیمجك اولوب جناب الله »
« بیگلر پاشا ای خلیفهٔ الله »

خَلِیل { [ع] خالص، صادق دوست. مؤنثنده (خَلِیلَه) دینیر. جمع مذكری (اَخِلّاء) در. (خلیل الله) = حضرت ابراهیم علیه السلام. (خلیل آزر) = خلیل بن آزر دیمكدر كه پیغمبر مشار الیهدر. یالكز (خلیل) اكثریا علم شخص اولەرق قوللانیلیر :

« كعبه بنیاد خلیل آزرست »
« دل نظرگاه جلیل اكبرست »
(لا)

« شمدی گلزار خلیل الله مسكندر بكا »
(جلال)

« چون ازلدن با كا عشق اولدی دلیل »
« یانار ایسەم بن یانایم ای خلیل »
(معراجیه ـ سلیمان)

خَم { [ف] اكری، بوكلش : (قدّ خم، قامت خم، ابروی خم)

« سنبل خم اولور رشك ایله كاكل بوكیلنجه »
(فطنت)

« خم ابروسنه اولمازدی مثال »
« قنادین بوكسه همای اقبال »
(حلیه ــ خاقانی)

§ بوكلم، قیوریم : (خم زلف، خم گیسو، خم كاكل) ، (خَم بَخَم، خم دَرخم، خم اَنْدَرخم) = بوكلم بوكلم، قیوریم قیوریم. (خم شده، خم گشته) = اكریلش، بوكلش : (قدّ خم شده، گیسوی خمگشته).

« كل طوغرولەلم میكدەیە رغمنه آنك »
« كیم بار ریادن قد بركشتەسی خمدر »
(روحیٔ بغدادی)

« ذوقی اورندایلر تمام كیم طوتەمست وشادكام »
« برالده جام لالەفام برالده زلف خم بخم »
(نفعی)

« صاقلاسون جانانقاب ایت زلف خم درخم سنی »
« عالمی سیر ایله سن سیر ایتمسون عالم سنی »
(مقالی)

« ای زلف خم بخم دوكیلوب سینەم اوستنه »
« زنجیر پای عمر شتابانم اول بنم »
(ندیم)

« قامتی خمگشته الده كاسهٔ دریوزەسی »
« سائل دركاهی ایتمش پیر چرخ اخضری »
(نعت ـ نظیم)

خَمّار { [ع] خمر یعنی شراب صاتیجی، میخانەجی. (دارُالخَمّار، خانهٔ خمّار) = میخانه، شرابخانه :

« خراب جام عشقم نركس مستك بیلورحالم »
« خرابات اهلنك احوالنی خمّار اولاندن صور »
(فضولی)

خَمْخَمَه { [ع] سوزی گكزدن سویلەمه كه خمخملق اثری. (خِمْخِم) لفظی بوندن محرف

اولسه کرکدر . زیرا عربی لهجه‌لرده [خَنْخَمْ] سوتی چوق مه ومصرده حاصل اولان برنوع دیکنلی نبات معناسنه‌در . (اختری) یه کوره معنای ثانیده مکسوردر . برده (خُنْخُمْ) دریادن ظهور ایدن کوچك جانورلردن برینك اسمیدرکه بونلرك ایکیسنك‌ده ترکجه قوللاندیغمز (خِنْخِمْ) لفظیله مناسبت ومقارنتلری اولمدیغی آشکاردر . بناءً علیه بوقاروده عرض اولندیغی وجه ایله بولفظك (خَنْخَمَه) دن محرف اولمسی اغلب احتمالدر .

خَمْر { [ع] شراب ، انسانی سرخوش ایدن اسکیمش اوزوم شیره‌سی ؛ علی الاطلاق سرخوش ایدیجی مایعاته اطلاق اولنور . (خَمْرِی) = شرابه منسوب ، عائد (خَمْرِیَّه) = شرابه دائر سویله‌نیلان قصیده ، منظومه :

« بو عشرتخانهٔ فانیده خمر بی خمار اولماز »
(معلم ناجی)

« اوقوندقجه خمریه‌لر گاه گاه »
« ایدردك خم باده ایچره شناه »
(عزت ملا)

خَمْس **خَمْسَه** { [ع] بش . برنجیسی نادراً وایکنجیسی اکثریا اسلوب فارسی اوزره صفت اوله‌رق قوللانیلیر: (اوقات خمسه ، حواس خمسه ، اصابع خمسه) موصوفك مفردی مؤنث اولسه‌ده قاعدهٔ عربه رعایتله (خَمْس) دینیله‌مز . مثلا (لطائف خمس) اصلا دینلمز . شیوهٔ لسان اقتضاسنجه مطلقا (لطائف خمسه) دینیلیر : (خمسهٔ عطایی ، خمسهٔ نوایی ، خمسهٔ یحیی) .

« کورمش آنی صکره‌دن عطایی »
« خمسه یازوب ایتمش ادعایی »
(مقدمه)

« عجز ایدر هر بری بحث قدره »
« حس خمسه ایله عقول عشره »
(حلیهٔ شریف ـ خاقانی)

خَمْسِین { [ع] اللی . (خَمْسُونْ)ده دینیر: (ایّام شتا اربعین ایله خمسیندن عبارتدر) .

خَمُوش { [ف] صو ، صیحی معناسنه اولان (خاموش)ك مخففی . (خَمُش) صورتنده‌ده تخفیف اولنور . سه‌ده استعمالی اندردر :

« ضحکی قویسون ظرفا کریه‌دن اورسون دم کیم »
« اولدی هم بزم خموشان او لطافت کانی »
(سروری)

« برو ایکیشر باده نوش ایلدك »
« لب بلبلانی خموش ایلدك »
(عزت ملا)

خَمْیَازَه { [ف] اَسنك ، اسنه‌مه : (خمیازه رسن ، خمیازهٔ غیر اختیاری) ، (خمیازه کَش) = اسنه‌یجی ، اسنه‌ین § انسانك روحنه

ثقلت، طبعنه نفرت‌ویرن اطواروأوضاع مقامنده دخی ایراد اولنور :

« نیجه شمشیر اوبر دابر عریاندر کیم »
« اولدی خمیازه کش حسرت پهلوسی نیام »
(جوری)

خَمیده } [ف] اکرلمش ، بوکلمش : [عجوز قد خمیده ، سالخورده خمیده قامت) ، [خَمیدگی]= اکریلك ، بوکریلك .

خَمیر
خَمیره } [ع] تحریف ایله (خُمور). یوغرولمش اونك مایه‌لا . نمشی ، مایه‌لانمش اولان شی . [خَمیرکار] = خمور یاپیجی ، یوغوریجی § (خمیر مایه) یاخود (خمیر ، خمیره) =اصل طینت، اجزای فطرت مقامنده دخی استعمال اولنور. (خمیرطوتمق)= یوغورمق. (خمیر ایتمك) = قاریشدیروب یوارلامق. (خمیر اَتمك) = ایی پیشمه‌مش اولان ، پیشکین اولمایان اتمك . (خمیر اولمق) =کیوشه‌یوب یوموشامق . (خمیر ایشی) = اون ایله یوغروله‌رق یاپیلان بورەك وانواعی . (خمیرجی) = آشجیلرك یالکز خمور ایشی یاپمقده ماهراولانی. (خمیرسز) = یهودیلرك ایام مخصوصه‌لرنده اکل ایتدکاری مایه‌سز اتمك : (خورسز بایرامی) = یهودیلرك معلوم بایرامی :

« سمی ایله کشفه مقنعهٔ راز مبهمی »
« آنکه نه در خمیرهٔ اجزای عالمی »
(لا)

خَنازِیر } [ع] طوموزدیشك اولان (خِنْزِیر) ك جمعی § طبجه (داءالخنازیر) = اکثریا بوینده پیدا اولان وصراجه وطوموز باشی دینیلان علت .

خَنّاس } [ع] انسانی ذکرالله وعبادتدن منع وتعویق ایتدیکی ایچون (شیطان) ە اطلاق اولنور. (خَنّاسی) = شیطانه منسوب، عائد اولان : (وساوس خنّاسیّه) .

خَنْجَر } [ع] اوجی سیوری، شکلی اکری معروف بر نوع بچاق . لسانمزده (چ) حرفیله قوللانیلیر . مع‌مافیه جیم عربی ایله تحریره دقت ایدلمیدر. (خَنْجَری) = خنجره منسوب ، خنجر شکلنده اولان : (خَنجَرِیُّ اللّحْیَه) = اینجه اوزون صاقاللی .

« مژەك‌قانم دوکوب‌غمزەك آلور جانم‌عجب‌صانمه »
« ایشیدر دوکسه قان‌اوق عادتیدر آلسه‌جان‌خنجر »
(فضولی)

خَنْداخَنْد } [ف] یك‌جنس اولان اشبو ایکی لفظك آرەسنده‌کی الفه الف مساوات دینیلیر که ایکیسنی معنی جهتیله تسویه ایدییور دیمکدر. بوحالده‌معناسی‌زیاده،سورکلی

كولیجی، كوله كوله، پك كولنجلی دیمك اولور. مثلا (بربزم خنداخند) دینیلیرسه اربابی سوركلی كولن، یاخود زیاده كولنجلی برمحل آكلاشیلیر :

« صوكره عالملر كولر احوال عبرتبخشكه »
« اوله خواهشكر بودهرك بزم خنداخندینه »

خَنْدانْ { [ف] كولیجی، كولن : (لب خندان، دلبرخندان دوشیزهٔ خندان، چهرهٔ خندان، روی خندان)، (خندان رو—ی)= كولر یوزلو، بشوش الوجه . (خندان خندان) = كوله كوله ، كولرك .

« كل خندانه دونوب آچسه دهان»
« نشر نور ایلر ایدی اول دندان »
(خاقانی)

خَنْدَقْ { [ع] قلعه، طابیه كبی مواقع مستحكمه نك اطرافنه آچیلان اوزون چوقور كه لسانمزده تحریف ایله (هَنْدَكْ) دینیلیر . [ترلا خندقی] = سیللرك آقسی ایچون آچیلان آرق كه طوغریسی (خَرق)در.

خَنْدَه { [ف] كوله : (خندهٔ مستانه، خندهٔ لا ابالیانه، خندهٔ مستهزیانه)، (خندهٔ زمین) = فیض بهارایله یرك یاشاروب یشیللنمه سی. (خندهٔ جام) = طولدیریلنجه قدحده پیدا اولان رونق . (خنده فَرْما، خنده فَزا، خنده بَخْشا) = مضحك، كولدیریجی .

« خنده سی ایدی تبسم اوكلك »
« یعنی سلطان كروه رسلك »
(خاقانی)

خَنْق { [ع] بوغازی صیقوب بوغمق، بوغازی صیقیلوب بوغلمق : (خَنْقاً) = بوغمق صورتیله دیمكدر . بومقامده اكثریا (اِخْناق) قوللانیلیر .

خْوابْ { [ع] اویقو . (خواب گرانْ) = آغیر اویقو. (خواب نُوشینْ) = طاتلی اویقو . (خواب آلود، خواب آلُودَه) = اویقوباصمش، اویقوسی كلمش، طالغین. (خواب آلُودَگی) = اویقو باصمق حالی، خواب آلوده لك، طالغینلق . (خواب خرگوش) = طاوشان اویقوسی كه حیله، اغفالدن كنایه اولەرق قوللانیلیر. (خْوابْگاهْ، خْوابْگَهْ)= اویقو اویویه جق محل، یاتاق اوطه سی. [خْوابْناكْ] = اویقوسی كلمش، (خْوابْناكی) = اویقوسی كلمكلك. § (رؤیا) معناسنده ده قوللانیلیر : (عالم خواب، تعبیرخواب)، (خواب دیده) = رؤیا كورمش دیمكدركه بالغ، بلوغه ایرمش كنجدن كنایه در. (خواب نادیده) = نابالغ، بلوغه ایرمه مش چوجقدن كنایه در .

«طرزِ طاق ورواقی همسر ذاةالبروج»
«سایهٔ سقف بلندی خوابگاه اختران»
(نفعی)

«خوابگاه یاره کیردم عرض ایچون احوالمی»
«بر پریشان حالی کوردم اونوتدم حالمی»
(محمود جلال الدین)

«مذهبنده سکا ایلرستم ونازی حلال»
«شوق خدمتله ایدن دیده سنه خوابی حرام»
(نابی)

خوابیده { [ف] اویومش، اویقویه طالمش: (طفل خوابیده) جمعی (خوابیدگان).

خواتم، خواتیم { [ع] (خاتم) ك جمعی. مهرلر: (خواتم رسمیه، خواتم شخصیه) خاتمه‌لر مقامنده دخی استعمال اولنور: (خواتم مصالح، خواتیم اعمار).

خواتین { [ع] (خاتون) ك جمعی: (خواتین عصمت قرین)

خواجه { [ف] لسان عوامده (خوجه) دیه معروفدر. طریق علمیه رجال ومنسوبینی.

(خواجهٔ دوسرا، خواجهٔ عالم، خواجهٔ کائنات) = پیغمبریمز مفخر موجودات علیه اکمل التحیات افندیمز حضرتلری. (خواجه‌تاش) = برافندینك متعدد بنده‌لرندن هربری. (خواجه‌سرا) = خادم زنجی. یالکز ایراد اولنورسه معتبر ذات دیمکدر. § استاد، معلم؛ اوقودیجی، اوقودان. (خواجگی) = خواجه‌لك، افندیلك: («برازستان» بدستان خواجگیسی، بدستان خواجگیلرندن) بونك جمعی اولان (خواجگان) = الیوم بومعناالرده قوللانیلمایوب یالکز بوعنوان ایله معروف رتبهٔ رسمیه ایله آنی حائز اولانلره اطلاق اولنور. ازمنهٔ سابقه‌ده (خواجگان دیوان همایون) = دیوان عالی افندیلری معناسنده رجال دولته اطلاق اولنوردی: (جدم دانش بك خواجگان دیوان همایوندن ایدی)

«خواجه که ایله بغایت تعظیم»
«حق استاد عجب امر عظیم»
(وهبی)

خوار { [ف] خور، حقیر، ذلیل: (خوار بی مدار).

(خواری) = خورلق، حقیرلك. (خوارکار) = تحقیر ایدیجی، ایدن.

«بوغبار قدم آل عبا»
«موردن خواردر الحق اما»
(خاقانی)

§ (خوار) ییجی، ییین. ییمك معناسنه اولان (خوردن) مصدرندن اسم فاعل مرخمدرکه اصلی (خوارنده) در. لکن بومعناده ترکیبسز قوللانیلماز: (وظیفه خوار، کبابخوار،

غمخوار، ضربه خوار) ، (مردمخوار) = یامیام. (میخوار) = عشرت ایدن، سرخوش . (شیرخوار) = سوت ایچن .

« میهمان میزبان لطفی خاقان وکدا »
«حمدخوان خوان جودی پیر و طفل شیرخوار»
(نعت شریف — نظیم)

خَوارِج { [ع] « خارج » کلمه سنه مراجعت اولنه :

خَوارِق { [ع] «خارقه» نك جمعی: (خوارق عادات) .

خواره { [ف] ییه جك ، ییینتی : (خوارهٔ فقیر) .

خواستكار { [ف] ایسته ییجی ، ایسته ین، طالب : (خواستكار شرف ، خواستكار شهرت) . [خواستكاری] = طالبلك، ایسته ییجیلك .

« بموسیٔ ارنی کوی، لن ترانی کوش »
« بخواستکاریٔ رؤیت بانتظار شهود »
(سامی)

خواسته { [ف] مطلوب ، ایسته . نلش ، ایسته نیلن : (خواستهٔ انام ، خواستهٔ عالم) .

خَواصّ { [ع] «خاص» و «خاصه» نك جمعی : (خواص قرآن، خواص وکلا، خواص بندکان، خواص احبا ، خواص ادویه) بعض امراضه تأثیرات معنویه اجراسی ایچون اوقونیلان ادعیه وعزایم مخصوصه یه ده (خواصّ) و بو مثللو عزیمتلری ، دعوتلری اجرا وقرائت ایدنلره [اهل خواصّ] اطلاق اولنور :

« خواصّ خاك پایك شرحنی تحقیق ایدن مردم »
« غبار ایله بیاض دیدهٔ خونباره یازمشلر »
(فضولی)

« سوادنده فروغ نور وحدت »
« حروفنده خواصّ اسم اعظم »
(نفعی)

« اویمه مش کیمدر آنك دامن عالیجاهن »
« ایشته افواه خواص ایشته شفاه اعلام »
(نابی)

خَواطِر { [ع] « خاطره » نك جمع دیکری. اورایه ده باق. مفردیله جمع دیکری اولان (خاطرات) ممدوحات ومذموماتده قوللانیلدیغی حالده (خَواطِر) یالکز مذموماتده استعمال اولنور . مثلا نماز قیلارکن ذهنه کلن (خواطر نفسانیه) کبی .

خوان { [ف] یمك سفره سی ؛ اوستنه طعام قونیلان صینی ، تپسی . (خوانچه) = کوچك تپسی . (خوانسالار) = سفره جی، کیلارجی .

« ای بنی محروم ایدوب بزم وصالندن مدام »
« غیری خوان التفاتی اوزره مهمان ایله ین »
(فضولی)

§ مائده ، طعام ، يمك : (خوان كرم ، خوان احسان ، خوان عنايت ، خوان بى پايان ، خوان فراوان) ، (خوان يغما) = فقرايه ، محتاجينه ويريلن اطعمه ؛ عمومه ويريلان مائده .

§ اوقومق ، چاغيرمق معناسنه اولان (خواندن) مصدرندن اسم فاعل مرخمدركه اصلى (خواننده) در . لسانمزده اصلنك موقع استعمالى ده باشقه‌در . لكن اسم فاعل مرخم اولديغى تقديرده اصلا يالكز قوللا- نيلماز . مطلقا وصف تركيبى طرزنده قوللانيلير : (نعت خوان ، مرثيه خوان ، غزل‌خوان) = نعت ، مرثيه ، غزل اوقويجى ، اوقويان . (صلاخوان) = صلا چاغيريجى ، چاغران . (نظيم)ك نعت شريف اوله‌رق آتيده‌كى بيتى هر ايكى معناسى ايچون مثال مناسبدر :

« ميهمان ميزبان لطفى خاقان وكدا »
« حمدخوان خوان جودى پيروطفل شيرخوار »
(نظيم)

« روح معنى غداى جانمدر »
« فيض قدسى طفيل خوانمدر »
(رياضى)

« بن فلاطون حكمت سخنم »
« دل ارسطوى لوح خوانمدر »
(وله)

« جامع وصفكده هر سطر بيانم چكدى صف »
« خامهٔ معنى صريرم الصلا خوان منار »
(نظيم)

خواننده { [ف] اوقويجى ، چاغريجى معناسنه‌در . لسانمزده تخصيصله چالغى طاقملرنده اصول موسيقى ايله بسته‌لنمش شرقى ، غزل كبى منظومه‌لرى اوقويان اشخاصه اطلاق اولنور . جمعى (خوانندگان) در :

« خواننده‌ٔ گلستان ايدك سن »
« وجد آور عاشقان ايدك سن »
(معلم ناجى)

خواه { [ف] ايستمك معناسنه اولان (خواستن) مصدرندن اسم فاعل مرخمدركه اكثريا لسانمزده وصف تركيبى صورتنده قوللانيلير : (دلخواه ، بدخواه ، خيرخواه) بو لفظ اوته‌دنبرى (ايستر) مقامنده مكرر اوله‌رق نثرده ، نظمده قوللا- نيليردى . اليوم نثرده استعمالى متروك اولوب يالكز نظمده ينه اول وجه ايله قوللانيلقده‌در . (طوعاً وكرهاً) معادلى وايستر ايستمز ديمك اولان (خواه ناخواه) تعبيرى اليوم نثرده ونظمده قوللانيلير :

« رموز حكمتى ايلر بيان مراتب ايله »
« جميع حال بشر خواه فقروخواه غنا »
(فضولى)

« بن خيرخواه جهانم بيله‌يور كيمسه بنى »
« حضرت الله بيلير اميد غفران ايلرم »

خواهر { [ف] همشيره ، قيز قارداش : [برادر

وخواهر] ، (خواهر زاده) = قیز قارداش چوجنی . (خواهری) = قیز قارداشه منسوب ، قیز قارداشلق.

« خواهر ! اویو آرتق ایله آرام »
« ال ایشلری چوقجه‌در بو آقشام »
(معلم ناجی)

خواهش { [ف] ایستك ، ایسته . یش: (خواهش طعام، خواهش تحصیل) ، (خواهشکار ، خواهشگر) ایستکلی ، ایسته‌یجی .

« امر ایت اوله‌یم کر سکا بار ایسه حیاتم »
« محشرده دخی خواهشك اولمازسه دیرلم »
(نورس)

خورنق { [ع ف] قدمای ملوك مراقدن (نعمان بن منذر) ك معمار معروف [سنمار] معرفتیله ظهر کوفه‌ده غرائب دهردن اوله‌رق انشا ایتدیردیکی کوشکك اسمی: (قصر خورنق) شکل عجیبی ایله فرس وعربده غایتله شهرتیابدر. معمار مشهورینك اسمی عربیده بالاده کوستردیکی کبی اولوب فارسیده ایسه (سنمار) دیه معروفدر.

« کهنه مضمون سنمار خورنق آسا »
« بیتدن بیته کیروب چیقمه‌دن اولدم بیزار »
(صفوت)

خوف { [ع] قورقو : (خوف آزار ، خوف موت ، خوف جزا) § قورقمه : (خوف ورجا) ، (خوفاً) = قورقمه‌دن ، قورقو جهتیله :

« بیك خوف ایله چشم جانی باز ایت »
(شیخ غالب)

خونه { [ع] (خائن) ك جمعی : [عونهٔ خونه] .

خویار { [رومجه دن] الف ممدوده ایله (خاویار) طرزنده معروفدر . «مرسین» بالیغنك یومورطه‌سنك معمولی . [قیرمزی خاویار] = « مورینه » دینیلن بالیغك یومورطه‌سی . (کفال خاویاری) = معروف بالیق یومورطه‌سی : (خاویار ازمه‌سی) = خاویارك زیتون یاغی ولیمون صویی ایله حل ایدیله‌رك سیاه ایکن آچیق کول رنکنده از کین بر حاله کتیرلمه‌سی .

خیاط { [ع] دیکیجی ، ترزی : (خیاط ماهر ، خیاط بی‌احتیاط) .

« کسسه چرخ اطلسن بیك مثلی خیاط صنع »
« اشهب اجلالنه چیقمازدی بر برکستوان »
(نعت ـ لا)

خیال { [ع] قوهٔ متخیله : (اویری چهره اوقدر وحشی‌درکه امکان اولسه عاشقك خیالنده بیله کورنمز) .

« طبیعتم باقه‌لم هانکیکزله اکلنه‌جك »
« برر برر کچك ای کلرخان خیالمدن »
(معلم ناجی)

«بلكه قانون سخنده حل وعقد نكته ده»
«حكمت فكر وخيالك فيلسوف اكبری»
(نفعی)

§ اشبو (متخیّله) دینیلن حاسهٔ باطنه‌ده موجود اولان شكل، صورت: (خیال یار، خیال جانان، خیال اولاد).

«ای خیال یار طورمه دلده قیل چشمم مقام»
(لا)

«آدمی عالمده كورمه عالمی آدمده كور»
«ایله‌مه عالمده یعنی هركسی آدم خیال»
(روحی)

§ بالاده‌كی حاسهٔ باطنه‌نك كوز اوكنه كتیردیكی شكل وصورت:

«خیالك كلمز اولدی دیدهٔ فرسوده مژكانه»
(ندیم)

«كیتمز كوزمدن بر دم خیالی»
(شوقی)

§ تخیّل، تصوّر معناسنده (ایتمك، ایله‌مك) ماده‌لریله قوللانیلیر:

«حیرت ای بت صورتك كوردكده لال ایلربنی»
«صورت عالم كورن صورت خیال ایلربنی»
(فضولی)

«ایسته‌دم روین تخیل ایتمك انجق نازدن»
«صیغمدی آینهٔ چشمه خیالك صورتی»
(نورس)

§ قورتی: (خیال ثروت، خیال ترقی، خیال تفیض، خیال محال)

«ذوق وصلن سویله‌سه‌م دیرلر خیالكدر سنك»
«طالب اولوردم اكر ذوق اولدیغن بیلسه‌م خیال»
(روحی)

«زلف عرفانه دلبسته عروسان خیال»
«چشم ادراكنه دلداده سواد افهام»
(نابی)

§ عكس ایدن شكل، صورت موهومه: (حوضه، آب صافه دوشن خیال) كبی. (اودلبر دوشیزه اوقدر مستثنا برحسن نظر ربایه مالك ایدی كه آینه‌یه باقدقجه كندی خیالنه كندیسی حیران اولوردی). (خَیالی) = خیاله متعلق، خیال ایله، تخیّل ایله اولان || خیال دینیلن اویونی اوینادان. معروف اویونلردن (قره كوز) یاخود (خیال) دینیلن اویونی اجرا ایدن صنعتكار، بو مقامده (خیال باز) ده دینیلیر: (مشهور خیالی صالح افندی).

(خَیالیّاتْ) = خیاله عائد شیلر: (خیالیّات شاعرانه). (خَیالاً) = خیال اوله‌رق، قورتی یاخود تخیل صورتیله: (خیالاً شرق وغربه سیاحت) جمعی (خَیالاتْ)

خَیالَتْ { [ع] وجودی اولمدیغی حالده كوزه كورینیور كبی وهم اولنان شكل، صورت. جمعی (خیالات): (خیالات لطیفه)

خَیْبَتْ { [ع] مطلوبه نائل اولمیان، مأیوس قالان، مأیوسیت:

(خیبت زَدَه) = مأیوسیته دوشن: (تاجر خیبت زده).

«پامال خیبت ایله‌مه امید واریكی»
(معلم ناجی)

خَيْر [ع] ايى شى، نافع ايش، هر حاقلك ميل و محبت، آرزو ورغبت ايلديكى نسنه. (شَرّ)ك مقابلى. (خَير) ايكى نوعدر . برنجيسى خير مطلقدركه هركس ايچون خير اولور، (علم) كبى . ايكنجيسى خير مقيّددركه برشخصه كوره خير اولديغى حالده شخص آخره كوره شرّاولور، (اقبال) كبى. بوكلمه لسانمزده اكثريا اسم اولەرق قوللانيلير. صفت اولەرق ايراد ايديلنجه (خيرلى) دينيلير. (خيرالامور، خير الناس) كبى تراكيب عربيەدە بوقبيلدندركه ايشلرك خيرليسى ، انسانلرك خيرليسى ديمكدر. [خيرخبر، خبرخير]=خيرلى خبر. (خير اَنْدِيشْ)= خيرلى ايش دوشونن. (خير اَنْدِيشانَه) = خيرلى ايش دوشونيجى يه لايق صورتده . (خير اَنْديشى) = خيرلى ايش دوشونيجيلك. (خَيرخْواه) = خير ايستەيجى ، ايلك ايستەين (خير خواهانَه) = ايلك ايستەينه ياقيشەجق صورتده . (خيرخواهى)= خيرلى ايش ايستەيجيلك. (خيرالبشر)= حضرت فخركائنات عليه اكمل التحيات.

« ايتمه اطناب سخن غيرى بودملرده منيف »
« فرضدر ادعيهٔ خير دوام دولت »
(منيف قديم)

« بوندەدر باقى نشان معجز خيرالبشر »
« طاق كسرى نسخهٔ ملك ملوك كامكار »
(فضولى)

« بن خيرخواه جهانم بيلمەيورکيمسه بنى »
« حضرت الله بيلور اميدغفران ايلرم »

خَيِّر [ع] خيرى كثير، ايى وفائدەلى ايشى چوق آدم. بونادراً، فقط جمعى اولان(اَخيار) دائما قوللانيلير: [سلام برتحفهٔ لاهوتيدركه جناب حق خيراُمّتى اول هديه ايله بربرلرينه منجذب القلوب ايلمشدر — نمونهٔ ادبيات عثمانيه]

« نبىّ پاك شيم نخبهٔ بنى آدم »
« شه سرير دوعالم كزيدهٔ اخيار »
(نعت — لا)

خَيْرات [ع] خيرلى ايش معناسنه اولان(خَيره) نك جمعى . لسانمزده خير ومنفعتى عمومه عائد اولمق اوزره فى سبيل الله ياپيلان شيلره، اثرلره اطلاق اولنور. مفردى هيچ قوللانيلمديغى حالده جمعى زياده واكثريا مفرد حكمنده قوللانيلير : (كثير الخيرات، صاحب الخيرات والحسنات، مرحومك خيراتى چوقدر)

خَيْشُوم [ع] كگيز. (خَيشومى) = كگيزه منسوب ، كگيزدن كلن : (صوت خيشومى)

خَيْط [ع] ايپلك ، ايپلك تلى : (خيط الشعاع ، خيط

شعاع) = کونشك ایپلك کبی کورینن
شعاعی ، پارلاق ایشیغی . (خیط
ابیض) = فجر ظهورنده افقده ایپلك
ایپلك پیدا اولان بیاضلق (خیط اسود)
= غروب شمسی متعاقب افقده کورینن
سیاهلق (خیط الرقبه) = بویونده
اولان سردار ایلیك دیدکاری بیاض
اوزون نسنه دیمکدر . جمعی (اَخیاط ،
خُیوط) در .

خَیْطَه } [ع] ایپ ، اورغان § قازیق : (خیطهٔ خیمه)

خَیْل } [ع] آت سوریسی ؛ آتلی عسکر ، سواری قسمی .
جمعی اولان (خُیول) اکثریا بومعنا -
لرده قوللانیلیر : (پامال خیول) §
کروه ، جماعت ، فرقه ، طاقم ، زمره
معنالرنده واکثریا ذی روح حقنده
استعمال اولنور : (خیل عاشقان ،
خیل شاعران ، خیل مرغان) .
(سَرخَیل) = سرکرده ، فرقه باشی ،
باش بوغ : (سرخیل غزاة ، سرخیل
فضلا) . (خَیلی) = ایجه ، چوقجه
معناسنه در . (خَیل) لفظنك فارسی
یاء تنکیر علاوه والحاق ایدلمشیدر .
(خیلیدن خیلی) = چوقدن چوق
دیمکدر :

« سرور جمع رسل سردار خیل انبیا »
(نظیم)

« حضرت روح الامین غاشیه بردوشی ایدی »
« قونمه دن داخی خیول فلکه نام جیاد »
(نابی)

« سرلوحهٔ دفتر فتوّت »
« سرخیل عرب بنی محبّت »
(شیخ غالب)

« دوکهٔ والاسنه دلداده جان جبرئیل »
« سدهٔ علیاسنه رخسوده خیل انس وجان »
(حقی)

« قپوسن خیل ملك بکلر ایدی »
« جمله خدّامی فرشته لر ایدی »
(حلبه - خاقانی)

خَیمَه } [ع] چادر . (خَیمَه نشین) = چادرده اوطوریجی ،
اوطورن . (خیمه نشینی) = چادرده
اوطورمقلق ، بدویت اثری . (خیمهٔ
ازرق . خیمهٔ کبود) = کوك یوزی ،
قبهٔ آسمان . (خیمه گاه ، خیمه گه) =
چادرلر قوریلان محل . جمعی (خَیمات ،
خِیام ، خَیم ، خِیَم) کلور :

« زمین بساط قدر چرخ خیمهٔ عظمت »
« نجوم ثابت وسیاره مشعل قدرت »
(نابی)

« اودر اول شمس منیر افق دولت کیم »
« کورمدی مثلنی چرخ ایلیه لی نصب خیم »
(نابی)

﴿ خ ﴾

خِبازَتْ [ع] اتمكجيلك ، اتمك يابيجيلق : (صنعت خبازت)

خِبْرَه [ع] برشيئى كنهيله : حقيقتيله كركى كبى بيلمه:

خِبْرَتْ (اصحاب خبرت ؛ اهل خبره) = برشى حقنده معلومات كامله سى، وقوف خصوصيسى اولان آدملره اطلاق اولنور. بين العوام يا كلش اوله رق (اهل قبله) دينيلير. اكثريا برنجيسى قوللانيلير .

خِتام [ع] صوك : (ختام ختان، ختام طعام ، ختام كلام) § بتمه ، نهايت بولمه: (ختام كشفيات، ختام ترتيبات ، ختام انتخابات ، ختام انشاآت). (بولمق، ايرمك) ماده لريله قوللانيلير . (ختام پذير) = صوك بوليجى، نهايته ايريجى. (مسك الختام، ختامه المسك) تركيبلرى حسن ختام مقامنده ايراد اولنور :

« نقصانكى بيل بر ايشه يا باشلامه اول »
« يا باشلاديغك كارى پذيراى ختام ايت »
(لا)
« بوله سون بنيان اقبالك ختام »
« اوله سون ديوان اجلالك تمام »
(لا)

خِتان [ع] سنّت ايتمه ، اركك چوجقلرده اجراسى مسنون اولان عمليهٔ جراحيه: (اجراى ختان، سور ختان، ختان، ختان اطفال). (ختانت) = سنّتجيلك صنعتى .

خِدَم [ع] « خدمت » ك جمعى: (ممدوح الخدم) . جمع ديكرى اولان (خدمات) زياده قوللانيلير .

خِدْمَتْ [ع] ايش ، وظيفه : (خدمت دولت، خدمت كتابت ، خدمت مخصوصه ، خدمت مهمه ، خدمت عسكريه، خدمت خصوصيه) § ايش كورمه ، آخرك ايشنى كورمه : (صوقولينك بو دولت ابدى الدوامه ايتديكى خدمتك درجاتنى تقدير ايچون لسان تاريخك شهادت وصّافانه سنه احالهٔ صماخ دقت اولنمليدر)

« فكر ايت قلاً نه خدمت ايتمش »
« هرنامه يى درس حكمت ايتمش »
(معلم ناجى)

بعضا تركيب عربى اوله رق استعمال اولنور: (مشكور الخدمه) كبى. فتح خا ايله ده لفتدر . آنك ايچون جمعنده (خدمات) ده دينيلير (خدمات) ده

دینیلیر . (خدمتکار) = خدمتجی ، ایش کورن . (خدمتگذار) = اوته‌کینك بریکینك ایشلرینی کوریورن :

« شاه ملك شام ایکن روشن چراغك اولمغه »
« مجلسکده اولدی خندان آدلو خدمتکار شمع »
(ریاضی)

خِدیو { [ع] بیوك وزیر ، باش وزیر ، حاکم . خصوصیله صدارت پایه‌سنی حائز اولان مصر والیلرینه اطلاق اولنور : (خدیو افخم) = صدراعظم ، (خدیو مصر) = مصر والیسی . (خدیویّت) = غلطات ضروریهٔ رسمیه‌دندر . (خدیوی) = خدیوه منسوب ، خدیولك .

« خوش کلدك ایا خدیو اکرم »
« لطفکله کوکللر اولدی خرّم »
(ندیم)

« خواجهٔ بندرکه عرفان خدیو ملك نظم »
« شاعر عالی طبیعت ساحر کوهر فشان »
(قصیده ـ درحق مفتی عارف حکمت)

خِذلان { [ع] یاردیمسز ، معینسز ، کیمسه‌سز ؛ یالکز باشنه قالوب سفیل ، ذلیل اولمق ؛ دوشکونلك : (منزلقهٔ خذلان ، وادیٔ خذلان ، دوچار خذلان) .

خِراش { [ف] طیرمالامق ، قاشیمق ، قازیمق معنالرینی افاده ایدن (خراشیدن) مصدرندن صیغهٔ امر ویاخود اسم فاعل مرخّمدرکه لسانمزده اکثریا وصف ترکیبی طرزنده استعمال اولنور . (دلخراش ، روخراش) کبی . فارسیده طیرناق یاره‌سی و بیچقیدن چیقان تالاش معناسنده دخی قوللانیلیرسه‌ده اشبو معنالری لسانمزده معتبر ومستعمل دکلدر :

« زبانم بر مجوهر تیغ براندرکه همواره »
« خراش ایلر خیالی سینه‌لرده زخم ناسوری »
(نفعی)

خِرام { [ف] صالنمه ، صالنه‌رق ادالی یوریمه : (خرام صنوبرانه)

« اهتزازکدن ایدر تعلیم اطوار خرام »
« حسن رفتار اوکره‌نور آهو شتابکدن سنك »
(محمود ندیم)

« کورسون نهال سرو صنوبر خرامکی »
« آرتق چمنده بسله‌مسون باغبان بان »
(باقی)

خِرامان { [ف] خرام ایدیجی ، صالنه صالنه یورویجی :

« آه ایلدیکم سرو خرامانك ایچوندر »
« قان آغلادیغم غنچهٔ خندانك ایچوندر »
(فضولی)

« کل و بلبل ینه بری بریله ایتدیلر پیمان »
« چنار و سرو کلشن ال اله ویرمش خراماندر »
(ریاضی)

خِرامَندَه { [ف] صالنیجی ، صالنه صالنه یورویجی : نظمده (خرامان) مقامنده قوللانیلیر .

٢١ صحیفه‌دن مرکب برفورمه ١٠ پاره‌در

خِرَدْ [ف] عقل، اوص. (خرد مَنْد) = عقللی ، اوصلی. (خردمَنْدانَه) = عاقل اولانه یاقیشه‌جق صورتده . (خردمَنْدی) = عقللولق . (بی خِرَد) = عقلسز ، (بی خِرَدانَه) = عقلسزجه‌سنه . (بی خِرَدی) = عقلسزلق . (خِرَدفَرسا) = عقل یوریجی ، عقل ییپراتیجی . (خِرَد سوز) = عقل یاقیجی :

« خرددرکنده عاجز صنعتن فهمنده دل حیران »
« تعالی‌الله زهی صانع تعالی‌الله زهی دانا »
(نابی)

« دوشدم بلای عشقه خردمند عصرایکن »
« ایل شمدی بندن آلدیغی پندی بکا ویرر »
(فضولی)

« اوطعن ایله‌ین جاهل بی‌خرد »
« نی عقلی اوزره ایدر کرچه رد »
(عزت ملا)

خِرْس [ف] آیی . (خِرسَك) = آیی یاوروسی. برلغت کتابنده هیچ مناسبتی اولمدیغی حالده (خِرسِز) تعبیری اشبو لفظ فارسی صره‌سنده ذکر اولنه‌رق اصلی‌ده تصریح قیلنمامش اولدیغندن بوراده ایضاحه لزوم کورلمشدر . (خِر) کلمه‌سی فارسی فرهنکلره نظراً ایکی معنایی افاده ایدر . برنجیسی خوش ، خوشحال معناسیدر . ایکنجیسی صاتون آلمق معناسنه اولان (خِریدَن) مصدرندن امر حاضردر . یاخود اسم فاعل مرخمدر. (صاتون آل) یاخود (صاتون آلیجی) معناسنی احتوا ایدر. شوتقدیرده لسانمزده موجود اولان (خِرْ) لفظی بالاده کوستریلن کلمه ایسه (خِرلی) تعبیری خوشحاللی ، حالی خوش اولان و (خِرْسِز) تعبیری دخی ــ که (سِز) ترکجه ادات نفی وسلبدر ــ حالی خوش اولمایان ، فنا اولان دیمك اولورکه مدلولنه‌ده توافق ایدر .

خِرْط [ع] برنجیسی خسته‌لق سببیله صاری صو ایله

خَرْط قاریشیق و کسیلمش کبی پاره پاره بولاشیق سوت وارکك ککلك دیمکدر . ایکنجیسی ال ایله آغاجك داللرندن یاپراق صییرمق وقابوغنی صویوب چیقارمق معناسنه‌در . معانیٔ سائره‌سی معتبر ومستعمل دکلدر . [اصعب من خرط القَتاد] = داللرینك اوزری ایکنه کبی دیکنلی ، قایتله سرد برنوع آغاج دیمك اولان (قَتاد) ك یاپراقلرینی ال ایله صییرمقدن دها کوج واذالی معناسنی افاده ایدن اشبو مثل عربیدن اختصار صورتیله ایراد واستعمال اولنور .

بو آغاجك بيوك وكوچك نوعلرى اولوب ايكنجى نوعندن « چريش » دينيلن ماده حاصل اولور :

« برينه مس حرير وبرينه خرط قتاد »

(نابى)

خِرْقَه { [ع] فى الاصل بز پارچه‌سى ، يامه معناسنه‌در . معناى معروفى اوسته گييان عبادن ، ياخود پاموق ايله بزّ دن ياپلمش لباس ديمكدر : (خرقهٔ فقيرانه ، خرقهٔ درويشانه) . (خرقه‌پوش) = خرقه گيين فقير ، درويش . (خرقه‌پوشانه) = درويشجه‌سنه ، فقيرجه‌سنه . (خرقه‌پوشى) = درويشلك ، فقيرلك .

« خِرْقَهٔ سَعادَتْ » = نبى مقدّسمز عليه‌السلام افنديمز حضرتلرينك اكتسا بيورمش اولدقلرى بردهٔ شريفه :

« شمدى سجادهٔ معنى‌ده بنم مرشد كلّ »

« خرقه‌پوشان بيان بندن آلور فيض كلام »

(نفعى)

« خرقه‌پوش عشق وسودايم گييمم جامه بن »

(نيازى)

« خرقهٔ بيضا وجود دولتيله كامبين »

« مسند فتوى بقاى رفعتيله كامران »

(لا)

خِرْمَنْ { [ف] خارمان . طوغريسى كسرخا ايله بودر . لكن تركجه‌ده فتح خا ايله معروف اولديغندن قسم مخصوصنده يازلمشدر . اورايه مراجعت اولنه :

« برخرمن نور اولوب نُه افلاك »

« خورشيدى قاپاندى پرتو خاك »

(شيخ غالب)

خِرِيدار { [ف] مشترى ، صاتون آليجى . (خريدارى) = مشتريلك . (خريدار خواهشگر) = ايستكلى مشترى :

« نقد جان بركف جهان اولمش خريدارك سنك »

(على روحى)

« سنك بازار عشقكده ايدر دلّال جان فرياد »

« متاع عقل كاسددر خريدار اولمه‌سون كيمسه »

(احمد پاشا)

خِرِيدَه { [ف] صاتون آلنمش ، آلنان : (متاع خريده ، قماش خريده ، جوهر خريده) .

خِزانَتْ { [ع] *خزينه‌دارلق : (امر خزانت حائز اهميتدر) نادراً قوللانيلير .

خِزانَه { [ع] (خَزِينَه) معناسنه‌در . لسانمزده غلط اوله‌رق فتح خا ايله معروفدر . بو مقامده (خزانت) طرزنده اصلا قوللانيلماز § مجازاً قلب ، كوكل معناسنده‌ده قوللانيلير . بعضاً سبك عربيده (خزانة الكتب) طرزنده ده استعمال اولنور :

« لبريز گوهر اولمه‌سه كوكلم خزانه‌سى »

« دوكمزدى بويله چشم ترم اينجو دانه‌سى »

(معلم ناجى)

خِزْی | [ع] رسوایلقله ذلیل اولمه، رسوایلقدن حاصل اولان
خِزْیَه | ذلّت. اکثریا (خذْلانْ) ایله برلکده قوللانیلیر :
(دوچار خزی وخذلان اولدی، خزیهٔ عظیمه) .

خِسَّتْ [ع] جریلك، ناکسلك؛ اقتداری نسبتنده صرفیاتدن چکینوب حفظ وتزیید نقود واموال ایچوز عزت نفسنی اصلا دوشونمه‌مك وبالعکس بو مقصدله نفسنی هرشیدن محروم ایتمك که نقلاً وعقلاً مذمومدر: (خسّت طبع ، خسّت جبلیّه) معنی و موقع استعمالجه بو لفظ باشقه ، (خَسَاسَتْ) ینه باشقه‌در . بر برینه بدل اصلا قوللانیله‌ماز :

« بخشش آموز همم حوصله‌سوز خسّت »
« کیسه پرداز کرم قافله سالار کرام »
(نفعی)

خِشْتْ [ف] کرپیچ ، طوغله : (خشت خام ، خشت پخته) . (خِشْتَكْ) = کوچك کرپیچ، طوغله‌جق (خِشْت تابَه) = طوغـله اوجاغی. (خِشْتزَنْ) = طوغله‌جی.
§ قیصه ال مزراغی ، قالین حربه : (اشهب سوار خشت بدست). (خِشْت خِشْت) یاخود تخفیفله (خِشْ خِشْ) = طیقیرتی ، خیشیرتی .

خِشْم [ف] غضب، تهوّر ، طار-غینلق . (خِشم آلود ، خشمناك ، خشمگین، خشمین) =طارلمش، غضبلانمش :

« نور عفوی مجلس راحت‌فروز اهل خلد »
« برق خشمی خرمن آرامسوز اهل نار »
(نظیم)

خِصَاء [ع] انمك ، خایه چیقار-مق که بوغابی اوکوز ، آیغیری ایدیش ایتمك دیمکدر . انسان حقنده‌ده مستعملدر. (خصاء حیوانات).

خِصَالْ [ع] خوی معناسنه‌اولان (خَصْلَتْ) ك جمعی :
(خصال حسنه ، خصال ممدوحه ، خصال جمیله ، ممدوح الخصال ، حمید-الخصال .

« سرفراز ونیك امر ونیك رأی ونیك خو »
« سرور پاکیزه اطوار وپسندیده خصال »
(فضولی)

خِصَامْ [ع] خصملر معناسنه‌در. (مُخَاصَمَه) معناسنی‌ده افاده ایدر :

« دیدهٔ لطفی نگهدار لوای اسلام »
« صدمهٔ قهری نگونساز خصام دولت »
(منیف)

« طبع معماریٔ تقدیره هزاران تحسین »
« که ایدوب هدم مبانیٔ فلکسای خصام »
(نابی)

خِصْبْ [ع] اوجوزلق . بوللق: (خصب ورفاه)

خِضاب [ع] بویا : (خضاب لعلین، خضاب زمردین)

« الفاظه یکی خضاب ویرمش »
« برقات دها آب وتاب ویرمش »
(لا)

خِضْر **خِضِر** [ع] انبیای عظام حضراتندن حیات جاویدا. نبی به مظهریتله مشهور اولان بر پیغمبر جلیل القدرك اسم شریفی . نبیّ مشارالیه حالا برحیات اولوب برسببله ناچارحالده قالان اصحاب اخلاصك امدادینه یتشمکله مشهوردر . (خضر کبی امدامه یتشدی) تعبیری ده معروفدر. نیسان رومینك یکرمی اوچنجی کوننه طرز عامیانه سی (خِضِرَاللِزْ) وطرز صحیحی (خضروالیاس) دینیلهسنك سببی نبیّ مشارالیهك کندیسی کبی حیات جاودانه مظهر اولان (الیاس) علیه‌السلام ایله اوکون وقوع تلاقیلری اولدیغی بین‌الناس مشهور ایسه‌ده لغت ناجیده دخی کوسترلدیکی وجه ایله (روز خضر) ك سبب تسمیه‌سی اواسط شهر نیسانده اخضرار ارضك مرتبهٔ کماله ایریشمه‌سی ماده‌سی اولمق دها زیاده محتملدر .

« خضر عیسی دم اعجاز طراز عصرم »
« طوتدی صیت سخنم دهری چو وحی مُنزل »
(لا)

خِطاب [ع] توجیه کلام ایتمك ؛ برشخصه ، شیئه توجهله سوز سویله‌مك : (جماعته خطاب ، شاکردانه خطاب ، سحابه خطاب ، مقبره‌یه خطاب). (خِطاباً) = خطاب صورتیله : (ضابطه خطاباً دیدی‌که..). (خِطابیّات) = خطابدن عبارت اوله‌رق سویله نیلن سوزلر . (فصل الخطاب) = خطاب فاصل، دیه‌جك سوز بولنمیه. حق صورتده معقول خطاب . جمعی (خِطابات) : (خطابات متصوّفانه) :

« اوشیوه‌لرله تبسّم اوناز‌لرله عتاب »
« اوخنده‌لرله تکلّم اوعشوه‌لرله خطاب »
(سیرتی)
« هر خیالك صیقل آیینهٔ حسن ادا »
« هر کلامك کوهر کنجینهٔ فصل الخطاب »
(نفعی)

خِطابَت [ع] خطیبلك ، جوامع شریفه‌ده خطیب اولمه: (جهت خطابت ، وظیفهٔ خطابت ، حسب الخطابه) § نطوقلق ، ناطقه پردازلق : (مع هذا طوتهلم که کتابت وخطابتی هیچ معیوب ومدخول اولمسون — تبصره — عاکف پاشا)

خِطّه [ع] دیار، مملکت، اولکه: (خطّهٔ مصریه ، خطّهٔ حجازیه ، خطّهٔ یمانیه ، خطّهٔ عراق ، خطّهٔ جسیمه)

« خطّهٔ حشمته سلطان قضا جاه وجلال »
« عالم قدرته شاهنشه تقدیر عبید »
(لا)

خِفَّتْ [ع] خفيفلك . (ثِقْلَت)ك يعنى (آغيرلق) كـ ضدى:
(خفّت وجـود ، خفّت جسم ، خفّت احمـال) § وقارسزلق ، خوپبـه‌لق :
(خفّت عقل، خفّت مزاج ،خفّت مشرب)
« طبيعت كرم و بخل و ثقلت وخفّت »
سجيّـهٔ غضـب وحلم ورحمت وآزار »
(لا)

خِلاْف [ع]يالان:(قول خلاف، خلاف سـوز ، خلاف سـويله‌مش) كبى تعبيرانده بومعنـايى افاده ايدر :
« رقيبه سويليكز اويله‌لاف سويله‌مسون »
« ره صداقته كيتسون خلاف سويله‌مسون »
(معلم ناجى)
§ مخالف ،عكس،قارشو: (خلاف مشرب، خلاف طبيعت ، خلاف قاعده ، خلاف اصول، خلاف انسانيت، خلاف قانون، خلاف شريعت، خلاف ظن، خلاف مأمول)
« كويا جهلك خلافيدر علم »
« جهلك صرف اعترافيدر علم »
(لا)
« خلاف طينتمدر طبع احبابه كدرويرمك »
(راغب)
« خلاف قاعده ميل طبيب وذكر شفا »
(فضولى)
§ مخالفت ، اختـلاف . (خِلاْفاً) = مخـالف ، عكس اوله‌رق : (شـاكرد قلفـه‌نك اخطارينـه خلافاً درسـه

چاليشمدى) . (خلاْفكيْر) = مخالفت ايديجى ، عكسنى التزام ايديجى ،ايدن.
(خـلاْفكيرانه) = مخـالفت ايديجى‌يه كوره (خـلاْفكيرى) = مخـالفت ايديجيلك .

خِلاْفَتْ [ع]اصطلاحده (خلافت كبراى اسـلاميه) =
حضرت پيغمبر افنديمزك وكالت مجلهٔ جليله‌سى ، خاتم الانبيـا عليه اكمل التحايا افنديمزدن صوكره مقام قدسيت اتّسام خلافتـده چهـار يار كزين حضراتى بولنمشلردر. بعده جدّ بزركوار حضرت پادشاهى ياووز سلطان سليم خان حضر- تلرينك عهدسلطنتلرنده (صفت مقدسهٔ خلافت) (خادم الحرمين الشريفين) عنوان مفخرتيله خاندان جليل الشـان عثمانى‌يه انتقال ايله‌مشدر . جناب اللهك وحضرت رسـول اللهك خلافتى ديمك اولان (خلاْفَتِ كُبْرى) اليوم حامىٔ دين مبين ، حارس شرع متين سلطان بى مدانى ولى نعمت بى منتمز شـوكتلو غازى (عبدالحميد خان) ثانى افنديمز حضرتلرينك صـفت مقدسـه‌لريدر .
(خلاْفتپناه) = حامى وحافظ خلافت اولان پادشـاه معالى اكتنـاه اسـلام شـوكتمآب افنـديمز حضرتلرى .
(خلاْفتپنـاهى) = خلافتپنـاهلق ، خلافتپناهه منسوب . (دارالخلافة العليه)

= سلطنت سنیهٔ عثمانیه‌نك پای تختی ، حضرت خلیفةاللهك مركز شهریاقامتی. بو لفظك معنای لغویسی بر شخصك مقامنه قائم اولمق دیمكدر : (حدیث صحیحدركه السلطان ظل الله و آندن استغنا خطادر . خبر صریحدركه لارتبة فوق رتبة السلطان الا النبیّ مرسل ، اَوْملك مقرب. وآندن انحراف ناروادر . خصوصاً بزم پادشاهمز كه رتبهٔ سلطنتی معنیده پایهٔ خلافتدر وسریر حكومتی حقیقتده مسند امامتدر — فضولی) .

« هم خلافت حكمنی هم سلطنت فرمانی »
« بوندن ایتمش عالمه جاری مرور روزكار »
(فضولی)

خِلالْ { [ع] دیش قاریشدیرمق كبی شیلرده قوللانیلان آره‌لق آلتی ، اوجی سیوری چوپ : (استعمال خلال نظافته‌دالدر) § آره ، آره‌لر ؛ آره‌لق ، آره‌لقلر : (خلال خطوط ، خلال سطور ، خلال احجار). اوقاتی بیان ایدن الفاظ ایله برلكده ایراد اولنور . مثلا (خلال شوّالده ، خلال شعبانده) كبی كه شوال ایچنده ، شعبان ایچنده دیمكدر :

« كه او القاب خلالنده‌در اسم اعظم »
(نابی)

خِلْط { [ع] مزاج انسانده‌كی اخلاط اربعه‌دن هر برینه دینوركه صفرا ، سودا ، دم ، بلغم § بر شیئه قاریشمش اولان دیكر نسنه : (خلط صفرا). (جزء) قاریشمش ، قاریشماش اولان نسنه‌یه دینیلیر. (خلط) یالكز قاریشمش اولان شیئه اطلاق اولنور. موقع استعماللری دقته شایاندر .

خِلْعَتْ { [ع] ازمنهٔ سالفه‌ده اعاظم طرفندن شایان التفات و تلطیف كوریلن اعیان و اشراف ومأمورینه كیدیریلن مكلّف ، مزیّن اوست لباسی : (خلعت حكمداری ، خلعت فاخره) .

« زهی خیّاط خلعت دوز بازار حقایق كیم »
« قد معنای ایتمش جامهٔ تركیب ایله بر پا »
(نابی)

« گه ظهور ایلر ایدی اول كل آل »
« خلعت سرخله خورشید مثال »
(خاقانی)

خِلْقَتْ { [ع] یارادیلش ، یارادلمه : (خلقت عوالم ، خلقت آدم ، خلقت بشریه ، خلقت جهان).
(خلقةً) = یارادیلش جهتیله ، یارادیلشجه :

« اقتضا ایتدی منزه ذاتی »
« سبب خلقت موجوداتی »
(حلیه — خاقانی)

خِلْقی { [ع] خلقته منسوب ، یارادیلشده اولان : (فضائل خلقیه ، جود خلقی ، مزیات خلقیه).
(خلقیّات) = خلقته متعلق ، یارادیلشده اولان اوصاف : (خلقیّات عالیه) .

خِلقَيتْ [ع] خلق اوله ، يارا - دیلشده اولمق : (بر - مقتضای خلقیت غایتله جسور اولدیغندن)

خِنزِیر [ع] طوموز : (لحم خنزیر) جمعی (خنازیر) مؤنثی (خِنزیره)درکه اکثریا حیله کار، فتنه ساز نسوان حقنده قوللانیلیر . بونك جمعی (خنزیرات) در .

خِنصِر [ع] سرچه پارماق . صادك فتحیله ینه بومعنایه لغتدر .

خِنك [ع] قیر رنكلی آت : (خنك باد پا) .

خویش [ف] (خویشتن) کبی کندی ، کندیسی معناسنه‌در . § کندینك کی ، اقربا ، صوی صوبدن هر بری : (خویش وبیکانه) بومعناده جمعی (خویشان) درکه اقربا ومتعلقات ، کندینك کیلر دیمکدر . چغتای لساننده بونك مقابلی (کیش)در . نصل که الیوم لسانمزده دخی (کیشی) لفظی موجود ومستعملدر . (کیش قارام) چغتایجه اقربا ومتعلقات دیمکدر .

خویشاوَند [ف] اقربا ، صوی صوب معناسنده (خویش) ایله مترادفدر . لکن بوجمع مقامننده‌ده قوللانیلیر . مفرد اعتبار اولندیغی تقدیرده جمعی (خویشاوندان) اولور . (خویشاوندی) = قرابت، خصملق .

خِیابان [ف] صره آغاج دیکیلی باغچه یولی ، ایکی طرفی آغاجلی منتظم یول : (برطرفی خیابان بهشت وار ، برجهتی چمنزار لطافت نثار ایدی) .

« ینه سیرایله نخلستان دورادور معنایی »
« کلستان درکلستاندر خیاباندر خیاباندر »
(ریاضی)

خِیار [ع] معروف صلاطه‌لق سبزه : (خیار ترشیسی، خیار صلاطه‌سی) . (خیارجق) = اکثریا قاصیقلره طوغری ظهور ایدن خیار شکلنده بر ورمدر . § خیری ، ایلکی چوق آدم معناسنه اولان (خَیِّر) ك جمعی اولور : (خیارقوم، خیار امت) § (اختیار) ك معنای لغویسندن اسم اولور . ایکی شیئك خیرلیسنی طلب ایلمك معناسنه که اصطلاح فقهده قابل فسخ اولان عقدلرده مخیرلك دیمکدر . (خیارات) = اصطلاحات فقهیه‌دن اولوب «مخیر» لکلر معناسنه‌در : (خیار تعیین ، خیار شرط ، خیار رؤیت ، خیار عیب ، خیار نقد، خیار وصف) اشبو خیاراتك تعریفات فقهیه‌سنی ایضاح وبیانه صحیفهٔ کتاب مساعد دکلدر .

خِیاطَتْ { [ع] ترزیلك صنعتی . (خیاط) = دیکیش ایپلکی ، ابریشم ، تیره § دیکیش ایکنه‌سی .

« روضهٔ خلد نجاته کیره‌مز اعداسی »
« بچسه بیك سمّ خیاطی سوزیلوب جسم جمل »
(لا)

خِیام { [ع] چادر معناسنه اولان (خَیمه) نك جمعی : (نصب خیام ، رفع خیام ، رکز خیام ، فلك خیام) :

« حشره‌دك تا که‌اوله بستهٔ اوتادخلود »
« ساحهٔ دهرده اطناب خیام دولت »
(منیف)

خِیانَتْ { [ع] امانته غدر ایتمك، قییمق ؛ کندی حقنده آخرك حاصل ایتدیکی امنیتـه مغایر حرکت قصـدیه ده بولنمق که خائنلك ایتمك دینیر : (امانته خیانت اولماز — قول مشـهور) (خِیانَةً) = خیانت طریقیـله ، خائنلك صـورتیله . جمعی (خیانات)در § بین العوام محاوراتده (خائن) مقامنده‌ده قوللانیلیر : (نه خیانت آدم) .

خِیَرَه { [ع] تفضیل و ترجیح ایتمك، برنسنه‌یی ویا کیمسه‌یی دیکر- لرینـه ترجیحاً سچوب آییرمق : (حق خیره ، وظیفـهٔ خیره) . اسم مفعول معناسنده دخی قوللانیلیر : (خِیَرةُ الله) = جناب حقك سچدیکی . (خیرهٔ ناس) = خلقك سچلمشی .

خیرَه { [ف] قاماشیق ، طونوق ، فرسز : (خیره‌چشم) = قاماشمش، فرسز کوزلو . (خیرگی) = طونوقلق ، قاماشیقلق ، شاشقینلق. § حیران ، شاشقین ، ادبسز ، معاند، بی‌معنی ، هرزه کبی بر خیلی معنـالری حاویدر که بونلرك بعضـلری بالترکیب لسـانمزده قوللانیلیر . مثلا (خیرگی بَخْش) = تعبیری قاماشدیریجی معنا . سنده قوللانیلدیغی مثللو موقع استعمالنه کوره حـیرت ویریجی ، شـاشیرتیجی معناسنی‌ده افاده ایدر . (خیرَه دَست) = الی صاقار ، اوغورسز ؛ طوتدیغی ایشی بجره میـوب برباد ایدن آدم . (خیره سر) = سرسم ، آلیـق . (خیره‌رای) = رأیی‌مضر ، فنارأیلی ، تدبیری خطالی آدم :

« ای صفاتك ده خیره هرمدرك »
« ما عرفنـاك حق معرفتـك »
(فضولی)

« غزاده شعلهٔ شمشیرینی تصورایدن »
« بولور نکاهنی خیره خیالنی محرور »
(نابی)

خیز { [ف] « خیزیدن » مصدرندن صیغهٔ امردر که وصف ترکیبی اولەرق قوللانیلیر . صچرایجی،

قالقیجی ، آتیلیجی معناسنی افاده ایدر : (سحرخیز ، موج خیز ، کدر خیز) کبی :

« اودرکاه کرم کیم خاکی احسان خیزرحمتدر »
« نه قادردرعمل مستوجب لطف اولمغه حاشا »
(نابی)

« عالمی باد سحر خیز که سیران ایلر »
« وارسه ملك یمنه هرنفسن جان ایلر »
(جوری)

خیزاب { [ف] طالغه : (خیزاب انگیز)= طالغه قالدیریجی ،طالغه‌لاندیریجی .(خیزاب دریا).

خیزان { [ف] فی الاصل حمله ایدیجی ، آتیلیجی معناسنه در . لسانمزده اکثریا (افتان)ایله برلکده قوللانیلیرکه دوشه قالقه‌رق ، دوشه قالقه معناسنی افاده ایدر :

« ینه بادصباافتان وخیزان ایردی کلزاره »
«دم عیسی وش احیاایلدی ازهارواشجاری»
(نفعی)

خیزران { [ف]لسان ناسده تحریف ایله (هزارن) دینیلن معروف قامش جنسندن برآغاجدرکه باستون، قامچی، دکنك، اسکمله وسائره اعمال اولنور . (خیزران بلدی)= آس بری یعنی یبان مرسینی دینیلن آغاج .

خیزنده { [ف]صیچرایجی ،قالقیجی ، آتیلیجی ، فیرلایجی : (غزال خیزنده، مارخیزنده)

خیك { [ف]طولوم : (خیك می، خیك روغن)

خیم { [ع] چادر معناسنه اولان (خیمه)نك جمع دیکریدر :

« کورمدی مثلنی چرخ ایلیه‌لی نصب خیم »
(نابی)

خبث { [ع] مردارلق، پیسلك، کوتولك معناسنه اولان (خباثت)ایله مترادفدر : (خبث نفس، خبث ظاهری،خبث باطنی،خبث طینت) « خباثت » بونك برنده قوللانیله بیلیر. لکن « خبث » آنك موقعنده استعمال اولنه‌ماز مثلا [خباثت ظاهریه ، خباثت باطنیه] دینیله‌بیلیر . فقط [اشرادن فلانك اجرا ایتمدیکی خباثتلر قالمدی] جمله‌سنده کی (خباثتلر) کلمه‌سی برنده (خبث) یاخود (خبثلر) الفاظی قوللانیله‌ماز . بونی سلیقه بر وجه ایله تجویز ایتمز .

خُبَثاء { [ع] « خبيث »ك جمعى : (خبثاى عوام) مفرديله مراجعت اولنه .

خُبْز { [ع] اتمك : (خبز حنطه) = بغداى اتمكى . (خبز شعير) = آرپه اتمكى . (خُبْزَه) = بر پارچه اتمك ، اتمك پارچه سى § كول پيده سى .

خُتَن { [ف] آسياده اليوم چينه تابع اولان تركستان شرقيده قرق بيك قدر نفوس مسلمه يى حاوى بر بلدهٔ قديمه نك نام مشهوريدركه اوراده غايتله لطيف اقمشهٔ حريريه نسج واعمال اولنور ومشك آهولرى چوق بولنور ايمش : (مشك ختن) مشهوردر .

« جنبشندن داغ بردلدر غزالان ختن »
« نافه ريزكام خواهش كيم اوكا كلدربكا »
(نائلى قديم)

خُجَسْتَه { [ف] اوغورلو ، خيرلى ، سعادتلى ، قوتلو : (وقت خجسته ، دور خجسته ، نام خجسته ، ايام خجسته) ، (خجسته فال) = فالى اوغورلى ، يمنلى .

« وارايدى (رى)ده بر خجسته خصال »
« ماه طلعت نكار مشكين خال »
(فضولى)

« كل مازاغ البصرله اول خجسته منظرك »
« نركس مكحولى حيران ايتدى چشم عبهرى »
(نظيم)

خُدا { [ف] الله ، تكرى . (خدا پرست) = جناب حقه عبادت ايدىجى ، ايدن (خداپرستانه) = اللهه قوللق ايدنه لايق صورتده (خداپرستى) = جناب حقه عبادت ايديجيلك (خداداد) = موهبهٔ آلهيه ، الله ويركيسى : (استعداد خداداد ، ذكاى خداداد ، دهاى خداداد) (خدافروش) = مرائى صوفى . (خدا فروشى) = رياكارانه صوفيلق . (خدايى) = الوهيت ، خدالق ؛ خدايه منسوب : (خدايى نابت) = اكلمه دن كندى كنديته بتمش ، تربيه ايدلمه دن كندى كنديته يتشمش . (سيلى خدايى) = خدالق توقاد ، حق توقادى . (خدايى فروش) = فرعون كبى ، نمرود كبى الوهيت دعواسنده بولنان . (خداشناس) = جناب حقى طانيان ، موحد . (خدا شناسى) = موحدلك . (خدارا) = الله ايچون . (خدايا) = اى خدا ، ياالله § صاحب ، مالك معناسنى ده افاده ايدر : (خداى خانه ، خانه خدا) ، (خانه خدايى) = صاحب خانه لك

« خدا ديوار دولتخانهٔ ارباب اقبالى »
« كهى برلانهٔ كنجشك بى آرام ايچون صاقلار »
(رازى)

« ايسترايسه ك حفظ ايده عرضك خداى لم يزل »
« عرضنه اعداى بدخواهك بيله ويرمه خلل »
(لا)

« ينه بردفعهٔ اخراده خدا »
« باقدی افراط محبتله آگا »
(حلیه ـ خاقانی)
« کورمه‌مشدر رصد انکیز قدر »
« کوزلری کبی خدایی کوزلر »
(وله)
« سکا بو فیض خدادادایله همرازاوله‌ماز »
« فخررازی کبی علامهٔ صاحب تفسیر »
(حقی)

خُدّام { [ع] خدمتکار، خدمتجی معناسنه اولان (خادِم)ك

جمعی، (اتباع وخدّام) بومعناده آز قوللانیلیر § معنای اصطلاحیسی بعض عزایم وخواص اوقویان خواجه‌لرك جن طائفه‌سندن ایسته‌دکاری ایشلری کوردیرمك ایچون قوللاندقلری جنیلر دیمکدرکه بونلره (اهل خدّام) دینیلیر:
« افتخار ایلرایسه محشره‌دك لایقدر »
« خاندانك ده‌کی اولاد وعبیدوخدّام »
(نابی)
« قپوسن خیل ملك بکلر ایدی »
« جمله خدامی فرشته‌لر ایدی »
(حلیهٔ خاقانی)

خُداوَنْد { [ف] الله، تکری : (خداوندکائنات، خداوند یکانه) .

« ای عالمی‌وار ایدن خداوند »
« ای آدمی زار ایدن خداوند »
(لا)

§ حکمدار، مالك، حاکم، صاحب: (خداوندجهان، خداوندمعظّم، خداوند افخم، خداوند اسلام، خداوند خانه)
(خُداوَندانَه) = خداوند اولانه یاقیشه جق صورتده: (الطاف خداوندانه، التفات خداوندانه) . (خُداوَنْدی)= حکمدارلق ، صاحبلك ، (سریر خداوندی، شان خداوندی).
« اول خداوند خداوندانك »
« یعنی اول ذات عظیم الشانك »
(حلیهٔ خاقانی)
«اول خداوندخداوندان فضل وجاه کیم »
«علم وعرفان ایله اولمش عزودولت توأمان»
(نفعی)

خُداوَنْدگار { [ف] ایش صاحبی معناسنه اولوب

(خداوند) مقامنده قوللانیلیر . اعاظم سلاطین عثمانیه دن جنتمکان سلطان غازی مراد خان اوّل حضرتلرینك عنوان شهیریدر . بروسه ولایتی غازیٔ مشار الیهك مخلصیله تسمیه اولنمشدر . سلاطین عثمانیه حضراتنك عنوان عالیلری اولان (خُنْکار) لفظنك اشبو (خداوندکار) تعبیرندن اختصار اولندیغی روایتی شایان قبول واعتبار دکلدر . (خنکار) لفظنه مراجعت اولنه .

خُدایگان { [ف] اعظم السلاطین، ملك الملوك، شاهنشاه

معناسنه‌در . یعنی شوکت ، قدرت ،

سطوت عظیمه‌یه مالك اولو پادشاه دیمكدر :
« خدایگان معظم شهنشه عالم »
« محیط جودوكرم آسمان‌عقل‌وشعور »
(نابی)

خُدْعَه [ع] حیله ، دوزن ، اویون : (خدعهٔ حربیه ، خدعهٔ خصمانه ، خدعهٔ دشمن ، خدعهٔ كتابت) . (خُدْعَه‌كار) = حیله‌جی ؛ دوزن ایدیجی ، ایدن (خُدْعَه‌كاری)= حیله‌جیلك ، دوزن ایدیجیلك .

خُراج [ع] چیبان : (خراج بارد، خراج‌حار ، خراج انتقالی ، خراج متراكم) = بونلر اصطلاحات طبیه‌دندر . جمع اولدیغی حالده مفرد حكمنده قوللانیلیور و (خُراجات) دیه جمعلندیریلیور .

خُرافه [ع] قبائل عربدن (عذره) دینیلن قبیله‌یه منسوب برشخصدر. گویا برزمان طائفهٔ جن طرفندن آشیرلمش اولان بوآدمك مملكتنه عودتنده طائفهٔ مذكوره آره‌سنده بولندیغی اوانده‌كی مشاهداتی اولمق اوزره عقل قبول ایتمیه‌جك صورتده نقل وروایت ایلدیكی عجائب وغرائبی عامهٔ ناس رد ایله تكذیب ایله‌مشلر وآندن صوكره (كذب صریح) ه (حدیث خرافه) اطلاق ایتمشلر. لطیف اولمقله برابراصلی اولمایان حكایات وصاچمه صاپان اقوال وروایاته

(خُرافات) دینیلیر كه بونك جمعیدر .

خُرج [ع] بیوك هكبه ، تلاتین ویاخود مشیندن معمول بیوك قاب . زبانزدی (خُورج) در.

خُرد [ف] كوچك ، اوفاق : (دانهٔ خُرد)،(خُردسال)= كوچك یاشلی ، گنج . (خُردی) = اوفاقلق ، كوچكلك . اشیا واشخاص حقنده قوللانیلیر .

خُرده [ف] برشیئك اوفالمشی ، پارچه ایدلمشی ؛ اوفاجق: (خردهٔ زر، خردهٔ زجاج) قیریق، قیرینتی ، طالاش ، چورچوپ معناسنه اولان (خاش) لفظی ایله برلكده پارچه‌پارچه ، قیریق دوكوك، بوزوق وخراب گبی بر معناده قوللانیلیر : مثلا (زنجیراسكله‌دن‌دوشدی،وجودی « خرده خاش » اولدی) دینیلیر . § دقیقه ، نكته: (خُرده‌بین)= برنجی معنایه كوره كوچك ، اوفاق حویناتی واشیایی‌بیوك گوسترن آلت‌مخصوصه‌نك اسمیدركه فرانسزجه‌سی (میقروسقوب) در . ایكنجی معنایه كوره مدقق ، اینجه شیلری گوریجی ، گورن‌دیمكدر: (سیاسی خرده بین). (خُرده‌بینانه)= مدقق اولانه ، اینجه شیلری گورنه یاقیشه‌جق صورتده . (خُرده‌بینی) = مدققلك . (خُرده‌فروش) = اوفاق

تفك شيلر صاتان. ذاتاً جرچی مقوله سی اوفاق تفك اشیایه (خرده وات) دینیلیر. معلومات سطحیه اصحابندن اولدقلری حالده کندیلرینی علامهٔ ذوفنون کوسترمك ایسته ینلره دخی — ماهیتلرینی ایما مقصدیله — « خرده فروش » اطلاق اولنور. (خرده دان) = دقت صاحبی، نکته طانیان ، اینجه شیلری وایشلری بیلن آدم . (خرده دانی) = دقت صاحبلکی ، نکته طانیجیلق . (خرده گیر) = سوزده قصورطوتیجی، سوزك عیب وقصورینی آرایوب بولان:

« داورا داد آورا شاه معارف پرورا »
« ای خدیو قدردان ای پادشاه خرده بین »
« لا »

« خرده بینان خبایای اموره بسدر »
(منیف)

« آغزك حدیثنه آچه ماز ذره جه دهان »
« اسرار طبعه واقف اولان طبع خرده دان »
(فضولی)

خرسند [ف] قسمتنه راضی وقانع اولان، شوق ایله قناعت ایدیجی، طوق کوزلو. (خرسندانه) = قناعتکارانه ، قناعت ایدیجی یه کوره . (خرسندی) = قناعت ایدیجیلك ، قانعلك :

« بیل حدیکی اول شان حقبق ایله خرسند »
« مفتون وش اولوردی اول خردمند »
« بر ساده نظاره ایله خرسند »
(شیخ غالب)

خرطوم [ع] فیلك بورنی § مشیندن ویاخود بز ولاستیقدن معمول اولوب طولومبه یه طاقیله رق صو یی اوزاغه نقل ایدن بورو شکلنده کی آلات مخصوصه نك اسمی.

خرم [ف] مسرور ، شادان ، سوینجلی : (باغ خرم ، طالع خرم ، دل خرم ، آن خرم ، مکان خرم) . (خرمی)= شادانلق ، سوینجلیلك . (خرمگاه ، خرمگه) = مسرتلی محل ، سوینجلی یر :

« هر کوشه طربزار صفا خاق ممالك »
« فرخنده درون کل کبی خرم سر عالم »
(نشاطی)

« نصر وتوفیق سکا عالم معنادندر »
« اولسون آینه کبی قلب شریفك خرم »
(نابی)

خرما [ف] عربیسی (تمر) = معروف میوه : (مدینه خرماسی ، شام خرماسی ، طربزون خرماسی ، قورو خرما) ، (بالچیق خرماسی) = طوربه یه باصدیرلمش ویجیق ویجیق از کین خرما . (خرما طاتلیسی) = اون ، یاغ ، شکر ایله یاپیلوب خرما شکلنده سپده سوریله رك

اوستی پورتوك پورتوك اولان برنوع خمیر طاتلیسی .

خُرُوج { [ع] چیقمق، طیشاری چیقمق : (واپوردن خروج ، قاپودن خروج ، خانه‌دن خروج) .

خُرُوس { [ف] طاووغك ارککی، اشی : (خروس کبی اوتیور) .

خُرُوش { [ف] شماته ، کورلتی ، چاغلتی: (خروش دریا، خروش انهار) ، (جوش وخروش) = طاشوب چاغلامه .

« سپیده دم‌که اولوب دیده خوابدن بیدار »
« خروشه باشلادی ناگاه سرده دردخمار »
(ندیم)

« درّ شهوار مضامین ایله مملو سینه‌م »
« دل پرجوش وخروشم سردریای سخن »
(وهبی)

« خروش رحمتندن مستعار آرایش هستی »
« کلام عزتندن مستبان اسرار ما اوحی »
(نابی)

خُرُوشان { [ف] شماته، کورلتی، چاغلتی ایدیجی ، ایدن؛ کورله‌ین، چاغلایان: (اشك خروشان، رعد خروشان ، جنك خروشان ، جوی خروشان) .

خُسْران { [ع] ضرر، زیان معناسنه‌اولان (خَسار ، خَسارت) ایله مترادفدر . لکن بو کلمه ضرردیده معناسندن زیاده (ضَلالَت) معناسنده قوللانیلیرکه دیکر ایکی لفظك مدلولی مادیاته ، بونك مضمونی ایسه معنویاته عائد دیمکدر: (دوچارخسران).

(خسر) ده عین صورتله قوللانیلیر.

« دوستی کرمعصیت قیلسه اولورغفرانپذیر »
« دشمنی بیك طاعت ایتسه موجب خسران اولور »
(فضولی)

خُسْرَو { [ف] پادشاه ، حکمدار: (خُسْرَوانَه) = پادشاهجه‌سنه ، پادشاهه یاقیشه‌جق صورتده . (خُسْرَوی) = پادشاهلق ، پادشاهه منسوب . (خُسْرَوانی) = نفیس ، فاخر ، اعلی ، عظیم : (خلعت خسروانی ، سیف خسروانی) . (خُسْرَوِ خاوَر ، خُسْرَوِ اَنْجُم ، خُسْرَوِ سیارَگان) = کونش. (خُسْرَوان) = خسرولر ، حکمدارلر :

« طوب ایتمش ایدی قلعهٔ کردونه خیل شام »
« اولدی لوای خسرو خاور همان عیان »
(فضولی)

« ای خسرو جم کوکبهٔ مملکت آرا »
« کیم سلطنتك عالمی پرزیب وفر ایلر »
(نفعی)

« کولسه اول خسرو سیاره سیاه »
« شوقدن تترر ایدی عرش الله »
(حلیهٔ شریف ـــ خاقانی)

خُسُوف { [ع] آی طوتلمه‌سی : (خسوف جزئی ، خسوف کلّی) .

« فلكده گاه نظر بند چشم حیرت اولان »
« دكل خسوف وكسوف وسواد ليلهٔ تار »
(لا)

خُشْك { [ف] یابس ، قورو : (میوهٔ خشك) = قورو یمش ، (نانِ خُشْك) = قورو اتمك . (بادِ خُشْك) = قورو یل . (خُشْك وَتَر) = قورو ویاش . (خُشْك مغز) = قورو بینلی ، بوش قفالی . (چوبِ خُشْك) = قورو دكنك . (گیاهِ خُشْك) = قورو اوت § قابا ، صوغوق : (طبع خشك ، مزاج خشك ، شخص خشك) ، (خشك جان) = جاهل ، نادان . (خشك سر) = دماغی قورو ، مجذوب (خُشْكِی) = قورواق .

« ایدوب آمیخته خشك وتر كرم وسردی »
« چار ركن اوستنه یاپمش بوبنایی استاد »
(نابی)

« چوب خشك اولسه ده حاشا عدم رغبتله »
« دیدهٔ دشمنكه اولمغه دكمزمی دیكن »
(عزت ملا)

« صكره كلسه دهره خلاق معانیدن نوله »
« قالب خشك خیاله روح ثانیدر سوزم »
(نفعی)

« خشك و باریك دكل طولی ایدی »
« خالقك مقبل و مقبولی ایدی »
(حلیه ـ خاقانی)

خُشْنُود { [ف] راضی ، ممنون ، كوكلی خوش .

(خُشْنُودی) = خشنودلك .

(خُشْنودیّت) غلط فاحشدر . اصلا قوللانماملی :

« تیغكه نوله یمین ایلرسه روح مرتضی »
« برغزا ایتدككه خشنود ایلدك پیغمبری »
(نفعی)

خُشُوع { [ع] حیا ایله تواضع كوسترمك . الچاق كوكللیلك ایله معامله ایتمك : (خضوع وخشوع) .

خُشُونَت { [ع] درشتلك ، سردلك ، قاتیلق : (خشونت طبع ، خشونت مزاج ، خشونت لباس ، خشونت بساط) مادیات ومعنویاتده قوللانیلیر .

خُصَماء { [ع] (خصیم) ك جمعی . اورایه مراجعت اولنه .

خُصُوص { [ع] كیفیت ، ماده ، ایش :

« عجب حیرتده یم بن سد اسكندر خصوصنده »
(راغب پاشا)

§ مخصوص اوله ، مخصوصلق . (خصوصا ، بالخصوص ، باخصوص ، علی الخصوص) = باشقه جه ، آیریجه ، هله :

« اوله خصوصا كه مربّی آكه »
« همت صاحب كرم روزكار »
(نفعی)

« باخصوص اول ره تحقیقه رفیق »
« ظل حق حضرت صدیق عتیق »
(خاقانی)

(خصوصى)=بر شيئه، بر صنفه، بر شخصه، برزمانه، بر صورته مخصوص: (تحريرات خصوصيه، نامهٔ خصوصى، مكتب خصوصى، مكاتب خصوصيه، اوراق خصوصيه، كاتب خصوصى، امتحان خصوصى)، (خصوصيت)= خصوصيلك، خصوصى اولمق، اختصاص، حب، انتساب: (خصوصيت موقعيه، خصوصيت احوال نسا، خصوصيت قديمه، خصوصيت حال) جمع اولان (خصوصات) = كيفيات، امور، ايشلر ديمكدر.

خصوم [ع] (خصم) ك جمعى. اورايه مراجعت اولنه.

خصومت [ع] خصملق، خلا - فكيرلك، دشمنلك: (رفع خصومت، سبب خصومت)

خصيه [ع] خايه، ارككلك يومورطه‌سى. (خصيتين، خصيتان) = خايه‌نك جفتى، يومورطه‌لر. (خصية السمك) = باليق يومورطه‌سى.

خضاره [ع] سبزه، سبزوات؛ يشيللك، يشيللنمك. معناى اخيرده (خضارت) طرزنده‌ده قوللانيلير.

خضرت [ع] يشيل رنكليلك، يشيللك.

خضوع [ع] سكون وادبله كال تواضع كوسترمك.

(خشوع) ايله مترادفدر. بركره‌ده اورايه مراجعت اولنه.

خطاف [ع] قيرلانغج دينيلان قوش.

خطب [ع] (خطبه) نك جمعى. (خطب مؤثره).

خطباء [ع] (خطيب) نك جمعى. اورايه باقلمز.

خطبه [ع] جوامع شريفه‌ده (خطيب) لرك منبرلرده اوقودقلرى ادعيه ومقالات مستحسنهٔ مشروعه: (قرائت خطبه) § بر بلوك خلقه، بر جماعته قارشى ايراد اولنان مقالهٔ ممدوحه ومشروعه. بو معناده (نطق) ايله مترادفدر: (خطبهٔ بليغه، حضرت (على) نك خطبهٔ مشهوره‌سى).

« ملوك عالم ايچنده كيمه ميسردر »
« كه اوله خطبه‌سى بيت الحرامده مذكور »
(نابى)

« دونسه شمشير خطيبه نوله شمشير زبان »
« ملك نظمك خطبهٔ امن وامانيدر سوزم »
(نفعى)

خطوب [ع] مصلحت، ايش معناسنه اولان (خطب) جمعى. ايشلر، مصلحتلر ديمكدر. مفردى اصلا قوللانيلماز: (خطوب مهمهٔ دولت، خطوب عظيمهٔ مملكت)

خطور [ع] عقله، خاطره كلمك. (تخطر) ايله معناجه

مترادفدر . (خاطِر) لفظیله برلکده قوللانیلیر :

« هرنه کیم خاطره ایلرسه خطور »
« آنده اعلاسینك اعلاسی اولور »
(نابی)

خُطُوط { [ع] « خَطّ » ك جمعی : (خطوط مستقیمه ، خطوط منحنیه)اورایه‌ده مراجعت اولنه.

«اولوب خورشید ومهدن‌مهره کش‌اوراق افلاکه»
«خطوط روز وشبدن نسخهٔصنع ایلش انشا»
(نابی)

خُفّ { [ع] آبدست آلنیرکن اوستنه شرعاً مسح جائز اولان مست ، چدیك کبی آیاق قابی.
(خِفاف) بوندن مشتقدر .

خُفّاش { [ع]نام‌دیکری(وَطْواط) اولان‌وترکجه‌ده(یاراسه) دینیلن قوش . فتح (خا) ایله غلط اوقومالی . بوقوشك کوزلری کوچك وضعیف اولوب کیجه‌لری کوردیکندن بونام ایله تسمیه اولنمشدر . (خَفَش)= رؤیتی ضعیف کوچك کوزلو ، آیدینلقده کوره‌مه‌یوب کیجه کورر اولمق معناسنه. درکه (خفّاش) بوندن مشتقدر. جمعی (خَفافیش) در :

« رنجیده اولور دیدهٔ خفّاش‌ضیادن »
(لا)

« مهر اجلالنی‌ممدود ایدوب حضرت‌حق »
« دشمن دولتی خفّاش کبی اوله ضریر »
(حق)

خُفْتَه { [ف] یاتوب اویومش . (خُفتگان) جمعی ، یاتوب اویومش اولانلر . (خُفتگی) = اویقوده ، اویومش اولمق :

« ای خفته چشم اویان که عبادت‌زمانیدر »
(نابی)

خُفْیَه { [ع] کیزلنمه ، صاقلانمه . (خُفیَة) = کیزلنمك صورتیله ، کیزلیجه : (شقیٔ متمرّد خفیهٔ حکومته دخالت واستیمان ایلدی)

خُلاصَه { [ع] بر شیئك اوزی ، مادهٔصافیه‌سی ، روحی: (قنه قنه خلاصه‌سی ، خلاصهٔافکار ، خلاصهٔ آمال) ، (خُلاصَة) = زوائددن ، تفصیلاتدن عاری اوله‌رق (خُلاصَةُ الْخُلاصه) = خلاصه‌نك خلاصه‌سی، برشیئك صافیسنك صافیسی دیمکدر . (حاصل کلام) تعبیری مقامنده دخی قوللانیلیر : (خلاصه صادق القول‌وصاف سیرت ، اهل‌سنّت والجماعت دینمکه شایان اولان ذوات نزاهت سماته‌سلام ایدرز ـــ نمونهٔادبیات عثمانیه)

« کوروب شکان البت ایدر وسوسه »
« اوتورماز خلاصه بیلن هندسه »
(عزت ملا)

خُلَّت { [ع] محبت صمیمیه ، حقیق دوستلق . خالص دوست معناسنه اولان (خَلیل) ایله جمعی بولنان (اَخِلّاء) بوندن مشتقدر .

خُلْد { [ع] جنت، بهشت، دارالسرور اُخروی . § ابدی ، دائمی صورتده قالمق ، حالت اصلیه‌سی تغیّردن مصون وباقی اولمق . بو معنی اعتباریله (دارالخُلْد ، خُلْدِ بَرِین) = بنه جنت دیمکدر :

« نورعفوی مجلس راحت فروز اهل خلد »
(نظیم)

خُلْف { [ع] ویردیکی سوزی یرینه کتیرمه‌مك . سوزنی ایفا ایتمه‌مك : (اوغلم ! وعدکده خلف ایتمه که مردلکله شهرتیاب اوله‌سین)

خُلَفاء { [ع] خلیفه‌نك جمعی : (خلفای راشدین) = حضرت ابوبکر ، عمر ، عثمان ، علی رضی‌الله عنهم § (خلفای اقلام) = قلم مأمورلری .

خُلْق { [ع] طبیعت، خوی، طمار: (خلق حسن ، خلق کریم)، (خُلْقاً) = طبیعت ، خوی جهتیله . (خُلُق) ده عین معنایه لغتدر :

« اکمل الخُلْق ایدی اوخوب خصال »
« ذوالجلال ایتمشیدی فیض جمال »
(حلیه — خاقانی)

« یعنی کیم خلقاً وخلقاً تقدیر »
« ذاتمه ایتمشیدی آنی نظیر »
(حلیهٔ شریف — خاقانی)

« بإقماز خطای اهل بلایه کرموران »
« زیرا عفو کناه شیوهٔ خلق کریمدر »

خُلُوّ { [ع] خالیلك ، بوشلق ، بوش اوله : (خلوّ دماغ ، خلوّ ذهن ، خلوّ مکان)

خُلُود { [ع] دوام وبقا اوزره اولمق ، الی‌الابد قالمق : (یَوْمِ خُلُود) = روز محشر ، قیامت کونی .

« مرام ومقصد عالم پناهگاه امم »
« امید روز ندم ملتجای یوم خلود »
(ثابت)

« حشره‌دك تا که اوله بستهٔ اوتاد خلود »
« ساحهٔ دهرده اطناب خیام دولت »
(منیف)

خُلُوص { [ع] صافلك ، صافیلك ، خالصلق ، پاکلك : (خلوص نیّت ، خلوص قلب ، خلوص درون ، عرض خلوص) .

« غرض عرض خلوص وبذل مقدور ایتمه‌در یوقسه »
« اولور حق اوزره مدحکده زبان ناطقه ابکم »
(نفعی)

(خُلُوصْکار) = ساخته اوله‌رق صافیلك کوسترن ، خلوصلی کورینن ، ریاکار .

خُمْ { [ف] کوب : (خُمِ مَی) = شراب کوبی (خُمْخانَه) = کوب اَوی یعنی میخانه دیمکدر .

« دونسون ینه پیمانه‌لر اولسون تهی خمخانه‌لر »
« رقص ایلسون مستانه‌لر مطربلر ایتدکجه نغم »
(نفعی)

« بادهٔ ادراکمك توحيد سرجوش خمی »
« ساقیٔ اندیشه‌مك تحقيق درد ساغری »
(وله)

خُمار [ف] هرنوع ایچکینك کیفی ، نشوه‌سی کچدکدن صوکره عارض اولان باش آغریسی ، وجود راحتسزلکی ، سرسملك دیمکدر :
«ذکر نعتن دردینی‌درمان‌بیلور اهل خطا »
« اویله کیم دفع خمار ایچون‌ایچر میخواره صو »
(فضولی)

خُماسی [ع] بشلی ، بش حرفلی . صرف عربی اصطلاحاتندندر : (مصدر خماسی)

خُمبَره [ف] لسانمزده تحریف ایله (قومباره) دینیلیر . کوچك کوب ، کوبجکز دیمکدر . ایکی معناده مستعملدر . برنجیسی ایچی بوش کره رسمنده دمیردن اعمال اولنوب درونته باروت ایله دمیر وقورشون پارچه‌لری طولدیرلمش برنوع مرمی درکه اثنای حربده هاون طوپی ایله آتیلیر . ایکنجیسی ینه عین شکلده وایچی بوش طوپراقدن معمول ال حقه‌سیدرکه آغزی یوقدر . اوست طرفنده اوزون اینجه بردلیکی واردر . چوجقلر بونك ایچنه پاره آتوب بیریکدیررلر : (طوپ خمبره‌سی ، آقچه خمبره‌سی) ، (خمبره‌خانه) = وقتیله خمبره اعمال اولنان دارالصناعه . (خمبره‌جی یوقوشی) = طوپخانه‌نك قله قپوسی جهتندن بك اوغلنه چیقیلن یول .

خُمس [ع] بشده بر ، بش قسمك بری : (مالنك خمسیله بر چشمه انشاسنی وصیت ایتمشیدی) .

خُمود [ع] آتشك قوری سو - نمه‌یه‌رك آلوی باصیلمق : (خمود نار) .
« زهی کرم کاوله یك قطره فیض لطفندن »
« شواظ پرتف دوزخ فرونشین خمود »
(ثابت)

خُنّاق [ع] بوغازده ظهور ایدن معروف علّت . اصطلاح طبجه حلقومك غشاء مخاطیسنك التهابنه اطلاق اولنورکه وجع واضطراب مزعجیله مریضی بی‌تاب ایدر . (خُنّاقِ اَوْزی ، خُنّاقِ صَدْری) اصطلاحات طبیه‌دندر .

خُنثی [ع] کندیسنده هم دیشیلك هم ارککلك علامتی موجود اولان شخص .

خُنکار [ف] بختلی ، سعادتلی معناسنه اولان (خُنُك) لفظی ایله (آریدَن) مصدرندن اسم فاعل مرخم اولان (آر) لفظندن مرکب وصف ترکیبیدر . سلاطین عظام عثمانیه حضراتنه مخصوص بر عنوان عالیدرکه مسعود وبختیار معناسنی افاده ایدر . بعضاً اولیاءالله واعاظم اخیار امت حقنده‌ده تعظیماً قوللانیلیر . مثلا (ملّا خنکار) تعبیری کبی که حضرت

پیر مولانا (محمد جلال الدین) رومینك
قدرعلویء حکیمانه‌لرینه تعظیماً بوعنوان
ایله تسمیه قیلندیغی معلومدر. (خنکاری)=
حضرت پادشاهه منسوب، متعلق || غایتله
اعلی، نفیس دیمکدر: (طرز خنکاری)،
(خنکاری کاغد) = عرضلق دینیلن
بیاض، کوزل کاغد. [خنکارصویی]=
بوغاز ایچنده صاری یار دینیلن محلده
(صولر) دیه شهرتیاب اولان مسیره‌ده
اولدقجه مرتفع بر طاغك ذروه‌سنه قریب
برسدّ اوزرنده نبعان ایدن ایی برصودرکه
غایت خفّت ونفاستندن بو نام ایله
مشهوردر. (خنکار اسکله‌سی) =
بوغاز ایچنده بکقوز قریه‌سنك اوست
طرفنده‌کائن قصرهمایونك چایرجهتنده‌کی
اسکله‌در. (خنکار بکنـدی) =
کولده پیشمش بادنجانك سوت وتره یاغیله
حل ایدیلان ایچی ایله طاس کبابی
ترتیبنده پیشیرلمش ات پارچه‌لرندن
مرکب برطعامدرکه کمال لذت ونفاستی
حسبیله بونام ایله شهرتیاب اولمشدر.

خوب { [ف] کوزل: (خوب رو) = کوزل یوزلو.
(روی خوب) = کوزل یوز، (زن
خوب) = کوزل قادین (آوازخوب)=
کوزل سس (خوب آواز) = کوزل
سسلی. جمعی (خوبان) کوزللر.
(خوبی) = کوزللك. (خوبتر،
خوبترین) = پك کوزل، اڭ کوزل:

« آلدیلر عقلم پری رولر پریشان ایتدیلر »
« بر یره کلمز مکر جمعیت خوبان اوله »
(بیانی)

« شولقدر خوب ایدی اول انف منیف »
« ایده من اهل معارف تعریف »
(حلیه - خاقانی)

خوج { [ف] ایبیك، خاصه‌ةً خروس ایبیکی. (خوچ،
خوچه) ده دینیلیر. (خروچ) =
خروس (خوچ خروچ، خوج خروس)
= خروس ایبیکی دیمکدر.

خود { [ف] کندی. (خود. بخود) کندی کندینه،
کندیلکندن (خودبین) = کندینی
کوریجی یعنی نفسیله مغرور، متکبّر.
(خودپرست) کندینی زیاده بکنن.
(خودپسند) = کندینی بکنن.
(خودرای) = ایی کوتو کندی رأیله
حرکت ایدن، دیك باشلی آدم.
(خودفروش) کندینی صاتیجی،
نفسنی مدح ایدوب طوران، شارلاتان.
(خود رو - ی) = کندی کندینه
بیتن، یبانی. (خودستا - ی) =
کندینی مدح ایدن. (خود سر) =
کندی باشنه کیدن، معنّد. (خودکام)=
کندی مرامندن باشقه برشی دوشونمه‌ین.
(خودنما - ی) = کندینی کوستریجی،

کنـدینی اورته‌یه آتوب ادعای لیاقت ایدن . (خودی) = کندیلك، بنلك . بونلری (واومعدوله ایله) اوقوملی :

« زائر قبرکه خود وعد شفاعت معلوم »
« نیجه قابل که بنی ایده جهنم ایقـاد »
(نابی)

« سنی سـتایشه تشـو یق ایدر بنی قلمم »
« کونش یاننده اولورذره خودنمای وجود »
(نورس)

« غالب اولمشدر امیدی سنك ایامکده »
« کامیاب اولمغه بر رغم سپهر خودکام »
(نابی)

خور [ف] (واومعـدوله ایله) اوقوملی . (خورشید) ك مخففی . یعنی کونش دیمکدر . بومعناده نادراً مستعملدر . § ییه‌جك ، ییتی : (خورکدا) § ییمك معناسـنه اولان (خوردن) = مصدرندن صیغهٔ امر اولور . بوتقـدیرده وصـف ترکیبی اوله‌رق قوللانیلیر : (کوفتـه خور ، هرزه خور ، می خور) بعضـاً بونك یرنده (خوار ، خـواره) لفظلری‌ده استعمال اولنـور : (هرزه خوار ، میخوار ، میخواره)

« بنم اوغوطـه خور قلزم کنهـکاری »
« که موج یأس اولور انجق بکا کناره شود »
(سامی)

خورا [یونانیدن] برنوع رقص، کوبلو اویونی . (خورا تپمك) = رقص ایتمـك ، اوینامق . (خورا هواسی) = بودرلو اویونه اویغون کلن موسیقی مقامی .

خوراطه [رومجه‌دن] (Horos) یعنی (رقص) لفظ یونانیسندن مشتق اوله‌رق روم لسـان عوامنده (Horatas) لطیفه دیمکدر. (خوراطه‌جی)= لطیفه‌جی ، شاقه‌جی ، کولنج .

خورد ، **خوردنی** [ف] (واو معدوله ایله) ییه‌جك ، ییتی معنا سنه‌در. آثارعتیقه‌ده قوللانیلدیغی نادراً مصادف نظر تتبع اولورسه‌ده الیوم الفاظ مهجوره حکمنده‌در : (خوردوخواب) = ییه‌جك واویقو دیمکدر. بعضاً کنایه طریقیله غیرتسز ، تنبل اشخاص حقنده ایراد اولنور :

« حرام ایلدی خورد وخوابی دخی »
« براقدردی الدن کتـابی دخی »
(نابی)

« فریب خورد سراب امیـد اولوب ایتمه »
« غبـاردرکه ارباب جاهی ناصیه سـود »
(ثابت)

خورده [ف] (واومعدوله ایله) ییمش ، ییلنمش . (خوردن) مصـدرندن اسم مفعولدر : (طعام خورده) = یمك ییمش . (سالخورده) = ییل ییمش ، قوجامش ، اختیـار .

(تیرخورده) = اوق یمش، اوق ایله مجروح اولان . (دانه خورده) = قورشون یمش : (خوك دانه خورده).

خورشید { [ف] کونش :(خورشید اشتهار) = موقع وطرز استعمالنه کوره شهرت کونشی ، کونش قدر شهرتلی معنالرینی افاده ایدر :

« آسمان دولتك خورشید قدسی پرتوی »
« بزمگاه شوکتك جمشید خورشید افسری »
(نفعی)

خوریات { [یونانیدن] فی الاصل (Horion) خوریئون } یعنی (کوی) لفظ یونانیسندن مشتق اولوب (Horiätis = کویلی) دیمکدر . لکن روجه‌ده تربیه‌سز . قابا ، درشت آدم معناسنده استعمال اولنورکه لسانمزده عین معناده ، فقط تحریف ایله (خوبرات) طرزنده مستعملدر .

خوش { [ف] (واومعدوله ایله) طبعه اویغون ، کوزل ، ایی : (خوش آمد) = خوش کلدی . (خوش آمد گو) = خوش کلدی دیجی ، مداهن . (خوش آمدی) خوش کلدك . (رسم خوش آمدی)=خوش کلدك عادتی ، وظیفه‌سی . (خوش نما) = خوش کورینیجی ، کورینن : (جزیرهٔ خوش نما) بوترکیب خوش کوستریجی معناسنی‌ده افاده ایدر : (آینهٔ خوش نما) کبی . (خوشا) = نه خوش نه‌قدر خوش . (خوش دل) = کوکلی خوش ، ممنون ، متشکر . (خوش صحبت) = قونوشمه‌سی کوزل . (خوش خوان) = اوقویشی کوزل. (خوش آواز) = سسی کوزل . (خوش حال) = حال ، وقتی یولنده ، اویغون .(خوشبو)= کوزل قوقوجی ، قوقولی . (خوش قدم) = میمنتلو ، آیاغی اوغورلو . (خوش گو) = طاتلی دیللی ، کوزل سویله‌یجی . (خوش منش ، خوش طبع) = خویی ، طبیعتی ایی . (خوشگوار) = لذیذ ، طاتلی ، هضمی قولای اولان شی : (امرود خوشگوار، آب خوشگوار). (خوش نوا) =کوزل سسلی چالغیجی. (خوشتر) = پك کوزل . اك ایی :

« نه خوش ایدی بودهرك بوستانی »
« کر اولماسه‌یدی آسیب خزانی »
(سنان پاشا)

« سن نامه یاز ایله‌یم بن ایصال »
« بردم دخی بویله خوش کچر حال »
(شیخ غالب)

« دانهٔ دُر کبی رونده تری »
« خوشنما ایلرایدی اول کهری »
(حلیه — خاقانی)

« برك كل كبی اولوردی نیكو »
« ترلدكجه اوغدار خوشبو »
(وله)
« تیغ ایدی عرشه آصلمش یا مكر »
« وجه پاكندهكی انف خوشتر »
(وله)

خُوشاب { [ف] (واو معدوله ایله) فی الاصل ابی صو معناسنهدر . معنای اصطلاحیسی بعض نوع میوهلرك تازه ویاقوروسندن پیشیریلن صولی طاتلی دیمكدر . بین العوام آخرندهكی (با) = (فا) یه تبدیلاً تلفظ اولنور : (خوشابك یاغی كسیلدی — مثل) .

خُوشَه { [ف] سُنْبُلَه ، باشاق ، صالقم : (خوشهچین)= خرمن صوكی ترلاده قالان كسیك ، دوكنتی باشاقلری طوپلایجی ،طوپلایان . || اوتهكینك بریكنك آثار موجودهسندن اقتباس صورتیله اثر وجوده كتیرن محرر وشاعرلرهده اطلاق اولنور . (خوشهچینی) = هر ایكی معناسنه كوره خوشهچینلك . (خُوشَهٔ انكور)= اوزوم صالقمی . (خُوشَهٔ خرما) = خرما صالقمی . (خُوشَهٔ چرخ ، خُوشَهٔ سپهر) = سنبله دینیلان برج .
« ویرر كندی اسمی ایله خوشه تاك »
(عزت ملا)

« فلك شمدی ثریا ریز پای خوشه چیناندر »
« قضا كنج افكن جیب تهی دست تمنادر »
(صبری)
« تقاطر ایلهمدكجه سرشك دیدهٔ تاك »
« اولورمی باغ تمناده خوشهٔ انكور »
(نابی)

خُوك { [ف] طوموز : (خُوك زخم خورده) = یارهلی طوموز ، (خوكبان) = طوموز چوبانی دیمكدر .

خُولِیا { [یونانیدن] قورتی . بوكلمهنك فارسی اولدیغی بعض لغت كتابلرنده كوستریلیور . واقعا فارسیده هركسجه تصرفنه مانع اولمایان شی معناسنده بویله بر لفظ موجود ایسهده بزدهكی طرز استعمال ومعناسیله آنك مدلولی مقارن اولمدیغندن فارسی اولدیغنده تردد اولنور . فقط یونانیده (Melanholia مهلانخولیآ) لفظی موجود اولوب مقارنت معنی جهتیله اوتهكیندن دها مناسبتلی اولدیغی كبی بین العوام (مال خولیا) تعبیرینك زبانزد اولمسنه نظراً اشبو لفظ یونانیدن محرف بولنمسی اغلب احتمالدر . (خلیا)طرزنده یاكلش یازمامغه دقت ایتملی :
« یوق اسمی دخی عین مسماسی كبی »
« املم اولسه اكر داخل خولیای عدم »
(عاكف پاشا)

« اولور مال خولیا ایله کامیاب »
« کیم ایلرسه در کاهمه انتساب »
(عزت ملا)

خُون { [ف] قان . (خُوناب ، خُونابه) = قانلی صو . (خُون آلود ، خُون آلوده) = قانه بولاشمش . (خُون آشام) = قان ایچیجی . (خُونبار) = قان یاغدیریجی . (خُون بها) قان بهاسی ، دیت . (خُونریز) = قان دوکیجی : (جنکیز خونریز) . (خُون چکان) = قان طاملادیجی ، طاملایان . (خُون افشان ، خُون فشان) = قان صاچیجی . (خُونخوار) = قان ایچیجی . (خُونخواه) = قان ایستهیجی ، قان کودن ، منتقم . (خُونی) = قانه منسوب ، قانلی . (خُونین) = کذلك قانلی : (چشم خونین) :

« دیدهلردر ظاهر وباطن جمالك سیرینه »
« دلده زخم نوك تیرڭ تنده داغ خونفشان »
(نفعی)
« غرق خون ایتمشیدی نافهمثال »
« ختن آهولرین اول چشمغزال »
(حلیه ــ خاقانی)
« نیجه شمشیر اوبرغمزهٔ دلکشدرکیم »
« بردم آرام ایدهمزاولمیجق خون آشام »
(جوری)

« سندن آیرلق همان اولمکدرای خونی بکا »
(نائلیٔ قدیم)
« کوزده خون آلوده بیکانك خیالیله خوشم »
« هربری کویاکه بر برك کل تردر بکا »
(فضولی)
« کورهلی غمزهٔ خونریزینی حازم یارك »
« تیغنه آندایچرم سومهمشم باشقه کوزل »
(حازم)
« سا کنسان حرم کردونی »
« اولدی خونی کوزینك مفتونی »
(حلیه ــ خاقانی)
« افاضه بخشیٔ حالات عشقدرای دل »
« هزار باغده خونین ترنماتوسرود »
(سامی)
« بولانور کریهٔ خونینم ایله بحر وجود »
« صارارر آهم ایله سبزهٔ صحرای عدم »
(عاکف پاشا)

خُوی { [ف] انسانك یارادیلشنده تقرر ایدن صفت ، طبیعت ، مزاج : (خوی جانك آلتندهدر ، خوبلی خویندن چقمز ، جان چیقمدقجه خوی چیقماز ، یاخویندن یاصویندن ــ مثل مشهور) (خُوی بَد) = فنا خوی . (خُوی نیك) ایی خوی . ترکیباتده اکثریا (خُو) صورتنده قوللانیلیر : (بَد خُو) = فناخویلی ، تتیز ، خرچین که ترکجهده (خُویسز) ده دینیلیر . (مَلَك خُو) = ملك خویلی ، کوزل طبیعتلو . (خُو گَرده) =

خـوی ایتمش ، آلیشمش ؛ مألوف ، آلیشلمش .

« هم زیور اخلاقله خوش ذات ملك خو »
« هم بهجت اندام ایله مـه پیکر عالم »
(نشاطی)

« چرخك آكاه اولان خویندن »
« بویاغمورك ایچمه‌مش صویندن »
(لا)

خُوی { [ف] (واومعدوله ایله) تر، بدندن ترشح ایدن صو. (خُویْ كَرْدَه) = تره‌مش، ترلی:

« اودمـده كیم نظر پاك كبربائیـدن »
« اولنجه نورجبینك خویی حجاب آلود »
(سامی)

خُیُوط { [ع] (خَیط) ك جمعی . ایپلر ، ایپلكلر : (خیوط رقیقه)

خُیُول { [ع] (خَیل) ك جمعی . آت سـوریلری ، آتلی عسكرلر : (پامال خیول، خیول مجتمعه)

« حضرت روح الامین غاشیه بردوشی ایدی »
« قونمه‌دن داخی خیول فلكه نام جیاد »
(نعت ـــ نابی)

﴿ دَ ﴾

داء { [ع] مرض، درد ، علّت، خسته‌لق : (داءالكلب) = قودوز علّتی . (داء لافرنج)=فرنكی خسته‌لكی. (داءالخنازیر) = صراجه علّتی (داءالقلب) = یورك چارپمه‌سی. بونلر وامثالی تراكیب كافهٔ اصطلاحات طبیه‌دندر .

دائِر { [ع] دور ایدیجی، ایدن: (دولاب دائر، چرخ دائر) [دائراً مادار] = چپ چـوره ، بر محلك كاملاً اطرافی . § متعلق ، عائد معناسنده‌ده استعمال اولنور : [فن طبه دائر تألیف اولنان ، مصلحته دائر حرف واحد سویله‌مدی]

« فكرم كبی آه طائر اولسه‌م »
« دائم حرمكده دائر اولسه م »
(معلم ناجی)

دائِرَه { [ع] یو وارلاق شـكل هندسی یه اطلاق اولنور: (دائرهٔ نصف النهار)= كرهٔ ارضك قطب شمالیسندن اعتباراً قطب جنوبیسنی طولاشـه‌رق ینه قطب دیكره منتهی اولمق اوزره مفروض بر دائره‌دركه دنیایی شمـالدن جنـوبه طوغری ایكی

قسم حقیقی یه تفریق ایدر . (ربع دائره) = ارتفاع تخته سی § مقامات رسمیه‌دن هر بری : (دائرهٔ صدارت عظمی ، دائرهٔ امور مالیه ، دائرهٔ امور عسکریه ، دائرهٔ امور داخلیه ، دائرهٔ امور بحریه، تنظیمات دائره‌سی، محاکمات دائره‌سی ، مالیه دائره‌سی ، ملکیه دائره‌سی ، لیمان دائره‌سی ، پاشا دائره‌سی ، بلدیه دائره‌سی) جمعی اولان (دَوائِر) = اکثریا بو معناده قوللانیلیر : (دوائر رسمیه ، دوائر بلدیه ، دوائر دولت) § هر بنانك داخلنده‌کی بلوکاری ، تقسیماتی : (شو قوناق اوچ دائره‌یه منقسمدر ، حرم دائره‌سی ، سلاملق دائره‌سی، کیلار دائره‌سی) ، (دائره خلق) = بر قوناغك اتباعی ، خدمه‌سی § بووارلاقلغی اعتباریله «زیللی‌دف» معناسنده‌ده قوللانیلیر : (دائره چالیور، خواننده اولان دائره چالماز اولماز)

« اوله اول دائره‌ده دائره‌زن »
(سنبلزاده)
« حضرت قطبك اولور دائره‌سندن خارج»
» علمنه اولمق ایله وارث کامل افراد »
(نابی)

دائِم { [ع] دوام‌اوزره ، دوام ایدیجی ، بر دوزی یه طوریجی اولان : [حاصلی عزیزم ! سز محبتده دائم ، بنده خدمتمده قائم — مکتوب — عاکف پاشا] (محبت دائمه ، مودت دائمه) ایجاب کلامه کوره بونك یرنده (دائِمی) ده دینیلیر: (غرام دائمی ، شوق دائمی ، سرور دائمی، نشوهٔ دائمی، تدقیق دائمی) . (دائِماً) = دائم اوله‌رق ، هر وقت دیمکدر. اصلی کبی (دائِماً) طرزنده‌ده قوللانیلیر :

« چرخ حفظ ایده‌وجودكدائماآفاتدن»
« نته‌کیم فانوسده محفوظ‌اوله‌هربارشمع»
(ریاضی)
«سعادتله‌اوعشرتکاه‌خوش طرح‌ودلاراده»
«صفالر کسب‌ایده‌دائم‌دل‌پرفیض‌مسروری»
(نفعی)

دابَّه { [ع] هرجنس بینك حیوانه اطلاق اولنورکه ترجمه‌سی (طوار) در : (دابّهٔ سوار) = حیوانه بینیجی . جمعی (دَوابّ) . (دابّة‌الارض) = ظهوری اشراط ساعتدن اولان برنوع حیوان منتظردر.

داحِس { [ع] اصطلاحات‌طبیه‌دن اولوب‌پارمقك اوجنده، طیرناق دیبنده ظهور ایدن « طولامه، ات یاران » دینیلان مرضه اطلاق اولنور . فی‌الاصل طوارك طیرناقلرینه یقین آیاقلرنده پیدا اولان برنوع علّت معناسنه اولان (دَخَس) لفظندن اشتقاقاً تسمیه اولنمشدر .

داخل { [ع] ایچ، ایچری: (داخل بلده، داخل دائره، داخل قلعه، داخل سور) § ایچری کیریجی، کیرن: (قلعه‌یه داخل اولدی، مجلسه‌داخل اولدی) § ایچری کیرمش، ایچریده: (قرطاسیه اثمانی‌ده حسابده داخلدر، بو جهت خریطه‌ده داخل دکلدر). (داخلاً) = ایچدن، ایچرودن: (خارجاً وداخلاً تلوینات لازمه‌نك اجراسی) (داخلی) = ایچه منسوب، ایچری‌یه متعلق، ایچریده‌کی: (انضباط داخلی، امن‌داخلی) مؤنثنده: (انتظامات داخلیه، امور داخلیه، ترتیبات داخلیه) دینیلیر. (داخله) = بر نسنه‌نك ایچ یوزی || انسانك درونی، ضمیری دیمکدر: (داخلة‌الارض، داخلهٔ ارض) = طاغ دیبلری کبی قویتو یرلره اطلاق اولنور. بومعناده جمعی (دواخل) در.

« املم اولسه اکر داخل خولیای عدم »
(عاکف پاشا)

« طفل ابجد کبی تاریخ رکیکن ایده‌مز »
« بیك حساب ایتسه ینه داخل‌معنای سخن »
(وهبی)

داخنه { [ع] دومان چیقان باجه. جمعی (دواخن) در.

داد { [ف] انصاف، عدالت: (دادگر) = عادل، منصف. (دادخواه) = حق، عدالت ایستەین؛ مشتکی. (دادبخش) = احقاق حق ایدن، عدالت ویریجی. (دادگستر) = عدالت یاییجی، عدالت اجرا ایدن. (دادگستری) = عدالت اجرا ایدیجیلك. § فریاد، صیزلانمه:

« داد مخوریٔ چشم نیم خوابکدن سنك »
« الامان شوخیٔ ابروی عتابکدن سنك »
(محمود ندیم)

« داد الندن کوکلك فریاد الندن کوکلك »
(نوعی)

§ عطا، ویرکو، ویریش: (دادوستاد، دادوستد) = اخذ واعطا، آلیش ویریش:

« خواجهٔ دادوستد زیور بازار ایده‌تا »
« دمبدم تازه ظهور امتعهٔ کوناکون »
(منیف)

(داد حق، داد خدا) = موهبهٔ الهیه، تکری ویرکوسی. بو مقامده (خداداد) ترکیبی‌ده قوللانیلیر. مثلا (استعداد خداداد) کبی. (داده) = ویرکو، ویرلمش، ویرمش: (دادهٔ خدا)، (دادگاه) = دیوان‌عدالت، محکمه. (دادفرمای) = داد بیوریجی، ویریجی معناسنده حق الهیده ومجازاً پادشاه عالیجاه حضرتلری واعاظم حقنده ایراد اولنور: [داد فرمای عالم]:

« شهریار داد فرما کیم علوّ طبعنی »
« اعتراف ایتمکده در حیرتله هرعقل سلیم »
(لا)

« اول شهسوار مملکت عدل وداد کیم »
« آتی او گنجه اولسه روا خسروان روان »
(باقی)

« تاب خورشید ستم سوزان ایدردی عالمی »
« گر سحاب عدل ودادك اولمسه یدی سایبان »
(نفعی)

« سر بهم دادهٔ دست احدیتدر هپ »
« یك بیك سلسلهٔ نسبت انشای قرون »
(منیف)

دادا { [ف] ترکجه‌ده « دادی » چوجقلره باقان جاریهٔ مخصوصه ، خصوصی خدمتجی : (دادای نازك ادا ، دادای شفقت نما) . (دادو) = چوجغه باقان ارکك خدمتکارکه ترکجه‌ده (لالا) دینیلیر .

دادار { [ف] جناب حق ، تکری § حکمدار عادله‌ده اطلاق اولنور :

« دادار جهان ایله‌مسون عالمی سنسز »
(باقی)

دادر { [ف] برادر کبی ارکك قارداش . (دادر اندر) = اوکی قارداش دیمکدر : (دادر اکرم ، دادر مکرّم) .

« صورمیوزسین که دادرم نره‌ده »
« پدرم نره‌ده ؟ مادرم نره‌ده »
(معلم ناجی)

دار { [ع] بنا ، مکان ، قوناق ؛ برقاج اوطه ودائره‌یی حاوی محل ، یر : (دارالفنون ، دارالمعارف ، دارالتعلیم ، دارالفیض ، دارالشفقه ، دارالسعاده ، دارالشفا ، دارالصناعه ، دارالتداوی) ، (دارالحرب) = غوغا میدانی ، جنك یری . (دارالملك عثمانی ، دارالسلطنة العلیّة العثمانیه) = عثمانلی دولتنك پایتختی ، شهر استانبول . مجازاً ده قوللانیلیر : (دار دنیا ، دار فنا ، داربقا ، دارآخرت) ، (دارَین) = دنیا وآخرت . (دارالخُلد) = بقا اوی ، جَنّت . (دارالسعیر ، دارسعیر) = جهنّم ، طامو :

« باقسه‌ك کورینور بودار عبرت »
« صیّاد ایله صید دن عبارت »
(معلم ناجی)

« دوشسه کمتر شرر شعلهٔ برق غضبی »
« باغ فردوس اولور آتشکدهٔ دارسعیر »
(حقی)

« خلق عالم سرتسر بیمار درد احتیاج »
« زهر بردارالشفا لطفك طبیب مهربان »
(نفعی)

« قیله اعدای شقا پیشه‌سنی حق مقهور »
« بندکانی اوله دارینده مبرور وسعید »
(لا)

دار { [ف] معانیء عدیده‌یی حاویدر . لسانمزده معتبر ومستعمل اولان معنالری بروجه آتی کوسترلمشدر .

[١] علی الاطلاق آغاج معناسنده قوللا-

نیلیر . مثلا (دار سیاست) کبی که مجرمینك برموجب حکم قانون صلباً اعدامنه مخصوص اولان آغاجدر . نصل که (بَرْدارْ) = آغاج اوزره ، آصلمش دیمکدر . بو معنی اعتبار یله اولملیدرکه بین‌العوام بوآغاجه غلط فاحش اوله‌رق (دارآغاجی) دینیلیر . بو حالده آغاج آغاجی دیمك اولوب معناسز بر تعبیردر . لکن بین‌العوام اوقدر مشهور برغلطدرکه تصحیحی غیر قابلدر . (داره چکمك) = آصمق معناسنی افاده ایدر . ینه بواعتبار ایله شونلرده قوللانیلیر: (دارچین ، دار فلفل، دار رومی) . (دار زَرد) = برنوع صاری آغاجدرکه نام دیکری (زرده چوب) یاخود (زرده‌چال) در . [۲] طوتمق ، صاقلامق معناسنه اولان (داشْتَنْ) مصدرندن صیغهٔ امر ویاخود اسم‌فاعل مرخمدرکه وصف ترکیبی اوله‌رق قوللانیلیر. مثلا (درمدار، آیینه‌دار ، دفتردار ، خزینه‌دار ، سنجاقدار، بایراقدار، دیندار، پایدار، سلحدار ، ابریقدار ، مهردار، سردار، کیسه‌دار) کبی [۳] صاحب، مالك معناسنی افاده ایدر : مثلا (جهاندار ، تاجدار، حکمدار، مالدار، حصه‌دار) کبی .

« وایه‌دار اولسه اکر عاطفت فیضندن »
« اولور آرایش سجاده جبین الحاد »
(نابی)

دارا { [ف] ملوك قدیمهٔ فرسدن طبقهٔ کیانیانك طوقوزنجیسی اولان ذاتك عنوانی . بوکا (دارای اکبر ، داراب) ده دیرلر . عنوان دیکری (کَیْ قُبادْ) در . مجازاً قوی‌الشکیمه، حکمدارلر حقنده قوللانیلیر. § طورطو ، پوصه؛ بومعنادن توسیعاً لسانمزده بر نسنه‌نك اصلندن معدود اوله‌یوب خارجه چیقارلمسی، طیشاریده طوتلمسی لازم‌کان شی معناسنده‌وظرف، قاب، طوربه ، چوال کبی شیلر حقنده قوللانیلیر : (داراسنی چیقارملی ، دارایه چیقار ، داراسنی حسابه داخل ایتمه ، داراسی نه‌دن عبارتدر) .

« ینه هرنامه‌امك زیوردست وسری شمدی »
« کل‌افشان ساغرجمدر دُرافشان‌تاج‌دارادر »
(صبری)

« دانای رای حکمت ودارای دادکار »
(نوعی)

« سلطان شرق وغرب شهنشاه بحر وبر »
« دارای دهر شاه سلیمان کامران »
(باقی)

دارات { [ف] شان ، شکوه ، دبدبه ، طنطنه :

« طمطراق سنخنم فوج سپاه نظمم »
« خسروان هنره ایتمه‌ده عرض دارات »
(نظیم)

« ای‌داور دادآور دارا دارات »

دارَنْدَه { [ف] (داشْتَنْ)مصدرندن اسم فاعلدرکه طوتیجی ، صاقلایجی دیمکدر: (دارندهٔ تذکره،

دارندهٔ نمیقه) بو کلمه کتابت قدیمه مستعملاتندندر :

« سنسین اول دارندهٔ برلیغ احکام قدر »
« خامه‌ك اولمشدر رموز آسمانه ترجمان »
(نفعی)

دارو } [ف] علاج : (داروی تلخ ، داروی شیرین) .

داروبرد } [ف] شکوه ، ابهت ، احتشام معناسنه بر ترکیبدر . (دار) = (داشتن) دن طوت معناسنده صیغهٔ امردر . (برد) = صاوولق ، آلارغه اولمق ، برطرفه چکلمك معناسنه اولان (بردیدن) مصدرندن صاوول معناسنده کذلك صیغهٔ امردر :

« نرده دیوان فریدون ، مجلس چنك پشنك »
« نرده دارات سکندر ، دارو برد کیقباد »

داروگیر } [ف] عربده ، جنك ، صاواش . (دار) = (داشتن) دن صاقلا معناسنه صیغهٔ امردر . (گیر) = (گیرفتن) مصدرندن طوت معناسنه کذلك صیغهٔ امردرکه بالترکیب معناسی طوت صاقلا دیمك اولور . (غوغا) معناسنده مستعملدر : (دارای داروگیر) .

داس } [ف] اوراق : (داس زرین) = آلتون اوراق که هلال قمردن کنایه‌در . § ایکی طرفی

کسکین سیوری سلاح که ترکجه‌ده (مچ) دینیلیر . [داسه] ده لغتدر .

داستان } [ف] قصه ، حکایه ، ماصال (مثل) . اکثریا منظوم اولان وقعه ، حکایه‌لره اطلاق اولنور : (داستانسرا ــ ی) = (سرا) لفظی (سراییدن) مصدرندن اسم فاعل مرخمدرکه ایرلایجی ، تغنی ایدیجی دیمکدر . اشبو وصف ترکیبیده معناسی داستان اوقویجی اولور :

« تا که معنای لطیف لفظ رنك آمیز ایله »
« روز کارك بردلارا داستانیدر سوزم »
(نفعی)

داشته } [ف] کهنه ، اسکیمش ، بیپرانمش : (عبای داشته) .

داعی } [ع] دعوت ایدیجی ، ایدن . بو معناده اکثر مذاهب ضاله نشریله مشغول اولان اشخاص ضلالات اختصاصه اطلاق اولنورکه جمعی (دعات) در § سبب اولیجی ، سبب اولان : (داعیٔ وفاق اولان احوالك برنجیسی ، انتباهه داعی اوله‌جق تدابیر جدیه ، داعیٔ مضرت ، داعیٔ آمیزش و ائتلاف اولان ماده) § دعا ایدیجی ، دعا ایدن : (داعیٔ دیرینه ، داعیٔ کمتر ، داعیٔ قدیم ، داعیٔ دیرین ، داعیٔ کمترین) تذاکر و محررانده امضانك اوستنه وضع ایدیلن (بنده) یرنده طریق علیه

منسوبين ورحالى طرفندن (الداعى) ياخود (داعيلرى) لفظى استعمال و اثناى محاورتده دخى (بنده‌كز) و (بنده‌لرى) مقامنده (داعيكز ، داعيلرى) كبى تعبيرات ايراد اولنور.

دٰاعِيَه { [ع] انسانى برخصوصه ، بر شيئه قلباً انهماك كوسترمكه سبب اولان وتحريص ايدن حالت معنويه : (داعيهٔ تفوق ، داعيهٔ تفرد ، داعيهٔ خود پرستى) [فرط فطانت و شرط صداقتده جمله‌يه تفوق داعيه سنده كورنديكنه نظراً — مسوده — عاكف پاشا] تشديد ايله غلط اوقوماملى .

دٰاغْ { [ف] انسان وحيوانك جسمنه قيزغين دمير وآلات سائره ايله اوريلان نشانه ، تمغا ، ياق . (دٰاغَزَنْ) = نشانه ، تمغا اوريجى ، اوران . § انسانك اونوتمه‌يه‌جق وخاطرندن چيقارمه‌يه‌جق درجه‌ده شدتلى اولان تأثرات قلبيه‌سندن كنايه اوله‌رق قوللانيلير : (داغ درون ، داغ دل) كبى كه كوكل پاره‌سى ديمكدر. (دٰاغْدٰارْ) = پك متأثر ، زياده كدرلى (دٰاغْ بَرِدِلْ) = متأثرالقلب ، كوكلى كدرلى . [دٰاغْ بَرْدٰاغْ] = پاره پاره اوزرينه ، قات قات تأثر ، قاتمرلى تأثر ديمكدر. (جكرى داغاو) = متأثر ، هجرانلى ، كدرلى . (داغلامق) = قيزغين دميرايله نشان اورمق. لسانمزده ايصيرغان اوتى وآزغين حيوان صوقوب ياقمق معناسنده اوله‌رق تخفيف ايله (دالامق) صورتنده ده استعمال اولنور .

« بيلسه‌م شوقوزى نه‌دن غم آلمش »
« هر ناله سى قلبه داغزندر »
(معلم ناجى)

« يريز آچمش لاله‌لر مانند داغ عاشقان »
(لا)

دٰافِعْ { [ع] دفع ايديجى ، ايدن ؛ صاويجى ، بريردن سوروب كيدريجى : (دافع مراق ، دافع كدر ، دافع غم ، دافع تأثر ، دافع وجع ، دافع تعفن ، دافع حما ، دافع صداع) ، (قوّهٔ دٰافِعه) = بريردن سوروب پوسكورديجى قوّت § جناب حقه‌ده اطلاق اولنور : (دافع حقيقى ، دافع بليّات ، يادافع الامراض) .

دٰافِقْ { [ع] آتيله‌رق دوكيليجى ، دوكيلان : (سيل دافق ، ماء دافق) .

دٰالْ { [ع] الفباى عثمانيده اونجى حرفك اسمى : (دال مهمله). ابجد حسابنده درت عددينه معادل واشارتدر . (دٰالِيَّه) = (د) حرفى شكلنده اولان بيانى آصمه : (داليّةالسودا) = سميز قاباق دينيلن نسنه‌دركه قادينلر ملاحت پيدا ايتمك ايچون يوزلرينه سوررلر .

داٰل { [ع] دلالت ايديجى، ايدن: (شومثال خيره دالّدر).

داٰم { [ف] طوزاق ، آغ : [دام مرغ ، دام ماهى] ، (دامگاه ، دامگه) = طوزاق قوريلان ير ؛ مجازاً ده استعمال اولنور: (دام تزوير، دام تلبيس، دام غرام)

« كوردكمى بو دامگهده آزاد »
« بردامك اسيرى صيد و صيّاد »
(معلم ناجى)

« خالكى كوردم اسير اولدم كمند زلفكه »
«دانه ايچون كنديمى صالدم دوشوردم دامه بن»
(نورس)

داٰما { [فرانسزجه‌دن dame] مربع خانه‌لره منقسم دوز تخته اوزرنده سياه و بياض طاشلرله اوينانيلان معروف اويون كه شطرنجك طرز ديكريدر : (دامه تخته‌سى damier) ، (دامه طاشى ، دامه چيقان طاش dame)، (دامه چيقمق damer) .

داٰماٰجاٰنه { [فرانسزجه‌دن dame-jeanne] بيكللك دينيلان بوقالك بيوكى ، حصيرلى بيوك شيشه .

داٰماٰد { [ف] كويكى . پدر ومادرى صاغ اولان بر قيزك قوجه‌سى :

« بريسى داماد شه انبيا »
« شير خدا يعنى على مرتضى »
(نظيم)

داٰماٰسقو { [ايتاليانجه‌دن]فرانسزجه‌سى (Damas) دركه هم شام شهرينه ، همده دمشق اولان او قماشه اطلاق اولنور. دمشق منسوجات منقشهٔ حريريه‌يه تقليداً نسج واعمال ايدلمش وبونام ايله شهرت بولمش برنوع چيچكلى ، موجلى ايپك قماش. بونك پاموق ايله قاريشيق نسج ايدلمش نوعى ده موجوددر .

داٰماٰن | [ف] ذَيل، اتك: (داٰمنِ كوه) = طاغ اتكى ، طاغك كنارى. (دامن بوس) = اتك اوپمه
داٰمَن |

(داٰمن بوسى) = اتك اوپمك، اتك اوپمك . (داٰمن درميان) = اتكى بلنده، ايشه حاضرلانمش. (داٰمن گير) = اتك طوتيجى ، اتكه ياپيشان؛ خصم، دعواجى . (تر داٰمن ، پاكداٰمن)= تمييز ، صاف اتك؛ ناموسلى، عفيف :

« دامن خوف ورجا چكدى اودم كيم الله »
« تتق صبح ازلده يوق ايدى رنك سفيد »
(لا)

« ينه راهى بزم سوارانك »
« طوتدى دامان كوهسارى »
(معلم ناجى)

داٰمِعَه { [ع] اصطلاحات فقهيه‌دندر. قانى قطره قطره ؛ آهسته آهسته چيقوب طوران ياره‌يه اطلاق اولنور .

دامِغَه { [ع] باشك طاس كميكنى لچوب دماغه‌قدر ايشله‌ين پاره‌يه اطلاق اولنوركه بوباش پارچه‌لرينك صوك درجه‌سيدر .

دامِيَه { [ع] اصطلاحات فقهيه‌دندر. قانى چيقوب لكن آقمايان باش يارەسنه اطلاق اولنور . ديكر بر لغت كتابنده (دامِيَه) قانى آقان ، (دامِعَه) قانى آقمايان ياره ديه تعريف اولنمشدر .

دانْ { [ف] ظرف مكان اداتى : (جزءدانْ، قلمدانْ ، جامه‌دانْ، آتشدانْ) كبى § بيلمك معناسنه اولان (دانستن) مصدرندن صيغهٔ امر واسم فاعل مرخم اولديغى تقديرده وصف تركيبى طرزنده‌قوللانيلير: (نكته‌دانْ، قدردانْ ، سخندانْ، دقيقه‌دانْ) كبى. (نادانْ) = « نا » ادات سلبدر . داخل اولديغى كلمه‌نك مدلولنده‌كى وصفى سلب ايدر . « دانْ » بيلجى ديمكدر . معناى تركيب بيلجى دكل ، جاهل ديمك اولور . لسانمزده دخى جاهل ، قابا ترس سوزلى آدم معناسنده قوللانيلير . (نادانى) = جاهل‌لك، قباالق ، ترسلك :

« تنهامى سياحتم ؟ دكلدر »
« وار برده رفيق ترزبانم »

« كفتارى كزيده ، طبعى نادر »
« كيمدر ؟ قلم دقيقه دانم »
(معلم ناجى)

دانا { [ف] بيلجى ، بيلكيچ : (مرد دانا ، دل دانا ، مرشد دانا) . (دانايى) = بيلجيلك، بيلكيجلك .

« بو كارخانه براستاددن دكل خالى »
« كرك بو قدرته البته قادر ودانا »
(فضولى)

دانِشْ { [ف] بيلكى ، بيلمه ، بيلش . (دانِشْوَرْ) = علم صاحبى . (دانِشْوَرى) = عالملك ، صاحب علم اولمق . (دانِشْگَرْ) = كذلك علم صاحبى . (دانِشْمَنْد) = اصحاب علمدن معدود اولان ذات . (انجمن دانش) = علوم وفنون مختلفه اربابندن مركب هيئت ، مجلس مخصوص .

«زهى خورشيد نوروز سخن كيم پرتو حكمى»
«هواى دانش افروز وسحاب جهل فرسادر»
(صبرى)

« پادشاه بحروبر داد آور دانشقرين »
« خسرو صاحبقران دانشور صاحب يقين»
(لا)

دانْك { [ف] بر درهمك درتده برى ، بر مثقالك كذلك درتده برى كه التى چكردك بر دنك

اعتبار اولنور. لسانمزده الفـزاوله‌رق (دَنْك) صورتنده معروفدر. حال بوكه (دنك) باشـقه معنایه لغتدر. § فتح نون ایله (دانَك) = دانه‌جك دیمكدر. آخرنده كی كاف ادات تصغیردر. ضم نون ایله (دانُك) چوجقلرك دیشلری چیقمغه باشلادیغی زمان هرنوع حبوباتدن برر مقـدار قاریشدیریلوب پیشیریلن بردرلو طاتلی طعامه اطلاق اولنوركه تركجـه‌ده (دیش بغـدایی) دینیلیر. بین‌العوام بو طعام پیشیرلمكه چوجغك دیشی قولای، الممز چیقه‌جغی اعتقاد اولنور. معرّبی (دانَق) در. (داناق) صورتنده‌ده مرویدر. جمعی برنجی‌یه كـوره (دَوانِق) ایكنجی‌یه كـوره (دَوانیق) در.

دانَنْدَه { [ف] (دانِسْتَن) مصد-رندن اسم‌فاعل. بیلیجی: (داننده‌ٔ رموزونكات، داننده‌ٔ سرائر وغوامض).

دانَه { [ف] آربه، بغدای مقوله‌سی حبوباتك هرنوعنـه اطـلاق اولنور. عربیسی (حَبَّه) در. لسانمزده مجـازاً هردرلو اوفاق یووارلاغه، چكیردكه، تفنك قورشونته دینیلیر. عدد، صایی مقـامنده ایراد ایدیلیر: (دانه‌ٔ خردل، دانه‌ٔ سیب، دانه‌ٔ حال، قورشـون دانه‌سی، فندق دانه‌سی، اینجودانه‌سی)، (قاچ دانه، بش‌دانه، بر دانه، اللی دانه). (دانه‌چین) = دانه طوپلایجی، دوشیریجی. (دانَه دانَه) = آیری آیری، دیش دیش (دانه‌لَنْمَك) = اوفاقلانوب آیرلمق، بر شـیئك اجزای فردیه‌سی بوزولوب طاغیلمق ‖ باشـاق كبی اوفاق ثمره، میوه، نسنه حاصل ایتمك:

« دانه‌چین اولمق‌ایدی مقصدمز غربتدن »
« دانهٔ خالنی كوردكـده طوتلدق قالدق »
(كانی)

« كل دانه‌یه قاچه ای كبوتر »
« حیرانكی صانمه دام كستر »
(معلم ناجی)

داو { [ف] شطرنج، دامه، طاوله كبی اویونلرده طوتیـلان صیره، نوبت: (داو اول، داوثانی). اكثریا « طاوله » اویونلرندن (توقاد) دینیلن برنوع اویونی اوینـایانلر بیننده زیاده استعمال اولنور. (اوچنجی داو سنده، بن داو دییه‌جكم، داو دیمكه حقك یوق).

داوَر { [ف] اصـلی (دادآوَر، دادوَر) اولـوب كثرت استعمال ایله تخفیف اولنمشدر. حاكم حقیـقی اولان جناب حقـه مخصوص اسمادندر:

« زهدشماوفسق‌ماچون همه‌حكم داورست »
(حكیم خاقانی)

§ مجازاً حکمدار عادل ، حاکم فاضله اطلاق اولنور (داوری) = حکمدارلق ، حاکملك . (داورانه) = عدل وحکم صاحبی اولانه یاقیشه‌جق صورتده دیمکدر :

« داور صاحب عدالت شاه‌فاروق صفت »
« ماحیٔ ظلم وضلالت حامیٔ شرع مبین »
(لا)

« صاحب تیغ وقلم مالك جام وخاتم »
« آصف جم عظمت‌داور جمشید وفار »
(باقی)

داهی [ع] شدّت ذکا ، جودت فکر ، اصابت‌رأی ، حسن تدبیرکبی مزیّاتی جامع وغایةالغایه‌زیرك ، جن فکرلی آدم دیمکدر .

داهیه [ع] آخرنده‌کی « ها » مبالغه ایچوندر . غایتله ذکی ، جن‌فکرلی آدمه اطلاق‌اولنور : (داهیهٔ زمان ، داهیهٔ‌عرفان) § امر عظیم ، بلیهٔ عظیمه ، بیوك آفت ، مصیبت معناسنده دخی قوللانیلیر . بو معناده تأکید ایچون (دهیاء) وصف و (دهواء) ده صفت اولور : (داهیهٔ دهیا ، دهوای داهیه)

« بر داهیهٔ ملك قیافت »
« شیطانی‌ده آلدادر اوآفت »
(معلم ناجی)

داین [ع] بورج اوله‌رق‌شخص آخره پاره ویرن آله‌جقلی : [داین ایله مدیون] .

دایه [ف] چوجغه باقان خدمتکار ، جاریه . اصطلاحمزده چوجغه سوت امزیرمك ایچون آلنان یاخود طوتیلان جاریه ، قادینکه تبدیل حرف ایله (طایه) دینیلور . (دایگی) = دایه‌لك دیمکدر .

« برکون آنی کزدیردی‌دایه »
« دردینی یتورمکه دوایه »
(فضولی)

دأب [ع] عادت ، اصول : (دأب دیرین ، دأب قدیم ، دأب مصافحه) .

«اولورسه‌عفونك‌ماچرخ دون‌سفله‌پروردن»
«برازبحث ایلیه‌یم‌دأب قدیم‌شاعران اوزره»
(لا)

دبّاغ [ع] لسانمزده تحریف ایله « طاباق » دینیلن اهل صنعت ؛ مشین ، کاوساله یاپمق ایچون حیوان دریلرینی سپیله‌ین آدم : (دبّاغ اصنافی ، دبّاغخانه عمله‌سی ، بکقوز دبّاغخانه‌سی) .

دبدبه [ف] کورولتی ، پاتیردیلی سس : (دبدبهٔ کوس ، دبدبهٔ طبل) § خدملی ، حشمتلی کوسترش ؛ کورولتیلی عظمت ، اولولق :

« دنیایی طوته دبدبهٔ عدلله نامك »
« پرامن وامان اوله همه کشورعالم »
(نشاطی)

دبستان [ف] مکتب ، چوجقلرك تعلیم محلی . (دبستانی)

= مکتبلی : (دبستان ایرانیان)= درسعادتده متمکن تبعهٔ ایرانیه طرفندن تأسیس واداره اولنان برمکتب خصوصی.

دَبُورْ { [ع] باطی روز کاری ، باطی طرفندن اسن یل.

دَبُّوسْ { [ع] تحریف ایله لسانمزده (طوپوز) دیه معروفدر. باشی یووارلاق، قولی اینجه آغاج، یاخود تیموردن معمول کرز، آلت ضرب وحرب که باشی طوغانه مشابه اولدیغندن (بوز طوغان) نامیله ده یاد اولنور : (دَبُّوسِ آهَنِینْ) = تیمور طوپوز . (دَبُّوسِ خَشَبِینْ) = سرد طوپوز . جمعی (دَبَابِیسْ)در . § فارسیده باء موحده ایله هم بومعناده قوللانیلیر . همده (دَبُوسَه) کبی کمینك قارەسی، دومنی معناسنی افاده ایدر : (دبوسهٔ کشتی، دبوس کشتی)

دَبُّویْ { [فرانسزجەدن débôt ده بو] نه مناسبتله بای مشدده ایله تلفظ واستعمال اولندیغی بیلنمیور . فی الاصل معانیسی وصور استعمالاتی متعدددر . لسانمزده ایکی معناسی معتبر ومستعملدر . (١) لمتعه، اشیا قونیلان مغازه، مخزن، انبار : (دائرهٔ عسکریه دبویی، دبوی مدیری، ردیف دبویی، دبوی چاوشی) . (٢) امانت براقه. تودیع . برآدمك کیریشمك ایستدیکی برایشی جداً درعهده ایتمك،

یاخود تعهداتی اجرا ایلەمك خصوصنی تأمین ایچون براقفه اصولاً مجبور اولدیغی آقچه . اکثریا مناقصات ومبایعات رسمیه ایله معاملات تجاریەده قوللانیلیر . معمافیه بوایکنجی معناده (دەپوزیتو) تعبیری دهازیادەاستعمال اولنمقدەدر .

دَبِیرْ { [ف] کاتب، منشی، یازیجی. (دَبِیرِسْتَانْ) = کتبەنك اوطوردقلری محل، اصطلاحمزده قلم اوطەسی :

«دبیرستانه آلتی ایستیورراول طفلی روزوشب»
(ثابت)

§ مدبّر، مستشار معناسنیده افاده ایدر: (دبیرفلك) = عطارد کوکبی . (دبیرالسلطنه، دبیرالدوله) کبی عنوانلر ایرانده رسماً استعمال اولنور .

«اوحەبویله نقش ایدروصفم دبیر آسمان»
(لا)

« دست اورمش ایدی کالك شهابه دبیرچرخ »
« طغرا نویس حکم خداوند انس وجان »
(باقی)

دَپُوزِیتُو
دَەپُوزِیتُو { [ایتالیانجەدن]صورت رسمیه ویا خصوصیه ده درعهده اولنان شرائطك اجراسنی تأمین ایچون صاغلام محله قونیلان آقچه، رهن. بوکلمه ایکی صورتلەده یازیلیور. سەده اصلنه کورەدال حرفندن صوکره (ه) حرفنك یازلمسی دهامناسب واوقویانلرجه

سهولتی موجب اوله‌جغی آشکار در. (دبوی) کلمه‌سنه‌ده مراجعت اولنه.

دَجّال { [ع] آخر زمانده ظهور ایده‌جك اولان کذّاب مشهور. ظهوری علائم قیامتدن معدوددر.

دَخالَت { [ع] عربده وارد اولمایان بولفظ تصرفات عثمانیه‌دندر. مصدر صحیح عربی اولان (دُخُول) کبی کیرمك § برینك سایهٔ مرحمت وحمایتنه صیغنمق معنالرنده قوللانیلیر: (فلان افندی قلمه دخالتله فیضیاب اولمق ایسته‌یور، مرحمت سنیهٔ حضرت ملوکانه‌یه دخالت، شقیٔ مرقوم حکومت سنیه‌نك عفوومرحمتنه دخالت واستیمان ایلدی)

دَخْل { [ع] قاریشمه، تأثیر: (بوایشده آنك نه دخلی وار، بونده دخلی اولمدیغنی اثبات ایتملی) § طوقونمه، لوم و تعریض ایتمه. § ایرادکه ترکجه‌سی (کَلُور) در: (هروقت دخل وخرجنی بیلن بر وقت آخره محتاج اولماز) لسانمزده اکثریا بوندن اولکی ایکی معناده قوللانیلیر. بو معنی عربی‌یه مخصوص کبیدر:

« دخل ایدن‌ده سوزمه‌باری براستاد اولسه »
(نفعی)

« واعظ اولسه‌ك دخل ایدرلر جمع اولوب اهل هوا »
(نظیم)

دَخْمه { [ف] میّت، اولو دفن ایدیلان کنبد، تربه، لحد، قبر: (دَخْمه کُشا) = مزارجی، قبر یعنی

چوقور آچیجی. بومعناده استعمالی نادردر. § ارکك دوه‌نك کوکره‌دیکی اثناده آغزندن صاچیلان کربوك. بو معنایه مقارنت ومناسبتی اولمق حسبیله لسانمزده دونما وشنلك یاپلدیغی کیجه‌لرده هوایه آتیله‌رق یوکسکده پاطلایوب آشاغی‌یه رنکارنك اجرام مضیئه نشر ایدن وبولندیغی یرده یاقیله‌رق هوایه طوغری رنکارنك قیغلجملر پوسکورن فشنکه (دَخْمَه) اطلاق اولنور: (دَخْمَه اَنْداز) = لغم وفشنك آتیجی. (دَخْمَه فَشان) = لغم صاچیجی، صاچان دیمکدر. دونما، شنلك ایچون اشکال مختلفه‌ده اجزای ناریه‌یی حاوی اوله‌رق اعمال اولنان جسیم رسملردرکه یاندقلری زمان زمین وآسمانه کوناکون فشنکلر، لغملر صاچار.

دَخِیل { [ع] خارجدن کلوب برینك سایهٔ مرحمت وحمایتنه صیغنان: (دخیلك یارسول الله)

« دخیل درگه لطف ومروتك اولدم »
« امان امان ایا سرور ستوده شعار »
(نعت — لا)

دَر { [ف] قاپو: (درِ خانه، درِ مسجد). (درِعلیّه) = طوغریسی (درِ دولت علیّه)، (درِ سعادت) = استانبول. (دَرْبان) = قاپوجی: (دربان فلك) = کنایهٔ کونش، آی. (درِبار) = دیوان

قاپوسی. (دَرْبَدَرْ) = قاپوقاپو کزن:

« دیله‌سه قدرتی اسکندر ایله جمشیدی »

« درگه دولت و اجلالنـه دربان ایلر »

(جوری)

دَرْ } [ف] ادات ظرفیت که «اَنْدَرْ»ك مخففیدر. ترکجه‌ده مقابلی (ده) اداتیدر. عربیسی (فی) در. مثلا : (دَرْآغُوشْ) = قوجاقده، قوجاق ایچنـده (دَرْ اَنْبارْ) = انبـارده. (در انبار ایدلمش) = مدّخر، انباره طولدیرلمش. (دَرْحالْ) = بوآنده، وقت کچیرلمکسزین. (دَرْ پیشْ) = اوکده، اوکنـده. (دَرْدَسْتْ) = الده، یاپلمق اوزره. (دَرْعُهْدَه) = اوستده، اوزرنده، اوسته آلنمش. (دَرْ کَنارْ) = کنـارده، مکتـوبه واوراق رسمیه اوزرینه یازیلان برقاچ سطر یازی || قوجاغه آلمه، قوجاقلامه (دَرْکارْ) = ایشده، بللی. (دَرْمِیانْ) = آره‌ده معناسنه‌در. (دَرْمانْدَه) = اسم مفعول اولان « مانده » آیشمش، قالمش دیمکدرکه بوحالده معناسی ظرفیت اعتبـاریله (قاپوده قالمش) اولور. لفظ مفرد مقـامنده بیچـاره، عاجز دیمکدر. لسان چغتاییده بونك مقابلی (ایلپندی) ایمش. (دَرْمانْدَگی) = عاجزلك.

« مادری معصومی ایتمش درکنار »

(معلم ناجی)

« درخواب ایدی صانکه اولدی بیدار »

(وله)

دَرْ } [ف] ییرتمق معناسـنه اولان (دریدن) مصدرندن صیغهٔ امردرکه وصف ترکیبی طرزنده‌ویرتیجی معناسـنده قوللانیلیر : (صَفْدَرْ) = صـیره ییرتیجی، صـیره بوزیجی. (جِگَرْدَرْ) = باغر ییرتیجی. (پَرْدَه‌دَرْ) = پرده ییرتیجی، عفّتسز، حیاسز :

« سنسك اوسخنور جگردر »

« بی واهمـه شهسوار معنی »

(درحق نفعی ــ انسی)

« نه عشق، ماشـطهٔ حجله‌گاه بیداری »

« نه عشق، پرده‌دَر بزمگاه چشم‌رقود »

(سامی)

دَرّ } [ع] فی‌الاصـل ذات، نفس معناسـنه‌در. بر شـیئك شی آخردن تولد ایله‌مسنه موضوع اولوب برنسنه‌ده حرکت واضطراب معناسنده دخی بالمناسبه استعمال اولنور. بونکله برابر سوت چوق اولمق معناسنه‌مصدر اعتبار اولندیغی تقدیرده سوت محض نفع وخـیر اولمق مناسـبتیله انساندن صادر اولان عمـل حسن واثر خیره‌ده اطـلاق اولنور. مدح ودعا مقـامنده ایراد اولنان (للّه دَرُّهُ) جملهٔ دعائیـه بوتقدیره کوره‌درکه جنس عمل مقتضا-سنجه جزا، مکافات تعیینی ربّ‌المجازاته

حواله اولنور. یعنی عمل خیرینه کوره اجرای مکافاته انسان مقتدر اولمدیغندن الله مکافاتلاندیرسین دیمک اولور. نصلکه ذمّ وبددعا مقامنده ده (لادرّ درّه) تعبیری ایراد اولورکه عملی خیرلی اولمه‌سون دیمکدر. بالاده کی برنجی جمله مدح بلیغ مقامنده واکثریا کلام حقنده ایراد اولنور.

دَرّاجَه { [ع] « دَبّابَه » کبی ازمنهٔ سابقه‌ده اوستی صیغیر کونیله مستور اولوب تکرلکلری ایچنده دونر و یاواش یاواش قلعه، حصار دیبنه صوقلمغه مخصوص بر نوع آلت حرب ایدی. اشبو آلت جر صورتیله یوریدله‌یوب اوستنده کیلر طرفندن چرحلری تحریك ایدلدیکی جهتله الیوم استعمال اولنان واوزرینه بینیلوب بربری آرقه‌سنده‌کی ایکی تکرلکلری آیاقله چویریله‌رك یوریدیلن و (فرانسزجه Vélocipède وه‌لوسیپد) دینیلان آرابه‌یه (دَرّاجَه) اطلاقی ارباب قلم طرفندن تنسیب وقبول اولنمشدر.

دَرا { [ف] چاك، چینغراق: (درای قافله، درای کنیسا).

دَرای { [ف] دیرلامق، متصل سویلنمك معناسنه اولان (دَرایِیدَنْ) مصدرندن صیغهٔ امردرکه وصف ترکیبی صورتنده قوللانیلیر: (یاوه‌درای، هرزه‌درا).

دَراری { [ع] رونقدار، پارلاق معناسنه اولان (دُرّی)نك جمعی.

دَرّاكْ { [ع] سریع الادراك، قولای وچابق آکلایشلی دیمکدر: (شخص درّاك، عقل درّاك) مؤنثنده (درّاکه) دینیر: (إِمْرَأَةٌ دَرّاكَةٌ = امرأهٔ درّاکه) = زیاده چابق آکلایشلی بر قادین. (قُوَّةٌ دَرّاكَه) = قوهٔ مدرکه مقامنده، شدّت معنی قصدیله استعمال اولنور:

« فکر چالاکنه اسرار قضا نامستور »
« عقل درّاکنه آثار قدر نامبهم »
(نابی)

« رشك ایدر فضل وکمالاتکه سعد وکشّاف »
« جان ویرر قوهٔ درّاککه استاد نصیر »
(حقی)

دَراهِمْ { [ع] کسره‌ایله (دِرْهَم)ك جمعی. مفردینه‌ده مراجعت اولنه.

دَرْبار، دَرْبان { [ف] ایکیسی ایچون‌ده (دَرْ) لفظنه باقکز: (دربار شوکتقرار)، (دربان ناتوان).

« چوب زرّین ایله ایلر هرسحر اظهار شوق »
« اولمغه دربان درگاهی شه خاورستان »
(نفعی)

دَرْبَنْد { [ف]سرحدده بولنان كوچك قلعه§ طاغلرده، تپه‌لرده زحمتله كچیلن طار بوغاز ، كچید . اویله محللرده بولنان قره‌غولخانه‌یه اطلاق اولنور. بین‌العوام تحریف ایله (دروند — یاخود — دورند) دینیلیر : (دَرْبَنْد آغاسی) = اوائلده كچید قره‌غولخانه‌لرنده بولندیریلان محافظه ، ضابطه اطلاق اولنوردی .

« غازیان درجنك اوّل آچدی دربندعسیر »
(سروری)

دَرْج { [ع] آره‌یه صوقمق ، صوقلمق ؛ ادخال ایتمك ، ایدلمك . معنویاتده مستعملدر. عربیده معانئ عدیدهٔ سائره‌یی افاده ایدر : (بوفقره‌نك لایحه‌یه درجی لازمدر . كتابه درج اولنمیان ماده) § بعضاً جمع ایتمك ، بیریكدرمك معناسنده قوللانیلیر: (درج دنانیر ونقوده حریص ایدی) § خطاطلرك یازدقلری مشق طوماری ، فارسیده منقش كاغده یازلمش یازو معناسنه‌در :

« نظمنی درج ایدرك والئ دریاهممك »
(عزت ملا)

دَرَجَه { [ع] آشاغیدن یوقاری‌یه طوغری بربری اوزرینه اولان قدمه ، پایه ، باصامق : (درجهٔ سُلَّم ، درجهٔ مِرْقات) ، (اسكیشهره متوجهاً حركت ایدن ترن « كوپلی » موقفنی كچدكدن صوكره درجه درجه یوكسلیر . بر ایكی منحنی طولاشه‌رق مملكتك ایچندن ، اوستندن كچوب اویله مرتفع برنقطه‌یه واصل اولوركه واغونك پنجره‌سندن قوش باقیشی آشاغی یه طوغری عطف نكاه ایدن بریولجی « كوپلی » قصبه‌سنك غایتله درین بر چوقور آره‌سنده كوموملش قالمش اولدیغنی نظر دهشتله كورر) § مرتبه : (نه‌درجه) = نه مرتبه، نه قدر . (میزان الحراره اوتوز بش درجه‌یی كوستریپوردی) . (درجهٔ علیا ، درجهٔ بالا ، درجهٔ والا ، الك عالی‌درجه) § قسم، بولوك . برداثره محیطنك متساویاً اوچیوز التمشه تقسیمندن حاصل اولان هربرقسمه اطلاق اولنور. مثلا (درجهٔ طول ، درجهٔ عرض) . جمعی (دَرَجات) در : (درجات جنّت) = دارالسرور اخرویه‌نك منازل مختلفه‌سنه اطلاق اولنور .

دَرْد { [ف] كدر ، غم ؛ تاسه ، قایغو ؛ مادی ، معنوی انسانی متأذی وبحضور ایدن هر درلو حالات . (دَرْدناك) = دردلی ، قایغولو. (دردمَنْد)= درد صاحبی، تاسه‌لی، قایغولو. (دردناخن) = طیرناق دیبنده پیدا اولان طولامه، ات یاران. (دَرْددل)=كوكل تاسه‌سی، قایغوسی. بین‌العوام (علّت) و(یومرو) معنالرنده‌ده قوللانیلیر: [دَرْدِ سِیاه] =

حمای محرقه دینیلن علت مهلکه. (دردلشمك) = ایکی کیشی بربرینه حالنی آکلاتوب قونوشمق. (دردلی) = علتلی: (بوینکده‌کی دردی چیقارتمش) (الله درد ویروب درمان آراتمه‌سین - قول مشهور)

« جام عشقن ایچدم اولدم درد ناك »
« عرض ایچون کلدم حضوره سینه چاك »
(لا)

« درد دلی سویلنمیه‌جك رازصانیردم »
(لا)

« درد دله نسخهٔ شفاسك »
« عالمده برآیت خداسك »
(فضولی)

« شاد ایلدی درد منـدی درمان »
« فریاد ایده‌جك دهـانه قالدی »
(معلم ناجی)

دیردم: « بوده وار ایش قدرده »
« مادام که دوشدی دل بودرده »
(وله)

دَرْز { [ف ع] هر شیده اولان ییو، خصوصیله دیکیش ییوی. جمعی (دروز) در. (بنات الدروز) = کهله، بتلره دینیلیرکه دیکیش ییولرنده صاقلانوب ایوا ایتملری سبب تسمیه‌در. فارسی وعربیده مشترکاً وعیناً مستعملدر. لسانمزده بومعنی مناسبتیله دیوار، صیوا کبی ایشلرده طاشلرك کنارلرینه ویاخود کلیشی کوزل بوله‌لرینه مالا وخرج ایله یاصسی چیزکی چکه‌رك استحکام وانتظام

ویرمکه (دَرْز) اطلاق اولنورکه اول صورتله چکیلان چیزکیلر فی الحقیقه ییوه مشابهدر.

دَرْزی { [ف] ترکجه‌ده (ترزی) که بالاده کوستریلن (دَرْز) ه منسوب یعنی ییوجی. دیکیش ایله ییویاپیجی دیمکدر. اثواب والبسه دیکن. عربیده (خَیّاط) دیرلر. لسانمزده هرایکیسی قوللانیلیر: (درزی سوکوکنی دیکه‌مز - قول مشهور)

دَرْس { [ع] برشیٔ اوکرنمك، برشی اوکره‌نلمك اوزره اوقونمق وحفظ واتقان اولنمق: (قرآن درسی، جغرافیا درسی، لسان درسی، درس کتابت، درس قرائت). (درس ویرمك) = اوقوتمق، عقل خواجه‌لغی ایتمك که‌اغوا دیمکدر، (درس آلمق) = اوقومق، اوقومغه چالیشوب اوکرنمك. (درس عبرت) = انسانك کوزینی آچه‌جق، کوز آچیغلغنی موجب اوله‌جق شی؛ اوص یاپی. (درس ناظری) = مکتبلرده درسلرك وقت وزمانیله ومعلملری طرفلرندن یولیله اوقونوب اوقونمدیغنه وترتیبات سائره‌سنه دقت ایتمکله مکلف مأمور. (درس وکالتی) = باب فتواده طلبهٔ علومك بعض امور وخصوصاتی رؤیتله موظف برمأموریت. (دَرْسخانَه) = مکتب ومدرسه‌نك تعلیم محلی، درس یری، (دَرْسِعام) = رحلهٔ تعلیمه کچوب طلبه‌یه، عمومه درس ویرمکه

مأذون مدرّس . جمعی (دُرُوس) .
« بن کرچه بر بیحاصلم شاکرد درس مشکلم »
« هم‌مکتب اهل دلم خلق اولمه‌دن لوح وقلم »
(نفعی)

دَرَقه [ع] دریدن معمول قالقان دیمکدر که جمعی (دَرَق ، اَدْراق ، دِراق)در. بوکلمه عیناً لسانمزده قوللانیلماز . لکن بوندن مشتق اولان (دَرَقِی) اصطلاحات طبیه‌دن اوله‌رق استعمال اولنور . غیرتلاغک طرف علویسنده کائن خنجره‌یی تشکیل ایدن قیقرداقلردن قالقان شکلنده اولان قیقرداغه دینیلیر: (دَرَقِیْ بلعومی، دَرَقِیْ خلقوی، دَرَقِیْ طَرجهالی)= وجودك قالقان رسمی کبی بعض قیقرداقلری که جمله‌سی اصطلاحات طبیه‌دندر .

دَرْك [ع] فی‌الاصل هر نسنه‌نك نهایت قعرینه ایریشمك ، کالنه یتشمك معناسنه‌در . بومناسبتله هرشیئك کنهنی آکلامق، نهایتنه عقل ایردیرمك معناسنده قوللانیلدی : (درك غوامض، درك حقایق، درك دقایق، درك نتایج) § الك آشاغی قات، دیب . بومعناده فتح (را) ایله‌ده لغتدر: (درك اسفل جهنّم، درك اسفل جسد)= طامونك دیبی، وجودك دیبی.
« عجب وضع ایلمش بوبارگاه حکمت آمیزی »
« که کمتر صنعنی درك ایلینجه پیر اولور برنا »
(نابی)

دَرْکار [ف] « دَرْ » ماده‌سنه مراجعت اولنه .

دَرْگاه ، **دَرْگَه** [ف] فی‌الاصل « قاپو یری » معناسنه‌در که حقیقتده جناب باری‌یه نسبت اولنور :(درگاه الٓهی) . مجازاً حکمداران ایله اعاظمك آستانه‌لرینه وطرق علیه‌یه منسوب مشایخ ودرویشانك اقامتکاهی اولان تکیه‌لره اطلاق اولنور: (درگاه مولوی درگاه مولانا، درگاه رفاعی) .
« طرید درگهك ایتمه بوعبد روسیهی »
« ایدرمی عکس رخ زشتی آینه مردود »
(سامی)
«شاه اورنك ولایت که سزادر دینسه »
« سك درگاهی سپهرك اسدندن افضل»
(درحق امام ـ لا »

دَرْکَنار [ف] « دَر » ماده‌سنه مراجعت اولنه :
« اول اسب بادپای ایله اول قد سرفراز »
« برجویبار ایدی کیم ایده سروی درکنار »
(نوعی)

دَرَکه [ع] آشاغی اینه‌جك باصامق . (درجه) نك ضدّی : (درکهٔ مرقات) = نردبانك الك اشاغیده‌کی قدمه‌سی ، (درکهٔ میزان البروده) = صغوغك کیفیتنی کوسترن آلتك آشاغی‌یه‌طوغری بربری آلتنجه اولان صیره‌سی . § الك آشاغی قات : (درکهٔ جهنّم) = طامونك الك

آلت قاتی . (درکهٔ سفلی) تعبیری معروفدر . جمعی (دَرَکات) : (درکات جهنّم) .

دَرْمان { [ف] علاج ، چاره : (درد ویرن درمانی‌ده ویرر — قول مشهور) § طاقت ، قوّت معناسنده قوللانیلیر : (درمانی قالمامش ، بیچاره‌نك یورومکه درمانی یوق . بوقدر کیم قوشسه البته درمانی کسیلیر) .

«باقه‌دك برکرّه اولسون دردمند عشقکه»
«یوقسه‌ای چشم تغافل‌پیشه درمانك می یوق»
(معلم ناجی)

دَرْمانْدَه { [ف] « دَر » ماده‌سنه مراجعت اولنه .

دَرَن { [ع] فی الاصل کیرلنمك ، بولاشمق معناسنه در . اصطلاح طبده « وَرَم » دینیلن مرضك بولندیغی محلده پیدا اولان داریدن اوفاق مادهٔ غیر عضویهٔ اصلیه یعنی ورمك ترکجه‌سی اولان (اویگن) علّتنك یومروجقلری دیمکدر . (دَرَنی)= طبیعتی ورم علتنه مشابه اولان امراضه مثلا صدر علتنه واصطلاح فنجه بعض چیچك ونبات کوکنه اطلاق اولنور . « وَرَم » علتنك پیدا ایتدیکی غایتله اوفاق یومروجقلرك ایلك ظهورنده قاتی اولدیغی حالده مؤخراً یوموشایه‌رق بولندیغی محل ایله جوارینی خراب واویوق ایتمکده یعنی ابتدا کیر ، لکه کبی باشلایوب صوکره بولاشمقده اولمسی مناسبتیله مذکور مادهٔ غیر عضویهٔ مرضیه‌یه (دَرَن) اطلاق اولندیغی کبی لسان طبده مادهٔ مَرَضیهٔ مذکوره برعضوده پیدا اولمق معناسنه ، عربیده وارد اولمدیغی حالده تصرفات عثمانیه جمله‌سندن اوله‌رق (تَدَرُّن) کلمه‌سی ایجاد واستعمال ایدلمشدر : (تَدَرُّنِ دِماغ) = اصطلاحات طبیه‌دن اولوب بین‌الناس (بَین ورمی) دینیلن مرض مهلك . (تَدَرُّنِ رِئه) = کذلك آق‌جکر ورمی دینیلن مرض مدهش .

دَرَنْدَه { [ف] «دَریدَن» مصدرندن اسم فاعل . ییرتیجی دیمکدر . اکثریا تشدید (را) ایله قوللانیلیر : (شیر درنده ، گرگ درنده) .

دَرْوازَه { [ف] دائما آچیق طوران ، احتیاج کورلمدکجه قاپا- نمایان بیوك قاپو . سور ایله محاط بیوك شهرلرك ، اعاظمه مخصوص سرایلرك ، درویشان وفقرایه مخصوص تکیه و عمارتخانه‌لرك قاپولری کبی . (دَر) قاپو (واز) = (باز) کبی آچیق معناسنه اولوب آخرنده‌کی (ه) حرفی ایسه اکثریا ترکیبانه لاحق اوله‌رق معنای خاصّ علمیت پیدا ایدر : (دروازهٔ

شهر ، دروازهٔ جهان) . معمافیه تخفیفله (دَرْوازْ) صورتنده دخی قوللانیلیر . (دروازهٔ گوش) = کنایه صورتیله قولاق دلیکنه (دروازهٔ نوش) = کذلك آغیزه اطلاق اولنور .

« نته کیم اوله سالم بو حصارشیشه دیوارك »
« گزند منجنیق فتنه دن دروازه وسوری »
(نفعی)

دَرُونْ } [ف] برشیئك داخلی ، ایچی : (درون مملکت ، درون مکتب ، درون خانه ، درون دکّان ، درون سفینه) § ایچ یوز ، جوف صدر ، کوکل : (درد درون ، اضطراب درون ، آتش درون ، انشراح درون) ، (دَرُونی) = داخله ، ایچه ، منسوب ، ایچدن کوکلدن : (آه درونی) .

« طولدردی بنم او مرد میدان »
« همتله درونم آب حیوان »
(شیخ غالب)

« پیش وپسه ایلدکجه دقّت »
« کلمکده ایدی درونه رقّت »
(معلم ناجی)

« هوهولری آه پك درونی »
« عاشق بکنیر بو ارغنونی »
(وله)

دَرْوِیشْ } [ف] بیوایه ، فقیر : (درویش دلریش ، توانگرودرویش) § حُب الله ، رضاءالله ایچون فقر وقناعتی اختیار و ذکرالله ایله اشتغال ایدن طرق علیّه سالکیننden هربری : (درویش عباپوش) طرق علیّه یه یالکز انتساب ایتمش اولان ذواته (محبّ) دینیلیر .

« امیدوار نوالك توانکر ودرویش »
« دخیل باب امانك گدای وپای وجود »
(نورس)

دَرَه } [ف] ایکی طاغ آراسنده واقع آچیق ، چوقور محل ، وادی § طاغ آراسنده کی سیل آقانیر . (آقاردره) = اوفاق چای . (دره تپه) = دوز اولمایان اینشلی ، چیقشلی یر : (بلبل دره سی ، کاغد خانه دره سی ، قوربغه لی دره) فارسیده (را) نك تشدیدیله ده استعمال اولنور : (دَرّهٔ آسْمانْ) = کهکشان ، صامان اوغریسی دینیلن کواکب . (بیك دره دن صو کتیرمك) = قبول ایدلمیه جك شی ایچون بهانه سرد ایتمك . (دره دن تپه دن قونوشمق) = بوش ، هوایی لاف ایتمك . (دره اُوتی) = بعض طعاملرله صلاطه لرده قوللانیلان اینجه یاپراقلی برنوع زرنه . نسبتنده (دَرِی) دینیلیر : (کَبْكِ دَرِی) = دره ککلکی .

« آقیور نور ، کوردیکم دره دن »
« آب واشجاری برق برق اولمش »
(معلم ناجی)

دَرْهَمْ { [ف] قاریشیق ، مضطرب؛ طوپلانوب یوزبوروشدیرمه، اینجنمه :

« صوفی که صفاده چکینیر مالك دینار »
« بردرهمنی آلسه‌ڭ اولور خاطری درهم »
(روحی بغدادی)

« ملك نظمنده اگر حکمنه اولسه واقف »
« زلف محبوبی هوا ایلیه بیلز دَرهم »
(فضولی)

دَرِی { [ف] لسان فارسینك فصیحی، صحیحی. قاعدهٔ عربیه‌یه توفیقاً (دَرِیَّه)ده دینیلیر :

[لسان دری، لغت دریّه].

« نه‌خجالت که هنوز برایی ترکی بیلز »
« طرز تازی ودری‌ده ایده پیدای سخن »
(نفعی)

دَرْیا { [ف] دڭیز : (دَرْیادِلْ) = کوڭلی بیوك ، حوصله‌سی گنیش، همتی یوجه. (دریاچه)= کوچك دڭیز، کول . (دَرْیابَنْد)= لیمان || گمی انشاسنه، تعمیرینه مخصوص محل. (دریای اخضر) = کنایه صورتیله سما، کوك. (دریای لعل) = شراب کوبی، فوچیسی . (دریا بار)= دڭیز کبی جوشیجی || دڭیز کنارنده‌کی مملکت. (دریاکَش، دریانُوش) = چوق ایچکی ایچن . (قپودان دریا) = دونتمای همایون عموم قوماندانی :

« بیك پاشا ای وزیر دریا دل »
(شناسی)

« گوه ودریا ایکی جانبدن در آغوش ایله‌مش »
« صانکه دریادایه‌سی، گهسار ایسه لالاسیدر »
(ندیم)

« الفاظه صیغشمیور معانی »
« دریابی آلیرمی هیچ اوانی »
(معلم ناجی)

دَرِیچَه { [ف] بعض بیوك قاپولرك دائما آچلامسی و آچیلوب قاپانمه‌سی گوج اولمسی حسبیله ایکی بیوك قانادلرندن برینك آینه تحته‌سی آدم گیروب چیقه‌جق درجهٔ جسامتده متحرك وقاناد شکلنده اعمال ایتدیریلوب براوفاق قاپوجق وجوده گتیریلور که ترکجه‌ده (اویمه قاپو) دینیلیر . ایشته بوکا فارسیده (دَرِیچه) اطلاق اولنور§ بتون آچلمه‌سی ممکن اولان بعض پنجره‌لرده بتون آچلدیغی زمان قوللانلمق اوزره مخصوصاً کوچك ومتحرك برر قاناد یاپدیریلور که آکا (پنجره‌جك ، پنجره قانادی) دینیلیر . بومعناده‌دخی مستعملدر :

« خدا که یك دریچه ببندد هزار بکشاید »
(لا)

« الله برقاپویی قاپارسه بیك‌دانه آچار »

دَرِیدَه { [ف] ییرتلمش، ییرتیق : (جامهٔ دریده ، گریبان دریده) بومقامده (چاك) لفظی زیاده قوللانیلیر. (پَرْدَه دَرِیدَه، نِقابْ دَرِیدَه)

= عفتسز، ناموسسز دیشی. (دَریدَه دِهَنْ) = بوش بوغاز؛ دیك سوزلی.

دَرْیوُزْ
دَرْیوُزَه } [ف] دیلنجیلك . (دَرْیوُزَه گَرْ) = سائل، دیلنجی:

« نشوه خواه اولمق روامی کاسهٔ دریوزه دن »
(ندیم)

« جرعهٔ ساغر احسانی جرم ایله مکه »
« دست دریوزه اواور بزمنه جام خورشید »
(لا)

دَسائِسْ } [ع] « دَسِیسَه » نك جمعی. اورایه مراجعت اولنه .

دَساتِیرْ } [ع] « دُسْتُور » ك جمعی . اورایه مراجعت اولنه .

دَسّاسْ } [ع] زیاده دسیسه جی، دك ایدیجی .

دَسْپُوتْ } [یونانیدن] فی الاصل آغا معناسنه اولدیغی مرویدر . الیوم اورتودوقس متره پو - لیتلرینه اطلاق اولنور: [تکفورطاغی دسپوتی ، یکی کوی دسپوتی، دسپوت بالقانی) .

دَسْتْ } [ف] ال : [آدست وپا] = ال و آیاق. (دَسْتْکَشْ) = ال چکیجی ، فارغ اولان . (دَسْتْگیرْ) = ال طوتیجی، معین ، ظهیر . (دَسْتْ آموُزْ) = یاورودن بسله نوب اله آلشدیرلمش، ال اوکره - دلمش. (زیردَسْتْ) = ال آلتی ، تابع.(زیردَسْتانْ) = ال آلتنده کیلر، تبعه دیمکدر. (دَسْتْ بَدَسْتْ) = ال اله، پشین صاتش.

« مرغ دست آموزی صید ایتمك قولایدر دامسز »
(لا)

« چکمه غم دستگیردر الله »
(لا)

« دور ایتمه ده دست قدرتنده »
« یوز بیك کره ملك حکمتنده »
(معلم ناجی)

دَسْتارْ } [ف] صاریق. (دَسْتارْ بَنْد) = صاریق صاران ، صاریقلی. (دَسْتارْچَه) = مندیل ، یاغلق .

دَسْتاسَنْكْ } [ف] مهره ؛ صاپان. (دَسْت سَنْك) ده دیرلر .

دَسْتانْ } [ف] مکر، حیله ، تزویر. (دَسْتانْ زَنْ) = ساحر، مکّار، حیله کار .

دَسْتاویزْ } [ف] هدیهٔ جزئیّه ، هدیهٔ عاجزانه . قدر وحیثیت، فضل ومزیت جهتیله کوچك اولاندن بیوك اولانه تقدیم قیلنان هدیه. فارسیده (نیاز) مقامنده ده قوللا نیلیر .

« هما دیدکاری امید مرغ دست آویز »
« عطا دیدکاری مانند بندهٔ مجبور »
(نابی)

دَسْت اَرَّه | دَسْتَرَه { [ف] ال بیچقیسی . آغاج . دیرك ، تحته کبی شیلری دوزکون اوله رق کسمکه

مخصوص معمار آلتی . لسانمزده ، فارسیده اولدیغی کبی (دَسْتَرَه) دیلمز .

دَسْتْبُرْد { [ف] غلبه ، ظفر ؛ معرفت بدیعه : (دستبرد

رستمانه‌سیله خصمنی فراره مجبور ایلدی) .
« سرفراز ایتدك لواءالحمد دین احمدی »
« کافره کوستردك الحق دستبرد حیدری »
(نفعی)

دَسْتْبُوسْ { [ف] ال اوپمه . = (دَسْت بُوسی)

ال اوپمکلك : (ایفای وجیبهٔ دستبوسی ایلدی) .

دَسْتْرَسْ { [ف] ال ایریشمه . فی‌الاصل قدرت ،

اقتدار معناسنه ایسه‌ده لسانمزده موفق ، نائل ، ظفریاب ، ال ایریشدیرملك معنا-لرنده قوللانیلیر : (اورالرده تحریات معدنیه‌ده بولندقلری حالده بر شیئه دسترس اوله‌مدیلر) .

دَسْتَّكْ { [ف] فی‌الاصل یاموق ، یوك ایپلکی اکیرمکه

مخصوص اولان آلت دیمکدرکه ترجه‌ده (ایی ، ایك) دیرلر . برده آخرنده‌کی

کاف ادات تصغیر اولمق اعتباریله « اَلْجِكْ » یعنی کوچك ال معناسنه‌در . لسانمزده دیواره اوریلان ، قاپو آرقه-سنه قونیلان قول ، طیاق معناسنده قوللانیلیر .

دَسْتْگَاهْ | دَسْتْگَه { [ف] ال یری ، ایش محلی دیمکدر . فارسیده اقتدار ، ثروت کبی معانئ مختلفه ده مستعمل

ایسه‌ده لسانمزده یالکز ایش یری معناسنده وتحریف ایله (تزگاه) صورتنده قوللانیلیر . بعضاً یالکز (محل ، مقام) معناسنده‌ده استعمال اولنور : (بزّ دستکاهی ، دکّان دستکاهی ، مارانغوز دستکاهی) (دَسْتْگَاهْدَارْ) = بردکانده ، ایش محلنده بولنان خدمه یاخود عمله‌نك باشی ، اوسته‌سی .

« دستگاه قلم رشك بنان ناهید »
« پرنیان سخنم لایق تمغای برن »
(عزت ملا)

دَسْتْگِیرْ { [ف] (دَسْت) لفظنه مراجعت اولنه :

« دستکیر دین‌ودولت کام بخش سروری »
(نفعی)

دَسْتْمَالْ { [ف] ال سیله‌جك بزّ ، ال بزّی .

دَسْتْمَایَه { [ف] سرمایه ، بضاعه معناسنه‌در .

دَسْتُور { [ف] رخصت ، اذن : (دستورسز باغه کیرلمز ، حرمه کیردکن دستور دینیلیر)

« نه جانی وار چیقه بوی وردی کلشندن »
« نسیم آلمیجق باغباندن دستور »
(نابی)

دَسْتَه { [ف] فی الاصل هر شیئك طوتیله‌جق یرینه ؛ مثلا قیلیچ، بچاغك قبضه‌سنه وکمان، طنبورك قولنه ودستی، صراحینك قولبنه اطلاق اولنور § دمت . طاقم طاقم باغلانمش هردرلو شیئه ، هرنوع دمته اطلاق جائزدر : (بردسته چیچك ، بردسته چوراب، بردسته کاغد ، بردسته‌فس، چیچك دسته‌سی ، منديل دسته‌سی ، کاغد دسته‌سی) (دَسْتَه دَسْتَه) = طاقم طاقم ، دمت دمت .

« جله آویخته‌در میخ سویداسنده »
« دسته بر دسته مقالید امور عالم »
(نابی)

« برچشمه‌نك باشنده اوطورمش‌اوکلبدن »
« کوردم النده وار ایدی بردسته یاسمن »
(لا)

دَسْتِی { [ف] قولبی اولوب اغزیکی اولمایان و ایچنه مایع شی طولدیریلان معروف قاب : (صو دستیسی ، بال‌دستیسی، پکمز دستیسی، چینی‌دستی)، (صوبی کتیرنله دستی‌یی قیران برطوتیلیرمی ؟.) .

دَسْتْیَار { [ف] معین ، ظهیر ، یاردیمجی. (دَسْتْیَارِی) = معاونت ، یاردیمجیلق .

دَسْتِینَه { [ف] ال بیله‌زیکی. معانیٔ سائره‌سی معتبر دکلدر.

دَسْکَرَه { [ف] خسته نقلنه مخصوص‌درت‌قوللو
دَسْتْگَارَه { برنوع تخت روان معناسنده زبانزد

اولان (دَسْکَرَه) لفظی فارسیده بلده، شهر معناسنه‌در . بوکلمه‌یی بز تحریفله قوللانیلیورز . بعض لغت کتابلرنده (دسکره) دیه کوسترلمسی طوغری دکلدر . بونك اصلی (دَسْتْگَارَه)در. فارسیده (گَارَه) = یوك، خصوصیله آرقه ایله کوتوریلن یوك معناسنه‌در . واسطهٔ نقلیهٔ‌مذکوره‌یی اوکْو آرقه‌ده‌کی درت قوللرینی ایکی کیشی طوتوب کوتوردیکی مناسبتله (دَسْتْگَارَه) = یعنی ال یوکی تسمیه قیلنمشدر (خرج ، کیرج دسکره‌سی) = یاپولرده‌رنجبرلرك کیرجلی چامور طاشیدقلری اوفاق، تك قوللو طبله .

دَسَم { [ع] چرویش یاغی . (دَسَمِی) = اصطلاحات طبیه‌دن اولوب یاغه مشابه شیلره اطلاق اولنور .

دَسِیسَه { [ع] کیزلی حیله ، دك ، اویون . (دَسِیسَه‌کَار)= کیزلی حیله‌جی .

دَشْت { [ف] صحرا ، اووه : (دشت قبچاق) =

ترکستانده ، (دشت مُغان) = آذربایجانده براووه اسمیدر .

« چوقدن بری دل‌مثال صیّاد »
« آوارهٔ دشت ابتلادر »
(معلم ناجی)

دَشْنَه { [ف] خنجر : (دَشْنَه‌لَرِی = « لار » دیارینه مخصوص خنجر . (دَشْنَهٔ صُبْح) = عمودشفق ، طالعِ یری که ابتدا خنجر شکلنده کورنمه‌سی سبب تشبیهدر .

دَعَائِم { [ع] دستك ، پاینده دیمك اولان (دِعَامه)نك جمعی . همزه‌نك یرینه (ی) یازمامغه دقت ایتملی .

دَعَاوِی { [ع] «دَعْوَی»نك جمعی : (دعاویٔ تجاریه) ، (وکلای دعاوی) .

دَعْوَت { [ع] چاغیرمه : (دعوت تذکره‌سی . دعوته اجابت لازمهٔ فتوّتدر) § ضیافت ، اکلنجه جمعیتی : (دون کیجه دعوت واردی ، لکن اقشام دعوتده ایدك) § بعضاً دعا معناسنده‌ده قوللانیلیر : (مستجاب‌الدعوه) ، (دعوات‌خیریه) لکن یالکز (دعوت) بومعناده اصلا قوللانیلماز . (دَعْوَتِیّه) = محاکم نظامیه طرفندن جلب اولنان اشخاصه کوندریلن ورقپارهٔ رسمی || اشبو ورقپاره‌یی ایصال ایچون آلنان آقچه .

« بر بیتم ایدرسه حزنی دعوت »
« بر دیکری بخش ایدر مسرّت »
(معلم ناجی)

دَعْوَی { [ع] برشی ایچون بویله‌در ویا اویله دکلدر دیمك ؛ بوشی بنمدر ، بونده حقم وارو یاخود آنك دکلدر . حق یوقدر دیه محکمه‌یه ، حاکمه مراجعت ایتمك که اصطلاح فقهده برشخصك شخص آخردن حقنی طلب ایتمه‌سنه اطلاق اولنور :

«حسب حالدر خصوصاً لاف دعوی برطرف»
«کرچه صاحب لاف اولور ارباب طبعك اکثری»
(نفعی)

اکثریا مؤنث اعتبار اولنور : (دعوای باطله ، دعوای کاذبه) . نظمده اسلوب فارسی اوزره (دَعْوِی) طرزنده‌ده قوللانیلیر . (دعوی وکیلی) = حضور محاکمده اصحاب حقوقه وکالةً مرافعه ومدافعه‌ده بولنان آدم ، آووقات . (دَعْوَالُو) = بیلکیجلك ادعاسنده بولنان آدم .

« دعوایه دوشدی شمدی بزمله کواهمز »
(لا)
« ایدر وجودك ایله دعویٔ مباهاتی »
« زمین سپهر برینه زمینه چرخ کبود »
(سامی)

دَغْدَغَه { [ع] اضطراب ، راحتسزلك ، تلاش : (دغدغهٔ جهان ، دغدغهٔ دنیا ، دغدغهٔ عالم ، دغدغهٔ معیشت ، دغدغهٔ حیات) .

دَغَل { [ف] مكر، حيله، خباثت، حيله كار : (دَغَلباز) = حيله‌جی ، دوباره‌جی. بنه فارسی اولان (دَغا) لفظیله معناجه مترادفدر .
(دَغَلدار) = نقیصه‌جو، منافق.
« امید وفا ایله‌مه هرشخص دغلده »
(لا)
« غالب اولماز نه‌قدر اولسه دغلباز بکّا »
(قوجه‌راغب)

دَفّ { [ع] « دائره » دینیلن معروف آلت موسیقی که اکثریا خوانند‌ه‌لر قوللانیر. بین‌العوام (تَف) دینیلیر . (دَفزَن ، دَفّاف) = دف چالان :
« بوچرخ چنبریده طوتوب دور اصولنی »
« دفّاف مهر قیلمش‌ایدی چهره‌سن نهان »
(باقی)

دَفائِن { [ع] (دَفینَه) نك جمعی. همزه‌نك یرینه (ی) یازاملیدر .

دَفاتِر { [ع] (دَفتَر) ك جمعی: (دفاتر رسمیه ، دفاتر تجاریه) .
« دفاتر حسناتی هزار اولورسه دخی »
« نه‌فائده اکر اول‌حضرت اولمیه خشنود »
(ثابت)

دَفتَر { [ع] بربرینه ضم و ربط اولنمش اوراقدن متشکل طولانی مجموعه . انواعی واردر : (واردات دفتری ، دفتر اعمالات ، دفتر مصارفات) ، (دفتر کبیر) = کوتوك، خلاصهٔ احوال مالیه‌یی حاوی اساس دفتری . (دفتر اعمال) = بر شخصك حسنات وسیئاته عائد کافهٔ احوال وافعالنی حاوی مجموعه. (اصول دفتری) = حسابات مالیه‌نك قواعد جاریه‌سنی کوسترن قسم ریاضی.
(دَفتَری) = دفتره منسوب، دفترجی.
(دَفتَرخانَه) و (دفترخاقانی) = تحریر املاك قیودینی حاوی دفاترك حفظ اولندیغی محل. (دَفتَردار) = اوائلده مالیه ناظرلرینك عنوان رسمیسی ایدی. الیوم ولایات شاهانه‌ده جبایت اموال دولته مأمور اولان اك بیوك ذاته اطلاق اولنور .
« یازسه کر محمدت ذاتی منشیٔ قدر »
« زیور سر ورق دفتر امکان ایلر »
(جوری)

دَفع { [ع] صاومق ، صاولمق ؛ کیدرمك، کیدرلمك: (دفع مدعی ، دفع سائل ، دفع بلا ، دفع ضرورت، طرد ودفع)، (دفع حاجت) = آبدست بوزمق، صیقنتی‌یی کیدرمك. بومعنالرده (ایتمك، ایله‌مك) ماده‌لریله قوللانیلیر. اسم‌مفعول معناسنده قوللانیلدیغی زمان مطلقا (اولمق) ماده‌سی ایراد اولنور . مثلا [دفع اولدی کیتدی؛ دفع اوله‌سی، نره‌دن کلدی] (ینه انسان‌واردرکه بررفیقنك فوتندن

طولانی کونلرجه بر ساده چوربا ایله دفع شدت جوع و سد رمق حیات ایتمکه قائل اولور ـ محسن بك ـ اکرم] .

دَفْعَه { [ع] کرّه ، نوبت : (دفعهٔ اولی ، دفعهٔ ثانیه ، چند دفعه) ، (دَفْعَةً) = بردن بره ، آکسیزین . جمعی (دَفَعات) در : (بِالدَّفَعات) = کرەلر ، نوبتلر ایله ، مکرر اولەرق .

« فرق اولدر شانتك محشرله جمع وانتشار »
« آندەبرکزْ بونده اوندفعه اولورکونده عیان »
(لا)

دَفْن { [ع] طوپراغه کومك ، کوملك : (دفن جنازه ، دفن میّت ، امواتك دفنی) .

دَفْنَه { [یونانیدن] عربیده (غار) ، بین‌العوام (تَفْنَه) دینیلن معروف آغاج . قدیم یونانیلر عندنده دفنه دالی نشانهٔ ظفر عد اولنوردی‌که الیوم اوروپالیلرجه دخی بو اعتبار جاریدر . (دَفْنَه تُخْمی) = زیتونه مشابه بو آغاجده حاصل اولان تخم که عربیده (حَبُّ‌الغار) دیرلر.

دَفین { [ع] کوملمش ، کومیلو . (مَدْفُون) ایله مترادفدر . اکثریا کومیلو اولان اشخاص حقنده قوللانیلیر . مثلا (انقرەده دفین خاك عطرناك اولان اسماعیل حقی حضرتلرینك تربهٔ شریفه‌سی) .

« برکون بزم کبی بودخی برحیات ایدی »
« شمدی دفین خاك سیاه اولدی حسرتا »
(بهجت)

دَفینَه { [ع] یرده کومیلو اولان ماله اطلاق اولنور . جمعی (دَفائِن) . بعضاً مجاز صورتیله‌ده قوللانیلیر :

« چاتلاسه یرده دفینه بوله‌ماز »
(وهبی)

دَقّ { [ع] اورمق ، چالمق ؛ اورلمق ، چالنمق : (دَقِّ باب ، باب مسدودك دقّی) .

دَقایِق { [ع] (دقیقه) نك برنجی معناسی اعتباریله جمعیدرکه آکلاشلمسی دقّته محتاج ، کوج اولان کیفیّات دیمکدر: (دقایق فنیه ، دقایق سیاسیّه ، دقایق ادبیّه) .

دَقیق { [ع] نازك ، خرده ، پك اینجه . اکثریا معنویاتده قوللانیلیر: (فکر دقیق ، رأی دقیق ، مطالعهٔ دقیقه ، ملاحظات دقیقه) § توز حالنه کتیرلمش شی ، اون : (دقیقِ حنطه ، دقیق شمیر ، دقیق ارز) .

دَقیقَه { [ع] آکلاشلمسی دقّته محتاج ، کوج اولان نازك واینجه ماده ، کیفیت : (دقیقهٔ فنیه ، دقیقهٔ ادبیّه ، دقیقهٔ صناعیّه) .

(دَقيقه‌دان) = آكلاشلمسی كوچ ، مشكل اولان كيفياتی بيلن . (دَقيقه سَنج) = اومثللو مواد واموری طارتوب آكلايان. (دَقيقه‌شِناس) = آكلاشلمسی دقته محتاج، كوچ اولان كيفياتی فرق ايدوب طانيان . § بر ساعتك ، برساعت زمانك آلتمش قسمده برجزئی، آلتمشده بری : (بر دقيقه آلتمش ثانيه‌در) .

دَكْ { [ف] فی‌الاصل صدمه، چاتمه، طوقشمه معناسنه‌در. فارسيده معانیٔ سائره‌ده دخی مستعمل ايسه‌ده لسانمزده بومعنی اعتباريله برینی‌صدمه‌يه، چاتشوب طوقشمغه دوشورمك ايچون ياپيلان حيله، دسيسه، اويون معناسنده قوللانيلمشدر : (بكا دك ايتمه قيزارم. او سكا دك ايديور . فلان هركسه دك ايدر) . (دَكْباز) = حيله‌كار ، دسيسه‌جی ، اويونجی .

دَكاكين { [ع] (دُكّان) ك جمعی : (بيوت ودكاكين) .

دَلائِل { [ع] (دَليل) ك جمعی . همزه‌نك يرينه (ی) يازلملی .

دَلّاك { [ع] دَلْك ايدن ، حمامده آدمی اوغشديروب ييقايان اوشاق : (دلّاك چالاك) .

دَلال { [ع] ناز، عشوه ، جلوه ؛ انسانه خوش ، سويملی كورينه‌جك حال، طور: [صاحبة‌الجمال انسانی دلال ايله لال ايدر] .

دَلّال { [ع] آليش وريشده ، آليجی ايله‌صاتيجی آره‌سنده واسطه اولان || برينك صاتيله‌جق شيئنی ندا ايده‌رك‌صاتان‌آدم: (قويومجی دلّالی، واپور دلّالی) .

دَلالَت { [ع] يول كوسترمك ، قلاغوزلق‌ايتمك: (شهراه ترقيده بكا دلالت ايدن ذاته الی‌الابد منتدار اولورم)

« اكرچه واسطهٔ‌وحی ايدی سكا جبريل »
« دلالت‌ايتمه‌سه‌ك‌اولمازدی‌بركشای‌وجود »
(نعت - نورس)

§ كوسترمك‌معناسنده‌ده‌قوللانيلير: (بو معاملهٔ جميله نزاكت طبعه دلالت ايدر) ، (بوكلمه شو معنايه دلالت ايدر)

« بن عقلدن ايسترم دلالت »
« عقلم بكا كوستررضلالت »
(فضولی)

§ بعضاً (دليل) مقامنده‌ده ايراد اولنور :

« آدم‌اولانك خير اولور آدمله قصدی »
« انسانلغه انسانده بودر ايشته دلالت »
(لا)

دَلْق { [ف] اسكی لباس ، يامه‌لی ديلنجی خرقه‌سی. (دَلقپوش)= فقير ، رياكار آدم.

دَلْك } [ع] الـسورتمك ، اوغشد. رمق، اوغشديرلمق: (دلك وتماس) ، (تیمورك طاشـه دلـكی ، طوتمش وجودی دلك)

دَلْو } [ع] قوغه دیمكدر . بروج اثنی‌عشردن برینك‌كوا كبدن مركب اولان شـكلی قوغه یه مشابه اولدیغندن (برج‌دَلو) تسمیه‌اولنمشدركه كونش‌شهر كانون‌ثانی‌نك سكزنجی‌كونی مذكور برجه دخول ایدر . نصل‌كه تقـویملرده (تحـویل شمس بدَلو) دیه كوستریلور. نادراً (دَلْوَه)صورتنده‌ده قوللانیلیر :

« چاهنك بردلوهٔ ناچیزی اولماز آفتاب »
« بو ینده تار شعاعن قیلسه بند ریسمان »
(درحق‌روضهٔ نبویه ــ لا)

دَلِیْل } [ع] قلاغوز، یول كوستر. یجی : (دلیل‌طریق‌مستقیم، دلیل شـاهراه ترق) بو معناده جمی (اَدِلّاء)در. § بیلنمه‌ین نسنه‌یی بیلمكه، بیلدیرمكه‌وبیلان‌شیئك‌ماهیتنی،صحتنی‌اثباته مدار اولان خصوص ، ماده دیمكدر: [دلیل‌قوی ، دلیل‌قاطع ، دلیل‌مقنع] بومعناده جمی (اَدِلّه) و (دَلائِل)در:

« اولماز ایسه‌ده خلاف عفّت »
« البتّـه اولور دلیـل خفّت »
(معلم ناجی)

دَم } [ع] قان: (اراقهٔ دم) جمی (دِماء) در .

« ایدر اراقهٔ دم حسرتكله چشمـانم »
« ترحم ایت نیجه دمدر اسیر هجرانم »
(معلم ناجی)
« دم‌كاور حسرت‌ایله‌چشم‌تره نم‌یرینه »
(نجّارزاده)

دَم } [ف] نَفَس، صولوق: (دم واپسین) = صـوڭ نفس . (دم چیقـارمق) = دودوك ، نی اوفله‌مك (دم چكمك) = بلبل كبی خوش صدالی قوشلرك اوتدكلری‌اثناده زمزمه‌لرینی كـسمه‌یوب اوزاتمه‌لری || نی اوفله‌ینلرك ترنمساز اولدقلری صره‌ده (نی) ڭ سسنی كسمه‌یوب‌اوزاتشلرینه‌ده اطلاق اولنور :

« بن نه‌مسیحی نه‌مسیحا دمم »
« ذوق حقیقتده آرارآدمم »
(معلم ناجی)

§ (چكمك) ماده‌سـیله عشرت ایتمـك معناسـنده دخی قوللانیلیر . § (دَم اُورمَق) = بحث ایتمـك ، سوز آچـق ، قوری لافله ادّعاده بولنمق معنـالرینی افاده ایدر : [بر خونریزك مرحمتدن‌دم اورمه‌سی نه‌قدرغریبدر!] § آن ، وقت ، زمان معناسـنی افاده ایدر : (دم سحر) = شـفق وقتی ، طاڭ یری آندیغی زمان :

« هردم باشمه جهانی اما »
« تنك ایچه ده حسرت مسمّا »
(معلم ناجی)

دَمادَمْ { [ف] متّصل، دائما؛ وقت وقت : (نالهٔ دمادم).

« جدا دوشسه سودیکندن بر آدم »
« پریشاندر آنك عقلی دمادم »
(نوری)

« عقلم او یکانه ماهوشده »
« فکرم طرب دمادمنده »
(معلم ناجی)

دَمارْ { [ع] هلاك، اولوم: (سبب دمار) . (دَمار آوَر) = انتقام آلیجی ، هلاك ایدیجی .

دَمانْ { [ف] شوق ومسرت، غضب وحدت سببیله چاغروب باغرمه || هیبت وزور ایله صالدیرمه ، مهیب وزورلی معنالرینه‌در . اکثریا (فیل) ه صفت اوله‌رق ایراد اولنور: (پیل دمان) ، (نهنك دمان) = « نَهَنْك » = ایری دکز مخلوقی || تمساح دیمکدر . بعضاً ذی روحك غیریده‌ده قوللانیلیر : (سیل دمان).

دَمْبَدَمْ { [ف] وقت‌وقت؛ متصل، دائما معناسنه‌در :

« گلشن اقبالی اولسون دمبدم شادابتر »
« نوبهار عمری یارب کورمه‌سون روی حزان»
(لا)

دَمْبَسْتَه { [ف] نَفَسی طوتلمش ، صولوغی کسلمش . اکثریا حبط اولمش ، سویلیه‌جك سوز بوله‌میوب طوتیله قالمش اولانه وصف اوله‌رق ایراد اولنور : (بلبل دمبسته، خطیب دمبسته) . (دَمبَستَگی) = طوتلمش قالمش اولمق ، دیل طوتقلغی .

« هم مجلس شوق ایکن جوانلر »
« دمبسته طوررمی خوشزبانلر »
(معلم ناجی)

« طعن حسّاد ایله دمبسته ولال اولدم آه »
(وهبی)

دَمَتْ { [یونانیدن] طاقم طاقم ، قسم قسم باغلانمش هرشیئه اطلاق اولنور : (چیچك دمتی ، کل دمتی، باشاق دمتی ، چالی دمتی) .

دَمْدَمَه { [ع] خلقی استیصال صورتیله قیروب کچیرمه § بر آدمه خشم وغضبله خومورداننه‌رق سوز سویله‌مه ، آزارلامه . اصلی (عذاب) معناسنی‌ده افاده ایدر .

دَمْدَمَه { [ف] مکر ، فسون ، آلداتمه: (دمدمهٔ زنان) حضرت حکیم رومی مثنوی شریفنده بوتعبیری ایراد بیورمشدر . § آوازهٔ مدح وشهرت که ترکجه‌ده (اوُنْ) تعبیر اولنور: (دمدمهٔ جاه‌وحشمت) § طبل، نقاره ، کوس . بومعناده (دَمامَه) ده قوللانیلیر § غوغا ، غلبه .

دَمْسازْ { [ف] محب، دوست موافق؛ اویغون آرقداش.

[دَمْسازِی] = صمیمی دوستلق، حقیق آرقداشلق :

« قالقمكز ای رفیقلر کیدەلم »
« اوبتك وارهزار دمسازی »
(معلم ناجی)

دَمْع { [ع] کوزیاشی . (دَمْعَه)= برطامله کوزیاشی : (دمعهٔ صبی) . (دمعةالکَرْم) = بودانیلان آصمه‌دالندن چیقان یاش، صوطامله‌لری . (ذُوالدَّمْعَه) = امام حسین افندیمزك مخدوم مکرّملرینك حفیدی (حسین بن‌زید)ك لقب معروفیدر ، رضی‌الله عنهم . (دَمْعان) = ایچی‌یك طولو، طاشقین‌قاب : (قدح دمعان) .

« تخفیف الم ایتمدك ای شعر روانم »
« سن‌طور، یوریسون‌دمع‌دمادم‌جریانم »
(معلم ناجی)

دَمْگُذار { [ف] وقت کچیریجی، کچیرن : (جناب حق کیمسه‌یی محنتله دمکذار ایتمه‌سون). (دَمْگُذاری) = وقت کچیریجیلك .

دَمْکَش { [ف] نَفَس، صولوق چکن . نی چالانلرك بردوزی‌یه اوفورنلرینه، بلبل کبی بعض قوشلرك مطّرد ومتّصل زمزمه‌ساز اولانلرینه وخصوصیله اوتلك برنوع کوکرجین قوشنه اطلاق اولنور .

دَمَنْدَه { [ف] کوکره‌یوب، حایقیروب صالدیریجی : (شیردمنده، بلنك دمنده)§ نشوونما بولیجی، بیتیجی معناسنی‌ده افاده ایدرسه‌ده لسانمزده بومعناسی معتبر دکلدر § اوفله‌ییجی، اوفله‌ین :

« اوراقه نی دمنده یازارایتسه اقتضا »
(لا)

دَمْنَه { [ف] « شَغال » تحریفله چاقال دینیلن حیوان . (دَمْنَه وَکَلِیلَه) = فی‌الاصل‌هندولسانیله تألیف ایدلمش بهایمه اسناداً حکایات غریبه‌یی حاوی برکتابدرکه مؤخراً (حسین واعظ) نام علّامه طرفندن زبان فارسی‌یه بالترجه (انوار سُهَیلی) تسمیه‌ایدلمش ودها صوکره‌لسان عثمانی‌یه ده نقل وترجمه اولنه‌رق (همایوننامه) نامی ویرلمشدر .

دَمَوِی { [ع] قانی چوق، چوق قانلی . طبع ومزاجه‌وصف اوله‌رق قوللانیلیر : (دمویّ‌المزاج ، دموی‌مزاج، دمویّ‌الطبع)

« بهاردن تن کلبنده ایلیوب هیجان »
« حرارت دموی قیلدی عقده‌لرپیدا »
(فضولی)

دَمِیدَه { [ف] نشوونما بولمش، بتمش یتشمش : (شکوفهٔ نودمیده، غنچهٔ نودمیده، سبزهٔ‌دمیده)

دَنائَت { [ع] فرومایه‌لك، دنیلك آلچاقلق : (دنائت طبع، قبول دنائت)، (کفران نعمت برهان دنائتدر)

دَناسَت { [ع] كيرليلك، پاسليلق: (دناست لباس، دناست اخلاق) . (دَنَس) = كير، پاس. (دَنِس)= كيرلى، پاسلى. بو نلر ماديات ومعنوياتده قوللانيله بيلير.

دَنانير { [ع] (دينار)ڭ جمعى . آلتونلر: (دنانير موجوده)

دَنْدان { [ف]ديش. اكثريا آغيزده بولنان ديشه (دَنْدان)
دَنْدانَه { وغير ذى روحده مثلا طاراق وچرخ ودستره چنتيكلرى كبى ديشه مشابه شيلره (دَنْدانَه) اطلاق اولنور. (دَنْدان مُزد)=ديش كراسى ديمكدر :

« باريك بين اولانلر ايدر قاشلرك خيال »
« دندانكى تصور ايدر طبع خرده دان »
(باقى)

دَنْدَنَه { [ف] (دَنْدِنْدَن)مصدرندن مشتقدر . ياواش ياواش كندى كنديسنه سويلنمه ، ميرلدانمه : (دندنهٔ آزار خوار ، دندنهٔ فرتوت، دندنهٔ عجوز).

دَنْك { [ف] حيران ، متحيّر ، شاشقين :

« يوسف خلقيدر اول شاهد مُغنى كيم اولور»
« دل ، عقل آفت عشقيله سراسيمه ودنك »
(نفعى)

دَنِى { [ع] فرومايه، صويسز ، آلچاق: (مردِ دنى، دنى آدم)

« برطرفدن غم دنيـاىدنى برياندن »
« فكر جرم وكنه وشدت روز تهديد »
(لا)
« انتسـابم بيـله ليدن بريدر معرفته »
« ايلدى چرخ دنى جور واذايى تكثير »
(حقى)

دَنيئَه { [ع] عيب، نقيصه؛ اهل ناموس عندنده چركين كوريله جك حال : (دنيئهٔ دينار پرستى، دنيئهٔ تملّق) .

دَواء { [ع] علاج، چاره. جمعى (اَدْوِيَه)در.(دَواساز)= علاج ترتيب ايدن ، چاره بولان . (دَواءِ مسك) = كوزل قوقولى برنوع شكر حلواسيدر كه (ادرنه) شهرنده ياپيلانى مشهور ومقبولدر:

« جميع وقت شفا خانهٔ شفاسندن »
« جميع خلقه ميسر جميع درده دوا»
(فضولى)
« كلدى برنامه سى مخدوم شرف منقبتك»
«مشك الفاظى دوا بخش اوله رق ادرنه دن»
(عزت ملا)

دَوائِر { [ع] (دائِرَه)نك جمعى. همزه نك يرينه (ى) يازمامغه دقت ايتملى . اورايه مراجعت اولنه : (دوائر دولت، دوائر رسميه).

دَوابّ { [ع] (دابّه) نك جمعى. اوزرينه بنيله جك حيوانلر ديمكدر .

دَوَاتْ [ع] يازو طاقمى ، حقه‌لى قلمدانكه تركجه‌ده تحريف اولنه‌رق (دِيوِيت) دينيلير. (دَوَاتْدار) =اوائلده ديويتدار، يازيجى ديمك ايدى:

« اولدى خميازه كش دهان دوات »
« آخر نظم داستانمدر »
(رياضى)

دَوَّارْ [ع] دور ايجى ، دونيجى؛ زياده دونن: (چرخ دوّار، فلك دوّار ، مهر دوار)

« آبكوندر كنبد دوّار رنكى بيلمزم »
« يامحيط اولمش كوزمدن كنبد دوّاره صو »
(فضولى)

« دوّار بر آسيابدر بو »
« برعالم پيچ وتابدر بو »
(لا)

دُوَارْ [ع] اصطلاحات طبيه‌دندر. باش دونمه‌سى خسته‌لكى . دالك ضميله‌ده لغتدر .

دَوَّارَه [ع] پركار ، تحريفله (پَرْكَلْ) دينيلان هندسه آلتى ديمكدر .

دَوَاعِى [ع] (دَاعِيَه) نك جمعى: (دواعى الدهر) مفردينه مراجعت اولنه .

دَوَالِبْ [ع] (دُولَاب) ك جمعى: (دواليب اختيالات)

دَوَامْ [ع] دائم اولمه ، بر حال اوزره سوروب كيتمه ، دكشمكسزين برسياقده طورمه : (دوام عمر واقبال) . (على الدوام) = دكشميه‌رك ، برحال اوزره، بردوزى‌يه (بَرْدوام) = برحال اوزره، برسياقده ديمكدر . بونلرك موقع استعماللرنجه فرق واردر . مثلا فلانك التفاتى بردوامدر ، صحت وعافيتى بردوامدر) دينيليرده (على الدوام) در دينيله‌مز. كذلك اوچ كون على الدوام قارياغدى، ايكى كون على الدوام لدوس اسدى) جمله‌لرنده‌كى (على الدوام) ك يرنده (بردوام) قوللانيله‌ماز :

« مانند شجر ثابت اولور ثابت اولانلر »
« هر فنى ايشك اهلى ايسه‌ك آنده دوام ايت »
(لا)

« ذوقم ، كدرم دوامسزدر »
« هر عالم انتظامسزدر »
(معلم ناجى)

دَوَانْ [ف] قوشيجى ، سكرديجى. اكثريا آته صفت اوله‌رق قوللانيليلر : (اسب دوان)

« هرقنده‌كه عزم ايله‌سه اقبال وسعادت »
« پهلوى ركابنده ايكى پيك دواندر »
(نفعى)

دَوَاوِينْ [ع] مجموعهٔ اشعار معناسنه اولان (دِيوَان) ك جمعى : (دواوين نادره)

دَوَاهِى [ع] (دَاهِيَه) نك جمعى: (آفات ودواهى) مفردينه‌ده مراجعت اولنه .

« بیکانه‌لره منحصر انواع حظوظات »
« محنت زده‌ٔ عشقکه مخصوص دواهی »
(لا)

دَوْحَه { [ع] بیوك ، اولو آغاج دیمکدر.

دَوْر { [ع] دونمك ، چرخ کبی تکرلك کبی دونمك :

« صانمك که فلك دور ایله شامی سحر ایلر »
« هر واقعه‌نك عاقبتندن خبر ایلر »
(نفعی)

« دور ایتمه‌ده دست قدرتنده »
« یوز بیك کره ملك حکمتنده »
(معلم ناجی)

§ دونوب طولاشمق ، دونیلوب طولاشلق: (دور عالم، دور ولایت، دور ممالك، دائرهٔ ولایتك دوری):

« خیلی زمان عالمی دور ایلدم »
« خلقه دکل کندمه جور ایلدم »
(معلم ناجی)

« چون حریم عرش اعظم بولمغه فیض قبول »
« دور ایدر پیرامنن شام وسحر کروبیان »
(حقی)

§ برینك عهده‌سندن چیقاروب دیکرینك اوزرینه کچیرمك ، اول صورتله کچیرلمك: (دور وظیفه، دور وتسلیم، اشیانك دوری، انبارك دوری) § بر مدت ، وقت ، موسم، عهد معنالرنده قوللانیلیر : (دور کل ، دور حزان ، دور جدید، دور عتیق، دور فاروق:

« کل دوری عیش ایامیدر ذوق وصفا هنکامیدر »
« عاشقلرك بایرامیدر بوموسم فرخنده دم »
(نفعی)

§ یوقارودن آشاغی‌یه اوقومق ، متسلسلاً ختم ایتمك. بومعناده اکثریا قرآن کریمك دور وتسلسل صورتیله تلاوتی مقامنده قوللانیلیر: (دَوْرخوان) = قرآن کریمی دور وتسلسل صورتیله اوقویان. (دَور دائِمْ) = بردوزی‌یه دونمه ، دونش .

دَوَران { [ع] دونمك ، چرخ کبی دونمك : (دوران دم، دوران چرخ، یلقوانك دورانی، دوران رأس) . § سکون (واو) ایله (دَوْران) = طرزنده ودهر ، فلك ، زمان مقاملرنده قوللانیلیر : (ساقیٔ دوران ، دوران جم)

« اول شه‌که جهان موسم عدلنده صفادن »
« دوران طربناك جمه خنده‌لر ایلر »
(نفعی)

« ایرسه برملکه اکر رحمت حق حاکمنی »
« بویله برداور دین پرور دوران ایلر »
(جوری)

« زمان عیش وشادیدر دم اقبال دوراندر »
« فلك هپ ایتدیکی اوضاعه شمدی پك پشیماندر »
(ریاضی)

« برلطف ایله شهریار دوران »
« قیلدی ینه اصدقانی شادان »
(معلم ناجی)

دَوْرَه { [ع] دونش ، دونمه § برشیئك غیرطولانی اطرافی، کناری : (دَوْرهٔ سَنَوِیَّه) = ییلده

بر دونش، ییله منسوب دونمه دیمکدر.
ایکنجی معناده نادراً قوللانیلیر :
« قیلسه تمکینی کشتیٔ سپهره لنکر »
« دورهٔ عرش ایدراظهارضرورتله درنك »
(نعت — لا)

دَوْلَتْ { [ع] الیوم لسانمزده اصطلاح فارسی‌یه کوره غنا ، اقبال ، قدرت ، سعادت کبی معنالرده قوللانیلیور . ینه بومناسبتله « وزارت ، مشیریت » پایهٔ جلیلنی احرازایدنلره لقب‌رسمی‌اتخاذبیورلمشدر: (دولتلو،دولتلی) = غنی،ذی‌اقتدار، صاحب‌سعادت‌دیمکدر. (دولت‌شهادت) اصلی اعتباریله بو ترکیبده دالك ضمیله اوقونمه‌سی‌دها موافق‌ایسه‌ده لسانمزده فتح دال ایله معروفدر. سعادت عظیمهٔ اخرویه معناسنی محتویدر .
« اولمیه‌دولت‌جهانده‌برنفس صحت‌کبی »
(سلیمان قانونی)
« آه او عتاب ، اول سخن شکرین »
« بزم وصالکده نه دولت ایدی »
(معلم ناجی)
« آتش هجرك ایله جان ودلم یاندی مدد »
« ویرمه کل دولت دیدارکه من‌بعدمهل »
(لا)

§ اصطلاح حقوقجه برقانون آلتنده مجتمع واول قانونی اجرا ایله مکلّف بر حکومته تابع اولوب عادات ومنافعی متحد وممالك مستقله‌یه صاحب بولنان افرادونفوس کلّیه‌نك هیئت مجموعه سنه اطلاق وبو هیئت مجتمعه‌دن متحصل قوهٔ عمومیه برشخص‌معنوی اعتبار اولنور : (دولت علیهٔ عثمانیه ، انکلتره دولت فخیمه‌سی) بو معنی اعتباریله جمعی (دُوَل) در : (دول معظمه ، دول ستّه ، دول متفقه) .

دَوِیتْ { [ف] دیویت دینیلن یازو طاقمی محفظه‌سی .

دَهْ { [ف] اون : (دَه‌ساله) = اون ییللق، اون‌یاشنده. (دَه‌دلَه)= اون‌کوکللی معناسنه‌درکه‌بیوفا، هرجایی، هزار آشنا دیمکدر . آخرنده‌کی ها ادات تخصیصدر . (دَهُم) صایی ده اونجی (دَه‌یَك) = عُشر، اونده بر دیمکدر .

دَهاء { [ع] هر شخصده بولنمایان ذکاء خارق‌العاده ، غایة الغایه زیرکلك که جودت‌فکر، اصابت رأی ، دقّت‌نظر ، حسن‌تدبیر ، سرعت انتقال ، حسن محاکمه کبی خصائص برکزیده‌نك اجتماعیله وجود پذیراولان بر موهبهٔ فطرتدر : (اصحاب دها) .

دَهاقینْ { [ع] (دِهْقان) لك جمعی . اورایه مراجعت اولنه .

دَهالیزْ { [ع] (دَهْلیز) لك جمعی . اورایه مراجعت اولنه . (ابناءالدهالیز) = صوقاغه، اوته‌یه برییه آتلمش پیچلر دیمکدر .

دَهان } [ف] آغیز : (دهـان
دَهَن } تنك) = طار ، اوفاق
آغـیز (گُل دهن) =
گل کبی قیرمزی ، کوزل
آغیزلی. دالك کسری ایله تلفظی غلطدر.
(دَهانَه) آغیز دیمك ایسه‌ده ذی‌روحك
غیریده قوللانیلیر : [دهانۀ تنور] =
فرون آغیزی (دهانۀ کوب) = کوب
آغیزی .

« سندن بو نفس ، دهن‌ده سندن »
« شاعرده سنكٔ ، سخن ده سندن »
(معلم ناجی)
« اینسه‌یدی بو نغمه آسماندن »
« لبیك چیقـاردی هر دهـاندن »
(وله)

دَهر } [ع] زمان ، زمان مدید ،
ابدی مدت || دنیا ، عالم :
(دهر بی‌ثبات ، دهر فانی). [دَهرِی] =
جهانك بقاسنه قائل ، عالم آخرتی منکر
اولان طبیعیّون ایله غلاة ملحدینه اطلاق
اولنور :

« گلستان دهره گلدك رنك یوق بو قالمامش »
(ثابی)
« دهرك نه صفا وار عجباسیم وزرنده »
« انسـان براقیر هپسنی حین سفرنده »
(لا)

دَهرَه } [ف] تحریفله بین‌العوام
(طهره) دیرلر . آغاج

دالی کسمکه مخصوص دیشلی دستره کبی
بر درلو چاقی ، باغ بودامغه مخصـوص
برنوع بیچاق .

دَهشَت } [ع] عقلی شاشیرته‌جق
مرتبه‌ده قورقنج اولمه ،
زیاده قورقنج اولش : (دهشـتلی
دکیز ، دهشـتلی آتش ، دهشـتلی
فورطنه ، دهشتلی برارسلان) § عقله
شاشقینلق ویره‌جك صورتده قورقمه ،
قورقو :

« سیّاره‌دن هیاکل نور آصـدی بو ینه »
« قیلدی سپهری دهشت شمشیری بی‌قرار »
(نوعی)

« قالدم شو جهانده زار وتنهـا »
« سیرانکهم اولدی کوه وصحرا »
« اول شیٔ که جستجـو ایدردم »
« آنلرده ده بولمـایوب دریغـا »
« بر دهشت بی حسـابه دوشدم »
(اکرم)

دَهلیز } [ع] خانه‌لرده صـوقاق
قاپوسـیله ایچ قاپو آره ـ
سنده‌کی اوکی آچیق محل ، ایکی قاپو
آره‌لغی ؛ یاخود صوقاق قاپوسیله خانه
آره‌سنده‌کی آولویه ناظر صفه. دالك
کسریله‌ده تلفظ اولنور :

« نوهوسلر کیم ایدر تنظیر شعر کاملان »
« صحبت صدره قاریشمق کیبدر دهلیزدن »
(اسعد مخلص)

دَهْياء { [ع] (داهیه) لفظنی تأکید ایچون صفت اولەرق قوللانیلیر . اورایه مراجعت اولنه : (داهیهٔ دهیا).

دَیْ { [ف] فارسیده ایکی معناسی واردر . برنجیسی برملك، فرشته اسمیدر. ایکنجیسی سال شمسینك اونیجی شهری نامیدرکه کونشك «جدی» برجنده مکثی مدتی و موسم شتانك ابتداسیدر . بو مناسبتله (قیش) معناسنده قوللانیلمشدر : (موسم دی، فصل دی) .

« آچیل ای فصل دی سن کلستانلردن آچلسون کل »
(ندیم)

دَیّار { [ع] (دَیْر) یعنی مناستر صاحبی § کیمسه ، فرد :

« یوق دارده سندن اوزکه دیّار »
(لا)

دَیّان { [ع] اسماء الحسنادندر . حاکم ، مُجازی، قهّار معناسنەدر : (یامنّان یادیّان) .

دَیْجُور { [ف] قاراکلق: (شب دیجور ، بخت دیجور) عربیده‌ده (ظلمت) معناسنده قوللانیلیر : (دیجور لیل) .

دَیْدَن | **دَیْدَنَه** { [ع] اصول ، عادت : (دَیْدَنهٔ دیرینه)، (دَیْدَنهٔ حسنه) .

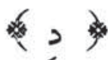
دَیْر { [ع] مناستر ، کلیسا : (دَیْرِ زُور) = حلب ولایتنه ملحق براوا مرکزی . (دَیْرانی) = دیر صاحبی ، دیرده اوطوران . جمعی (اَدْیار) .

دَیْمُومَت { [ع] دائملك، زوالسزلك ؛ دائم اولمه : (دیمومت صحّت ، دیمومت سعادت) .

دَیْن { [ع] بورج. اصطلاح فقهده ذمتده ثابت اولان یعنی اودنج آلنان شی دیمکدر . (دَیْن) ایله (قَرض) بیننده فرق واردر. برنجیسی اودنمك اوزره وعدهٔ معینه ایله ، ایکنجیسی کذلك بلاوعده آلنان شیئه اطلاق اولنور . جمعی (دُیُون) : (دیون عمومیهٔ عثمانیه اداره‌سی) بعضاً جمع الجمع صورتیله‌ده قوللانیلیر : (دُیُونات) : (خزینهٔ جلیلهٔ مالیه‌نك دیونات متفرقه‌سی کاملاً تسویه قیلندیغی جهتله) .

« اهل حاجاته اولورکن اثرعین حیات »
« داغدر دَیْن تمسکار ینه نقش ختام »
(نابی)

دَیّوث { [ع] زوجه‌سنك شخص آخر طرفندن عرضنه تجاوزی قبول ایدن غیرتسز ، آلچاق آدم .

دِباغَت { [ع] دری یی سپیله مك ، دری سپیلمك: (صنعت دباغت اربابی) .

دِثار { [ع] اوسته کییلن قفتان، لباس . بونك ثلاثیسی اولان (دَثْر)= مالده کثرت معناسنی محتوی اولمق مناسبتیله اولمیدر که لسانمزده کثرتدن کنایه اولەرق قوللانیلدیغی بعض لغت کتابلرنده بیان اولنیور . بوتأویل معنای ثلاثیسی نظر اعتباره آلنمق شرطیله مقبول اولەبیلیرسەدە مادامکه کنایهٔ بومعناده قوللانیلدیغی کوستریلمیور . اوحالده معنای اصلیسی دخی کندلك کنایه صورتیله قوللانیلمش اولسه نه بأس وار در . مثلا تأویل مبسوطه کوره(مرحمت دثار)=چوق مرحمتلی(مکارم دثار)= مکارمی چوق مقامنده اعتبار اولنەجغنه (مرحمت لباسلی، یاخود مرحمت اورتیلی؛ مکارم لباسلی) تقدیرایدلسه دهاموافق اولمازمی؟ نصل که (لهجهٔ عثمانی) صاحبی مرحوم احمدوفیق پاشانك قیدایلدیکی معنی دخی بوصورتە متقاربدر .

دِراز { [ف] اوزون:(عمر دراز مژکان‌دراز، کیسوی دراز).
(دُورُودِراز) = اوزون اوزادی‌یه
(دِرازی)= اوزونلق.(دِراز دَسْت)= الی اوزونلغی، ال اوزاتان، تعدی ایدن.
(دِرازگُوش) = قولاغی اوزون، طاوشان .

«اوله اعداسی نکون جاهی فزون عمری دراز»
(نابی)

دِرایَت { [ع] تجربه وذکادن متحصل وقوف، بیلکلك.
(دِرایَتکار، دِرایَتمَنْد)=درایت صاحبی درایتلی : (ارباب درایت) .

دِرَخْت { [ف] آغاج : (درخت دراز، درخت امرود)

« مقالی طعن جاهلدن نەغم ارباب عرفانه »
«آثارلرطنی البته درخت میوه‌دار اوزره »
(مقالی)

«بردرخت آلتنه فرش ایلیەلم براحرام »
(لا)

« ای پیرکهنه ریشهٔ اندیشه‌دن چه سود »
«آخردرخت عمری دویرمزمی روزکار »
(مجموعهٔ محمدمظفر)

دِرَخْش { [ف] نور، ضیا، پارلتی: (درخش برق، درخش شمشیر) اصلی دالك ضمیله‌در .

دِرَخْشان { [ف] (دَرَخْشَنْدَه) کبی ایشیلایجی، نورلی،

پارلاق، پارلدایان دیمکدر. هرایکیسیده
(دِرَخْشیدَن) مصدرندن مشتق
ولسانمزده مستعملدر : (مهردرخشان،
نجم درخشان) . (دِرَخْشانی) =
پارلاقلق، پارلدایجیلق . بوده اصلنده
ضم دال ایله‌در :

« اوله‌ده کیتدکجه درخشنده تر »
« فکر منوّر بکا رهبر یتر »
(معلم ناجی)

«پارشدق روزکارایله آرایه کیردیلر شمدی»
«کرك ساقئ مجلسدر کرك جام درخشاندر»
(ریاضی)

دِرْع [ع] زرهدن جنك لباسی، چلیك اینجه زنجیردن معمول
حرب کوملکی. جمعی (دُرُوع) در :

« فوتنده بولندی درعی مرهون »
(لا)

دِرَفْش [ف] بایراق ، سنجاق . (دِرَفْشِ کاویانی) =
مشهور دمیرجی کاوه‌نك سختیان بایراغی.
مذکور بایراق (قادسیه) ملحمهٔ
کبراسنده ایدیٔ غزاة اسلامه کچمشدر.

دِرَمْ [ف] اصلی یونانی (دِراخمی) اولدیغی مرویدر . درهمك
مخففی ، آقچه ، پاره . (دِرَمْسَرا) =
ضربخانه. (دِرَمْکُزین) = صرّاف.
(دِرَمْخَریده)= آلنمش آقچه ، مملوك.
§ درهم دینیلن مقدار وزن .

« سله‌خوار عدم رغبتیدر روی درم »
(نابی)

دِرَنْك [ف] فارسیده معانئ مختلفه‌ده مستعمل اولان اشبو کلمه
لسانمزده آرام ، توقف ، اکلنمه معنالرنده قوللانیلیر . چینی وشیشه کبی
اشیانك قیرلمه‌سندن وچاك وچینغراق
چالنمه‌سندن حاصل اولان صدای
متسلسل معناسنی ده افاده ایدرکه بومقامده
اکثریا (دِرَنْکا دِرَنْك) صورتنده
قوللانیلیر وبین العوام تحریف اولنه‌رق
(تیرینغا تیرینغ) دینیلیر . بر لغت
کتابنده اشبو کلمه‌نك معناسی (اکلنجه)
دیه قید اولنمسی اثر سهو اولسه کرکدر:

« قیلسه ابروی هلال همی دنیایه »
« برق خاطف قدر اظهار تجلیٔ درنك »
(لا)

« ویرر صبره درنك سایه طورسه سرو بالادر »
« آلور چشم قراری کیتسه‌جوی سیم‌سیمادر »
(صبری)

دِرَّه [ع] قیرباج . لغت ناجی وضیاده (ترکجه طوره) دینیلن شی دیه قید اولنمسی سهو
صریحدر . (طُورَه) = (طُرَّه) نك
محرفیدر . محلنده کوستریله‌جکدر .

دِرْهَم [ع] اصلی یونانی (دراخمی) آقچه ، پاره . § وزن
معلوم . برقیه‌نك درت یوز قسمده
بری درکه شرعاً یتمش دانه اورته بوی
آرپه‌نك آغیرلغندن عبارتدر.

دِریغ { [ف] اسیرکمه. (بی دریغ) = مبذول، اسیرکنمه‌مش.

§ ایواه، یازیق. (دریغا) = واسفا، حیفا کبیدر :

« غم کونی ایتمه دل بیماردن تیغك دریغ »
(فضولی)

« آلفته‌یز دلداده‌یز بزدن دریغ ایتمه کرم »
(نفعی)

« جور دور ایله خوش اولدی دریغ »
« غلطه شیخی کبی نادره گو »
(شیخ غالبك وفاتنه تاریخ ـ سروری)

دِزْدار { [ف] قلعه محافظی. (دز) = قلعه، حصار و (دز) = آچیق کوشك، چارداق دیمکدر.

دِعامَه { [ع] بنایه اوریلان دیرك، پاینده، دستك. جمی اولان (دَعائِم) ه ده باقك.

دِقّ { [ع] اینجه آغری، اریمه مرضی. (حمّاء دقّ) = بر نوع ورم خسته‌لغی.

دِقاق { [ع] دالك ضمیله ده جائزدر. هر شیئك اوفالمشی، قیرنتیسی، اینجه‌سی دیمکدر. اصطلاح طبجه اینجه باغرصاغك اوچ مختلف قسمندن اك آشاغیده‌کی اوچنجی قسمه اطلاق اولنورکه ترکجه‌ده اوپارچه‌یه (شیردن) دینیلیر.

(دقاقی) = دقاقه منسوب، باغرصاغك اوچنجی قسمنه عائد دیمکدر.

دِقّت { [ع] اینجه‌لك: (دقّت نظر) = باقه، باقش اینجه‌لکی.

(نظر دقّت) = اینجه‌دن اینجه باقش، اوزون اوزادی‌یه کوزدن کچیریش.

§ صرف ذهن واهتمام ایتمك صورتیله کوزی آچق، کوز آچیقلغی :

« تصویر یکنزه ایدنجه دقّت »
« کلدی او ضیای ذات یاده »
(رسالهٔ فضیلت واصالت)

« آثارینه ذات پادشاهی »
« توجیه نکاه دقت ایتدی »
« صاحب شرف وزارت ایتدی »
« برذات رشید خیر هواهی »
(معلم ناجی)

دِل { [ف] یورك، کوکل. یالکنز اوله‌رق قوللانیلدیغی کبی ترکیب ایله‌ده استعمال اولنور. (دل) ایله (خاطر) بیننده‌کی فرقی تعریفه حاجت یوقدر :

« مدام نقدهوا خاطرمده درمکنون »
« همیشه فکر محبت دلمده‌در مذکور »
(فضولی)

« کعبه بنیاد خلیل آزرست »
« دل نظرگاه جلیل اکبرست »
(لا)

« درد دلی سویلنمه‌یه‌جك راز صانیرم »
(لا)

« افسرده دللری طمع خام تازه‌لر »
(معلم ناجی)

الیوم قوللانیلقده اولان ترکیبات آتیده کاملاً کوسترلمشدر. (دل‌آرا)

= کوڭل بزه‌یجی، سوسله‌یجی، محبوب
قلب : [روی دل آرا ، نظم دل آرا ،
شـوخ دلارا ، باغ دلارا] . (دل
آرام) = کوڭله راحت و حضـور
ویریجی، ویرن : (محبوب دلآرام ،
شوخ دلآرام ، طفل دلا رام ، دختر
دلآرام) . (دل آزار) = کوڭل
اینجیدیجی . (دل آشوب) =کوڭلی
قاریشدیریجی ، قلبه اضطراب ویریجی.
(دل آگاه) = کوڭلی اویانیق، قلب
کوزی آچیق اولان . (دلاور) =
یورکلی ، ییکیت . (دل آزرده) =
کوڭلی قیرلمش ، اینجنمش اولان .
(دلاویز) = کوڭل آصیجی ، تعلق
ایتدیریجی . (دلبر) = کوڭل کوتو-
ریجی، کوزل . (دلبسته) = کوڭلی
باغلی، باغلامش، عاشق. (دلپذیر) =
کوڭل قبـول ایدیجی ، کوڭله خوش
کلیجی ، مقبول قلب . (دلپسند) =
کوڭلك بكنديكي ، طبعه خوش کلن .
(دلجوی) = کوڭل آرایجی، کوڭل
چکیجی . (دلخون) = کوڭلی قانلی،
پك متأثر اولان. (دلداده) = کوڭل
ویرمش، عاشق. (دلدار)= کوڭل
طوتیجی، معشوقه ، یار . (دلربا) =
کوڭل قاپیجی . (دلریش) = کوڭلی
یاره‌لی، دردلی اولان . (دلساز) =
کوڭل دوزیجی، کوڭل یاپیجی، تطییب
قلب ایدیجی . (دلستان) = کوڭل
ضبط ایدیجی، آلیجی . (دلسوخته)=
کوڭلی یانمش . (دلسوز) = کوڭل
یاقیجی . (دلخراش) = کوڭل طیرما-
لایجی ، قازییجی ، قلبی مضـطرب
ایدیجی. (دلشاد)= کوڭلی سرورلی ،
سوینمش.(دلشده)= کوڭلی کیتمش، عاشق
(دلشکار) = کوڭل آولایجی، کوڭل
الده ایدیجی . (دلشکاف) = کوڭل
یاریجی اولان . (دلشکسته) = کوڭلی
قیریق . (دلفروز ، دل افروز) =
کوڭله شوق‌وفرح ویریجی. (دلفریب)
= کوڭل آلدادیجی . (دلفگار ،
دل افگار) = کوڭلی یاره‌لی، عاشق.
(دلکش) = کوڭل چکیجی، جذب
ایدیجی. (دلگشا) = کوڭل آچیجی.
(دلگداز) = کوڭل اریدیجی ،
کوڭله اذیت ویریجی . (دلگیر) =

کوکل طوتیجی ، کوکلی قیرغـین ، کوجنمش. (دِلْمُرْدَه) = کوکلی اولو، یورکی اولمش ، طویغوسز. (دِلْنِشِینْ) = کوکلده یر طوتان ، فرحلی . بو تعبیر انسان حقنده قوللانیلماز. (دِلْنُوَازْ) = کوکل اوخشایجی ، کوکلی خوش ایدیجی (دِلْخَسْتَه) = کوکلی غملی ، دردلی اولان . (دِلْتَنْكْ) = کوکلی طـار ، جانی صیقلمش ، مغموم اولان (دِلْخَوَاهْ) = کوکل دیلـکی، کوکل ایستکی. (دِلْدُوزْ) = کوکل دلیجی. (دِلْشُكُفْتَه) = کوکلی آچلمش ، شوقلی :

« یالـکزلفی خوشنما دکلی؟ »
« یا سـادهلـکی دکلی دلبر؟ »
(اکرم)

«اوسرو دلکشك مجری ایدردم آستانـگاهن»
«کنارشهردن چمزدم اویله «کوستم» اولسهم بن»
(معلم ناجی)

« برچهرهٔ دلنواز محسن »
« بر نور بدیعة الاحاسن »
(اکرم)

« بر سرای دلـکشادر هر بری ابیاتمك »
(نفعی)

«چوزلهزلفکهای دلربا دل باغلایانلردندن»
(واصف)

« زائد کورن اهـل دل دکلدر »
« انسـان قیلغنـده آب وکلدر »
(معلم ناجی)

«شو ایکی تاریخم اولدی دلپسندودلپذیر»
«ایلدی حمله عریشك حصنی آلدی وزیر»
(سروری)

« عشـقـکله نوای دلنشـینی »
« رقصان ایدییور موحدینی »
(معلم ناجی)

« عتاب غمزه آفت خشم چشم بی آمان آفت»
«جهانه حسن ایله صالدی اوشوخ دلستان آفت»
(جوری)

« سن نیچون بندن اولمدك ممنون »
« بوقـدر دلفریب سـوزلرله »
(معلم ناجی)

« برشـعله مزاج دلفروزك »
« نار هوسـیله مشـتعلسـین »
(وله)

دلیر { [ف] یورکلی ، ییکیت ، جسـور : (امیر دلیر ، مشیر دلیر) . (دلیری)= یورکلیلك، ییکیتلك . (دِلِیرَانَه) = ییکیتـه ، شجیع اولانه یاقیشـهجق صـورتده : (اطوار دلیرانه) .

« حکم آموز وسخن سنج ومعارف پرور »
« شفقت اندیشه، کرم پیشه، دلیرواعقل»
(لا)

دِمَاء { [ع] قان معناسنه اولان (دَم) ك جمعی .

دِماغ } [ع] مغز، بَین . تحریف ایله ترکجه‌ده (طُماق) دینیلیر. (ذهن) مقامنده‌ده قوللانیلیر:

« ویردکجه دماغه حدت افکار »
« بن سویلرم اول کتابت ایلر »
(معلم ناجی)

دِمْنَه } [ع] سوپورنتیلك . جمعی (دِمَن) .

دِنامیت } [فرانسزجه‌دن] اجزای ناریه‌نك برنوع شدیدی.

دِهْ } [ف] ویرمك معناسنه اولان (دادَن) مصدرندن امر حاضردرکه وصف ترکیبی طرزنده و (ویریجی) معناسنده قوللانیلیر . (دِهِش) = ویرش، عطا، احسان:

« ساقی کتور اول باده‌یی کیم مایهٔ جاندر »
« آرام دِه عقل ملامت زده کاندر »
(لا)

« لطف طبعکله ایدوب شعره تنزل اولسه‌ڭ »
« در مضمونڭ ایله زیب ده نظم کلام »
(جوری)

دِهْ } [ف] کوی معناسنه اولان (دیه)ڭ مخففی. (دِه خدا)= کوی اغاسی ، کوی کهیاسی . بونك یرنده (دِه دار) ده دینیلیر. (دِهی) = کویه منسوب ، کویلی .

دِهْقان } [معرّب] اصلی فارسی (دِهْگان)در. چفتجی، کویلی ؛ کوی آغاسی .

دِهْلیز } [ع] فتح دال ایله ده‌لغتدر. اورایه باقه‌لی .

دِیات } [ع] « دیَت » ڭ جمعی . اورایه باقڭ .

دِیار } [ع] مملکت ، اولکه : (دیار غربت) = یبانجی مملکتی || یبانجی خانه‌لری . فی‌الاصل خانه معناسنه اولان (دار) ڭ جمعیدرکه خانه‌لر دیمکدر :

« غربیه بر بولنورمش عدم دیارنده »
(لا)

« برعالم خار خاره دوشدم »
« بربیلمدیکم دیاره‌دوشدم »
(اکرم)

دِیانَت } [ع] دینك احکامنه اطاعت، رعایت ومقتضای دینه کوره حرکت ایتمك که دیندارلق دیمکدر : [بحسب الدیانه صلاة خمسه‌یی ادایه غایتله اعتنا ایدر] . (دِیانتکار)= دیانتلی ، دیندارلقده غیور .

« کیمین ایتمش دیانت شهرتیله عمدهٔ ایّام »
« کیمین ایتمش کناه ومعصیتله حاله رسوا »
(نابی)

دیبا } [ف] ایپکلی قماش ، قالین جانفس : (دیبای منقّش، دیبای فرنکی ، دیبای هندی) بونك معرّبی [دِیباج] در .

« متاع نطقنه کالك ادیب غیب اندازه »
« دکان فکرتنده عقل کلّ نسّاج دیبادر »
(صبری)

« كون باشنه برخلعت ديبا ويرر اما »
« داماننى آلودهٔ خون جكر ايلر »
(نفعى)

ديباجه { [ع] مقدمه ، كتاب مقدمه‌سى :

«ديدى ديباجه‌سنده اولسه برسر نامهٔ توحيد»
«اولوردى نقصدن عارى مكمل نسخهٔ غرّا»
(نابى)

ديپلومات { [Diplomate] فرانسزجه‌دن ا امور سياسيه وخارجيه ايله مكلف ومتوغّل آدم § امور سياسيه ومناسبات خارجيه‌ده صاحب وقوف ، ماهر آدم ؛ سياسى . [ديپلوماتيق Diplomatique] = امور سياسيه‌يه منسوب ومتعلق || عهود وقوانين عتيقه وشهادتنامه، امتيازنامه وبرات وامثالنى حل ايتمك فنى || سياستك حقوق اشخاصدن بحث ايدن قسمى : (برترك ديپلوماتى) = بيوك رشيد پاشا مرحومك ترجمهٔ حالنى حاوى بر رساله‌نك اسميدركه محرر عاجز طرفندن يازلمشدر. (ديپلوماسى) = پولتيقه ، سياست .

ديپلومه { [فرانسزجه Diplome] شهادتنامه ، اجازتنامه || امتياز ، برات : (ديپلومه‌لى اجزاجى، ديپلومه‌لى ابه)، (مكاتب فنون عسكريه‌دن نشأت ايدن ضابطانك ديپلومه‌لرى بوكون مكتب فنون حربيه‌ده توزيع ايديله‌جكدر)

ديت { [ع] نفس مقتول ويا عضو مجروح ومقطوع بدلى اوله‌رق جانى اوزرينه مقدّراً لازم كلن ماله اطلاق اولنور. اصطلاح فقهيدر. تشديد ايله غلطدر. جمعى (ديات) در:

« ايتمزدى وفا آلديغى نقد دل عشّاق »
« ابرولرينك كشته‌لرنده ديت اولسه »
(نابى)

ديدار { [ف] رؤيت ، كورمه ، كورش. «ايشتمك كورمك كبى دكلدر » كلام حقيقت نماسنى حكيم مشهور جناب (فردوسى) بيت آتيده ايراد بيورمشدر :

« اكر هست خود جاى كفتار نيست »
« وليكن شنيدن چو ديدار نيست »

§ جمال ، چهره ، يوز : (عرض ديدار ، پرتو ديدار ، تابش ديدار) § قوهٔ باصره ، كوز § ظاهر ، بديدار. بوصوك معنى اعتباريله متصوفانه معناى مجازيده دخى قوللانيله بيلير . لساننمزده معانىٔ معروفه‌سى برنجى ، وايكنجى معناليدر . ديكر معنالرى اوته‌كيلر كبى معروف ومستعمل دكلدر.

« واردق درسعادتنه يارى كورمه دك »
« كيردك بهشته حيف كه ديدارى كورمه دك »
(فضولى)

ديدان { [ع] اوفاق صوغلجان ، قوردجغز ديمك اولان (دوده) نك جمعى . اصطلاحات فنيه‌دن اوله‌رق بروجه آتى قوللانيلير : (ديدان شريطيه ، ديدان عريض ، ديدان

داخلی، دیدانِ امعا، دیدانِ اسطوانی، دیدانِ ارضیه) .

دیده [ف] کوز : (نوردیده) = کوزنوری، یار، سویان.

« دیده الکسودافزا برصورتك حیرانیدر »
(معلم ناجی)
« نور دیده‌م اولدی دیده‌مدن نهان »

§ کورمش معناسنی ده افاده ایدر. بوتقدیرده مطلقا ترکیب ایله قوللانیلیر. مثلا: (لطفدیده، کرم‌دیده، احساندیده، جهان دیده، ضرردیده) کبی. (نادیده) = کورمه‌مش، کورلمه‌مش، مثلی بولنماز، عجیب، ظریف شی .

دیده بان / **دیدبان** [ف] کوزجی، کوزله‌یجی، کوزه‌تجی. اوائلده کمرك قولجیلرینه علم مخصوص ایدی که الیوم آنلره (مبصّر) دینیلیور. ایکنجی دها معروف وفصیحدر :

« ملائك خادمان یأمر بالعدل والاحسان »
« شیاطین دیده‌بان فرصت ینهی عن الفحشا »
(نابی)
« سراد قنده ملك دیدبانلغه مأذون »
« خزینه‌سنده فلك پاسبانلغه مأمور »
(نابی)

دیرین / **دیرینه** [ف] قدیم، اسکی: (دأب دیرین، آیین دیرین، دیدهٔ دیرینه، قاعدهٔ دیرینه، بندهٔ دیرینه)

« رسم دیرینی لوح عالمدن »
« محو ایدن کلك تزبانمدر »
(ریاضی)
« تهی کلمز کلور البته دست آویز خنجرله »
« غم غمزه‌ڭ كه‌دیرین آشنای جانشیدادر »
(صبری)

دیك [ع] طاووغك ارککی، خروس : (دیك افرق) = چاتال ایبکلی خروس . جمی [ادیاك، دیکه] در .

دیگ [ف] چوملك، طوپراق تنجره . حقیقی ومجازی اوله‌رق قوللانیلیر : (دیك جوشان) = طاشمش، طاشغین، طاشیجی تنجره . (دیك سودا) = مجازاً عشق تنجره‌سی، محبت قازغانی ؛ خیالات غرام .

« دم جانبخش عیسیٰ مریم »
« آتش افروز دیکدانمدر »
(ریاضی)

دیگر [ف] آخر، باشقه : (طرز دیکر، نوع دیکر، شکل دیکر) تخفیف ایله (دگر) صورتنده‌ده قوللانیلیر :

« هر دونش عرض ایدر جهان دگر »
« هر جهان بشقه بر لطافتده »
(معلم ناجی)

(دیگرگون، دگرگون) = متغیّر، بوزوق، باشقه درلو، باشقه‌لاشمش، پریشان (دیگربار) = باشقه‌دفعه، باشقه‌زمان .

(دیگرروز) = باشقه کون دیمکدر :

« باقیٔ بیچاره‌نك احوالی دیگر کون اولور »

(باقی)

« وصلکده در اکرچه روحپرور »

« هجرکده‌ده وار صفای دیگر »

(معلم ناجی)

دین { [ع] معانیٔ شاملهٔ مختلفه‌سندن تجرید زوائد اولنه‌رق طرز استعمالی اعتباریله معناسی مجملاً تعریف اولنمق لازم کلیرسه صورت عمومیه‌ده برملتك ایمان، واعتقاد قوی ایله عموماً متمسك اولدیغی طریقت ، شریعت وصورت خصوصیه‌ده هرفردك معبودی بولنان ربّ العالمینه قارشی صفت عبدیتنه مترتب اولان زهد وطاعت یولی دینیله‌بیلیر : (دین محمدی ، دین حق) . (دیندار) = اعتقاد وایمان صاحبی ، حمیتلی مسلمان . (دینپرور) = دینه خیر ومظاهرت ایدن ، متقی . جمعی (ادیان) : (ادیان ومذاهب مختلفه).

« خسرو دنیا ودین شاهنشه روی زمین »

« ظل رب العالمین اسکندر دور وزمان »

« حقی »

« زادهٔ مفتیٔ دیندار در بحر عاوم »

« فخر اجداد وپدر تازه کل باغ کهن »

(حقی)

« دین وایمانه خیر ایله‌مه‌ین »

« خیر ایدرمی وطن ودولتنه »

(لا)

دینار { [ع] فی الاصل یونانیدر . سکه‌لی آلتون . شرعاً اون درهم شرعی سیم خالص قیمتنده اولان آلتونه اطلاق اولنور که جمعی (دنانیر) در .

دیو { [ع] شیطان دیمکدر § انسانه مضرتی اولان جنیٔ خبیث، مخلوق عجیب وهمی. بین العوام تخفیف ایله (دو) صورتنده تلفظ اولنور . (دیوچه) =آغاج قوردی، کوه (دیوباد) = شدتلی روزکار، قاصیرغه . (دیو آیینه‌سی) = قار - شیسنده‌کنی بیوك کوسترن آیینه :

« دیو بخلی خطهٔ جودکده اولمش رجم ایچون »

« کفّ دستنك آسمان وکلك زرّینك شهاب »

(نفعی)

« اول سلیمانك شکوهی دیوه صالمش رستخیز »

« بو سلیمان صولتی کفاری ایتمش تارمار »

(فضولی)

دیوار { [ف] ترکجه‌ده دخی عین صورتله قوللانیلیر. طاش وخرج ایله ایسته‌نیلن شکل استقامت ویا انحناده ، کذلك لازم کلن ارتفاعده یاپلمش حائط حائلدر : (باغچه‌دیواری، قلعه‌دیواری ،دیواردیبی) (دیوارگر)= دیوارجی .

«ذوق تیغکده عجب یوق اولسه کوکلم چاك چاك»

« کیم سرور ایله براقور رخنه‌لر دیواره صو»

(فضولی)

دیوان [ع] مذاكرهٔ امور ومشاورهٔ مصالح دولت ورؤیت دعاویٔ عامّه ایله اجرای احكام شریعت ایچون مجتمع مجلس مخصوص: (دیوان همایون) = حضور عالیٔ جناب پادشاهی‌یه عرض اولنه‌جق امور ومقررات ، اوراق وقیوداتی رؤیت وتسویه، حفظ وتوقیف ایتمكله مكلف دائرهٔ مخصوصه . دائرهٔ مذكوره‌ده موجود مناصب عالیه آتیده كوسترلمشدر: (آمدیٔ دیوان همایون ، ترجمان دیوان همایون ، توقیعیٔ دیوان همایون ، تشریفاتیٔ دیوان همایون ، بكلكجیٔ دیوان همایون . تلخیصیٔ دیوان همایون) . (دیوان حرب) = قانوننامهٔ عسكری‌یه توفیقاً اجرای محاكمه وترتیب مجازاة ایتمكله مكلف اولان محكمهٔ عسكریه . (دیوانخانه) = هیئت مذاكره ومحاكمه‌نك اجتماع ایده‌جكی بیوك اوطه ، عمومی صفه . (دیوان الهی)=محكمهٔ كبرای اخرویه ، روز حساب اخروی . (خط دیوانی) = دیوانه منسوب یازی كه الیوم احكام دیوانیه، فرمانلر، براتلر، بیورلدیلر آنكله یازلمقده‌در. (دیوان طورمق) = اوائلده چاوشلرك دیوان عالیده ال ال اوستنه‌قویوب منتظر امر طورمه‌لرندن توسیعاً الیوم مقام تعظیمده منتظر سلام اولمق‌ده اصطلاح اولمشدر. (دیوان كاتبی ، دیوان افندیسی) = اوائلده طشره‌ده مأمور اولان وزرا وامرانك مكتوبجیلق وظیفه‌سنی ایفا ایچون معیتلرنده استخدام ایتدكاری اصحاب قلم . (دیوان قلمی) = اوامر عالیه تحریر ایدیلان قلم . § بر شاعرك حروف هجا صره‌سیله اشعار ومنظوماتنی حاوی اولان مجموعه ، كتاب. بویولده مرتب اولان كوچك كتابه (دیوانچه) دینیلیر : (دیوان خاقانی، دیوان فضولی، دیوان نظیم ، دیوانچهٔ عارف) جمعی اولان (دواوین) بومعنایه مخصوص كبیدر:(برشاعر ایچون قوجه‌بر دیوان یازمغه‌نه حاجت ! بویله‌براثر براقمق كافی. محتشمك احتشام بلاغتی قیامته قدر بونده كورینه‌جك ــ محمد مظفر مجموعه‌سی ــ معلم ناجی) .

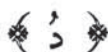
« تعالی‌الله زهی دیوان طراز صورت ومعنی »
« كه جسم لفظ ایله روح معالی ایله‌مش پیدا »
(نابی)

دیوانه [ف] دیوطوتمش، دلیرمش، ادلی . (دیوانگی) = دیوانه‌لك ، دلیلك . (دیوانه‌رو) = دلیجه‌سنه حركت ایدن ، چیلغین .

« شعلهٔ مشكاتنه پروانه جان جبرئیل »
« آب فیض آیاتنه دیوانه روح قدسیان »
(لا)

« دیوانهٔ صد جنون عشقم »
« علامهٔ ذو فنون عشقم »
(معلم ناجی)

دیهیم [ف] مرصع تاج ، الماسلی سرپوش .

دُبّ [ع] آيى . مؤنثى (دُبّه) : (دُبِّ اكبر) = علم نجوم اصطلاحتندن اولوب تركجه‌ده « يدى يارلر » دينيلان وقطب شمالى جهتنه قارشى دوشن كومه كواكبك شكلى آيى‌يه مشابه اولديغندن بونام ايله تسميه قيلنمشدر . نصل كه ينه جهت مذكوره‌يه محاذى اولان وديكرندن شكلاً كوچك بولنان باشقه بركومه كواكبه‌ده (دُبِّ اصغر) دينيلير . بونلره (بنات نعش كبرى ، بنات نعش صغرى) ده دينيلور .

دُبُر / **دُبْر** [ع] آرد ، آرقه . (قُبل)ك ضدى . عربيده (قبل ودبر) ، فارسيده (پيش وپس) ، تركيده (اوڭ وآرد) دينير .

دُجاجَه [ع] طاووق . دالك حركات ثلثه‌سيله لغتدر : (دجاجهٔ مصريه ، دجاجهٔ هنديه) جمعى (دُجُج) در .

دُخان [ع] توتون ؛ دومان : (انحصاردخان ، استعمال دخان ، دخان آتش) .

« شعله‌سى كل دوديدركويا دخان‌لاله‌سى »
« ايلدى بزم صفا افزايى بر كلزار شمع »
(رياضى)

« باشمدن آه ايله آتش‌چيقار دخان يرينه »
(بهجت)

دُخْت / **دُخْتَر** [ف] قيز . (دخت رز ، دختر رز) = اوزومك قيزى كه شرابدن كنايه‌در . (دُختَرى) = قيزلق ، بكارت . بومقامده وعين‌معناده (دُخْتَره) ده لغتدر . (دُخْتَنْدَر)= اوگى قيز .

« هپسندن آنك كوزلدى ايواه »
« آلتنده ياتان زواللى دختر »
(اكرم)

« بهجت هله اوخالقك احسانلرى چوقدر »
« ويردى كرمندن سكا بردخت نجيبه »
(بهجت)

دُخُول [ع] ايچرى كيرمك ، ايچنه كيرمك : (آياصوفيه جامع شريفنه قبله جهتنده كى قاپودن دخول ايدوب ، مدرسه‌يه دخول ، بوپاره‌نك حسابه دخولى) . (دُخُوليّه)= ايچرى‌يه كيرمه تذكره‌سى اجرتى .

« كشانه دخول ايلدم ابتدا »
« ايدوب پاسبان فلك برندا »
(عزت ملا)

دُرّ [ع] اينجو. تخفيفله ده قوللانيلير: (دُرْدانه) = اينجو دانه‌سی.
(دُرِّناسفته) = دلنمه‌مش اينجو .
(دُرِّ گرانمایه) = قیمتدارایری اینجو.
(دُرِّيتيم) = صدفده‌تك اوله‌رق ظهور ايدن ايری ، بيوك اينجو . بو تعبير كنايةً حق مقدّس جناب پيغمبريده‌ده قوللانيلير . (دُرّه) = كذلك بيوك اينجو دانه‌سی . (دُرّه) نك جمعی (دُرَر) و (دُرّات) در :

« آيريلیرم بيك دُرِّ يكدانه‌دن »
« آيريله‌مم سيرت مردانه‌دن »
(معلم ناجی)

« قصد ايتسه خصوصا كه گهرسنج خيالم »
« برنكته‌سنی شرح كتاب درر ايلر »
(نفعی)

« بر دُرّ صدفنشين ايدم بن »
« برموجه ايله كناره دوشدم »
(اكرم)

دُرْج [ع] قوطی، حقه. (دُرْجه) ده دينيلير : (دُرْجِ دُرّ) = اينجو قوطيسی . (دُرْجِ زَرْ) = آلتون قوطيسی . (دُرْجِ تَنْك) = محبوبه‌نك آغزندن كنايه‌در .

« بوالبشردن‌سكا دك ای گهردُرجِ وجود »
« نور روحانی ايدی بار قطار اجداد »
(نابی)

دُرْد [ف] طورطو ، چوكنتی . (دُرْده) ده قوللانيلير :

« غالبا بر اهل دل طوپراغيدر درد شراب »
« كيم قيلوب حرمت بنالرطوتمش اوستنده حباب »
(فضولی)

دُرُسْت [ف] صحيح، سالم، صاغ، طوغری ، صاغلام ، بتون : (تن‌دُرُسْت) = صاغ، صاغلام وجود (تن دُرُسْتی) = وجودجه صاغلاملق (جسم دُرُسْت) = صاغلام كووده . (فكر درست، رأی درست) طوغری، سالم فكر ورأی. (دُرُسْتی) = طوغريلق ، صاغلاملق ، سالميّت . (درست اوقومق) = صحيح وطوغری، ياگلش سز اوقومق ديمكدر :

«بنه ميخواره‌لرساقی ايله عهدی درست ايتدی»
« برالده دست جانانه برالده جام رخشاندر »
(رياضی)

دُرُشْت [ف] سرد، قاتی، قالين، قابا : (سخن درشت ، طور درشت ، كلام درشت ، شيوهٔ درشت ، فكر درشت، قماش درشت) (دُرُشتی) = قاتيلك ، قابالق، قالينلق.

«ايدوب نرم و درشتی لامسه تعيينه موقوف»
«مشامی بويه وقف ايتمش مذاقه لذتی اهدا»
(منيف)

دُرْگَر [ف] اصلی (دُرُودْگَر) در. تخفيف اولنمشدر.

دُرُوگَر تركجه ده تحريف ايله (دُولْگَر) دينيركه يابو

یاپان ایشجی دیمکدر. عربیسی (نجّار) در.

دُرُودْ { [ف] دعا، ثنا؛ سلام، تحیه § یونلمش، یونمه آغاج، کراسته معناسنی‌ده افاده ایدر. معنای اولایه مثال :

« هزاران درود هزاران سلام »
« زما بر محمّد علیه السلام »
(سعدی)

« نیاز عشق عاشقاندن فزون »
« روان پاک‌رسوله اوله سلام‌ودرود »
(سامی)

دُرُوسْ { [ع] « دَرْس » ك جمعی. اورایه مراجعت اولنه : (دروس نافعه، دروس مختصره) .

دُرُوغْ { [ف] یالان : (دروغ مصلحت آمیز) مشهوردر. (دُرُوغْزَنْ) = یالانجی. (دُرُوغْزَنی) = یالانجیلق. (دُروغی) = یالانه متعلق، منسوب .

دُرّیّ { [ع] پارلاق، پارلتیلی، اکثریا کوکبه وصف اوله‌رق قوللانیلیر :

« کوکب درّیِّ حکمت برزمان ایتمز غروب »
(وصفی)

دُزْدْ { [ف] خرسز. (دُزْدی) = خرسزلق. سرقت معناسنه اولان (دُزْدِیدَنْ) مصدرندن امر

حاضر اولدیغی تقدیرده وصف ترکیبی طرزنده قوللانیلیر : (دِلْدُزْدْ) = کوکل چالیجی‌که کوزلدن کنایه‌در .

« کوهر کفتارینك کان مشتریٔ مفلسی »
« کوجهٔ اسرارینك خورشید دزدشبروی »
(نفعی)

دُزْدِیدَه { [ف] چالنمش : (دُرّ دزدیده) = چالنمش اینجو. (نکاه دزدیده) = کوز اوجیله عجله باقش .

دُسْتُورْ { [ع] قوانین و نظاماتی حاوی کتاب، مجموعه . (دُسْتورُالْعَمَل) = احکامیله عمل اولنه‌جق قانون، قاعده . (دستور ادویه) = اجزاجی کتابی § برشیئه عائد قاعدهٔ اساسیه : (دستور ریاضی، دستور میخانیکی) § قانون، اصول، قاعده ایله حرکت ایتمکله مکلف اولدیغندن وزرا، امرایه‌ده اطلاق اولنورکه بو صورتله استعمالی (صاحب دستور) معناسنه‌در : (دستور مکرّم)

« دستور مکرم‌که خدا ذاتی ایتمش »
« انواع مکارمله کرم کستر عالم »
(نشاطی)

دُشْمَنْ { [ف] (دُوسْت) ك ضدی. عداوت ایدن، کوتولك فنالق ایتمك ایسته‌ین‌که ترکجه‌سی (یاوْ) در . (اسکی دوست دشمن اولماز — قول مشهور)

« دوست مدحندن نه‌آصی یاو ذمّندن نه‌غم »
(لا)
« دشمنی دوست اولور صانمه صاقین »
« عرض اخلاصنه آلدانمه صاقین »
(وهبی)
« اولسه جهولانه جهان دشمنم »
« منقلب اولماز بنه فکرم بنم »
(معلم ناجی)

دُشْنام { [ف] سویگمه، سویکوب صایمه :
« تلخکام ایتمز سنك شیرین کلامك نورسی »
« سن همان ایله تکلّم راضی‌یم دشنامه بن »
(نورس)

دُشْوار { [ف] مشکل ، کوچ : (اصل دشـوار ، کار دشوار) (دُشْوارِی) = کوجلك .
« مهربان حال دشـوار عصـات رستخیز »
« عاجزان روزحشرك مشفق رحم آوری »
(نظیم)
« ای بنم دردمی دشوار کورن »
« ای بنی طعنـه سزاوار کورن »
(صفا)

دُعاء { [ع] درکاه آلهیدن نیـاز وابتهـال ایله خـیر ورحمت رجاسی § بو صورتده قرائت اولنـان عبارات مرتّبهٔ مأثوره . (دُعاگو) = دعا سـویله‌یجی ، دعاجی (دُعاخوان) = دعا اوقویجی . (دُعاگوپی) = دعاجیلق (دعاخوانی) = دعا اوقو-

یجیلق . § بر آدمی چاغیرمق ، بر شیئه سوق ایتمـك معناسـنی حاویدر . لسـانمزده بومعنـاده مستعمل دکلدر . یالـکز دعا ایدیجی ، دعـوت ایدیجی معناسـنه اولان (داعِی) نك جمـعی بولنان (دُعاة) بومعناده قوللانیلیر.

دُعات { [ع] تشـدید ایله غلط اوقومامل. بالاده عرض اولندیغی وجه ایله (داعِی) نك جمعیدر. بوکلمه دعا ایدیجی‌معناسی اراده اولندیغی تقدیرده اسلوب‌فارسی اوزره(داعِیان) صورتنـده جمعلنیر . دعوت وسـوق ایدیجی معناسی اراده اولنـدیغی حالده (دُعاة) طرزنده جمـلنیر . ایکنجی تقدیره کوره ملحد پیشوالری دیمکدر.

دُکّان { [ع] چارشو ، بازارده اموال واشـیا وضـع وفروخت اولنان اوطه ، محل دیمکدر. تخفیف ایله‌ده استعمالی جائزدر . جمعی (دَکاکِین) . (دُکّانچه) = فارسی ادات تصغیر ایله دکانجق دیمکدر .
«زمین بلّوردن آویزه‌لرله قیلدی شهر آیین»
«دکل بوزلردرو دیوارهربیت‌ودکان‌اوزره»
(لا)

دُلْدُل { [ع] طرف قدسیٔ جناب رسـالتپناهیدن حضرت « امام‌علی » یه بخش بیورلمش اولان قیر استرك اسمیدر. اسب واستر حقنده وصف اوله‌رق قوللانیلیر :

« حیدر کرّار میدان ثنای ذاتکم »
« اسب طبعم دلدل و چالاك خامه‌م ذوالفقار »
(نعت — نظیم)

دُمْ [ف] قویروق . (دُمْچه) = قویروقجق ، قبصه قویروق.
(دُمْدار) = قویروق طوتیجی ، طوتان ؛ قویروقدن کلن ؛ اك آرقه‌ده بولنان مفرزهٔ عسکریه ، قره‌غول .

دُمَل / **دُمَّل** [ع] اصطلاح طبجه بیوك قان چیبانی .

دُموع [ع] کوز یاشی معناسنه اولان (دمْع) ك جمعی.
(دموع جاریه)

دُنْبال / **دُنْباله** [ف] قویروق : (کوکب دنباله دار) . (دنباله رو) = قویروقدن ، آرقه‌دن کیدن ، تابع .
(دُنبه‌لك) = (دُنبه) قویروق ، (لَك) = معانیٔ متعدده‌یی افاده ایدر ایسه‌ده بوراده سپیله‌نمش یومشاق دری وسختیان معناسنه درکه بوحالده معنای لغویسی سپیله‌نمش قویروق دریسی دیمکدر . اصطلاحده بر نوع چنك ، چالغی آلتنه اطلاق اولنور . یوزی دری ایله مستور وشکلی مدوّر وآلتی یاصسی وایکیسی بربرینه مربوط برآلت چنکدرکه اکثریا زورنا ایله برلکده چالینور . فارسیده بونك مخففی اوله‌رق (دُنْبَك) = بکجی طاوولی ، کوچك طبل دیمکدر :
« ایلر ممه‌یی باشیله تهزیز »
« دنباله ایسه همیشه جنبان »
(معلم ناجی)

دُنْیا [ع] اوستنده یاشادیغمز قاره طوپراغك عمومیتی اعتباریله اسمی که عالم ، جهانده دیرلر. (آخرت) مقابلیدر. اکثریا (دنیا و آخرت) تعبیری قوللانیلیر. (فانی دنیایه آلدانمه‌ملی).
(دنیا پَرَسْت) = دنیایه طاپیجی ، طمعکار ، حرصلی آدم . (اهل دنیا) = دنائته متصّف ، آلچاق . (تارك دنیا) = منزوی ، عابد ، زاهد .
(دُنیالِقْ) = مال ونقد ، ثروت
(دنیاسی اویغون) = غنی ، زنکین، حال واداره‌سی یولنده اولان آدم .
نسبتنده (دُنیَوی) دینیلیرکه دنیایه متعلق دیمکدر : (آمال دنیویه ، هوسات دنیویه) .
« دنیا اونه ؟ برغریب رؤیا »
« وارلق اونه ؟ برعجیب خولیا »
(اکرم)
« کوله‌لم اوینایه‌لم کام آله‌لم دنیادن »
(ندیم)

دُو [ف] ایکی : (دُوجهان) = دنیا و آخرت . (دُورُوی) = ایکی یوزلو . (دُوپای) = ایکی

دُوتا } [ف] ایکی قات ، بوکلمش ، اکریلمش : (قد دوتا ، قامت دوتا)

دُوچار } [ف] فی الاصل ایکی درت دیمکدرکه فارسیده ایکی کیشی بربریله راست کلمه‌رك ملاقی اولمق معناسنی افاده ایدر . حتی فارسیده بولوشمق ، ملاقات مقامنده کنایهٔ (دو چشم چار شدن) تعبیری ده معروفدر. لسانمزده دخی شدتله آرزوی تلاق معناسنده (چار چشمله مترقّب ، منتظر) تعبیری قوللانیلیر . ایشته بومعنی مناسبتیله کیت کیده لسانمزده راست کلمه ، چاتمه ، اولاشمه ، طوتمه ، اوغرامه معناسنده قوللانیلمش والیوم بومعنالرده مستعملدر . بالادنبری کوستریلن بواوچ کلمه‌ده‌کی واولر (واو اصلیه) اولمیوب (واو رسمیه) اولدیغندن اثنای تلفظده اظهار اولنمامق لازمدر :

« ایله‌مز یولده دوچار اولسه دخی رد سلام »
(نابی)
« بالالره طوغری ایتمه پرواز »
« تا اولمیه‌سین دوچار شهباز »
(معلم ناجی)

دُوخته } [ف] ایکنه ایله دیکلمش : (جامهٔ دوخته ، خرقهٔ دوخته) § صاغلمش : (شیر دوخته)

دُودْ ، دُودَه } [ع] قوردجغز ؛ اوفاق بوجك ، صوغلجان . اصطلاحات طبیه‌ندر .

آیاقلی . اکثریا زار اویوننده عائد تعبیراتده قوللانیلیر . مثلا (شش و دو . پنج و دو ، دوشش) کبی .

« انظاردن آرزو عیاندر »
« افکاره دو دیده ترجماندر »
(معلم ناجی)

دُوئَلّو } [ایتالیانجه‌دن] فرانسزجه‌سی (Duel) . ایکی کیشی آره‌سنده وقوع بولان مبارزه؛ سلاحله چارپشمه ، آتشمه‌که قانوناً ممنوعدر .

دُوبارَه } [ف] (بارَه) معانئ عدیده‌یی افاده ایدرسه‌ده بورادە (کرّه ، دفعه) معناسنه‌در . فارسیده برکره ، ایکی کره مقامنده (یکباره ، دوباره) دیرلر . بو لفظ « نَوبَت » معناسنده‌ده قوللانیلیرکه اوتقدیره کوره « ایکی نوبت » دیمك اولور. اوائلده اکثریا زار اویونلرنده نوبتنه قائل اولمایوب برر بهانه ایله بر قاچ کره زار آتمق ایسته‌ین اویونجیلرك « دوباره » ایتمه‌مك شرطی درمیان اولنه‌رق اویونه اشتراکلری قبول اولنور ایمش . مؤخراً بوصورتله کثرت استعمالی بالمناسبه حیله ، خدعه ، مکر معناسنده اصطلاح اولمسنه سبب اولمشدر . || زارلرك ایکیسی‌ده آتیلنجه ایکی نقطه‌لی کلمك . الیوم لسانمزده بومعنالرده مستعملدر . (دوباره‌جی) =حیله‌کار ، خدعه‌جی دیمکدر .

دُودْ [ف] دومان ، توتون . (دُودْگاهْ)= دومان یری ، اوجاق . باجا . (دود آلُودْ) = دومانلی . (دُودِ آهْ) = بد دعا ، انکسار . (دود دماغ) = تکبّر ، بیرلنمك :

« اشك روان ودل پردود ایله »
« اولهدهدر شمدیده دریا نورد »
(معلم ناجی)

« جنت آباد کوردیکم یرلر »
« دود کاه جحیمدن بدتر »
(وله)

« تخیل ایلهسه دل رویمالیٔ خاکن »
« مشام جانه ویرر دود آه نکهت عود »
« سامی »

دُودْمانْ ، دُودَه [ف] صوی صوپ ، قبیله ، قوم ، خاندان|| اوجاق :

« خاندانی حشرهدك معمور اولوب اول خسروك »
« ذات پاکی ایله فخر ایده عظام دود مان »
(حق)

« چراغ دودهٔ اجداد معدلت بنیاد »
(نابی)

دُورْ [ف] اوزاق : (دُورُودراز)= اوزون اوزادی . (دُورا دُورْ) — اوزاق اوزاق ، اوزاقدن اوزاق که معناجه غایت بعد مطلوبدر . ||اوزون اوزون . [دُورْ اَنْدیشْ] اوزاق دوشونیجی ، ایلریسنی دوشونن . (دور اَنْدیشی) = اوزاق دوشونیجیلك (دُورِی) = اوزاقلق . (دُورْنُمَا ــ ی) = اوزاق کوستریجی ، کوسترن . (دورنُوِیسْ) = اوزاق یازیجی ، اوزاغه یازان که تلغراف دیمکدر :

« ینه سیرایله نخلستان دورا دور معنایی »
« کلستان در کلستاندر خیابان درخیاباندر »
(ریاضی)

« توجّه ایلسه تفریق فتنهیه عزمی »
« اولوردوابروی خوبان بری برندن دور »
(نابی)

دُورْبَاشْ [ف] اوزاق اول معناسنه بر تعبیردر که اوائلده حکما و امرانك اوکلرنده سکیردن چاوشلر خلقی طاغتمق ایچون اللرنده طوتدقلری دکنکی ، عصایی صاللایهرق تلفظ ایدرلر وازدحامی دفع ایلرلردی . مؤخراً مذکور عصا ، دکنك ، نیزه کبی شیلره علم اولمش والیوم بو معناده مستعملدر .

دُورْبِینْ [ف] اوزاق کوریجی دیمکدر که عاقل صاحب بصیرت وتدبیر معناسنده قوللانیلیر : (بیوك رشید پاشا کبی بر سیاسیٔ دوربین نادر یتیشیر) § اوزاقده کی اشیایی ، اوزاغی یقین کوسترن بر آلت رؤیتدر . تك کوز ایله باقیلهجق نوع طولانیسی وچفت کوزایله قوللانیلهجق قیصه طرزی ، حاصلی درلو درلوسی

واردر : (رصد دوربینی ، جیب دوربینی ، کمیجی دوربینی) .

« دوربینِ نکاه خرد ندندر کیم »
« وطنك زخمی ظهور ایته‌دن ایلر مرهم »
(نابی)

دُوزْ } [ف] « دُوخْتَن » مصدرندن مشتق اولوب (دُوزَنْده) کبی دیکیجی معناسنده ، وصف ترکیبی صورتنده قوللانیلیر : (زَرْدُوزْ) — صیرمه‌لی ، صیرمه‌دیکیجی . (جوالدُوز) = چوال دیکمکه مخصوص اوج طرفی اکری ویاصسی اوزون ایکنه . (دیده دوز) = نصب نظر ایدیجی یعنی کوز دیکوب متصل باقیجی ، بکله‌ییجی : (دیده دوز انتظار) بو تعبیر قدیمده انتظار لفظی فضله ، حشودر . چونکه (دیده دوز) ذاتاً اومعنایی افاده ایدییور . آنك یرنده حسرت ، فرقت کبی الفاظ مناسبه ایراد اولنه‌بیلیر . (جِگَرْدُوزْ) = جکری دلوب کچیجی دیمکدر :

«زردوز پالان اورسه‌ك اشك ینه اشکدر»
(لا)

«رستم طبع اکر دشمن ایله جنك ایتسه»
« خامه‌می تیرجکر دوز دو پیکان ایلر »
(جوری)

« جامه‌دوز غضبی ایسته‌سه بیچمزمی کفن »
(عزت ملا)

دُوزَخْ } [ف] جِهنّم ، طامو . (دوزخی) = جهنمه منسوب ، زبانی . جمعنده (دُوزَخیانْ) دینیلیرکه ملائکهٔ عذاب ، زبانیلر دیمکدر :

« دوزخه کیرمز ستمکدن یانان »
« قابل جنت دکل اهل عذاب »
(فضولی)

« دوزخ نشین آتش فقر اولدیغك قالیر »
« ای آخرت خراب تهیدر توکّلك »
(مجموعهٔ مظفر)

دوزِنَه } [ایتالیانجه‌دن] اون ایکی پارچه‌دن عبارت برطاقم ، بردسته دیمکدر : (بردوزینه چوراب ، بر دوزینه قاشیق ، دوزینه ایله صاتیور) .

دُوسْت } [ف] محبّ حقیقی ، غرضسز عوضسز سوکی ایله بربرینه قلباً مربوط اولان طوغری آدم : (عالمده الك کوچ شی دوست قازانمقدر ، صادق بردوستی بولنان آدم بختیاردر) § یار ، سوکیلی . (دُوستدار) = دوست طوتان ، سوکیلیسی اولان (دُوستانَه) = محب ، سوکیلی اولانه یاقیشه‌جق صورتده . (دُوستی) = دوستلق ، محبلك .

« ایکیسی بردر معذّب ایله‌مکده آدمی »
« کوکبی مسعود دشمن ، طالعی منحوس دوست »
(ثابت)

« ابریشمك ایسترایدی خوان وصلکه لیکن »
« همان نصیب جم آخردعا ایمش ای دوست »
(جم)

دُوش {[ف] اوموز : (دوش تحمّل ، دوش غیرت) .
(بردوش)=اوموز اوزره، صرتده، آرقه‌ده . § دون کیجه‌ دیمکدر. بومناسبتله لسانمزده رؤیا ، احلام معناسنده قوللا-نیلیر . (دوش آزمق) = احتلام اولمق ، غسل اقتضا ایتمك :
« بِردوش کیبدر حق بوکه معنیده بوعالم »
« کیم کوز یوموب آچنجه زمانی کذر ایلر »
(نفعی)
« خانه بَردوش سینه چاك بنم »
« انزوا خواه زیر خاك بنم »
(معلم ناجی)
« ریزهٔ سنك دری اکلیل رجایه کوهر »
« پرنیان نظری دوش کاله اکسون »
(منیف)

دُوش {[douche فرانسزجه‌دن] یوکسکده مربوط بیوك بر سوزکچدن ویا آچیقدن باشدن آشاغی‌یه صو دوکش. [doucher — دوشه] = اوصـورتله صو دوکمك ، دوش یاپمق .

دُوشَس {[duchesse فرانسز-جه‌دن] دوق زوجه‌سی ویا کریمه‌سی ؛ بردوقه‌لغك صاحبه‌سی بولنان قادین .

دُوشیزَه {[ف] باکر ، قیز؛ قیز اوغلانقیز. (دُوشیزَگی) = بکارت ، قیزلق :
« ای دلبر دوشیزهٔ رشك آور حوران »
(زاری)

« بر سـاحرهٔ تحیّر افزا »
« دوشیزه‌روش فقط سخنرا »
(معلم ناجی)

دُوشینَه {[ف]دون کیجه‌یه منسوب، دون کیجه کی : (نالهٔ دوشـینه ، آهنك دوشـینه ، محبت دوشینه، وعد دوشینه).(دُوشین)ده قوللانیله‌بیلیر .

دُوق {[فرانسزجه‌دن Duc] ضمهٔ خفیفه ایله‌در. «دُوقه» ایتالیانجه‌دن مأخوذدر. سردارمعناسنه پایهٔ اصالت . (Crand) لفظی الحاق اولنه‌رق (غِراندوق) صـورتنده ده قوللانیلیر. بوعنوان اصالت بعض اوفاق حکومتلرك رئیسلرینه وخصوصیله‌روسیه ایمپراطورلرینك اوغللرینـه ویریلور . (دوقا — Ducat) = منسوب اولدیغی مملکتـه کوره قیمتی اون ایله اون ایکی فرانق آره‌سـنده تخالف ایدن بر نوع آلتون سکه‌درکه‌لسانمزده(دوقاآلتونی) نامیله معروفدر .

دُوق {[فرانسزجه‌دن Dock] ضمهٔ ثقیله ایله‌در . اصـلی انکلیزجه‌در . کمرك انباری§ اصطلا-حات بحریه‌جه سفائن تعمیر ایدیله‌جك محل ، قلفات یری ، § حوض، سفائنه مخصوص ترسانه حوضی .

دُوقتُور {[Docteur فرانسزجه-دن] بر علم وفنـده

ماذون ، اجازتنامه‌لی اولان § حکیم ، طبیب. [دُوقتورا — Doctorat] = برعلم وفنده آلنان اجازت ، اذن || منتهیلك شهادتنامه‌سی : (دوقتورا امتحانی) .

دُوَل { [ع] « دَوْلَت » ك جمعی . اورایه باقکز : (دول معظّمه ، دول ستّه ، دول متفقه ، دول متحابه) . (بَیْنَ‌الدُّوَل) = دولتلر آره‌سنده (حقوق دول) = دولتلرك مناسبات سیاسیه ومعاملات عمومیه‌لرینك اصول وقواعدینی حاوی دستور فنی :

« پیرایهٔ ملك وملل سرمایهٔ دین ودول »
« کاولمش نصیبی تا ازل تاج‌فریدون، تخت‌جم »
(نفعی)

دُولاب [ع] قویودن‌صوچیقارمغه مخصوص چرخ . انواعی معلومدر : (ساقز دولابی ، صو دولابی ، بوستان دولابی) § حیله ، خدعه ،دوباره:(ایشی کوجی‌دولاب، بن دولابه کله‌مم ، نه دولاب چویرر، فلانه بردولاب اوینادی‌که) § کرك منقول یعنی قالدیریلوب ایسته‌نیلن محله کوتورلسی ممکن اولان وکرك غیر منقول یعنی یرلی یاپلمش بولنان ایچی رافلی ویا رافسز ، تك ویاخود چفت قنادلی طولانی اشیاقویمغه وسائرصورتله قوللانلمغه مخصوص ظرف . بونك‌ده کذلك انواعی موجوددر : (آینه‌لی دولاب ، تل دولاب، دونمه دولاب، جویز دولاب ، بدستان دولابی)

« بسته‌در بربرینه چنبر دولاب وجود »
« مرتبط بربرینه آب ایله خاك، آتش وباد »
(نابی)

دُوُم / **دُوُمین** { [ف] ایکنجی . (حکایهٔ دوم ، باب دوم)

دُون { [ع] آشاغی : (دون‌قیمت، دون بها ، بوکوپه دکرجه شو یوزوکدن دون دکلدر) § دنی، سفیل ، صویسز ، آلچاق : (دشمن دون ، رقیب دون ، بخت دون)

« سنبله بنفشه‌یی کورر دون »
« اول کاکلی ایلین تماشا »
(معلم ناجی)

دُونیم { [ف] ضمهٔ خفیفه ایله‌در . ایکی‌پارچه، ایکی‌یه آیرلمش، بولنمش :

« سیف غیرتله مقرردر دونیم اولمق بکا »
(عونی)

دُهات { [ع] شدّه ایله‌غلط اوقومامالی. (داهی) نك جمعی. اورایه‌ده باقکز : (عمرو بن‌العاص دهات عربدن ایدی) .

« یکه تاز سر میدان دهات عرفان »
« سرفراز قصب‌السبق کمالات وفنون »
(منیف)

دُهْن { [ع] سورينه جك ياغ : (دهن عود) جمعى (اَدْهان) .

دُهُور { [ع](دَهْر)ڭ جمعى. اورايه باقگز:(اعوام ودهور).

دُيُون { [ع] بورج معناسنه اولان (دَيْن)ڭ جمعى : (ديون عموميهٔ عثمانيه اداره‌سى ، ديون عموميه محاسبه‌جيلكى ، ديون عموميه قلمى ، تسويهٔ ديون) .

﴿ ذَ ﴾

ذَ { [حرف] الفباى عثمانيده اون برنجى حرفدر . حسابده يدى يوز عددينه مساوى اشارتدر . وضع تاريخده شهر (ذى الحجه) يه علامتدر . اسمى (ذال) در : (ذال معجمه) .

ذا { [ع] عربيده مفرد مذكره مخصوص اسم اشارت . شو، بو، اومقامنده‌در . لسانمزده تركيبسز قوللانيلماز . مذكره اختصاصى معتبر دكلدر . (بَعْدَذا) = بوندن، آندن صوڭره . (كَذا) = بويله، اويله .

ذائِب { [ع] اريبجى ، اريين . معدنيات حقنده استعمال اولنور . همزه‌نك يرنده (ى) يازلاملى .

ذائِق { [ع] طاديجى ، طادان : (ذائق كوثر محبت) ، (ذائق موت) «كل نفس ذائقة الموت» ده‌كى طرز تأنيث قاعدهٔ عربيه مقتضياتندندر . كذلك (ذايق) صورتنده يازلاملى .

ذائِقَه { [ع] انسانده مادى ومعنوى طاد ويريجى، ذوق طويد. ويريجى اولان قوت ، (قوهٔ ذائقه) ده دينيلير . مثلا (اوزوم شيره‌سى ذائقه‌مه خوش كليور، قوزى منظومه‌سى فلانك ذائقه‌سنه اوقدر اويغون كليوركه اوقونوركن رقصان اوله‌جق ظن اولنيور) همزه‌نك يرنده (ى) يازماملى :

« طاتلى سوزلرله يازوب وصفنى سمد آبادڭ »
« ايله شيرين يشه كل ذائقهٔ عرفانى »
(نديم)

ذابِح { [ع] بوغازلاييجى، بوغاز. لايوب كسيجى: (ذابح غنم).

ذات { [ع] صاحب معناسنه اولان (ذُو) نك مؤنثيدركه صاحبه ديمكدر : (ذات الزوج) = قوجه صاحبه‌سى ، قوجه‌لى (امرأهٔ ذات الزوج) = قوجه‌لى قادين معناسنى افاده ايدر . § عين ، كنه ، اصل ، حقيقت معناسنده‌ده قوللانيلير: (ذات

باری، ذات اجلّ واعلی، ذات مسئله، ذات ماده) (ذات البین) = آره‌ده‌کی حقیقت، مناسبت (حدّ ذاتنده) = اصلنده، عین مابه‌سنده § اشخاص حقنده نفسدن کنایه اوله‌رق استعمالی تقدیرنده اشخاصك نوعنه کوره تذکیر وتأنیثه رعایت اولنور. برارککك حقنده (ذات عالی) ارککلر اولورسه (ذوات عالیه)، برقادین حقنده (ذات علیا) یاخود (ذات عالیه) قادینلر اولدیغی تقدیرده (ذوات عالیات) دینیلیر. (ذاتاً) = اصلنده، اصل اوله‌رق (ذاتی) = ذاته منسوب، نفسه عائد (ذاتیات) = ذاته متعلق، شخصه عائد خصوصات (بالذات) = نفسی، کندیسی دیمکدر. § فن طب اصطلاحاتی عدادنده برچوق تراکیبه التحاق ایله استعمال اولنور. مثال اوله‌رق بعض اصطلاحات آتیده ذکر اولنور: (ذات الجنب) = غشاء جنب دینیلن آق جگر اورتوسنده پیدا اولان التهابه دینیلیرکه برمرض مهلکدر. (ذات الرئه) نسج رئوینك یعنی آق جگرك التهابندن متولد برمرض مدهشدر. (ذات الطبل) = غشاء طبل دینیلن قولاق زارینك التهابی دیمکدر:

« انبیا ورسله اول شرف موجودات »
« کونه آخرده کلوب ذاتی اولندی تقدیم »
(نظیم)

« بواستمداد ذاتی کیم سنك واردر نهادکده »
« اوقوت اسکندری اوّل الفدن ابتدا ایله »
(ندیم)

« آصفا کیرمدی حقا که کف ایامه »
« ذات پاکك کبی مجموعهٔ اخلاق حسن »
(وله)

ذاكِرْ { [ع] ذکر ایدیجی، ایدن؛ آکیجی، آکان: (ذاکر اسم الله) § تکیه‌لرده اجرای آیین طریقت ایدلدیکی اثناده دزو یشانی ذکره تشویق ایچون اصول موسیقی ایله الهیات اوقویان ذاتلره (ذاکر) دینیلیر. جمعی (ذاکرون، ذاکرین).

ذاكى { [ع] پك کسکین قوقولی مسك وعنبره وصف اوله‌رق قوللانیلیر: (مشك ذاکی).

ذاهِبْ { [ع] یول طوتیجی، کیدیجی، کیدن. اکثریا ذهنیاتده قوللانیلیر: (بوفکرك بطلاننه ذاهب اولدی، بو سوزه باقه‌رق کوجندیکنه ذاهب اولدم).

« سنده او طریقه ذاهب اولدم »
« انسانلر ایله مصاحب اولدم »
(لا)

ذاهِلْ { [ع] ذهول ایدیجی، ایدن؛ اونوتیجی، اونوتان: (کاتب ذاهل، خطاط ذاهل).

ذَبْحْ { [ع] بوغازلامق، بوغازلانمق؛ بوغازی کسلمك: (ذبح قربان، ذبح غنم، حیوانك ذبحی، دوه‌نك ذبحی).

ذَبيح { [ع] بوغازلانمش، لسيلمش حيوان § فی‌سبيل‌الله قربان ايدلمكه الويرشلی اولان حيوان .
(ذَبيحه) = عين معنالرده لغتدر .
بونك جمعی (ذَبائح) در .

ذَخائر { [ع] (ذخيره) نك جمعی . همزه‌نك يرينه (ی) يازلاملی: (جمع ذخائر، فيئات ذخائر).

ذَخيره { [ع] حين حاجتده صرف اولنمق اوزره بيريكديريلوب انبارده صاقلانيلان حبوبات ومأكولات ومقولهٔ سائره : (ذخيره انباری، ذخيره بازاری، ذخيره چوالی، ذخيره جيلر) . (ذخيرهٔ آخرت) = خيرات وحسنات .

ذَرْعی { [ع] اصطلاح فقهی . آرشون ايله اولچيلان شی ديمكدر . جمعی (ذَرْعيات) در .

ذَرّه { [ع] غايتله كوچك ، اوفاق قارنجه ديمكدركه بونوع قارنجه‌لرك يوز دانه‌سی برآربه وزننده‌در . بو مناسبتله برآربه‌نك يوزده بری قدر وياخود كوز ايله كوريلور كورلمز درجه‌ده اينجه ، اوفاق شی معناسنده قوللانيليركه كونشك ايشيغی ايچنده اوچار كبی كورينن غايتله كوچك توز دانه‌لری ديمكدر. اكثريا قلت، جزئيت مقامنده استعمال اولنور. جمعی (ذَرّات) در: (ذرّه قدر) = پك اوفاق ، پك حكمسز، هيچ . (ذرّه وار) = ذره مثالی ، غايتله كوچك ، پك آز.

« جرهٔ خورشيد در ذرّاتی كرچه‌دونديرن »
« كيم عجب اول جرهٔ آتش‌فشانی دوندرر »
(لا)

« نديم كندی قولك ، كندی مستمندكدر »
« اونوتمه ذره‌كی ای آفتاب فيض آثار »
(نديم)

« قالمدی ذره قدر دلده بو دنيا هوسی »
(شاهی)

ذَريعه { [ع] سبب ، فرصت ، وسيله : (ذريعهٔ جميله ، ذريعهٔ حسنه) .

ذَقَن { [ع] ايكی چكه كميكلرينك برلشديكی يركه تركجه‌ده (آكك) دينيلير. (ذَقَنی) = اصطلاح طبی. چكه‌يه متعلق عضلات وسائره‌يه اطلاق اولنور .

« ای كه كعب همّمك پيكر كيوانه ذقن »
(نديم)

« ای شاه حسن بونه ذقندر ديدم ديدی »
« آرامگاه روح روانكدر سنك »
(نظيم)

ذَكاء
ذَكاوَت { [ع] سرعت ادراك ، تيزآكلايشلی اولمق. ذهنده‌كی چابك آكلايجيلق قوتی :

« شمس اشراقه شبه طبع منيركله ذكا »
« كهروآبه مثل ظرف زبانكله سخن »
(نديم)

ذَكَر [ع] (اُنثیٰ) نك ضدی. یعنی ارکك دیمکدرکه جمعی (ذُکور ، ذُکران) در . لسانمزده بو معناده منحصراً (ذکور) لفظی مستعملدر. مفردی یالکز آلت رجل، علامت ذکورت معناسنده قوللانیلیر.

ذَکِی [ع] ذکالی، تیز آکلایشلی، سریع الفهم . بونك ضدی (غَبِی) در .

ذٰلِكَ [ع] شو، او. عربیده مفرد مذکر اشارتی. لسانمزده ترکیب ایله قوللانیلیر ، مذکره عائدیتی معتبر دکلدر . (کَذٰلِكْ) = شونك کبی ، آنك کبی . (مَعَ ذٰلِكْ) = شونکله برابر، اونکله برابر دیمکدرکه بوحالده کافلرك سکونی لازمدر. (بِناءً عَلیٰ ذٰلِكْ) تعبیر قدیمی الیوم متروك حکمنده‌در .

ذَلُول [ع] (سَرکَش) ك ضدی. مطیع و منقاد ، یاواش باشلی. انسان وحیوان حقنده وصف اوله‌رق قوللانیلیر : (شخص ذلول ، اسب ذلول) .

ذَلیل [ع] خوار، حقیر، آلچاق. بوده اکثریا انسانه وصف اولور . (ذَلیلی) = حقیرلك ، آلچاقلق .

« کیمك وار برلکنده اشتباهی »
« جهانك خالقی سنسین الٓهی »
« ذلیل ایتمه بو عبد روسیاهی »
« امان ای پادشاهلر پادشاهی »
« واصف »

ذَمائِم [ع] آشاغیده‌کی (ذَمیمَه) نك جمعی. همزه‌نك یرینه (ی) یازلاملی : (اصحاب ذمائم) .

ذَمّ [ع] بر شخص و یا هیئتك احوال وافعالنی بیان ومؤاخذه ایده‌رك عیب وقصوری حقنده هتك شرف وکسر اعتبارینی موجب اوله‌جق صورتده عزو یاتده بولنمق که ترکجه‌ده یَرمك ، یَرلمك ؛ قنامق ، قنانمق دینیلیر . (مَدح) بونك ضدیدر : (برشخصی ذم ، برشخصك ذمی) ،

« یار مدحندن نه اصی یاو ذمّندن نه غم »
(لا)

ذَمّام [ع] ذم ایدیجی ، یریجی ، قنامسیق : (ذمام بدنام)

ذَمیم [ع] (مَذموم) کبی یرلمش، یرمکه یرلمکه مستحق فنا، کوتو حال ، شی : (فعل ذمیم ، خلق ذمیم، قول ذمیم، افعال ذمیمه، اخلاق ذمیمه ، اقوال ذمیمه)

« تربیتکرده ٔ خلق حسنی اولسه طباع »
« حسن اخلاقه مبدل اولور افعال ذمیم »
(نظیم)

ذَنْب [ع] قباحت، کناه ، صوچ: (ذنب عظیم، ذنب منفور)

« قطع امید ایتمم عفو گدن قصور وذنبله »
« بن قولم قولدن خطا یارب جنابگدن عطا »
(واصف)

ذَنَب { [ع] قویروق ، صاپ . جمعی (اَذْناب) .

ذَوات { [ع] (ذات) ك جمعی . اورایه مراجعت اولنه .

ذَوائِب { [ع] (ذُؤابه) نك جمعیدر . (ذُؤابه) = فی الاصل باشك اوك طرفندن آلینه ملاصق اولان برنجی دیمکدر . بعده باشك اوراسندن آرقه‌یه طوغری اوزانوب صارقان کاکل ، برچه اطلاق اولنمشدر . آتك برچنه اطلاق جائزدر . شو تقدیره کوره جمعی اولان (ذَوائِب) = کاکلر ، برچلر دیمکدر . مفردی اصلا قوللانیلماز . جمعی ده اکثریا (ذُو) ایله برلکده یعنی (ذو ذوائب) صورتنده وکاکللی ، قویروقلی کوکبلر معناسنده قوللانیلیر .

ذَوْب
ذَوَبان } [ع] اریمك ، صو کبی اولمق: (ذوب رصاص ، ذوبان نحاس) .

ذَوْق { [ع] برشیئك خوشه کیتمکلکی خصوصی ، طادینی طویمق ماده‌سی: (ذوق صحبت ، ذوق طعام ، ذوق سلیم) (ذوقه کیتمك) = خوشلانمق . (ذوقنه وارمق) = طادندن حظ ایتمك ، طادی خوشه کیتمك . § جنبش ، اکلنجه ، اکلنتی: (اهل ذوق ، بزم ذوق) ، (دون کیجه صباحه قدر ذوق و صفا ایله وقت کچیردك) . (ذوقلنمك) = بین العوام بریني استهزا ایتمك ، بریله اکلنمك معناسنده قوللانیلیر . (ذوقه طالمق) = جنبش ، اکلنجه ایله وقت کچیرمك . (ذَوْقِی) = ذوقه منسوب ، ذوقه متعلق . (ذَوْقِیّات) = ذوقه ، اکلنجه‌یه متعلق خصوصات :

« بن نه مسیحی نه مسیحا دمم »
« ذوق حقیقتده آرار آدمم »
(معلم ناجی)

« محنتی کنندینه ذوق ایتمه‌در عالمده هنر »
« غم وشادیء فلك بویله کلور بویله کیدر »
(واصف)

ذَوِی { [ع] (ذُو) نك سبب اضافتله نونی ساقط اولمش جمعیدرکه صاحبلر دیمکدر . مطلقا اضافتله قوللانیلیر : (ذوی العقول ، ذوی الارواح ، ذوی الاحترام) .

ذَهاب { [ع] کیتمك : (ایاب وذهاب) § ذهناً بر یوله کیتمه یعنی ذاهب اولمه ، فکرنده کندینه کوره صانوب بلله‌یش: (ذهاب باطل ، ذهاب سقیم)

« کیتمه‌ین یولنه عریان وفقیر اولسون هپ »
« چار مذهبده حرام اوله ذهاب وذهبی »
(نظیم)

ذَهَب { [ع] خالص آلتون : (ذهب کثیر) جمعی

(اَذْهاب ، ذُهُوب ، ذُهْبان) در .
(اَبُوالذَّهَب) = آلتون باباسی ، چوق
زنکین آدم . (ذَهَبْ) = آلتون
سورلمش ، یالدیزلی :
« اگرچه صبر ایدرسه قیمت اولماز »
« آنگا یوز بیك ثمن سیم وذهبدن »
(ابن کمال »
ذَیْل { [ع] اتك : (طویل الذیل) اتکی اوزون، آچیق حاللی،
عفتسز . (ذَیل ازار) = پشتمالك ،
یاخود دستارك اتکی ، اوجی . § بر
شیئك صوڭی ، لاحقه ویا علاوه‌سی :
(ذیل کتاب ، ذیل دستور ، ذیل
طرزنده) . (ذَیْلاً) = صوڭ ، علاوه
اوله‌رق (ذَیْلِیّات) = ذیله متعلق ،
ذیل صورتیله یازیلان شیلر :
« رایت عزتنه ذیل زر افشان خورشید »
« علم رفعتنه جرم قمر مهچهٔ سیم »
(نظیم)
« بر ایکی مبحثه تعلیق اولنجه انظارم »
« اوزاندی ذیل مباحث چوغالدی قیل ایله قال »
(ندیم)

﴿ ذِ ﴾

ذِئْب { [ع] قورد . جمعی (ذِئاب) . (داءُالذِئب) = قورد
مرضی یعنی آجلق . (ذِئبِ بَحْری)
= دڭز قوردی یعنی « پرکی » دینیلن
اوسقی قالین پوللی ییرتیجی برنوع بیوك
بالیق .
ذِبْحَه { [ع] اصطلاح طبی . اکثریا چوجقلرك بوغازلرنده پیدا
اولان و (قوش پالازی) دینیلن
مرض مهلك دیمکدر : [ذِبْحَهٔ حَقیقیه]
= اصل قوش پالازی دینیلن مرض
مدهش (ذِبْحَهٔ کاذِبَه) = علائمی قوش
پالازینه مشابه اولدیغی حالده آثاری
باشقه درلو اولوب اکثریا شفاپذیر
اولان واکثریا ینه چوجقلرده ظهور
ایدن بر نوع خسته‌لقدرکه (خُناقِ
صَرصَری ، اِلْتِهابِ حَنْجَرهٔ صَرصَری) ده
دینیلیر .
ذِراع { [ع] آرشین . (ذراع اعشاری) = متره .
(ذراع معماری) = قلعه ودولتکرلرك
قوللاندقلری آرشین‌که یکرمی درت
پارمقدن عبارت طول دیمکدر . §
انسانك دیرسکی اوجندن اورته پارماغی
اوجنه قدر اولان بوی ، اوزونلق .
جمعی (ذِراعات) .

ذِرْوَه [ع] تپه، يوكسك برشيئك اك يوقارىسى : (ذروهٔ جبل) = طاغ تپه‌سى .

ذِكْر [ع] آكمق ، آكلق ؛ ياد ايتمه، ايدله: (مقدمه‌ده ذكر اولنان ماده ، ذكر احباب) . (سالف الذكر ، آنف الذكر) = يوقاريده آكيلان ، شمدى آكله‌سى كچن . (آتى الذكر) = آشاغيده آكيلان ، ياد ايديلن ماده (ذكر جميل) = كوزل صورتده ياد ايتمه ، مكتبلرده تربيه وتحصيل خصوصلرنده مكتب اداره‌سى طرفندن تقديره شايان كوريلن اطفال و طلبه‌يه و يريلن تحسيننامه . § اسم حق آكمق، ياد ايتمك : (ذكرالله ، ذكر درويشان) جمعى (اَذْكار) .

« اما نه ذكر و فكركيم آكاه اولا نلره »
« ياد عطاى حالق كون و مكان و يرر »
(نديم)

« قورتلغه كرداب خطردن ذكر ايت »
« لاحول ولا قوة الا بالله »
(فامى)

ذِلَّت [ع] خوارلق ، حقيرلك ، آلچاقلق : (علوّ جناب صاحبى ذلّت ومسكنتدن عبارت بولنان برحياته البته موتى ترجيح ايدر)

« اى داهيه سن شمديلك اول صابر ذلّت »
(معلم ناجى)

« ايتمز كنار مطلبه كوهر نثار موج »
« تا اولميجه ذلّت ايله خاكسار موج »
(سامى)

ذِمَّت [ع] عهده ، اوست : (وجيبهٔ ذمّت انسانيت ، واجبهٔ ذمّت رعيّت ، مترتب ذمّت صداقت) § عهده‌ده بولنان شى ، بورج: (ذمّت دفترى، ذمّت پوصله‌سى. ارباب ذمّت) . (ذمّت قيد ايتمك)= اصطلاحات ماليه‌جه بورج چيقارمق. معناى ثانى اعتبار يله جمعى (ذِمَم) جمع‌الجمعى ده (ذِمَامَات) در . (برائت ذمّت) = اوستنه عطف اولنان تهمتدن صييريلوب قورتلق ديمكدر :

« دعاى عزّ وجاهك ذمّتمده فرض بيلمشدم »
« ايدردم روز وشب مدحكله مجلسلرده كويايى »
(واصف)

« مشرب اهل مروّتده وفا ذمّتدر »
« ذوق ارباب محبتده الم عادتدر »
(وله)

ذِه [ع] عربيده مونثه مخصوص اسم اشارتدر . شو ، بو . لسانمزده بو اختصاص معتبر دكلدر . الفسز (هاء) تنبيهيه ايله قوللانيلير . يالكز اصلا قوللانيلماز: (هٰذِهِ) = ايشته شو : (الحالة هذه) .

ذِهْن [ع] قوهٔ مدركه ، قوهٔ حافظه. دماغ بشرده فطرةً

موجود اولان آگلامق ، بیلمك ، اونوتمامق قوتی . (ذِهْناً) = ذهن جهتیله ، ذهن ایله : (مسئله‌یی ذهناً حله چالشیور) . (ذِهْنِی) = ذهنه منسوب ، ذهنلی : (حساب ذهنی ، شخص ذهنی). (ذِهْنِیّات) = ذهنه متعلق خصوصات. جمی (اَذْهان) :

« ذهن وقادیگك اوصافنی یازدقجه سنك »
« کیجه‌لر کلکمك اطرافنه پروانه کلور »
(ندیم)

ذِی { [ع] صاحب معناسنه (ذُو) نك قاعدهٔ عربیه اوزره حالت جرّیدر . لسانمزده هرایکیسی‌ده مطلقا ترکیب ایله قوللانیلیر . موقع استعماللری قاعده تحتنده دکلدر. حکم سلیقه‌یه کوره‌در. مع‌مافیه بعضاً سلیقه (ذِی) یرنده (ذُو) یی ، (ذُو) یرنده (ذِی) یی قبول ایتمز . مثلا (ذِی شان) دینیلیرده (ذُوشان) اصلا دینیلمز . بونك کبی (ذُوفُنُون) یرنده (ذِی‌فنون)ده دینیلدیکی کورلمه‌مشدر . دینیلسه بیله خوشه کیتمز . بونلر ترکجه‌ده (لی ، لو) اداتلریله نقل وایراد اولنور : مثلا (ذِی‌شان) = شانلی ، شان صاحبی . (ذِی‌حَیات) = حیات‌صاحبی، جانلی. (ذِی‌قیمَت)= قیمتلی ، دکرلی . (ذی‌الحِجّه) = شهور عربیه‌نك اون ایکنجیسی . (ذی‌القعده) = شهور مذکوره‌نك اون برنجیسی. (ذی‌الید) = برعینه، بر شیئه بالفعل وضع ید ایدن ویاخود تصرفی ثابت اولان کیمسه معناسنده اصطلاح فقهیدر .

« بریده جامع قرآن مبین ذی‌النُورَین »
« منبع حلم وحیا حضرت عثمان حلیم »
(نظیم)
« بریسی مسند آرای قپودانی سعادتله »
« اوچی اول‌شهریارعالمك داماد ذی‌شانی »
(ندیم)

﴿ ذُ ﴾

ذُباب ، ذُبابَه { [ع] سینك : (طنین ذباب). (جناح ذباب) = سینك قانادی .

« اوله همپرواز عنقا نیجه ممکندر ذباب »
« هرّه‌نك شیر ژیان ایله اولورمی نسبتی »
(واصف)

ذُبالَه { [ع] موم ، قنديل فتيلی. نادراً مستعملدر .

ذُبُولْ { [ع] پژمرده اولمق، صارارمق، روب صولمق: [قنغی سمن ملاحتدرکه عاقبت باد سموم فنا ایله ذبول بولمادی — تفرجات — سنان پاشا] .

دُخُولْ { [ع] (ذَحل) ك جمعی. عداوتلر ، دشمنلقلر ، انتقاملر دیمکدر . مفردی قوللانیلماز. جمعی مفرد حکمنده مستعملدر .

ذُخْرْ { [ع] وقت حاجت ایچون بریکدیریلوب صاقلانیلان شی. استعمالی معنویاته مخصوص کبیدر: (ذخر آخرت) = اعمال صالحه ، خیرات وحسنات .

ذُرِّيَتْ { [ع] انسانك ولدی ، نسلی ، دولی . جمعی (ذُرِّیاتْ) در :

« باغلودر حالنجه بر قید املده هرکیشی »
« جمع مال ایلر کیمی ، ایستر کیمی ذریتی »
(لا)

ذُكُورْ { [ع] ارکك معناسنه اولان (ذَکَر)ك جمعی. ارککلر دیمکدر . مفردی باشقه معناده قوللانیلیر : (ذکور واناث ، اولاد ذکور) . (ذُکُورَتْ) = ارککلك : (ذُکُورَتْ واُنُوثَتْ) = ارککلك ، قادینلق .

« بسمله‌در ورد اناث و ذکور »
« حرزدل وجان سروشان وحور »
(نظیم)

ذُلّ { [ع] معناجه (ذِلَّتْ) ایله مترادفدر . اورایه مراجعت اولنه : (حصیر پاره بدوش ذلّ ومسکنت اولان) .

ذُنُوبْ { [ع] گناه،سوچ معناسنه اولان (ذَنْب) ك جمعی : (استغفار ذنوب ، توبهٔ ذنوب)

« وزن اولندقده ذنوبم کفهٔ میزانده »
« هرگناه بیکرانم اوله بربار ثقیل »
(واصف)

ذُو { [ع] صاحب معناسنه‌در . (ذی) ماده‌سنه مراجعت اولنه : (ذوالربعةالاضلاع) = درت کوشه‌لی . (ذوالفقار) = ایکی چاتاللی، آغیزلی . (امام علی) رضی الله عنه حضرتلرینك سیف مشهوری . (ذُوالوَجْهَیْن) = ایکی وجهلی ، ایکی طرفلی یعنی حرم وسلاملق صورتیله قوللانیلان دائره . (ذوالمَعاشَیْن) = اصطلاح فنی ، هم قره‌ده وهم صو ایچنده یاشامغه قابلیت خلقیه‌سی بولنان نوع حیوانه اطلاق اولنور .

« لوم حساددن ، آسیب نظردن دائم »
« ایلیه ذاتکی محفوظ خدای ذوالمن »
(ندیم)
« بری آنك اسدالله علی‌درکه هنوز »
« ذوالفقارینله آلدقجه اولورخصم دونیم »
(نظیم)

ذُهُولْ { [ع] برشيئى اونوتمش كبى قصداً ترك ايتمك § مشغوليت الجاسيله غفلت ايدوب اونوتمق. (غفلت، خطا) لفظلرى كبى ماقبلندەكى مادەدە ظرفيّت اداتى اولان (دە) بولنديريله‌ماز : مثلا (معلم درسك بو قسمندە ذهـول ايلەمش) دينيله‌مز . مطلقا (دن) اداتيـله ايراد اولنەرق (معلم درسك بو قسمندن ذهول ايلەمش) دينيلير .

ذُيُولْ { [ع] (ذَيْل) ك جمعى . اتكلر ، علاوەلر .

﴿ را ﴾

راء { [ع] الفباى عثمانيده اون ايكنجى حرفك اسمى . حسابدە (٢٠٠) عددينه اشـارتدر. وضع تاريخدە (را) «ربيع الاول» ه علامتدر : (حرف الراء ، راءمهمله) .

رائِفْ { [ع] رأفتلى ، آجيوب مرحمت ايديجى. اشخاصدە اسم اولەرق قولـلانيلير . همزەنك يرينه (ى) يازلماملى .

رائِقْ { [ع] خالص ، صافى ، سادە : (عسل رائق ، لبن رائق، روغن رائق، ادعيهٔ رائقه، تمنيات رائقه) همزەنك يرينـه (ى) يازلماملى .

رائِى { [ع] رؤيت ايديجى ، كوريجى ، كورن § (را) حرفنه منسـوب ، متعلق معناسـنەدە اولور . لكن بو تقديردە آخرندەكى (ى) شدّەلى اعتبار اولنمق لازم كلير: (قصيدهٔ رائيّه) كبى. بوكلمه (رايى) طرزندە يازيليرسه يا كلش اولور .

رابِحْ { [ع] فائدەلى ، قازانجلى ، قازانان . (رابِحـه) = عين معنادە (تجـارت) لفظنه وصف اولور : (تجارت رابحه) = فائدەلى ، قازانجلى آلش ويرش .

رابِطْ { [ع] ربط ايديجى ، باغلايجى ، بتيشديريجى : (حبل رابط ، حرف رابط) .

رابِطَه { [ع] قيد ، بند ، باغ . اكثريا (تعلّق) مقامندە معنوياتدە قوللانيلير : (رابطهٔ قلبيه ، رابطهٔ مودت ، رابطهٔ اخوت ، فكّ رابطه ، قطع رابطهٔ الفت) § انتظام، اسـلوب ، ترتيب ، دوز كونلك :

(رابطه‌لی آدم، رابطه‌لی ایش ، آنك هر شیٔ رابطـه‌سز ، رابطه‌سز ایشی سوممم) . (رابطـه‌لی) = منتظم ، ترتیبلی . (رابطه سز) = انتظامسز ، یولسز. § ربط ایدیجی معناسنده اداته، آلاته اطـلاق اولنور : مثـلا (که) ادات رابطه‌در . کذلك طوپلی ایکنه آلت رابطه‌در .

رابِع { [ع] دردنجی : (باب رابع ، جلد رابع ، دفعهٔ رابعه ، رتبهٔ رابعه) . (رابعاً) = دردنجی اوله‌رق ، دردنجی مرتبه‌ده (رابع عشر) = اون درت .

راپورت { [Rapport فرانسزجه‌دن] تقریر ، مذکره ، انهـا ؛ دعوی تقریری ، ضبطنامه‌سی § اطبانك بر خسته‌یی ویا مأمور ینـك بر ماده‌یی معاینه وتدقیق ایتدکدن صـوکره ویردکلری تقریر ویا شهادتنامه‌یه اطلاق اولنور . (اهل خـبره راپورتی ، طبیب راپورتی) . (راپورتور (Rapporteur = تقر - یرجی ، بر ماده‌نك کشف وتدقیقـله تقریر وراپورت تنظیمنه مأمور آدم || آخرینـه (se,) علاوه اولنورسـه مخبر ، سخنچین ، منافق .

راتِب { [ع] صیره‌لاندیریجی ، پایدار ایدیجی . اشخاصده اسم اوله‌رق قوللانیلیر . (راتبه) = معاش ، وظیفه ، تعیینـات : (راتبه خوار) :

« مجذوب شوق وصلی اولوب راتب اولمهك »
« كه جزرو كاه مدّ ایدر ایتمز قرار موج »
(راتب)

راتِین [ع] | چام ساقزی، رچینه دینیلن برنوع ضمغ.
راتینج [ف] | فارسیده (راتیان، راتیانه ، راتیانج)

دینیلیر . (راتینج) صـوك لفظـك مخففیدر. ایکنجیسی لسانمزده اصطلاحات فنیه‌دن اوله‌رق قوللانیلیر. (راتینجی) = چام ساقزینه منسوب ، متعلق دیمکدرکه فناً عین ضمغ ترکیب وقوامنـده اولان شـیلره اطـلاق اولنـور . (راتینجیه فصیله‌سی) = اونوع ساقزلی، ضمغلی آغاجلر .

راجِح { [ع] معنیً و یا مادةً معتبر ومقبول ، عین صورتله ایکی شـیدن بربرینه نسـبتله دها ایی واوسـتون اولان : (قول راجح ، رأی راجح ، فکر راجح).

راجِع { [ع] کیرودونیجی ،دونن؛ طوقونان : (بوجمله‌ده‌کی « هو » ضمیری شو کلمه‌یه راجعدر)، (فعلك مسئولیتی فاعلنه راجعدر، بوایشك شان وشینی سزه راجعدر) بولفظك یرنده (عائد) استعمال اولنور. لکن (عائد) ك قوللانیلدیغی هر موقعده بوکلمه قوللانیله‌ماز. چونکه سلیقه قبول

ایتمز ، خوشمزه گیتمز . مثلا (بوایشك فائده وضرری کندیسنه راجعدر) جمله‌سنده (کندیسنه عائددر)دیمکده هیچ بر بأس یوقدر . فقط (بووظیفه مقام ریاسته عائددر) جمله‌سنده (راجع) لفظی قوللانیلیرسه خوش کوریله‌من .

« خیر وشر جمله حقه راجعدر »
« کیمسه‌نك اختیاری الده دکل »
(لا)

« چون اولمشدر عمللر دیمزده نیته راجع »
« بوپاکیزه عملده شبهه‌سز خیرعبارتدر »
(ندیم)

راجِل { [ع] یایا ، یوریجی : (فارس وراجل) .

اکثریا مجازصورتنده استعمال اولنور. مثلا : (هر خصوصده اولدیغی کبی بوفنده‌ده راجلدر) دینیلیرکه اقتدارسز ، بضاعه‌سز معناسنی ایما ایدر .(رُاجلاً) = یایا اوله‌رق ، یوریه‌رك :(راجلاً دور عالم سیاحتنه چیقدی)

راجی { [ع] رجا ایدیجی ، ایدن ؛ امید ایله یالواریجی ،

یالواران : (شخص راجی ،عبدراجی ، درویش راجی)

« حق رحمتنه کرچه جهاندر راجی »
« بوفمل ایله حاشاکه اولهم بن ناجی »
(ملا یوسف)

راح { [ع] باده ، شراب :

« راحسین راحتفزای خاطر مستانه‌سین »
(نفعی)

« لطف ایله کتیر راحی روحم‌ساقی »
(معلم ناجی)

راحَت { [ع] مادی ومعنوی کدر و اضطرابدن آزاده

وآسوده اولمق ، کدرسز واذاسز بر حالده بولنمق : (راحت قلب ، راحت وجود ، راحت جان ، راحت ذهن)، (راحتسزلك) = حالت اضطراب ، خسته‌لق . (راحت طورمق) = تمکین وسکون ایله اوصلی طاورانمق. (راحة‌الحلقوم ، راحت حلقوم) = معروف برنوع یوموشاق شکر :

« ای قدسیان امان بکا امداد وقتیدر »
« برحیرت آلدی ناطقه‌مك تاب وراحتن »
(ندیم)

« کل مهد صفاده راحت ایله »
« بر قاچ کیجه‌جك فراغت ایله »
(شیخ غالب)

راحِل { [ع] رحلت ایدیجی ، کوچیجی ، کوچن .

نادراً قوللانیلیر .

راحِلَه { [ع] یوك دوه‌سی ، یوك حیوانی : (راحله‌وان

سمت عراق اولان)

راحِم { [ع] رحم ایدیجی ،آجییوب اسیرکه‌یجی : (آسم راحم ،

حاکم راحم) جمعی (راحمون، راحمین). (ارحم الراحمین) = جناب الله .

راحَه { [ع] آووج ایچی ،ال آیه‌سی : (راحهٔ ید ، راحهٔ قدم)

= اصطلاحات طبیه‌دندر . اصطلا -

حده‌کی طرز استعمالی معنای اصلیسنه موافق دکلدر . چونکه برنجیسنده (ید) لفظی فضله ، ایکنجیسنده‌ده طبان مقامنده قوللانیلدیغندن معنای اصلیسی ایله طبان طبانه ضددر .

رادّه { [ع] مرتبه، درجه، صیره، کرته : (ساعت بش راده‌سنده، سنّی اوتوز بش راده‌سنده اولملی ، اولوم راده‌سنده اسیرفراش، اویله بر راده‌یه کلدی که قیزجغزک کوزلرندن یاشلر آقمغه باشلادی) § چیزیك ، چیزکی : (راده چکمك ، راده چکلمك)

راز { [ف] سرّ، کیزلی شی، کیزله‌نیلن خصوص : (رازنهان ، راز درون ، کشف راز ، کتم راز ، افشاء راز) . (رازدان) = سرّ بیلیجی ، واقف اسرار اولان دوست، شخص :

« دیدیکه آه سؤال ایتمه راز پنهانم »
« دل فکارمه زخم اورمه‌سنده‌دیکربار »
(ندیم)

رازقی { [ف] تحریف ایله (رازاقی) دینیلن بر نوع اوزوم : (رازاقی خوشابی)

رازیانج / **رازیانه** { [ف] رزنه دینیلن یبانی دره اوتی . (رازیانهٔ رومی) = آنیسون دینیلان نبات معروف.

راسب { [ع] صو کبی مایعاتك دیبنه‌چوکیجی، چوکن : (جسم راسب ، اجسام راسبه) .

راست { [ف] طوغری : (سخن راست، چوب‌راست). (راستی) = طوغریلق. (رهٔ راست) = طوغری، کسدیرمه‌یول. (راستکو) = طوغری سویله‌ین . (راستکار) = ایشی طوغری ، اهل استقامت . (راست کله) = تصادفی اوله‌رق ، قضاءً . (راست کلمك) = تصادف، اصابت ایتمك ؛ قاووشمق . (راست کتیرمك) = اصابت ایتدرمك ، طوقندرمق § موسیقیٔ شرقیده برمقام، پرده‌نك اسم مخصوصی : (راست پیشروی، راست‌فصلی ، راست‌تقسیمی)

« آرانماز نشئهٔ تمکین رند لا ابالیده »
« کهی مست وکهی هشیار کاهی راست کاهی کج »
(واصف)

« راست کلدی پیك اندیشه‌م بوغرا مطلعه »
« چرخ چارمدن اوته، عرش معلادن بری »
(ندیم)

راسخت { [ف] لسانمزده محرف (راستق) که یاقلمش باقردن معمول قره‌بویا . اکثریاقادینلر استعمال ایدرلر. (راستق طاشی) = آنتیمون دینیلن جوهر معدنی .

راسخ { [ع] رسوخ صاحبی ، ملکه‌لی: بو معنی اعتبار یله

جمعی اولان (راسخون ، راسخین) = علوم دینیه‌ده رسوخ وملکه صاحبی اولان علمای امته اطلاق اولنور . § ثابت ، متین ، محکم : (ستون راسخ ، عماد راسخ ، اعتقاد راسخ ، عقائد راسخه) .

راشِد { [ع] عقل ودینك کوستر- دیکی طوغری یولده- کیدیجی ، کیدن : (بالغ راشد) جمعی (راشدون ، راشدین) : (خلفاء راشدین) .

راشی { [ع] رشوت ویریجی ، ویرن . اصطلاح فقهیدر.

راصِد { [ع] رصد ایدیجی ، دقتله کوزله‌یجی ، کوزله‌ین : (راصد کواکب ، راصد عواقب) .

« راصدان فرق ایده‌منلر ارتفاع کوکبك »
« قیلسه‌لر برقاچ رصد بنیاد الغ میرزا کبی »
(ندیم)

راضی { [ع] رضا کوستریجی ، رضا ویریجی :

« حتی اظهار ایلر ایسه قاضی »
« بوکا هرکس اولور البت راضی »

راطِب { [ع] رطوبتلی ، نملی ، ایصلاتیجی : (راطب ویابس)

راعِد { [ع] کورله‌یجی ، کورلده یجی ، کورلده‌ین : (سماء راعد ، سحاب راعد) . (راعده) = کورلده‌یجی ، کورلده‌ین بولوت دیمکدر : (راعدهٔ مدهشه) .

راعی { [ع] چوبان ، صغیرتماج ؛ اوتلاتیجی : (راعئ مواشی)

« یوقسه سوریدن جدامی قالدك ؟ »
« فرقتمی بو اضطرابی داعی ؟ »
« قالمشلره باقمه‌یورمی راعی ؟ »
« بی همره وبی نوامی قالدك ؟ »
(قوزی‌یه خطاب — معلم ناجی)

راغ { [ع] طاغ اتکی ، چایرلق ، چمنلك . اکثریا (باغ) ایله برابر قوللانیلیر :

« باغ وراغ دولت واجلالنه »
« اسمه‌سون بادخزان معزلت »
(ندیم)

راغِب { [ع] رغبت ایدیجی ، جان وکوکلدن اوزله‌یجی ، اوزله‌ین : (راغب معارف ، راغب احبا)

رافِض { [ع] ترك ایدیجی ، صالیویریجی . (رافضه) = فرق شیعه‌دن برینك اسمیدر . سبب تسمیه حضرت (زید بن علی) یی ترك ایدیشلریدر . (رافضی) = فرقهٔ مذکوره‌یه منسوب اولان هربر فرده اطلاق اولنور . جمعی (رافضیون) در . جمع دیکری اسلوب فارسی اوزره تخفیف (یا) ایله (رافضیان) در .

رافِع { [ع] قالدیریجی ، یوکسلدیجی : (رافع فرمان) . § اسماء الحسنادندر : (یا رافع الدرجات) ، (یا رافع البلیات) .

رَاقِم } [ع] یازیجی ، یازان : (راقم الحروف، راقم رساله)

رَاکِب } [ع] بینیجی ، بینن : (راکب سفینه . راکب حمار) (رَاکِباً) = بینمش اوله‌رق ، بینه‌رك : (واپوره راکباً عزیمت ایتدی)

« اقالیم رومه ایسته‌سه بردمده راکبی »
« اخبارچین وزینت هندوستان ویرر »
(ندیم)

رَاکِد } [ع] جریان ایتمه‌یوب طوران ، طورغون اولان : (ماء راکد ، میاه راکده ، هواء راکد ، دکز بوکون پك راکددر)

رَاکِع } [ع] رکوع ایدیجی ، باشنی یره طوغری اکیجی . (رَاکعاً) = رکوع حالنده اوله‌رق : (راکعاً تسبیحه باشلادی)

رَام } [ف] مطیع ، منقاد اولان ؛ تسلیمیت کوسترن . انسان وحیوان حقنده (اولمق ، ایتمك) ماده‌لریله قوللانیلیر : (اوشوخ تند مشرب کیمسه‌یه رام اولمیور ، اوقدر حرون برحیوانی کندینه رام ایتدی)

« حق تعالی ایده اقبال وجلالن افزون »
« امرینه رام اوله دائم فلك بی آرام »
(ندیم)

رَامپَه } [ایتالیانجه‌دن] کمی کمی‌یه یاناشوب چنکل ، خلاط آتمق دیمکدر .

رَامِشْگَر } [ف] مطرب ، سازنده ، خواننده معناسنه‌در . (رَامِشی) = دخی عین معناده استعمال اولنه‌بیلیر . (رَامِشْگَری)= مطربلق ، سازنده‌لك .

رَامِی } [ع] رمی ایدیجی ، آتیجی : (رامیٔ سهام ، رامیٔ دانه)

رَامِی } [ف] رامه منسوب ، یك مطیع ، زیاده منقاد § قرار معناسنه اولان (آرام) ك مخففی (رام) اولدیغنه کوره (رَامِی) =(قَرَارِی) معناسنی‌ده افاده ایدر .

رَان } [ف] اویلوق ، بدنك قالچه یعنی قیچ طرفی: (اول فارس بی نظیرك زیر راننده بولنان. اسب صبا رفتار) (رَانِین) = اویلغه مخصوص شلوار ، چاقشیر ، پانطولون مقوله‌سی لباس .

« سنده آت طوت سایه‌سنده واصف اول شاه جهان »
« کام آلوبدر زیر ران ایتدکجه رخش دولتی »
(واصف)

رَان } [ف] سورمك ، سوق ایتمك معناسنه اولان (رَانْدَن) مصدرندن صیغهٔ امردرکه وصف ترکیبی طرزنده قوللانیلیر : (حکمران ، خامه‌ران ، کامران ، اسبران) .

رَاوَنْد } [ف] فارسیده (ریباس) دینیلن طعمی مایخوش بر نوع نباتك کوکیدرکه دوامقوله‌سندندر. (راوند شروبی) مقبول ومشهوردر.

بونك برقاچ نوعی واردر . اك اعلاسی (راوند چینی) در .

راوی { [ع] روایت ایدیجی ، خبر ویریجی ، روایت ایدن : (راویٔ حدیث ، راویٔ حادثه ، راویٔ قصه) . (العهدة علی الراوی) = روایتك صدق وکذبی راوینك عهده‌سنه ، راوی‌یه عائد . دائما حدیث ویاشعر روایت ونقل ایدن آدمه (راوِیَه) دیرلرکه آخرنده‌کی (ها) مبالغه ایچوندر . اکثریا اسلوب فارسیده جمعی اولان (راویان) قوللانیلیر : (راویان اخبار وناقلان آثار) .

راه { [ف] مخففی (رَه) در که « یول » دیمکدر : (راه راست) = طوغری یول . (راه عشق) = عشق یولی . [راهبر ، رَهبَر] = دلیل ، قلاغوز ، یوله کوتورن . (راهنما ، رَهنما) = کذلك قلاغوز ، یول کوستریجی . (راهدار) = دربندلرده اوطوران کمرکجی ، قولجی . (همراه ، همره) = یولی برابر ، برلکده بولنان ، یول ارقداشی . (راهزن ، رَهزن) = یول‌اوریجی ، قطاع طریق ، خرسز . (راهنامه) = یول تعرفه‌سی ، بر بلده‌نك یوللرینی وتقسیماتنی مبین خریطه‌سی . (شاهراه ، شَهراه) = طریق‌عام ، جاده ، بیوك یول . (راه حق) = الله یولی ، طوغری یول . (راه صواب) = سلامتلی ، طوغری یول . (راهوار ، رَهوار) = تحریف ایله (راهوان) دینیلن اشکین یوریین حیوان ، آت :

« نیجه‌شاهدکه‌خرام ایلسه‌راهنده‌طوروب »
« عشوه وناز ونیاز یله چکرلر کردن »
(ندیم)

« اولورسه پیرو اوچابك سوارنظمه ندیم »
« سمندطبعی عجب‌راهوار اولورکیده‌رك »
(وله)

« ذهنی چرخ نهمه راهنمای سرعت »
(وله)

« یارادوب حق بکا برراهبر آکاهی »
(واصف)

راهِب { [ع] حالت‌تجرّدی اختیار ایله مناسترده ، کلیساده اوطوران پاپاس ، قره باش . مؤنثی (راهِبَه) درکه عمرلرینی حضرت‌یسوعه وقف ونذر ایتمش اولان باکرلره ، قیزلره اطلاق اولنور : (راهب کلیسا)

راهِن { [ع] اصطلاح فقهیدر . مالنی ترهین ایدن ، رهن ویرن شخصه اطلاق اولنور .

راهِیَه { [ع] بال آریسی دیمکدر . بعض کتاب قاعده ناشنا . سانك یازدقلری کبی (راه) لفظندن کویا مؤنث اوله‌رق (یا) نك تشدیدیله (راهیّه) تعبیری — غلط فاحش اولدیغندن — اصلا قوللانیلاملیدر .

رای { [ف] (رأی) لفظ عربیسنك ملیّنی درکه سبك فارسیده ترکیب ایله قوللانیلیر . نظمده (را) طرزنده تخفیفی ده جائزدر: (خودرای، تیره‌رای ، بدرای ، خودرا ، ستوده را) کبی . § هند ملوکنه مخصوص عنواندر . (راجه) ده دینیلیر :

« ناوك پرّانك اولسه نوله سرگرم شتاب »
« نامه بردر **رای** هندك سینهٔ عریانه »
(ندیم)

رایت { [ع] سنجاق : (رایت اسلام ، رایت عثمانی) جمعی (رایات) .

« سایهٔ بزمك جلال جاهك آسایشگهی »
« رایت عزمك همای دولتك بال و پری »
(ندیم)
« مصحف رایاتی مهر عالم افروز ظفر »
(وله)

رایج { [ع] فی الاصل همزه ایله (رائج) در . رواجلی، سوروملی اولان؛ بین الناس سوریلوب کچن : (رایج آقچه) = صاغ یعنی حقیقی آقچه‌نك ضدی ، خلق بیننده سوریلن قیمتی. (رایج مال) = مالك بهاسی ، دکری. (رایج وقت) = بر شیئك حال حاضرده‌کی بهاسی، دکری. بو مناسبتله محصولات وسائره‌نك بیاسه‌سی یعنی کلیتله صاتیلدیغی فیئات مقامنده قوللانیلیر : (ایپکك رایجی ، قهوه‌نك رایجی ،) .

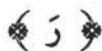
« نه در اول چارسوی پر انور »
« آنده رایج متاع فضل وهنر »
(ندیم)

رایحه { [ع] قوقو. بالاده‌کی کبی فی الاصل (رائحه) در. لکن اوصورتله قوللانیلماز : (رایحهٔ طیّبه ، رایحهٔ کریهه)

رایگان { [ف] مجاناً ، بادهوا ، عوضسز زحمتسزاله کچن، قارشولقی ویرلمکسزین الده ایدیلن شی:

« ایته هرخواهشکر احسانه لطفك رایگان »
(شیخ غالب)

رایش { [ع] اصطلاح فقهیدر . رشوت ویرن ایله رشوت آلان بیننده واسطه اولان شخص دیمکدر .

رأس { [ع] باش : (رأس وقدم) (رأس سنه) = ییل باشی . (رأس جبل) = طاغ باشی. مجازاده قوللانیلیر : (رأس الحکمة مخافة الله) ، (رأس ادویه حمیه‌در) § برایشك، برخدمتك باشنده بولنان،

بیوکی ؛ منتهای درجاتی : (رأس اداره، رأس‌امور ، رأس‌مأموریت).
(رَأساً) = باش اوله‌رق ، باشدن : (رأساً مأمور اولان ، جانب ولایته رأساً تحریرات تسطیری) || حیواناتده اسم‌عدد اوله‌رق قوللانیلیر: (التی‌رأس اسب توانا ، درت رأس قویون ، ایکی رأس اینك) . (رَأسَ اَلْمَال) = سرمایه، مالك اصلی، اساسی. [مسقط رأس] باشك دوشدیکی محل ، انسانك طوغدیغی یر :

« مسقط رأس همدر دودمان دولتك »
« درکهك اهل کالك ملجأ ومأواسیدر »
(ندیم)

رَأْفَتْ [ع] رقت‌قلب‌ایله آجیوب مرحمت ایتمك ، زیاده اسیرکه‌مك ؛ شدت مرحمت : (صاحب رأفت) .

« رأفتکده پرورشیاب اولسه برکلشن یتر »
« لاله‌وش‌خاکنده فیض‌رنك،تاب‌دلبری »
(ندیم)

رَأْی [ع] اعتقاد ، نتیجهٔ تفکر ؛ بر شیئ کوروب بیلمکله حصوله کلن حکم‌فکری: (رأی‌مصیب، اصابت‌رأی ، رأی‌سالم ، رأی‌شدید، رأی سقیم ، رأی‌منیر ، رأی‌فاسد) .
(رَأْیَ اَلْعین) = کوز ایله کورمك : (فلانی رأی‌العین مشاهده ایتمش) .

« ملك یقینه عزم ایدن افکار صائبه »
« رأی منیری مشعلهٔ کاربان ویرر »
(ندیم)

رَئیس [ع] باشده بولنان آدم ؛ بر جماعتك ، بر قومك ، برهیئتك باشی، بیوکی : (رئیس‌قبیله، رئیس روحانی ، مجلس اداره رئیسی ، شورای دولت رئیسی ، رئیس‌وکلا).

رَبّ [ع] کافهٔ مخلوقاتی تربیه ایدن ، بسلهین جناب‌حق ، تکری : (ربّ‌العالمین ، ربّ تعالی و تقدّس ، ربّ الارباب) § صاحب ، مالك: (یاربّ‌البیت ، یاربّ‌الکعبه) = جناب حق . (ربّ عزّت) = عزّت حقیقیّه صاحبی اولان الله تعالی .
(ربّ‌الدار) = اَو صاحبی. لسانمزده (یارَبّی ، یارَبّ ، یارَبْ) صورتلرنده قوللانیلیر . فی‌الاصل (یارَبّی) در . عرب بوندن یاء متکلمی اسقاط ایله (یارَبِّ) دیدیکی کبی فارسیده برقات دها تخفیف اولنه‌رق (یارَبْ)دینیلیر. نظمده اکثریا (یارَبْ) استعمال اولنور :

« اکر طاغلرجه‌ده وارسه وبالم »
« یوزیمه اورمه یارَبْ بی مجالم »
(واصف)

رَبابْ / **رَبابَه** [ع] (کمانچه) دینیلن سازکه طنبور شکلنده ، قیصه صاپلیدر. (ربابی)= کمانچه چالان :

« خدیو بیقرا مجاس که تار زلفی ناهیده »
« کمینه مطربی دیر سن بنم تار ربابمسین »
(ندیم)

رَبّانی { [ع] جناب حقه منسوب، رضای الٰهی‌یه مغایر کافهٔ احوال وافعالدن کلیاً مجتنب اولان عارف بالله ذات . (امام ربّانی ، سیّد ربّانی ، عالمِ ربّانی ، شیخ ربّانی) معنای نسبتی متضمن اولان تعبیراته مثال : (امر ربّانی ، لطف ربّانی ، اوامر ربّانیه ، الطاف ربّانیه) . جمعی (ربّانیون) و (ربّانیین) در . (رَبُوبی) = ده ربّه منسوب دیمکدر: (علم ربوبی) = علم لدنی‌ده دینیلیر :
« مونربانی‌ایله اولدقده شرق اقلیمنه »
« مهچهٔ رایاتی مهر عالم افروز ظفر »
(ندیم)

رَبْط { [ع] باغلامق ، باغلانمق : (ربط اوراق) = کاغدلری بربرینه یاپشدیرمق ویا بر شی ایله طوتدیرمق صورتیله طوپلامه ، (ربط کلام) = سوزلرك بربرینه اولان مناسبتی ، باغلانمه‌سی. (ربط قلب) = کوکل باغلامه . (ضبط وربط) = تأمین حضور و انتظامه عائد حسن اداره .
« لازم‌سه‌ده اسبابه کوکل ربطایتم »
« لا حول ولا قوّة الاّ بالله »
(لبیب)

رَبُوب
رَبِیب } [ع] اوگی اوغل . زوجه‌نك اسکی قوجه‌سندن پیدا ایتدیکی چوجق . (ربیبه) = اوگی قیز || یاخود دایه دیمکدر .

رَبُون { [ع] اخذ واعطاده پی آقچه‌سی. اصطلاح شرعیدر.

رَبیع { [ع] بهار ، فصل بهار دیمکدر . مترجم قاموسده دیيور که « ربیع ایکی قسمدر . بری (ربیع الشهور) در . دیکری (ربیع الازمنه) در . (ربیع الشهور) سنهٔ هجریهٔ قمریه‌نك صفردن صوکره کلن اوچنجی ، دردنجی آیلریدر که (شهر ربیع الاوّل) و (شهر ربیع الثانی) تعبیر اولنور . بونلر ربیع الازمنه‌دن فرق ایچون « شهر » لفظیله ایراد واستعمال اولنورلر. (ربیع الازمنه)ده ایکی کونه‌در . بری ربیع اوّلدر که چیچکار آچوب منتارك بتدیکی زماندر . (بهار) دینیلن موسمدر . دیکری ربیع ثانیدر که میوه‌لرك یتشدیکی وقتدر. بوده (کوز) دینیلن فصلدر . » . بو تقدیرده فصول اربعه دن برنجیسنه (ربیع اوّل) ، صره اعتباریله اوچنجیسی عد اولنانه ده (ربیع ثانی) دینیلیر . (رَبیعی) = بهاره منسوب، متعلق. (اَبُو الرَّبیع) = ابتداء بهارده ظهور

ابتدیکنه بناءً چاوش قوشنه کنیه اتخاذ اولنمشدر :

« یوق کرچه کشایش ربیعی »
« سویلتمه‌ده جوشش طبیعی »
(معلم ناجی)

رَتْق { [ع] بر نسنه‌نك بیرتیق و یاریغنی قاووشدیروب بیتشدیرمك، یاریق قاووشدیریلوب بیتشدیرلمك. لسانمزده یالکز قوللانلیوب مطلقا (فَتق) ایله برلکده وحسن تسویهٔ امور واداره‌ٔ مصالح معناسنده استعمال اولنور : (رتق وفتق امور مملکت)

رَتْقاء { [ع] اصطلاح فقهیدر . آلت انوثیتی معاملهٔ طبیعیه یه مساعد اولمایان عورته ، قادینه اطلاق اولنورکه ترجمه‌سی (آصلَق) در .

رَثّه ، رَثَّه { [ع] محتاج اولان شیئی اونوتماق ایچون انسانك پارمغنه باغلادیغی ایپلك معناسنه‌در .

رَثاثَت { [ع] اسکیلك ، اسکیمش ییرانمش اولمق: (رثاثت لباس ، اثوابك رثاثتی) . (رَثیث) = کهنه ، اسکی .

رَثْیَه { [ع] اصطلاحات طبیه دندر. وجودك اکثریا اوینا‌ق یرلرنده شدید آغریلر پیدا ایدن بر مرضدرکه (ریح طیّار) و (روماتیزما) دینیلیر . تعبیرات طبیهٔ آتیه بوعلتك انواعنی کوستررر : (رَثْیَهٔ عُقْدِیَّه ، رَثْیَهٔ عَضَلِیَّه ، رَثْیَهٔ جَنْبِیَّه) .

رَجاء { [ع] نیاز ایله اوتمه ، امید ایتمه: (فلانك تلطیفنی رجا ایتدی) کسر (را) ایله تلفظی غلطدر. (منقطع الرجا) = مأیوس ، نومید دیمکدر .

« وفور همتیله نامی عالمده اولوب مشهور »
« در والاسی دائم ملجاء اهل رجا اولدی »
(ندیم)

رَجَب { [ع] فی الاصل هیبتلی، عظمتلی کورلمکله تعظیم ایدلمك معناسنه‌در. شهور قمریهٔ عربیه‌دن یدنجی آیك اسمیدر. زمان جاهلیتده بوکا زیاده تعظیم ایدلمسی سبب تسمیه‌در.

رَجَز { [ع] عروضده هرمصراعی درت کره (مستفعلن)دن عبارت بولنان بر بحر مخصوصدر . بعضاً (اُرجُوزَه) مقامنده‌ده استعمال اولنور .

رَجْسَه { [ع]شدتلی کوك کورلتیسی. (رَجس) ده عین معنایه لغتدر : (رجسهٔ ناکهانی) .

رَجْعَه { [ع] بعدالموت دنیایه رجوع معناسنه‌درکه جمعی (رَجَعات) در .

رَجْفَه ، رَجَفان { [ع] شدتله صارصلمه ، دپرنمك: (رجفة الارض، رجفان ارض ، رجفان عین) اصطلاح طبده

بر عضوك صارصلمه‌سی دیمكدر .
(رَجْف) ده اغتدر .

رَجُلْ { [ع] بالغ اولمش ارككك آدم: (رجل صالح) § اصطلا-
حده مقتدر ، اختصاصلی ، اهل كبی
برمعناده قوللانیلیر. مثلا : (فلان بو
ایشك رجلی دكلدر ، فلان او ایشك
رجلیدر، انسان رجلی اولمدیغی خدمتی
درعهده ایتمه‌ملیدر) بوطرز استعمالنه
كوره فرانسزجه (قومپه‌تان —
Compétent,e) لفظنه معادل ،
عد اولنه‌بیلیر .

رَجْم { [ع] طاشه طوتمق، طاشلا- مق ، طاشلانمق : (رجم
شیطان) § برینه آتیلان طاش .
(رَجِیْم) = معنای اصلیسی طاشلانمش،
معنای اصطلاحیسی قوغلمش ، طرد
اولنمش دیمكدركه خاصةً شیطانه وصف
اوله‌رق قوللانیلیر : (شیطان رجیم ،
ابلیس رجیم)

« هوادن دانهٔ هاون سر اعدایه دوشدكجه »
« كورن جند ملائك رجم ایدر ظن ایتدی شیطانی »
(واصف)

رَجُولِیَّتْ { [ع] اركك اولمه ، اركككلك : (شان
رجولیّت ، حال رجولیّت)

« اول كه میدان رجولیتده بایراق بند اولور »
(ندیم)

رَچَتَه { [ایتالیانجه‌دن] طبیبلرك خستكان ایچون ترتیب
ایتدكلری علاج ، دوانك طرز اعمال
واستعمالنی حاوی كاغد .

رَچَلْ { [ف] غلط مشهور. انواع میوه‌لرك شكر ویا پكمز
ایله یاپلمش مربّاسی ، قویو طاتلیسی
دیمكدر. فارسیده طوغریسی (ریچال،
ریچاله) و (ریچار) در .

رَحْل { [ع] سمر ، پالان : (شدّ رحل) = سفره چیقمق،
یولجی‌اولمق: (تا خوقند دن شدّ رحل
ایدرك دارالخلافةالعلیه‌یه كلمش) .

رَحْلَه { [ع] اوستنه مصحف شریف وكتاب وسائره قونلق
ایچون ایكی یانده‌كی آیاقلری اویمه‌لی ،
كنار پروازلری واوزری‌دوز تحته‌دن
معمول اسكمله ، كوچوك صیره :
(رحلهٔ قرآن ، رحلهٔ تدریس) .

رَحِمْ { [ع] مرحمت ، آجیوب اسیركمه . (قاموس) ك
بیاننه كوره فی‌الاصل افصحی ضم(را)
ایله‌در . (رحم الله فلانا) كبی جملهٔ
دعائیه‌لرده رقّت قلب دكل احسان محض
اراده اولنور . (امّ رحم، امّ‌الرّحم)
= مكهٔ مكرمه‌نك كنیه‌سیدر . بوراده
(رُحم) رحمت معناسنه اولمغله معنای
كنیه (اصل رحمت) دیمكدر :

« رحم قیل امداده كل ای بیوفا »
(لا)

رَحِم | [ع] نسوانده ودیشی حیوانده اولان دول یاتاغی،
یاورونك پیدا اولدیغی یر : (رحم مادر) . (اِختناقِ رَحِم) = جمله‌ٔ عصبیه‌نك تحرّشندن عبارت نَفَس طارانی دیمكدر . قادینلرك اكثریا عصبی المزاج اولملری سببیله وقتیله رحمك بوغولمه‌سنی موجب بر مرض زعمیله بو یله تسمیه اولنمش ایسه‌ده الیوم بو خسته‌لغك قادینلره خاصّ اولمیوب ارككلرده دخی وقوعی ثابت اولدیغندن اشبو اصطلاح طبی حكمسز قالمشدر § والده جهتندن وسائل قرابت ، خصملق . اخوّت كبی: (صِلَهٔ رَحِم) = غربتده بولنانك مملكتنه كیدوب اقرباسنه قاووشمه‌سی . جمعی (اَرْحام) در : (ذُوالْاَرْحام) = آنا طرفندن قرابتی اولانلر. (حا) نك سكونیله اوقومامللی:

« عدمدن ایتدی بنی قدرتی بَرآورده »
« فدامی ایلدی آماده رحم مادرده »
(نابی)

رَحْمان | [ع] صاحب رحمت اولان الله ، تكری . اسماء الحسنادندر . مخلوقه اطلاق جائز دكلدر .
رَحْمن |

(رَحْمانی) = رحمانه، تكری‌یه منسوب « شَیطانی » نك ضدّی : (رؤیای رحمانی) = شیطانی اولمایان رؤیا :

« كه اصل قاعدهٔ حفظ شرعدر بوعمل »
« بودر مقدّم اصناف طاعت رحمان »
(فضولی)

« طوتدی آفاق اودمده نَفَسِ رحمانی »
(حقی)

رَحْمَت | [ع]فی الاصل اسیركه‌مك، رقّتله شفقت ایتمك معنا-
سنه‌در. رحمت احسانی مقتضی رقّتدن عبارت ایسه‌ده الله تعالی یه وصف اولور ایسه رقّت اراده اولنماز. زیرا رقّت قلبك حالت مخصوصه‌سیدر . بو تقدیرده غایت مقصد جناب‌حقك دنیا وآخرتده قولنه احسان صمدانیسی ، حسن معامله‌سی دیمكدر . قبل‌الموت اولان احسان آلهی عامدر . مؤمنین ومشركینه شاملدر . بعدالموت اولان احسان آلهی مؤمنینه خاصدر. اكثریا جناب حقك مظهر احسانی اولمق نیازیله اموات حقنده ایراد اولنور:

« الله رحمت ایلیه بیمار حسرته »
(عونی)

« نه‌رتبه اولسه‌برعاصی وسخ آلودهٔ‌عصیان »
« ایدر غرق یم رحمت شفاعت یارسول‌الله »
(واصف)

§ ایدیٔ تداولده بولنان لغت كتابلرنده و باخصوص لغت ضیاده یاغمور معناسنه كوسترلمسی وباعث رفاه ونعمت اولدیغی ایچون یاغموره ده اطلاق اولنور دینلمسی تتبع وتدقیق

ایدلمه‌مکدن متولد برخطادر. چونکه (رَحمَت) ك بومعناده استعمالنی ایجاب ایده‌جك لغات عربیه مدوناتنده هیچ بر قید وصراحت یوقدر. یالکز (رَهْمَت) لفظی موجود درکه متّصل، دواملی یاغان چسنتی کبی خفیف یاغمور دیمکدر. ایشته بوسهو قید واستعمال بو مشابهت الفاظدن انبعاث ایتمشدر. بونکله برابر (رَحمَت) ایله (رَهْمَت) ی فرق وتمییزدن عاجز اولان جهلانك صورت استعمالی هیچ بروقت مدار استناد واحتجاج اوله‌مازکه لغت کتابلرنده تعریف معانی صره‌سنده بوقدر آچیق بر یاڭلشلغه سبب طوتیله‌بیلسون. بناءً علیه بونلری یاڭلش قوللانمامغه دقت ایتمك ارباب قلم ایچون وجائب بلاغتدن عد اولنور: (بوسنه رهمتسز کچدی، بولده‌رهمته‌طوتیلوب صیرصیقلام اصلاندق، مزروعات رهمت ایستر، رهمت آلهیه، کثرت رهمت).

رَحیم { [ع] اسماءالحسنادندر. صاحب‌رحمت اولان الله، تکری: (ربّ رحیم). (رحمان) لفظی بوندن ابلغ اولوب مخلوقه اطلاق اولنماز. (رَحیم) مخلوقه‌ده اطلاق اولنور: (سلطان رحیم، قلب‌رحیم، اب رحیم).

« فرس قدیمی بیلمه‌ده اقرانی اولمایان »
« عبدالرحیم اوثانیٔ سلمان نه‌دمده‌در »
(روحی)

رَخاء { [ع] وسعت معیشت، بوللق ایله کچنمه: (نعمت رخاء، حالت رخاء).

رَخاوَت { [ع] صولپوکلك، کَوشکلك، تنبللك: (رخاوت‌بدن، وظیفه‌سنجه‌کوستردیکی رخاوت، ایفای خدمتده رخاوتی کورلدی).

« املدن اولدیغمز بویله دور بزدندر »
« دکل فلکده رخاوت قصوربزدندر »
(راغب پاشا)

رَخت { [ف] فی‌الاصل اثواب واشیا کبی تجملات‌معناسنه اسم جامدر. بو معنی قرینه‌سیله آت ویول طاقملری‌معنالرنده‌ده‌قوللانیلمشدر. فارسیده معانیٔ سائره‌ده دخی‌استعمال اولنور. لساننزده بالاده کوستریلان هرایکی معناده مستعملدر. مثلا (رَختِ عَروس) = کلین اشیاسی، جهازطاقمی. (پنجره وقاپو رختی) = قاپوقانادلریله

رَحیق { [ع] اسکی، ایی شراب. صورت‌مجازیه‌ده استعمالی اکثردر. مثلا: رحیق محبت، رحیق بیان، رحیق الفت).

رَحیل { [ع] کوچ، کوچ ایتمه، کوچمه. اکثریا آخرته انتقال مقامنده‌قوللانیلیر: (یوم‌رحیل، کوس رحیل).

« آخرچالندی کوس‌رحیل ایتدك ارتحال »
« اوّل قوناغك اولدی جنان بوستانلری »
(باقی)

پنجره سورمه وقانادلرينك طاقيلسنه لازم آلات واشيا . (رخت چيويسى)= اشياى مذكوره جمله‌سندن باشى طبله لى اوفاجق چيوى . (فانى) نك بيت آتيسنده معناى اصليسنده ايراد اولنمشدر:

«رخت وبختن صويه صالمش باده ويرمش وارينى»
«بى دل وبى خانمان بيچاره برين بر حباب»
(فانى)

«زهى رخش مرصع رخت وزرين نعل وسيمين تن»
«كه قيمتده دكر سطل صطبلى تاج دارايه»
(نفعى)

رَخْشْ [ف] غايتله يوروك ، كوسترشلى آت . لسانمزده معانىٔ سائره‌سى مستعمل دكلدر . (رخش بهار) = موسم بهارده اكثريا دوام ايدن وهواىٔ بولوطلا نديران روزكار. مجازآده قوللانيلير : (رخش همت ، رخش غيرت) || پرتو ، ضيا معناسنى ده افاده ايدر : (رخش خورشيد) = شعاع شمس ، كونشك ضياسى .

« تعالى الله زهى رخش همايون هماسايه »
« كه تصوير دلاراسى تير اكنجه دنيايه »
(نفعى)

«چوقيدر بوشرف اول رخش مبارك قدمه»
« كه سعادتله سوار اوله آكا ظلّ خدا»
« وله »

« اى صفدر جهانكه فلك رخش عونكه »
« مهدن ركاب ، برق جهاتدن عنان ويرر »
(نديم)

رَخْشَا | **رَخْشَان** [ف] غايتله ضيادار ، پارلاق : (نجم رخشان، شان رخشان ، لقاى رخشا) .

«اودكلوسرخ ورخشان موى اندامى كه لايقدر»
«قباى جمعنى كر بكزه‌درسه‌م آل ديبايه»
(نفعى)

« هيبت اجلالى دوشمش مهر رخشان اوستنه »
(نديم)

رَخْشَنْدَه [ف] تابان، پارلداييجى، پارلدايان : (اميد رخشنده ، خولياى رخشنده ، روى رخشنده) .

رَخْنَه [ف] كديك ، ياريق ، ييرتيق، آره‌لق: (رخنهٔ ديوار ، رخنهٔ بنا ، رخنهٔ قبه) § ضرر ، زيان معناسنه‌در : (فلان چوق رخنه‌يه اوغرادى ، اوغراديغى رخنه حالنى پريشان ايتدى) . (رخنه‌دار)= ضرر كورمش ، زيانه اوغرامش ، متضرر ديمكدر :

«ياصائب كورمش اولسه چارباغ اصفهان وصفن»
«نه كونه رخنهٔ ديواره ايلردى نهان آيا»
(نديم)

رَخِيصْ [ع] اوجوز : (متاع رخيص ، اقمشهٔ رخيصه) § ملايم ، نازك ، يومشاق ثوب : (رداء رخيص ، البسهٔ رخيصه ، بردهٔ رخيصه) § فجئةً وفات ، آكسزين اولان اولوم: (موت رخيص). لسانمزده اكثريا برنجى معناده استعمال اولنور .

رَدّ { [ع] کری دوندرمك ، دوندیرلك ؛ قبول ایتمه‌مك ، ایدلمه‌مك : (ردّ کلام) = سویله‌نیلن سوزی کری دوندرمه ، قبوله ایتمه‌یوب کری چویرمه . (ردّ سلام) = سلام ایله مقابله‌ده بولنمق . (ردّ فتق) = قاصیق چیقیغی یرینه صوقمه .

« زعمنجه اولور هر کیشی‌نك ردّ وقبولی »
(نفعی)

« بنی ردّ ایتمه باب دولتکدن »
« دخیلك یارسول‌الله دخیلك »
(واصف)

رَدائَت { [ع] کوتولك ، فنالق ، فاسدلك ، بایاغیلك : (ردائت طینت ، ردائت خلقت ، ردائت اخلاق ، ردائت طبیعت ، ردائت لباس) .

رَدیء { [ع] کوتو ، فاسد ، فنا ، بایاغی : (ردای ردیء ، لباس ردیء ، اخلاق ردیئه ، افکار ردیئه) بو معناده (ردیّ ، ردیّه) طرزنده شدّه ایله تلفظ وتحریری غلط فاحشدر . بناءً علیه حین استعمالده صحیح وفصیحنه دقت ایدلملیدر .

رَدیف { [ع] بزینك آردی صیره کیدن ، آرقه‌دن کلن § عسکرك صنف معروفی ، خدمت نظامیه‌دن صوکره کچدیکی صنف : (صنف ردیف ، افراد ردیفه ، مدت ردیفه ، خدمت ردیفه) § شعرده هر بیتك صوکلرنده مستقل اوله‌رق تکرر ایدن بر ویاخود دها چوق الفاظ .

رَذائِل { [ع] آتیده‌کی (رَذیلَه)نك جمعی . فنا ، کوتو خویلر ، حالر دیمکدر : (فضائل ورذائل) همزه‌نك یرینه (ی) حرفی یازلماملی .
(اُمّ‌الرذائل) = جهالت ، جهل .

رَذالَت { [ع] عارسزلق ، رسوا- یلق ، صویسزلق ، آلچاقلق کبی پك چرکین کوریلن حالات :

« دنیاده وعقباده نه ذلّت نه رذالت »
(لا)

رَذیل { [ع] عارسز ، فرومایه ، رسوای ، ناموسسز ، آلچاق آدم : (شخص رذیل) مؤنثی (رَذیلَه) در :

«وای اکر روزجزاده صاحب اولمازسه‌ك بکّا»
«اولمیه هیچ بن کبی بر کیمسه رسوای ورذیل»
(واصف)

رَذیلَه { [ع] کوتو خوی ؛ فنا ، چرکین حالت ، شی . مثلا (یالانجیلق ، طولاندیریجیلق ، طالقا- ووقلق ، تملّق ، سرخوشلق) برر (رذیله) در . اخلاق حمیده وحسنه ایله متصف اولانلر بومثللو رذائلدن تبرّا ایدر .

رَز { [ف] اوزوم آغاجی ، کوتوك یاخود چوتوق ، آصمه :

(دُخْتِ رَزْ) = (بنت العنب) كبى اوزومك قيزى يعنى باده ، شراب ديمكدر . (رَزْبانْ) = باغجى ، باغ بكجيسى . (تاك) ايله بونك فرق واردر . (تاك) = اوزون قوللرى ، داللرى ، بوداقلرى اولان اوزوم آغاجنه دينيركه تركجه‌ده مقابلى (آصمه) در . فقط (رَزْ) = كرك آصمه ، كرك كوتوك اولسون على‌الاطلاق اوزوم آغاجى ديمكدر :

« صاقلەمه‌ڭ دختر رزى كوومله »
« سزك ايچون او يالكز دكل آ »
(«خانم» مؤيدزاده)

« عكس ايتدى سينهٔ ساقى نشان ايچون »
« رزدخترينه بر كوموش آينه‌دان ويرر »
(نديم)

رَزّاقْ } [ع] اسماء الحسنادندر . جمله مخلوقاتك رزقنى ويرن جناب الله ، تكرى : (رزّاق عالم).

رَزانَتْ } [ع] آغيرلق ، وقارليلق ، تمكينلى اولمق : (رزانت رأى ، رزانت طور ، رزانت حال).

رَزْمْ } [ف] جنك ، صاواش . (رَزْمْگاه ، رَزْمْگَه) = ميدان حرب ، جنك يرى . (رَزْم يوز) = جنكجو ، محارب ، قوغاجى . (رَزْمى) = جنكه منسوب ، جنكجى ديمكدر :

« عزم رزم ايلدك ارباب غزا ايز شمدى »
(عزت)

« نيزه‌سن تير سبك پرواز ايلر پيشرو »
« رزمده كلسه اور خش برق جولان اوستنه »
(نديم)

رَزْنَه } [ف] فارسى (رازيانه)دن محرّفدر . اورايه مراجعت اولنه .

رَزَّه } [ع] قاپو قانادينى سوگه‌يه ربط ايدن بربرينه كيرمه تيمور § زنبورك يربنه خروس دينيلن تيموره سين ديل . § اوفاق چنكل . لسانمزده تخفيف ايله قوللانيلير .

رَزينْ } [ع] رزانتله متّصف ، رزانتلى ؛ تمكينلى ، وقارلى : (رأى رزين ، فكر رزين ، وضع رزين)

رَشْ } [ف] ايريشمك ، يتشمك ، اولاشمق معنالرينى افاده ايدن (رَسيدَنْ) لفظندن صيغهٔ امردر . لسانمزده وصف تركيبى اوله‌رق قوللانيليركه يتشيجى ، ايريشيجى ، اولاشيجى معناسنى بيان ايدر : (مژده‌رس) = مژده‌جى ، تبشير ايديجى . (فريادرس) = فريادە ايريشيجى ، ياردېمجى . (مددرس) = امدادجى ، معاونته ايريشيجى (دسترس) = ال ايريشيجى ، مقتدر ، نائل ديمكدر :

« اى چاره رسم پادشهم داد بناهم »
« واى حاله بخش ايتمز ايسه‌ڭ جرم وكناهم »
(واصف)

« سینهٔ تنکده بند ایتهله اوّل نفسك »
« صکره کور همّت والاسنی فریادرسك »
(ندیم)

رَسا { [ف] کذلك اولاشیجی ، ایریشیجی ، یتشیجی . (نا رَسا) = اولاشماز ، یتشمز ، ایریشمه ین : (دست گوتاهمزی ایتمه‌مش الله رسا)
(عزت ملا)

« آنك هر بربیت دلجو ، طرح نو بنیادی حقا کیم »
« ادای معنیٔ بمن ومسرّتده رسا اولدی »
(ندیم)

رَسائِل { [ع] (رِساله) نك جمعی . همزه‌نك برنده (ی) یازلمامغه دقت ایتملی . مفردینه مراجعت اولنه : (رسائل موقوته) .

رَسّام { [ع] رسم یاپان ، رسم چیزن صنعتکار .

رَسان { [ف] (رَساندَن) مصدرندن مشتق اولوب اسم فاعل مقامنده و ایریشیجی ، اولاشیجی معناسنده قوللانیلیر : (شرفرسان ، شرمرسان) .

« نظمم کورنجه روح ظهیر وثنایی هم »
« پیك نشاطه مژدهٔ راحت رسان ویرر »
(ندیم)

رَسانَه { [ف] افسوس ، حسرت ، تحسّر معناسنه‌در : (رَسانَه‌خوار) = حسرت چکیجی ، تحسر ایدیجی .

رَستگار { [ف] قورتیلیجی ، قورتیلان . (رَستگاری) = خلاص ، نجات ، قورتیلیجیلق .

رَستَه { [ف] (رَستَن) مصدرندن اسم مفعول . قورتیلمش ، خلاص اولمش . جمعی (رَستگان) در .

رَسم { [ع] اثر ، نشان براقان چیزکی : (رسم حصار خراب) § طرز معروفده یاپیلان شکل ، صورت ، هیئت : (انسان رسمی ، حیوان رسمی ، خانه رسمی ، کوپری رسمی) § یازمق ، چیزمك : (انقره‌نك رسم املاسی باشقه ، طرز محرّفی باشقه‌در . او کوزل چهره بو قدر فنا رسم اولنورمی؟) § عادت ، اصول : (رسم کشاد ، رسم معایده ، توزیع مکافات رسمی) . (رَسماً) = اصول اوزره ، اصوله عادته توفیقاً : (رسماً تبلیغ قرار اولنمدقجه) بوتعبیر ظاهراً کوسترش ونمایشدن عبارت اوله‌رق مقامنده‌ده قوللانیلیر . (رَسمی) = رسمه منسوب ، عادته اصوله متعلق : (امر رسمی ، قرار رسمی ، اوامر رسمیه ، مقررات رسمیه) (رَسمیّات) = ایکی صورتله مستعملدر . بری رسمی اولان و عادت و اصول دولته مطابق بولنان خصوصات ؛ دیکری صرف نمایش ظاهریدن عبارت اولان حالات دیمکدر . § ویرکو : (تمغا رسمی ، دخان رسمی ، توز رسمی) بو

معنایه جمعی (رُسُوم) در : (صید ماهی رسومی ، رسوم ستّه ، رسوم مقطوعه ، رسوم مجتمعه ، کمرك رسومی) ینه بومعناده جمع الجمع اوله رق ده قوللا- نیلیر : (رسومات اداره‌سی) = کمرك دائره‌سی (امانت رسومات) ، (عائدات رسومات) = کمرك امینلکی ، کمرك عائداتی دیمکدر :

« سیرتم آثار خامه مدن قیلنسون اجتهاد »
« صورتم بو رسم ایله قالسون جهانده یادکار »
(لا)

« سپهر کینه جودن بیوفالق رسم عادیدر »
« فلکدن بی نیازاولمق دخی براوزکه وادیدر »
(نائلی)

« خدا کویا که جسم نازکك بو رسمه خلق ایتمش »
« قاتوب بوی کلی رنك شراب ارغوان اوزره »
(ندیم)

رَسَن { [ف] ایپ ، اورغان ، خلاط ، یالامار : (رَسَن بَنْد) = خلاط آتمش ، باغلی .

« سن همان جان ودلی زلفکه بردار ایله »
« چکه‌یم سود یجکم کندی الیله رسنم »
(شمعی)

« اختران تا که ایدوب جیش ظلام ایچره هجوم »
« کچوره کاهکشان کردن کردونه رسن »
(ندیم)

رَسُول { [ع] ایلچی § انسانلری دین حقه دعوت ایچون طرف الٓهیدن کتاب قدسی ایله بعث اولنان پیغمبر جلیل القدر ؛ بالخاصه خاتم الانبیا علیه اکمل التحایا افندیمز حضرتلری : (رسول اکرم صلی الله علیه وسلّم) ، (رسول الله) . جمعی (رُسُل) در :

« یا رسول الله مشتاقم سکا »
(واصف)

رَسِید { [ف] (رَسِیدَن) مصدرندن صیغهٔ ماضی اولوب ایریشدی دیمکدر . اصطلاحات قدیمهٔ مالیه‌دن اولان بو لفظ دفترده بر مبلغك آلندیغنی ، یاخود حکمسز قالدیغنی کوستررر بر اشارتدر :

« بزو یرمیه‌لم یاره یی سن بورجی رسیدایت »
(لا)

« کلدی جهانه ناکهان بر آفتاب نورسید »
(ندیم)

رَسِیدَه { [ف] ایریشمش ، یتشمش ، واصل اولمش : (میوهٔ رسیده ، پیام رسیده ، رسیدهٔ ایدیٔ ابجال) . (نارَسِیدَه) = ایریشمه‌مش ، یتشمه‌مش ، کوریه . (نَوْرَسِیدَه) = یکی یتشمش : (شاخ نورسیده ، ناظم نورسیده) = جمعی (نَوْرَسِیدَگان) .

« بهار کیم کلّه برجام لاله کون صوندی »
« نهال قدی آنك نشئهٔ رسیده سیدر »
(ندیم)

« اولوردی رنك تبسم شکفته کلبندن »
« هنوز اوله‌دن اوّل رسیده غنچهٔ تر »
(وله)

رَسِيس [ع] اصطلاحات طبيه دندر . حرارت مرضيه نك ابتداسى ، حمّى خسته لغنك مقدّماتى)

رَشَادْ [ع] كرك حسّى وكرك معنوى طوغرى يول بولوب سلوك ايتمك ، طريق حقده ثبات ايله كيتمك معناسنه در .

رَشَاشْ | **رَشَاشَه** [ف] سرپنتى ، توز كبى اينجه جيسنتى ياغمور : (رشاشه پاش) = سرپنتى صاچيجى .

(رَشّ) = مايعى سرپمك معناسنه در : (رشّ كلاب) .

رَشْح [ع] ترله مك ، صيزمق : (رشح بدن ، رشح سبو) .

« ابرجودنده دراول فيض كه رشحندن آنك »
« كل اولوب كورهٔ حدّاد كلستانه كلور »
(نديم)

رَشْحَه [ع] صيزنتى ، طامله : (رشحهٔ قلم) ، (رَشْحَه پاش) = طامله صاچيجى : (رَشْحَه ريز) = طامله دوكيجى . جمعى (رَشَحَات) :

« رشحاتى حرم جانه ويروب آب ايله تاب »
(جودت پاشا)

«عجب آب حيات اهل پرور در مدام اولسون»
«كه احيا ايلدى بر رشحه سيله بودل وجانى»
(نديم)

« رشحهٔ فيضنه ارباب فصاحت تشنه »
« كوييا چشمهٔ الهام خدادر خامه م »
(رشيد پاشا)

رَشْف [ع] اصطلاح طبيدر . صوبى امه رك ايچمك ، مايع امه رك ايچلمك .

رَشْك [ف] حسد ، قيصقانمه ، چكه مه مه . اصل تركجه سى (گُونُو) در . (رَشْك آوَرْ) = حسد ايتديريجى ، حسده دوشوريجى . (رَشْكِين) = حسود ، حسدايديجى . § محسود ، حسداولنمش معناسنده ده استعمال اولنور : (رشك ارم ، رشك ملك . رشك عالم :

« ياقوت برخاره برده اول رخ زيبايه رشكندن »
« كلك هربركى برخاراولدى چشم باغبان اوزره »
(نديم)

« اى دلبر دوشيزهٔ رشك آورحوران »
(زارى)

رَشِيح [ع] تَرْ : (رشيح بدن ، رشيح سبو) .

رَشِيدْ [ع] طوغرى يوله هادى واموور مقدّره سنده حسن التقدير اولان معناسنده و (مرشد) مقامنده صفات الٓهيه دندر : (ربّ رشيد ، الله رشيد) § وجوه مصالحه واقف ، اموالنى ممنوعاته صرفدن ومصاريفنده اسرافدن مجتنب عاقل ، بالغ كيمسه معناسنده مستعملات شرعيه دندر . § طوغرى يوله سلوك ايدن : (سالك رشيد) .

« رشيدوكاردان وهوشمندوصاحب تمكين »
« فضائل پرور وكامل پسند وعاقل ودانا »
(نديم)

رَصّادْ { [ع] رصد ایدیجی ، کواکبك حرکات وهیئاتنی دقتله کوزله‌ییجی . (راصِد) دن ابلغدر :

« کیمی صیّاد ماهیدر کیمی رصّاد ماه اولمش »
(لا)

رَصاصْ { [ع] قالای دینیلان معدن : (رصاص مُذابْ) = اریدلمش قالای . (رَصاصِ اَبیَضْ) = اصل بیاض قالای . (رَصاصِ اَسوَدْ) = قورشونلی قالای . (رَصّاص ، رَصاصی) = قالایجی . کسر را ایله غلطدر .

رَصافَتْ رَصانَتْ { [ع] متین اولمق ، محکملك ، صاغلام و طیانقلی اولمه : (رصانت جدار ، رصانت بنا ، قلعه‌نك رصانتی) مادیاتده استعمالی غالبدر . برنجیسی نادراً ، ایکنجیسی دائما قوللانیلیر .

رَصَدْ { [ع] برشیئی کوز دیکوب کوزتمك ، برشی اولصورتله کوزه‌دلك . اهل هیئتك حرکات کواکبی کمال دقتله کوزتمه‌لرنده اصطلاح اولمشدر: (رصد سیّارات ، نجومك رصدی ، رصد کواکب) (رَصَدخانَه) = آلات فنیهٔ مخصوصه ایله کواکبك حرکاتنی ، احوال جویه‌یی کوزتمکه مخصوص محل . (رَصَدگاه) = نجومی رصد ایتمکه مخصوص محل ، قله . (رَصَد دوربینی) = آلت رصد ، اجرام سماویه‌یی ممکن اولدیغی درجه‌ده بیوك کوسترن آلت که فرانسزجه‌سی (تەلسقوپ Télescope) در .

« کوکب عالیسن ادراك ایله‌مز ارباب فن »
« ایتسه‌لر وضع رصد تا طرح هامان اوستنه »
(ندیم)

« بویله رمز ایتمش آنی اهل رصد »
(وهبی)

رَصیفْ { [ع] طایانقلی ، صاغلام طاش عمل ، ریختم ، بنا : (رصیف الاساس ، رصیف البنیان) محکملك ، صاغلاملق معناسنه اولان (رَصافَتْ) دندر . (رَصْف) = قالدیرم دوشه‌مك و (رَصَف ، رَصَفَه) = قالدیرم ، قالدیرم طاشلری و (رَصیفَه) = صو ایچنه یاپیلان سدّ ، ریختم معناسنه‌در . بونلر آز قوللانیلان الفاظدندر :

« قیلوب محفوظ باری کوهر ذات کرمکارین »
« مرصع افسر اقبالك اولسون مایهٔ رصفی »
(ندیم)

رَصینْ { [ع] متین کبی محکم ، طایانقلی ، صاغلام . بو چوق قوللانیلیر : (جدار رصین ، اساس رصین ، حصار رصین ، قلعهٔ رصینه) .

رَضاع
رَضاعَت } [ع] ممه‌دن سوت اممك: (سن رضاع، مدت رضاعت، رضاع صبي) كسر (را) ايله‌ده لغتدر :

« زانولر بن ايله‌مش نهاده »
« تسهيل رضاع ايچون زمينه »
(معلم ناجي)

رَضِيَ } [ع] صيغهٔ ماضي . الله خشنود اولسون مقامنده جملهٔ دعائيه‌ده قوللانيلير : (رضي الله تعالى عنه) كبي.

رَضيع } [ع] سود قارداش § ممه امن چوجق. جمعي (رُضَعاء) .

رَطْب } [ع] ياش، نملي. (خُشك) مقابلي: (ميوهٔ خشك) = قوري يمش (مَيوهٔ رَطْب) = ياش ، صولي يمش . (رَطْب ويابِس) ياش قوري ديمكدركه مناسبتلي ، مناسبتسز ؛ صاچمه صاپان سوز حقنده ايراد اولنور . مؤنثي (رَطْبَه) در : (ثمرات رطبه) = ياش يمشلر. § نرم ، تازه ، ملايم : (جسم رطب). (رطب اللسان) = لساني تازه ، ملايم سوزلي .

رَطْبَه } [ع] بونجه دينيلن اوت § بدني تروتازه اولان دلبر، محبوبه. (رَطْب) ك مؤنثي اوله‌رق‌ده قوللانيلير .

رَطيب } [ع] ياش ، ايصلاق § تر وتازه ، ملايم شي : (محل رطيب ، مكان رطيب ، جسم رطيب) .

رَعايا } [ع] (رَعيّه) نك جمعي . اورايه مراجعت اولنسه : (ترفيه رعايا) .

« اهالي عزودولتده ، رعايا امن وراحتده »
« هنر اربابي رفعتده جهان يكپاره نوراني »
(نديم)

رَعْد } [ع] كوك كورلتيسي : (رعد وبرق) . (رعد انداز) = كورله‌يجي، كوك كورلتيسي كبي دهشتلي سس ويريجي :

« ظن ايتمه رعد وبرقدر ايتدي غلو »
« طوپ شنلكيدر حصارك اي‌ساقي بو »
(نديم)

رَعْشَه } [ع] (رَعْش) كبي تتره‌مه: (رعشهٔ دست) = ال تتره‌مه‌سي. (رَعْشه‌دار ، رَعْشه‌ناك) = تترك ، تتره‌يجي :

« بر رعشه‌دار اله طولو پيمانه ويرديلر »
(لا)

رَعْنا } [ع] كوزل ، لطيف ، خوش كورينن : (دختر رعنا ، كل رعنا) في‌الاصل (رَعْناء) = بون ، چوليه ، سونه‌په ، صالقيق خاتونه اطلاق اولنور . مترجم قاموس

دیبورکه (اسان شعراده محبوبه‌یی
رعنا ایله توصیف استرخادن ناشی نهال
تازه کبی تمایلی اعتباریله‌در). (رعنا
معلوممکز) طرزنده‌کی تعبیرات خایبده‌یی
قوللانلماملیدر :

« حبذا ساحه‌سرا کیم رنك وبوی نوبهار »
« کلشن بر فیضنك برغنچهٔ رعناسیدر »
(ندیم)

« بویدن خوش رنکدن پاکیزه‌درنازك تنك »
« بسله‌مش قوینده کویا کیم کل رعناسنی »
(وله)

رَعْی } [ع] اوتلاتمق ، اوتلادلمق : (رعی مواشی ، اغنامك رعی) اوتلامق معناسنی‌ده افاده ایدر.

رَعِیَّه } [ع] بر حکومتك تحت تابعیتنده بولنان کافهٔ ناس. (رَعِیَّتْ) طرزنده دخی قوللانیلیر . جمعی (رَعَایا) در . (رَعِیَّتپرور) = تبعه‌سنی ترفیه و صیانت ایدن حاکم ، حکومت . (رَعِیَّتپرورانه) = حاکم عادل وحکومت عادله‌یه شایان صورتده : (ترفیه رعیت ، حمایت رعیه) .

« اول جسم پاکی جانی کبی ایلدی نهان »
« آسوده قیلدی حال سپاه و رعیتی »
(باقی)

رَغَائِبْ } [ع] (رَغِیبَه) نك جمعیدر. مفردی رغبتله ایسته‌نیلن شی || مقداری چوق عطیه معناسنه‌در. لکن نه (رَغِیبَه) طرزنده نه‌ده (رَغِیبَتْ) صورتنده قوللانیلماز. یالکز جمعی مستعملدر: (لیلهٔ رغائب) = مفخر موجودات علیه اکمل التحیات افندیمز حضرتلرینه والدهٔ محترمه‌لری حضرت (آمنه) نك حامل قالدقلری شب متبارك که شهر رجبك ایلك جمعه کیجه‌سیدر. وجود قدسیت نمود جناب پیغمبریلری عطایای جزیلهٔ الهیه‌یه سبب محض بولندیغی اعتباریله بویله تسمیه قیلنمشدر . (رغایب) شکلنده یاکلش تحریر وتلفظ ایدلمه‌ملی .

رَغْبَتْ } [ع] میل قوی ایله دیله‌مك ، زیاده خواهش کوسترمك ، کوکل ایستکیله آرامق. (رَغْبَةً) = خواهش دل ایله دیله‌مك صورتیله . جمعی (رَغَبَاتْ): (رغبات عامّه) .

« طبع کوهرباره ویرمش رغبتك فیض سخن »
« مهردرکیم پرتوین صالمش بدخشان اوستنه »
(ندیم)

رَغْمْ } [ع] خوشه کیتمیه‌جك ، چرکین و فنا کوریله‌جك بر فعل وحرکتی برینه کورلك ونسبت ایتمش اولمق ایچون بالالتزام اجرا ایتمك؛ بریسنك خوشلانمیه‌جغی، چرکین کوره‌جکی ایشی عنادینه ایشله‌مك که ترجمه‌ده (کورلك ویرمك، بورون سورتمك) تعبیر اولنور. (رَغْماً) = رغم اوله‌رق،

نسبت وعناد صورتیله: (رغماً علی انفه) = کورلك ویرمك، کوستردیکی نظرتی تحقیر ایتمك ایچون ؛ تحقیر مقصدیله . (علی رغم العدو) = دشمنی کورلك ویروب تحقیر ایچون، دشمنك کورلکنه دیمکدر. (رغمیات) = رغم صورتیله، کورلك ایچون یاپیلان حالات وحرکات:

« کل طوغرولهلم میکده‌یه رغمنه آنك »
« کیم بار ریادن قد برکشته‌یی خمدر »
(روحی)

رَفّ { [ع] لسانمزده تحریفله (راف) صورتنده قوللانیلیرکه اوستنه اوفاق تفك اشیا قونلق اوزره دیواره میخلانمش آلتی دستکلی دوز تخته دیمکدر .

رَفاقَت { [ع] رفیقلك، یولداشلق، آرقداشلق : (رفاقتنده بولنانلره رفق و نوازشله معامله ایدردی) ، (حَسَبَ الرَّفاقَه) = یولداشلق حسبیله، آرقداشلق سببیله.

رَفاه ، **رَفاهَت** ، **رَفاهِیَت** { [ع] وسعت معیشت ، وسعتلی دیرلك، بوللقله خوش کچینش: (حکومت سنیه‌جه تبعه ورعایانك دائما رفاه‌حاله مظهریتلری غایتله ملتزم اولوب ، بر پدر عیال و اولادینك رفاهیتنی تأمین ایچون چالیشیر ، حالت رفاهتده بولنانلرك فقرایی دوشونملری ذمت انسانیتلرینه مترتب بر وظیفهٔ مهمه‌در .) (رَفاه) عربیده مستعمل اولیوب تصرفات عثمانیه‌دندر . (رَفاهِیَت) ده (یا) نك تشدید ایله استعمالی غلطدر، دقت اولنملیدر .

رَفْت { [ف] کیتمه. (آمَد) لفظیله برلکده قوللانیلیر . (آمَدُورَفْت) = کلوب کیتمه. (رَفْتِیّه) = کمرك اصطلاحاتندن اولوب رسم اخراج معناسنده وضع و استعمال ایدلمش برغلط قبیحدر .

رَفْتار { [ف] صالنه‌رق ادالی یوریه‌یه، کوزل کیدیش :

« اهتزاز کدن ایدر تعلیم اطوار خرام »
« حسن رفتار اوکره‌نور آهو شتابکدن سنك »
(محمود ندیم)
« رفتارینه بند اولدیغم آفت بودر ایشته »
(لا)

رَفْتَه { [ف] کیتمش، کچمش: (عمر رفته ، جنبش رفته) .

(رَفْتَه رَفْتَه) = کیت کیده ، کیده کیده ، تدریج ایله . مکرّر اوله‌رق استعمالی غالبدر . (نارَفْتَه) = کیتمه‌مش ، کیدلمه‌مش :

« بی محابا ره نارفته‌یه کیتسه‌مده نه وار »
« قهر خصم ایله‌مکه الده عصادر خامه‌م »
(رشید پاشا)

رَفْرَف **رَفْرَفه** [ع] پرده ، دوشه‌مه یاپیله‌جق یشیل بز؛ اینجه، نازك قماش § هرشیئك کنارلرندن صارقان فضله‌سی ، صاچاق § بساط ، دوشك ، دوشه‌مه § قوشی چوق چنزار § دالاری صالقم صالقم اولان لطیف آغاج . (رَفْرَفَه) = خاصةً قوش قانادلرینی اویناتمق ، یایمق معناسنی‌ده افاده ایدر . جمعی (رَفارِف) در .

رَفْض **رَفَض** [ع] ترك ایله‌مك، طریق حق براقمق . وقتیله طائفهٔ شیعه‌دن (زید بن علی بن حسین بن علی‌المرتضی) رضی‌الله عنهم حضرتلرینی سبب ناحق ایله ترك ایدنلره (رافضه) اطلاق اولنمشدرکه نسبتنده (رافضی)، جمعنده (رافضیون) دینیلیر. (رَفْض) = آنلرك مسلکنه سلوك ایتمك دیمکدر .

رَفْع [ع] یوقاری قالدرمق ، قالدیرلمق : (والده‌سی قوللرینی رفع ایده‌رك چوجغه طوغری قوشدی) ، (رفع صدا) = سسی یوکسلتمك ، دیك سس ایله باغیرمق . (رفع عیسی) = حضرت مسیحك کوکه قالدیرلمسی. (رفع درجه)=مرتبه‌یی یوقاریلاتمق یوکسلتمك § قالدیرمق ، قالدیرلمق؛ کیدرمك، کیدرلمك: (رفع جدال، رفع نزاع ، یولسزلغك رفعی ، فلانك محاکمه‌سی بالاجرا رتبه‌سنك رفعنه قرلر ویرلدی، رفع زوائد) § بر کلمهٔ عربیه‌نك آخرنده‌کی حرفی (ایکی اوتره) دینیلن صورتده اوقومق : (کلمه‌نك نصب ورفعی) مثلا (سورهٔ یس) ده وارد اولدیغی وجه ایله (عَذابٌ اَلیمٌ) کبی .

« آنی رفع ایله مکده نیت پاك همایونی »
« همان آنجق رسول اکرمه اکرام وحرمتدر»
(ندیم)

رَفُو [ف] یامه، اورمه، اورکو. (رَفوگَر) = اوریجی ، اورکوجی :

« رفوی عافیت چاك کریبانمله دشمندر »
(نابی)
« اول مغبچهٔ فروه فروش دلجو »
« عاشقلرینك ایتمه‌ده زخمینه رفو »
(ندیم »

رَفیع [ع] عالی ، یوکسك ، یوجه : (جدار رفیع ، حصار رفیع، قلعهٔ رفیعه، رتبهٔ رفیعه) (رفیع‌القدر) = قدر ومنزلتی بیوك، یوجه اولان :

« خاك در رفیعك ایله ایتسه اکتحال »
« چشمان موره شعشعهٔ فرقدان ویرر »
(ندیم)
« هربری اولمشکن اول باب رفیعك چاکری »
(وله)

رَفیق { [ع] یولداش، آرقداش : (رفیق شفیق ، رفیق حجّ) ، جمعی (رُفَقا)در. جمع دیکری اولان (رِفَقه) قوللانیلماز .

« برمناسبجه رفیق ایله کیررسه‌ك قایغه »

« شوقله قوللانیرز غیری بزمدر ایام »

(ندیم)

رَقّ { [ع] کاغد یرینه اوزرینه یازی یازیلان اینجه دری ، جیلان دریسی‌که « تِرشَه » دینیلیر . فرانسزجه سی (Parchemin — پارشومن) در . لسانمزده (تِرشَه) و (رَقّ) لفظلری وارکن (پارشومن) لفظ فرانسویسنی استعمال ایله‌مك لسانه خیانت ایتمکدر .

رَقابَت { [ع] فی الاصل کوزله‌مك، کوزتمك معناسنه‌در . الیوم لسانمزده دیکرینه ضدّ کیدوب کندی ایشنی ترویجه چالیشمق ، باشقه‌سنك کار ومنفعتنی منع ایله کندی کار ومرامنی استحصاله چالیشمق معناسنده قوللانیلیرکه تحصیل مرام وتأمین منفعت ایچون باشقه‌لریله یاریشمق دیمکدر : (حسب الرقابه) = رقابت حسیله ، رقابتدن طولایی.

رَقّاص { [ع] رقص ایدیجی ، اویناییجی ، کوچك § آصمه ، اوتورتمه ساعتلرك ایچنده ایکی طرفه حرکت ایدن کفچه شکلنده‌کی آلت مخصوصه : (رَقّاصِ معدِّل ، رَقّاصِ مُعَوِّض) = ساعتك آلت مخصوصه‌سی معناسنده اصطلاحات فنیه‌دندر.

« رقّاصی تماشا ایدرز ساعتمزده »

(سیّد وهبی)

« رقّاص بوحالت سنك اوینوکده‌میدر »

« عاشقلرینك کناهی بوینوکده‌میدر »

(ندیم)

رَقَبَه { [ع] بویون ، انکسه کوکی: (ضرب رقبه) § قول ، کوله ، جاریه : (اعتاق رقبه ، فكّ رقبه ، تطییب رقبه) جمعی (رَقَبات).

رَقْص { [ع] صیچرایوب اویناماق: (اوکوزلی رقص ایدرکن کورملی، رقص صبیان، رقص نسوان).
(رَقص کُنان) = رقص ایده ایده ، رقص ایده‌رك ، رقص ایدیجی :

« طوروب اما که ینه رقصه سر آغاز ایدیجك »

« دشت وهامون کورینور چشمنه نوك سوزن »

(ندیم)

« نشوه سندن رقصه باشلار ساغر صهبا کبی »

(وله)

رَقْصان { [ف] رقص ایدیجی ، ایدن، اوینایان. تصرّفات فارسیه‌دندر .

رَقَم { [ع] حسابده قوللانیلان عدد اشارتی : (۹) رقمی ، (۷) رقمی کبی . (رَقَمزَدَه) = یازلمش .

(رَقَمْزَنْ) = يازيجى. ‖ (رقم قويمق) = برشيئك اوزرينه اعداد ايله اشارت ايتمك ديمكدر. مصراع آتيده كورلديكى وجهله بعضاً بومعناده دخى قوللانيلمشدر:

« بن شبنم اشكم دوكه‌يم سن رقم ايله »
(صبرى)

« خامۀ معجز رقمله ايلدم بر بر حساب »
« كلدى بيك يوزقرق لفظ نصرله فتح قريب »
(نديم)

رَقيبْ {[ع] ديكرينك كار ومنفعتنى منع ايله كندى ايشنى ترويج ايتمكه چاليشان، تحصيل مرام ايچون باشقه‌سنه انكل اولان. جمعى (رُقَبا) در. بعضاً اسلوب فارسيده (رَقيبانْ) طرزنده دخى جمعلنير:

« انصاف اولنسه بزده رقيبك رقيبى يز »
(نابى)

« نقاب ايله كوره‌مز كن بز آنى واحيفا »
« رقيب اوكردن سيمينى بى‌نقاب قوقر »
(نديم)

§ حافظ، حفيظ معناسنده جناب حقه‌ده‌اطلاق‌اولنور. اسماء‌الحسنادندر:

« بعد ذا الرقيب اولور املا »
« كه حفيظ بليغدر مولى »
(شاكر احمد پاشا)

رَقيقْ {[ع] رقتلى، يوفقه، اينجه: (رشتۀ رقيق، شعر رقيق، قلب رقيق). (رقيق‌القلب) = كوكلى رقتلى، باغرى يوفقه:

« انسان آكا ديرلر كه ايده قلب رقيق »
« آلام بنى نوعى ايله كسب ملالت »
(لا)

رَقيمَه {[ع] يازلمش كاغد، مكتوب: (صاحب رقيمه، حامل رقيمه).

رَگْ {[ف] طامار. (رگ جان) = «حبل الوريد» ياخود «باب الكبد» ديدكلرى شريان، شاه طامارى. (رَگْزَنْ) = طامار اوريجى، فصّاد، قان آليجى. § اصل، نسب، صوى: (بَدْرَگْ) = نسبى بوزوق، صويى فنا:

« طرفه سحر ايتمش زمين عارض كلفامنه »
« برچنزار ايله‌مش پيدا رگ فيروزه‌دن »
(نديم)

رَكاكَتْ {[ع] ضعيفلك، كوشكلك، اكريلك؛ سوزك ربطسز وقصورلى اولمسى، ديل طوتقلغى: (ركاكت طبع، ركاكت عباره، ركاكت لسان، كلامنده ركاكت وار).

رَكْزْ {[ع] يره سانجيمق، صاپلايوب ديكمك؛ صاپلانوب ديكلمك: (ركز خيام، ركز عَلَم، ديركك ركزى، مزراغك ركزى).

رَكْعَتْ {[ع] نمازده ركوعى حاوى اولان هرقومۀ مخصوصه يه اطلاق اولنور. فى الاصل بيرلكدن بل اكلمك، يوز اوستى قاپانمق معناسنه‌در. تثنيه‌سنده (رَكْعَتَيْن)

وجمعنده (رَكَعات) دينيلير . كسر (را) ايله غلطدر : (ركعت اولى ، ركعت ثانيه ، صلاة الجمعه ايكى ركعتدر)

رَكِيكْ [ع] ركاكتلى ، قصورلى ؛ طوتوق ، پلتك : (نظم ركيك ، كلام ركيك ، الفاظ ركيكه) (ركيك اللسان) = ديلى طوتوق ، پلتك .

رَكِينْ [ع] ارتفاعلى ، يوجه ، يوكسك ، § وقارلى ، تمكينلى :

« شفاى صدردولت قوّت بازوى امنيت »
« اساس معدلت ركن ركين دولتِ عظما »
(نديم)

رَمْ [ف] اوركمه . تركيب ايله قوللانيلير : (رَمْكَرْدَه) = اوركمش : (اسب رمكرده ، غزال رمكرده) .

رَمادْ [ع] آتشك كولى . (رَمادِى) كول رنكنده ، كول رنكلى : (قماش رمادى) .

« يازسه‌لر روضه‌سنك نامنى آتشدانه »
« زير آتشده اولور برچمن سبزرماد »
(نابى)

رَمّالْ [ع] رمل دوكن ، رملجى ؛ اوائلده قوم ، اليوم كاغد اوزرينه برطاقم نقاط وخطوط ياپوب كويا كشف مغيباته موفق اولان يالانجى آدم :

« بن نكته‌شناسم بنى رمّال مى صاندك ؟ »
(خيالى)
« ديدهٔ عاشق مفلس كه خط وخالده‌در »
« چشم نكبت زده‌در صفحهٔ رمّالده‌در »
(نابى)

رَمَدْ [ع] كوز آغريه ، كوز آغريسى . اصطلاح طبيه كوز قاپاغنى داخلاً ستر ايدن اورتينك التهابى ديمكدر :

« ديدهٔ كلكون بياض صانمه سرخ ايتمش رمد »
(نديم)

رَمزْ [ع] مرامى كيزلى ، اشارت صورتيله آكلاتمق ؛ كيزلى وقاپالى معنالى سوزلرله مرامى افاده ايتمك . (رمزآشنا ، رمزشناس) = معناسى كيزلى اولان سوزلرله اشارتلرك مفهومنه واقف آدم :

« كيم درك ايدر آنى كه اوله ذاتنه معلوم »
« رمز كتب مدرسهٔ عالم بالا »
(روحى)

رَمَصْ [ع] اصطلاحات طبيه‌دندر . كوزده پيدا اولان چاپاق ديمكدر .

رَمَضانْ [ع] سنهٔ قمريهٔ هجريه‌نك طوقوزنجى آيى ، اوروج طوتيلان عربى آينك اسمى :

« رمضان آيى كله آچيله جنّت قاپوسى »
(فضولى)
« پاسبان ويردى قدوميله جواب ايله‌ينه »
« رمضان كلدى مى آيا ديه‌رك استفهام »
(نديم)

رَمَقْ [ع] وجودده قالان بقيّهٔ حيات . § پك جزئى ، غايت‌له آز مقامنده ده قوللانيلير . بو معناده (قالمق) ماده‌سيله استعمال اولنور: (پنجره‌دن اوقدر صارقمشيدى كه باش آشاغى دوشمه‌سنه رمق قالمشدى) . (سَدِّ رَمَق) = اوليه‌جك قدر آز يكنمه ، جزئى آزوق :

« جسم منحوس عدوده قالمدى جاندن رمق »
« ديگله قيلدم ايكى تاريخده ذكر ماسبق »
(سرورى)

رَمْل [ع] قوم : (رمل نهر ، رمل وادى) § گويا بر طاقم نقاط وخطوط ايله كشف غيب ايتمك صنعت وعلم غريبى : (رمل دوكمك) = او صورتله كشف راز وسرامه چاليشمق . جمعى (رِمال) .

« قضاى رمله ده رمل ايله فهم ايدوب قرابختن »
« يقايى آلدى حيفا غزّه‌دن كچدى اونصرانى »
(واصف)

رَمَلْ [ع] فن عروضده بحر مخصوصه اطلاق اولنوركه التى كره (فاعلاتن) دن مركّبدر .

رَمَنْدَه [ف] اوركيجى ، اوركك . (رَمان) ده عين معنايه لغتدر : (رخش رمنده ، اسب رمان)

رَمه [ف] سورى : (رمهٔ غزال ، رمهٔ پيل ، رمهٔ شغال) .

رَمِيدَه [ف] اوركمش ، چكنمش : (غزال رميده ، دل رميده) .

« نقش ايله اى مصوّر حسن جمال يارى »
« آهوى چشم شوخن امّا رميده گوستر »
(نابى)

رَمِيم [ع] چوريمش ، چوروك . اكثريا كميكه وصف اوله‌رق قوللانيلير : (عُظم رميم ، عظام رميمه)

« فيض الطافيله بولسه تربيت عظم رميم »
« خرّم وسرسبز اولور شاخ گل زيبا كبى »
(نديم)

رَنْج [ف] علّت ، محنت ، اضطراب ، آغرى ، صيزى : (رنج دل ، رنج درون ، رنج شديد ، رنج فراق ، رنج عشق) .

« آسان دگل اول شوخى عزايمله‌ده تسخير »
« تأثيرلى نيرنج دخى بى رنج بولنماز »
(نديم)

رَنْجَبَرْ [ف] باغ وترلا ، چفت وچبوق ايشلرنده ؛ ياپولرده كونده‌لكله قوللانيلان آدم . (رَنْجَبَرلِك) = ترلا ، چفت چوبوق ايشچيلكى .

رَنْجِشْ [ف] صيزلانش ، اينجينش ؛ آزار ، كدر :

« بيتاب وطاقت ايتدى بنى رنجش خمار »
« برباده صوك فقيركه ساقى صوابدر »
(هرسكلى حكمت)

رَنْجُورْ [ف] كدرلى ، دردلى ، مريض ، مضطرب .

(رَنْجُورِی) = دردلیلك ، کدرلی اولمه ، خسته‌لق : (دل رنجور ، رند رنجور) (رَنْجَه) = خسته ، دردلی|| اذیت ، محنت معنالرینی افاده ایدر :

« سوء ظن ایلیه‌مم غیریلره جانانم »
« درد عشقکله ندیما هله رنجور کبی »
(ندیم)

رَنْجِیدَه | [ف] مکدّر ، اینجنمش : (مرد رنجیده ، دل رنجیده ، رنجیده خاطر) . (رَنْجِیدَگِی) = کدرلی اولمق ، رنجیده‌لك :

« رنجیده اولور دیدهٔ خفّاش ضیادن »
(لا)

« ایلدك نیلەیم آخر بنی رنجیدهٔ خار »
« واصف »

رَنْدَه | [ف] بو اسمله معروف آلت مخصوصه‌در که انواعی واردر . یونتمق ، قازیمق ، صییرمق معناسنی افاده ایدن (رَنْدِیدَنْ) مصدرندندر که صییریجی ، قازیجی ، یونتیجی آلت دیمکدر : (صوغان رنده‌سی ، تخته رنده‌سی ، رنده انفیه ، اوزون رنده ، دیشلی رنده) . (رنده‌له‌مك) = تخته‌یی دوزلتمك ، دوزله‌مك || نباتات و سائره‌ده اوفالتمق ، اوفالامق . (رَنْدِیدَه) = دوزلدلمش ؛ اوفالدلمش : (تختهٔ رندیده ، پیاز رندیده) .

رَنْكْ | [ف] بویانك کورینشنده‌کی کیفیت ، موجوداتك عکس ضیا وساطتیله قوهٔ باصره‌یه عرض ایتدیکی چشید که تعریف مجملی بر نسنه‌یی کورینشده آخر نسنه‌دن فصل وفرق ایدن حالت دیمکدر . (رنك ویرمك) = بویامق || آچیغه چیقارمق ، میدانه وورمق (رنك ویرمه‌مك) = کتم ایتمك ، آکلاتمامق . (رَنْگَا رَنْكْ) = چشید چشید رنکلی ، درلو درلو بویالی (رَنْگَامِیزْ) = قویو ، آچیق درلو رنکلی دیمکدر :

« رنك رخساریکه کلکون دیدیلر »
(لا)

« رنك وخسارك کبی هر رنکنك حیرانی‌یم »
« وجه باقینك بوحیرتکه‌ده یوز بیك رنکی وار »
(معلم ناجی)

« چهره‌سندن رنکی پروازایله‌مش صانمه شفق »
« هیبت اجلالی دوشمش مهر رخشان اوستنه »
(ندیم)

§ حیله ، مکر ، کوز بویامه . (رَنْگَاوَرْ) = حیله‌کار ، خدعه‌جی ، کوز بویایجی :

« بلبل شوریده‌یه کللر عجب رنك ایتدیلر »
(باقی)

§ طرز ، صورت : (ایشك رنکی دکیشدی) . (رنك مسئله‌یه نظراً شویله اوله‌جق) . (رنکدن رنکه کیرمك) = صورتدن صورته ، طرزدن طرزه منقلب اولمق ، دکیشمك .

رَنْگِینْ | [ف] بویالی ، رنکلی : (قماش رنکین ، قرطاس

رنكين) § كوزل ، لطيف ، طبعه خوش كورينن : (شعر رنكين، بيت رنكين) :

« بر اهل سخن كه ايده تحسين »
« بيك چرخ دكر اوبيت رنكين »
(شيخ غالب)

« معنئ رنكيننه هربيتى كويا سلسبيل »
(نديم)

رَنين { [ع] حايقيرمه ، باغيرمه ، ايكلمه ، ايكلتى . اكثريا حيوانات حقنده مستعملدر : [رنين اسب تازى ، رنين دبّ) .

رَو { [ف] كيتمك، يوريمك معناسنه اولان (رَفتَن) لفظندن صيغهٔ امر واسم فاعل مرخمدر . لسانمزده تركيب ايله كيديجى معناسنده قوللانيلير : (پيشرو) = اوكده كيدن ، ايلروده يورين || موسيقئ شرقيده اصل مقامدن اوّل چالنان نغمهٔ مرتبه يه اطلاق اولنور . (راهرو ، رهرو) = يول كيديجى ، يوله كيدن . (تيزرو)=عجله يوريجى ، چابق كيدن . (آهسته رَو) = ياواش كيدن ، ياواش يورين . (قلمرو)= بر حاكمك نفوذى جارى اولديغى دائره ، اولكه ديمكدر .

رَوا { [ف] جائز، لايق . فارسيده (حاصل) معناسنده ده قوللانيلير : (كامروا) كبى كه مرامى حصول بولمش ، نائل مرام اولمش ديمكدر .

فضولينك شو جمله سنده هرايكى معناده قوللانيلمشدر : [بو برات ايله حاجتم روا قيلمغى رواكورمزلر .]

« يان ويروب اى مهلقا قاچه بوغمخواردن »
« آتش هجرانكه يانمغه كورمه رواى »
(شاهينكراى)

« نامى كبى اولمشدر اوهم سعد هم آباد »
« استانبوله سرمايهٔ فخر اولسه روادر »
(نديم)

رَوابِط { [ع] (رابطه) نك جمعى . اورابه باقه لى : (روابط وضوابط ، روابط قويّه) .

رَواتِب { [ع] معاش ، وظيفه ، تعيينات معناسنه اولان (راتبه) نك جمعى . (راتب) كلمه سنه مراجعت اولنه :

« وظائفم در انعام كبريادندر »
« رواتبم نم مطبخ قضادندر »
(نابى)

رَواج { [ع] مادى ، معنوى بر نسنه نك سورومى ، كچمى : (رواج متاع ، رواج معارف) . (رواجدار) = رواجلى ، سوروملى . (بى رواج) = رواجسز ، سورومسز :

« پادشاهم ايكى شاعر دروبرن نظمه رواج »
(نديم)

رَواح { [ع] زوال شمسدن آقشامه قدر اولان زمان || آقشام ، غروبدن صوكره اولان وقت : (صباح و رواح) .

رَوَاعِد { [ع] (رَاعِدَه) نك جمعى : (رواعد مدهشه) .
« راعد » ماده‌سنه باقلمز .

رَوَافِض { [ع] (رافضه) نك جمعى . (رافض) و (رَفض) ماده‌لرينه مراجعت ايتملى .

رَوَان { [ف] يوريبجى ، كيديجى ، آقيجى معنالرنده قوللانيلير :
(آب روان) = آقيجى ، آقار صو .
(رهروان) = يوله كيديجى ، يولجى .
(تخت‌روان) = يوريبجى ، كيديجى سرير ديمكدركه ايچنه يولجى اوتوروب ايكى جانبنده‌كى درت اوزون قوللرى يا ايكى حيوانه ربط اولنه‌رق وياخود ايكى آدم طرفندن طوتيله‌رق كوتوريلن بر نوع آرابه :

« اما كه صكره بويله سراپا زبان اولوب »
« قطعى جوابى تيغ چو آب روان ويرر »
(نديم)

« همان اول دمده اول كوه كران عالم هيجا »
« روان اولدى مثال آب دريايه صلابتله »
(قاليون حقنده — نديم)

رَوَان { [ف] نفس ناطقه ، روح مجرد ، جان . (رَوَان بَخش ، رَوَان بَخشا) = جانلانديريجى ، جان باغشلايجى || برنجيسى فارسيده (روح القدس) متأمنده مستعملدر :

« بر دم كلور كه لطف روان بخش آصفى »
« دلده هزار مژده امید جان ويرر »
(نديم)

« مرغ روانى كوكاره ايردى هما كبى »
« قالدى حضيض خاكده برايكى استخوان »
(باقى)

رَوَانَه { [ف] يوريبجى ، كيديجى ، آقيجى . اكثريا (اولمق) ماده‌سيله مستعملدر :

« كزمك هوسيله خانه خانه »
« اول پير ايله اولديلر روانه »
(فضولى)

رَوَانى { [ف] فى الاصل رواجلى ، رغبتلى ، دكرلى معناسنه‌در. معناى معروفى ايرمكدن مطبوخ برنوع طاتلى ديمكدر . وقتيله بو طاتلى يه زياده رغبت اولنه‌رق رواجلى طوتلمش اولمسى سبب تسميه اولسه كركدر . يوقسه روسيه‌ده قره باغ ايالتنك مركزى بولنان (رَوَان) شهرينه منسوب ديمك ميدر؟ هرنصل اولورسه اولسون اشبو لفظك — بعض لغت كتابلرنده كوستردلديكى وجه ايله — (رَوغَنى) كلمه‌سندن محرف اولمسى پك مستبعددر. (رَوَانى فروش)=روانيجى ، روانى صاتان :

« درويش مصطفاى روانى فروش كيم »
« روح روانى شاد اوله اهل وفا ايمش »
(تاريخ وفات — پرتو)

« تذكير ايچون فتح روان نعمتى شكرين »
« مجلسده كرك كيم كله حلوا وروانى »
(نديم)

رَواهی { [ع] بال آریسی معناسنه اولان (راهیه) نك جمعی :

رَوایح { [ع] قوقو معناسنه اولان (رایحه) نك جمعی. اصلی همزه ایله (روائح) در : (روایح طیّبه ، روایح لطیفه) .

رَوْح { [ع] راحت ، انشراح ، صفا : (رَوحِ روح) = صفای جان ، جان راحتی . (رَوْحُ الله) = رحمت الٓهیه . § خفیف ، سرین اسن روزکارك وجوده ویردیکی خوشلق : (رَوحِ صبا ، رَوحِ نسیم) .

رَوْحانی { [ع] راحت ، فرح ویرن ؛ طبعه خوش کلوب کوکل آچان. اکثریا مقام ومکانه وصف اوله‌رق قوللانیلیر : (جامع رَوْحانی ، جای رَوْحانی ، قصر رَوْحانی ، کاشانهٔ رَوحانی) . [رَوْحانیّت] = روحانیلك ، راحتلك ، فرحلی وصفالی اولمه . (رَوْحانیّتلو) = فرحلنمش ، کوکل آچیجی ، خوش .

رَوْزَن { [ف] پنجره . (رَوْزَنه) = پنجره قانادی :

« غیری وقت اولدی که در بسته اولوب کاخ دوات »
« قصر دلـده سر بالایه آچلسـون روزن »
(ندیم)
« آچوب روزنلرین کاهیچه جانان کوستر کندین »
« امید وصل ایله چاك کریبان کوستر کندین »
(وله)

رَوِش { [ف] طرز ، اسلوب ، طور ، طوتوم ، کیدش : (روش احوال ، روش افاده) .

« رتبه شناس روش ساده‌یم »
(معلم ناجی)

« او جلوه‌لر اوروشلر مدد اوجنبشلر »
« اوغمزه‌لر اوباقشلر اونرکس پرخواب »
(سیرتی)

رَوْضَه { [ع] صولو ، صو یاتاغی اولان محـل ؛ چمنلك ، چایرلق ، باغچه : (رَوْضَهٔ رِضْوان) = جنّت ، آخرتده مؤمنلره موعود الٓهی اولان مکان نشـاط ابدی . (رَوْضَهٔ مُطَهَّره) = خاتم الانبیـا علیه اکمل التحایا افندیمز حضرتلرینك مدینهٔ منوره‌ده کائن قبر مقدسلری . جمعی (رَوْضات ، رِیاض) در :

« روضهٔ خاك درك باغ دکل جنّتدر »
« کیم که جنّت دیلر اول روضه‌ده مأوی ایلر »
(فضولی)

« زیارتگاه سرخیل ملائكروضهٔ پاکك »
« طواف درگهکدر حجّ اکبر یارسول الله »
(واصف)

رَوْغَن { [ف] یاغ : (روغن زیت ، روغن ساده ، روغن گل) ، (روغن خوش) = صوصام یاغی ، شـیرلغن دخی دیرلرکه « شیرِ روغن » دن غلطدر . بوکلمه اسانمزده

ضم (را) ایله معروفدر . (رُوغَنی) = خمیری یاغله یوغرولمش بوغاچه ، چورك ، ایرمیك حلواسی || یاغجی ، یاغ چیقاریجی || اوستی یاغ کبی قایججی ، پارلاق شی ، سیاه دری . (رُوغَنین ، رُوغَنینَه) = قاضی لقمه‌سی ، خمیری یاغلی طاتلی کوزله‌مه ، بوغاچه .

« رنك رنك ایتدی چراغنده‌کی پرتو بزمی »
« مغز طاووسدن آلمش کبی طبع روغن »
(ندیم)

رَؤُفْ [ع] پك اسیرکه‌ییجی ، زیاده آجیوب مرحمت ایدیجی . اسماء الحسنادندر . حق الهیده‌ده استعمال اولنور : (ربّ رؤف ، عبدالرؤف) .

رَوَنْدَه [ف] کیدیجی ، کیدن . اکثریا (آینده) لفظیله برلکده قوللانیلیر : (آینده‌وروَنده) = کلن کیدن .

رَوْنَقْ [ع] لطافت ، طراوت ، پارلاقلق ، خوشلق ، نظره ایی کورینش : (رونق ربیع ، رونق شبابت ، رونق جمال ، رونق سور) .

« همیشه تا قماش زرکش وصف کرمکارك »
« ایده لبریز رونق دستگاه شعروانشایی »
(ندیم)

رَوِیّ [ع] علم عروض اصطلاحاتندندر . قافیه‌نك حرف اصلیٔ اخیری اولان و یا حرف اصلیٔ اخیر منزله‌سنده بولنان حرف دیمکدر.

رَوِیَّتْ [ع] طوغری‌وایی تفکر ، ملاحظه ایتمك ؛ کرکی کبی دوشونمك : (فلان‌درایت ورویّتله متصفدر) .

رَهْ [ف] (راه) ك مخففیدر . اورایه مراجعت ایتملی . (رَهیابْ) = یول بولیجی ، یولنه ایریجی :

« کیم اولور زور ایله مقصودینه رهیاب ظفر »
« کلور البته ظهوره نه ایسه حکم قدر »
(واصف)

« ره معراج عشقکده امید پای بوسکله »
« مثال ریك پامال براقم یارسول‌الله »
(وله)

رَهَا [ف] خلاص ، قورتله . (رَهایی) ده دینیلیر . (رَهایابْ) = قورتیلیجی ، قورتیلان (رَها یافْتَه) = قورتلمش .

رَهابِنَه [ع] خرستیان پاپاسی دیمك اولان (راهب) ك

رَهابینْ جمعی . پاپاسلر : (رهابنهٔ کنیسای قامه ، قاتولیك رهابینی) .

رَهْبانِیَّتْ [ع] راهبلك ، پاپاسلق : (طریقهٔ رهبانیت) . فخر عالم صلی‌الله علیه وسلّم افندیمز حضرتلری (لارهبانیة فی‌الاسلام) حدیث شریفی ایله نهی بیورمشلردر .

رَهْب [ع] قورقو ، زياده قورقو . (خَوْف) كبى اكثريا (هَراس) ايله برلكده قوللانيلشدر : (رهب وهراس ناس) .

رَهْبَتْ [ع] شدتله قورقمق ، ييلوب چكنمك . اكثريا (رغبت) مقابلنده استعمال اولنور : (بهشته رغبت، دوزخدن رهبت ايدن طريق حقدن آيرلماز). (رَهْبَة) = قورقمه ، چكنمه صورتيله . جمعى (رَهَبات) .

رَهْبَرْ [ف] يول كوستريجى ، قلاغوز . (رَهْبَرِى) = رهبرلك ، قلاغوزلق :

« هرنه سويه عزم ايدرسه اوله نصرت رهبرى »
« هرنه جايى قيلسه مأوى بوله شوق وراحتى »
(واصف)

رَهْپَيْما [ف] يول اولچيجى ، (رَهْپَيْمايِى) = يولجيلق .

رَهْرَوْ [ف] يوله كيدن، يولجى، سالك . (رَهْرَوِى) = يولجيلق . (راهرو ، رَهْرَوان) = طرزنده ده قوللانيليلر :

رَهْزَنْ [ف] يول اوريجى ، حيدود ، خرسز . (رَهْزَنِى) = حيدودلق، خرسزلق.

رَهْگُذارْ **رَهْگُذَرْ** [ف] كچه جك يول ، كچيد . (راهْگُذار، راهْگُذَر) صورتلرنده دخى استعمال اولنور :

« بورهگذرده هزاران سلام آلير بولنور »
(نابى)

« كنار صفه سى ذوق وصفايه مسكن آرام »
« دروز روزنى باد صبايه رهگذار اولدى »
(واصف)

رَهْل [ع] اصطلاحات طبيه دندر. وضع حملى متعاقب ظهور ايدن صولك . (غِشاءِ رَهَل) = جنين ايله صولك محفظه سى اولان اورتو .
(رَهْلَه) = شيشگينلك .

رَهْن [ع] اودنج ويا عاريت آلنان پاره وياخود اشيايه قارشو ويريلن شى كه فارسيسى (گِراو، گِرَو) تركجه سى (طوتو) در . تعريفات فقهيه سنه واقف اولمق ايستينلر مجلهٔ جليله نك قسم مخصوصنه مراجعت ايتمليدرلر :

« جوهر عقلى ويردم رهنه »
(فاضل)

رَهْنُما [ف] يول كوستريجى ، قلاغوز ، دليل: (رهنماى سيّاحين)

رَهْنُمُونْ **راهْنُمُونْ** [ف] يول كوستريجى، قلاغوز. (رَهْنُمُونِى) = قلاغوزلق :

« آه بیلم نیایم یوق برموافق رهنمون »
(فضولی)

« وادیٔ حیرتده قالدم بولمدم بر رهنمون »
« یاربی پروا فلك بی‌رحم دوران بی‌سكون »
(عطایی)

رَهْنَوَرْدْ [ف] یولی طی ایدن، یولجی . (نَوَرْد) = طی ایتمك ، دورمك ، بوكمك كبی معنالری افاده ایدن (نَوَرْدِیدَنْ) مصدرندن مشتقدر.

رَهِینْ [ع] رهن ایدلمش ، رهن قونلمش : (مال رهین ، ملك رهین) (رَهِینَه) ده بومعنایه لفتدر. § قرین ، یقین‌مقامنده دخی قوللانیلیر : (صورت معروضه رهین جواز كوریلورسه ، بو معامله رهین تقدیر بیوریلورسه) ، (رهین ایقان ، رهین اطلاع ، رهین اذعان).

« جبیننده نور اصالت مبین »
« نكیننده فرو جلالت رهین »
(ندیم)

رَیَاحِینْ [ع] (رَیْحان)ك جمعی. كوزل قوقولو فسلكنلر: (شمّ ریاحین) .

رَیَّانْ [ع] سیرآب، صویه قانمش اولان :

رَیْبْ [ع] برماده‌ده، برنسنه‌ده برحالت توهّمیله حاصل اولان شك، شبهه ، كمان . (بِلَارَیْبْ) = شكسز ، شبهه‌سز دیمكدر § (رَیْبُ المنون) تعبیرنده كورلدیكی وجه ایله « ریب » وقعه ، حادثه معناسنی دخی افاده ایدر. (مَنُونْ) دهر دیمكدر :

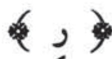
« مرآت جمال شاهد غیب »
« اول حوض جلی ایدی بلاریب »
(شیخ غالب)

« بنی آواره قیلدی ریب منون »
« خانمانم خراب ، بغرم خون »
(معلم ناجی)

رَیْحَانْ [ع] كوزل قوقولو (فسلكن) دینیلن برنوع نبات. (رَیْحَانَه)= بردسته ، برطوتام فسلكن : (كل وریحان) § رزق ، كچینه جك شی : (رَوْحْ و رَیْحَانْ) = راحت ورزق . جمعی (رَیَاحِینْ) .

« خطك كه رشك فصل بهاران اولوب كلور »
« سرمایه‌بخش سنبل وریحان اولوب كلور »
(ندیم)

رَیْعَانْ ، **رَیْعَانْ** [ع] هر شیئك اولی ، تازه حالی : (ریعان شباب) = كنجلك چاغی ، § هر شیئك بركتلی اولمه‌سی ، آرتمه‌سی : (ریعان مزروعات ، ریعان محصولات) .

رِئَه { [ع] آق جکر. (رئوی) = آق جکره دائر، عائد .
(رِئَتَيْن) = ایکی آق جکر یعنی آق جکرك صاغ و صول طرفده بولنان قسملری. (ذاتُ الرِئَه) = آق جکر اجزاسنك التهابیله پیدا اولان برمرض مدهش. (سِلُّ الرِئَه) = ورم دینیلان علت و خیمه . (حَشیشَةُ الرِئَه) = جوان پرچمی ، جکر اوتی . جمعی (رِئات) .

رِبا { [ع] اودنج ویریلن آقچه ایچون مقدار مشروعدن زیاده آلنان فائض ، نَما. (رِباخوار، رِباخور) = معامله جی ، فائضجی.

رِباط { [ع] باغ ، بند ؛ برشی باغلانه جق ایپ کبی نسنه : (رباط عشق ، رباط محبت ، رباط مودت) § تکیه ، خانه ، قوناق ، خان ، کمرلی بنا : (رباط خراب ، کهنه رباط دهر، رباط عالم). (رِباطی) = اوطه باشی ، خانجی . بومعناده جمعی (رِباطات) . § اصطلاح طبجه اعضای داخلیه یی یرنده ومفاصلی محورنده ثابت قیلان بیاض ، صاف ، یومشاق وا کیلوب بوکلمکه مستعد اولان مختلف الاشکال لیفی و غشائی باغلرك هر بری دیمکدر بومعناده جمعی (اَرْبِطَه) در:

«رباط کهنه دنیایی قیلدی لطف‌له تجدید»
« اولوب رأی رزینی کارساز ملت بیضا »
« ندیم »

رِبح { [ع] تجارتده حاصل اولان نفع ، فائده ، کار، قازانج : (ربح مشروط ، ربح کثیر).

رِبقَه { [ایلمکلی ایپ، ایلمك :

رِجال { [ع] (رَجُل)ك جمعی. مفردینه مراجعت اولنه : (رجال ونسوان)

«هرحصه‌دن رجاله نسادن فزون دوشر»
(نابی)

§ مفردی مرد کامل ، مروتی زیاده معناسنی محتوی اولدیغندن (رجال) بللی باشلی ، ایلرو کلن ذوات معروفه مقامنده‌ده قوللانیلیر : (رجال دولت ، اجلهٔ رجال ، باب عالی رجالی) . (رجال‌الغیب) = اولیاءالله § یایا ، یایان معناسنه اولان(راجل)ك جمعی ده (رِجال) درکه پیاده‌لر، یایانلر دیمکدر .

رِجْس { [ع] عذاب معنوی‌یی ایجاب ایدن عمل ، فعل مکروه ، کوتوایش § مادی ومعنوی مردارلق ، پیسلك . (رجز) ده عین معنایه لفتدر . جمعی (اَرْجاس) در .

رَجْعَت { [ع] کری دونمك . خصوصیله ایلروله‌ین عسکرك کری دونمه‌سی : (امر رجعت ، خط رجعت ، منتظماً رجعت ، رجعت عسکریه) ، (رجعت ملّت) = خسته‌لغك نکس ایتمه‌سی ، کری دونمه‌سی . (رجعت کواکب) = نجومك محورنده کری دونمه‌لری . (رِجعت قهقریه) = ایزی اوزرینه کری دونمه ، عجله ایله کری چکلمه‌که انتظامسزلغی ، موفقیتسزلکی افاده ایدر . فتح (را) ایله ده لفتدر . (رِجعه ، رَجعه) = اصطلاح فقهجه بر یاخود ایکی دفعه تطلیق ایدن ارککك مطلقه‌سنه رجوعی دیمکدر . (رِجعی) = رجعه‌یه منسوب ، رجعه ایله : (طلاق رجعی) .

رِجْل { [ع] آیاق . (قَدَم) کبی : (رجل اسد ، رجل طاوس ، رجل دجاجه) (رِجل البحر) = دکز آیاغی یعنی کورفز . جمعی (اَرجل ، اَرجال) در .

رِحال { [ع] دوه پالانی ، سمری معناسنه اولان (رَحل) ك جمعیدر : (اعمال رحال) . (رِحاله) = آت سمری ، یاخود قالتاقسز اکر دیمکدر .

رِحْلَت { [ع] فی الاصل علی الاطلاق کوچمك ، بریردن دیکر یره نقل ایتمك معناسنه‌در . لکن لساننمزده بالخاصه دنیادن آخرته کوچمك ، وفات ایتمك معناسنده قوللانیلیر .

رِداء { [ع] بلدن یوقاری‌یه اورتیلن جار ، شال ، اوموزلق کبی اورتو .

رِزْق { [ع] کندیسیله انتفاع اولنان ؛ ییه‌جك ، ایچه‌جك شی : (رزق مقدّر ، رزق مقسوم) جمعی (ارزاق) : (ارزاق مقدّره ، ارزاق انباری ، ارزاق مأموری) :

«نصیبسز آله‌مم رزقی خشك ایله تردن»
(نابی)

«یوق سنده قناعت کوزك آچ اولدیغی اولدر»
«رزقك ایریشور یوقسه اکر صبح وا کرشام»
(روحی)

رِسالَت { [ع] رسول اولمق ، پیغمبرلك ؛ من قبل الرحمن عباداللهه تبلیغ اوامر ونواهی ایله‌مك . فتح (را) ایله‌ده استعمال اولنور . (رِسالتپناه) = جناب پیغمبر صلی الله علیه وسلم . جمعی (رِسالات) .

رِساله { [ع] مسائل مختلفه‌یی ویا برماده مخصوصه‌یی حاوی مختصر ، کوچك کتاب . « مکتوب »

معناسنی ده افاده ایدر : (رساله‌ٔ فنیه، رساله‌ٔ ادبیه، رساله‌ٔ موقوته ، ارسال رساله) جمعی (رَسائِل) .

رِشْتَه [ف] تل ایپلك ، تل ایپك : (رشتهٔ محبت، رشتهٔ حیات).
(سررشته) = ایپ ، ایپلك اوجی :

« جان رشته‌سی بری بر یسی ماه هاله‌سی »
« طوتدی نتیجه انفس و آفاق زلف و خط »
(ندیم)

رِشْوَت [ع] نامشروع عطیه ، غرضه مبنی ویریلن هدیه ، تعریف فقهیسی غیر مشروع بر فعل وعملی ترویج ایتدیرمك ایچون اصحاب مصالح ودعاوی طرفندن بالذات ویاخود بالواسطه ویریلن نقد ومال دیمکدرکه شرعاً وقانوناً ممنوعدر . (رِشْوَتخْوار ، رِشْوَتخُور) = رشوت آلان، رشوت ییین :

«رجانك ده اوجنده رشوت ایستر اولمغه نافذ»
«هدفدن تیرك استرجاعی هپ تمرنسز لکندندر»
(یسری)

رِضا [ع] راضی اولمق، بر شیئك وقوعنه کوکلدن موافقت ایتمك، بر فعل وعملك وقوعنه خوشنودلق کوسترمك : (تحصیل رضا) ، (رضاء الله ، رضای حق) = تکری رضاسی. (رضای طرفین) = ایکی طرفك موافقتی ، خشنودانی. (رِضاءً للّه) = تکری یی خشنود ایتمك ایچون. (رِضا دادَه) = قائل اولمش، موافقت ایتمش. (رِضاجُو) = رضا و خشنودی تحصیلنه سعی ایدن . (رِضاجُویی) = تحصیل رضایه چالیشیجیلق . (رِضا جُویانَه) = تحصیل رضایه چالیشانه یاقیشه جق صورتده دیمکدر :

« تسلیم ایدرم کردنمی طوق رضایه »
« هپ چکدیکم کندی جزای عملمدر »
(واصف)
« آب شمشیری رضاجوی ابوبکر وعمر »
(ندیم)

رِضاع ، **رِضاعَت** [ع] فتحه ایله (رَضاع) ماده سنه مراجعت اولنمسی اخطار قیلنور.

رِضْوان [ع] راضی اولمه ، خشنودلق کوسترمه : (رضوان الله تعالی علیهم) § جنت خزینه‌دارینك اسمی :

« حور و غلمانی قالور کندیسنه رضوانك »
(فضولی)

رِطْل [ع] برنوع طارتی، یاخود اولچك : (بش رطل ارز، بش رطل روغن) § بیوك قدح ، بارداق : (رِطْلِ گِران) = بیوك آغیر قدح یعنی طولو دیمکدر. (را)نك فتحیله ده لغتدر :

«رطل پیاپی صون بزه کیتسون کوکللردن الم»
(نفعی)

« دستمده جام کورسه‌نم سرنکون ایدر »
« نادانه ساغر ایسته‌سه رطل کران ویرر »
(وله)

«چکن مردانه در رطل کران خون شهادتدن»
« اوجام تلخکام ناکواری هرجبان چکمز »
(کوپریلی اسعدپاشا)

رِعایَت { [ع] کودمك، کوزتمك: (اصوله رعایت، مراسم معتادەیه رعایت ، قانونه رعایت) § حرمت ایتمك ، صایمق : (مسافره رعایت ، بیوکلره رعایت ، اختیارلره رعایت ایتملیدر) . (رِعایَة) = کوزتمك ، یاخود صایغی صورتیله دیمکدر : (فلانك خاطرینه رعایة بویله یاپدم) . (رِعایتکار) = رعایتلی ، صایغیلی .

رِفعَت { [ع] یوکسکلك ، یوجه‌لك : (رفعت قدر ، رفعت منزلت ، رفعت مرتبه ، رفعت جاه ، اوج رفعت) اکثریا معنویاتده قوللانیلیر :

« نه دیسه‌م رفعتك اول مرتبه‌دن برتردر »
(نابی)

«خلافت ذات عالیشانکه مخصوص صدرشمدی»
«سکا نسبت ملوکك مضمحلدر رفعت شانی»
(ندیم)

رِفق { [ع] ملایمت ، یاواشاق ، طاتلیلق : (رفق ایله معامله ایتملی ، معاملهٔ رفقیه) .

رِقّ { [ع] قوللق ، کوله‌لك ، جاریه‌لك : (قید رقّ) § قول، کوله، جاریه. جمعی (اَرِقّاء) .

رِقاب { [ع] (رَقَبه) نك جمعی. اورایه مراجعت اولنه :

« اول درچاکرنواز وبنده‌پرور کیم ایدر »
« حلقه‌سن بی‌اختیار آزاده‌لر طوق رقاب »
(نفعی)

«زمین‌بوس ایله‌یوب دستوراکرم عزّ ودولتله»
«دیر اول شاهنشه ذیشانه کیم مالك رقابسین»
(ندیم)

رِقّت [ع] یوفقه‌لق ، اینجه‌لك . اکثریا کوکل یوفقه‌لغی یعنی کوکلدن آجیوب رحم ایتمك معناسنده قوللانیلیر : (رقّت قلب ، رقّت کلام ، رقّت کاغد) . (رِقّت آمیز)= آجینه‌جق، قلبه تأثیر ایدوب حزن ویره‌جك دیمکدر .

رِقِّیَّت { [ع] قوللق ، کوله‌لك ، جاریه‌لك: (عرض رقّیت، بند رقّیت) .

« اکرچه خدمتی یوق ایلك آستانه‌یه‌تر بوشرف »
« که ایده خدمت رقّیتکده عمری کذار »
(ندیم)

رِکاب { [غ] اوزنکی ، آته بینن آدمك اکره مربوط اولوب آیاقلرینی طاقه‌جغی شیلر . (رِکابدار) = حکمدارلرك آته بیندکاری زمان اوزنکیلرینی طوتان

اصطبل خاص خدمه‌سی . § پیشگاه ، حضور مقامنده‌ده قوللانیلیر : (رکاب همایون ، رکاب شاهانه ، معروضات رکابیه دائره‌سی ، معروضات رکابیه مأموری) (رسم رکاب) = حضور معالی موفور حضرت پادشاهی‌یه قبول رسمی :

« جمشید کامران که سوار اولسه رخشنه »
« دارا طوتار رکابنی خسرو عنان ویرر »
(نفعی)

« ای صفدر جهان که فلك رخش‌ه‌و نكه »
« مهدز رکاب ، برق جهاندن عنان ویرر »
(ندیم)

رِمّ [ع] چوروموش کمیك ، چوروك کمیك معناسنه بر اصطلاح طبیدر . انواعی واردر . (رِمّه) ده بو معنایه لغتدر .

رِماح [ع] (رُمْح) ك جمعی . مزراقلر دیمكدر: (رماح ساطعه) .

«برکون ارباب رماحی جمع ایدوب اول شهسوار»
«ساحهٔ کلخانه یه سوردی سمند رغبتی»
(واصف)

رِمال [ع] قوم معناسنه اولان (رَمل) ك جمعی .

رِنْد [ف] عارف لاابالی مشرب ، فیلسوف لا قیدی روش ؛ صورتی ساده ، معتادی باده وفقط باطنی نور عرفان ایله پیراسته اولان حکیم . (رِنْدانه) = رند اولانه یاقیشه‌جق صورتده . (رِنْدی) = رندلك . جمعی (رِنْدان) . (رِنْدَك) = رندلکی تقلید ایدن ، ساخته رند ، رندجك .

«آسمان نه توی چرخندن سپر درپیش ایدر»
«شیخ سنك انداز طعن اولدقجه رندان اوستنه»
(ندیم)

« رند عالی مشربم خمخانهٔ اندیشه‌ده »
« طاس معکوس فلك برجرعه‌دان اولمازبكا »

رِواق ، **رُواق** [ع] قیل اوبه شکلنده کی عرب اوینه ، عرب اوینك یوقاریدن یره قدر صاللیویریلان پرده‌سنه و کذلك خانه‌نك اوکنده کی سقفه یعنی پاپوشلق دینیلن بوش یرك اوزرینه یاپیلان کمرلی چارداق ، شیروان ، شهنشین ، قبه ، کمر مقوله‌سنه اطلاق اولنور . (رواق العین) = قاش . (رواق اللیل) = کیجه‌نك ایلك اوّلی . جمعی (اَرْوِقَه ، رُوَق) درمه (نُه رِواق ، رِواق بی سُتُون) = سما ، گوك . (رِواقی ، رِواقیّون) = رواقه منسوب ، منسوبلر دیمكدر که یونان فلاسفهٔ قدیمه‌سندن بر فرقه یه اطلاق اولنور . بو فرقه‌نك معلمی اولان فیلسوفك آتنه شهری قاپولرندن برینك رواق تحتنده اقامت وتدریس علم حکمت ایتمه‌سی سبب

تسمیه‌در.§ لسانمزده قاپنامش طاتلینك
قویولانمشنه (رَواق) دینیلیر سه‌ده
بونك اصلی باشقه‌در : (رواقلانمق ،
رواق باغلامق ، رواقلی) تعبیرلری
زبانزد در . عربیده (رَوق) لك معانئ
مختلفهٔ عدیده‌سندن بری ده صافی ،
سوزولمش نسنه‌یه دینورکه صو وسائر
مایعاتدن هانکیسی اولورسه اطلاق
جائزدر. بونك جمعی اولان (رَواق)
کذلك صور مختلفه‌ده استعمال ایدلدیکی
مثللو میاه صافیه مقامنده ده ایراد
اولنور . بومعنالرده مقصد اصلی صاف
وطبعه پك خوش اولمسیدر . شو
ایضاحاته ولسانمزده بومعناده فتح (را)
ایله قوللانیلمسنه نظراً (ارواق)لفظندن
الفك اسقاطیله (رَواق) طرزنده
استعمالی عرف اولمشدر دینیله‌بیلیر :
« عرشله همدوش اوله طاق رواق حشمتك »
« پایدار ایتدکجه حق نه قبهٔ نیلوفری »
(ندیم)

رِوایَت { [ع] خبر نقل ایتمك ، ایدلمك :(روایت حدیث ،
روایت اخری ، روایت واقعه ، بر
حادثه‌نك روایتی) جمعی (رِوایات) .

رِیاء { [ع] برکیمسه کندینی ناسه متصف اولمدیغی حاللرده
کوسترمك ، ساخته صورتلرده ویاهه
طورلرده کورونمك که منافقلق ، ایکی
یوزلیلك . دیمکدر . مذموماتدندر :
(ریاکار) = مرائی ، ریا ایدیجی ،
برریاکاره‌ویریله‌جك اك‌معقول جواب ،
حکمای علمای اسلامیه دن « بایزید
بسطامی » مرحومك شوکلام وجیزیدر .
(یا اولدیغك کبی کورن یا کوروندیککك
کبی اول) آدمیته لایق اولان صفت
حسنه‌ده بودر :
« حجاب مانع اولورسه یانازایدرسه یاخود »
« ایدرسه زهد صاتوب صورت ریا اظهار »
(ندیم)

رِیاح { [ع] روزکار ، یل معناسنه اولان (ریح) لك جمعیدر :
(ریاح لطیفه ، ریاح خفیفه) (مُرسِلُ
الرِیاح) = الله ، تکری :
« ای مظهری مرسل الریاحك »
« اقشامکه اویمه یور صباحك »
« دریایه خطاب ــ معلم ناجی »

رِیاسَت { [ع] برقوم وجماعته ، یاخود مجتمع بر هیئته
باش اولمق ؛ اویله بر قوم و هیئتك
باشی ، سرکرده‌سی بولنمق : (جماعت
اسلامیه ریاستی ، شورای دولت ریاستی ،
ریاست وکلا ، ریاست مجلس ، مقام
ریاست ، وظیفهٔ ریاست) عربیده
اولدیغی کبی (رئاسه) صورتنده
لسانمزده اصلا قوللانیلماز .

رِیاض { [ع] (رَوضَه) نك جمعی . اوورایه مراجعت ایتملی :
« یااول والاعلم کیم قامت دلجوسی اولمشدر »
« ریاض جنتك کو یاکه برسروخرامانی »
(ندیم)

رِیاضَت } [ع] ییوب ایچمکی آزالتمق ، هر درلو شیده پرهیز ایتمك صورتیله تربیهٔ نفس ایلهمك یعنی نفسی قیروب اصلاح ایتمك: (عمری ریاضتله کچدی، ریاضتی اعتیاد ایتمشیدی ، درویش ریاضته کیردی). (رِیاضَتِ بَدَنیّه) = حمیه ، ادمان ، حرکت ، ژیمناستیق .

« ریاضتسز جهانده کیمسه عرفان آشنا اولماز »
(بروسهلی امین)

رِیاضیّ } [ع] ریاضه منسوب || ریاضته منسوب . نفسی هرشیدن منع وحبس ایدوب تفکر صورتیله غوامضی حل اولنمق مناسبتیله حساب ، هندسه ، هیئت و علی العموم کمّیاتدن باحث علومك کافه سنه (رِیاضِیاتٌ) و (علوم ریاضیّه) و علوم مذکوره اهلنه (رِیاضِیّ) وجمعنده (رِیاضِیُّونْ) دینیلیر .

ریح } [ع] روزکار ، یل : (ریح شمالی) = پویراز (ریح جنوبی) = لودوس دینیلن روزکار. (ریح طیّار) = روماتیزمه ، مفاصل وعضلاتده پیدااولان صیزی. لسانمزده تأثیثنه اعتبار اولنماز :

« خزان یلی اثر ایتمش مثال ریح فراق »
« بوخستهنك بدن سردی قورقورم صرصر »
(ندیم)

ریخْتِم } [ف] بر شیئك سقفنی اورتمك ایچون بر بری اوستنه قونیلوب صیق صیق یاصلمش طاش وطوپراق معناسنهدر . لسانمزده ایکی صورتله مستعملدر . بری طاش وخرجی دوکوب طولدیرهرق یاپیلان اساس ، تمل . دیکری نهر ویا دکز کنارینده اوکی یکپاره طاش وکنتلی قایالر ایله وآرقهسنده دوکونتی طاش و خرجله صورت متینهده یاپیلان سد دیمکدر : (غلطه ریختمی ، ازمیر ریختمی ، سلانیك ریختمی ، یالینك ریختمی) .

ریخْتَه } [ف] دوکیلمش، آقیدلمش: (خون ریخته، آب ریخته).

« یاپنه ریخته صدشرمله صو، آب حیات »
« هر سرموینه آویخته بیك چین وختن »
(ندیم)

ریز } [ف] معانیٔ سائرهسی لسانمزده معتبر دکلدر . دوکمك ، آقتمق معناسنه اولان (ریخْتَنْ) مصدرندن صیغهٔ امر اولمق اعتباریله ، وصف ترکیبی صورتیله اسم فاعل مقامنده ودوکیجی معناسنده استعمال اولنور : (خُونْ رِیزْ) ، (اَشْك رِیزْ)، (عرق رِیزْ) (آبْ رِیزْ) ، (شکوریز) :

« طریق عشقدر یاداشیٔ محنت سعادتدر »
« اوبزم خاصدّه خمیازهریز اولمقده عشرتدر »
(ندیم)

ریزان { [ف] دوکیلیجی، دوکیلن: (آب ریزان ، اشك ریزان) .

« جانان کیده، رندان طاغیله، می اوله ریزان »
(لا)

« حسن مطلعده ایدوب چشمهٔ مهری ریزان »
« ایلدی حکمنی اجرا ینه طبع روشن »
(ندیم)

ریزش { [ف] دوکیلش ، آقش: (میاه صافیه نك یکرمی مترو ارتفاعنده کی قایالر آره سندن صورت ریزشی دهشتلی بر لطافت حاصل ایدیبوردی) .

ریزه { [ف] دوکنتی ، قیرتی : (ریزهٔ الماس ، ریزهٔ زجاج) . (ریزه ریزه) = اوفاق اوفاق ، پاره پاره . (ریزه چین) = دوکنتی ، قیرتی طوپلایجی . (ریزه‌خور) = دوکنتی، قیرتی ییجی، فقیر. (ریزهٔ سیمین) = کوموش دوکوتی یعنی نجوم وکواکب .

« کفتاره کلدی تا که آچوب لعل نوشخند »
« بر پسته کوردم آنده دو کر ریزه ریزه قند »
(فضولی)

ریسمان { [ف] ایپ ، اورغان :

« افتادهٔ عمر چاه بابل اولسەم »
« منتّکش ریسمان نادان اولمم »
(درویش بلندی)

ریش { [ف] کسرهٔ صریحه ایله صاقال : (ریش سیاه ، ریش سفید ، ریش دراز). (ریشدار) = صاقاللی: (ادیب ریشدار معروفدر) (ریش بز) = کچی صاقالی کبی سیوری اولان صاقال :

« ریش سفیدوروی سیه، سرخیٔ حجاب »
« هپ ایتدك اختیار سفید وسیاه وسرخ »
(نظیم)

ریش { [ف] یای مجهوله یعنی کسرهٔ خفیفه ایله هرنه صورتله اولورسه اولسون جریحه، یاره دیمکدر: (دل ریش) = یاره لی کوکل . (ریشساز) = یاره دوزیجی یعنی جراح دیمکدر .

« تیغ ارباب غزادن جاننه یتدکده ریش »
« کیتدی کافر جایکاه ایتدی جحیمی بتدی ایش »
(سروری)

ریشخند { [ف] صاقاله کولمه ، استهزا صورتیله کولش: (ریشخند رقیب) .

ریشه { [ف] صاچاق، پوسکول : (ریشهٔ پرده) آغاجك کوکنده کی لیف کبی صاچاقلره ده اطلاق اولنور : (ریشهٔ درخت) .

« خیال ایتدکجه زلفن تا سحر اول دامن زلفه »
« صارلدی ریشهٔ ریحان کبی خواب پریشانم »
(ندیم)

ریگ { [ف] قوم ، یازی توزی: (ریك صحرا) ، (ریك

روان) = آثار قوم . (ریگدان)
= ریك قابی ، یازی توزی قونیلن
تپه‌سی اوفاق اوفاق دلیکلی قاب :
« ره معراج عشقگده امیدپای بوسگله »
« مثال ریك پامال براقم یا رسول الله »
(واصف)

ریم { [ف] ایرین ، چرك : (ریم
ریش) ، (ریم آهن) =
تیمور ترسی .

ریمه { [ف] چاپاق: (ریمهٔ چشم).

﴿ رُ ﴾

رُبا { [ف] قاپمق معناسنه اولان
(ربودن) دن مصدرندن
مشتقدر. لسانمزده یالگز اصلا استعمال
اولنماز. وصف ترکیبی صورتنده وقاپیجی
معناسنده قوللانیلیر : (دلربا) =
گوگل قاپیجی ، گوزل . (آهنربا)=
تیمور قاپیجی ، مقناطیس . (گهربا)
= چوب ، صامان قاپیجی ، چوبوق ،
سیغ ره آغیزلغی یاپیلان صاری وقیمتلی
نسنه‌یه اطلاق اولنورکه چوقه‌وامثالی
یوگلی شیلرله اوغولنجه صامان،چوپ،
حصیر پارچه‌سی کبی شیلری قاپوب چکر.
(نظر ربا) = گوز قاپیجی ، طبعه
خوش گورینیجی ، لطافتیله انسانك
نظرینی آلیجی دیمکدر .

رُباعی { [ع] درده منسوب ،
درت حرفلی مصدر ||
مصدری درت حرفلی فعل : (رباعی
مزید ، رباعی مجرد) = صرف عربی
اصطلاحاتندندر . (رُباعیّ الاَصابع ،
رُباعیّ البذود ، رُباعیّ الجناح . رُباعیّ الزوایا)
اصطلاحات فنیه دندر. § درت مصراعدن
مرکب برنوع نظم . (رُباعیّات) =
بوطرزده اولان نظملر . (رُباعیّه) =
آغزك آلت واوست صره‌سنده بولنان
اوك وآزو دیشلری آره‌سنده‌کی درت
دیشلره اطلاق اولنور :
« یارب دیلی سهو وخطادن صاقله »
« اندیشه‌می تزویر وریادن صاقله »
« باصدم ره وادیء رباعی‌یه قدم »
« طعن خر نادان دوپادن صاقله »
(نفعی)
« مثنوی سعتنده گچمشدر عطایی جمله سن »
« حالتی اوج رباعیده اوچار عنقا کبی »
(ندیم)

رُبْع { [ع] درتده بر، درت قسمده برقسم : (برغروشك ربعی اون پاره در) . (.ر بع دائره) = تام دائره‌نك درتده بری كه برنوع رصد آلتیدر، (ارتفاع تخته‌سی)ده دینیلیر. (ربع مسكون) = كرهٔ ارضك قاره اولان درتده برقسمی :

« اول ذكی طبع كه دیوان خلافت حكمن »
« ربع مسكونه آنك دقتی اجرا ایلر »
(فضولی)

رُبُوبِيَّتْ { [ع] صاحبیّت، مالكیّت؛ تكریلق ، بسله‌یجیلك معناسنه‌در . اشبو لفظ حق آلهیدن غیریده استعمال اولنه‌ماز .

رُبُودَه { [ف] قاپیلمش ، قاپیلان. (ربودن) مصدرندن اسم مفعولدر . (دل ربوده) = كوكلی قاپیلمش :

« كل ای اسیر زلف پریشانك اولدیغم »
« یلمزمیسین ربودهٔ چوكانك اولدیغم »
(ندیم)

« دلذره صفت شوقله كیرسه نوله رقصه »
« اولدق ینه برپنجهٔ خورشیده ربوده »
(وله)

رُتَبْ { [ع] (رُتْبَه) نك جمعیدر: (رتب علمیه ، رتب ملكیه، رتب عسكریه) .

رُتْبَه { [ع] پایه ، درجه، منزلت، صیره ، قدر : (اصحاب رتبه ، رتبهٔ بالا ، رتبهٔ اولی ، رتبهٔ ثانیه ، رتبهٔ ثالثه ، اول رتبه غلبه‌لك كوروندیكه ، رتبهٔ اقتدار). (رُتْبَتْ) طرزنده‌ده مستعملدر : (رُتْبَتْلو) = رؤسای روحانیه‌یه مخصوص عنوان رسمیدر . (رُتْبِی) = رتبه‌یه منسوب، متعلق : (رجحان رتبیّ ، تقدم رتبیّ، مراسم رتبیّه ، تشریفات رتبیه) :

« جناب آصف ذیشانكه آكلار رتبهٔ قدرین »
« كورن دامان لطف ورأفتكده دست دارایی »
(ندیم)

« شهریارانك سرافرازی ماوكك سروری »
« خسروان آل عثمانك شه جم رتبتی »
(واصف)

رُجْحَانْ { [ع] برشی دیكرشیدن اوستون اولمه، اوستون كلمه . فی الاصل ترازونك بركوزنده‌كی نسنه دیكر كوزنده بولنان نسنه‌دن زیاده اولمقله آغیر كلوب آشاغی یه میل ایتمك ، آغیر باصمق معناسنه‌در. بومناسبتله فضائل ، خصائل ، فوائد، منافع جهتلریله براص ویا شی ویاخود شخصك دیكر اص ویا شی و یاخود شخصدن اوستون اولمه‌سی ، اوستون طوتلمه‌سی مقامنده قوللانیلیر: (برجاهلك برعالمه ، بر حمارك بر اسب تازی یه رجحانی تسلیم اولنورمی). (رُجْحَانِیَّتْ) = اوستون اولمقلق ، غلط معروفدر.

« عدوی دینی سدوبنده چكمكده بونك زیرا »
« هویدادرهزاراسكندرودارایه رجحانی »
(واصف)

رُجوع { [ع] دونمك ، كری دونمك : (حقه رجوع) = حقسز ادعادن واز كچوب حق طانيمق . (فكرمدن رجوع ايتدم ، انسان ايچون قوالندن رجوع بيوك نقيصه در) § بر نكتهيه مبنی ايچون سوزی نقض ايتمكدن عبارت بر صنعت ادبيهيه اطلاق اولنور . مرحوم (ناجی) نك بيت آتيسی كبی :

« ارباب تشاعر چوغالوب شاعر آزالدی »
« يوق اويله دكل شاعرك آنجق آدی قالدی »

رُجوم { [ع] (رَجْم) ك جمعی . مفردينه مراجعت ايتملی .

رُخ { [ع] شطرنج اويوننده معروف طاشلردن بری || غايتله جسيم بر قوش . (رخ الشطرنج) = قدر وحيثيتلی ، اعتبارلی . اشخاصده اسم اولهرق ده قوللانيلير : (شاه رخ) كبی .

رُخ { [ف] ياكاق : (گل رخ ، لعل رخ) = آل ياكاق . مجازاً سيما ، يوز معناسنده ده قوللانيلير : (رخ زرد) كبی كه صاری يوز ، صولغين چهره ديمكدر :

« باقوب برخاره برده اول رخ زيبايه رشكندن »
« كلك هربركی برخار اولدی چشم باغبان اوزره »
(نديم)

رُخام { [ع] مرمر طاش . (رُخامی) = مرمره منسوب ، مرمردن ياپلمش : (هيكل رخامی ، ستون رخامی) .

« بيتمك هربری بربتگده دركيم ياراشور »
« اولسه سنك دل خوباندن آكا فرش رخام »
(نفعی)
« اگرچه نامی حوض اما ياپوب درياچهٔ زيبا »
« رخام صافنی مرأت اندام ايتدی سرتاپا »
(نديم)

رُخسار | **رُخساره** { [ف] (رُخ) كبی ياكاق . بعضاً چهره ، يوز مقامنده ده قوللانيلير : (گل رخسار) = آل ياكاق (خطّ رخسار) = صاقال باشی .

« گوه صاقنمقده رخسارين طوغار كوندن آلك »
« بحر ايسه آينه‌دار طلعت زيباسيدر »
(نديم)
« اصالت پرتوی رخسارهٔ دولت سرشتنده »
« جبين صبح نورانی ده كی خورشيدوش پيدا »
(وله)
« جفته بكلی سيم كردنلی كونش رخساره‌لی »
« كل يكاقلی كلكلی كراكه‌لی مورخاره‌لی »
(وله)
« رنك رخساريكه كلكون ديديلر »
(لا)

رُخسوده { [ف] يوز سورمش . (رُخسودگی) = يوز سورمشلك :

« اك شانلی اكابری جهانك »
« رخسودهٔ خاك آستانك »
(معلم ناجی)
« زمينه اولدی رخسوده ايدوب عرض پشيمانی »
(واصف)

رُخْصَتْ { [ع] اذن ، جواز ، مساعده ؛ باشلی باشنه براقق، سربست براقق. (رخصتنامه) = بر شیئك ، بر ایشك اجراسنده بأس اولمدیغنه دائر کرك رسمی وکرك غیر رسمی صورتده برینه ویریلان تذکره، کاغد . (رُخْصَتِیه) = اجرای صنعت ایچون اصنافه و برگو مقابلنده ویریلن رسمی ورقه :

« آستان اوزره یوزین برایکی دفعه فرش ایدوب »
« مکره رخصتیاب اولور جم کیرمکه دیوانه »
(ندیم)

« رخصت بولنور دامن جانان اله کیرمز »
« جانان بولنور کوشهٔ دامان اله کیرمز »
(حشمت)

رُذَلاء { [ع] (رَذِیل) ك جمعی : (رذلای ناس ، کروه رذلا ، جمع رذلا) .

رُسْتاخیز { [ف] قیامت ، محشر : (روز رستاخیز) = قیامت کونی .
رُسْتَخیز

رُسْتاق { [ع] کوی ، کویلر . اصلی فارسی (روستا) در . (رُسْتاقی) = کویلی .

رُسْتَه { [ف] بتمش، یتشمش معناسنده (رُسْتَن) مصدرندن اسم مفعولدر . آغاج ، میوه ، اوت حققندهقوللانیلیر. مجازاً مصلحت وسائره ایچون استعمال اولنور : (سبزهٔ رسته ، امروذ رسته) . (نُورُسْتَه) = یکی بتمش ، یکی یتشمش ؛ مجازاً شاب، کنج. جمعی اولان(نُورُسْتَگان) = اکثریا کنجلر مقامنده قوللانیلیر.

رُسُل { [ع] پیغمبر دیمك اولان (رَسُول)ك جمعی. پیغمبرلر: (خاتم الرسل) = پیغمبریمز فخر عالم، واشرف بنی آدم صلی الله علیه وسلم افندیمز حضرتلری .

رُسُوب { [ع] بر نسنه صویك ، مایعاتك دیبنه چوکمك ؛ چوکنتی ، طورتو : (رسوب الخمر) = شراب طورتوسی. جمعی (رُسُوبات).

رُسْوای { [ف] ناس عندنده رذیل ومحقر اولان، قدر وحیثیتی قالمایان . (رُسْوایی) = محقرلك ، حیثیتسزلك ، عارسزلق : (رسوای عالم ، رسوای خلق) = جهانك ، هرکسك محقری ، الك بایاغی آدم .

« ایدوب غبار پای جیوشکله روسیاه »
« قیلدك جنود دشمنی رسوا مبارکی »
(واصف)

« دوستلر قان یاش دوکوب قیلدی بنی رسوای خلق »
« وه که دشمن چیقدی آخر دیدهٔ پرخون بکا »
(فضولی)

رُسُوخ { [ع] متین ، محکم ، ثابت ، قوتلی . اکثریا معنویاتده قوللانیلیر: (رسوخ اعتقاد،

رسوخ اعتماد) § مهارت ، ملكه مقامنده ده قوللانيلير : (صاحب رسوخ ، كسب رسوخ) .

رُسُوم { [ع] (رسم) ك جمعيدر . اصول ماليه جه بو لفظ ويرگو ، باخصوص گمرك و يرگوسى ديمكدر : (تحصيل رسوم ، رسوم ستّه ، رسوم معينه ، بالقمخانه رسومى) § نادراً (اصول) مقامنده ده استعمال اولنور : (آداب ورسومه رعايت ، موافق رسوم معتاده اواوب اولمديغى ، عشقك رسوم و قواعدى يوقدر) (رَسْم) ك جمع الجمعى اولان (رُسُومات) = صرف گمركلر معناسنده وگمرك امور و معاملاتيله مشتغل اولان بر دائرهٔ رسميه نك اسمى اوله رق قوللانيلير : (رسومات امانتى) .

رُشْد { [ع] طوغرى يول بولوب كيتمك ، حسن سلوك وحسن تقديرده بولنمق ، عقل وتدبيرده قوى ومتين اولمق معناسنه در : (اهل رشد وصلاح ، ارباب رشد ورويتّدندر) § عاقل ، بالغ اولمق ؛ نيك و بدى ، كار وضررى تمييز ايده جك چاغه ايريشمك : (حدّ رشد) = سنّ تمييز ، عاقل بالغ اولمه چاغى . (اثبات رشد) = عاقل بالغ اولديغنى ادّعا ايله شرعاً قبول ايتديرمك . (رُشْدى) = رشده منسوب ، سنّ تمييز صاحبى اولانه متعلق : (مكتب رشدى ، مكاتب رشديّه) .

«بو رتبه عقل و رشده مالك اولمق نيجه ممكندر»
«بر آدم بو على ياخود ارسطو اولسه ده فرضا»
(نديم)

رُطُوبَت { [ع] نمليلك ، ياشلق : (رطوبت هوا ، رطوبت ليل ، زمان رطوبت ، رطوبت محليه) .

رُعَاف { [ع] اصطلاح طبّيدر . بورون قانامسنه اطلاق اولنور : (منع رعاف) .

رُعَام { [ع] كذلك اصطلاح طبى . حيواناتك بورونلرنده پيدا اولان التهاب اثرى ، آقنتيسى . انسانه سرايتى تقديرنده بورونك ايچنده وجمناك ياره لر حصولنى موجب اولور .

رُعْب { [ع] قورقو ، خصوصيله انسانى عمل و حركتدن آليقويه جق قورقو : (استيلاى رعب) .

رُعُونَت { [ع] بونلك ، سونه په لك ، چواپه لق : (رعونت عجوز) § انسانه آغير كله جك اوضاع وحركات كوسترمك : (شمدى يه قدر انف رعونتنى كسر ايده جك معاملهٔ عنفيه يه تصادف ايتمديكندن) .

« اى دابر رعنا چكيليرمى بو رعونت »
(معلم ناجى)

رُفَقَاء { [ع] (رَفيق) ك جمعى : (رفقاى كرام) . مفردينه باقلى .

رُقَبَاء { [ع] (رَقِيبْ) كـ جمعى : (محو رقبا) مفردينه مراجعت اولنه .

رُقْعَه { [ع] يازى يازيله جق كاغد ، درى پارچه سى § يازلمش كاغد ، مكتوب : (رفع رقعه ، عرض رقعه) § صورت عموميه ده استعمال اولنان خط ، يازى : (خطّ رقعه)

رُقْيَه { [ع] اهل خواصك اوقو - دقلرى عزايم ، افسونلر ديمكدر : (رُقيه خوانْ) = افسونجى ، سحرباز ، اوفوروكجى .

« تفريق ايچون كيميسى اوقور رقيهٔ فسون »
« تسخير ايچون كيميسى يازار نسخهٔ دعا »
(لا)

رُكْبَه { [ع] ديز . اصطلاح طبجه ديز قاپاغى وديز آغرشاغى دينيلن كميك . جمعى (رُكَبْ ، رُكَبَاتْ) در .

رُكْنْ { [ع] برشيئك محكم ، متين ، صاغلام اولان اساسى ، طرفى ، يرى : (ركن كعبه ، ركن بنا ، ركن قلعه) § موقع ومقامى اعتباريله قوى ، پايدار ، ذى نفوذ اولان آدم : (ركن سلطنت ، ركن دولت ، ركن هيئت ، ركن مجلس) جمعى (اَرْكَانْ) : (اركان دولت) ، (اَرْكَان حَرْبِيَّه) = حربك مرتّب اساسيلرى عداولنان يعنى اصل ترتيبات وصورت اداره سيله اشتغال ايدن بر صنف ممتاز ضابطان عسكرى . (رُكْنْ اَلْبَيْع) = ماهيّت بيعى معرّف اصطلاح فقهيدر :

« حرزجان سلطنت نيروى بازوى ظفر »
« ركن صولت عنصر حشمت اساس صفدرى »
(نديم)

رُكُوبْ { [ع] بينمك : (ركوب ونزوله مقتدر ، سفينه يه ركوب ، دابّه يه ركوب) .

رُكُودْ { [ع] سكون اوزره طورمق ، طورغون اولمق : (ركود هوا ، ركود دريا)

رُكُوعْ { [ع] اركان صلاتدندر . نمازده قيامدن صوكره اللرينى ديز قپاقلرينه طاياپوب بل دوز اوله جق درجه ده اوكه طوغرى اكيلمكدن عبارتدر : (ركوع وسجود)

رُمَّانْ { [ع] « نارْ » دينيلن ميوه . (رُمّانى) = نار چيچكى ، ياخود نار دانه سى رنكنده اولان : (ياقوت رمّانى ، جوهر رمّانى)

« معنئ رنكيننه هر بيتى كويا سلسبيل »
« جسر هرمصراعى آب لعل رمّان اوستنه »
(نديم)

رُمْحْ { [ع] مزراق . مجازاً تأثيرى مزراقدن بدتر اولان (فقر وفاقه) يه ده اطلاق اولنور :

« نيزه يى الدن قويوب اولورسپر برد ت خوف »
« كورسه رستم اول شهك دستنده رمح شوكتى »
(واصف)

رُمُوزْ [ع] (رَمْز) كَ جمعی : (رموزوکنایات ، رموز الحکم) بعضاً جمع الجمعی اولان (رُمُوزات) ده قوللانیلیر . مفردینه مراجعت اولنه .

« دیرمش بکا کشف اولدی رموزات حقیقت »
« والله یالاندر سوزی بالله یالاندر »
(روحی)

« دیگله کیم واردرایکی تاریخ تاممده رموز »
(سروری)

رُوی [ف] چهره ، یوز : (روی خوب) = کوزل یوز (روی زشت) = چرکین یوز . (رُوی بَرُوی ، رُو بَرُو) = یوز یوزه ، یوزینه قارشی . (روی زمین) = یر یوزی (روی دریا) = سطح بحر ، دکزك اوستی . (روی زرد) = صاری وصولغون یوز :

« دوکیلوب روی عرقنا کنه شاداب اولدی »
« تازه سنبل کبی اول کاکل پرچین وشکن »
(ندیم)

« روی زمینه شعشعهٔ اختران ویرر »
(وله)

« ندیمك حق بوکیم بونظمی شوق آمیز دوشمشدر »
« صانورسین کیم طوروب بردلبر ایله روبرو یازمش »
(وله)

رُوات [ع] (راوی) نك جمعی . تشدید ایله غلطدر . مفردینه باقلی .

رُوباه [ف] تیلکی بوحیوانك بعضاً آدمی اغفال ایده‌جك قدر شیطان مشرب

رُوبَه اولمسی حسبیله حیله کار اولانلره صفت اوله‌رق استعمال اولنور . (رُوبَهانَه) = تیلکیجه‌سنه ، تیلکی یه یاقیشه‌جق صورتده : (بهانهٔ روبهانه)

« روباه ایله شیر اولورمی سیان »
(معلم ناجی)

« دشمنی حیرتله همچون روبهٔ تصویرایدر »
« شیروش کلدکجه اول گوه خرامن اوستنه »
(ندیم)

رُوپُوش [ا ف] یوز اورتوسی ، پچه ، یاشماق . § یوز اورتیجی ، یوز اورتن .

رُوح [ع] جنس حیوانده ، جنس مذکورك اکملی اولان نوع انسانده مادهٔ حیات بولنان عنصر علوی ، ودیعهٔ الٓهیه‌که نفس ناطقه ، جان‌ده دینیلیر : (ذی رُوح) = روح صاحبی ، جانلی . (رُوحُ القُدُس) = جبرائیل علیه السلام . (رُوحُ الله) = عیسی علیه السلام . جمعی (اَرْواح) در : § اشیا ونباتاتدن تقطیر اولنان مؤثر ، کسکین ماده ، یاخود خلاصه . عرق واسپرتو وعطریات ، مسکرات مقوله‌سی سائر درلو خلاصه‌لر : (افیون روحی ، طوز روحی ، لقمان روحی ، نشادر روحی ، قطران روحی ، ملیسا روحی) ،

(روح ماده ، روح كلام) =برماده وياخود لاقيرد ينك مآل اصليسى ، خلاصهٔ مفهومى ديمكدر . (روح قوقلاتمق) = تعبيرى بومعنى اعتباريله دركه بايلمش ، ياخود بايغين اولانلره بالاده مذكورمؤثراتدن برينى قوقلاتوب آييلتمغه چاليشمق ديمكدر :

« بكزه‌من بركيفه هيچ كيفك ده عالم وارسنك »
« روحسين القصه‌راح اولماكده شبهه‌م وارسنك »
(نفعى)

« بوس لبك پيالهٔ روح روان ويرر »
« فيض تبسمك كل تصويره جان ويرر »
(نديم)

« صورتده نوله ذره ايسه‌ك معنيده يوحز » [١]
« روح القدسك مريمه نفخ ايتديكى روحز »
(روحىٔ بغدادى)

رُوحانى { [ع] روحه منسوب ، متعلق . جسمانى اولمايان : (فيض روحانى ، ذوق روحانى ، نشوهٔ روحانى) § طائفهٔ نصارا باپاسى : (كروه روحانى ، هيئت روحانيه ، مجلس روحانى ، رئيس روحانى) § ملك ، جن || جنيلر يوزندن حاصل اولان علل واسقام : (روحانيلردن تحفظ ايچون اوزرنده تعويذلر بولنديرر ، مرض روحانى ، علت روحانيه) جمعى (رُوحانِيُّون ، رُوحانِيِّين) در . بعضاً اسلوب فارسى اوزره تخفيف ايله (رُوحانِيان) طرزنده ده جمعلنير .

(رُوحانِيَّت) = روحانيلك حالى ، روحانى اولمه .

« نهال قدينك افتاده‌سيدر سدره‌وطوبى »
« اسير شفته‌سى روحانيان عرش رحمانى »
(نديم)

رُود { [ف] (واو مجهول ايله) ايرماق . (جوى) ايله فرقليدر . (جوى) ايرماغك يرى (رود) = ايچنده آقان صو ديمكدر . مع‌مافيه بونلر بكديكرى مقامنده ده قوللانيلير . § كمانچه ، چنك كبى برنوع چالغى § ساز كيريشى ، ساز تلى :

« نه‌در اول‌تيره رود ، رشته بدن »
« آنى وار ايله‌مش خدا يوقدن »
(نديم)

رُودَه { [ف] امعا ، باغرصاق . جمعى (رُودَگان) .

رُوز { [ف] كون ، كوندوز : (نَوْرُوز) = يكى كون ، شهر مارتك سكزويا طقوزنده كونشك حمل برجنه انتقال ايتديكى كون .

(روزمره) =هركونلك ، هركونكى . (رُوز وشَب) = كيجه وكوندوز . (روز حساب ، روز جزا) =محشر ، قيامت كونى . (رُوز بَرُوز) =كوندن كونه . (روز اَفزُون) كوندن كونه

---

[١] (يُوح) = كونش ديمكدر .

چوق اولان . آرتان . (رُوزْاَنَه) = يوميّه ، كونده‌لك . جمعى (رُوزْانْ)دركه كونلر ديمكدر :

« بوروز اودركه صباحنده صدصفا مضمر »
« بوروز اودركه‌مساسنده‌بيك فرح‌مدغم »
(نديم)

«شه عالمپناهك‌ده اوله اقبالى روز افزون»
« كه‌اول‌صدركزينه‌مايه‌بخش احترام‌اولدى»
(وله)

رُوزْ گَارْ { [ف] (بادْ) كبى هوا ، يل : (شدتله روز-كار اسدكجه خانه‌يى تملندن صارصيوردى) § وقت ، زمان ، عالم : (روزكار زوركار) .

رُوزْنَامْچَه { [ف] تعبيرات قديمه‌دندر . وقوعات‌يوميه‌يى ، قيود حسابيه‌يى حاوى دفتر يعنى محاسبه يوميه دفترى ديمكدر . اوائلده (روزنامچهٔ اوّل) ، (روزنامچهٔ ثانى) عنوانلرينى حائز اولان مأموريتلر تشكلات حاضره‌يه كوره [محاسبهٔ عموميهٔ ماليه] ايله [اعشار ورسومات ادارهٔ عموميه‌سى] عد اولنه‌بيلير . (روزنامچه جى) = محاسبه‌جى ديمك اولوب اليوم بو تعبير يالكز مطبعهٔ عامره اداره‌سنك امور حسابيه‌سيله مشتغل اولان ذات‌حقنده عنوان رسمى اوله‌رق مستعملدر .

رُوزْنَامَه { [ف] كذلك‌يوميه‌دفترى . مقبوضات ومدفوعات حسابيه‌يى ، وقايع وحوادث يوميه‌يى حاوى جريده . (روزنامهٔ حوادث)= وقتيله (چرچيل) ك نشر ايتديكى غزته‌نك اسمى .

رُوزَه { [ف] اوروج .(رُوزَه‌دارْ) = اوروجلى :

«شويله‌بى‌تاب‌اولمش‌اول‌مهپاره‌تاب‌روزه‌دن»
« فرق اولنماز قامت خم غرهٔ يكروزه‌دن»
(نديم)

رُوزِى { [ف]قسمت . نصيب ، رزق ؛ هر كونكى يجينه جك ييه‌جك . (رُوزِى رَسَانْ) = رزّاق عالم ، تكرى . (رُوزِى خوارْ) = قسمتنى ييين ، مخلوق ذى روح :

« مطبخ روزه‌يى مفتاح عقيده‌يله آچار »
« فتح‌روزى‌يه باقان آغزى‌مهرلى‌انسان »
(ثابت)

رُوزِينَه { [ف] يوميّه ، كونده‌لك . (رُوزِينَه‌دارْ) =يوميه صاحبى ، كونده‌لكجى .

رُؤُسْ { [ع]باش‌معناسنه(رَأْس)ك جمعى . § شخصه مخصوص اوله‌رق رسماً ويريلان برات: (رؤس همايون ، مدرسلك رؤسى) (رؤس قلمى ، رؤس خرجى) :

« قچن‌كلدم‌دراقباله‌اول‌دم‌دست‌احسانك »
« كف‌ناكامه‌صوندى رؤس سيم‌سيمايى »
(نديم)

رُؤَسَاء { [ع] (رئيس)ك جمعى : (رؤساى‌محاكم، رؤساى مجالس ، رؤساى روحانيه) .

رُوسْپی | [ف] فاحشه ، زانیه ، کوتولکی قبول ایدن فنا خویلی قادین .

رُوشْتا | [ف] کوی . (رُوسْتایی) = کویلی .

رُوشَن | [ف] آیدین ، ضیالی ، پارلاق : (رُوشَن دِل ، رُوشَن ضَمیر) = کوکلی ضیالی ، واقف حقایق ، عارف دقایق دیمکدر . (رُوشَنگیر) = جلاجی ، پرداختجی . § بللی ، آچیق : (رُوشَن بیان) = سوزی فصیح ، آچیق اولان . (نزد دقایقدانیلرنده روشندرکه ، ارباب وقوف عندنده روشن اولدیغی وجه ایله). (رُوشَنی) = ضیادارلق ، آیدینلق || آچیقلق ، بللی اولمق .

« چراغ ایتدك بن دائم سنك دعای کریم الشان »
« چراغك روشن ایتسون دیده‌ء مهر مجلابی »
(ندیم)

« صدر ملك آرا علی پاشای روشن رأی کیم »
« شمعنك ، پروانه وش خورشیدلر زان اوستنه »
(ندیم)

رُوشَنا | [ف] ایکی معناسیله (رُوشَن) مقامنده قوللانیلیر .
(رُوشَنایی) = آیدینلق ، پارلاقلق || آچیقلق :

« باخصوص بویله جام منور کیم آنك »
« روشنا هرصبح صافی مثال ماهتاب »
(ندیم)

« پرصفادرتاب دیدار کله بزم و بزمگاه »
« روشنایی بخش قلب ساغر و پیمانه سین »
(نفعی)

رُوگَرْدان | [ف] یاخود (روی گردان = یوز دوندرېجی ، یوز چویریجی : (رُوگَرْدانی) = یوز چویریجیلك .

رُومال | [ف] یاخود (رُویْمال) = یوز سوریجی .
(رُومالی) = یوز سوریجیلك .

« کلوب بر کونه رومال ایله‌مش کیم سیر ایدن آدم »
« سُم اسبنده میخ زر قیاس ایلر ثریایی »
(ندیم)

رُونُما | [ف] یوز کوستریجی ، ظهور ایدیجی . (رُونُمایی) = یوز کوستریجیلك :

« رونما چین جبیننده بیله سیمای لطف »
« حسن دیکر بخش ایدر موج آب دیوان اوستنه »
(ندیم)

رُونُمون | [ف] عین معنایه (رونما) مقامنده قوللانیلیر .

رُوی | [ف] واو مجهول ایله تونج . (رُوییَن) = تونجدن مصنوع وبتون تونج اولان : (رُوییَن تَن) = تونج بدنلی ، اسفندیارك لقبی .

« صدر جم کوکبه کیم نعلچه ایلر بولسه »
« موزه‌ء پاینه ابرولرینی رویین تن »
(ندیم)

رؤيا { [ع] اويقو ايچنده كوريلن كيفيت، دوش . لسانمزده تأنيث وتذكيرى مساويدر : (رؤياى صادق ، رؤياى كاذبه) .

« بى رؤياده بارى ايله ديدار گله كام آور »
« كاله ايردى زيرا اشتياقم يارسول الله »
(واصف)

« رؤيا كورر كبى كوررم جمله عالمى »
« سنسين مرام دل بو جهان خوابدر بكا »
(نهاد)

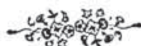
رؤيت { [ع] كورمك ، كورلمك : (رؤيت امور. رؤيت هلال).

« اى چشم بخت ميل شكرخواب تابكى »
« بيدار اول كه رؤيت ديدار وقتيدر »
(واثق)

« بن وراى روزن قصرى قيلوب جاى قرار »
« ايلدم غايت خفى زير قفسدن رؤيتى »
(واصف)

رُهبان { [ع] پاپاس معناسنه (راهِب) ك جمعى .

رُهُن
رُهون { [ع] (رَهن) ك جمعى . مفردينه مراجعت اولنه .

﴿ زا ﴾

زاء { [ع] الفباى عثمانيده اون اوچنجى حرف اولان (ز) حرفنك اسمى . زيج وحسابده (٧) عددينه اشارتدر : (زاء معجمه ، زاء مفتوحه) .

زاى { [ف] طوغمق،طوغورمق معناسنه اولان (زاييدن) مصدرندن مشتقدر . تركيب ايله قوللانيلير : (سخن زا) كبى :

« نه عيار اولديغى معلوم اوعيار سخن »
« طبعنى بز قلم نادره زا دن بيلورز »
(فاضل)

زائد { [ع] آرتيق ، صوكره دن قانيلان : (كلام زائد ، كلمات زائده § فضله ، لزومسز :

« وارلغم خالقمك وارلغنه شاهددر »
« غيرى برهان قوى وارايسه ده زائددر »
(شناسى)

« ايتمكه عالمى مفتون يتر شيوه لرك »
« او باقشلر او روشلر كوزلم زائددر »
(فاضل)

(زايد) طرزنده يازمالى .

زائر { [ع] زيارت ايديجى، ايدن؛ كورمكه كيديجى ، كيدن :

« ای زائر اعتبار پرور »
« سیرایت نه کوزل طوررشو مقبر »
(آکرم)

بونده (زائر) شکلنده یازمق جائز دکلدر .

زائل { [ع] زوال بولیجی، بولان: (ظلّ زائل، مسئلهٔ زائله) اشبو کلمه‌ده همزه‌نك یرینه (ی) یازلماملی .

زاج { [معرب] اصلی فارسی (زاگ) در که تیمورك طوزی ، کوز طاشی دیمکدر . یشیله مائل صاری رنکلی اولان نوعنه (زاج قبریسی) اطلاق اولنورکه بین الناس تحریفله (صاچی قبریس) دینیلیر . (زاج یاغی) بعض مرکبات وصنایعده قوللانیلیر .

زاجر { [ع] زجر ایدیجی، منع ایله آلیقویجی: (استاذزاجر، آمر زاجر) .

زاحف { [ع] زحف صورتیله یعنی سورینه‌رك یوریین: (ییلان برحیوان زاحفدر ، کرتنکله حیوانات زاحفه‌دندر) بونوع حیوانانه (زاحفه) ده اطلاق اولنور . بونك جمعی اولان (زاحفات) اصطلاحات فنیه‌دندر . بوجنس حیوانات حقنده قوللانیلیر .

زاخر { [ع] طاشقین جوشقون . اکثریا دکزه وصف اوله‌رق قوللانیلیر : (بحر زاخر ، بحار زاخره) .

زاد { [ع] آزیق ، یول ایچون احضار اولنان نواله ، قوومانیا ، ییله‌جك شی :
« مرد راه اولمیانه زادسفر ویرمزلر »
(نائلئ قدیم)
« شهدصافی کبی اربابدله زاد قلم »
(فاضل)

زاد { [ف] طوغمش ، وجوده کلمش دیمك اولان (زاده)یه بدل ترکیب ایله قوللانیلیر: (ملکزاد ، پریزاد ، مادرزاد ، نوزاد)، (فضیل افندی مرحومك خانه‌زادی و آستان افاضل پناهیلرینك شرفیافتهٔ انتساب و استنادی اولمغین « فضیل افندی علیسی » دیمکله مشهور اولوب — ذیل شقایق جلد ثانی — صحیفه ٥٠٥) .

زادالله { [ع] الله آرتیرسون معنا سنه دعادر : (زاد الله عمره) .

زاده { [ف] ولد، اولاد، ذریت؛ اوغل، طوغمش، طوغشلو . اکثریا ترکیب ایله قوللانیلیر: (شاهزاده ، اصیلزاده ، شیخ زاده ، عربزاده) ، (زادهٔ طبع ، زادهٔ طبیعت ، زادهٔ خاطر) = شعر ، سانحه . بونك جمعی اولان [زادگان] = اصحاب اصالت مقامنده قوللانیلیر: (زادگان صنفی) . (زادگی) = زاده‌لك، اصالت دیمکدر:

(شرف زادگی) : [ابوالسعودزاده محمد افندی یرینه اسکدارده والده سلطان مدرسه‌سنده محراب‌نشین‌تحقیق وایقان اولوب — ذیل شقایق — جلد ثانی صحیفه ٦٦٠] .

زار [ف] اسم‌مکان اداتی. کثرت افاده ایدر. بومعناده یالگز قوللانیلماز: (چمنزار، گلزار، لاله‌زار).

زار [ف] ایگله‌یجی ، آغلاییجی؛ ایگله‌یوب آغلامه. (زاریدن) مصدرندن مشتقدر : (عاشق زار ، بلبل زار) . [زار زار] = یانیق یانیق ، حزین حزین دیمکدر :

«حکمت! جهانده اکلنه‌مم آه‌وزارسز»
(معلم ناجی)
« ایتدم تباعد ایلیه‌رك گریه زار زار »
(وله)
« سزای مرحمتم شویله‌کیم دل زارم »
« هلاك رنج و الم یا محمد عربی »
(فاضل)

زار [ف]ضعیف، نحیف، رقیق، یوقفه‌که ترکجه ده (آریق) دینیلیر . بو معناده (نزار) لفظندن مخففدر : (حال زار ، جسم زار) .

زار [ع] اورتو ، پرده ، ایچ قابوق کبی معنالرده قوللانیلان بو لفظك اصلی (ازار) در . اورایه مراجعت اولنه : (یومورطه زاری ، صوغان زاری ، زارکی اینجه) .

زارع [ع] زرع ایدیجی ، اکینجی ، چفتجی . جمعی (زراع) در .

زارغنه [روبجه‌دن] اوزون بورونلی، ماوی کمیکلی بیلان بالغنه مشابه برنوع اینجه اوزون بالق.

زاری [ف] آغلایوب‌صیزلامه: (زاری مأیوسانه،زاری دل ، زاری طفلانه) .

زاغ [ع ف] قارغه : (زاغ سیاه) . (زاغانه) = قارغه‌جه‌سنه .

زاکی [ع] صالح، صافی، خالص، پاك: (شیخ‌زاکی،صلوات زاکیه) .

زال [ف] اختیار، آق صاقاللی. § قهرمان‌قدیم ایرانی مشهور (رستم) ك پدری . [رستم زال]= رستم بن زال دیمکدر : (زال محمود پاشا) =وزرای‌قدیمهٔ عثمانیه‌دن‌اولوب ایوب سلطان جوارنده بنا کرده سی بولنان جامع شریف خطیره سنده مدفوندر .

« دیسه‌عقباده سزا غبطه‌ایله رستم‌زال »
(لا)

زامر [ع]دودوك‌چالان، نیزن: (زامر ماهر) .

زامله [ع] کوچوك یوك § یوك طاشیمغه مخصوص‌حیوان : [طقسان‌سکز تاریخنده قضاسی‌حالنده اداء مناسك حج و طواف و زامله

عزيمتن حرم محترمده ايقاف ايدوب سنهٔ مزبوره ذی القعده سنده منفصل اولدی — ذيل شقايق — جلد ثانی صحيفه ۱ ٤٤] .

زانو { [ف] ديز . (زانو بزانو) = ديز ديزه . (زانوزن) = ديز چوكن . (زانوزده) = ديز چوكمش :

« قان اوطوردی سيلئ افسوسدن زانولره »
(نديم)

زانی { [ع] زنا ايدن اركك . مؤنثی (زانيه) در .

زاويه { [ع] كوشه ، ايكی خطك تلاقيسی ايله حاصل اولان هيئت : (زاويهٔ قائمه ، زاويهٔ حاده ، زاويهٔ منفرجه ، زاويهٔ مجسمه) = هندسه اصطلاحاتندندر . § تكيه ، حجره ، بوجاق : (زاويه‌نشين زهدو ارشاد اولان) .

زاهد { [ع] حقيقی ويا صوری زهد و صلاح ايله متصف اولان صوفی . (زاهدانه) = اويولده صوفی اولانه ياقيشه‌جق صورتده :

« خراباتی كورنلر هربری برحالتن سويلر »
« صفاسن نقل ايدر رندان زاهد ثقلتن سويلر »
(قوجه راغب)

« اوامرده نفوذی شويله كيم رندان اولور زاهد »
« تعلق ايتسه فكری منمنه فعل مناهينك »
(فاضل)

زاهر { [ع] پارلاق . اكثريا كواكبه صفت اولەرق قوللانيلير : (نجم زاهر ، كواكب زاهره ، اجرام زاهره) .

« هربرزمانده ظاهر وزاهر كمال حق »
« هربرمكانده حاضر وناظر جلال حق »
(شناسی)

زاهق { [ع] محو ومضمحل اوليجی . اكثريا (باطل) لفظنی متعاقباً ايراد اولنور .

زاهل { [ع] اضطرابدن صوكره راحتلنمش اولان : (قلب زاهل) § زهول ايديجی ، اونوديجی : (شخص زاهل) .

زايچه { [ف] وقت معينده كواكبك وضع وهيئتلرينی واحكامنی كوسترر دفتر نجومی ديمكدر .

﴿ زَ ﴾

زباد { [ع] (قليه‌مسك) دينيلن عطر معروف § علم حيوانات اصطلاحنجه (مسك كديسی) دينيلن حيوانه اطلاق اولنور .

زبان { [ف] ديل ، لسان : (زبان فارسی ، زبان شيرين بيانه

عثمانی). (زباندراز) = دیلی اوزون، اوته‌کینه بریکینه طعن وتشنیع ایدن . (زبانزد) = سوز آره‌سنده مستعمل اولان. (آتش زبان) = طلیق‌اللسان، فصیح ، بلیغ اولان :

« اول‌کونه زبانزد سوزی کیم بولغه قادر »
(نابی)

« شهنشاها ادای مدح ذاتك »
« ویرر لکنت زبان شاعرانه »
(فاضل)

زبانه { [ف] ترازو کبی طارتی آلتلرینك دیلی § آتش یالینی، آلو. (زبانه‌کش) = یالینلاینجی، آلولی :

« سوز کیم زبانمه کله کویا زبانه‌در »
(یحیی)

زبانی { [ع] اهل جهنمی آتشه آتمغه مأموراولان ملائکهٔ عذابدن هر برینه اطلاق اولنور . اشبوملائکهٔ عذابك جمله‌سنه (زبانیه) دینیلیر. بونی شده‌ایله غلط سویله‌مملی. مع‌مافیه اسلوب فارسی ایله (زبانیان) طرزنده‌ده جمعلنیر :

« نه زبان ایله زبانیلر ایله سویلشه‌یم »
« سن‌اکر ویرمزایسه‌ك روزقیامتده جواب»
(فاضل)

زبد { [ع] کوپوك. (زبد، زباد) = تره‌یاغی وقایماق دیمکدر. (زبد) اصطلاح طبده تره‌یاغنه مشابه ماده‌لره اطلاق اولنور .

زبر { [ف] اوست. (زبرین) = اوسته‌کی. (زبردست) = الی اوستون، غلبه‌ایدیجی. (زبردستی) = الی‌اوستونلك، غالبیت. (زبروزبر) = آلت اوست .

زبرجد { [ع] زمرد کبی برجوهر معروفدر. بونك رنکی فستقی تعبیر اولنان آچیق یشیلدر . الیوم بوطاش زمرد کبی قیمتدار دکلدر.

زبور { [ع] کتاب ، مکتوب § حضرت(داود)علیه‌السلامه نازل اولان کتاب سماوی :

« بکتاب مشرف تورات »
« بزبور وبقدس جان افزا »
(فاضل)

زبون { [ف] ضعیف ، قوتسز ، عاجز. مادیات ومعنویاتده قوللانیلیر: (زبون آت، طالع زبون، بخت زبون) . (زبونکش) = نفسنی مدافعه‌دن عاجز وبی‌اقتدار اولانی ازن، ضعفایه کوجی یتن . بو صفت مذموماتدندر . بونی (زبونکش) دیه اوقویانلر ـ (کش) ایله (کش) ی فرق ایتمکدن عاجز بولنان ـ جهلای عوامدندرلر. (زبونی) = ضعیفلك ، عاجزلك :

« من زبون ناتوانم یا اباالقاسم مدد »
(فاضل)

زَبیبْ [ع] قوری اوزوم § قوری انجیر § علم حیوانات اصطلاحنجه معنای دیکری حاویدر .

زَجّاجْ [ع] صیرچه یاپان ، شیشه‌جی ، جامجی .

زَجْر [ع] کرك سس ایله ، کرك صداسز اوله‌رق اشارتله منع ونهی ایتمك ، ایدلمك ؛ بر شیئ یاپدرمامق ، برشی یاپدیرلمامق: (حکام وامرا ارباب تجاوزی زجر ایله مأموردرلر ، بو مثللو متجاوزینك درحال زجری ایجاب ایدر) .

زَحْفْ [ع] آیاقلرینی سوریه‌رك یوریمك ، امکله‌مك : (زحف صبی) § دشمن اوزرینه ترتیب و سوق اولنان عسکر ؛ عسکر دشمنه قارشو یوریمك .

زَحْمَتْ [ع] اذیت ، زور ، صیقنتی : [زحمتسز بال ینیله‌من — مثل] ، (زحمتك نقطه‌سی قالدیریلنجه رحمت اولور — قول مشهور)

« بوشهر فضیل ایچره چکن زحمتی انجق »
« فاضل کبی بی‌منبع و صاحب جریاندر »
(فاضل)

زَخّارْ [ع] بك طاشقین، جوشقون. اکثریا دکیزه وصف اوله‌رق قوللانیلیر : (بحر زخار) .

زَخارِفْ [ع] آلتون ؛ ساخته زینت ، رونق کبی معنالری تضمن ایدن (زُخْرُفْ) ك جمعیدرکه لساننمزده سطحی نمایشلر ، ساخته آرایشلر معناسنده استعمال اولنور . مفردی اصلا قوللانیلماز . عربیده معانیء معروفه‌سی باشقه‌در : (زخارف دنیویه‌یه قاپیلمامیدر) .

زَخْمْ [ف] جریحه، یاره : (زخم تیغ، زخم خنجر) (زَخْمین، زَخْمناك ، زَخْم خُورْده) = مجروح ، یاره‌لی . (زَخْمكار) = یاره آچیجی، یاره‌لایبجی :

زَخْمه [ف] ساز چاله‌جق آلت ، تازنه § اوزنکی قایشی.

زَدْ [ف] اورلمه ، اورغون . ترکیب ایله قوللانیلیر: (زبانزد، گوشزد) کبی .

زَدَه [ف] اورلمش، دوچاراولمش. کذلك بوده ترکیب ایله مستعملدر: (حریق زده ، آفت‌زده، مصیبت زده ، سودازده ، سرزده).

زَرْ [ف] مسکوك اولسون اولماسون آلتون . مطلقا آقچه معناسنده دخی قوللانیلیر. (زَرْ اَنْدُود) = آلتون یالدیزلی . (زَرْباف) = صیرمه‌لی قماش طوقویان . استوفه‌جی. (زَرْبفت ، زَرْبافته) = صیرمه‌لی قماش، استوفه. (زَرْتار) = آلتون تل ، صیرمه . (زَرْدوز) = صیرمه ایشله‌یجی ، سیمکش || صیرمه‌لی ،

قلابدانلی . (زَرْاَفْشَانْ) = آلتون
صاچیجی، آلتون قاقمه. (زَرْكَارْ) =
آلتون ایشلهمه. (زَرْگَرْ) = قویومجی.
(زَرْگَرِی) = قویومجیلق. (زَرْكُوبْ)
= آلتون دوکیجی ، آلتون ورق
یاپیجی. (زَرْگُونْ) = آلتون رنکلی
اولان . (زَرْنِشَانْ) = قیلیج وسائره
اوزرینه ایشلهنیلن آلتون خط . یازی.
(زَرْنِگَارْ) = آلتون نقشلی، آلتونله
منقش . (زَرْشِنَاسْ) = آلتون
طانیجی ، صراف . (زَرِّینْ) =
آلتوندن یاپلمش ، آلتوندن عبارت
اولان || آلتون کبی صاری، پارلاق:
(اعمال جواهر استعداد و اشعال
پوتهٔ اجتهاد ایتمکله زرکامل عیار کبی
قابل سکهٔ اعتبار اولدقده ـ ذیل عطائی
جلد ثانی ـ عبدالکریم زاده عبدالله
افندی حقنده)

« مانی قالیچهٔ زر بافتی یایدی کردون »
« تا که پابوس شریفیله اوله رفعتیاب »
(فاضل)

« پوتهٔ حالهده یاخود بوکه سیمین برقرص »
« زرکر چرخ آنی مقراص ایله قیرپارهر آن »
(وله)

« قدر زر زرگر شناسد قدر گوهر گوهری »
(لا)

« پرتو انداز اولیجق رخساری »
« پارلا در البسهٔ زرکاری »
(وهبی)

« زرّین کمری باغلادی پرانجه بل اولدی »
« بر نخل تجلّی دیمکه محتمل اولدی »
(فاضل)

زَرَافَه / **زُرَافَه** [ع] لسانمزده ضم زا ایله معروفدر . حیوانات بجترهدن بوینی و اوکِ آیاقلری آرد آیاقلرندن
اوزون بر نوع یوکسک حیواندرکه
اعضای جسمی دوه ، اوکوز وقاپلانه
مشابه اولدیغندن فارسیده (اشتر
گاو پلنک) دینیلیر :

« زرافه‌یه بکزر زردی ککز کرکدن اولسون »
(نفعی)

زَرَّاقْ [ع] زیاده ریاکار، مرائی، ایکی یوزلو اولان: (شخص زرّاق) .

زَرْدْ [ف] صاری: (روی زرد). (زَرْدِی) = صاریلق :
(زردیٔ چهره) . (زَرْدْفَامْ) =
صاری رنکلی :

« طبیبا قیلمشم تشخیص درد عشقدر دردم »
« علامت آه سرد وروی زرد واشک آلمدر »
(فضولی)

« روی زردم اوزره نقش دلفریبم گریه در »
(فاضل)

زَرْدَآلُو [ف] قایصی‌یه شبیه معروف میوه . (زرد) ایله اریک
مناسنه اولان (آلو) لفظندن
مرکبدرکه (صاری اریک) دیمکدر .

زَرْدُشْت [ف] اصلی « زارتشت » در . تخفیف وتحریف اولنمشدر . دین مجوسی پیشواسی دیمکدر .

زَرْدَه [ف] زعفران ایله تلوین اولنه‌رق طبخ ایدیلن بر نوع طاتلی وصاری رنکلی پرنج آشیدرکه اکثریا دوکونلرده پیشیریلور : (پلاو زرده) .

زَرْدَه‌چاوْ — **زَرْدَه‌چُوبْ** [ف] هند زعفرانی . بر نوع صاری کوکدرکه منسو. جاتده بویا اوله‌رق قوللانیلیر . لسانمزده تحریفله (زرده چال) دیه معروفدر .

زَرْعْ [ع] تارلایه ، یره تخم صاچمق ، صاچلمق ؛ طوپراقه تخم اکمك ، اکلمك : (زرع حبوبات ، زرع جو ، حبوباتك زرعی) § اکلمش اکین : (زرع خوشنما)

« امید کندم ایتمه صاقین زرع جو ایدوب »
« عالمده نیك وبد کیشی هپ اکدیکن بیچر »
(لا)

زَرْق [ع] ریا ، نمایش صوفیانه . (زرق آلود) = ریا قاریشق ، ریالی .

زَرْقاء [ع] (ازرق) ك مؤنثی . § کوك کبی ماوی کوزلو قادین .

زَعْفَرانْ [ع] لسانمزده تحریف ایله (صافران) دینیلن وتلوین ایچون زرده آشنه قاتیلان معروف صاری نبات . انواعی واردر . (زَعْفَرانی) = قویو صاری رنکنده اولان :

« زغفران جنس نباتك خواجه نصرالدینی‌در »
(نابی)

زَعیم [ع] زعامت صاحبی . زعامته مراجعت اولنه . جمعی (زُعَماء) در .

زَغَن [ف] چایلاق دینیلن یرتیجی قوش :

(بر دکلدر جنبش زاغ وزغن)
(لا)

زَفیر [ع] کوکس یکیرمه ، صولوغی اوزون اوزادی ایچری چکدکدن صوکره طشره ویرمه .

زَقُّوم [ع] قیرمزی ویا بیاض چیچك آچار ، یاپراغی غایتله آجی برنوع معروف آغاجدرکه آجیلغندن طولایی ترکجه‌ده [آغو آغاجی] دیرلر . § جهنمه مخصوص بر آغاج § اهل جهنمك طعامی .

زَکاء [ع] اهل صلاح اولمه ، صلاح حال : [ذکا ایله زکایه صاحب اولان اخیار امتدندر] .

زَکاتْ [ع] شروط خمسهٔ اسلامدندر . [حق الله] ده دینیر . انسانك مالندن وجه شرعی‌یه

توفيقاً اخراج و اعطا ايلديكي مقدار معيّن: قرآن كريم ايله عبارات عربيه ده كي طرز املاسي بويله (زكوة) در .

زَكيّ { [ع] اهل صلاح ، ديندار : (انسان هم ذكي هم زكي اولورسه دارينده مسعود اولور) .

زَلّاتْ { [ع] (زَلّه) نك جمعي . اورايه مراجعت .

زَلازِلْ { [ع] آشاغيده كي (زَلْزَلَه) نك جمعيدر : (زلازل مشهوره .

زَلْزَلَه { [ع] ايرغالانمه ، صاللانوب صارصلمه ، اكثريا حركت ارض مقامنده قوللانيلير :

« نيجه شب زلزله انداز جهاندر اول شب »
« طاق كسرى دل كفاركبي اولدي خراب »
(فاضل)

زَلَقْ **زَلَقَه** { [ع] سورچه ، آياق قايمه . (زلق الامعا) = بارصاق سورمه سي ، اسهال .

زَلّه { [ع] سورچوب قايمه : (زَلَّةُ الْقَدَمْ) آياق قايمه سي § خطيئه ، جنحه ، بادره ، جزئي كناه . جمعي (زَلّاتْ) .

زَمانْ { [ع] آز ، چوق وقت ، هنكام : (زمان ماضي ، مرور زمان) ، (كچمش زمان اولوركه خيالي جهان دگر — لا) ، (في زماننا)= زمانمزده ، حالا ، اليوم ديمكدر .

زَمانَه { [ف] دور ، وقت . اكثريا ذم مقامنده قوللانيلير :

« لال ايتدي بني شيوهٔ بي جاي زمانه »
(نفعي)

زَمْزَمْ { [ع] في الاصل چوق صو معناسنه در . اصطلاحده كعبهٔ معظمه جوارنده كي مشهور ومبارك قويونك صويي ديمكدر . (آب زمزم) ده دينيلير :

« طوافه كعبهٔ كويك بقول باقئ مرحوم »
« درون دلده نيت آب زمزمدن مصفادر »
« نفعي »

زَمْزَمَه { [ع] از كيلي آواز ، نغمه لي سس ، عكس ايدن ترانه : (زمزمهٔ جويبار ، زمزمهٔ شلاله ، زمزمهٔ عندليب ، زمزمهٔ كوهسار) .
(زَمْزَمه پيرا) = نغمه ، ترنم ايديجي .

زِمِسْتانْ { [ف] قيش ، قيش موسمي :

« زمستان كلدي حكم زمهرير ايردي جهان اوزره »
(لا)
« قيلسون دورفلك بردها اجراي فصول »
« نه بهار ونه حريف ونه زمستان اولسون »
(مرثيه - فاضل)

زَمَنْ { [ع] وقت . (زَمانْ) ايله مترادف فدر . نادراً قوللانيلير .

زَمْهَريرْ { [ف] يك صوغوق ، شدتلي صوغوق § قيش موسمنك اك صوغوق قسمي كه « قره قيش » تعبير اولنور .

زَمين [ف] ارض ، ير ، ير يوزی : (كرهٔ زمين ، زير زمين ، روی زمين ، زمين‌خانه ، زمين تهامه) . (زمين بوس) = تعظيم قصديله ير اوپمك . (زمين‌بوسی) = اوصورتله ير اوپمكلك :

« بهار ابردی ينه‌دوشدی لطافت گلستان اوزره »
« ينه اولدی زمينك لطفی غالب آسمان اوزره »
(نفعی)

§ اوزرينه باشقه رنكلرله نقشلر ، رسملر ياپلمش اولان برشيئك رنك اصليسی : (زمينی پنبه چيچكاری بياض بر قماش حريری) § طرز بيان ، اسلوب اسلوب افاده : (نوزمين) = يكی طرزده ، يكی اسلوبده ديمكدر :

« ششير طبع ايله آچدم بوزمينی راغب »
(قوجه راغب)

زَن [ف] قاری ، قادين ، زوجه : (زن بدخوی) ، (پيرەزن) = قوجه‌قاری . (زنباره ، زندوست) = قادين سون . جمعی (زنان) .

زَن [ف] اورمق معناسنه اولان (زدن) دن مصدرندن صيغهٔ امردركه لسانمزده وصف تركيبی صورتنده واوريجی معناسنده استعمال اولنور : (خنده‌زن ، دست زن ، عشوه‌زن ، نعره‌زن ، شمشير زن)

« بن‌كه اول تيشه‌زن كوه بلای عشقم »
« آفرين ايتدی عدمدن دخی‌فرهاد بكا »
(فاضل)

زَنابير [ع] (زنبور) ك جمعی . اورايه مراجعت اولنه .

زَنابيل [ع] (زنبيل) ك جمعی . اورايه مراجعت اولنه .

زَنادقه / **زَناديق** [ع] (زنديق)ك جمعی . اورايه مراجعت اولنه : (مشاهير زنادقه) .

زَنان [ف] قاری . قادين معناسنه (زن) ك جمعی : (مكر زنان ، حسن زنان)

« صاچنه باغلانوب آلدانمه زنانك سوزينه »
«سرديكم عقل نسا گه اوزانور گه قيصالور»
(فاضل)

زَنانير [ع] (زنار) ك جمعی . مفردينه باقلی .

زَنبَق [ع] كوزل قوقولی معروف چيچك : (بياض زنبق ، صاری زنبق) انواعی واردر . (فصيلهٔ زنبقيه) = علم نباتات اصطلاحاتندندر .

زَنبورَك [ف] لسانمزده محرفی (زنبرك) در . قوهٔ محركه اولەرق قوللانيلان چليك و يا پرنجدن معمول يای . قورمق ويا صيقشدرمق صورتيله تحريك اولنور . انواعی موجوددر . § حيوان ايله نقلی ممكن برنوع كوچك طوپ .

زَنبيل [ع] ايچنه اشيا قونيلان حصيردن ، خرما اليافندن

اورلمش معروف ظرف، قاب: (زنبل ایچنده کی سن بیل — قول مشهور)، (زنبیللی علی افندی مشاهیر علمای عثمانیه دندر) فی الاصل کسر (زا) ایله در .

« فکرمده معانی برایچم صو اولمش »
« زنبیل دوات ایچره قلم نانباره »
(فاضل)

زَنْج [ع] دریسی سیاه، صاچی قیویرجق اولان انسان
زَنْك [ف] جنسی § بو طائفه نك مملکتی ، سودان قطعه سی .

زَنْجَبِیل [ع] بلاد حاره ده حاصل اولان و زنجفیل دینیلن آجی کوك. انواعی واردر. § شراب.

زَنْجِی [ع] (زنج) دینیلن سیاه دریلی، قیویرجق صاچلی جنس انسانك هربرینه اطلاق اولنور: (غلام زنجی ، جاریهٔ زنجیّه) .

زَنْجِیر [ف] تسلسل صورتیله بر برینه کچیرلمش دمیر حلقه لردن مرکب ایپ کبی اوزون نسنه درکه محاوراتده کسر (زا) ایله قوللانیلیر :

« مسلسل موج انهاری کوموش زنجیر ایدر مهتاب »
(راغب پاشا)

زَنَخ [ف] چکه ، اکك .
زَنَخْدان (چاهِ زَنَخْدان) چکه قویوسی یعنی چوقوری دیمك ایسه ده یالکز (زنخ ، زنخدان) ده بو معنایی افاده ایدر :

زَنْد [ع] چاقماق دمیری § بیلك کمیکی : (عظم زند) = فن تشریح اصطلاحاتندندر. جمعی (زِناد).
(مدرسین کرام خدمتنده اعمال ذهن وقاد وفتیل ضمیر کبریت قبوان قدح زناد اجتهاد ایله ایقاد ایتدکدن صکره — ذیل عطائی جلد ثانی — صحیفه ٤٨٩)

زَنْد [ف] «زردشت» ك کتابنك اسمی. بوکتابه (زنداوستا، زندوستا) ده دیرلر .

زَنْدَقَه [ع] واجب الوجودی ، آخرتی ، حشری انکار ایتمك ؛ دینسزلك ، دینسز اولمق.

زَنْك [ف] دمیر ، آینه کبی شیلرده پیدا اولان پاس. § دریسی سیاه ، صاچی قیویرجق اولان طائفهٔ بشرك مملکتی، سودان. (زَنْج) بونك معربیدر. [زَنْگبار، — یاخود — زَنْجبار] دخی عین معناده مستعملدر. || آفریقانك شرق جنوبی جهتنده بر اوفاق مملکتك اسمیدر :

« صیقل اور اوصر آنه که پر زنك الدر »
(روحیٔ بغدادی)

زَنْگار [ف] پاس ، کیر . بو معناده (زنك) ایله مترادفدر . § (باقیر یشیلی) نامیله بویاجیلر عنندنده معروف و مستعمل

اولان بر نوع باقیر پاسیدرکه رنکی یشیل وسم قاتلدر .

زَنْگَلَه ، **زَنْگَل** ، **زَنْگُول** | [ف] چاك، چینغراق، دف بولی § برنجیسی موسیقیٔ شرقیده بر مقام اسمیدر .

زَنْگِی { [ف] زنجی، سودانی: (موی زنگی) = قیوبرجق قیل .

زَوَائِدْ { [ع] (زائدَه) نك جمعی. زیاده ، فضله شیلر . همزه نك برینه (ی) یازلمه ملی : (زَوائِد مُتَّصِلَه ، زَوائِد مُنْفَصِلَه) اصطلاحات فقهیه دندر .

زَوَائِلْ { [ع] (زائلَه) نك جمعی. زائل اولیجی ، زوال بولیجی شیلر . (زوایل) طرزنده یازلمش یازمه ملی .

زَوَاجِرْ { [ع] (زاجِرَه) نك جمعی . ممنوع و مانع اولان شیلر .

زَوَادْ { [ع] آزیق معناسنه اولان (زادْ)ك جمعی. ینیله جك شیلر .

زَوَالْ { [ع] برنسنه یرندن آیریلوب کچمه ، کیتمه :

« سعادت ازلی قابل زوال اولماز »
« کونش بر اوسقنه دوشمکله پایمال اولماز »
(فضولی)

(زَوالْپَذیرْ) = زائل، فانی اولان فنا بولان . (بی زَوالْ) = زوالسز ، فانی اولمایان (زَوالْناپَذیرْ) = زوال، فنا بولمیان ، فانی اولمیان § کونشك وسط فلکدن ، نصف نهاردن سمت غروبه میلی که (وقت زوال) اطلاق اولنور .

زَوَاهِرْ { [ع] چیچکلر. (زُهْرَه) نك جمعی .

زَوَایَا { [ع] (زاوِیَه) نك جمعی . کوشه لر ، دیرسکلر .

زَوْجْ { [ع] چفت اولان ، تك اولمایان : (زوج وفرد) § برقادینك قوجه سی، اشی . یاخود برچفتدن هر بری یعنی دیشی و ارکك اش . بوصورت اصلنه مطابقدر. زیرا فی الاصل قاری قوجه دن هر برینه اطلاق اولنور . حال بوکه لسانمزده (زَوْج) لفظنك ذکریله مطلقا ارکك، قوجه اراده ایدلمش اولور. جمعی اولان (اَزْواج) ده بوکا کوره قوللانیلیر . دیشی ، قادین مقصود اولنجه علامت تأنیثك تصریحیله مفردنده (زَوْجَه)، جمعنده (زَوْجاتْ) دینیلیر . قرینه بولنسون بولنمسون بونلرك صورت معروضه نك غیری طرزده یعنی اسلوب عربیه کوره استعمالی سلیقهٔ عثمانیه یه خوش کلمز ایسه ده بعضاً او صورتله ده

استعمال ایدنلر كورلمشدر . (زَوْجَيْن) = اركك ایله قادین، برجفت دیمكدر.

زَوْجَه [ع] اركككك اشی ، قادینی ، قاریسی . جمعی (زَوْجات) در .

زَوْجِيَّت [ع] زوجلك وزوجه‌لك؛ چفت‌واش‌اولمق: (حقوق زوجیت ، وظیفهٔ زوجیت ، بحسب‌الزوجیه) .

زَوْرَق [ع] قایق ، كوچك سفینه . (زَوْرَقْچه) = اوفاق قایق ، صندال :

« دوشسه‌یدی ظلّ تمكینی محیط چرخ‌والایه »
« ایدردی زورق زرّین‌مهرِ‌زهره‌یی لنكر »
(نفعی)

§ مكهٔ مكرمه‌ده زمزم طولدیرمغه مخصوص طوپراقدن معمول برنوع ابریق ، قاب || چیچك دستیسی ، قدحی . (زورق مكتوبی) = حرم شریفده زورق ایله حجاجه زمزم طاغیتان خدمه‌یه اجرت سقایت اوله‌رق كوندریلن صره وهدیه‌یی حاوی تحریرات

زَهادَت [ع] زهد وصلاح ایله اتّصاف ، آلایش دنیویه‌دن اجتناب ایله پرهیزكارلق ، زاهدلك : (زهادت لازمهٔ عبادتدر)

زَهْر [ف] تركجه‌سی (آغو) ، عربجه‌سی (سمّ) در . موت وهلاكه سبب اولان نباتی ، معدنی ، كیمیوی نسنه كه معروفدر . لسانمزده طعمی آجی اولان هرشی حقنده (زهر كبی) تعبیر تشبیهیسی ایراداولنور. حتی تمزیر وحدّتی، آزار وشدتی تضمن ایدن كلام حقنده ده ینه بوتعبیرقوللانیلیر. (زَهْرآب،زَهْرآبه)= زهرلی صو . (زَهْر دارو) = (پاد زهر) محرفی (پادزهر) در. (زَهْرخَند)= آجی آجی كولمه ، انفعال واغبرار ایله كولش . (زَهْر آلود) = آغو ایله قاریشیق ، زهرلی :

« ات اقمه‌سی لازمی طویورمازمی سنی نان »
« زهراولسون او لقمه‌كاوله پسمانده‌ٔ دونان »
(روحیٔ بغدادی)

زَهْراء [ع] (اَزْهَر) ك مؤنثی. یوزی كوزل ، آق ، پارلاق اولان قادین : (حضرت فاطمة‌الزهراء) رضی‌الله تعالی عنها .

« حضرت‌زهرا ایله اول‌ایكی‌سرور‌عشقنه »
« من دخیل خاندانم یا ابا القاسم مدد »
(فاضل)

زَهْرَه [ع] چیچك . (زَهْرَةُ الدُّنیا) = دنیانك رونق ولطافتی دیمكدركه فرقان كریمده (زهرة‌الحیوة الدنیا) صورتنده وارد اولمشدر .

زَهْرَه [ف] اود ، جكره‌ملاصق اولوب ایچنده صاری‌یه مائل‌یشیل برمایع بولونان اینجه زاركبی

يووارلاق شى . (زَهْرَه چاك) = اودى پاتلامش اولان :

« زهره‌سندن چاك اولوردى زهره‌لر »
(معلم ناجى)

« زهره‌سن تيغ زبانمله چالوب چاك ايده‌يم »
« دشمنى شاد واحباسنى غمناك ايده‌يم »
« نفعى »

§ جسارت، جرأت : (بى‌زهره) = اودلك ، قورقاق . (زَهْرَه‌دار) = صاحب جسارت ، قهرمان .

« اقتحام ائلمكه زهره‌سى يوق »
(معلم ناجى)

زَهى { [ف] ادات تحسين واستغرابدر . نه‌خوش، نه كوزل معناسنه

مثال :

« تعالى‌الله زهى رخش همايون هماسايه »
(نفعى)

« زهى مرآت ربانى‌كه اولمش »
نظارتكاه چشم قدسيانه »
(فاضل)

§ نه غريب ، نه عجيب ، مقامنده استعمالنه مثال :

« زهى تصور باطل ، زهى خيال محال »
(احمد پاشا)

زَيْت { [ع] زيتون ياغى : (زَيّات) = زيتون ياغجى ، زيتون ياغى صاتان .

زَيْتُون { [ع] معروف ياغلى ميوه . تركجه‌ده (زَيْتين) طرزنده زبانزددر . انواعى واردر : (سياه زيتون ، يشيل زيتون ، مدللى زيتونى ، زيتون آغاجى). (زَيْتُونى) = زيتون رنكنده ، زيتون رنكى .

زَيْف { [ع] مغشوش، قلب آقچه : (نقد زيف) .

زَيْن { [ع] زينت ، سوس، بَزَك : (زين‌العابدين) = عابدلرك زينتى . (زَيْن‌الدين) = دينك زينتى، بزكى :

« هنكام شب كه كنكرهٔ قصر آسمان »
« زين اولمش ايدى شعله‌لنوب شمع اختران »
(باقى)

اشبو بيتده (مزين) مقامنده ايراد اولنمش ايسه‌ده اليوم بو صورتده استعمالى متروكدر .

﴿ زِ ﴾

زِحاف { [ع] فن عروض اصطلاحندندر . شعرده وجودى لازم كلن برحرفك سقوطى ماده‌سنه اطلاق اولنوركه عيوب شعردندر . جمعى (زِحافات) .

زِحام { [ع] غلبه‌لك، آدم چوقلغيله پيدا اولان صيقيشيقلق : (زحام ناس ، زحام خلق) .

زِراعَتْ [ع] اكينجيلك، چفتجيلك. (زَرْع) مقامنده ده قوللانيلير: [اهل زراعت، فن زراعت].

زِرْنيخْ [ع] قاره اوتى ايله كوكورت خليطه سنه اطلاق اولنور كه

زِرْنيقْ [ف] ايكى نوعدر: (زرنيخ اصفر، زرنيخ احمر) سمياتدن معدود اولديغندن بين العوام (زرنيق ويرمك) تعبيرى شدت بخلدن كنايةً ايراد اولنور. (زِرْنيخى)= زرنيق رنكنده، آجى صارى رنكلى اولان.

زِرِهْ [ف] وقتيله دميردن، چليكدن اعمال اولنان جنك لباسى. (زِرِهپوش) = زرهلى، زره كيين. (زرهلى سفينه) = ديشاريسى پولاد زره قابلى حرب كميسى.

زِشْتْ [ف] چركين. كوزلك ضدى: (زشت خو، زشت رو، كار زشت). (زِشْتى) = چركينلك: (زشتىٔ چهره).

زِعامَتْ [ع] جانب ميريدن بر كيمسه يه تمليك واعشار شرعيه سى كنديسنه ترك وتخصيص اولنان قطعهٔ اراضى يه اطلاق اولنور. (بدل زعامت) = بو مثللو اراضىٔ متروكه نك طرف ميرى يه اعاده سيله اصحابنه خزينهٔ جليله دن تخصيص قيلنان مقدار معاش ديمكدر.

زِفافْ [ع] كلينى ياخود كوييكى يى كردكه قويمق، كلينك ياخود كوييكى نك كردكه كيرمه سى: (رسم زفاف، حجرهٔ زفاف، ليلهٔ زفاف).

زِفْتْ [ف] چام، قطران، كوكنار آغاجلرندن چيقان قاره ضمغ. بونك قاينادلوب آلنان نوعنه (زفت) ديرلر. نوع ديكريده يردن چيقار معدنيدر. صو صيزمامق ايچون تخته قوغالره، قوچيلره سوريلور وبيوك كوچك مراكب بحريه نك اقسام خارجيه سى بونكله قالافات ايديلور. (زفتلمك) = بغير حق ارتكاب ايدوب يمك.

زِلْزالْ [ع] ايرغالانمه، صارصلمه. (زَلْزَلَه) ايله مترادفدر. (زا) نك فتحى جائزدر.

زِمامْ [ع] يولار: (زمام امور)، (زِمامدار) = يولار طوتيجى، يولار يعنى ايش النده اولان ديمكدر.

زِناءْ [ع] ذكور واناثك ارتكاب ايتدكلرى فعل حرام. (وَلَدُالزِّناء) = پيچ.

زِنادْ [ع] (زَنْد)ك جمعى. اورايه مراجعت اولنه.

زِنْدانْ [ف] حبسخانه. (زندان قاپوسى) = استانبولده قورو يمشجيلر قربنده كى سور قسطنطينيه نك برباب قديمى.

زِنْدَگانی { [ف] حیات، تعیش، معیشت ؛ صاغلق ، کچنمك : (بزمگاه زندگانی ، سبب زندگانی) .

زِنْدَگی { [ف] حیات، دیریلك: (مدار زندگی) .

زِنْدَه { [ف] حیاتده ، دیری § تندرست، چویك اولان.

(زنده‌دل) = کوکلی دیری یعنی واقف حقایق آدم دیمکدر .

زِنْدیق { [ع] آخرته ، اللهه ایمانی اولمایان دینسز .

زِنْهار { [ف] ادات‌تنبیه. (زینهار) دن تخفیف اولنمشدر . صاقین ، اصلا اولمیه معناسنده استعمال اولنور .

زِه { [ف] کیریش ، یای کیریشی. (زهگیر) = کمانکشلرك یعنی اوق آتانلرك زه حلقه‌سی. § غیطان، شریت § برشیئك اطرافنه ، کنارینه چکیلن خط ، چیزکی : (قیرمزی زهلی پانتولون)

« سیمدن یوقسه‌که انکشتنه زهگیرطاقوب »
« پهلوان فلك ایلر هوس تیر وکمان »
(فاضل)

زِیّ { [ع] هیئت، قیافت، قیلیق: [زیّ علماده بولنان] (زیّ) طرزنده غلط اوله‌رق استعمالی عبثدر.

زِیادَه { [ع]چوق، آرتیق، فضله: (معامله‌ٔ نازکانه‌کزدن زیاده‌سیله محظوظ وممنون اولدم . بو سنه محصولات زیاده‌در .)

« ساقی بوسنه باصدی شتا خارق عادە »
« مجلسده کرك آتش سیّاله زیاده »
(فاضل)

زِیارَتْ { [ع] کورمکه،کورشمکه کیتمك ، کیدلمك : (زیارت احباب ، زیارت احبّا ، اقرباداشلرك زیارتی) ، (اعادهٔ زیارت) = کورمکه ، کورشمکه کلن شخصك نزدینه عزیمتله مقابله‌ده بولنمق دیمکدر. § تبرّك وتیمّن قصدیله بر شیئه ، بر مقامه یاقلاشمه : (حضرت خالدك تربهٔ شریفه‌سنی زیارت ، زیارت خرقهٔ سعادت) (زیارتگاه) = تبرّك نیتیله یاقلاشیلوب طواف‌ایدیلن مقام، یاخود شی .

زِیانْ { [ف] (نفع) ك ضدّی . ضرر. لسانمزده فارسیده اولدیغی کبی حیاتده ، یاشامقده‌اولان معناسنده اصلا قوللانیلماز. (زیانکار) = ضرر ایدیجی ، ضرر ویریجی ، قیروب‌دوکیجی، مسرف. (زیانکاری) = زیانکارلق .

« همان صرف ایلدم بود ونبودی »
« تهالك ایتمدم سود و زیانه »
(فاضل)

زيب { [ف] زينت ، سوس :
(زيب آور) = زينتلنديرن.
يجى، سوسله‌يجى .

زيباى { [ف] زينتلى، رونقلى،
ياقيشقلى : (چهرهٔ
زيبا ، جامهٔ زيبا) ، (زيبايى) =
رونقليلق ، ياقيشقليلق :
« بهار ايامیدر كاشنلرك وقت تماشاسى »
« بشكطاشك بهشته بكزه‌دى هرباغ زيباسى »
(فاضل)
« بارك الله زهى سال سعادت پيراى »
« كه قران ايلدى آنده ايكى ماه زيباى »
(وله)

زيبق { [ع] جيوه ديديلن معدن.
(زيبقى) = جيوه يه
منسوب، جيوه‌دن عبارت. اصطلاحات
كيمويه‌دندر .

زيبنده { [ع] « زيبايش » كبى
ياقيشقلى ، براشقلى ،
رونقلى معناسنده قوللانيلير : (تن
زيبنده ، لباس زيبنده) :
« اوله زيبندهٔ آغوش قبول مولا »
« دين ودنيايه ملوكانه بوسعى مشكور »
(فاضل)

زيج { [ع] علم سير كواكب كتابى.
(زايجه) بوندن مأخوذدر
|| رصدات كواكبك قيد اولنديغى
كتاب .

زير { [ع] آلات موسيقيه ده
قوللانيلان اينجه كيريش، تل:
« خاقانى بم بن محتشم يانمده سرهنك حشم »
« حافظ اولورلب بسته دم خامه‌م ايدنجه زير وبم »
(نفعى)

زير { [ف] تحت ، آلت، آشاغى.
(بالا) مقابلى: (زيرادارهٔ
عثمانيه‌ده بولنان اقوام مسعوده‌نك ،
زير پاى) . (زير دست) = ال
آلتنده‌كى، اهالى. (زير دستان) =
ال آلتنده‌كيلر ، تبعه. (زيروزبر)
= آلت واوست ، قارمه قاريشيق .
(زيرين) = آلتده‌كى ، آشاغيده‌كى
(زير زمين) = يرك آلتى، ير آلتى.
« مؤثردر اورتبه نطق كيم زيروزبرايلر »
« مسلطايله‌سه برذره‌يى كوه كران اوزره »
(فاضل)

زيرا { [ف] ادات تعليل. چونكه
(زيراكه ، كه زيرا)
صورتلرنده قوللانلمغه غيرت ، دقت
ايتملى :
« اول غنچه فه بلبل نالان كركمز »
« زيراكه دربسته‌يه دربان كركمز »
(فاضل)

زيرك { [ف] ذكى، عاقل، قورناز.
(زيركى) = زيركلك .
محاوراتده زانك فتحى ويانك سكونيله
قوللانيلير . مثلا (زيرك يوقوشى ،
زيرك محمد افندى) كبى .

زيره { [ف] كمون، كيمون. استعمالى
نادردر .

زِينْ { [ف] اگر ، رخت: (زين زرّين) . (زين پوش)= غاشيه اورتوسى .

زِينَتْ { [ع] برشيئه حسن حاصل ايتمك ايچون علاوه اولنان نسنه كه بزه‌ك ، طوناق ، سوس ديرلر:

« بو برماه مكرم كيم سواد ليلهٔ قدرى »
« سيه برخال زينتدر جمال قدسيان اوزره »
(فاضل)

زِينْهارْ { [ف] صاقين ، امان . بونك مخففى اولان (زنهار) چوق قوللانيلير .

زِيوَرْ { [ف] (زيب) ايله مترادفدر. بزه‌ك ، سوس ديمكدر :

« سنسين آرايش دين اسلام »
« ملت احمده زيور حيدر »
(فاضل)

﴿ زُ ﴾

زُبْدَه { [ع] خلاصه ، هرشيئك سچلمشى : (زبدهٔ مقاله ، زبدهٔ افكار) .

« حضرت شاه سليم خان كه زمانن خلقه »
« زبدهٔ مايهٔ ايام صفادن بيلورز »
(فاضل)

زُجاجْ ، زُجاجَه { [ع] صيرچه ، جام ، شيشه : (زجاج ملوّن) (زُجاجى)= صيرچه جى ، جامجى ‖ صيرچه دن ياپمه .

زُحَلْ { [ع] سيّاراتك آلتنجيسيدر. كونشدن الك بعيد اولان كوكب بودر. بعد وسطيسى ۸۷۱ مليون ميلدر. زحلك خط استواسى سطحندن اينجه وعريض برحلقه ايله محاطدر .

« صايلانور قوت ايله مغز دماغ زحله»
« تيرى قصد ايتسه اگر قرص مه رخشانى»
(فاضل)

زُخْرُفْ { [ع] سطحى كوسترش ، ساخته سوس .

زُرّاعْ { [ع] (زارِع) ك جمعى . اهل زراعت ، چفتجيلر ، اكينجيلر ديمكدر .

زُرُوعْ { [ع] اكلمش اكين ديمك اولان (زرع) ك جمعى. تارلاده كى اكينلر معناسنه در .

زُعْمْ { [ع] شبهه‌لى ظن ، ظن فاسد ، ظن مرجوح .

(زُعميّات) = زعمه متعلق مواد وخصوصات :

« زعمنجه اولور هركشينك ردوقبولى »
(نفعى)

زُقاقْ { [ع] صوقاق . جمعى (اَزِقّه) در .

زُكام [ع] نازله ، نزله ذينيلن خسته‌لق . شدّه ايله غلط تلفظ ايتمه‌ملی .

زُلال [ع] صافی ، خفيف ، صوغوق صو || اصطلاح طبده يومورطه آق ديمكدر .
(زُلالی) = كذلك طب اصطلاحنجه يومورطه آقنه مشابه اولان مواد :

«زلال مدحتيله اويله صفوت بولدی انديشه‌م»
«كه رشكنده بولاندی چشمهٔ آب تر الماس»
(فاضل)

زُلف [ع] كوزل چهره‌نك ايكی طرفلرندن صارقان صاچ .
(زلف عروس) = كلين صاچی ديمكدركه كوزل قوقولی برنوع چيچكك اسميدر :

« آشفته‌لكم زلف پريشانك ايچوندر »
(فضولی)

« توبه يارب كناه ايله‌مه‌يم عهد اولسون »
« هوس زلف سياه ايله‌مه‌يم عهد اولسون »
(فاضل)

زُلفه [ع] اوفاق صاچاق § خط ثلثده مخصوص الفلرك اوجنده‌كی چنكله ده اطلاق اولنور (زلفهٔ الف ، زلفهٔ علم) .

زُليخا [ع] حضرت يوسف عليه السلامك زوجه‌سی . فتحه قسمنده باقكز :

« اول حسن زليخا ايله اول يوسف ثانی »
« خاتمه ايدر انكشته هلال رمضانی »
(فاضل)

زُمُرُّد [ع] معروف وقيمتدار يشيل طاش . (زُمُرُّدی ، زُمُرُّدين) = زمرد كبی ، زمرد رنكنده ديمكدر . محاوراتده (زُمُرُّد) طرزنده تلفظ اولنور .

زُمْرَه [ع] انسان بلوكی ، فرقه ، طاقم ، جماعت : (زمرهٔ اصناف ، زمرهٔ كتاب) جمعی (زُمَر) در : (زمر اهل كفر) .

« ای سر افراختهٔ زمرهٔ افراد قلم »
« غبطه انداختهٔ سينهٔ حسّاد قلم »
(فاضل)

زُنّار [ع] پاپاسلرك بللرينه باغلاديقلری قوشاق . جمعی (زَنانير) در .

زُوّار [ع] (زائر) ك جمعی ، زيارتجيلر : (زوّار عتبات عاليات) .

زُور [ع] يالان ، يالان سوز : (قول زور ، شاهد زور) .

« كندی شاهد اوده واحد اوده زور »
(لا)

زُور [ف] قوّت ، جبر ، كوج : (زور بازو ، زور ايله ياپيلير) لسانمزده بو معنالردن ماعدا مشكل ، زحمتلی ، مرض كبی دها بعض معنالرده قوللانيلير : مثلا (زور ايش ، زوره طيانه‌ماز ، زوری نه)

كبي تعبيرات معروفدر . (زوراكي) = روبجه شيوه‌سنه اوبديرلمش بر تعبيردركه ايسته‌ميه‌رك ، جبر ايله يابمه معناسنده قوللانيلير . (زوربا) اصلی (زورباز) = قوتله ، جبر ايله اوينا . يجی ياخود قوت صاحبی ، جبار ديمكدر . مؤخراً كثرت استعمال ايله حرف (زا) اسقاط اولنمشدر . لسانمزده معنای معروفی عربده‌جی ، يارامار ، باغی ديمكدر .

« طوپ پر زور جلال قهره »
« دشمنك اوله شكن‌جانگاهی »
(فاضل)

زُهّاد { [ع] (زاهد) ك جمعی : (زمرهٔ زهاد)

« رندانه تعزيه دخی زهاده تهنيه »
« بوشمر تازه تازه‌لدی سينه داغنی »
(فاضل)

زُهد { [ع] خصوصات وحظوظات دنيويه‌يه رغبت ايتمه‌يوب هر صورتله پرهيزكار اولمق ، دائما التزام تقوی ايله عبادتده بولنمق :

« اوللميدرشيخ اولانلر زهدوتقوی صاحبی »
(لا)

زُهْرَه { [ع] سيارهٔ معروفه . اجرام سماويه ايچنده كره‌مزه اك قريب و اك پارلاق اولان (زهره) فجردن براز اول جنوب شرق طرفنده و بعدالغروب غرب جنوبی سمتنده كورنديكندن (كوكب سحر ، كوكب عشاء) نامليری ويريلور وطشره‌ليلر بيننده (كروان قران) و (چوبان) كوكبی ديتيلور .

« زهره‌يی بابنه چاريچه ايدر »
« چرخدن استه‌سه دختر حيدر »
(فاضل)

زُيُوف { [ع] آقچه قلب ، مغشوش اولمه § (زَيف) ك جمعی اولديغی تقديرده قلب ، مغشوش آقچه‌لر معناسنی افاده ايدر .

